٣

من سلسلة الرسائل العلمية لدار فتية الكهف

ދާރުލް ކަހްފުން ނެރޭ ޢިލްމީ ރިސާލަތްތަކުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

شرح السنة

للإمام

أبي محمد حسن بن علي بن خلف البربهاري

المتوفى سنة ٣٢٩ هـ

ޝަރްޙުއްސުންނަތު

އަލް އިމާމް އަބޫ މުޙައްމަދު ޙަސަން ބިން ޢަލީ ޚަލަފް ބަރްބަހާރީ

[illegible] ހިޖުރައިން 329 ވަނަ އަހަރު

ތަރުޖަމާ ކުރީ:

مازن بن أبي عبد الله الأثري

މާޒިން ބިން އަބީ ޢަބްދިﷲ އަލް އަޘަރީ

[illegible] [illegible]

دار فتية الكهف

٣

من سلسلة الرسائل العلمية لدار فتية الكهف

ދާރު ފިތްޔަތިލް ކަހްފުގެ ޢިލްމީ ރިސާލަތްތަކުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

شرح السنة

للإمام

أبي محمد حسن بن علي بن خلف البربهاري

المتوفى سنة ٣٢٩ هـ

ޝަރްޙުއް ސުންނާ

އަލް އިމާމް އަބޫ މުޙައްމަދު ޙަސަން ބިން ޢަލީ ބިން ޚަލަފް އަލްބަރްބަހާރީ

އަވަހާރަވި ހިޖުރައިން 329 ވަނަ އަހަރު

ތަރުޖަމާ ކުރީ:

مازن بن أبي عبد الله الأثري

މާޒިން ބިން އަބީ ޢަބްދުﷲ އަލް އަޘަރީ

ދާރު ފިތްޔަތިލް ކަހްފު

دار فتية الكهف

މިފޮތް ޗާޕުކޮށް ނެރެ ޝާއިޢު ކުރުމުގެ ހައްޤު، ކޮންމެ މުސްލިމު ފަރުދެއްގެ

މައްޗަށްވެސް ލިބިގެންވެއެވެ. އެހެނަސް އެއީ، މިފޮތުގައި ލިޔުއްވައިވާ އެއްވެސް

އެއްޗެއް އެއްވެސް އުނިއިތުރުކުރުމެއް ނުވަތަ ބަދަލުކުރުމެއް ނުގެންނުވުމުގެ

ޝަރުޠުގެ މަތީންނެވެ.

ފުރަތަމަ ޗާޕު

ރަމަޟާން 1441ހ / މޭ 2020މ

دارُ فتيةِ الكهف

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފު

https://t.me/Youthofthecave

بسم الله الرحمن الرحيم

މުއައްލިފުގެ ކުރު ތަޢާރަފެއް

އެކަލޭގެފާނީ އިމާމު، އަދި އެޒަމާނުގެ ހަންބަލީންގެ ޝައިޚު އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްޙަސަން ބިން ޢަލީ ބިން ޚަލަފު އަލްބަރްބަހާރީއެވެ. 'ބަރްބަހާރު' އަކީ އިންޑިއާއިން ގެނެވޭ ބޭހަކަށް ކިޔާނަމެކެވެ. އަދި އެބޭސް އެތެރެކުރާ މީހަކަށް 'އަލްބަރްބަހާރީ' ކިޔަނީއެވެ. އުފަންވެވަޑައިގަތީ ހިޖުރައިން 253 ވަނަ އަހަރުގައި ބަޣްދާދުގައިއެވެ.

އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އިމާމް، އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލްގެ އަޞްޙާބުންގެ ޖަމާޢަތަކާއި އެއްޒަމާނެއްގައި އިމާމް އަލްބަރްބަހާރީ އުޅުއްވާ ބޫޒުކުރިއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އަބޫ ދާވޫދު، އިބްނު ހާނީ، ޙަންބަލް ބިން އިސްޙާޤު، އަބޫބަކުރު އަލްމަރްއޫޒީ، އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމް، އަބޫބަކުރު އަލްޚައްލާލު، އިބްނު ޤުތައިބާއާއި އެހެނިހެން ބޭކަލުންނެވެ.

އިމާމް އަލްބަރްބަހާރީގެ އުސްތާޛުންގެ ތެރޭގައި: އަލްމަރްއޫޒީ، ސަހްލް ބިން ޢަބްދި ﷲ އައްތުސްތަރީ، ނިފްޠަވައިހި، އަލްޤާސިމް ބިން ޝުޖާޢު އާއި އެހެނިހެން ބޭކަލުން ހިމެނެއެވެ.

އިމާމް އަލްބަރްބަހާރީގެ ދަރިވަރުންގެ ތެރޭގައި: މަޝްހޫރު އިމާމް އިބްނު ބައްޠާ އަލްޢުކްބަރީ، އަބޫ ބަކްރު އައްނައްޖާދު، އަލްޖުރްޖާނީ، އަބޫބަކުރު ބިން ކާމިލް، މުޙައްމަދު ބިން ޤާސިމް ބިން އަޙްމަދު، އަބޫ ހުސައިން ބިން ސަމްޢޫން ހިމެނެއެވެ. އަދި އައްޝާފިޢީމަޛްހަބުގެ އުލަމާއުންގެ މަޖްލިސްތަކަށް ވަޑައިގެންނެވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ.

އެކަލޭގެފާނު މަޝްހޫރުވެގެންވީ ހޯދަންކަން އަދުލުކަން ނުބައިކަންތައް ނަހީކުރުމުގައި ވިރުގެ ކަނޑައަޅާކަން މަގުމަތިކަން ނުބައި، ބަހުރުބަސް ވިރުޒާ،

ސުންނަތާއި އަޘަރުތަކަށް ތަބަޢަވުމަށް ގޮވާލާ، ހައިބަތު ބޮޑުވެގެންވާ، ބިދުޢަވެރިންނަށް ހަރުކަށި ބާކަލެއްގެ ގޮތުގައިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ މަޖްލިސްތަކުގައި ހަދީޘާއި އަޘަރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ގިނަ ބަޔަކު ހާޒިރުވެތެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ގިނަކަމުން ބުނެވޭ ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ކިނބިއްސެއް އަޅުއްވާ ވަޢްޡުކުރައްވައިދިނަމަ، (يرحمك الله) އިން މުޅި ސަރަހައްދު ގުގުމައިގެންގޮސް ޚަލީފާއާހަމައަށް އަޑު ފޯރައެވެ.

އިބްނު ބައްޠާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ:

(إذا رأيت البغدادي يحب أبا الحسن بْن بشار، وأبا مُحَمَّد البربهاري، فاعلم أنه صاحب سنة.)[1]

މާނައީ: "ބަޣްދާދުގެ މީހެއް، އަބުލް ޙަސަން ބިން ބައްޝާރާއި އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްބަރްބަހާރީއަށް ލޯބިކުރާކަމަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ، އޭނާއީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ."

އިބްނު ކަޘީރު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ:

(العالم الزاهد الفقيه الحنبلي الواعظ، صاحب المروذي وَسَهْلًا التُّسْتَرِيَّ، وَتَنَزَّهَ عَنْ مِيرَاثِ أَبِيهِ، - وَكَانَ سبعين ألفاً - لأمر كرهه. وكان شديد عَلَى أَهْلِ الْبِدَعِ وَالْمَعَاصِي، وَكَانَ كَبِيرَ الْقَدْرِ تعظمه الْخَاصَّةِ وَالْعَامَّةِ، وَقَدْ عَطَسَ يَوْمًا وَهُوَ يَعِظُ فَشَمَّتَهُ الْحَاضِرُونَ، ثُمَّ شَمَّتَهُ

[1] تاريخ بغداد: 534/13

مَنْ سَمِعَهُمْ حَتَّى شَمَّتَهُ أَهْلُ بَغْدَادَ، فَانْتَهَتِ الضَّجَّةُ إِلَى دَارِ الْخِلَافَةِ، فَغَارَ الْخَلِيفَةُ مِنْ ذَلِكَ وَتَكَلَّمَ فِيهِ جماعة من أرباب الدولة...)[2]

މާނައީ: "(އަލްބަރުބަހާރީ) އިލްމުވެރި، ޒުހުދުވެރިވެ، ހަންބަލީ ފަޤީހު އަދި ވަރަޢުވެރިއެކެވެ. އަލްމައްރޫޒީއާއި ސަހްލު އައްތުސްތަރީއާއި އެކު އުޅުއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ނުރުއްސެވިކަމްބަކައި އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޔާކުރުގެ ތަރިކަ ނުގުދުން އެއްރިބާވެވަޑައިގަތެވެ. އެތިރިކަމުދާ ހަމްދިރަ ހާސްކަމުގައިވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުވެ ވަޒީރުގެމީ ބިދުޢަތްތަކާއި ފާފަތަކާ އަރުވެރިންނަށް ހަރުކަށި ބާރަކާއެކުގައިވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނީ ތަޢުޒީމްކުރި ބޮޑުކަލަކެވެ. ހާއްސަބަޔާއި (އިލްމުވެރިންނާއި) ޢާއްމުންވެސް އެކަލޭގެފާނަށް ތަޢުޒީމްކުރެ ދަފުވެރިކަރުވައެވެ. އަދި އެއްދުވަހަކު ވަޢުޒުފަރުމަވަނިކޮށް ކިނބިހުއްސަވައި އުޅުއްވިއެވެ. ދެން ޙާޟިރުވެހުރި މީހުން (يرحمك الله) ކިޔައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަޑުއިވުނު މީހުން ދެން އެހެންކިޔައެވެ. އެގޮތުން ގޮސް ބަޣްދާދުގެ އަހުލުވެރިން އެފަދައިން ކިޔައެވެ. އެގޮތުން އެއަޑު ގުގުމައިގެން ގޮސް ޚިލާފަތުގެ ގަނޑުވަރަށް ފޯރިއެވެ. އެހިސާބުން އެކަމަށްޓަކައި ޚަލީފާ ރުޅިއައިސްފިއެވެ. އަދި ދައުލަތުގެ ބޮޑެތިންގެ ޖަމާޢަތެއް އެކަލޭގެފާނާމެދު (ދޮގުތުހުމަތު) ވާހަކަދެއްކިއެވެ..."

އިސްވެދިޔަ ބަޔާންކޮށްދެއިން އެކަލޭގެފާނުގެ އިލްމީމަޤާމު ކުރިމަތިވެ ވަޑައިގަތެވެ. އެގޮތުން ވެރިންގެ ގޮތުގައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކައުފެދި ދޮކޮޅުވެރިކަން ދެއްކުމުންދިޔައެވެ. އަދި ހިޖުރައިން 321 އަހަރާހިސާބުގެ ހިފާތީކުރުގައި އާސާރާ ވަފާތު އިބްނު މުޤްލާ، އަލްބަރުބަހާރީ ހައްޔަރުކުރަން ޤަސްދުވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ފޮރުވިވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުންގެ ޖަމާޢަތް ހައްޔަރުކޮށްގެން ބަސްރާއަށް

[2] البداية والنهاية: 227/11

ގެނުވުނެވެ. ދެންފަހު ﷲ ތަޢާލާ އިބްނު މުޤްލާއަށް އޭނާގެ އިޖާބަދެއްވިއެވެ. އަދި ޚަލީފާ އޭނާދެކެ ރުޅިއައިރުކަމުގެ ގޮތުން ވެރިވެ، ވަޒީރުކަމުން ވަކިކުރުމުން އޭނާ ފިލައި ރައްކާވިއެވެ. ދެން އޭނާގެ ގެގައި އަލިފާން ރޯކޮށްލެވުނެވެ. ދެން ހިޖުރައިން 322 ވަނަ އަހަރުގައި ޚަލީފާ އަލްރާޟީ ރިހުގެ ވަޒީރަކަށް ގަދަފުޅިގަތް ދުރުކުރާކުރުމުން ދުރުކުރަން ދޮންދަރަސްކުރި ތޫއަނދިރިވިއެވެ. ދެން އަލްބަރުބަހާރީ އަނބުރާ އިލްމު ފަތުރައްވަން ނިކުންނަވާ، އެކަށައަރުގެ ދަރުސްތަކުއިރި މަތުމާ މަޑުވެރިވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ބިދުޢަވެރިންނަށް އިންޒާރުދޭއްވާ އެބަދިމިހުންގެ ބިދުޢަތްގެ ބަޔާންކުރައްވާ މީސްތަކުންނަށް އިންޒާރުދެއްވުމުގައި ކުރިއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ.

ދެން ހަލީފާކަމަށް އިސްވި އައްރާޟީއެވެ. ބިދުޢަވެރިންގެ މަސައްކަތުގެ ފުރާކުރުމުން އެކަލޭގެފާނުއާ ދުރުކުރަން ހުރާ ހަސަދަވެރިވެ އަލްމަޤްބަރީކަން ފުރުކުރުމުންދިޔައެވެ. އަދި ވެރިޔާގެ ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަތައް ދައްކާ ޝަރުކާ އުފުލާހަދާ، ދެން ހަޖީރާ ސިފައިންގެ ޒުވާނުމީހުން އަންނާ ފަރަތުގެ އަލްބަރުބަހާރީގެ ގޮތުގައި ދިމިދާން އުއްމަތުގެ ނުވާންކުރަން ޖަވާބު އެކަން މަނާކުރިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ފުރުވިވަޑައިގެން އަވަހާރަވީ އެމުއްދަތުގައެވެ. އޭރު ހިޖުރައިން 329 ވަނަ އުމުރުފުރާން 77 އަހަރުގައެވެ.

އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވާ ފުރުވިޔަކަން ރިވާވެގެންވާ ބަޔާން ކަރާމާތުގައި ބަޔާވެއިރު މުޅިއްމަރު ބަސްކުރާ ބަރަސަން އަލްމަރުޒީގެ ވިދާޅުވިއެވެ:

(حكى لي جدي وجدتي قالا: كَانَ أَبُو مُحَمَّد البربهاري قد استتر عند أخت توزون فبقي نحوا من شهر، ثم أخذه قيام الدم فمات، فقالت المرأة لخادمها: انظر من يغسله، وغلقت الأبواب حتى لا يعلم أحد، وجاء الغاسل فغسله، ووقف يصلي عليه وحده، فاطلعت فإذا

الدار ممتلئة رجالا بثياب بيض وخضر، فاستدعت الخادم وقالت: ما الذي فعلت؟ فقال: يا سيدتي رأيت ما رأيت؟ قالت: نعم. قال: هذه مفاتيح الباب وهو مغلق. فقالت: ادفنوه في بيتي، وإذا مت فادفنوني عنده، فدفنوه في دارها، وماتت بعده فدفنت هناك»[3]

މާނައީ: "އަހުރެންގެ ކާފަފާއި މާމަ އަހުރެންނަށް ކިޔާދިނެވެ: 'އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްބަރްބަހާރީ، އުޅުއްވި ތޫޒޫނުގެ ކައިރީގައި ފިއްލަވާ ވަސްނަހާވެގެން ހުންނެވިއެވެ. ދެން އެގޮތުގައި މަހެއްހާ ދުވަހު ހުންނެވިއެވެ. ދެން އެކަކުދޭގާނަސް 'ނިޙާރުއްރަދު' (ޚާދި ބައްދާއް) ޤަރީބުވެގެން އަވަހާރަވިއެވެ. ދެން އެއަންހެނާ، ހާދިމަށް ބުނެފިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު ހިނަވާނެ މީހަކު ހޯދާށެވެ.' އަދި އެއްވެސް މީހަކަށް އެނގިގެންނުވާނޭގޮތަށް އެކަނިބަލާގެ ހިނާ ދޮރުތަކެއް ލެއްޕިއެވެ. ދެން ހިނަވާލިމާ އަލިހެ އެކަލޭގެފާނު ހިނަވައިފިއެވެ. އަދި އޭނާ އެކަނި އެކަލޭގެފާނު މަސްކަތް ކަންނަގާދު ކުރުމަށް ހުއްޓުނެވެ. ދެންވަނީ އެކަނިބަލާގެ ގޭތެރެ ބަލާލައިލީ އެހިނދުން ފުރިހުރީ ހުދުކުލައާއި ފެހި ކުލައިގެ ފޭރާންތަކެއްގައި މީހި ފިރިހެނުންތަކެއް ދުވި ގި ފުރިފައިވާތަން ފެނިއްޖެއެވެ. ދެންވަނީ އެކަނިބަލާ ހާދިމް ގެނެސް ބުނެފިއެވެ: 'ކަލޯ ކިއްކުރިހެއްތޯ؟' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އޭ ސާހިބާއެވެ! އަހުރެންނަށް މިފެނުނު ކަންތައް ކަލޭގެފާނަށްވެސް ފެނުނުތޯއެވެ؟' އެއަންހެނާ ބުނެފައެވެ: 'އާނއެކެވެ.' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ދޮރުގެ ތަޅުދަނޑިތައް މިއޮތީއެވެ. އަދި ދޮރު އެޅިގެ (ތަޅުލާ) ލެއްވިފައެވެ.' އެއަންހެނާ ބުނެފައެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންގެ ގޭގައި ވަޅުލާށެވެ. އަދި އަހުރެން މަރުވުމުން އަހުރެންވެސް އެކަލޭގެފާނު އަރިހުގައި ވަޅުލާށެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު އެއަންހެނާގެ ގޭގައި ވަޅުލުއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ފަހުގައި އެއަންހެނާ މަރުވުމުން ހަމައެތަނުގައި ވަޅުލުއްވިއެވެ.."

[3] طبقات الحنابلة: 2/44-45، المنتظم: 14/14

'އަލްމުންތަޡިމު'ގައި އިބްނުލް ޖައުޒީ ގެނެސްފައިވެއެވެ.

(...قال شيخنا أبو الحسن ابن الزاغوني: وكشف عن قبره بعد سنين وهو صحيح لم يتغير وظهرت من قبره روائح الطيب حتى ملأت بغداد...) [4]

މާނައީ: "...އަހަރުމެންގެ ޝައިޚު އަބުލް ހަސަން އިބްނު އައްޒާޣޫނީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެތައް އަހަރުތަކަކަށްފަހުގައި އެކަލޭގެފާނު (އަލްބަރްބަހާރީ)ގެ ޤަބުރުކޮޅު ކަޝްފުކުރެވުނެވެ. އެއިރު އެކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު އޮންނަނީ އެއްވެސް ބަދަލެއް ނައިސް ސަލާމަތުންނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ޤަބުރުކޮޅުން މީރުވަސްތަކާ ފެތުރިގެންގޮސް މުޅި ބަޣްދާދު ފުރިގެންދިޔައެވެ..."

ﷲ ތަޢާލާ އެކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ފާފަފުއްސަވާ އެކަލޭގެފާނު ކިބައިން ޤަބޫލުކުރައްވާށިއެވެ! އާމީން.

---

[4] المنتظم: 15/14

ރިސާލާގެ ކުރު ތައާރަފެއް

މިރިސާލާގެ ނަމަކީ 'ޝަރަހުއްސުންނާ' (ސުންނަތުގެ ޝަރަހަ)އެވެ. ސުންނަތުގެ މުރާދު އަދި ފަހުން އަންނަހުއްޓެވެ. މިރިސާލާގައި މުއައްލިފުވަނީ އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތް އިޖްމާއުވެގެންވާ ބަޔާނާއި އަސްލުތަކް ބަޔާންކުރައްވާފައިއެވެ. އެގޮތުން މުއައްލިފަކީ ކުރީގެ ސަލަފުންގެ ޢަމަލުންނާއި ގޮތުގެންނާ، އަދި ހުއްޖަތްތަކާ އިމާމް އަޙްމަދުގެ ދަރިވަރުންނާއި އަޞްޙާބުންނާއި އެހީގައި އުޅުއްވި ބޭކަލުންތަކުން އެއުރެން ފޮތްތަކުގައި ޤަރާރުވިންނާ ބައެއް ބަސްފުޅުތަކެއް މިރިސާލާގައިވެއެވެ. އަދި މިރިސާލާގައި ބިދުޢަތާއި، ބިދުޢަތުވެރިންނާއި މުޚާލަފާތްކުރުން ގޮތުގެ ބައެއް ބަސްފުޅުތައްވެސް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އޭގެ އިތުރުން މުއައްލިފުވަނީ ބިދުޢަތްތެރި ފިރުޤާތަކުން ހިމާޔަތްވުމުގެ ބައެއް ފިޔަވަޅު ހުށަހަޅުއްވާފައެވެ. ހަމައެފަދައިން އިލްމުވެރިންގެ ދުވަސްވަރު އިޖްތިހާދުކުރައްވާ ބައެއް މަދު މަސްއަލަތައްވެސް ހިމެނުއްވިއެވެ.

ދެންފަހެ ފާހަގަކޮށްލަން ބޭނުމީ މިރިސާލާއަކީ މުއައްލިފުގެ ހިތްފުޅުން އަވަސް އަވަސްކޮށް ލިޔުއްވާފައިވާ ތަރުތީބުތަކެއް ނުހުންނަ ރިސާލާއެއްކަމުން ބައްޔެއްވެއެވެ. އެގޮތުން ބައެއް މަސައިލަތައް އެކި ތަންތަންގައި ތަކުރާރުވެފައި، ތަރުތީބެއް ނެތުމަށްވެފައި، އަދި ބައެއް ޙަދީޘްތައް މާނައިން ބައެއް ނަޤުލުކުރައްވާފައި، ބައިބަޔަށް ނިސްބަތްކުރުމުގައި ބަޔާކުރި ޝަރީޢަތް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއީ ނާދިރު މަދު ތަނެއްގައެވެ. އެހެންކަމަކު މިއާއިއެކުވެސް މިރިސާލާގެ ފައިދާ ބޮޑުވެ، ވަނީ މަޤުބޫލުވެގެންނެވެ.

މިރިސާލާގައި އަހަރުމެން ބަލާފައިވާނީ މުއައްލިފު ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅު ހަމައެއްގޮތުގައި ތަރުތީބުކޮށްގެން ގެންގޮސްފައެވެ. ދީން އިލްމު ހާސިލުކޮށް ފުރިހަމަކުރަން ބޭނުންވާހިނދަކު ބެލުމަށްޓަކައި ބައެއް ބަސްތަކެއް ހިފުޒުގައި ހުންނާނެއެވެ. އަދި ބަރީއްޓެރިކަމާއި އާދަމުކަމާއި އަޤީދާތަކާ އާއި މަސްދަރުތަކާއި މަޢުލޫމާތުން ބަޔާންކުރެވިފައިވާނެއެވެ. ދީން ތަފްސީލުކުރަން ޖެހޭ މައްސަލަތަކާއި، އިލްމަށް ބަޔާންކުރުމާއި، ބިދުޢަތްތަކާއި، އަދި މައްސަލަތަކުގައި އަހުލުއްސުންނަތާއި ސަލަފުންނާއި އިޖުމާޢުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތަކެއް ފުޅުޖެހިލައި ނުވަތަ ހިޝާރާގައި އަހަރުމެން އާދޭ މަސްދަރުތަކުން ގެނެސް ތަރުޖަމާކުރެވިފައިވާނެއެވެ.

ދުޢާއަކީ މިމަސައްކަތަކީ الله ތަޢާލާއަށް އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި އެކީ ކުރެވޭ މަސައްކަތެއްކަމުގައި ލައްވާ، އަދި ވީހާވެސް ގިނަ ބަޔަކަށް މިރިސާލާއިން މަންފާކުރުމެވެ. އަދި މިރިސާލާ ކިޔާ، ފަހުމާ ގުޅުމަން ވަޞިއްޔަތްކުރަމެވެ. މުއައްލިފުވެސް މިރިސާލާ ފަރުމާ ފުރުތާންދިން މީހަކާއި އެމީހެއްގެ މައިންބަފައިންނަށް ހުރި ހައްޤުތަކަށްވުމަން ދުޢާކުރައްވާފައިއެވެ. އަހަރުމެންވެސް އެދުމަކީ ޝާމިލުކުރައްވާނީއެވެ. ބައްޕަފުން އެދިހީ الله ގެ ރަޙްމަތުންނެވެ.

ބަލްދުރުޒީ އިސްލާމްކަމަން އަހަރުމެންނަން މަގުދައްކަވާ، އިމާމުގެ ނިޢުމަތް އަހަރުމެންނަން ދެއްވާ، އަދި އެންމެ ހެޔޮގޮތުންނާ އުއްމަތުގެ ޢުލަމާއިން އަހަރުމެން ނަޖާތުގައި الله އަށެވެ. ޒަރު އުރަފާނުގެ ޚިޔާލުފާޑުކިޔާއެންނާ ރައްސަވާކަންތަކަން ތައުފީގުދެއްވުމަން އެދި އަޅުމެން އުފާނުގެ ރަޙްމަތުން އެދެމެވެ. އަދި އުފާނުގެ ނަޞްރުއަސަރާ ކާމިލްވެގެންވާ ކަންތަކުން ރައްކާތެރިކުރެއްވުމަން އެދެމެވެ.

ދަންނާނެވެ! އިސްލާމްދީނަކީ ސުންނަތެވެ. އަދި ސުންނަތަކީ އިސްލާމްދީނެވެ. އެއިން އެއްކޮޅުވެސް އަނެއްކޮޅާއި ވަކިވެގެން ވުޖޫދު ޤާއިމުނުވާނެއެވެ.[5]

---

[5] މިތަނުގައި ސުންނަތުގެ މުރާދަކީ ކުރުމުން ޘަވާބު ލިބޭ ނުކުރުމުން ޢަޛާބު ނުލިބޭ ކަންތައް ނޫނެވެ! ބަހުގެ ގޮތުން ސުންނަތުގެ މާނައަކީ މަގާއި ގޮތްތަކެވެ. އެގޮތުން ސަލަފުންގެ އަރިހުގައި ސުންނަތުގެ މާނަ މުޅިގޮތެއްގައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން އައިސްފައިވާ ބަސްފުޅުތަކާއި ޢަމަލުފުޅުތަކާއި އަދި ސަޙާބީން އެކަންތަކެއްގެ މަގުގައި ހިނގުމާއި ކަންތަކަކީ ސުންނަތެވެ. އަދި ސުންނަތަކީ ބިދުޢައިގެ އިދިކޮޅެވެ. އެގޮތުން ސުންނަތުގެ ތަބާވުމަކީ ބިދުޢަތުގެ ކަންކަމާއި ދުރުވި ކަންކަމުގައި އަދި އެކަމަށް ދުރުކޮށްލައިދިނުމަކީ ދީނުން ބާރުވެރިން ދީނުގެ އަސްލުތަކާއި ވާޖިބުތަކާއި މުސްތަޙައްބު ކަންތައްތައްވެސް ހިމެނެއެވެ. އިހުގެ ސަލަފުންނަކީ ސުންނަތުގެ ނަމުގައި އެކަމެއް ގޮތްތަކެއް ލިޔުއްވާފައިވެއެވެ. އެފޮތްތަކުގައި އެބޭކަލުން ބަޔާންކުރައްވާފައިވަނީ އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަ އެކަންކަމާއި ޤަބުރުގައި ބިނާވެގެން އަރުވާލެވިފައިވާ ކަންކަމެވެ. އަދި އެކަންކަމާއި ޒިކުރުވާ މިފޮތަށް ސުންނަތް ޝަރަޙަކުރުން ބޭނުންވި ބިރުއަރުވާލާ ކުރުހަކުރިކަމެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (...وَلَفْظُ " السُّنَّةِ " فِي كَلَامِ السَّلَفِ يَتَنَاوَلُ السُّنَّةَ فِي الْعِبَادَاتِ وَفِي الِاعْتِقَادَاتِ وَإِنْ كَانَ كَثِيرٌ مِمَّنْ صَنَّفَ فِي السُّنَّةِ يَقْصِدُونَ الْكَلَامَ فِي الِاعْتِقَادَاتِ...) (مجموع الفتاوى: 178/28)

މާނައީ: "...އަދި ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތަކުގައި ސުންނަތުގެ ލަފުޒުގައި، ޢަޤީދާތަކާއި ޢިބާދާތުގެ ކަންތަކުގެ ސުންނަތުގައި ޝާމިލުވެއެވެ. އެއީ ސުންނަތުގައި ލިޔުއްވި ގިނަ ބޭކަލުން، ތަޞްނީފުކުރެއްވި ޢަޤީދާގެ ކަންތައްތަކުގައި ވާހަކަދެއްކުމުގެ ކަމުގައިވިޔަސްވެއެވެ..."

އިބްނު ރަޖަބު رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...ثم صار في عرف كثير من العلماء المتأخرين من أهل الحديث وغيرهم السنة عبارة عما سَلِمَ من الشبهات في الاعتقادات خاصة في مسائل الإيمان بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر، وكذلك في مسائل القدر وفضائل الصحابة، وصنفوا في هذا العلم باسم السنة لأن خطره عظيم والمخالف فيه على شفا هلكة...) (كشف الكربة: 320/1)

މާނައީ: "...ދެން އެއަށްފަހު ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ގިނަ ޢިލްމުވެރިންނާއި އެނޫން ބޭކަލުންގެ ޢުރުފުގައި ސުންނަތަކީ: ޢަޤީދާގެ ކަންކަމުގައި ޝުބުހަތަކުން ސަލާމަތްވުމުގެ މައްސަލަތަ

ފަހެ ސުންނަތުގެ ތެރޭގައި: ޖަމާޢަތުގައި ހާޟިރުވުން ހިމެނެއެވެ. ޖަމާޢަތް ދުރުކޮށި އެހެން އެއްޗަކަށް އެދުންވެރިވެ އެޖަމާޢަތާއި ވަކިވެގަތްމީހާ ފަހެ އިސްލާމްކަމުގެ އުރެއްގަނޑު އޭނާގެ ކަރުން މަތީ އެއްލާލައިފިއެވެ. އަދި އޭނާ ވާނީ މަގުފުރެދިގެންވާ މަގުފުރައްދަނިވި މީހެއްކަމުގައެވެ.[6]

ޢިބާރާތަކަށްވިއެވެ. ޚާއްޞަކޮށް الله އާއި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި އެކަލާނގެ ފޮތްތަކާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވުމުގެ މައްސަލަތަކާއި، އަދި ހަމައެފަދައިން ޚިލާފުދިޔައިރު ޞަޙާބީންގެ ފަޟީލަތާއި ގުޅޭ މައްސަލަތަކެވެ. އަދި އެބޭކަލުން މިޢުރުފުގައި ސުންނަތުގެ ނަމުގައި ލިޔުއްވިއެވެ. އެހެނީ އޭގެ މައްޗާއި ނުރައްކާ ބޮޑުވެގެންވުމާއި، އަދި އެކަމުގައި ޚިލާފުވާ މީހާ ހަލާކުވުމުގެ ބިދުޢަތުވެރިޔަކަށް ވާކަމަށްޓަކައިއެވެ..."

މަކްޙޫލް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (السُّنَّةُ سُنَّتَانِ: سُنَّةٌ الأَخْذُ بِهَا فَرِيضَةٌ وَتَرْكُهَا كُفْرٌ، وَسُنَّةٌ الأَخْذُ بِهَا فَضِيلَةٌ وَتَرْكُهَا إِلَى غَيْرِ حَرَجٍ.) (سنن الدارمي: 627)

މާނައީ: "ސުންނަތްވަނީ ދެސުންނަތެކެވެ. އެސުންނަތެއްގައި ހިފުން ފަރުޟުވެގެންވާ، އަދި އެސުންނަތް ދޫކޮށްލުމީ ކުފުރުކަމުގައިވާ ސުންނަތެވެ. އަދި އެސުންނަތެއްގައި ހިފުން ހުރީ ފަޟީލަތުގެކަމުގައިވާ، އަދި އެސުންނަތް ދޫކޮށްލުން މައްސަލައަކަށް ނުވާ ސުންނަތެވެ."

[6] އިބްނު ޢައްބާސް ﵄ ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الجَمَاعَةَ شِبْرًا فَمَاتَ، إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً» (رواه البخاري:7054، ومسلم: 1849)

މާނައީ: "އެމީހެއްގެ އަމީރުގެ ކިބައިން އޭނާ ނުރުހޭކަމެއް ފެނިއްޖެއްޔާ ފަހެ އޭނާ ކެތްތެރިވާންވާނެއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން މިންވަރުވެސް ކައިވަޔެއްގެ ޖަމާޢަތާއި ވަކިވެއްޖެމީހާ، ފަހެ އޭނާ މަރުވެއްޖެކަމުގައިވާނަމަ އޭނާ ޖާހިލިއްޔަތުގެ މަރަކުން މަރުވީއެވެ."

ދުސްތޫރުންގެ ޖަމާޢަތް ކޮބައިކަމާއިމެދު ގިނަ މީސްތަކުންގެ ބަސްތައް މިވަނީ ތަފާތުވެގެންނެވެ. އެގޮތުން ކޮންމެ ބައިވަރުވެސް ދައުވާކުރަނީ އެބައެއްގެ ބައިގަނޑު ނަގައި ޖަމާޢަތަކީ ނަގައި ގިނަ މީސްތަކުން ހިފައިގެން ހުރި ވަކި ދުސްތޫރުންގެ ޖަމާޢަތަކަށެވެ. އެކަމަކު މިއީ

އަދި އެކަމެއްގެ މައިގަނޑު ޖަމާޢަތް ބިނާވެގެންވާ އަސާސަކީ އަދި އެޖަމާޢަތަކީ: މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަސްޙާބުބެންނެވެ. -އެހުރިހާ ބޭކަލުންނަކީ އެކަލާނގެ ތަރުބިއްޔަތުކުރެއްވިއެވެ- އަދި އެބޭކަލުންނީ އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތެވެ. ދެން އެބޭކަލުންގެ އަސަރުން (ހިދާޔަތާއި މަގު) ނުނަގާ މީހާ، ހަމަކަށަވަރުންވެސް މަގުފުރެދިގެން ބިދުޢަ ހަދައިފިއެވެ. އަދި ކޮންމެ

ކޮންހިނެކެވެ. ޖަމާޢަތަކީ ރަސޫލާ ﷺ އާއި ސަޙާބީންނާއި ސަލަފުއްޞާލިޙުން އެގޮތުގެ މަގުގައި ތިއްބެވި ގޮތެވެ. އެއީ ޙައްޤުގެ މަތީ މަދުބަޔަކު ކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. އެބޭކަލުންނާއި ޚިލާފުވީމާ ވަކި ޖަމާޢަތާއި ޚިލާފު ބަދުލުވެގެންނެވެ. ޖަމާޢަތަކީ ކޮބައިކަން މުޢައްލިފު އެވަނީ ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ. އެއީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުން އެކަންތަކުގެ މަގުގައި ތިއްބެވި ކަންތަކެވެ. އެއީ އަހުލުއްސުންނާގެ ޢަޤީދާއެވެ. އެއީ އެއްވެސް ޒަމާނެއްގައި އަދުގެ ބައްޓު ތާޖިންގެ ގޮވަރުންކަމުގައިވާ ދުނިޔޭގެ ކޮންމެ ތަނަކު އެހެން - އެއީ ކޮންމެ ޒަމާނަކު ޢިލްމުވެރިންގެ ބޭކަލުންނަށް ބުރަވެގެންވާ ޤަވާޢިދެކެވެ، މީގެ ތެރޭގައި ސަލަފުންނެވެ. އެހެނީ އަހުލުއްސުންނާގެ ޢިލްމުވެރިންނާއި އަސްޙާބުންނާއި ތަބާވާ ބޭކަލުން -އެއީ ސަލަފުން ހިނގަވާފައިވާ މަގެވެ- އެއްބައިވާ ދުނިޔޭގެ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ތަބާވުމަށް ޖަމާޢަތް ދުނިޔޭގެ ކޮންމެ ތަނަކުވެސް ފެނިގެންދާނެއެވެ. އަދި އަހުލުއްސުންނާގެ ޢިލްމުވެރިން މަސްއަލައެއް ބަޔާންކުރުމުގައި ހިދާޔަތުގެ އިތުރުން އެއްވެސް ޖަމާޢަތެއްގައިވެއެވެ. އެއީ އެކަނި ބޭނުންކުރަންވީ ފިޔަވަޅެވެ.

އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (..إن جمهور الجماعة: الذين فارقوا الجماعة! الجماعة: ما وافق الحق، وإن كنت وحدك...) (إغاثة اللهفان من مصايد الشيطان: 69/1)

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން ޖަމާޢަތުގެ (މީހުންގެ ގިނަބައި) ގިނަމީހުންވަނީ ޖަމާޢަތާއި ވަކިވެގެންނެވެ! ދެން ޖަމާޢަތަކީ ޙައްޤާއި އެއްގޮތްވާގޮތެވެ. އެއީ ކަލޭ އެކަނިވިކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ..."

ނުޢައިމް ބިން ޙައްމާދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (إذا فسدت الجماعة، فعليك بما كانت عليه الجماعة قبل أن يفسدوا، وإن كنت وحدك فإنك أنت الجماعة حينئذ.) (رواه البيهقي في المدخل: 420/1)

މާނައީ: "...ޖަމާޢަތް ފަސާދަވެއްޖެނަމަ، ތިބާގެ މައްޗަށްވަނީ ޖަމާޢަތް ފަސާދަވުމުގެ ކުރިން އެޖަމާޢަތް އޮތްގޮތުގައި ހިފުމެވެ. އެއީ ތިބާ އެކަނި ކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. އެހިނދުން ކަލޭވަނީ ޖަމާޢަތަކީ ތިބާއެވެ..."

ބިދުޢައަކީ މަގުފުރެދުމެކެވެ. އަދި ކޮންމެ މަގުފުރެދުމަކާއި ތާގެ އަހުލުވެރިންވަނީ ނަރަކާގައެވެ.[7]

---

[7] ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވިއެވެ: {فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا...} (البقرة: 137)
މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އީމާންވީގޮތުގެ ފަދައިން އެއުރެން އީމާންވިނަމަ، އެއުރެންނަށް ތެދުމަގު ލިބުނީސްކަން ކަށަވަރެވެ..."

އިބްނު މަސްޢޫދު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ كَانَ مُسْتَنًّا فَلْيَسْتَنَّ بِمَنْ قَدْ مَاتَ فَإِنَّ الْحَيَّ لَا تُؤْمَنُ عَلَيْهِ الْفِتْنَةُ ، أُولَئِكَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانُوا أَفْضَلَ الأُمَّةِ، أَبَرَّهَا قُلُوبًا، وَأَعْمَقَهَا عِلْمًا، وَأَقَلَّهَا تَكَلُّفًا، قَوْمًا اخْتَارَهُمُ اللهُ لِصُحْبَةِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَإِقَامَةِ دِينِهِ، فَاعْرِفُوا لَهُمْ فَضْلَهُمْ، وَاتَّبِعُوهُمْ فِي أَثَرِهِمْ، وَتَمَسَّكُوا بِمَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ أَخْلَاقِهِمْ، وَدِينِهِمْ، فَإِنَّهُمْ كَانُوا عَلَى الْهُدَى الْمُسْتَقِيمِ.) (حلية الأولياء:1/305)
މާނައީ: "ސުންނަތެއްގައި ހިފާ މީހާ ފަހެ، މަރުވެފައިވާ މީހުންގެ ސުންނަތުގައި ހިފާށެވެ. އެހެނީ ދިރިހުރި މީހުންގެ މައްޗަކަށް ފިތުނައިން އަމާންކަމެއް ނުލިބޭ. (މަރުވެފައިވާ މީހުންނީ) މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންނެވެ. އެބޭކަލުންނީ މިއުއްމަތުގެ އެންމެ މާތްވެގެންވާ މީހުންނެވެ. އަދި ހިތްތައް އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ، ޢިލްމުގައި އެންމެ ފުންވެގެންވާ، އަދި ތަކައްލުފުކުރުމުގައި (ބޭކާރު ތަކުލީފުން) އެންމެ ކުޑަވެގެންވާ ބޭކަލުންނެވެ. އެބޭކަލުންނީ ﷲ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންނަށްވުމަށް އަދި އެކަލާނގެ ދީން ޤާއިމުކުރެއްވުމަށް އިޚްތިޔާރުކުރައްވާފައިވާ ބޭކަލުންނެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެބޭކަލުންގެ މާތްކަން ދެނެގަންނާށެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ފިޔަވަޅުތަކަށް ތަބާވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީ މިންވަރަކުން އެބޭކަލުންގެ އަޚްލާޤާއި ސީރަތުގައި ހިފާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އެބޭކަލުން ތިއްބެވީ ސީދާވެގެންވާ ތެދުމަގުގެ މަތީގައެވެ."

ދީނަކީ ﷲ ތަޢާލާ ރިޟާވެވޮޑިގެން ވަޙީކުރެއްވި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް އުގަންނަވައިދެއްވާ، އަދި ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް އުނގަންނަވައިދެއްވާ ސުންނަތްތަކާ އެއްގޮތަށް އަމަލުކުރެއްވި ދީނެވެ. އެއީ އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ފިޔަވަޅެވެ. ތެދުވެރިކަމާއި އާދަޔާ ވެސް އެބޭކަލުން އަޅުގަނޑުމެން ނަބިއްޔާ ދީނަށް ތަބާވެއްޖެއެވެ. އަދި ބޭކަލުން ތިއްބެވީ އެބޭކަލުން

އަހަރުމެންނަށް އުގަން ޘާބިތުކުރައްވައިފިއެވެ. އިސްލާމްދީން ބިދުޢަތްތަކުން ބިންގަލަށް ދީން ފުރިގެންދިޔައީ އުޞޫލުތަކުގެ އަސާސުތަކަށެވެ. އެއްވެސް ބާޒާރުގައި ޤާނޫނީއާއި ތަރައްޤީއާއި، ހިޔާރުގެ މުޅިކަމާއި ދިނަކަރުންނުންވެ! ފަހެ އުސޫލުތަކުގެ މަންހަޖެއް ދުޅަހެޔޮވެގެންނުދާ އަހަރުމެންނަށް ދީނުގައި އާރަކަތްތައް ހުށަހެޅިފައެވެ. ކަލާމުގެ ނުކުތާގައި ބިދުޢަތް ކުރާނަމަ... އަދި އުޞޫލުތަކުން އިމާންވެފައިވާ އިމާންވެގެން ފަސް އަހަރުމެންގެ ދީނުގެ އާދަޔާއި ވައްކާނުހިފާ!

އިމާމް މާލިކު رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (من أحدث في هذه الأمة اليوم شيئا لم يكن عليه سلفها فقد زعم أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خان الرسالة...) (الإحكام في أصول الأحكام: 58/6، والاعتصام للشاطبي: 494/1)

މާނައީ: "މިއުއްމަތުގެ ސަލަފުން އެކަމެއްގެ މަތީގައި ނުވާކަމެއް އުފެއްދައިފި މީހާ، ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން اللہ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ރިސާލަތުގައި ޚިޔާނާތްތެރިވެއްޖެކަމަށް އޭނާ ދަޢުވާކޮށްފިއެވެ."

އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...فما لم يكن يومئذ دينا لا يكون اليوم دينا.) (الإحكام في أصول الأحكام: 58/6، والاعتصام للشاطبي: 494/1)

މާނައީ: "...ފަހެ އެދުވަހު (އެބަހީ: ޞަޙާބީންގެ ޒަމާނުގައި) ދީނެއްކަމުގައި ނުވީކަމެއް، މިއަދު ދީނެއްކަމުގައި ނުވާނެއެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (أصُول السّنة عندنَا التَّمَسُّك بِمَا كَانَ عَلَيْهِ أَصْحَاب رَسُول الله صلى الله عَلَيْهِ وَسلم والاقتداء بهم وَترك الْبدع...) (أصول السنة: 14/1)

މާނައީ: " އަހަރުމެންގެ ކިބައިގައި ސުންނަތުގެ އަސްލުތަކަކީ: اللہ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޞަޙާބީން އެކަންކަމެއްގެ މަތީގައި ތިއްބެވި ކަންތަކުގައި ހިފަހައްޓާ، އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވުމެވެ. އަދި ބިދުޢަތްތައް ދޫކޮށްލުމެވެ..."

އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (الصحابة إذا اختلفوا لم يُخْرَج من أقاويلهم، أرأيت إن أجمعوا، له أن يخرج من أقاويلهم؟ هذا قول خبيث، قول أهل البدع، لا ينبغي أن يخرج من أقاويل الصحابة إذا اختلفوا.) (العدة في أصول الفقه: 1059/4)

މާނައީ: "ޞަޙާބީން އިޚްތިލާފުވެވަޑައިގެންފިނަމަ އެބޭކަލުންގެ ބަސްބުނުމަކުން ނުނިކުމެވޭނެއެވެ. ފެންނަނީ އެބޭކަލުން އިޖްމާޢުވެވަޑައިގެންނަމަ، އެބޭކަލުންގެ ބަސްބުނުމަކުން ނިކުމެވޭނެތޯއެވެ!؟ މިއީ

ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رضي عنه ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ:

ނުބައިވެގެންވާ ބަހެކެވެ. ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ބަހެވެ. ސަލަފީން އިޖުމާޢުވިނަމަވެސް އެބޭކަލުންގެ ބަސްކުރެވޭކަން ނިކުމެން ނުވެއެވެ."

އިމާމް ޝާފިޢީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (وَهُمْ فَوْقَنَا فِي كُلِّ عِلْمٍ وَاجْتِهَادٍ وَوَرِعٍ وَعَقْلٍ وَأَمْرِ اسْتُدْرِكَ بِهِ عِلْمٌ وَاسْتُنْبِطَ بِهِ ، وَآرَاؤُهُمْ لَنَا أَحْمَدُ وَأَوْلَى بِنَا مِنْ آرَائِنَا عِنْدَنَا لِأَنْفُسِنَا ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ ، وَمَنْ أَدْرَكْنَا مِمَّنْ أَرْضِي أَوْ حُكِيَ لَنَا عَنْهُ بِبَلَدِنَا صَارُوا فِيمَا لَمْ يَعْلَمُوا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ سَنَةً إِلَى قَوْلِهِمْ إِنِ اجْتَمَعُوا، وَقَوْلِ بَعْضِهِمْ إِنْ تَفَرَّقُوا، فَهَكَذَا نَقُولُ إِذَا اجْتَمَعُوا أَخَذْنَا بِاجْتِمَاعِهِمْ، وَإِنْ قَالَ وَاحِدُهُمْ وَلَمْ يُخَالِفْهُ غَيْرُهُ أَخَذْنَا بِقَوْلِهِ ، فَإِنِ اخْتَلَفُوا أَخَذْنَا بِقَوْلِ بَعْضِهِمْ وَلَمْ نُخَرِّجْ مِنْ أَقَاوِيلِهِمْ كُلِّهِمْ.) (المدخل إلى السنن الكبرى: 109/1)

މާނައީ: "ކޮންމެ އިލްމެއްގައި، އިޖުތިހާދުގައި، ވަރަޢުވެރިކަމުގައި، ބުއްދިވެރިކަމުގައި، އެކަމަކުން އިލްމުލަން ނަގައި ހޯދާ ކޮންމެ ކަމެއްގައި އެބޭކަލުން (އެބަހީ: ސަލަފީން)ވަނީ އަހަރެމެންގެ މަތީގައެވެ. އަދި އަހަރެމެންގެ އަމިއްލަ ރައުޔުތަކަށްވުރެ އެބޭކަލުންގެ ރައުޔުތައްވަނީ އަހަރެމެންގެ ނަފްސުތަކަށް މާއްދާވެ، ރަގުޅުވެގެންނެވެ. އެންމެ ގާތަށް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ الله އެވެ. އަހުރެން އެބަހަރާއިލުދު ރުހިގެންވާ މީހުންގެ ތެރެއިން އަހަރެމެންނާއި ބައްދަލުވި، ނުވަތަ އެމީހަކާއި ދުރު އަހަރެމެންގެ ރަށުގައި އަހަރެމެންނަށް ކިޔައިދީފައިވާ ކޮންމެ މީހެއް، އެކަމުގައި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ސުންނަތެއް އެބައިމީހުންނަށް އެނގިގެންނުވާ ކަންތައްތަކުގައި އެބޭކަލުންގެ ބަސްތަކުގައި (ހިފެހެއްޓުމަށް) ދެއެވެ. އެއީ އެބޭކަލުން އެކަށަވަރުކަމުގެ މައްޗަށް ޖަމާވެއްޖެނަމައެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ހިފަހައްޓާނަމަ އެއިން ބައެއް ބޭކަލުންގެ ބަސްތަކުގައި ހިފުމެވެ. ފަހެ އަހަރެމެންގެން ބުނަން ވިދާޅުއިންނެވެ. އެބޭކަލުން ޖަމާވެއްޖެނަމަ (އެއްބަސްވެ އިޖުމާޢުވެއްޖެނަމަ) އެބޭކަލުންގެ ޖަމާވެއްޖެކަމުގައި އަހަރެމެން ހިފަމެވެ. އަދި އެއިން އެއްބޭކަލަކު ބަސްބުނެއް ވިދާޅުވެ، އެހެން ބޭކަލަކު އެބަސްބުނުމާއި ޚިލާފުނުވާނަމަ އަހަރެމެން އެބަސްބުނުމުގައި ހިފަމެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ އެއިން ބައެއް ބޭކަލުންގެ ބަސްބުނުމުގައި ހިފަމެވެ. އަދި އެހުރިހާ ބޭކަލުންގެ ބަސްބުނުމަކުން އަހަރެމެން ބޭރުނުވާމެވެ..."

«لَا عُذْرَ لِأَحَدٍ فِي ضَلَالَةٍ رَكِبَهَا حَسِبَهَا هُدًى، وَلَا فِي هُدًى تَرَكَهُ حَسِبَهُ ضَلَالَةً، فَقَدْ بُيِّنَتِ الْأُمُورُ، وَثَبَتَتِ الْحُجَّةُ، وَانْقَطَعَ الْعُذْرُ»[8]

މާނައީ: "ތެދުމަގެއްކަމުގައި ހީކޮށް މަގުފުރެދުމަކަށް އަރައިގަންނަ، އަދި މަގުފުރެދުމެއްކަމުގައި ހީކޮށް ތެދުމަގުގެ (އަމަލެއް) ދޫކޮށްލުމުގައި އެކަކަށްވެސް އުޛުރެއް ލިބިގެންނުވެއެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ކަންތައްތައް ބަޔާންވެއްޖެއެވެ. އަދި ހުއްޖަތް ޘާބިތުވެއްޖެއެވެ. އަދި އުޛުރު ކެނޑިއްޖެއެވެ."

އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތުގެ ދީނުގެ ކަންތައް އެކުއެކަށްޗަށް ފުރިހަމަކޮށް ޘާބިތުކޮށްދެއްވައެވެ. އަދި މިސްކީނުންނަށްވެސް ބަޔާންވެގެންނެވެ. އެހެންކަމުން މިސްކީނުންގެ މައްޗަށްވެސް ތަބާވުމެވެ.[9]

8 تاريخ المدينة لابن شبة: 800/3، والإبانة الكبرى: 162، والفقيه والمتفقه: 383/1

9 އުމަރު އެހެރި ރަސޫލު މަގުމަތިކަމަކު ދީނުގެ ބައްޕާގެ މަޑުމައިކަމަކު ހިކުމަތަށް ބާރިކަށް އަރައިގަންނަ މީހާ، ދީނުގެ މަގުފުރެދުމަކަށް ދީނުގެ މަގުފުރެދުމެއްކަމުގައި ހީކޮށް ތެދުމަގުގެ ސަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތައް ދޫކޮށްލުމުގައި، އެކަމާ ދީނުގެ ތަބާވުމަކީ ލިބިގެންނުވާނެ ކަމެއް. އެހެނީ މީހާގެ ހިތަށް ފުރިހަމަ ސުންނަތާއި ބިދުޢަތުގެ ތަފާތު އަޅުވައިދޭ ކަމުގެ އަމަލުތައް އެކުއެކަށް ކުރިއަށް ދިޔަ ބާވަތުގެ ކަންތައްތަކެއް ފާހަގަކޮށްލަދީފައިވެއެވެ. އެއީ މިގޮތުން ހަމަކަށަވަރުން ބަޔާންވެ ދީނުގެ ހުރިހާ ކަމެއް މިސްކީނުންނަށް ބަޔާންކޮށްދީފައިވެއެވެ. އެހެނީ މިސްކީނުންގެ ތެރެއިން ބަޔާންވެ ސުންނަތުގެ ބައިބައިން އިލްމު ފުރިހަމަވެގެން ދިޔައީއެވެ. އެހެނީ ދީނުގެ ކަންކަން ތަބާވުމާ ބާރުކަމުގެ ބަޔާން ޤާއިމުކުރުމެވެ، އަދި ބައެއް މީހުން ހިތްޕުޅަށް ތަބާވުމަށް ބާރުއަޅާ ކަމަކީ ޝަރީޢަތުގެ ކަންތައް މިއީ ދީނުގެ ތެދުމަގުގެ ޙަޤީޤަތެވެ. އެއީ އުފެދިފައިވާ ކަންތައް ފާހަގަކޮށްދީނީ ސުންނަތުގެ ހަމަތަކާ ދިމާވާ ގޮތެވެ. الله

ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {...إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ.} (الأعراف:30)

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެން الله ފިޔަވައި ޝައިޠާނުންނަށް، އެހީތެރިން ކަމުގައި ބަލައިފިއެވެ. އަދި އެއުރެންނީ ތެދުމަގު ލިބިގެންވާ ބަޔަކު ކަމުގައި އެއުރެން ހީކުރަތެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ.} (الزخرف: 37)

މާނައީ: "އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުން މިސްތަކުން ތެދުމަގުން އެއްކިބާކުރަތެވެ. އަދި އެއުރެން ހީކުރަނީ، އެއުރެންވަނީ ތެދުމަގު ލިބިގެންކަމަށެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ، الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا.} (الكهف: 103-104)

މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ޢަމަލުތަކުން އެންމެބޮޑަށް ގެއްލިގެންވާ މީހުންނަކީ ކާކުކަން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަންގަވައިދެއްވަން ހެއްދެވޭތޯ؟ އެއުރެންނަކީ ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައި، އެއުރެންގެ މަސައްކަތް މަގުފުރެދި، ގެއްލިގެންދާ މީހުންނެވެ. އަދި އެއުރެން ހީކުރަނީ ކަންތައް ރަނގަޅަށް ކުރާކަމަށް އެއުރެން ހީކުރެތެވެ."

އިބްނު މަސްޢޫދު ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَكَمْ مِنْ مُرِيدٍ لِلْخَيْرِ لَنْ يُصِيبَهُ...) (سنن الدارمي: 210)

މާނައީ: "...ހެޔޮކަމަކަށް އެދޭމީހުންގެ ތެރެއިން، (އެހެޔޮކަމަކަށް) ވާޞިލުނުވާ ކިތައްމީހުން ހުރިހޭތޯ!"

ދީނުގައި ސަވާބު ލިބިގަތުމަށް މަސައްކަތްކޮށް، ދީނުގެ އަސާސްތަކުގައި ޚިލާފުވާގޮތަށް ހެޔޮވެގެންނެއް މިގޮތުގެ ނިޔަތް ރަނގަޅުކަމުން، ނުވަތަ ތެދުވެރިކަމުން، ނުވަތަ އިޚްލާޞްތެރިކަމުން ބިދުޢަ ޤަބޫލު ނުކުރެވޭނެއެވެ.

الله ތިބާއަށް ރަހްމަތްކުރައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ދީން އައިސްފައިވާކަން ކަށަވަރީ الله ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުންނެވެ. ދީން ބާވައިލެއްވުނީ މީސްތަކުންގެ ބުއްދިތަކާއި ރައުޔުތަކަށް ފެންނަގޮތަކަށް ނޫނެވެ. އަދި ދީނުގެ ޢިލްމުވަނީ الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައެވެ. އެހެންކަމުން ފަހެ ތިބާގެ ހަވާނަފްސަށް ތަބާވެގެން ކަމަކަށް

ޤައްވާމުއްސުންނާ އަލްއަސްބަހާނީ رَحِمَهُ اللهُ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (المتأول إذا أخطأ وَكَانَ من أهل عقد الْإِيمَان نُظِرَ فِي تَأْوِيله فَإِن كَانَ قد تعلق بِأَمْر يُفْضِي بِهِ إِلَى خلاف بعض كتاب الله، أَو سنة يقطع بهَا الْعذر، أَو إِجْمَاع فَإِنَّهُ يكفر وَلَا يعْذر. لِأَن الشُّبْهَة الَّتِي يتَعَلَّق بهَا من هَذَا ضَعِيفَة لَا يُقَوي قُوَّة يعْذر بهَا لِأَن مَا شهد لَهُ أصل من هَذَا الْأُصُول فَإِنَّهُ فِي غَايَة الوضوح وَالْبَيَان....) (الحجة في بيان المحجة: 551/2)

މާނައީ: "...(ނުބައި މާނައެއް ނަގައިގެން ހުއްޖަތެއްގައި) ތައުވީލުކުރާ މީހާ، އޭނާ ކުށްހަދައިފިނަމަ، އަދި އޭނާއީ އީމާންކަން އަޤީދާކޮށްގަތުމާ ތެރެއިންނާ މީހެއްނަމަ އޭނާގެ ތައުވީލަށް ބަލައްސަވާނެއެވެ. ފަހެ އެތައުވީލަކީ الله ތަޢާލާގެ ފޮތުގެ ބަޔަކާއި، ނުވަތަ ޢުޛުރު ކަނޑައެޅޭފަދަ ސުންނަތެއްކަމަށްވާނަމަ، ނުވަތަ އިޖްމާޢުއާއި ޚިލާފުވުން އެކުލެވިގެންވާ ކަމެއްނަމަ، ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ ކާފަރުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ޢުޛުރު ނުދެވޭނެއެވެ. އެހެނީ މިފަދަ ކަމެއްގައި އެކުލެވިގެންވާ ޝުބުހަތަކީ ބަލިކަށިވެގެންނެވެ. އަދި އޭނާގެ ޢުޛުރު ވަރުގަދަ ކޮށްދޭ ކަމެއް ނުވެއެވެ. އެހެނީ މިއަޞްލުތަކުން އަޞްލެއް އެކަމަކަށް ހެކިދޭކަމުގައިވިޔަސް، ފަހެ ސާފުވެ ބަޔާންވެފައިވާ އިންތިހާއަކަށްވެއެވެ..."

އިބްނު އަބީ ޒައިދު އަލްޤައިރަވާނީ رَحِمَهُ اللهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (ومن قول أهل السنة: إنه لا يعذر من أداه اجتهاده إلى بدعة؛ لأن الخوارج اجتهدوا في التأويل فلم يُعذروا إذ خرجوا بتأويلهم عن الصحابة، فسماهم عليه السلام مارقين من الدين...) (الجامع في السنن والآداب: 121/1)

މާނައީ: "...އަދި އަހުލުއްސުންނަތުގެ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިން: އެމީހަކު ކުރި އިޖްތިހާދުގެ ސަބަބުން ބިދުޢައަކަށް ދިޔަ މީހަކަށް ޢުޛުރު ދެވިގެންނުވެއެވެ. އެހެނީ ޚަވާރިޖުންވެސް ތައުވީލުކުރުމުގައި އިޖްތިހާދުކުރިއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެބައިމީހުންގެ ތައުވީލުގެ ސަބަބުން ސަޙާބީންގެ ތެރެއިން ނިކުމެގެންދިޔަހިނދު އެބައިމީހުންނަށް ޢުޛުރެއް ނުދެވުނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ﷺ އެބައިމީހުންނަށް ނަންދެއްވީ ދީނުން ނިކުމެގެންދާ ބައެއްކަމުގައެވެ..."

ތަބައަރުވާށެވެ! އެހެން ހަދައިފިކަމުގައިވާނަމަ ތިބާ ދީނުން ނިކުމެގެންދާނެ، އަދި
އިސްލާމްކަމުން ބޭރުވެގެން ހިނގައިދާނޭމެވެ![10]

---

[10] ދަންނާށެވެ! ދީނަކީ މުޙައްމަދު ބަޔާންކުރެއްވި ފަދައިން މީސްތަކުންގެ ބޭރުފުށަކުން ފެންނަހާ ތަނަކަށް ޑޮކްޓަރ އައިސްފައިވާ އެއްޗެއް ނޫނެވެ! އެހެނީ މީސްތަކުންގެ ބޭރުފުށްވެސް އުޅޭއިރު ބިލާ ތަފާތުވެގެންނެވެ. އެކަމުގެ ބޭރުފުށް ހަނދާނުވާ ކަލެއް އަސްކަނުގެ ބޭރުފުށް ފެންނާނެތޯއެވެ. އެހެންކަމުން ދީނުގެ ކަންތައް ބޭރުފުށްކަށް ފެންނަ ޑޮކްޓަރ ކަނޑައަޅަން ޖެހޭނީ ހަމަ ހަމަހިތްޕާތައް ހިތުގެ ނަފްސަކުން ފެނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިބާގެ ފެންނަނީ މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ގިނަ މީހުންނީ އެބައިމީހުންގެ ބޭރުފުށްކަން އަޅުވެތިކަމެވެ، ހަވާނަފްސަށް ތަބާވާ ބާރުގެއްލުވާ ދެއްވުމެވެ. الله ތާލާ އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުން، ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތުން އަލިކޮޅުގައިވާ ފަރާތެއް ދީނުގެ ބޭރުފުށްތައް، އަދި އަމަލު ފުރިހަމަ ޢަމަލުތަކާ އަޅުކަމުގެ ގޮތަކަށް ބޭރުކަން ފެނުނު، އެކަމެއް ހަދައިގެން ނަރަކައިގެ ނުލުތުގެ ނުވަތަ އެކަމުގެ ހިސާބުގައި ތަކެތި ނުވިސްނުންހުރި ފަރާތުގެ އެކަމެއް ބަޔާންކުރާ މީހުންގޮސް ވިސްނުމެއްނުވާށެވެ! ފަހެ، މިއީ ދީނުގެ ބޭރުފުށްގެ ދުރާލައިވުމެވެ. އެހެނީ ތަފާތުވެގެން ތަކެތި ގޮތުގެ ކަންތައް ބަހައްޓަނީ ކޮންބައިކުގެ ނަމުގައިކަމެވެ، ދީނުގެ އަދުވެރިކަމުގައި އެކަމުގެ ތެރެއިން ތަކެތި ހަދާ ބާރުގެ ވެއްޖެ، ތަކެތި އެއްޗެހިއެކަމުގެ ބިލާކުރި ނަފްސުތުން، ނުވަތަ ދީނުގެ އެކަން ފުރަތަމަ ނުކުޅަދާ ނަބަވިތުމުގެ ބޭރުފުށް ހިސާބުހެއްޓުމެވެ. ނުވަތަ ތަކެތި ދީނުގެ ބޭރުފުށް ހަމައެކަނިގެ ދީނުގެ ތެރޭގައި ވެއްޖެ ބޭރުކަމަށް ހަރާނަރުއެވެ. މިކަމަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ އަވަހަށް ދީނުން ބޭރުވާ މުރުތައްދުވުމަށް ފެތޭބިން އަޅުވެތިކަމަށް ޖެހޭނެ ހަވާނަފްސަށް ތަބާވާ ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިންނަކީ ސުންނަތުގެ އަދުވެރިން ދެކޮޅުވެގެންވާއެވެ. ފަހެ ސުންނަތުގެ އަދުވެރިން އަޅުވެތިކަމުގައި ތަބައަރުވެގެން ގެންގުޅޭ ސުންނަތުގެ ކަންތައް ނުދޫކޮށްލާށެވެ.

އިބްނު ސީރީން ﵀ ވިދާޅުވެއެވެ: (إِنَّ أَسْرَعَ النَّاسِ رِدَّةً أَهْلُ الْأَهْوَاءِ.) (القدر للفريابي: 362، الإبانة الكبرى: 552)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން މުރުތައްދުވުމަށް އެންމެ އަވަސްވެގެންނެވީ ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ."

އަބޫ ދަރްދާއު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَنْ تَضِلَّ مَا أَخَذْتَ بِالْأَثَرِ» (الإبانة الكبرى: 232)

މާނައީ: "މިއީ، އަޘަރުތަކުގައި ހިފައިހާހިނދަކު މިއީ މަގުފުރެދިގެން ނުދާހުއްޓެވެ."

އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّا نَقْتَدِي وَلَا نَبْتَدِي، وَنَتَّبِعُ وَلَا نَبْتَدِعُ، وَلَنْ نَضِلَّ مَا تَمَسَّكْنَا بِالْأَثَرِ» (شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 106)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންނީ ތަބާވާ ބައެކެވެ. އަދި އަހަރެން ކަންކަން (އަމިއްލައަށް) ފަށައިނުގަންނަމެވެ. އަދި އަހަރުމެންނީ ބިދުޢަހަދާ ބައެއް ނޫނެވެ. އަދި އަޘަރުގައި ހިފަހައްޓައިގެންތިބޭހާ ދުވަހަކު އަހަރުމެން މަގުފުރެދިގެންނުދާނޫހެވެ."

އިބްނު ސީރީން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «كَانُوا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ عَلَى الطَّرِيقِ مَا كَانُوا عَلَى الْأَثَرِ» (سنن الدارمي: 142، شرح أصول الاعتقاد: 110)

މާނައީ: "އެބޭކަލުން ދެކެވަޑައިގަތީ އަޘަރުގެ މަތީގައި އެބޭކަލުންވާހާ ހިނދަކު އެބޭކަލުން އެމީހުންނަކީ (ސީދާވެގެންވާ ހައްޤު) މަގުގެ މަތީގައިކަމަށެވެ."

އައްޝަޢުބީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَشَعَّبَتْ بِهِمُ السُّبُلُ وَحَادُوا عَنِ الطَّرِيقِ، فَتَرَكُوا الْآثَارَ وَقَالُوا فِي الدِّينِ بِرَأْيِهِمْ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا» (جامع بيان العلم وفضله: 2026)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިން އުޅުނު މީސްތަކުން ހަލާކުވެގެންދިޔައީ ކަނޑައެޅިއިރު: އެބައިމީހުން އެކި މަގުތަކަށް ހިނގާފައި ފަޅައިގެން ދިޔައީ. އަދި (ސީދާމަގުން) ކަސްހުރިހެލިގެންގޮސްއެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން އަޘަރުތަކަށް ދޫކޮށްލީއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ (އަމިއްލަ ބުއްދިއަށް ފެނުނު) ރައުޔުތަކުން ދީނުގައި ކަންކަން ބުނަންފެށީއެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން މަގުފުރެދިގެއްލުނެވެ. އަދި އެހެން މީހުން މަގުފުރެއްދެވީއެވެ."

ޢާމިރު އައްޝަޢުބީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «مَا حَدَّثُوكَ عَنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشُدَّ عَلَيْهِ يَدَكَ وَمَا حَدَّثُوكَ مِنْ رَأْيِهِمْ فَبُلْ عَلَيْهِ» (حلية الأولياء: 319/4)

މާނައީ: "އެބައިމީހުން މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ އަރިހުން ތިޔަބައިމީހުނަށް ކިޔައިދޭ ކަންތައްތައް ވަކިގޮތަކަށް ހިފަހައްޓާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ރައުޔުތަކުން ތިޔަބައިމީހުނަށް ކިޔައިދޭ ކަންތައް ފަހެ މިއީ ކުނިކަމުގައި ބަލާށެވެ!" (ނުވަތަ: ދޫކޮށްލާށެވެ.)

ޤައްވާމުއްސުންނާ އަލްއަޞްބަހާނީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...قَالَ أهل السّنة من السّلف: إِذا طعن الرجل عَلَى الْآثَار يَنْبَغِي أَن يتهم عَلَى الْإِسْلَام، وَأهل السّنة يتركون الْبَحْث عَمَّا لم تحط عُقُولهمْ بِهِ من المشكلات

الَّتِي لم يتكَلَّم فِيهَا المتقدمون، وَالْأَئِمَّة الماضون، وَلم يخوضوا فِيهِ، وهم أعلم بالتنزيل والتأويل، وَمِنْهُم أَخذ الْعلم وبهم يَقْتَدِي...) (الحجة في بيان المحجة: 2/459)

މާނައީ: "...ސަލަފުންގެ އަހުލުއްސުންނާގެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވެއްޖެ: މިހާ އަޤީދާތަކަށް ފާޅުކުރިއަހަރެމެންނަކަށް ޓަކާ ހެއްގެ އިސްލާމްކަމާއިމެދު ޝުބުހާތައް ހުއްޖަތެވެ. އަދި އިހުގެ ސަލަފުންނާއި، އިސްތިޤާމަ އިމާމުން އެކަހެރިކޮށްގެން ވާހަކަދައްކާފައި ނުވާ، ބުއްދީން އެކަހެރިކުރާ އިލްމު ޙުޖްޖަތްތަކެއް މަތިން ސަލަފުންނާއި ދުރުހެލިކޮށް ޝަރުޢުގެ އަޤުލުވެރިން ދޫކޮށްލާފައެވެ. ފަހެ އެބަކަލުންނަށް ބާވައިލެއްވުނު (ޤުރްއާނާއި ސުންނަތާއި) އަދި އޭގެ މާނަކުރުން އެނގުމު ބޭކަލުން ދަންނަވާ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި އިލްމު ނަގަންވީ އެބޭކަލުންގެ އަތުންނެވެ. އަދި ތަބާވެވޭނީ އެބޭކަލުންނަށެވެ..."

އަބުލްޤާސިމް އިސްމާޢީލް ބިން މުޙައްމަދު އަލްއަޞްބަހާނީ ﷺ ވިދާޅުވެއެވެ: (...إِن السّنَن لَا تخاصم وَلَا يَنْبَغِي لَهَا أَن تتبع بِالرَّأْيِ، وَلَو فعل النَّاس ذَلِك لم يمض يَوْم إِلا انتقلوا من دين إِلَى دين، وَلكنه يَنْبَغِي للسنن أَن تلْزم ويتمسك بهَا عَلَى مَا وَافق الرَّأْي أَو خَالفه، ولعمري إِن السّنَن لتأتي كثيرا عَلَى خلاف الرَّأْي ومجانبته خلافًا بَعيدا فَمَا يجد الْمُسلمُونَ بدا من اتباعها، والانقياد لَهَا...) (الحجة في بيان المحجة:1/ 305-306)

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން ސުންނަތްތަކާއިމެދު ޚިލާފުނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ބުއްދީގެ ތަބާވުމަށް ބޭނުންނުކުރެވޭނެއެވެ. ފަހެ މީސްތަކުން އެގޮތަށް ކަންތައްކުރިނަމަ، އެއްދީނެއްގެ ތެރެއިން އަނެއްދީނަކަށް ބަދަލުވާކަން ނުވާނެއެވެ. އަދި ސުންނަތްތަކަށް ތަބާވާން ޖެހޭނެއެވެ. ބުއްދީއާ ގުޅުނަސް ނުގުޅުނަސް ސުންނަތްތަކާ އަދި ބުއްދީއާ ޚިލާފުވިޔަސް އެކަންތަކާ ތަބާވާންޖެހޭނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ސުންނަތްތަކާ ބުއްދީއާ ޚިލާފުވުމަކީ ކަންތައްތަކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ބުއްދީއާ ޚިލާފު ވާނެކަމަށް ތަބާވުމަށް ދިމާވާ ކަމެއް ބޮޑަށް ގިނައިން ސުންނަތްތައް ވާރިދުވެގެން އައެވެ. ފަހެ އެކަންތަކަށް ކިޔަމަންވެ ބޭނުން ނުކުރާ މުސްލިމުންނަކަށް ނުނިކުމޭނެއެވެ...."

އަބޫބަކުރު އަލްއާޖުރީ ﷺ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَمَا برح من أدركنا من أهل الْفضل وَالْفِقْه من خِيَار أولية النَّاس يعيبون أهل الجدل والتنقيب، ويعيبون الْأَخْذ بِالرَّأْيِ أَشد الْعَيْب وَينْهَوْنَ عَن لقائهم ومجالستهم ويحذرونا مقاربتهم أَشد التحذير، وَيُخْبِرُونَا أَنهم أهل ضلال وتحريف لتأويل كتاب الله وَسنَن رَسُوله - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم...) (الحجة في بيان المحجة:1/ 307)

ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިބާއަށް ދެއްކޭނޭ އެއްވެސް ހުއްޖަތެއްނެތެވެ. އެހެނީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ވަނީ އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް ސުންނަތް ބަޔާންކޮށްދެއްވާ، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްހާބުބޭކަލުން އެކަންތައް ސާފުކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ. ޖަމާއަތަކީ އެބޭކަލުންނެވެ. އަދި ބިދުޢަވެރިންނާ ބައިގަނޑަކީ އެބޭކަލުންނެވެ. ޖަމާއަތަކީ: ހައްޤާއި އޭގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. ފަހެ ދީނުގެ ކަމެއްގައި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަސްހާބުބޭކަލުންނާއި ޚިލާފުވެގެންވެއްޖެ މީހާ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ކާފިރުވެއްޖެއެވެ![11]

މާނައީ: "...އަދި މިދީނުގެ ކުރީކޮޅުގައި އުޅުއްވި ހަދީޘާއި ފިޤުހުވެރިކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އަހުލުސުންނާއި ބައްދަލުވި އުއްމަތުންވެސް (ދީނުގެ ކަންކަމުގައި) ޖަދަލުކުރުން (އަލްޖިދާލު) ބަދުޢުކުރުމުގެ އަހުލުވެރިންނަކީ ބިދުޢަކުރުމުން ދިޔައީއެވެ. އަދި ބުއްދިވެރި ހިތްހަރުކަށި ވަރަށް ބޮޑު ޖަމާޢަތްއުޅުއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ ބައްދަލުވާކަށް، އެކަމި އިހިސާނުގެމުން އެބާކަމުން މަނާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ ކައިރިވުމާއިމެދުވެސް އަހަރުމެންނަށް ވަރަށް ގަދައަށް އިންޒާރުދެއްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން މަގުފުރެދިގެންދާނެކަމާ الله ގެ ޢިލްމާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތްތަކާއި ތަޤުލީދުކުރުމުގެ އަހުލުވެރިންކަމުގައި ބަދަލުކޮށް އިސްވެދިޔަ އަހަރުމެންނަށް ހަބަރުދެއްވާފައިވެއެވެ..."

އަލްއާޖުރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (عَلَيْكَ بِآثَارِ مَنْ سَلَفَ، وَإِنْ رَفَضَكَ النَّاسُ، وَإِيَّاكَ وَآرَاءَ الرِّجَالِ، وَإِنْ زَخْرَفُوا لَكَ بِالْقَوْلِ) (الشريعة للآجري: 127)

މާނައީ: "ތިބާގެ މައްޗަށްވާނީ އިސްވެދިޔަ ސަލަފުންގެ އަޘަރުތަކުގައި ހިފުމެވެ. އެއީ މީސްތަކުން ތިބާއަށް އިންކާރުކުރިޔަސްވެސްމެއެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ (އަމިއްލަ ބުއްދިގެ) ރައުޔުތަކާއިމެދު ތިބާ ހިތްހަމަޖެހުމުން ދުރުވެގަންނާށެވެ. އެއީ (އެބައިމީހުން) އެމީހުންގެ ބަސްތަކުން ރީތިކޮށްގެން މަޖުބޫރުކުރުމަށް ޖިސްމީކޮށްގެން ތިބާ ކުރިމަތިލާކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ."

[11] މިބަސްގައި މުއައްލިފުގެ މުރާދަކީ: ދީނުގެ އަސްލުތަކުގެ ތެރެއިން އަސްލެއްގައި، ނުވަތަ ސަރީޙަކޮށްވާ ދީނުގައި ޝަރުޢީކޮށްވާ އިޖުމާޢުގައި ކަންތައްތަކުން ކަލޭގެއި ސަބަބުންނާއި ޚިލާފުވެއްޖެ މީހާ ދީނުން ބޭރުވެ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. ނުވަތަ އިސްވެދިޔަ އަޘަރުތަކުގައި ބަޔާންވެފައިވާ ސަބަބުންނާއި

ދަންނާށެވެ! ސުންނަތުގެން އެފަދަ ކަމެއް މީސްތަކުން ދޫކޮށްލައިފިމުން ދާންދެން ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުން އެއްވެސް ބިދުޢައެއް އުފައްދާފައިނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް (ދީނުގެ) ކަންކަމުގެ ތެރެއިން އަލަށް އުފައްދާކަންކަމާއިމެދު ތިބާ ހުށިޔާރުވެ ހަދުކާތެރިވާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އަލަށް އުފައްދާ ކޮންމެ ކަމަކީ ބިދުޢައެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ބިދުޢައަކީ މަގުފުރެދުމެކެވެ. އަދި މަގުފުރެދުމާއި އޭގެ އަހުލުވެރިން ވާހުރީ ނަރަކައިގައެވެ.[12]

ކުރިކުރި ކަންކަމުގައި ހިތާފުވަމުންދާތީ، ހަރުފަތަކަށްފުރު ހަރުފަމެއް ދިރާކުރުމުންގޮސް އާދާ ދީނުން ބާރުވާ ކަންތަކަން އަހަރެމެންގެމެދުގައި އުކާލެއް ގެންނަނީ އާދަ ނިމުން އަންނަނީ ކުޅުދުއްވުމުން. ދެންފަހެ، ދީނުން ބާރުނުވާ އެހެނިހެން ތަފާތުކަމާއި އެކުލަވާލެވޭ ކަންތަކުން އަރައިގަތުން، ސިޔާސީ ބާރުގެ މަގަތި ހިތާފުވުމި އެކަމުގެ ފާޑަށް ބަލާއިރު ދެފަރާތުގެ ދިވެހިން ބާރުވާ ބޭސް ކުޅުވައްދިޔަތެވެ. އެއީ އެއާއިއެކު އެކަން ހުއްޓުވުމުން، ނުވަތަ ފުރައްސާރަކުރުމުން، ނުވަތަ އިސްކާރުކުރުމުންފަދަ ކަމެއް ނުހިފެހެއްޓޭނެއެވެ. މިކަންވެސް ބާރަށް ވާންޖެހެއެވެ.

12 ޙައްސާން ބިން ޢަޠިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَا ابْتَدَعَ قَوْمٌ بِدْعَةً فِي دِينِهِمْ إِلاَّ نَزَعَ اللهُ مِنَ السُّنَّةِ مِثْلَهَا، ثُمَّ لاَ يُعِيدُهَا إِلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.) (سنن الدارمي: 99، ذم الكلام وأهله:913)

މާނައީ: " الله ތަޢާލާ އެބަޔަކު ކިބައިން ސުންނަތުގެން ހަމައެފަދަ ކަމެއް ގެންދަވާލައްވާ ދެން ޤިޔާމަތް ދުވަހާއި ހަމައަށްވެސް ބަޔަކު އެބައިމީހުންގެ ދީނުގައި ބިދުޢައެއް ނުއުފައްދައެވެ. ދެން ޤިޔާމަތްދުވަހާއި ހަމައަށްވެސް އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް އެސުންނަތް ރައްދުނުކުރައްވާނެއެވެ."

ޢަބްދު الله ބިން ޢުމަރު ﵄ ވިދާޅުވިއެވެ: (...مَا أَحْدَثَتْ أُمَّةٌ فِي دِينِهَا بِدْعَةً إِلَّا رَفَعَ اللَّهُ عَنْهُمْ سُنَّةَ هُدًى، ثُمَّ لَا تَعُودُ فِيهِمْ أَبَدًا...) (السنة للمروزي: 81)

މާނައީ: "...އުއްމަތެއްގެ ބަޔަކު އެބައިމީހުންގެ ދީނުގައި ބިދުޢައެއް ހަދައިފިނަމަ، ފަހެ އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން الله ތަޢާލާގެ ސުންނަތެއް އުފުއްލަވައެވެ. ދެން އެސުންނަތް ދުވަހަކުވެސް އެބައިމީހުންގެ ތެރެއަށް އެނބުރި ނާންނާނެއެވެ..."

އިބްނު ޢައްބާސް ﵄ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَا يَأْتِي عَلَى النَّاسِ عَامٌ إِلَّا أَحْدَثُوا فِيهِ بِدْعَةً وَأَمَاتُوا سُنَّةً ، حَتَّى تَحْيَا الْبِدَعُ وَتَمُوتَ السُّنَنُ» (السنة للمروزي: 88، الإبانة الكبرى: 11)

އަދި (ދީނުގެ) ކަންކަމުގެ ތެރެއަށް އަލަށް އުފެއްދާ ކުދިކުދި ކަންކަމާއިމެދު ހުށިޔާރުވާށެވެ! އެހެނީ ހަމަކަނޑައަޅާނުން ކުދިކުދި ބިދުޢަތަށް، ބޮޑެތި ބިދުޢަތަކަށް ވެއްޖެދާނެއެވެ

މާނައީ: "އެއްއަހަރެއްގައި އެބައިމީހުން ބިދުޢައެއް އުފައްދާ، އަދި ސުންނަތެއް މަރާ އަހަރެއްގެންދިޔުމާ މިސްކީނުން މުއްސަނދިއެއް އަހަރެއް ނާދެއެވެ. އެހެންކަމުން ބިދުޢަތައް ދިރި، ސުންނަތްތައް މަރުވެއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ."

އެއްދުވަހަކު ހުޒައިފާ ބިން ޔަމާން ﵁ ދެގިލަ ސަންގުވާރުގައި، އެއްގަލަ މަތީގައި އަނެއްގަލަ ބޭއްވުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު އަސްޙާބުބޭފުޅުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: (هَلْ تَرَوْنَ مَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْحَجَرَيْنِ مِنَ النُّورِ؟ قَالُوا: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، مَا نَرَى بَيْنَهُمَا مِنَ النُّورِ إِلَّا قَلِيلًا ، قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَظْهَرَنَّ الْبِدَعُ حَتَّى لَا يُرَى مِنَ الْحَقِّ إِلَّا قَدْرُ مَا تَرَوْنَ مَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْحَجَرَيْنِ مِنَ النُّورِ، وَاللَّهِ لَتَفْشُوَنَّ الْبِدَعُ حَتَّى إِذَا تُرِكَ مِنْهَا شَيْءٌ قَالُوا: تُرِكَتِ السُّنَّةُ.) (البدع لابن وضاح: 151)
މާނައީ: "މިދެގަލާ ދެމެދުގައިން އެއްވެސް އަލިކަމެއް ފެނިވަޑައިގަންނަވަނީތޯއެވެ؟' އެބައިމީހުން ދަންނަވައިފިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދު الله އެވެ! އެދެގަލު ދެމެދުގައިން ވަރަށް ކުޑަ އަލިކަމެއްކުރި އަހަރުމެންނަކަށް ނުފެނެއެވެ.' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ނަފްސު އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ޒާތުގެ ޤަސަމެވެ! ހަމަކަނޑައަޅާނުން މިދެގަލު ދެމެދުގައިން ދެމެދު ފެނިވަޑައިގަންނަވާ އަލިކަމެއް ފަދަ މިންވަރަކަށްވުރެ މިނިވަންކޮށް، ޙައްޤުގެ ނުފެނިއްޖައުމަށް ދާންދެން ބިދުޢަތައް ފާޅުވާނެއެވެ! الله ގަސަމެ ބުނަމެވެ! ބިދުޢަތައް ފެތުރުމުންދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން އެއިން ބިދުޢައެއް ދޫކޮށްލެވިއްޖައިމަ 'އެދޫކޮށްލެވިނީ ސުންނަތެކޭ' އެބައިމީހުން ބުނާހުދަން ދާންދެނެވެ!"

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَهَكَذَا أَهْلُ الْبِدَعِ لَا تَجِدُ أَحَدًا تَرَكَ بَعْضَ السُّنَّةِ الَّتِي يَجِبُ التَّصْدِيقُ بِهَا وَالْعَمَلُ إِلَّا وَقَعَ فِي بِدْعَةٍ وَلَا تَجِدُ صَاحِبَ بِدْعَةٍ إِلَّا تَرَكَ شَيْئًا مِنْ السُّنَّةِ...) (مجموع الفتاوى: 173/7)
މާނައީ: "...ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންވެސްވެސް މިފަދައިންނެވެ. އެކަމުގެ ތެދުކޮށް އަދި ޢަމަލުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވާ އެއްވެސް ސުންނަތެއް ދޫކޮށްލައިފިމީހާ، ބިދުޢައަކަށް ވެއްޓިގެންވާ ހާލުގައި މެނުވީ ނުފެނޭނެއެވެ. އަދި ސުންނަތުގެ ކަމެއް ދޫކޮށްލައިފާހާލުގައި މެނުވީ އެއްވެސް ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއެއް ނުފެނޭނެއެވެ..."

ދާންދެން އެނބުރިދެތެވެ. މިޢުމްރުތެރޭގައި އުފެދުނު ކޮންމެ ބިދުޢައެއްވެސް އެފަދައިންނެވެ. (އެއިން ކޮންމެ ބިދުޢައެއްވެސް) އޭގެ ކުރީކޮޅުގައިވަނީ ހައްޤާއި ވައްތަރުވެގެންނާ ކުޑަކަމެއްގެ ގޮތުގައެވެ. ދެންފަހު އެކަމުގެ ސަބަބުން އޭގެ ތެރެއަށް ވަންނަ މީހާ ހެއްދުންތެރިވެދެއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އޭނާއަށް އެކަމުން ނިކުމެވަން ކުޅެދާނަކަށްނުވެއެވެ. ދެން އެބިދުޢަތަށް ބޮޑުވެގެންގޮސް އެއީ ޢަމަލުކުރާ ދީނަކަށް ބަދަލުވެގެންދެއެވެ! އަދި ސީދާވެގެންވާ ތެދުމަގާއި ޚިލާފުވެގެންދެއެވެ. ދެންފަހު އިސްލާމްކަމުން އޭނާ ނިކުމެގެންދެއެވެ.[13]

---

13 މުއައްލިފު މިތަންގައި ބަޔާންކުރައްވާފައި އެވަނީ ވަރަށް މުހިއްމު ނުކުތާއެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިދީނުގެ ކުރިޔަށް ބިދްޢަތްތެރިވިކަން ކަރަވަރި الله ތަޢާލާގެ އަމުރުފުޅުތަކާއި ނަހީތައް ތަބާވެރިކޮށް، އެކަލާނގެ ދީނުގެ ކަންތަކާއި އެންމެ މުހިއްމު ބޮޑުކަންތަކުގައި ހަރު ޢަމަލުކުރަމުންނެވެ. އެގޮތުން ސަލަފުންގެ ސީރަތަށް ބަލާ ބަލައިލުމުގައިވާނަމަ ފެންނާނީ އަހަރުމެންނަށް މިޒަމާނުގައި އާއި ވަރަށް ކުޑަކުޑަ ކަންތައްކަމުގައި ބަލާ ކަންތަކުގައިވެސް އެބޭކަލުން ހަރުކަށިކަން ބަސްވިދާޅުވާ އޭގެ ދެރަކަން ބަޔާންކުރައްވާފައިވާކަމެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން ވަރުގަދަވެގެންވާ ސުންނަތުގެ ޖީލެއް ދީނުގެ ދިފާޢުގައި ތަރުބިއްޔަތުވެ، ބިދުޢައާއި މަގުފުރެދުންތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ބުރަކަށް ބިންގާވުމުންނެވެ. އަދި އަހުލުވެރިންގެ މިދީން ޙައްޤާބާތިލު ބޭނުމަށް އަހިސާބުގައިވެސް ޒަމާނުގައި ޢިލްމުވެރިންގެ ބޮޑު މަސައްކަތުންނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޖަމާޢަތް ބަދަލުވެ، މިސްކީނުން ދުރުކުރެވިފައިވަން ދިޔައެވެ. އަދި ޝާއިޖީން، އޭނާގެ ދަރިވަރު ބަލާފައި މަކަރުވެރިކަމުގެ ދަނޑުބަ ޖަހަންނަމުގައެވެ. އަދި އެކި ނަސްރަތުގައި އިސްތިޤާމަތާއި އުފެއްދައިގެން ދީނުގައި އުފެދުނު ބައެއް ބިދުޢަތާއި މުޤާބިލުކުރުމަށް އަހަރެމެންގެ ގޮތުގައި ސަލަފުންގެ ބޭކަލުން ވިސްނައިދީފައިވާ ކަމެވެ. އަދި ކުރިއަށް ބިދުޢަތާއި ދެކޮޅަށް ފާޅުކުރެއްވި ކަންކަމެވެ. ބިދުޢަތްތަކާއި ދުރުހެލިވެ، ސުންނަތަށް ތަބާވުމާއި ދީނުގައި ސާބިތުވުމެވެ. އަދި ބިދުޢަތާއި ކުށްތަކުން ދުރުވުމެވެ. އަދި މިސްކީނުންނާއި ބިދުޢަތްތެރިންނާ ދުރުވުމެވެ. އަދި ޙައްޤު ދީނުގައި ހަރުލާ ބަޔަކު ވާނެއެވެ، އަދި ސުންނަތާއި ދިމާ ސަލަފުންގެ ގޮތް ހިފެހެއްޓުމެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ބަޔަކު ބަޔަކު ބިދުޢަތުގެ ތެރެއަށް ވަދެގެންދާ ކަމެވެ. ފަހެ

އަހަރުމެން އެކަންތަކަކީ މާބޮޑު މައްސަލައަކަށް ނުވާ ކުދިކުދި ބިދުޢަތެއް އަދި މަޢުޞިޔަތެއްކަމުގައި ބޮޑު ކަންކަމީ ކުރީގެ އިލްމުވެރިންގެ ގޮތުގައި ބޮޑެތި ފާފަތަކަށް ހަމަޖެހޭ އަސަރުކުރުމަކާއެވެ.

އަނަސް ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّكُمْ لَتَعْمَلُونَ أَعْمَالًا، هِيَ أَدَقُّ فِي أَعْيُنِكُمْ مِنَ الشَّعَرِ، إِنْ كُنَّا لَنَعُدُّهَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ المُوبِقَاتِ» (رواه البخاري: 6492)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން އަމަލުތަކެއްކުރަމުއެވެ. އެއަމަލުތަކީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަޒަރުގައި އިސްތަށިގަނޑަކަށްވުރެ ކުޑަ އާދައިގެ ކަންތައްތަކެވެ. އެހެންނަމަވެސް ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި ތިމަންބޭކަލުން އެއަމަލުތަކަށް ގުނަމުންދިޔައީ ހަލާކުކުރަނިވި ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ ތެރޭގައެވެ."

އަދި އިދްރީސް އަލްޚައުލާނީ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَأَنْ أَرَى فِي الْمَسْجِدِ نَارًا لَا أَسْتَطِيعُ أُطْفِيهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَرَى فِيهِ بِدْعَةً لَا أَسْتَطِيعُ تَغْيِيرَهَا» (البدع لابن وضاح: 88)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިސްކިތުގައި އަހަރެންނަށް ނިއްވާނުލެވޭނެ އަލިފާނެއް ރޯވެފައިވާކަން ފެނުމަކީ، އެމިސްކިތުގައި ބަދަލުކޮށް (ނައްތާނުލެވޭ) ބިދުޢައެއް އަހަރެންނަށް ފެންނަމަށްވުރެ ލޯބިވެތިކަންބޮޑުވެއެވެ."

އިބްނު ޢުމަރު ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَلَأَنْ أَرَى فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ نَارًا تَشْتَعِلُ فِيهِ احْتِرَاقًا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَرَى بِدْعَةً لَيْسَ فِيهِ لَهَا مُغَيِّرٌ» (السنة للمروزي: 81)

މާނައީ: "...އަދި މިސްކިތުގެ އެއްފަރާތެއްގައި އަލިފާނުގެ ރޯވަމުންދާ ހުޅުވަނީ ފެނުމަކީ، އަހަރެންނަށް ފެނުމަށް، އެމިސްކިތުގައި ބަދަލުކޮށް ނައްތާލާނެ މީހަކު ނުވާ ބިދުޢައެއް އަހަރެންނަށް ފެންނަމަށްވުރެ އަހަރެންނަށް ލޯބިވެތިކަންބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

މިއުއްމަތުގައި އުފެދުނު ފިރުޤާތައްވެސް، ފުރަތަމަ ކުދިކުދި ބިދުޢައިން ފަށައިގެން ގޮސް ދިރިން ބޮޑުވާ ބިދުޢަތަކާއި ހަމައަށްދިޔައެވެ. އެގޮތުން އުތުމާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ފަހުން ސިޔާސީ ނިކުތް ޝީޢައިންނަށް އެންމެފަހުން ސަޙާބީން ކާފިރުކޮށް ޢަލީގެފާނު އިލާހަކަށްހެދުމާ ހަމައަށް ދިޔައީ އެވެ. އިހަށްދުވަހު ޙަދީޘް ރިވާޔަތްކުރުމުގައި ވަކި ޝަރުތުތަކެއް ކަނޑައެޅުމާއި ދިމާވީ ފިތުނަތަކާ ގުޅިގެން އިސްނާދު ބެލުމަށް އިލްމުވެރިން ދެން ހަމައެކަނި ނުބެލިކަމުގެ ސުންނަތުގެ ސައްޙަކަން ބެލުމަށް، ފިޤުހު ޢިލްމުގެ ބާރުވެރިކަމާއި ކުރަނިވެރިކަމާ މުޅިއުމަތުގައި ފާޅުވާނެ ވައްޙީ ބާވަތްތަކެއް ހުރެ، ވަކިފިރުޤާތަކުގެ ތަފާތު މަގުތަކަށް

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދެންފަހެ ތިބާ ބަލާށެވެ!

ޚާއްޞަކޮށް ތިބާ ތިޔަހުރި ޒަމާނުގެ މީސްތަކުން ދައްކަނިކޮން އަޑުއިވޭ ވާހަކަތަކާއިމެދު

ތިބާ އަވަސްވެގެންނުގަންނާށެވެ! އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލަކު

ނުވަތަ (ސަލަފުންގެ) އެއްވެސް ޢިލްމުވެރިއެއް އެކަމުގައި ވާހަކަދައްކަވާފައިވޭތޯ ސުވާލުކުރާށެވެ

ބަލައިލުމަށްފަހު އެއިން އެއްވެސް ކަމަކަށް ތިބާ ނުވަންނާށެވެ. ދެންފަހެ އެކަމުގައި

އެބޭކަލުންގެ އަރިހުން އަޘަރެއް (ބަސްފުޅެއް ނުވަތަ ޢަމަލެއް) އައިސްފައިވާނަމަ ތިބާއަށް

ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ އޭގައި ހިފަހައްޓާށެވެ! އަދި އޭގެން އެއްގޮތަކަށްވެސް އެއަށްފުރަގަސްދީ

މުޝްރިކުންގެ ގޮތުގައި ބަދަލުވެގެންދިޔައެވެ. ޝަބާބުންގެ ޖަމާޢަތުގައި ހަދަރިގަން އެއްއަޅުން

ދިހަރުކަން ތަސްބީހަކިޔަމުން ނިކަމެތިކަން އަރިހަށްގޮސް ދީނުގެ ވާހަކަ ނުދައްކައި ޚަވާރިޖުންކަމުގައި

ވެގެންދިޔައެވެ. މިއަދުވެސް އަހަރުމެންނަށް ފެންނަނީ އެހެންޖެހޭ އެކޮޅުން ޒާހިރު ހަދިއިވެން

އިސްލާމްދީނަށް ހިތްވަރުކުރާ މީހުންގެ ނަފްސުތަކުގައި ޚާރިޖީ ފިކުރު ޖައްސަވާ ބޭފުޅުން

އެކަމުގައި ގެންގުޅޭ ހަރުކަށިކަން އަހަރެމެންނަށް ފެނެއެވެ. ފެއްމުގެ މިސާލުތަކުގައި ޚަވާރިޖުންގެ

އެއިން އެތައް ޤިބްލަތަކާއި ޢިލްމުވެރިންނާއި މިސްކީނުން ދެކޮޅު ހެދުމަށް ތެދުވެއެވެ. ނިކުތް ބަޔަކަށް

އޮތީ ބިދުޢަވެރިކަމުގެ ބާރެވެ. ޚާރިޖީ ފިކުރަށް ދެކޮޅަށް ދީނާއި ޢިލްމު ނަގާ ގުރުއާނާއި ސުންނަތުން

ބިދުޢަ އެހެން ކަމަކާ ހިލާފުވި ޢިލްމުގެ ހާލަތު ޙަރަކާތްކުރުމަށް ސުވާލުކުރެވެއެވެ، ޢިލްމުގެ

ވަޢުޡަކުރުމަށް ހިތްވަރުދޭ ބޭފުޅުން ނިކުމެވަޑައިގަތުމުގެ މުސްކުޅި ޚާރިޖީ ފިކުރު މިސާލުތަކުގައި، އަދި

ތަޤުލީދުކުރާ ބަޔަކު، ޚާރިޖީ ދީނުގެ ބޭފުޅުން ޢަމަލުކުރެއްވީ، ބިދުޢަ ހިފެހެއްޓެވުމަށް ފާޑުކިޔުމަށް

ތިބިމީހުންގެ ޙަޤީޤަތް ހާމަވެގެންދިޔައެވެ.

الله ތަޢާލާގެ ސުންނަތްތަކުގެ ބިދުޢަތަކަށް، ޙަޤީޤަތް ދެނެގަތުމުގެ ބާރު ލިބިގެންދާނެއެވެ،

ހުރިހާ ކަމެއްގެ ތެދު ވަޢުދެވެ.

ނުދާނެވެ! އަދި އޭގެ މައްޗަށް އެހެން އެއްޗެއް އިޒްޔާދަކުރުމުން ދުރުހެލިވާށެވެ!
އެހެންހަދައިފިކަމުގައިވާނަމަ ފަހެ ދީން ނަރަކާއަށް ވެއްޓިގެންދާނެއެވެ![14]

14 މުޢައްލިފު މިބަސްގައި ބަޔާންކުރައްވާފައި އެވަނީ ބޭޒާރުވެގެންވާ ވަސްވާސްތަކާ މުޢައްލިފުގެ ޢަމަލުތަކުގައި އެފަދައިން ވިދާޅުވިނަމަ ދީންވެރި އަހަރުތަކުގެ މިޒާތުގައި ބުރަހުދުވާސި ކޮންފަދައަކުންހެއްޔެވެ! ޚިލާފަތާއި، ޝަރުޢީ ފަތުވާއި، ފުޤަހާ އުލަމާއު މިވަނީ ކޮންފަދަ މިހާރު އަދި ވާހަކަދައްކަމުންދާކަމަށް ހުސްވާހަކަތަކެކެވެ. ފަހެ އެފަދައިން ޝިރުކީކާއި ދުޢާގާތަކާއި އޭނދުން ތަންތަނަށް އަދި ފަހުން ބަލާއީތަކާއި ފަލްސަފާތަކާއި ޢިބާރާތުން ވާހަކަދައްކާ ކޮންމެ މީހަކަށް މިސްކިތްތަކުންވެސް ދެއްކުންތަކުގެ ފެނިގެންދައެވެ. ފަހެ މިފަދަ ދުނިޔޭ ފަލްސަފާތަކަށް ދެގުނަކަމުން އަޅުގަނޑުމެން ސަލްބީކަމުގައި އައިސްފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން އަހާއެވެ! ޙިކުމަތް ނުހި ފަޤީހަކު ނުހި ޝަރުޢީ ދާއިރާ އަދި ކަލާމީ ޢިލްމީތަކާއި ދީނުގެ ވާހަކަދައްކާކަށް މިހާރު މީހާގެ ހަޤީޤަތާ ނުކުރާނެއެވެ. އެހެނީ މީހާގެ އަސްލު ދީން ބައްސާފައިވާ، އަދި މީހާގެ ހިތްހަމަޖެހުން ފިތުނަ މަސައްކަތުގައި މީހާގެ ދީނެވެ. އެހާ އަދި ބޭބީ އެއްޗެހި ޖަހުން ކޮންމެ މިހާރު ކޮށްފިޔަލާވަރުން މީހާ ބަލާފުރުކާކުރެވެ. މީހާގެ ދީން ކިޔަވަނީ ކޮން ތިގޮތުގައިގެ މިހާރުގެ ބަޝީރިންތަ ބަލާދުވަހުކަމެއްތަކެވެ!

ޙަސަނުލް ބަޞްރީ ﵀ ވިދާޅުވެއެވެ: «ابْنَ آدَمَ دِينُكَ دِينُكَ فَإِنَّمَا هُوَ لَحْمُكَ وَدَمُكَ فَإِنْ يَسْلَمْ لَكَ دِينُكَ يَسْلَمْ لَكَ جِسْمُكَ وَدَمُكَ وَإِنْ تَكُنِ الْأُخْرَى فَنَعُوذُ بِاللَّهِ فَإِنَّهَا نَارٌ وَلَا تُطْفَأُ، وَجَسَدٌ لَا يَبْلَى وَنَفَسٌ لَا تَمُوتُ» (الزهد لأحمد: 1627)

މާނައީ: "އޭ އާދަމުގެ ދަރިކަލުންނެވެ! ތިބާގެ ދީނެވެ! ތިބާގެ ދީނެވެ!! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ތިބާގެ މަހާއި ލޭއެވެ! ފަހެ ތިބާއަށް ތިބާގެ ދީން ސަލާމަތްވެއްޖެއްޔާ، ތިބާއަށް ތިބާގެ ހަށިގަނޑާއި ތިބާގެ ލޭ ސަލާމަތްވެއްޖެއެވެ. އޭގެ އަނެއްކޮޅަށް ވެއްޖެއްޔާ (އެބަހީ: ދީން ސަލާމަތްނުވެއްޖެއްޔާ، ހަށިގަނޑާއި ލޭ ސަލާމަތްކުރުމަށް އުޅުނިކަމަ) ފަހެ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިވާން އެދެމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ނިވާނުލެވޭ އަލިފާނެވެ. އަދި ހަލާކުވެގެންނުދާނޭ ހަށިގަނޑެކެވެ. އަދި މަރުނުވާނޭ ނަފްސެކެވެ."

ސުފްޔާން އައްޘައުރީ ﵀ ވަކީޢުބްނުލްޖައްރާޙާ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (...وَلَا تَأْخُذَنَّ دِينَكَ إِلَّا مِمَّنْ هُوَ مُشْفِقٌ عَلَى دِينِهِ , فَإِنَّ مَثَلَ الَّذِي هُوَ غَيْرُ مُشْفِقٍ عَلَى دِينِهِ كَمَثَلِ طَبِيبٍ بِهِ دَاءٌ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُعَالِجَ دَاءَ نَفْسِهِ وَيَنْصَحَ لِنَفْسِهِ , كَيْفَ يُعَالِجُ دَاءَ النَّاسِ وَيَنْصَحُ لَهُمْ؟ فَهَذَا الَّذِي لَا يُشْفِقُ عَلَى دِينِهِ

كَيْفَ يُشْفِقُ عَلَى دِينِكَ؟ وَيَا أَخِي , إِنَّمَا دِينُكَ لَحْمُكَ وَدَمُكَ , ابْكِ عَلَى نَفْسِكَ وَارْحَمْهَا...) (حلية الأولياء: 82/7)

މާނައީ: "...ކަލޭ އެމީހެއްގެ ދީނުގެ މައްޗަށް (އެބަހީ: ދީން ގެއްލި، މަގުފުރެދި ނުބައިކަމަކަށް ވެއްޖެދާނެކަމަށް) ބިރުވެރިވާ މީހުންގެ ކައިރިން މެނުވީ ތިބާގެ ދީން ނުނަގާހުށިކަމެވެ! ކަލޭ އެމީހެއްގެ ދީނުގެ މައްޗަށް ބިރުވެރިނުވާ މީހާގެ މިޞާލު: އެމީހެއްގެ ގައިގައި ބަލިމަޑުކަމެއް ހުރި ޚަބަރެއްގެ މިޞާލެވެ. އޭނާގެ އަމިއްލަ ގައިގައި ހުރި ބަލިމަޑުކަމަށް އޭނާއަށް ފަރުވާނުކުރެވިއްޖެއެވެ. ދެން އެހެން މީސްމީހުންގެ ބައްޔަށް ފަރުވާދެވޭނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ! ކަލޭ އެމީހެއްގެ އަމިއްލަ ދީނުގެ މައްޗަށް ބިރުވެރިވާށެވެ. މިހާރު، އަހަން މީހާގެ ދީނާއިމެދު ބިރުވެރިވުން ލިބެންހުރިކަމެއްތޯއެވެ! އޭ އަޚާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތިބާގެ ދީނަކީ ތިބާގެ ހަށިގަނޑުގެ މަހާއި ލޭކަމުގައެވެ. ތިބާގެ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ރޮއި ހިތްވަރަކަށް ރަޙުމްކުރާށެވެ..."

އިމާމް މާލިކު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ هُوَ لَحْمُكَ وَدَمُكَ، وَعَنْهُ تُسْأَلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَانْظُرْ عَنْ مَنْ تَأْخُذُهُ» (المحدث الفاصل: 416/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިޢިލްމަކީ ތިބާގެ މަހާއި ލޭއެވެ. އަދި މިޢިލްމާއި ގުޅޭ ޤިޔާމަތްދުވަހު ތިބާއާ ސުވާލުކުރެވޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން ތިބާ އިލްމު ހޯދަނީ ކާކުގެ ކައިރިންތޯ ބަލާހުށިކަމެވެ."

ސަލަފުންގެ ބޭކަލުންވަނީ އަހުލުއްސުންނާގެ މަންހަޖާއި އަޤީދާ ހިމާޔަތްކުރުމާ ބެހޭގޮތުން ބާރުއަޅުއްވާފައި އޭގައި އެއް އެބައިމީހުންގެ ހިތައިން އިލްމު ނުހިފެހެއްޓޭނެކަމަށް ބާރުއަޅުއްވާފައިވެއެވެ. އެއްބަސްވެވަޑައިގެން މަގުފުރެދުނު ފިރުޤާތަކާ އެންމެ ބޮޑަށް ދުރުހެލިވެވަޑައިގަތުމާއި ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކައިރިން އިލްމު ނުހޯދުމަށް ބާރުއަޅުއްވާފައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ބިދުޢަވެރިންގެ ސުހުބަތަކީ ސަލަފުންގެ ބޭކަލުން އެންމެ ބިރުވެރިވެވަޑައިގަތް ކަމެކެވެ.

އިބްރާހީމް އައްނަޚަޢީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَا الْأَمْرُ إِلَّا الْأَمْرُ الْأَوَّلُ، لَوْ بَلَغَنَا أَنَّهُمْ لم يغسلوا إِلَّا الظفر مَا جَاوَزْنَاهُ...) (النقض على المريسي: 2/667-668)

މާނައީ: "އެންމެ ފުރަތަމަ ކަންތައް (އެބަހީ: ސަލަފުންގެ އަޤީދާ) ނޫނީ ކަންތަކެއްނެތެވެ. އެބަޔަކުން (ވުޟޫގައި ނުވަތަ ހިނައިގަތުމުގައި) އެންމެ ނިޔަފަތްކޮޅު ދޮވުމެވެ ނުދޮންނަވާކަމަށް އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުލިބިއްޖެނަމަވެސް އަހަރުމެން އެއަށްވުރެ ނުދާނަމެވެ..."

ސަހްލު އައްތުސްތަރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (عَلَيْكُمْ بِالِاقْتِدَاءِ بِالْأَثَرِ وَالسُّنَّةِ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنَّهُ سَيَأْتِي عَنْ قَلِيلٍ زَمَانٌ إِذَا ذَكَرَ إِنْسَانٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ والاقتداء به في جميع أحوال ذَمُّوهُ وَنَفَرُوا عَنْهُ وَتَبَرَّءُوا مِنْهُ وَأَذَلُّوهُ وَأَهَانُوهُ.) (تفسير القرطبي: 139/7)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާނީ އަޘަރުތަކާއި ސުންނަތަށް ތަބާވުމެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ދުވަސްކޮޅެއް ތެރޭގައި ޒަމާނެއް އަތުވެދާނެކަމަށް އަހުރެން ބިރުވެރިވަމެވެ. އެޒަމާނުގައި މީހަކު ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި ހުރިހާ ކަމެއްގައި އެކަލޭގެފާނަށް ތަބާވުމުގެ ވާހަކަ ދެއްކިއްޔާ، އެބައިމީހުން އޭނާއަށް ނުބައިބަސްބުނެ، އިންކާރުކޮށް، އެއްކިބާވެ، އޭނާ ނިކަމެތިކޮށް، އިހާނާތްތެރިކޮށްފާނެއެވެ."

ސުފްޔާން އައްޘައުރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (يَنْبَغِي لِلرَّجُلِ أَنْ لَا يَحُكَّ رَأْسَهُ إِلَّا بِأَثَر.) (ذم الكلام للهروي: 328)

މާނައީ: "އަޘަރަކާއި ޚިލާފުން ފިރިހެން މީހާ، އޭނާގެ ބޯވެސް ކަހާކަށްނުޖެހޭނެއެވެ!" (އެބަހީ: އެހާވެސް އަޘަރުތަކުގައި ވަރުގަދަކޮށް ހިފެހެއްޓުން ހުއްޓެވެ.)

އިބްނު އަބްދުލްހާދީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ولا يجوز إحداث تأويل في آية أو سنة لم يكن على عهد السلف ولا عرفوه ولا بينوه للأمة، فإن هذا يتضمن أنهم جهلوا الحق في هذا وضلوا عنه، واهتدى إليه هذا المعترض المستأخر، فكيف إذا كان التأويل يخالف تأويلهم ويناقضه...) (الصارم المنكي: 318/1)

މާނައީ: "...ސަލަފުންގެ ޒަމާނުގައި ނުވާ، އަދި އެބައިމީހުން ދަންނަންނުވާ، އަދި އެބައިމީހުން އުއްމަތަށް ބަޔާންކޮށްދީފައިނުވާ ތަޢުވީލެއް އާޔަތަކާއިމެދު ނުވަތަ ސުންނަތަކާއިމެދު އުފެއްދުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެހެނީ މިކަމުގައި އެބައިމީހުން ޙައްޤާއިމެދު ޖާހިލުވެ، އަދި އެކަމުގައި މަގުފުރެދިގެންވާކަމަށެވެ. އަދި ޙައްޤަށް ތެދުމަގު ދެއްކުނީ މާފަހުން އައި މިޢިތިރާޟު ދޮގުހަދާ މީހާއަށްކަމަށެވެ. ފަހެ، (ސަލަފުންގެ އަޤީދާއާ ތިއްބާގެންވެސް މާނަކުރުމުގެ އުފެއްދުން މިފަދައިންވާނަމަ) އެބައިމީހުންގެ މާނަކުރުމާ ޚިލާފުވާ ތަޢުވީލުތަކާއި ޒިދުވާ ފުރައްސާރަ ދެކޮޅުވާ މާނަކުރުން ގެނައުން އަދިވާނީ ކޮންފަދައަކުން ހެއްދޭތޯ!..."

ދަންނާށެވެ! (ސީދާ) މަގުން ނިކުމެގަތުމުންވެސް ދެގޮތަކަށެވެ: ފުރަތަމަގޮތް ދަންނަށް: އެއީ ހުރި ރަނގަޅުގޮތް ދެނުވީ ނަޞޭޙަތުގެ، މަގުން ކަށްސާލާއިގެންދާ މީހެކެވެ. ދެން އޭނާގެ އެކަށްސާލުމަށް ތަބައަށްވެވޭނެއެވެ. އެހެނީ އޭނާވެސް ހަލާކުވެގެންނެވެ.

ދެވަނަގޮތަކީ: ގޮތުދުރުކާލާ ހާލު ހަރުދުން ފާވެގަތް، އޭނާގެ ކުރިންވި ތަޤްވާވަރިންނާއި ޒާތުފުޅުގަތް މީހެކެވެ. ދެން އޭނާއީ މަގުފުރެދިގެންވާ މަގުފުރައްދާމީހެކެވެ. އަދި މިއުއްމަތުގައިވާ ނިކަމެތިކަންތައް ނުބައި ޝައިޠާނުންނެވެ. ދެން އެހެނަ މީހުން އެނގޭމީހުން، މީސްތަކުންނަން އޭނާގެ ކިބައިން އިންޒާރުދީ އަދި މީސްތަކުންނަން އޭނާގެ ވާހަކަ ބަޔާންކޮށްދިނުން ހަރުދުވެގެންވެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ބިދުޢައަށް އެއްވެސް މީހަކު ވެއްޖެ ހަލާކުވެގެންދިޔުމަށެވެ.[15]

15 ދަންނާށެވެ! އިންސާނުންނަކީ ކުށްކުރުވޭ، އަދި މައުޞޫމް ބައެއްކަނުންވާތީވެ އިންސާނުންގެ ކިބައިން - އެއީ ޙިލްމުވެރިއެއްކަމުގައިވިޔަސް- ކުށްތަކެއް ފާފުވާނެއެވެ. އަދި ހުރިހާ ކުށަކީ އެއްދަރަޖައިގެ ކުށްތަކެއް ނޫނެވެ. އެގޮތުން ޙަޤީޤަތުގައި ހަލާ ގުނާހްތަކެއް، ދީނުގެ އުޞޫލުން ފުރައި ކަންކަމުގައި ހުރި ކުށްތަކާއި އެއްވަރުނުވާނެއެވެ. އެގޮތުން އުޞޫލުގެ މަސްއަލައި ޙަޤީޤް އަދި އިޖްތިހާދީ ކަމުގައި އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ މަސްއަލަތަކާއި ކުރިމަތިކުރުމުގައި، އަދި އިޖްތިހާދީ ކުށަކާއި ދީނީ ބިދުޢަ ވާހަކަތަކުން ފާފަވާ މުތަޝާބިހު ވާހަކަތަކާއި، އެމަސްއަލަތަކުގައި ޒާތުފުޅާމެދު މަގުފުރެދިގެން ނުދާ އިޖްތިހާދީ ފާހުގޭ މަސްއަލަތަކުގައި ހުރި ކުށްތަކާއި، މަގުސަދުތަކުގެ ސަޙާބަކުން އިތަނޭ ސުންނަތުން ބޭރުވެގެން ނުދާނެއެވެ. އެހެންކަމަށްވާތީ އެއީ ކުށެއްކަމުގައި ބަލާ، އޭނާގެ ގަދަރު ހިފެހެއްޓުމައި އެހެންގައި އެކަށައަށް ތަބައަށްވާހިނަވެ. މިއާއި ހިލާފަށް އުޞޫލުގެ މަސްއަލަތަކުގައި، މަންހަޖުގައި އަހުލުއްސުންނާގެ ޙަޤީޤަތް ޚިލާފުވެރިޔާ ހިލާފުވެގެންވާކަން އަދި ބިދުޢަތެއް އޭނާގެ ކިބައިން ފާހަގަވެގެންވާކަން އަންގައިދޭނެވެ މިނެއް، ނަމަވެސް އިޖްތިހާދުކުރުން ހުށަހަޅާ ސަލަފުން ޤާލިދު އިޖްތިހާދު ކުރިޔަސް އަހުލުއްސުންނާގެ އަސްލުތަކާއި ޚިލާފުވެގެންވާ ވާހަކަ، މިއީ ބިދުޢަތެއް ކަމުގައިވިޔަ އުޞޫލުތަކުގައި ދީނުގައި ޚިލާފުވާނެއެވެ.

އިންޒާރުކުރައްވާ އެތަކެއް ބަސްތަކެއް އައިސްފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ޒާހިރު ކުށްތަކެއްކަމަށް ނުވަތަ މަގުކައްސަޖުރުކަމަށް ބުނެ އޭނާއާއި ކުރިން ބަޔާންކުރުމުން މިފަދައިން އެއްވަރު ނުކުރެވޭނެއެވެ.

މިފަދައިން މިދުވަސްވަރުގެ މީހުން އެއްވަރުކުރުމީ މަގުފުރެދުމެކެވެ. އެހެނީ އުމީހުގެ ކިބައިން ތިޔަބާރުކުރެވޭނީ ސުންނަތާއި ހިފާފައި، އަހުލުއްސުންނާގެ ޖަމާޢަތާއި ފުށުއަރާ ބިދުޢަތުގެ ފިލުވުމެއްނުވާ އެއީ ކުރެވޭކަމަކަށް ބުނެ އޭނާއާއި ދުރު ރަނގަޅަށް ހިޔާނީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއްކަމަކަށް ބުނެ ވިސްނައިދިނުމުން، ޝާރުދު މިސްކީނުންނަށް އޮތުން އަދި ބާރުގަދަން ވެއްޖޭދާނެއެވެ. މިފަދައިން ހުރުމުގެ ހުރި ފުރަތަމަ ސަރަހައްދުގެ ބަސްކީކަން ފުރިހަމަވެއެވެ. އެކަމަކު ދޭއްޗެއް ކުރާ އިއްޔަކީ، ކުރިއްނާބުރަ ދިނުމުން ފިލާތުރު ވެގެންދެއެވެ.

ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: «هَلْ تعْرِفُ مَا يَهْدِمُ الْإِسْلَامَ؟، يَهْدِمُهُ زَلَّةُ الْعَالِمِ، وَجِدَالُ الْمُنَافِقِ بِالْكِتَابِ وَحُكْمُ الْأَئِمَّةِ الْمُضِلِّينَ» (سنن الدرامي: 220)
މާނައީ: "އިސްލާމް ވައްޓާލާނީ ކޮންކަމެއްކަން އެނގޭތޯއެވެ؟ އިސްލާމް ވައްޓާލާނީ ޢިލްމުވެރިޔާގެ ކުށާއި، މުނާފިޤުން ފޮތާމެދު ޖަދަލުކުރުމާއި، މަގުފުރެދިފައިވާ އިމާމުންގެ ޙުކުމުންނެވެ."

މުޢާޛު ބިން ޖަބަލު ﵁، އެކަލޭގެފާނުގެ މަޖިލިސްތަކުގައި ވިދާޅުވެއެވެ: (...إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ فِتَنًا يَكْثُرُ فِيهَا الْمَالُ، وَيُفْتَحُ فِيهَا الْقُرْآنُ حَتَّى يَأْخُذَهُ الرَّجُلُ وَالْمَرْأَةُ وَالْحُرُّ وَالْعَبْدُ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ، فَيُوشِكُ الرَّجُلُ أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ فَيَقُولَ: قَدْ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ فَمَا، لِلنَّاسِ لَا يَتَّبِعُونِي وَقَدْ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ؟ ثُمَّ مَا هُمْ بِمُتَّبِعِيَّ حَتَّى أَبْتَدِعَ لَهُمْ غَيْرَهُ. وَإِيَّاكُمْ وَمَا ابْتُدِعَ؛ فَإِنَّ مَا ابْتُدِعَ ضَلَالَةٌ، وَاتَّقُوا زَيْغَةَ الْحَكِيمِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يُلْقِي عَلَى فِي الْحَكِيمِ الضَّلَالَةَ، وَيُلْقِي الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ ". قَالَ: قُلْنَا: " وَمَا يُدْرِينَا يَرْحَمُكَ الله أَنَّ الْمُنَافِقَ يُلْقِي كَلِمَةَ الْحَقِّ ، وَأَنَّ الشَّيْطَانَ يُلْقِي عَلَى فِي الْحَكِيمِ كَلِمَةَ الضَّلَالَةِ؟ قَالَ: " اجْتَنِبُوا مِنْ كَلَامِ الْحَكِيمِ كُلَّ مُتَشَابِهٍ ، الَّذِي إِذَا سَمِعْتَهُ قُلْتَ: مَا هَذَا؟ وَلَا يَنْأَ بِكَ ذَلِكَ عَنْهُ، فَإِنَّهُ لَعَلَّهُ أَنْ يُرَاجِعَ وَيُلْقِيَ الْحَقَّ إِذَا سَمِعَهُ ، فَإِنَّ عَلَى الْحَقِّ نُورًا.) (رواه أبو داود: 4611، والسنن الكبرى: 20916)
މާނައީ: "...ތިޔަބައިމީހުންގެ ފަހަތުން ފިތުނަތަކެއް އަތުވެދާނެއެވެ. އޭގައި މުދާ އިތުރުވާނެއެވެ. އަދި ފިރިހެނާއި، އަންހެނާއި، މިނިވަންމީހާއި، އަޅުމީހާއި، ކުޑަކުއްޖާއި، ބޮޑުމީހާ އަށް ޤުރުއާން ހުޅުވައިލެވޭނެއެވެ. ހަމަ (ކިޔަވާނެއެވެ.) ދެން ކުރިން ޤުރުއާން ކިޔަވާފައި މީހުން ބުނާނެއެވެ: 'އަހުރެން ޤުރުއާން ކިޔެވީމުއެވެ. ފަހެ އަހުރެން ޤުރުއާން ކިޔަވާފައިވެސް މީސްތަކުން އަހުރެންނަށް ތަބާނުވަނީ ކީއްވެތޯ؟ އޭރުން އެއްކަލަ އަހުރެން

އެބައިމީހުންނަށް އުފައްދައިދީފައިވާ ތާންތާން އަހުލުސުންނަތުން ދުރުކުރާނެއެވެ.' އަހަރެން
އުފައްދަން ކަންކަމާއިމެދު ޢިލްމުވެރިޔާ ހުކުމެއް ނާންގާނެއެވެ. ހަމަހަމަކޮށް އަހަރެން އުފައްދަން
ބޭނުމަކީ މަގުފުރެދުނުކަމެވެ. އަދި ޢިލްމުވެރިޔާގެ މަގުކަތްތަށްފާޅުވާއިރު ޢިލްމުވެރިޔާ ބުނެވިފައިވެއެވެ.
އެހެން ހަމަހަމަކޮށް ޢިލްމުވެރިޔާގެ ދީ މައްސަލަ މަގުފުރެދުނުގެ ކަލަމަ ޝަރީޢަތާ ޚިލާފުވެއެވެ. އަދި
މުނާފިޤުވާ ބަޔަކު ބާތިލް ބަސްފުޅުއެވެ.' އަހަރުމެން ދީނުގެ ވެރިންނަށް: ' اللّٰه ފިޔަވައި ޙަރާމްކުރެއްވީތޯއެވެ.
މުނާފިޤުވާ ބަޔަކު ބަސްތަކެއް، އަދި ޢިލްމުވެރިޔާ ދީނުގެމަގުން މަގުފުރެދުނުގެ ކަލަމަ ޝަރީޢަތާ
ޚިލާފުކަމެއް އަހަރުމެންނަށް އެހެނިހެން ކިޔަމަންވެވޭތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޢިލްމުވެރިޔާ ބަޔާންކުރުން
ކަންތައް މުޖުތަހިދު (ޤުރުއާނާ) ވަރަކަށް ޢިލްމުވެރިޔާ އެއްބަސްވެއެވެ. އެވަރަކަށް ފިޔަވައި
އެވަރަކަށް ހުޅުވިގެންދާ 'މިއީ ކަންކަމުގެ ވަރަކަށްވީ' ފިޔަ ބަސް ވަރަކަށްވެ. އަދި އެކަމުގެ ސަބަބުން
އެހެންގެ ކިބައިން ފިޔަ ދީނުން ވެއެވެ. އެހެން ހަމަހަމަކޮށް ފިޔަވައި އެހެން އެބައިމީހުން މުޖުތަހިދުން،
ބަޔާނަށް ހުޅުވިދިޔުން ބަޔާނަށް ބަސްބަސްދީފައިވާނެ. ފިޔަ ހަމަހަމަކޮށް ބަޔާނުގެ މަގުގައި ނުކުތުމަށެވެ."

މުޢާޛުބުނު ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: «اتَّقُوا زَلَّةَ الْعَالِمِ....الْعَالِمُ يَزِلُّ بِالنَّاسِ فَيُؤْخَذُ بِهِ، فَعَسَى أَنْ يَتُوبَ مِنْهُ الْعَالِمُ، وَالنَّاسُ يَأْخُذُونَ بِهِ» (الزهد لابن المبارك: 1449)

މާނައީ: "ޢިލްމުވެރިޔާއަށް ހެޅޭ ގޯސްތަކާއިމެދު (މަގުފުރެދުނުގެކަމެއްގައި) ޢިލްމުވެރިޔާ
ބިރުވެރިވާށެވެ....(ދީނުގެ ވާހަކަ: ޢިލްމުވެރިޔާ ހެޅޭ ގޯސްތަކާ ކަންތައްތައް އެއްވެއެވެ.) ވިދާޅުވިއެވެ:
'ޢިލްމުވެރިޔާ މީސްތަކުންނަށްގެން ގޯސްތަކުގައި މަގުފުރެދުނުއެވެ. ދީން އޭނާގެ ކިބައިން އެކަށީގެން ނަގައި
(ބަލަހައްޓާނެއެވެ.) ދީން ފަހުރުގައި އެކަށީގެން ޢިލްމުވެރިޔާ ތައުބާވެދާނެއެވެ. އެހެން އެކަމަކު
މީސްތަކުން އެކަށީގެން ނަގައިގެން ދެއެވެ."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް ؒ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَأَنَّ الْعَالِمَ قَدْ يَزِلُّ وَلَا بُدَّ؛ إِذْ لَيْسَ بِمَعْصُومٍ، فَلَا يَجُوزُ قَبُولُ كُلِّ مَا يَقُولُهُ، وَيُنَزَّلُ قَوْلُهُ مَنْزِلَةَ قَوْلِ الْمَعْصُومِ؛ فَهَذَا الَّذِي ذَمَّهُ كُلُّ عَالِمٍ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ، وَحَرَّمُوهُ، وَذَمُّوا أَهْلَهُ وَهُوَ أَصْلُ بَلَاءِ الْمُقَلِّدِينَ وَفِتْنَتِهِمْ، فَإِنَّهُمْ يُقَلِّدُونَ الْعَالِمَ فِيمَا زَلَّ فِيهِ وَفِيمَا لَمْ يَزِلَّ فِيهِ، وَلَيْسَ لَهُمْ تَمْيِيزٌ بَيْنَ ذَلِكَ، فَيَأْخُذُونَ الدِّينَ بِالْخَطَأِ - وَلَا بُدَّ - فَيَحِلُّونَ مَا حَرَّمَ اللهُ وَيُحَرِّمُونَ مَا أَحَلَّ اللهُ وَيُشَرِّعُونَ مَا لَمْ يُشَرِّعْ، وَلَا بُدَّ لَهُمْ مِنْ ذَلِكَ...) (إعلام الموقعين: 133/2)

މާނައީ: "...ހަމަހަމަކޮށް ޢިލްމުވެރިޔާ ކުށްކުރުވިދާނެއެވެ. ކަންވެގެންވެސް އެކަށީގެންވާނެއެވެ. އެހެން
އެހެނީ މަޢުޞޫމު (ކުށުން ރައްކާތެރިކުރެވިފައިވާ) މީހެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން އެކަމަކު ފިޔަ ކަންތައް

ބަހެއް ޤަބޫލުކުރުން، މަޢުޞޫމު ކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކާއި އެއްހަމަކޮށް ދިނުން ހުއްޓުވުމަށްވެސްމެވެ. ދީނުގެ މަތިވެރިވާ ކޮންމެ އިލްމުވެރިޔަކު ނުބައިބަސްބުނުން، އެކަން މަނާކޮށް، އެކަމުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ނުބައިބަސް ބުނުމާއިވެސް މިކަމުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި ތަޤުލީދުކުރާ މީހުންގެ ބަލާވެރިކަމާއި ފުރުޞަތުގެ އަސްލަކީ މިއެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން އިލްމުވެރިޔާއަށް ގޯސްވުމުން ކަންތަކާއި، އެއްޗެން ކަންތައްތަކަށްވެސް ތަޤުލީދުކުރެއެވެ. އެކަމުގައި އެބައިމީހުންނަކީ ވިޔަދުކުރުމެއް ނުވެއެވެ. ދެން އެބައިމީހުން ކުރަމުންދާގައި ދީނުގައި، އަދި الله ޙަރާމްކުރައްވި ކަންތައް ހުއްދަކޮށް، އެކަލާނގެ ހުއްދަކުރެއްވި ކަންތައް ޙަރާމްކޮށް، ޝަރުޢުކުރެއްވިގެން ނޫނީ ކަންތައް ޝަރުޢުކުރައްވެ. ކޮންމެހެންވެސް އެފަދައިން އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން ހިނގާނެއެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވެއެވެ: (...فَإِنْ كُنَّا قَدْ حَذَّرْنَا زَلَّةَ الْعَالِمِ وَقِيلَ لَنَا: إنَّهَا مِنْ أَخْوَفِ مَا يُخَافُ عَلَيْنَا، وَأُمِرْنَا مَعَ ذَلِكَ أَنْ لَا نَرْجِعَ عَنْهُ، فَالْوَاجِبُ عَلَى مَنْ شَرَحَ الله صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ إذَا بَلَغَتْهُ مَقَالَةٌ ضَعِيفَةٌ عَنْ بَعْضِ الْأَئِمَّةِ أَنْ لَا يَحْكِيَهَا لِمَنْ يَتَقَلَّدُهَا، بَلْ يَسْكُتُ عَنْ ذِكْرِهَا إنْ تَيَقَّنَ صِحَّتَهَا، وَإِلَّا تَوَقَّفَ فِي قَبُولِهَا؛ فَكَثِيرًا مَا يُحْكَى عَنْ الْأَئِمَّةِ مَا لَا حَقِيقَةَ لَهُ، وَكَثِيرٌ مِنْ الْمَسَائِلِ يُخَرِّجُهَا بَعْضُ الْأَتْبَاعِ عَلَى قَاعِدَةٍ مَتْبُوعِهِ مَعَ أَنَّ ذَلِكَ الْإِمَامَ لَوْ رَأَى أَنَّهَا تُفْضِي إلَى ذَلِكَ لَمَا الْتَزَمَهَا...) (إعلام الموقعين: 222/3)

މާނައީ: "...އިލްމުވެރިޔާގެ ގޯސްވުމުގެ ބިރުވެރިކަމުން އަހަރުމެން އިންޒާރުދީފައިވެއެވެ. އަދި އެއީ އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް އެންމެ ބިރުވެރި ކަންތައް ވާކަމުގައި އަހަރުމެންނަށް ބުނެވިފައިވެއެވެ. އަދި އެއާއިއެކު އެކަމުން ރުޖޫޢަވެވުން އަހަރުމެންނަށް އަމުރުކުރެވިފައިވެސްވެއެވެ. އެހެންކަމުން الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ހިތް އިސްލާމްދީނަށް ތަނަވަސްކުރައްވާފައިވާ މީހަކަށް ވާޖިބުވާނީ: ބައެއް އިމާމުންގެ ކިބައިން ބަލިކަށި ބަހެއް ފެތުރިއްޖެނަމަ، އެބަސް ތަޤުލީދުކުރާ މީހުންނަށް އެބަސް ކިޔައިނުދިނުމެވެ. އަދި ކިޔުމުގައި އެބަސް ޞައްޙަކަމާމެދު ޔަޤީންވާނަމަ އެބަސް ބުނުން ހުއްޓުވައިލުމެވެ. ނުވަތަ ޤަބޫލުކުރުމުގައި ތަވައްޤުފުވާންވީއެވެ. އެހެނީ އިމާމުންގެ ކިބައިން ބަޔާންކުރާ ބައެއް ކަންތައް ޙަޤީޤަތެއް ނެތެވެ. އަދި ތަބައުވާ ބައެއް މީހުން (އިމާމުންގެ ބަސްތަކަށް ރަނގަޅު) ތަބައުވާ މީހުން ބިނާކުރައްވާފައިވާ ޤަވާޢިދުތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ބައެއް މައްސަލަތައް ނެރެއެވެ. އެހެނަސް އެ އިމާމު އެކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތުނަމަ އެޤަވާޢިދުތަކުން އެނތީޖާއަށް ދާކަން ގަބޫލުނުކުރައްވާނެއެވެ..."

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްތެރިވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތަބާވުމާ، ތެދުކަމާ، ކިޔަމަންތެރިވާ މިޒަމާނުގައި ވެއްޖެހުމަށް ދާންދެން އެއްވެސް އަޅުގެ އިސްލާމްކަން ފުރިހަމަވެގެންނުވެއެވެ. ވީމާ އިސްލާމްކަމުގެ ކަންތަކުން އެއްވެސް ކަމެއް، މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަސްޙާބުން އަހަރުމެންނަށް ފުއްދަވާދެއްވި ބަޔާންވެގެންވާކަމަށް ދަލީލެއްނެތްކަމުގައި ވީމާ އެބަޔަކުން ދުރުވާށެވެ. އަދި ހިތްހުރިގޮތަކަށްފަހުން ދުރުކުރާމަގުގައި، އަދި އެބަޔަކުންނަށް ދޭކިރުކުރުމަށްކުރާކަމުގައި އެކަންތަކުން ދުރުވެގެންނުވެއެވެ. އަދި އެކަމީ މަގުފުރެދިގެންވާ ބިދުޢަތުގެ ކަމެކެވެ. އަދި އިސްލާމްދީނުގައި ނުވާކަމެއް އަލަށް އުފައްދައިގެން ގެންނަމުންވާތީއެވެ.[16]

---

16 އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: «اتَّبِعُوا آثَارَنَا، وَلَا تَبْتَدِعُوا؛ فَقَدْ كُفِيتُمْ» (البدع لابن وضاح: 11، وسنن الدارمي: 211)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން އަހަރުމެންގެ އަސަރުތަކަށް ތަބާވާށެވެ. އަދި ބިދުޢަތް ނުހަދާށެވެ. ވީމާ ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުދިއްޖެއެވެ." (އެބަހީ: ދީނުގައި ބޭނުންވާ ހުރިހާ ކަމެއް ބަޔާންކޮށްދެވިފައިވާ ކަމަށެވެ.)

ޙުޛައިފާ رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (كل عبادة لم يتعبدها أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم؛ فلا تتعبدها؛ فإن الأول لم يدع للآخر مقالا، فاتقوا يا معشر القراء! وخذوا بطريق من كان قبلكم.) (الحوادث والبدع: 149/1)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުން އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުގައި ނުކުރައްވާ ކަމެއް ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުގައި ނުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ކުރީގެ މީހުން (ސަލަފުން) ފަހުގެ މީހުންނަށް (ޚަލަފުންނަށް) ބުނާނެ ބަހެއް ދޫކޮށްފައެއް ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ކިޔަވާ މީހުންނޭ! ތަޤުވާވެރިވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގައިވި މީހުންގެ މަގު ހިފާށެވެ."

ޢުމަރު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު رحمه الله ސިޓީއެއްގައި ވަޞިއްޔަތްކުރައްވައެވެ: (أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالِاقْتِصَادِ فِي أَمْرِهِ، وَاتِّبَاعِ سُنَّةِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَرْكِ مَا أَحْدَثَ الْمُحْدِثُونَ بَعْدَ مَا جَرَتْ بِهِ سُنَّتُهُ، وَكُفُوا مُؤْنَتَهُ،

فَعَلَيْكَ بِلُزُومِ السُّنَّةِ فَإِنَّهَا لَكَ - بِإِذْنِ اللَّهِ - عِصْمَةٌ، ثُمَّ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَبْتَدِعِ النَّاسُ بِدْعَةً إِلَّا قَدْ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا، فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا مَنْ قَدْ عَلِمَ مَا فِي خِلَافِهَا الْخَطَإِ وَالزَّلَلِ وَالْحُمْقِ وَالتَّعَمُّقِ، فَارْضَ لِنَفْسِكَ مَا رَضِيَ بِهِ الْقَوْمُ لِأَنْفُسِهِمْ، فَإِنَّهُمْ عَلَى عِلْمٍ وَقَفُوا، وَبِبَصَرٍ نَافِذٍ كَفُّوا، وَهُمْ عَلَى كَشْفِ الْأُمُورِ كَانُوا أَقْوَى، وَبِفَضْلِ مَا كَانُوا فِيهِ أَوْلَى، فَإِنْ كَانَ الْهُدَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ لَقَدْ سَبَقْتُمُوهُمْ إِلَيْهِ وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّمَا حَدَثَ بَعْدَهُمْ مَا أَحْدَثَهُ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِهِمْ وَرَغِبَ بِنَفْسِهِ عَنْهُمْ، فَإِنَّهُمْ هُمُ السَّابِقُونَ، فَقَدْ تَكَلَّمُوا فِيهِ بِمَا يَكْفِي، وَوَصَفُوا مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مَقْصَرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ، وَقَدْ قَصَّرَ قَوْمٌ دُونَهُمْ فَجَفَوْا، وَطَمَحَ عَنْهُمْ أَقْوَامٌ فَغَلَوْا، وَإِنَّهُمْ بَيْنَ ذَلِكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ...) (رواه أبو داود: 4612)

މާނައީ: "ތިބާ ﷲ އަށް ތަޤްވާވެރިވުމަށާއި، އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅުގައި (ހައްދުފަހަނައަޅާ އަދި ފަރުވާކުޑަނުކޮށް) އިންތިބާހުކުރުމަށާއި، އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތަށް ތަބާވުމަށާއި، ސުންނަތް އެކަމުގައި ހައިސް، އަދި އެކަމުގެ ބުރަކާއި ދަލީލަކަށް އެބައިމީހުންނަށް ފުއްދައިދިނުމަށްފަހު އަޖަންކަށްކަށް (ދީނުގައި) އުފެއްދި މީހުން (ބިދުޢަތްވެރިން) ކަންކަން ދޫކޮށްލުމަށް ވަސިއްޔަތްކުރައްވައެވެ. އެހެންކަމުން ތިބާގެ މަސްލަހަތުވާ ސުންނަތުގައި ހިފެހެއްޓުމަކީ ތިބާއަށް އެއީ ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ގެ އިޛުނަވަންތަކަމުން ހިމާޔަތާއި ރައްކާތެރިކަމެކެވެ. އެއަށްފަހު ދަންނާށެވެ. އެކަމަކީ (ބިދުޢަވެރި ބާޠިލުކަމެއްކަން) ދަލީލު އަހުލުއްސުންނާ ނުވަތަ އެއީ ބިދުޢައެއްކަމަށް އިޖުމާޢުވެފައި ކަމެއް އަހުލުއްސުންނާ ބާޠިލުގައި ވެސް މިސާލަކަށް އެއްވުން ބިދުޢައެއް ނުހުއްޓުވިއަސް. އެހެނީ ސުންނަތް ކަނޑައެޅިގެން ކަރަވަރި އަހުލުއްސުންނަތުގެ ޒަމާނުގައިވާ ގޮސްކުރުމާއި، ކުރަކަށް، ޙާލަތުގައި، ކަންކަމުގައި، އެޖުމާޢުގެ ދަންނަވާ ތަރަޖަމާކުރެވިފައި ވެއެވެ. އެހެންކަމުން މިސާލަކަށް އެބައިމީހުންގެ (އެބަހީ: ސަލަފުންގެ) އަސްލަށް ރަނގަޅު އަދި ހެޔޮ ސަލަފުސާލިހުންގެ ކަންކަމަށް ތަބާވުން ތިބާގެ ނަފްސަށް ރުހުމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުން (އަޚްލާޤު ހެޔޮ މީހުން ގޮތުގައި) ހުއްޓި ވަޤުތުގައި ބިލާއަށްވެސް އެކުގައިއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ދުރުވާ އެއްފަދަކަމެއްގައި (ދުރުވިސްނުމާއި) ބަޞީރަތާއި އެކުގައެވެ. (އެބަހީ: އެބައިމީހުން އެގޮތަށް ކަންތައް ނުކުރުމަށް ނަހީކުރެއްވީ ދީނުގެ ޙަޤީޤަތް ނުދަނެގެނެއް ނޫނެވެ.) އަދި (ދީނުގެ) ކަންތައް ކަނޑައެޅުމުގައި ހާމަކޮށްދިނުމުގައި އެބައިމީހުން މާޤަވިއްޔުވެފައިވެއެވެ. އަދި (ފަޟްލު އެއްގޮތް ހުރިހާކަމެއް) އެބައިމީހުން މާފަޟީލަތްވެރިވެފައިވެއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ތަބާވާ ހިދާޔަތަކީ ބުރަވިއްޔާ އެބައިމީހުންނަށްވުރެ ކުރިން ހިދާޔަތްލިބުނީ ތިޔަބައިމީހުންކަމުގައިވާނެއެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުންނަށްވުރެ އެކަމުގައި ހިދާޔަތްލިބިއަހަރެމެނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ފަހުން އާ ކަމެއް ދިމާވެއްޖެ، އެބައިމީހުންގެ ގޮތުގެ ނޫނީ ސަލަފުން މަގަށް ތަބާނުވާ މީހުންނެވެ. އެބައިމީހުންގެ މަގުން ދުރުވީ އެބައިމީހުންގެ

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ. އަދިވެސް ދަންނާށެވެ!

ސުންނަތުގައި ޘާބިތުކޮށް އަޅާލުއްވުމަށްވާށެވެ. އަދި (އުޅަންބޭކަލުންގެ މިމީހާތަކަ ހިއާ) މިހާތަނަށް ނުޖެހޭނެއެވެ! އަދި އުޅަނބުގައި ހުއްޓިވަޑައިގެން ތިބޭކަލުންނާ ތަބާވުމެވެ. ފަހު

ފަހުން ކަންކަން އަޖަރު ނުއުފައްދަވާކަން ތިޔަބޭއިމީހުން ފެނިފައިވާ (ފަހު އުޅޭ ބާޠިލުކަން ސަލަފުވެގެންވާ ބަހަރުކަން ކަމަށްވެއެވެ.) ފަހު ހަމަކަމަކާނުލުން ކުޑައަށް ދިރާ މިހުނިހީ އެބޭކަލުންނެވެ. ފަހު އެބޭކަލުންނަކީ (ދިންގެ ކަންތައްތަކުގައި) ފުދިގެންވާ މިންވަރަށް ވާހަކަދެއްކެވިފައިވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަކީ ޝަރީ ދިއްބާ މިންވަރަށް ބަހުސުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެބޭކަލުންގެ ދަރުމަށް ބަޔާނުކުރައްވާފައިވާ ނުވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ކަމެއް ކަޝްފުކުރުމުގެ ނުވެއެވެ. (އެބަހީ: އެކަންތައްކުރެ ވާހަކަތަކާ ހަމައެކަނި ނުބައި ނުކުރާއިރު ވާހަކަދައްކަވާފައިވާ ނުކުއްޔެއް ބަހުސުކުރެއްވުމާ، އަދި އެކަންތައްކުރެ ވާހަކަ ބަޔާނުކުރަނީ ކަމަކަށް އެބޭކަލުން ބަޔާނުކުރައްވާ ކަޝްފުކުރެއްވިއެވެ. ދީން އެބޭކަލުންގެ މައްޗަށް އެކަން ކަޝްފުނުކުރި ކަމެއް ދުރަށް ނުވެއްޖެ އެބޭކަލުންގެ ހިފެހެއްޓިވި ނުވެއެވެ.) އަދި ބަޔަކު މިހުން އެބޭކަލުންނަށްވުރެ ބޮޑަށް ކަންކަމުގައި ހިފެހެއްޓުމުން އެބައިމިހުން (އެބޭކަލުންގެ މަގަށް ނުދެވޭ) ދަތްވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ބަޔަކުމިހުން އެބޭކަލުންނަށްވުރެ ބޮޑަށް އުދުލިގެންމުން ގޮސްވެގެންދިޔައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެބޭކަލުންނަކީ ސީދާވެގެންވާ ހިދާޔަތުގެ މަގުގައިއެވެ..."

އާޖުއްރީ رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވިއެވެ: (اصْبِرْ نَفْسَكَ عَلَى السُّنَّةِ، وَقِفْ حَيْثُ وَقَفَ الْقَوْمُ، وَقُلْ بِمَا قَالُوا، وَكُفَّ عَمَّا كَفُّوا عَنْهُ ، وَاسْلُكْ سَبِيلَ سَلَفِكَ الصَّالِحِ ، فَإِنَّهُ يَسَعُكَ مَا وَسِعَهُمْ...) (الشريعة للآجري: 294)

މާނައީ: "ސުންނަތުގެ މަގުގައި ތިބާގެ ނަފްސު ކެތްކުރުވާށެވެ. އަދި އެޤައުމު (އެބަހީ: ސަލަފުން) ހުއްޓުނު ހިސާބުގައި ހުއްޓޭށެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ވިދާޅުވި ބަހެއް ބުނާށެވެ. އަދި އެބޭކަލުން (އުޅެނިކޮށް ދުރުހެލިވި ކަންކަމުން) ހުރިހާކަމަކުން ތިބާ ފަސްޖެހޭށެވެ. އަދި ތިބާގެ ކުރީން އިސްވެދިޔަ ޞާލިޙު ސަލަފުންގެ މަގުގައި ހިނގާށެވެ. ފަހު އެބޭކަލުންނަށް އެކަށީގެންވި ކަމަކީ ތިބާއަށް އެކަށީގެންވާނެއެވެ..."

އުކާޅުގައިއޮތީކަން ކަނަވަރީ ހިކްމަތްކަން އުޅުމުގެ ޝަރުޢީ ބަރުކަތުގެއްޗެ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުތަކަށް ތަބާވުމެވެ. އަދި 'އެއީ ހިތްލާފައި' 'ހިކްމަތަކީ' ނުބުނާވާހަކަކެވެ.[17]

---

17 އުޅުމީ އަޤީދާގެ ކަންކަމުގައި ހެއްދެވިކަން الله ތަޢާލާގެ ސިފަފުޅުތަކާއި އިސްމުފުޅުތަކާއި ބާރުސްކަން އަޤީދާއުޅުމެވެ. ނަފްސުގެ ބާރުސްކަމުގެ އަޤީދާގެ ކަންކަމުގައި ބާރުސްކަމުގެ ނަފްސާއި ފިތުނަގެ ފިތުރަތްވެސް ނުފެނޭ ކާނާ ފުރަތަން ބާރުސްކަމެވެ. އުޅެމުން ކަމުގައި ފުރުމަތީގައި ޝަރުޢީ ބުރުކޮތަކުގައި ނުކުތާ ސަތްރަފާ ބާރުސްކަމެއް އިލްމުލް ކަލާމީ ޖަދަލީ ކަމެވެ. ސަލަފުންނަކީ ބާރުސްކަމުގެ ފުރުތަމަ ދޮގުކަމުގެ ބާރުސްކަމެއްކަމަށް އަދި ފުރުޤާނުގައި ސުންނަތުގެ ނަސްރު ސަލަފުންނެވެ. ކަލަކަން އަހުލުސްސުންނަ އެގޮ ބަރަކާތް ބާރުސްކަމެއްކަން ބާރުޤީ ބާރުސްކަމެއްކަން އަހް އިސްތިޢާރު މިފާހަގަ ކުރައްވަނީއެވެ. އަދި ސުންނަތުގައިވާ ޖަސަދުކުރެވޭ ގޮތުން 'އެއީ ހިތްލާފައި' އުޅެމުގެއެއް އަހުރެންގެ 'ހިތްލާފައި' ބުނާ މިސާލުދޭއިރު ޖަދަލް އިލްމީ ޙާލު ސަލަފުންގެ ބަލާކަމުން ބަރަކާތް ހިކްމަތްދީއްވާ އަޤީދާގައި ހިތްލާފައި ބުނާ ބާރު ބާރުތަކުން މިސާލު ދެވުމުގެ އަޤީދާގެ ބަސްތަކުގެ ޖަދަލް ސަލަފުކަމުގެ މުއުނާއެވެ. ސަލަފުންނަކީ އުޅުމުން ސަލަފުންގެ ބާރުސްކަމުން އިސްތިޢާރުގެ ކަމާއި ބަރަކާތެއް ދިނުމަށް ހަމަޖައްސަވައެވެ.

އިބްނު ޢުމަރު رضي الله عنهما ގެ އަރިހުން މީހަކު އަހައިފި ޙަޖަރުލް އަސްވަދުގައި ބޯސްދިނުމާއި ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރިއެވެ. އެކަލޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ» قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ زُحِمْتُ، أَرَأَيْتَ إِنْ غُلِبْتُ، قَالَ: «اجْعَلْ أَرَأَيْتَ بِاليَمَنِ، رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ» (رواه البخاري: 1611)

މާނައީ: " الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އޭގައި ބިއްސަވާ ބޯސްދެއްވިތަން އަހުރެން ދުށީމެވެ.' އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ދެން އަހުރެން ތަދުވެއްޖެއްޔާ ކިހިނެއް ހެއްޔޭ؟ އަހުރެންގެ މައްޗަށް އަރައިގަނެ ގަދަވެގަނެއްޖެއްޔާ ކިހިނެއް ހެއްޔޭ؟' އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ކިހިނެއް ހެއްޔޭ' ޔަމަނުގައި ބާއްވާށެވެ! الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އޭގައި ބިއްސަވާ ބޯސްދެއްވިތަން އަހުރެން ދުށީމެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ބަޔާންފުޅެއް ކިޔައިދެއްވުމުން ހުރި މީހަކު ބަޔާންފުޅައި މިސާލެއް ޖަހައިގެން ސުވާލުކުރުމުން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: «يَا ابْنَ أَخِي إِذَا حَدَّثْتَ بِالْحَدِيثِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَا تَضْرِبْ لَهُ الْأَمْثَالَ جَدَلًا» (رواه ابن ماجه: 22، ومصنف عبد الرزاق: 672)

ފާނަށް: "އޭ އަހުރެންގެ އަހުލުގެ ދަރިކޮޅުވާ! އަހުރެން الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ޙަދީޘް ކިޔާދިނަމަ، ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޮތުން ޤިޔާސް ބޭނުން ނުކުރައްވާށެވެ!"

އިބްނު ސީރީން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (أَوَّلُ مَنْ قَاسَ إِبْلِيسُ، وَمَا عُبِدَتِ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ إِلَّا بِالْمَقَايِيسِ.) (رواه الدارمي: 195)

ފާނަށް: "އެންމެ ފުރަތަމަ ޤިޔާސްކުރި މީހާ އިބްލީހެވެ. އަދި ޤިޔާސްކުރުމުގެ ސަބަބުން ނޫނީ ދުވަހާއި ހަނދަށް އަޅުކަން ނުކުރެވުނެވެ."

ޢާމިރު އައްޝަޢުބީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّمَا هَلَكْتُمْ حِينَ تَرَكْتُمُ الْآثَارَ ، وَأَخَذْتُمْ فِي الْمَقَايِيسِ ، لَقَدْ بَغَّضَ إِلَيَّ هَذَا الْمَسْجِدَ مَعْشَرُ هَؤُلَاءِ الصَّعَافِقَةُ ، فَلَهُوَ أَبْغَضُ إِلَيَّ مِنْ كُنَاسَةِ دَارِي...) (الإبانة الكبرى: 603، المدخل إلى السنن: 228)

ފާނަށް: "ތިޔަބައިމީހުން ހަލާކުވެގެންދިޔައީ ތިޔަބައިމީހުން އާޘާރުތައް ދޫކޮށްލައި، ޤިޔާސްތައް އަޚްޛުކުރި ހިނދުގައެވެ. ތިޔަބައިމީހުން މި މިސްކިތަށް ބޭނުންކުރާ ޞަޢާފިޤުން (ކުރަހުން ފަދަ ބަސްތަކެއް ކިޔާ ބޭކާރު މީހުން) މިމިސްކިތް އަހުރެން ނުރުހޭ ތަނަކަށް ހަދައިފިއެވެ. ފަހެ އަހުރެންގެ ގޭގެ ކުނިކަހާ ތަކެތިވުރެ މި މިސްކިތަށް އަހުރެން ނުރުހޭ ތަނަކަށް ހަދައިފިއެވެ." (ނޯޓު: އާޘާރުތައް ދޫކޮށްލާ ޤިޔާސްތަކާ ޚިޔާލުތަކުގެ ފަހަތުން ގޮސް ދީނުގެ މައްސަލަތައް ކިޔައިދޭ ބަޔަކު ކަމަށް ބެލެވެއެވެ.)

ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢީންގެ ދުވަސްވަރު ޤިޔާސް އަޚްޛުކުރުމަށް ފާޑުކިޔުއްވާ ކަމަށް އަރާ ބަސްތަކެއް ވެއެވެ. މިހެން ވެގެން ހުރެ އެބައިމީހުން ޤިޔާސްގެ ކުރެހުން ދޫކޮށް ދީނުގެ ތަޢުލީމު ދެއްވައިގެންވިއެވެ.

އިމާމް ބަރުބަހާރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَكُلُّ مَا جَاءَ مِنْ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ، وَصَحَّتْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفَرْضٌ عَلَى الْمُسْلِمِينَ قَبُولُهَا، وَالتَّصْدِيقُ بِهَا، وَالتَّسْلِيمُ لَهَا، وَتَرْكُ الِاعْتِرَاضِ عَلَيْهَا، وَوَاجِبٌ عَلَى مَنْ قَبِلَهَا، وَصَدَّقَ بِهَا أَنْ لَا يَضْرِبَ لَهَا الْمَقَايِيسَ، وَلَا يَتَحَمَّلَ لَهَا الْمَعَانِيَ وَالتَّفَاسِيرَ لَكِنْ تَمُرُّ عَلَى مَا جَاءَتْ وَلَا يُقَالُ فِيهَا: لِمَ؟ وَلَا كَيْفَ؟ إِيمَانًا بِهَا وَتَصْدِيقًا، وَنَقِفُ مِنْ لَفْظِهَا وَرِوَايَتِهَا حَيْثُ وَقَفَ أَئِمَّتُنَا وَشُيُوخُنَا، وَنَنْتَهِي مِنْهَا حَيْثُ انْتَهَى بِنَا، كَمَا قَالَ الْمُصْطَفَى نَبِيُّنَا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَا مُعَارَضَةٍ، وَلَا تَكْذِيبٍ، وَلَا تَنْقِيرٍ، وَلَا تَفْتِيشٍ، وَاللهُ الْمُوَفِّقُ وَهُوَ حَسْبُنَا وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، فَإِنَّ الَّذِينَ

نَقَلُوهَا إِلَيْنَا هُمُ الَّذِينَ نَقَلُوا إِلَيْنَا الْقُرْآنَ وَأَصْلَ الشَّرِيعَةِ، فَالطَّعْنُ عَلَيْهِمْ، وَالرَّدُّ لِمَا نَقَلُوهُ مِنْ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ طَعْنٌ فِي الدِّينِ، وَرَدٌّ لِشَرِيعَةِ الْمُسْلِمِينَ وَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَاللهُ حَسِيبُهُ، وَالْمُنْتَقِمُ مِنْهُ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ.) (الإبانة الكبرى: 244/7)

މާނައީ: "..މިހަދީޘްތަކުން الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ސުޙްބަތްވެގެން އައިސްފައިވާ ކާށްދު ހަދީޘް ނަޤުލުކުރި ރާވީން، އެބަހީ ޞަޙާބީންނެވެ، އަދި އިޖުމާޢުކުރި ދީނުގެއުޞޫލުތައް މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި އެބަހީ ޞަޙާބީންނާ ދީނުގެއުޞޫލުތަކުގެ މައްޗަށް، އެބަހީ ޞަޙާބީންނަށް އަޑުއިވިފައިވާ (ޤުރުއާނާއި ސުންނަތަށް) ނަޤުލުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި (ޢަޤީދާ) މާނަކުރުންތަކާއި ތަފްސީރުކުރުންތަކާއި އަހައިލެއްވި އެބަހީ ޞަޙާބީންނަށް ނިސްބަތްކުރެވޭ ކަންކަން ނަޤުލުކުރުމަށް ފަރުޟުވެގެންވެއެވެ. އެބަހީ ޞަޙާބީންނާ އަހައިސްފައިވާ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ އަދި 'އިއްތިބާޢު' އަދި 'އަސަރުތައް' ނަޤުލުކުރުމާއި އެބަހީ ޞަޙާބީންގެ ބަސްތައް ކުރިއަށްދާ ދީނުގެ ޝަރީޢަތް ސާފުވެއެވެ. އަދި އެބަހީ ޞަޙާބީންގެ ބަސްތަކާއި ދީނުގެ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ އަދި ޝަރީޢަތާއި ނަޤުލުކުރުމުގައި ހިސާބުކުރަނީ އަޅުގަނޑުމެން ސުންނަތަށް ނަޤުލުކުރާ ނުވަތަ ހިސާބުކުރާ ދީނެވެ. އަދި ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ ޝަރީޢަތް ދީނުގެ ހިސާބުން ދެނެގަނެވެ. އެއީ ޤުރުއާނުގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި ގޮތުގެމަތިން، އެބަސްފުޅުތަކާއި ދީނުގެޢިލްމުގެ ދަސްކުރުމުގައި، ދުޢާކުރުމާއި، އަދި އަޅުކަން ބަޔާންކުރުމުގެ ޝަރީޢަތެވެ. ތިމަންނާ ދީނުގައްޔާއި الله އެވެ. އެބަހީއްޗެއް ޤުރުއާނާއި ސުންނަތް ފުރިހަމަވެއެވެ. ވަޙީއެއްގެ ގޮތުގައި އެބަހީއްޗެއް ހާމަކުރެއްވިއެވެ. ދީން ހަމަޖެހިފައިވަނީ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި ހަމައެކަން މިހަދީޘްތައް ގެނައި މުސްލިމުންނަށް، ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި ހަމައެކަން ފުރިހަމަކޮށްދިން ޝަރީޢަތްގެ އަސާސްތަކެވެ ގެނެސްދިނީ މުސްލިމުންނެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެބަހީ ބަސްތައް ފުރިހަމަކުރަމުން ދީނަށް ގެނެސްދިން މިހަދީޘްތައް ބަހައްޓާކުރުމަކީ ދީނަށް ފުރިހަމަކުރުމެވެ. އަދި ދީނުގެ ޝަރީޢަތް ބަހައްޓާކުރުމެވެ. އެފަދައިން ހަމަ ރޫޙާނީ ހަމަގޮތުގައި ވާގޮތެވެ، އަދި އެހެނަސް ހަމައެކަނި ދީނަށް ބަރަކާތްލެއްވިއެއް الله އެވެ..."

އިމާމް މާލިކް ބުނެފައިވާ ބަސްފުޅެއްގައި ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (...والتسليم للسنن لا تعارض برأي ولا تدافع بقياس، وما تأوله منها السلف الصالح تأولناه، وما عملوا به عملناه، وما تركوه تركناه ويسعنا أن نمسك عما أمسكوا ونتبعهم فيما بينوا، ونقتدي بهم فيما استنبطوه ورأوه في الحوادث ولا نخرج عن جماعتهم فيما اختلفوا فيه أو في تأويله. وكل ما قدمنا ذكره فهو قول أهل السنة وأيمة الناس في الفقه والحديث على ما بيناه، وكله قول مالك...) (الجامع في السنن والآداب: 117/1)

އަދި ކަލާމް (އިލްމުލް ކަލާމް)އާއި، ދެބަސްވެ އަރައިރުންވުމާއި، ޖަދަލުކުރުމީ އަލަށް އުފެއްދިފައިވާ ކަމެއްކަމެވެ. އެކަންތައްތަކުގެ ސަބަބުން ހިތަށް ޝައްކުތައްވަދެއެވެ. އެއީ އެކަމުގެ އަހުލުވެރިޔާ (އެކަންތައް ކުރުވެރިޔާކަށް) ޙައްޤާއި ސުންނަތާއި ދިމާވިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ.[18]

މާނައީ: "...އަދި ސުންނަތްތަކަށް ތަބާވުމާ ކިޔަމަންވުމެވެ. (ބިދުޢީގެ އަމިއްލަ) ރައުޔުތަކުން ސުންނަތްތަކާއި ތަޢާރުޟުކުރުން އިދިކޮޅުހެދުން ދޫކޮށްލުމެވެ. އަދި ޤިޔާސްތަކުން އަޤްލީދަލީލުތަކުން އެސުންނަތް ރައްދުނުކުރުމެވެ. އަދި ސަލަފުއްޞާލިޙުން ސުންނަތްތަކުން އެސުންނަތް ރައްދުކުރުމަކީ އަހުލުސުންނަތުގެ މަގެއްނޫނެވެ. ...އަދި އަޤުލުގެ ބުދުތަކަށް ބަރޯސާވެގެން ސުންނަތް ދޫކޮށްލުމަކީ ކުށެކެވެ. އަދި އަޤްލުތުން ދަލީލުތަކުން ސުންނަތް ރައްދުކުރުމަކީ ބަޔާންކުރަމުން ދާގޮތެވެ. އަދި އަޤްލުތުން ދަލީލު (އެކަންތަކެއްގެ ފާހަގަކުރެވޭއިރު ކަންތައްތަކުގެ ހިފާޢަތްޖެހި) ކަންތައްތަކުން ޙައްޤުގައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ދޮރުވަޅުތައް ހުޅުވިގެންދާނެއެވެ. އަދި އަޤްލުތަކުން ކަންތައްތަކުގެ ބޭނުންކުރުމުގެ ޙައްޤުތަކުގައި ތަދުވެ ޢަމަލުކުރުން ގެއްލިގެންދާނެއެވެ. ބާޠިލު ފާހަގަކުރެވޭނީ ދީނުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ހަޤީޤަތުގައި ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތަކާއި އަޤުލުތަކުން ބަޔާންކުރެވޭ ޙަޤީޤަތުގެ އުސޫލުތަކުގެ މާއްދާތަކުގައި ސިފައެއް ނެތްކަމުގެ ޙަޤީޤަތެވެ. އަދި ދީނުގެ ހަޤީޤަތާ އިލްމުގެ ފަދަ ބަސްތަކުގެ..."

[18] އިލްމުލް ކަލާމަކީ ދީނީ ޢަޤީދާގެ މައްސަލަތަކާބެހޭ ބަހުސްތައް މާނަކުރުމުގައި ޔޫނާނީ ފަލްސަފާއާއި އަޤްލީ ދަލީލުތަކާ ބޭނުންކުރާ ޢިލްމެވެ. އަދި އެކަމުގެ އަހުލުވެރިން الله ގެ ނަންފުޅުތަކާއި ޞިފަފުޅުތަކާއި ބެހޭގޮތުން ބަހުސްކޮށް އެކަމުގެ ބަޔާންތައް ޤަބޫލުކުރުމުގައި އަޤްލަށް މުޤައްދަމުކަން ދޭކަމަށް ބުނެއެވެ. އަދި ދީނީ މައްސަލަތަކުގައި ޝަރުޢީ ނައްޞުތަކުގެ ބަދަލުގައި އަޤްލީ ދަލީލުތަކަށް ބަރޯސާވުމެވެ. އަދި އަހުލުސުންނަތުގެ ޢިލްމުވެރިން ވަނީ ކަލާމުގެ ޢިލްމު ދަސްކުރުމާއި ބައިވެރިވުމުން ދުރުހެލިވުމަށް އިރުޝާދުދީފައެވެ. އިލްމުލް ކަލާމުގެ އަހުލުވެރިންނީ ބިދުޢަވެރިންނެވެ. އެމީހުން ވަނީ ސުންނަތުގެ ޢިލްމާއި ކީރިތި ޤުރުއާނާއި ޙަދީޘުން ދުރުވެ ބޭނުން ނުކުރާ ފަރާތްތަކެވެ. އެކަމާ ދުރުވުމަކީ ޙައްޤު މަގުގައި ހިފަހައްޓާ މަގެވެ. އެއީ އަހުލުސުންނަތުގެ ސަލަފުންގެ މަގެވެ. އަދި ބިދުޢަވެރިން ކުރާ ކަންތައްތަކާ ދުރުވުމެވެ.

ފެންނަގޮތުން ނަޞްރުބަޔާ ބަދަލުކުރުމުގެ. އިލްމުލް ކަލާމާ ހިލާފު ބަސްފުޅުތަކުގައި އެބައިމީހުން އެންމެ ބޭޒާރު ބަދުފޮނުން ފާހަގަކުރެއްވި މަޤާމުގަ ދަކުރެއްވީމާ الله އަށް ކަލާމްގެ ސިފަފުޅު ނަފީކުރުން އެކަލާނގެ ކަލާމްފުޅު ދެކޮޅުހަދާ މަސްއަލަތަކުގައި ބަހުސްކުރަމުންދިޔައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެއީ އެބައިމީހުންގެ ކަލާމް (ފަރަކާ) އާއި ޤުރުއާނުގެ ފިހަރުކުން ކިޔުންތަކެކެވެ. ކަލާމްގެ އިލްމާއި އޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ނުބައިކަން ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ބަސްފުޅުތައް ފިޔަވައިލެވެ.

އިބްނު ޢަބްދުލް ބައްރު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: «أَجْمَعَ أَهْلُ الْفِقْهِ وَالْآثَارِ مِنْ جَمِيعِ الْأَمْصَارِ أَنَّ أَهْلَ الْكَلَامِ أَهْلُ بِدَعٍ وَزَيْغٍ وَلَا يُعَدُّونَ عِنْدَ الْجَمِيعِ فِي طَبَقَاتِ الْفُقَهَاءِ، وَإِنَّمَا الْعُلَمَاءُ أَهْلُ الْأَثَرِ وَالتَّفَقُّهِ فِيهِ..) (جامع بيان العلم: 942/2)

މާނައީ: "ހުރިހާ ބަލަދުތަކެއްގައިވާ ފިޤުހާއި އަޘަރުގެ އަހުލުވެރިން އިއްތިފާޤުވެގެންވާ ގޮތުގައި ކަލާމްގެ އަހުލުވެރިންނީ ބިދުޢައާއި ޒަޔިޣުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އަދި ހުރިހާ އިލްމުވެރިން ކައިރީގައިވެސް އެބައިމީހުން ފިޤުހުވެރިންގެ ޠަބަޤާގައި ނުގުނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އިލްމުވެރިންކަމުގައިވަނީ ކަނޑައެޅި އަޘަރުވެރިކަމާއި އަޘަރުގައި ފިޤުހުވެރިވާ އަހުލުވެރިންނެވެ..."

އައްޝާފިޢީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «لأَنْ يُبْتَلَى الْعَبْدُ بِكُلِّ مَا نَهَى اللهُ عَنْهُ سِوَى الشِّرْكِ، خَيْرٌ لَهُ مِنَ الْكَلَامِ، وَلَقَدِ اطَّلَعْتُ مِنْ أَصْحَابِ الْكَلَامِ عَلَى شَيْءٍ، مَا ظَنَنْتُ أَنَّ مُسْلِمًا يَقُولُ ذَلِكَ» (آداب الشافعي ومناقبه: 137/1)

މާނައީ: "ޝިރުކު ފިޔަވައި الله ތަޢާލާ ނަހީކުރައްވާފައިވާ ހުރިހާ ފާފަތަކަކުން އަޅަކު އިބްތިލާވުން އިލްމީޖަދަލުކުރުމަށްވުރެ، ހެޔޮވެއެވެ. ކަލާމްގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން އަހުރެން ފާހަގަކުރިން ބައެއް ކަންތައްތަކެވެ. މުސްލިމަކު އެފަދަ ކަމެއް ބުނާނެކަމަށް އަހުރެން ހީވެސް ނުކުރަމެވެ."

އަދިވެސް އިމާމު އައްޝާފިޢީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «حُكْمِي فِي أَهْلِ الْكَلَامِ أَنْ يُضْرَبُوا بِالْجَرِيدِ وَيُطَافُ بِهِمْ على الإبل فِي الْعَشَائِرَ وَالْقَبَائِلَ، هَذَا جَزَاءُ مَنْ تَرَكَ الْكِتَابَ وَالسُّنَّةَ وَأَخَذَ فِي الْكَلَامِ» (جامع بيان العلم: 1794، شرح السنة للبغوي: 218/1)

މާނައީ: "ކަލާމުގެ އަހުލުވެރިންނާއިދުރުގައި އަހުރުންގެ ބުނުކަލި އުޅެއިމީހުންގެ ގައިގައި ކަށުރުރުހު އާދިން ތިބި، ޞަޙާބީބޭކަލުންގައި އާއި ތަބަޢުތާބިޢީގައި ހިނގާފަ (ފިޤުހީމަސްއަލަތަކާ މިހެން ބަހުސްތަކެވެ:) ޤުރުއާނާއި ސުންނަތް ދޫކޮށް ކަލާމުގައި ހިފި މީހާގެ ޢަޤީދާއަކީ މިއީއެވެ."

އިމާމް މާލިކް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...لَعَنَ الله عَمْرًا فَإِنَّهُ ابْتَدَعَ هَذِه الْبدع من الْكَلَام ولوكان الْكَلَامُ عِلْمًا لَتَكَلَّمَ فِيهِ الصَّحَابَةُ وَالتَّابِعُون كَمَا تَكَلَّمُوا فِي الْأَحْكَامِ وَالشَّرَائِعِ وَلَكِنَّهُ بَاطِلَ يَدُلُّ عَلَى بَاطِلٍ) (ذم الكلام وأهله: 860)

މާނައީ: "... اللّٰه ޢަމްރާ ލަޢުނަތް ލައްވާށިއެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ކަލާމުގެ މިބިދުޢަތް އުފެއްދީ އެކަލޭގެއެވެ. ކަލާމަކީ އިލްމެއްކަމުގައިވީނަމަ ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢީން އެކަމުގައި ވާހަކަދައްކަވާނެއެވެ. އެއީ ޙުކުމްތަކާއި ޝަރީޢަތުގެކަންކަމުގައި ވާހަކަދެއްކެވި ފަދައިންނެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއީ ބާޠިލަށް ދަލީލުކުރާކަމެއް ބާޠިލެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَأَن لَا يُخَاصم أحدا وَلَا يناظره وَلَا يتَعَلَّم الْجِدَال فَإِن الْكَلَام فِي الْقدر والرؤية وَالْقُرْآن وَغَيرهَا من السّنَن مَكْرُوه ومنهي عَنهُ لَا يكون صَاحبه وَإِن أصَاب بِكَلَامِهِ السّنة من أهل السّنة حَتَّى يدع الْجِدَال ويؤمن بالآثار...) (أصول السنة: 20/1)

މާނައީ: "...އަދި (ދީނުގެ ކަންތައްތަކުގައި) އެއްވެސް މީހަކާއި ޢަދާވާތެރިނުވުމާއި ބަހުސްނުކުރާށެވެ! އަދި ޖަދަލުކުރުމުގެ (އުސޫލުތަކާއި) ނުދަސްކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޤަދަރާއި ދެކިވޮޑިގެންވުމާއި (ޤިޔާމަތްދުވަހު اللّٰه ތަޢާލާ) ފެނުމާއި ޤުރުއާނާއި އަދި އެހެންވެސް ސުންނަތްތަކުގައިވާ ވާހަކަދެއްކުމަކީ ނަހީކުރެވިފައިވާ ނުބައިކަމެކެވެ. އެފަދައިން ކަލާމުކުރާމީހާ -އޭނާގެ ވާހަކަތަކުން ސުންނަތަށް ވާސިލުވި ނަމަވެސް- ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަމުގައި ނުވާނެއެވެ. އަދި ޖަދަލުކުރުން ދޫކޮށް އަސަރުތަކަށް އީމާންވާ ނޫނީ ކަލާމުގެ ސުންނަތުގެ މީހަކަށް ނުވާނެއެވެ..."

އަދިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا تُجَالِسْ صَاحِبَ كَلَامٍ، وَإِنْ ذَبَّ عَنِ السُّنَّةِ ، فَإِنَّهُ لَا يَئُولُ أَمْرُهُ إِلَى خَيْرٍ...) (الإبانة الكبرى: 679)

މާނައީ: "ކަލާމުގެ އަހުލުވެރިޔަކާއި އެކުގައި މަޖިލީހުގައި ނުބައިނުދެކެވެ. އަދި އޭނާ ސުންނަތް ދިފާޢުކުރަމުންދިޔަސްމެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ ކަންތައް ހެޔޮކަމަކަށް ނުވާނެއެވެ..."

އަބޫ ޙާތިމްއާއި އަބޫ ޒުރްޢާ އަދި އިމާމް އަޙްމަދު رحمهم اللهވިދާޅުވިއެވެ: (لَا يُفْلِحُ صَاحِبُ كَلَامٍ أَبَدًا.) (شرح أصول الاعتقاد: 322، جامع بيان العلم: 1796)

މާނައީ: "ކަލާމްގެ އަހުލުވެރިޔާ ދުވަހަކުވެސް ކާމިޔާބު ނުވާނެއެވެ.."

އަބޫ ޠާލިބު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله އާއި ސުވާލުކުރީމެވެ: (إِنَّ هَهُنَا رَجُلًا يُنَاظِرُ الْجَهْمِيَّةَ، وَيُبَيِّنُ خَطَأَهُمْ، وَيُدَقِّقُ عَلَيْهِمُ الْمَسَائِلَ فَمَا تَرَى؟ قُال: " لَسْتُ أَرَى الْكَلَامَ فِي شَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ، وَلَا أَرَى لِأَحَدٍ أَنْ يُنَاظِرَهُمْ، أَلَيْسَ قَالَ مُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ: "الْخُصُومَةُ تُحْبِطُ الْأَعْمَالَ" وَالْكَلَامُ الرَّدِيءُ لَا يَدْعُو إِلَى خَيْرٍ لَا يُفْلِحُ صَاحِبُ كَلَامٍ، تَجَنَّبُوا أَصْحَابَ الْجِدَالِ وَالْكَلَامِ، عَلَيْكُمْ بِالسُّنَنِ، وَمَا كَانَ عَلَيْهِ أَهْلُ الْعِلْمِ قَبْلَكُمْ، فَإِنَّهُمْ كَانُوا يَكْرَهُونَ الْكَلَامَ، وَالْخَوْضَ فِي أَهْلِ الْبِدَعِ، وَالْجُلُوسَ مَعَهُمْ، وَإِنَّمَا السَّلَامَةُ فِي تَرْكِ هَذَا، لَمْ نُؤْمَرْ بِالْجِدَالِ، وَالْخُصُومَاتِ مَعَ أَهْلِ الضَّلَالَةِ، فَإِنَّهُ سَلَامَةٌ لَهُ مِنْهُ") (الإبانة الكبرى: 539/2)

މާނައީ: "މިތަނުގައި ޖަހްމިންނާއި ބަޙުސްކޮށް، އަދި އެމީހުންގެ ކުށްތައް އެމީހުންނަށް ބަޔާންކޮށްދީ، ނާޒުކު މައްސަލަތަކުން އެމީހުންގެ މައްޗަށް ހުށަހަޅާ (ރައްދުދީ) މިހެން އުޅެއެވެ. މިކަމާއިމެދު ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިހިރަ ހަވާނަފްސުގެ ކަންތައް (އެބަހީ ބިދުޢަތްތަކުގެ) އެއްވެސް ކަލާމާއިމެދު (ބަޙުސްކުރުން ޖަދަލުކުރުން) ވާހަކަދައްކާ ހެޔޮން އަޅުގަނޑަކަށް ނުފެނެއެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކު އެމީހުންނާއި ބަޙުސްކުރުން ހުއްދަކޮށްވެސް އަޅުގަނޑު ނުދެކެމެވެ. އަހަރެންނަށް ދެބަސްވުންތަކާ ޢަމަލުތައް ބާޠިލުކުރާ ކަމެއްކަން މުޢާވިޔާ ބުނު ޤުއްރާ ވިދާޅުނުވޭތޯއެވެ! އަދި ގޯސްދުވާ ނުބައިވެގެންވާ ބިދުޢަތް ކަލާމް ހެޔޮކަމަކަށް ގޮވާ ނުލައެވެ. ބިދުޢަތް ކަލާމްގެ އަހުލުވެރިޔާ ކާމިޔާބު ނުވާނެއެވެ. ޖަދަލުކުރުން ވާހަކަދައްކާ ދެއްކުމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި ތިޔަބައިމީހުން ދުރުހެލިވާ އެއްކިބާވާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ސުންނަތްތަކާއި އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގައިވި ޢިލްމުވެރިން އެކަންތަކެއްގެ މަތީގައި ތިއްބެވި ކަންތަކުގައި ހިފާ ތަބާވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އެބޭކަލުން ވާހަކަދެއްކުމާއި، ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންނާއި އެކު ބައިތިއްބަވުން ހުރުމާއި، އެބައިމީހުންނާއި އެކު އިށީނދެހުރުމަށް ނުރުހުއްސަވައެވެ. އަދި ސަލާމަތްވުން ވާކަށްނަތަކާ މިކަންތައް ދޫކޮށްލުމުގައިގެންނެވެ. މަގުފުރުދުމުގެ އަހުލުވެރިންނާއިއެކު ޖަދަލުކުރުން އަރައިރުންވެ ކުރުމަށް އަހަރުމެންނަށް އަމުރުކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އެކަންތައް ދޫކޮށްލުމީ އޭނާއަށްވާ ސަލާމަތްތެރިކަމެވެ..."

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ރައްބާއިމެދުގައި ވާހަކަދެއްކުމަކީ އަލަށް އުފެއްދިފައިވާކަމެކެވެ. އަދި އެއީ ބިދުޢައެއް އަދި މަގުފުރެދުމެކެވެ. ޤުރުއާނުގައި އެކަލާނގެ ނަފްސުފުޅު ސިފަކުރައްވާ، އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފަދައިން މެނުވީ ރައްބާއިމެދުގައި ވާހަކަ ނުދެއްކޭނެއެވެ. ފަހެ ޘަނާ މަތިވެރިވެގެންވާ އެކަލާނގެއީ އެއްކައުވަންތަ އިލާހެވެ.

{...ليس كَمِثْلِهِ شيءٌ وهو السميعُ البصِير.} [19]

މާނައީ: "...އެކަލާނގެއާ އެއްފަދަ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ، މާމަތް އައްސަވާވޮޑިގެންވާ، މާމަތް ބައްލަވާވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."[20]

---

[19] الشورى: 11

[20] ރައްބާއިމެދު ވާހަކަދެއްކުމީ الله ތަޢާލާގެ ޛާތުފުޅާއިމެދު، އަދި އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުތަކާއިމެދު އެއީ ޤިޔާސް ނުވަތަ ހިޔާލު ވާހަކަދެއްކުން ސުވާލު އުފެއްދުން، ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި އަދި ސަލަފުންގެ ތަފްސީލުކޮށްފައިނުވާ ގޮތަކަށް ބަޔާންކޮށް ވާހަކަދެއްކުމެވެ. އެކަންވެސް ނަހީވެގެންނެވެ. އެހެނީ الله ތަޢާލާގެ މަތިވެރިކަމާއި ކުޑަދުންވަންތަކަން ޢަޤުލުގެ ބަރާބަރަކަށް ބޭއްވިޔަސް ނަގައިގަތް ވިސްނުމަކީ ވާހަކަދެއް ނުކުރުމެވެ. އެއީ ބޭއްވިޔަސް ހުރި އެއްކަލަކަށްވާތީއެވެ.

ޝަޢުބީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «كُفْرٌ بِاللهِ الْكَلَامُ فِي ذَاتِ اللهِ» (الإبانة الكبرى: 228)
މާނައީ: "... الله ގެ ޛާތުފުޅާއިމެދު ވާހަކަދެއްކުމީ الله އަށް ކާފަރުވުމެކެވެ."

އިމާމު މާލިކު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (إِيَّاكُمْ وَالْبِدَعَ قِيلَ يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ وَمَا الْبِدَعُ قَالَ أَهْلُ الْبِدَعِ الَّذِينَ يَتَكَلَّمُونَ فِي أَسْمَاءِ اللهِ وَصِفَاتِهِ وَكَلَامِهِ وَعِلْمِهِ وَقُدْرَتِهِ وَلَا يَسْكُتُونَ عَمَّا سَكَتَ عَنْهُ الصَّحَابَةُ وَالتَّابِعُونَ لَهُمْ بِإِحْسَانٍ) (ذم الكلام وأهله: 85)

މާނައީ: "ބިދުޢަތުވެރިންނާއިމެދު ޖިދާލުކުރުން ހުއްޓާލާށެވެ ދުރުހެލިވެގަންނާށެވެ. ދެންނެވުނީމެވެ: އޭ އަޙުމަދު އަބްދު اللّٰه އޭވެ! ބިދުޢަތުވެރިޔާ ކަބަލާއިތާވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންނީ اللّٰه ގެ އިސްމުފުޅުތަކާއި އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުތަކާއި، އެކަލާނގެ ކަލާމްފުޅާއި، އެކަލާނގެ އިލްމުފުޅާއި، އެކަލާނގެ ޤުދުރަތުފުޅާއިމެދު ވާހަކަދައްކާ، ސުވާލުކުރާ މީހުންނެވެ. އެބައިމީހުން ޖެދަލުކުރަނީ ދީނުގެ ތަރަފުތަކުން ތާވީލުން (އެވާހަކައިގެ ނިހާޔަތަކާ) ހަމައަށް ދެވޭ ކަންތަކުން ހަދާ ނުފެނެއެވެ."

އިބްނު ރަޖަބު ﷀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومن ذلك أعني محدثات الأمور ما أحدثه المعتزلة ومن حذا حذوهم من الكلام في ذات الله تعالى وصفاته بأدلة العقول وهو أشد خطراً من الكلام في القدر لأن الكلام في القدر كلام في أفعاله وهذا كلام في ذاته وصفاته...) (بيان فضل علم السلف: 3/1)

މާނައީ: "...އަދި މިގޮތުގެ ތެރޭގައި -އަހަރެން އަންގަނީ އުފެއްދިފައިވާ ކަންތަކުގެ ތެރޭގައި- މުޢުތަޒިލީންނާއި އެބައިމީހުންގެ ފިކުރުތަކުން ހިނގާ މީހުން އުފެއްދި އެ ބިދުޢައެއްކަމުގައިވާ: ޢަޤްލީ ދަލީލުތަކުން اللّٰه ގެ ޛާތުފުޅާއި އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުތަކާއިމެދު ވާހަކަދެއްކުން ހިމެނެއެވެ. އަދި މިކަން ޤަދަރާމެދު ވާހަކަ ދެއްކުމަށްވުރެ މާ ބޮޑަށް ނުރައްކާވެގެން ވެއެވެ. އެހެނީ ޤަދަރާމެދު ދެކެވޭ ވާހަކައަކީ މިސާލު އެކަލާނގެ ފިޢުލުތަކާ ކަންތައްތަކާބެހޭ ވާހަކައެވެ. އަދި މިވާހަކަތަކަކީ އެއިލާހުގެ ޛާތާއި ސިފަފުޅުތަކާމެދު ދެކެވޭ ވާހަކަތަކެވެ..."

ނުޢައިމް ބިން ޙައްމާދު ﷀ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ شَبَّهَ اللَّهَ بِشَيْءٍ مِنْ خَلْقِهِ فَقَدْ كَفَرَ، وَمَنْ أَنْكَرَ مَا وَصَفَ الله بِهِ نَفْسَهُ فَقَدْ كَفَرَ، فَلَيْسَ مَا وَصَفَ الله بِهِ نَفْسَهُ وَرَسُولُهُ تَشْبِيهٌ» (شرح أصول الاعتقاد: 936)

މާނައީ: " اللّٰه ގެ ޚަލްޤުތަކުންގެ އެއްޗަކާއި އެކަލާނގެ ވައްތަރުކޮށްފި މީހާ ކާފަރުވެއްޖެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ނަފްސުފުޅު ސިފަކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް އިންކާރުކޮށްފިމީހާ ކާފަރުވެއްޖެއެވެ. ފަހެ اللّٰه އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ އެކަލާނގެ ސިފަކުރައްވާފައިވަނީ ވައްތަރުކޮށްގެން ނޫނެވެ."

އަލްއާޖުއްރީ ﷀ ވިދާޅުވިއެވެ: (اعْلَمُوا وَفَّقَنَا الله وَإِيَّاكُمْ لِلرَّشَادِ مِنَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ أَنَّ أَهْلَ الْحَقِّ يَصِفُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَبِمَا وَصَفَهُ بِهِ رَسُولُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَبِمَا وَصَفَهُ بِهِ الصَّحَابَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، وَهَذَا مَذْهَبُ الْعُلَمَاءِ مِمَّنِ اتَّبَعَ وَلَمْ يَبْتَدِعْ، وَلَا يُقَالُ فِيهِ: كَيْفَ؟ بَلِ التَّسْلِيمُ لَهُ، وَالْإِيمَانُ بِهِ...) (الشريعة للآجري: 1051/2)

އަހަރުމެންގެ ވެރި ރައްބުއީ "ކޮންވަގުތެއް" ނެތި އެންމެ ފުރަތަމައިން ވޮޑިގެންވާ، އަދި ނިމުމެއްނެތި އެންމެ ފަހުން ވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ. ސިއްރުވެގެންވާ ކަންތައްތަކާއި އެޔަށްވުރެ ވަންހަނާވެގެންވާ ކަންތައްތައްވެސް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޢަރުޝިގެ މައްޗަށް އަރައިވޮޑިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޢިލްމުފުޅު ހުރިހާ ތަނަކުވެއެވެ. އެއްވެސް ތަނެއް އެކަލާނގެ ޢިލްމުފުޅުން ހުސްނުވެއެވެ.[21]

މާނައީ: " الله ތަޢާލާ އަހަރުމެންނާއި ޚިޠާބުކުރައްވަން ބާވައި ދީނުގައި ބަހައްޓަވައި ތަބާވުމަށް ދެއްވިއެވެ! ތަންނާނުވެ! ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ނަފްސުފުޅު ކިޔަމަންތެރިވުމާއި ކަންތަކުން، އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެކަލާނގެ ކިޔަމަންތެރިވުމާއި ކަންތަކުން، އަދި ޞަޙާބީން އެކަލާނގެ ކިޔަމަންތެރިވުމާއި ކަންތަކުން ބައެއްގެ އަހުލުވެރިން އެކަލާނގެ ކިޔަމަންތެރިވީއެވެ. މިއީ (ޤުރުއާނާއި ސުންނަތާއި އަޘަރުތަކަށް) ތަބާވެ، އަދި ބިދުޢަ ނުހައްދަ އިތުރުވެރިންގެ މަންހަޖެވެ. އަދި އެކަމުގައި އެއީ ޞަލަފުގެ ނުބައިވެރިކޮށްގެން، އަދި ސަލަފުން، އެކަމުގައިވަނީ ބާރުއަޅާ ޙައްލުކުރެއްވި އެކަމަކު އިޖްމާޢުވެފައެވެ..."

[21] الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ޤުރުއާނުގައިވެސް ޢަރުޝީގެ މައްޗަށް އިސްތިވާވެވޮޑިގެންވިކަމަށް އަހުލުއްސުންނާ ޖަމާޢަތުގެ އިޖްމާޢުވެއެވެ. އެގޮތުން އިސްތިވާވެވޮޑިގެންވުމުގެ މާނަކުރުމުގައި ސަލަފުންގެ އަރިހުން އައިސްފައިވާ ބަސްތައް މާނަތަކުގެ ތެރޭގައި: ޢުލުއްވެވޮޑިގެންވުން، އަރައިވަޑައިގެންވުން، އިސްތިޤްރާރުވެވޮޑިގެންވުން އަދި އިރުތިފާޢުވެވޮޑިގެންވުން ހިމެނެއެވެ. މިހުރިހާ މާނަތައްވެސް އެކަމުގައި ޝާމިލުވެއެވެ. އެތަކެއް ސަލަފުންނާއި ތަފްސީރުގެ އިމާމުން މިމާނަތައް އަރިހުން ނަގާފައިވެއެވެ. މިހުރިހާ މާނަތަކުގެ ތެރެއިން ދިރިހުރުކަރަނީ އެކަލާނގެ ޢަރުޝީގެ މައްޗަށް މަތިވެރިވުމާއި އިސްތިޤްރާރު އިރުތިފާޢުވެވޮޑިގެންވުމެވެ. އެއީ ހަރުލެއްވުމެއް ބޭނުންވެލައްކަމުގެ ބަދަލުގައި ނުވެއެވެ. ފުރަތަމަ ސުންނަތާއި ސަލަފުންގެ އިޖްމާޢުން އަރައިވަޑައިގަތުމާ ބެހޭގޮތުން ބުރުހާނުގެ ދަލީލުތަކުން އިންކާރުކުރިއެވެ. އެހެދުން ޖަހްމިއްޔާއި އަޝްޢަރީންގެ ބައެއް ކަލާމީ ބަޔަކު އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އިސްތިވާވުމުގެ މާނައަކީ ވެރިކަން ހިފެހެއްޓެވުން ކަމަށް ބުނީއެވެ. އެބައިމީހުން އެގޮތަށް ބުނީ الله ތަޢާލާ އަރައިވަޑައިގަތުމުގެ ސިފަ ތަޝްބީހުކުރުމުން ބިރުގަނެގެން ބުނީއެވެ، އަދި ތަޝްބީހުކުރާ މަޚްލޫޤުންނާއި ވައްތަރުކުރުމުން ބިން

ބުޚާރީގެ ޝާރިޙު ޝިހާބުއްދީން ކޮށްގެންނެވެ. މިބައިގަނޑު ވަކިކުރެއްވީ ސަލަފުންވަނީ އުޞޫލުން
ޖޯޝަށް ޙިފާޡަތްކުރައްވައެވެ. ފަހެ الله އަރުން މަތީގައިވާކަމަށް ސިފަކުރުމުން ބަޔަކު ނުފިލުވާ
ކާފިރުވެރިކަމަށް އިސްތިޢުމާލުކުރައްވައެވެ.

އައްދާރިމީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (فَاللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَوْقَ عَرْشِهِ، فَوْقَ سَمَوَاتِهِ، بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ، فَمَنْ لَمْ يَعْرِفْهُ بِذَلِكَ لَمْ يَعْرِفْ إِلَهَهُ الَّذِي يَعْبُدُ، وَعِلْمُهُ مِنْ فَوْقِ الْعَرْشِ بِأَقْصَى خَلْقِهِ وَأَدْنَاهُمْ وَاحِدٌ...) (الرد على الجهمية: 46/1)

މާނައީ: "...ފަހެ الله ތަޢާލާވަނީ އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މަތީގައި، އެކަލާނގެ އުޑުތަކުގެ މަތީގައި،
އެކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކުންނާއި ވަކިވެވަޑައިގެން ހުންނަވައެވެ. ފަހެ އެކަލާނގެއަށް އެކަލާނގެ ސިފަކުރަން މިގޮތް
ނޭނގޭނަމަ އޭނާ އަޅުކަންކުރާ އިލާހަކީ ކާކުކަން ނޭނގޭނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޢިލްމުވެސް ޢަރުޝުގެ މަތިން އެންމެ
ދުރުގައިވާ ޚަލްޤުތަކުންނާއި، އެންމެ ކައިރީގައިވާ ޚަލްޤުތަކުންނާއި އެއްހަމައެއްގައިވެއެވެ..."

މުޙައްމަދު ބުން އިސްމާޢީލް އަލްބުޚާރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَيْسَ عَلَى عَرْشِهِ فَهُوَ كَافِرٌ...) (خلق أفعال العباد: 33/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ އަރުޝުގެ މަތީގައި ނުވޭކަމަށް ބުނާމީހާ ކާފަރެ ކާފަރެކެވެ..."

އިބްނު ޚުޒައިމާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ لَمْ يُقِرَّ بِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَلَى عَرْشِهِ قَدِ اسْتَوَى فَوْقَ سَبْعِ سَمَاوَاتِهِ، فَهُوَ كَافِرٌ بِرَبِّهِ يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ، وَأُلْقِيَ عَلَى بَعْضِ الْمَزَابِلِ حَيْثُ لَا يَتَأَذَّى الْمُسْلِمُونَ، وَالْمُعَاهَدُونَ بِنَتَنِ رِيحِ جِيفَتِهِ، وَكَانَ مَالُهُ فَيْئًا لَا يَرِثُهُ أَحَدٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، إِذِ الْمُسْلِمُ لَا يَرِثُ الْكَافِرَ كَمَا قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» (معرفة علوم الحديث: 84/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ހަތްއުޑުގެ މަތީގައި، އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މަތީގައި އިސްތިވާވެވަޑައިގެންފިކަމަށް އިޤްރާރުނުވާ މީހާއީ އޭނާގެ ކާލަނގެއަށް ކާފަރުވީ މީހެކެވެ. އޭނާއަށް ތައުބާވުމަށް ބުނެވޭނެއެވެ. ފަހެ
ތައުބާވެއްޖެނަމަ އޭނާގެ ކަންކޮޅު ނަގާލެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ކުނިބުޑު ބޭރުކޮށްލާކަށް ނުޖެހޭ ތަނެއްގައި، ނުވަތަ ކުނިބޯޅާގައި
އެއްލާލެވޭނެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ކުނިގަނޑުގެ ވަސް މުސްލިމުންނާއި، މުޢާހަދުންނަށް އުނދަގޫ ނުވުމަށް
ޓަކައެވެ. އަދި އޭނާގެ މުދާ ފައިސާގެ 'ފައި' ކަމުގައިވެއެވެ. އެއްވެސް މުސްލިމަކު އޭނާގެ

އަދި الله ތަޢާލާއާމެދުގައި ޝައްކުކުރާ މީހަކު މެނުވީ ރައްބުގެ ސިފަތަކާއިމެދުގައި 'ކިހިނެއް؟' އަދި 'ކީއްވާ؟' ނުބުނާނެތެވެ.

ޤުރުއާނަކީ الله ތަޢާލާގެ ކަލާމުފުޅު، އަދި އެކަލާނގެ ބާވައިލެއްވުމާއި ނޫރެވެ. އެއީ މަޚްލޫޤެއްނޫނެވެ. އެހެނީ ޤުރުއާނުވަނީ الله ގެ ހަޟްރަތުންނެވެ. އަދި الله ގެ ހަޟްރަތުންވާ އެއްޗެއް މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ. މާލިކު ބިން އަނަސްއާއި، އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލްއާއި، އެދެބޭކަލުންގެ ކުރިންނާއި ފަހުން ފަޤީހުން ވިދާޅުވެފައިވަނީ މިފަދައިންނެވެ. އަދި އެކަމުގައި އަރައިރުންވުމީ ކުފުރެވެ.[22]

ވާހަކަފުޅުދައްކަވާނެއެވެ. އެހެނީ ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘުކުރެއްވި ފަދައިން މުސްލިމުގެ ކާފަރުގެ ކިބައިން ވާހަކަފުޅުދައްކަވާނެއެވެ."

22 ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމަކާއި އެއީ الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ އަޑުފުޅުން އަދި އަކުރު ހިމެނިގެންވާގޮތުން އައިސްފައިވާ އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުކަމަށް، އަދި އެއާއި ޚިލާފު ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ނުވަތަ އެކަލާނގެ ކަލާމުފުޅުގެ އިބާރާތެއްކަމަށް ބުނާ މީހާ ކާފިރުވާނެކަމަށް އަދި ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނާ މީހާ ކާފިރުވާނެކަމަށް މިހާރު ކާފިރުވާނެކަމަށް އަހުލުއްސުންނަތުގެ އިމާމުންގެ ބަސްފުޅުތަކެއް ދެކެ ޢަޤީދާގެ ފޮތްތަކުގައި ވިސްނާލެވެ. އެއިން އެއްފަދަ ބޭކަލަކު އެކަލާނގެ ޒާތުފުޅަށް ނުވެއެވެ. އެކަމުގެ މައްސަލަ ޙުއްޖަތެއްވަނީ އިޖުމާޢުވެގެންނެވެ. އެހެންކަމުން އިލްމުވެރިން ފިޤްހުގެ މީހުންނަކީ ޢަޤީދާވެރިންނެވެ. ދެންވެސް އެބައިމީހުންނަކީ އިލްމުވެރިން ބަޔަކީ ކާފިރުކަމާއި އިލްހާދު ބާޠިލުކަމާއި ފަސާދަކުރުވުމުގައި ބުނުއްވަމުން މިސްކީނުންނެވެ. އެހެނީ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނާ މީހާ ކާފިރުވާނެއެވެ. އަދި ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމަށް ނުބުނާ މީހާވެސް ކާފިރުވާނެއެވެ.

ޙަރްބު ބިން އިސްމާޢީލު އަލްކިރްމާނީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...والقرآن كلام الله تكلم به ليس بمخلوق، فمن زعم أن القرآن مخلوق فهو جهمي كافر، ومن زعم أن القرآن كلام الله ووقف ولم يقل ليس

بمخلوق فهو أكفر من الأول وأخبث قولًا، ومن زعم إن ألفاظنا بالقرآن وتلاوتنا له مخلوقة والقرآن كلام الله فهو جهمي خبيث مبتدع. ومن لم يكفرهؤلاء القوم ولا الجهمية كلهم فهو مثلهم...) (مسائل حرب الكرماني: 975/3)

މާނައީ: "...އަދި ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. އެކަލާނގެ އުފެއްދެވުމެއްނޫން ވާހަކަފުޅެކެވެ. އެއީ މަޚްލޫޤެއްނޫނެވެ. ފަހެ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ދައުވާކުރާ މީހާއީ ކާފިރު ޖަހްމީއެކެވެ. އަދި ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމްފުޅެއްކަމަށް ބުނެފައި (މަޚްލޫޤުކަމަށްވެސް މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމަށްވެސް ނުބުނެ) ހުއްޓިލާމީހާ ވެސް ޖަހްމީއެއް ކާފިރުކަން ބޮޑު ބަސް ނުބައިވެގެންވާ މީހެކެވެ. އަދި އަހަރުމެން ޤުރުއާން (ކިޔެވުމުގައި މިބުނާ) ލަފްޒުތަކާއި އަދި އަހަރުމެން މިތިލާވަތްކުރުމީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށާއި އެކަމަކު ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމްފުޅެއްކަމަށް ބުނާމީހާ ވެސް ނުބައިވެގެންވާ ޖަހްމީ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އަދި މިބައިމީހުން އެންމެން ޖަހްމީންނާއި ކާފިރުންކަމަށް ނުދެކޭ މީހާ ވެސް އެބައިމީހުން ފަދައިންނެވެ..."

އިބްނު ބައްޠާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومن قال مخلوق أو قال كلام الله ووقف أو شك، أو قال بلسانه وأضمره في نفسه فهو بالله كافر حلال الدم بريئ من الله والله منه بريئ، ومن شك في كفره ووقف عن تكفيره فهو كافر...) (الإبانة الصغرى: 1/112–113)

މާނައީ: "...އަދި (ޤުރުއާނަކީ) މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނެފިމީހާ، ނުވަތަ الله ގެ ކަލާމްފުޅެކަމަށް ބުނެ ދެން (މަޚްލޫޤުކާ އަދި މަޚްލޫޤެއްނޫންކަމަށް ނުބުނެ) ހުއްޓުން އަޅައި ނުވަތަ ޝައްކުކޮށްފި މީހާ، ނުވަތަ އޭނާގެ ދުލުން އެފަދައިން ބުނެ ނަފްސުގައި އެކަން ވަންހަނާކޮށްފި މީހާ، ފަހެ އޭނާގެ ލޭ ހުއްދަވާ الله ގެ ޙަޟްރަތުން ބަރީއަވެގެންވާ އަދި الله ވެސް އޭނާގެ ކިބައިން ބަރީއަވެގެންވާ، އެކަލާނގެއަށް ކާފިރުވެގެންވާ މީހެކެވެ. އަދި އޭނާގެ ކާފިރުކަމާއިމެދު ޝައްކުކޮށް، އަދި އޭނާ ތަކްފީރުކުރުމަށް (ކާފިރުކަމަށް ހުކުމްކުރުމަށް) ފަސްޖެހި ހުއްޓުން އަޅައިފި މީހާވެސް ކާފިރެކެވެ..."

އަލްލާލަކާއީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَأَنَّهُ الْقُرْآنُ عَلَى الْحَقِيقَةِ. مَتْلُوٌّ فِي الْمَحَارِيبِ، مَكْتُوبٌ فِي الْمَصَاحِفِ ، مَحْفُوظٌ فِي صُدُورِ الرِّجَالِ ،لَيْسَ بِحِكَايَةٍ وَلَا عِبَارَةٍ عَنْ قُرْآنٍ، وَهُوَ قُرْآنٌ وَاحِدٌ غَيْرُ مَخْلُوقٍ وَغَيْرُ مَجْعُولٍ وَمَرْبُوبٍ ، بَلْ هُوَ صِفَةٌ مِنْ صِفَاتِ ذَاتِهِ ، لَمْ يَزَلْ بِهِ مُتَكَلِّمًا ، وَمَنْ قَالَ غَيْرَ هَذَا فَهُوَ كَافِرٌ ضَالٌّ مُضِلٌّ مُبْتَدِعٌ مُخَالِفٌ لِمَذَاهِبِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ.) (شرح أصول الاعتقاد: 364/2)

މާނައީ: "...އަދި އެއީ މިޚިލާފުތަކަކީ ހިތްވާ، އަދި ކުޑަކުދިކަމަކީ ޚިލާފުވެގެންވާ، މިސްކަލަތަކީ
ހިތްތަކަކީ ހިފެހެއްޓެވިގެންވާ ހަލާކުކުރަނިވި ކުށްތަކެކެވެ. އެއީ ފުށުއަރާނެ ބިދުޢަތްތަކުގެ ނުވަތަ
(އަސްލު ފުށުއަރާނެ މާނަ ދީނުގައި) އަހުލުއްސުންނަތާ ޚިލާފުވެގެންވާ ކަންކަމެވެ. އެއީ މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ބުނާ،
އަދި ވެއްޖެކަމަށްބުނާ، އަދި (މަޚްލޫޤެއްނޫނެ) ފެނިކުރެވިގެންނުވާ އެކަމު ފުށުއަރާކަމެވެ. އަދި ހިއްސާ،
އެއީ އެކަމާތުގެ ދެއްވުމުގެ ސިފަފުޅުތަކުގެ ތެރެއިން ސިފަފުޅުތަކެވެ. އެކަމާތުގެ ވަރަކަތްއެކަމުގެކަމި
ވާގޮތުން ހިތައިގެން ނުކުރެވޭ. މިނޫން ޒަމާނަށް ބުނުއްވާއި ފަދަ މަގުފުރައިގެންވާ، މަގުފުރަތްކަ
ބިދުޢަތަކީ، ސުންނަތާއި ޚިލާފުވާގެ މަތިރަބުކަމާއި ހިލާފުވެގެންވާ ކަފުރުކަމެވެ..."

ޝައިޚުލްއިސްލާމް އަލްއަޞްބަހާނީ رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَمن زعم أَن الْقُرْآن أَو بعضه، أَو شَيْئا من مَخْلُوق، فَلَا يشك فِيهِ عندنَا وَعند أهل الْعلم من أهل السّنة وَالْفضل وَالدّين أَنه كَافِر كفرا انْتقل بِهِ عَنِ الْملَّة، وَمن زعم أَن الْقُرْآن كَلَام اللَّه ووقف وَلم يقل غير مَخْلُوق فَهُوَ جهمي أَخبث قولا من الأول وَشر مِنْهُ، وَمن قَالَ: لَا أَقُول مَخْلُوق وَلَا غير مَخْلُوق فَهُوَ جهمي، وَمن شكّ فِي كفر من قَالَ: الْقُرْآن مَخْلُوق بعد علمه وَبعد أَن سمع من الْعلمَاء المرضيين ذَلِك فَهُوَ مثله...) (الحجة في بيان المحجة: 240-239/1)

މާނައީ: "...އަދި ޤުރުއާނާއި ނުވަތަ ބައެއް ޤުރުއާނުން ނުވަތަ އެއްޗެއްކަމުގައި މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ދައުވާކުރާމީހާ
މާނާ ދީނުން، އަހުލުއްސުންނަތާއި ހެޔޮލަފާއާ ސުންނަތާއި ދީނުގެ އަހުލުވެރިން
އަތުގައި ޝައްކެއް މިއްކަތުން ބޭރުވާ ކާފިރުކަމުން ކާފިރެއްކަމަށް މިސްކިތުގައިވެ ޝަރީޢަތް
ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމުފުޅުކަމަށް ދަލީލުކޮށްދީފައި، އަދި އެއީ 'މަޚްލޫޤެއް ނޫން'
ނުބުނެ ހުއްޓިއްޖެ މީހާ ފަދަ ޖަހުމީކަމެވެ. ޖަހުމިއްޔާގެ ނުބައިކުރާ ވަރުގެ ޖަހުމީއެކެވެ. އަދި
'މަޚްލޫޤެއްކަމެއް އަދި މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމެއް ނުބުނަމޭ' ބުނާމީހާ ފަދަ ޖަހުމީއެކެވެ.
އަދި (އެކަމުގެ އިލްމުގެ ތެރެއިން) ބުނެގެންވާ އިލްމުވެރިންގެ އަތުގެ އަޑުއަހާ، އަދި
އެހެންމީހުން ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނާ މީހާގެ ކާފިރުކަމާއިމެދު ޝައްކުކުރާމީ މިހާފަދަ ފަދަ
އެހެން ފަރާތެކެވެ..."

އިމާމް އަބޫމުޙައްމަދު رَحِمَهُ الله އާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ: ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމުފުޅުކަމަށް ބުނެފައި
(މަޚްލޫޤެއްނޫން ނުބުނެ) ފުރަ ހުއްޓިގެންވާ ޖަހުމީން ނުވޭތޯއްތޯ؟ އިރުޝާދު ވިދާޅުވިއެވެ: (وَلِمَ يَسْكُتُ!؟

قَالَ: لَوْلَا مَا وَقَعَ النَّاسُ فِيهِ كَانَ يَسَعُهُ السُّكُوتُ، وَلَكِنْ حَيْثُ تَكَلَّمُوا فِيمَا تَكَلَّمُوا، لِأَيِّ شَيْءٍ لَا يَتَكَلَّمُونَ؟) (السنة للخلال: 132/5)

މާނައީ: "އޭނާ ހަނުހުރުންނީ ހިތްވަރުދެއްވީތޯ!؟ ދެން މީސްތަކުން ދިފާޢުކުރިމާ ކަންތަކަށް ވަޢުޒުވެރި ނުވާނަމަ އޭނާއަށް އެކަން ބުނެފައި ހަނުހުރުމުގެ މަސައްކަތްކަން ލިބިދޭނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަމުގައި އެތްރިކު ވާހަކަދައްކައިފިނަމަ ވާހަކަދެއްކުމުގައި (އެބަހީ: ޤުރުއާން މަޚްލޫޤުއެއްކަމަށް ބުނިހިނދު) ދެން ހަދާއިރުގައި (ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤުއެއްނޫންކަމަށް ބުނެ) ވާހަކަދައްކަނީކީއްވެ ހިތްވަރުދެއްވީތޯ!؟"

އަދިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (الْجَهْمِيَّةُ عَلَى ثَلَاثِ ضُرُوبٍ: فِرْقَةٌ قَالَتِ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَفِرْقَةٌ قَالُوا: كَلَامُ اللهِ وَتَقِفُ، وَفِرْقَةٌ قَالُوا: أَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقَةٌ، فَهُمْ عِنْدِي فِي الْمَقَالَةِ وَاحِدٌ.) (الإبانة الكبرى: 306/5)

މާނައީ: "ޖަހްމީންވެސް ތިން ވައްތަރެއްކަމެވެ. ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤުއެއްކަމަށް ބުނި ބައިގަނޑެކެވެ. އަދި ޤުރުއާނަކީ ﷲ ގެ ކަލާމެވެ ބުނެފައި ހުއްޓި ހަނުހުރުންގެ ބުނި ބައިގަނޑެކެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގެ އަޅުގަނޑުމެންގެ ލަފްޒުތައް މަޚްލޫޤުއެއްކަމަށް ބުނި ބައިގަނޑެކެވެ. ދެން އަހުރެންގެ އެންމެންވެސް އަޅުގަނޑުގެ ބަސްގަނޑުގައި އެއްބައެއްކަމުގައެވެ."

އަދި ޙަޤީޤަތަކީ، ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤުއެއްކަމަށް ބުނެ، ﷲ ތަޢާލާގެ ސިފަތަކުން ނަފީކުރާ ޖަހުމީންނަކީ ހަރާމްކުރެވިފައިވާ ނަޞާރާއިންނާއި މަޖޫސީންނަށްވުރެ ކާފަރުކަމުން ބޮޑުބައެއްގެ ބޮޑުމީހުންގެ ސިފަފުޅުފަތް ސިފަކުރެވިފައެވެ.

އިބްނުލް މުބާރަކު އާއި މޫސާ ބިން އަޙްމަދު رحمهما الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؛ فَهُوَ كَافِرٌ أَكْفَرُ مِنْ هُرْمُزَ...) (شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 282/2)

މާނައީ: "...ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤުއެއްކަމަށް ބުނެފިމީހާ ދެން (މަޖޫސީންގެ ވެރިޔާ) ހުރުމުޒަށްވުރެވެސް ކާފަރުކަން ބޮޑުވެގެންވާ ކާފަރެކެވެ..."

އަދިވެސް އިބްނުލް މުބާރަކު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّا لَنَحْكِي كَلَامَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَلَا نَسْتَطِيعُ أَنْ نَحْكِيَ كَلَامَ الْجَهْمِيَّةِ.) (السنة لعبد الله: 216)

މާނައީ: "އަހަރެމެންނަށް ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންގެ ވާހަކަތައް ހަވާލާދީ ނަކަލުކުރެވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޖަހްމީންގެ ވާހަކަތައް ނަކަލުކުރުމަށް ހަވާލާދިނުމަކަށް ކުޅަދާނަވެގެނެއް ނުވެއެވެ."

ސަޢީދު ބިން ޢާމިރު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (الْجَهْمِيَّةُ أَشَرُّ قَوْلًا مِنَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى، قَدِ اجْتَمَعَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، وَأَهْلُ الْأَدْيَانِ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْعَرْشِ، وَقَالُوا هُمْ: لَيْسَ عَلَى الْعَرْشِ شَيْءٌ.) (خلق أفعال العباد: 30/1)

މާނައީ: "ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންނަށްވުރެވެސް ޖަހުމިއްޔާގެ ބަސްތަކީ ނުބައިވެގެންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ތަބާރަކަވަތަޢާލާ ޢަރުޝުގެ މަތީގައިވާކަމަށް ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންނާއި، ދީންތަކުގެ އަހުލުވެރިންވަނީ އިޖުމާޢުވެގެންނެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެބައިމީހުން (އެބަހީ: ޖަހުމިއްޔާ) ބުނަނީ: 'ޢަރުޝުގެ މަތީގައި އެއްޗެއް ނުވެއެވެ.'"

ބުޚާރީ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (نَظَرْتُ فِي كَلَامِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسِ فَمَا رَأَيْتُ أَضَلَّ فِي كُفْرِهِمْ مِنْهُمْ...) (خلق أفعال العباد: 30/1)

މާނައީ: "އަހުރެން ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންނާއި، މަޖޫސީންގެ ވާހަކަތަކަށް ބަލައިލީމެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުން (އެބަހީ: ޖަހުމިއްޔާ)ންނަށްވުރެ ކާފިރުކަމުގައި މަގުފުރެދުނު ބޮޑުބައެއް އަހުރެންނަކަށް ނުފެނުނެވެ..."

ޢަލީ ބިން ޢާޞިމް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ لِلَّهِ سُبْحَانَهُ وَلَدًا أَكْفَرَ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَتَكَلَّمْ.) (خلق أفعال العباد: 30/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ﷲ އަށް ދަރިކަލަކުވާކަމަށް ބުނި މީހުން، ﷲ ވާހަކަނުދައްކަވާކަމަށް ބުނި މީހުންނަށްވުރެ ކާފިރުކަން ބޮޑުވެގެންނުވެއެވެ."

ޢަބްދު ﷲ ބިން އިދުރީސް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «من قال: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَقَدْ أَمَاتَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا، الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسُ هُمْ وَاللَّهِ خَيْرٌ مِمَّنْ يَقُولُ: «الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ» (الإبانة الكبرى: 236)

މާނައީ: "ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނި މީހާ ފަހެ ﷲ ތަޢާލާގެ ބައެއް (އެބަހީ: ސިފަތްތަކުގެ ސިފައެއް) މަރާލައިފިއެވެ. ﷲ ގަސަމުގައި ބުނަމެވެ! ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެކޭ ބުނާ މީހުންނަށްވުރެ ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންނާއި މަޖޫސީންނަކީ ހެޔޮބައެއްވެއެވެ."

ދާރިމީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...إِنَّكُمْ سَبَبْتُمُ اللهَ بِأَقْبَحِ مَا سبَّته اليَهُودُ...) (النقض على المريسي: 280/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތަޢުރީން ﷲ ތަޢާލާއަށް ބަދި ބަދުބަސްކުރާ ޔަހޫދީންނާ ނަޞާރާ ބަޔަކީ ކަލާމުން (އެބައި: ޖަހްމީން) އެކަލާނގެއަށް ބަދުދުޢާދެއެވެ..."

އިބްނު ހުޒައިމާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...فَالْمُعَطِّلَةُ الْجَهْمِيَّةُ: الَّذِينَ هُمْ شَرٌّ مِنَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسِ: كَالْأَنْعَامِ بَلْ أَضَلُّ...) (التوحيد لابن خزيمة: 202/1)

މާނައީ: "...ފަހެ ތަޢުޠީލުކުރާ ޖަހްމީންނަކީ ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންނާއި މަޖޫސީންނަށްވުރެ ނުބައިވެގެންވާ (ﷲ ގެ ސިފަފުޅުތަކަށް އިންކާރުކުރާ) ތަޢުޠީލުކުރާ ޖަހްމީންނަކީ ޖަނަވާރުތަކެއްފަދައިންނެވެ. އަދި އެއުރެން، އެއުރެންނަކީ މަގުފުރެދުނު ބޭވެ..."

އަދި ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ شَرٌّ مِمَّنْ قَالَ: {إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ}...)(شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 291/2)
މާނައީ: "ޤުރްއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް ކަމަށް ބުނާމީހާ، ފަހެ 'ﷲ އީ ތިންއިލާހުންކުރެ އެކެއް' ކަމަށް ބުނި މީހުންނަށްވުރެ ނުބައިމީހެކެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَقَدْ كَانَ سَلَفُ الْأُمَّةِ وَسَادَاتُ الْأَئِمَّةِ؛ يَرَوْنَ كُفْرَ الْجَهْمِيَّةِ أَعْظَمَ مِنْ كُفْرِ الْيَهُودِ كَمَا قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ وَالْبُخَارِيُّ وَغَيْرُهُمَا...) (مجموع الفتاوى: 477/2)
މާނައީ: "...އަދި އުއްމަތުގެ ސަލަފުންނާއި، އިމާމުންގެ ބޮޑެތި ބޭކަލުން ދުށެވެ ޖަހްމީންގެ ކާފިރުކަން ޔަހޫދީންގެ ކާފިރުކަމަށްވުރެ ބޮޑުކަމަށް. އެއީ ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކާއި އަލްބުޚާރީއާއި އެހެނިހެން ބޭކަލުން ވިދާޅުވިފަދައިންނެވެ..."

މުސްލިމުންނަކީ ފަހެ ކާފިރުވެގެންވާ ޖަހްމީންގެ ބިދުޢަވެރި ބައިގަނޑުތަކެއްކަން އިލްމުން ބަޔާންކޮށްދިނުމެވެ. ދުނިޔެ މިޒަމާނުގެ ޙަޤީޤަތުން އެއީ މަސްލަހަތެއްކަމުގައި ބޭނާ ބައިގަނޑު އެއުރެން ބަޔާންކުރިއިރު މިސްކީނުންގެ ޙަޤީޤަތް އެމީހުންގެ ދީންބަދަލު ކުރެވިފައިވާކަން އެނގެން ﷲ ގެ ކަލާމުފުޅު މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ބުނެވެ. ދީންފަހެ ޙަޤީޤަތާއި އަޅާމީ ދަރަޖަތުގެ ބުރަކަލޯކޮށްލުމުގައި މިކަންކަން ވެސް އިންސާނާގެ ފުރިހަމަ ޙަޤީޤަތް އެއުރެން ބަޔާންކުރިއިރު ދީނުގައި ބޭނުންވާ ޙަޤީޤަތުގައި މަޚްލޫޤެއްކަމަށް އަދި މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމަށްވެސް ބުނެ

އަދި (ސުންނަތުގެ ތެރޭގައި) ޤިޔާމަތްދުވަހު الله ތަޢާލާ ފެންނާނެކަމަށް ޔަޤީންކުރުމެވެ. (މުއުމިނުން)ގެ ބޮޑުކަމުގައިވާ ލޯތަކުން ސީދާ އުހުރާގެ ފެންނަހުއްޓެވެ. އަދި އެއްވެސް ފަރަޤުވާއެއް ތަރުޖަމާނަކުނެތި އެބައިމީހުންގެ ރައްބު ބައްލަވާނެއެވެ.[23]

ވާހަކަދެއްކުން ސަލަފުން ވަރަށް ހަރުކަށިކޮށް މަނާކުރައްވައިފައެވެ. އެއީ އެބަހުގައި ދެރޭތަރެއްވެސް މާނަ އުނިކުރެވިގެންވާތީ އެބަބަ އެއްޗެއް ބަޔަކުދޭކަށްވުމުގެ ގޮތުންނެވެ.

[23] އެކަމުގައި އައިސްފައިވާ ހަދީޘްތައް މުތަވާތިރު ދަރަޖައަށް ފޯރައެވެ. އަދި ސަލަފުންގެ ބޭކަލުންވަނީ އެހަދީޘްތައް ޤަބޫލުކުރައްވާފައެވެ. ޖަރީރު ބްނު ޢަބްދި الله رضي الله عنه ރިވާކުރައްވައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ، كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ، لاَ تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ...) (رواه البخاري: 554 ومسلم: 633) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން މިހިރަ ހަނދު ފެންނަހެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ރައްބު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފެންނާނެއެވެ. އެކަމުގައި ފިތުމުގައި އެއްވެސް ދަތިކަމެއް ނުވާނެއެވެ..."

އިމާމް ޝާފިޢީ رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (...لَوْ لَمْ يُوقِنْ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ أَنَّهُ يَرَى اللهَ لَمَا عَبَدَ اللهَ.) (شرح أصول الاعتقاد: 560/3)
މާނައީ: "...(ޤިޔާމަތްދުވަހު) الله ތަޢާލާ ފެންނާނެކަމަށް މުޙައްމަދު ބިން އިދްރީސް (އެބަހީ: ޝާފިޢީ) ޔަޤީން ނުކުރާކަމުގައިވާނަމަ الله އަށް އަޅުކަން ނުކުރީސްވެ."

އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހު الله ތަޢާލާ މުއުމިނުންނަށް ފެންނާނެކަން އިންކާރުކުރާ މީހުން ސަލަފުން ކާފިރުކުރައްވާފައެވެ. އެއީ ސައްޙަ ޞަރީޙް ނައްޞުތަކާ ޚިލާފުވާތީއެވެ.
الله ތަޢާލާ އާޚިރަތުގައި ނުފެންނާނެކަމަށް ބުނާ މީހާ ކާފަރެއް ކަމަށް އިމާމް އާޖުއްރީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ. އޭނާގެ މައްޗަށް ކާފިރުކަން ޙުކުމްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ قَالَ بِأَنَّ اللهَ تَعَالَى لَا يُرَى فِي الْآخِرَةِ فَقَدْ كَفَرَ، عَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَغَضَبُهُ، مَنْ كَانَ مِنَ النَّاسِ...) (الشريعة: 986/2)

މާނައީ: "އާޚިރަތުގައި الله ތަޢާލާ ނުފެންނާނެކަމަށް ބުނާމީހާ ވަނީ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މައްޗަށް الله ގެ ޤުރުއާނާއި ކާފަރުވެއްޖެއެވެ. އެއީ މީސްތަކުންގެ ތެދުބަސްވާ ކާފަރުކަމެވެ. މިހެންވިޔަސްވެއެވެ..."

އަދިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (من زعم أن الله لا يرى فِي الآخرة فقد كفر بالله وكذب بالقرآن ورد عَلَى الله أمره يستتاب فإن تاب وإلا قتل والله تعالى لا يرى فِي الدنيا ويرى فِي الآخرة.) (طبقات الحنابلة: 145/1)

މާނައީ: "އާޚިރަތުގައި الله ތަޢާލާ ނުފެންނާނެކަމަށް ދަޢުވާކުރި މީހާ، ވަނީ އޭނާ الله އަށް ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ ޤުރުއާން ދޮގުކޮށް الله ތަޢާލާއަށް އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅު ރައްދުކޮށްފިއެވެ. އޭނާއަށް ތައުބާ ގޮވާލެވޭނެއެވެ. ތައުބާ ނުވެއްޖެނަމަ ޤަތުލުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި الله ތަޢާލާ ދުނިޔޭގައި ނުފެންނާނެއެވެ. އަދި އާޚިރަތުގައި ފެންނާނެއެވެ."

ޢަދިއްޔު ބިން ޙާތިމް رضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ: (مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ، لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تُرْجُمَانٌ، وَلاَ حِجَابٌ يَحْجُبُهُ.) (رواه البخاري: 7443، ومسلم: 1016)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކޮންމެ މީހަކާ ވެސް އޭނާގެ ރައްބު ވާހަކަފުޅު ދައްކަވާނެއެވެ، އަދި އޭނާއާ ދެމެދު ތަރުޖަމާނެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި ނިވާކޮށްދޭނެ ފަރުދާއެއްވެސް ނުވާނެއެވެ."

އިބްނު ޢުމަރު رضي الله عنهما ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ: (إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي المُؤْمِنَ، فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَيَسْتُرُهُ، فَيَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا، أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ أَيْ رَبِّ، حَتَّى إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ، وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ، قَالَ: سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ اليَوْمَ، فَيُعْطَى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ...) (رواه البخاري: 2441، ومسلم: 2768)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ މުއުމިނާއާ ކައިރިއަށް ގެންނަވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އެއްފަރާތް އޭނާގެ މައްޗަށް އަޅުއްވާ އޭނާ ([illegible]) ފޮރުއްވާ ވަންހަނާކުރައްވާފައި އޭނާއަށް ވިދާޅުވާނެއެވެ: 'މިވެނި ފާފައެއް ތިބާއަށް އެނގޭތޯއެވެ؟ (މިބާވަތުގެ) އެވެނި ފާފައެއް އެނގޭތޯއެވެ؟' ދެން އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ: އާދޭހެވެ! އޭ އަޅުގެ ރައްބެވެ! ދެން އޭނާގެ ފާފަތަކަށް އިޢުތިރާފުވުމާ، އަދި އޭނާގެ ނަފްސުގެ ތެރޭގައި އޭނާ ހަލާކުވެއްޖެކަމަށް ފެނިއްޖެހިނދު ވިދާޅުވާނެއެވެ.

އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުގައިވާ ތިލަފަތަށް ޢީމާންވުމެވެ. އެތިލަފަތުގައި ހެޔޮކަންތަކާއި ނުބައިކަންތައް މިނިކުރެވޭނެއެވެ. އެތިލަފަތަށް ދެލިބައްޔާއި ދެދަނޑި ލިބިގެންވެއެވެ.[24]

އަދި ޤަބުރުގެ ޢަޒާބާއި މުންކަރުއާއި ނަކީރު ދެމަލާއިކަތުންނަށް ޢީމާންވުންވެއެވެ.[25]

ދެން ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ: 'މިމަންއިލާހު ދުނިޔޭގައި މިބާއަށް އެހާރަވަރަށް ޚުދުރަތްވައިދެއްވީމުއެވެ. އަދި މިއަދު މިމަންއިލާހު މިބާއަށް އެހާރަވަރަށް ޚުދުރަތްވައިދެއްވީމުއެވެ! ދުނިޔަވީ އާދޭގެ ކުރަހަނިޔަވަރުގެ ޢިބާދަތްކުރެއްވީމުއެވެ..."

[24] ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ އެތަކެއް ނައްޞުތަކުގައި ތިލަފަތުގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި އެތިލަފަތަކީ ޙަޤީޤީ ހިއްސީ ފުޅާ، ދެލިބައާ ތިލަފަތެކެވެ. އަދި ދަނޑިފުޅުތަކުން ތަރާޒުތަކުގައި އެތިލަފަތުގައި އިންސާނާއި އިންސާނުގެ އަމަލުތަކާއި އަދި އަމަލުތަކުގެ ފޮތްތަކުނަށްވެސް ކިރޭނެއެވެ. ޤިޔާމަތްދުވަހުގައިވާ ތިލަފަތުގެ ޙަޤީޤަތް މުޢުޖިޒާތުން އިންސާނުންކުރިއެވެ. އަދި އެގޮތުން ބޮޑުގޮތުގައި ތިލަފަތުގެ މުއުމިނުގެ އަމަލު އިންސާނު ޤިޔާމަތުގެދުވަހުން ޢަމަލުތަކާ ތަފާތުކަމަކަށް މީޒާނުގެ ބަރުދަން ބޮޑުވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ކިރުމުގައި ބޮޑުކަން ބޮޑުބަރުދަނެއް ބޮޑުވެސް ތިލަފަތުގައި ނެތިއްޖެ ވަރުގެ ބޮޑުބަރުދަންކަމެއް ވެސް ނުވާނެއެވެ!! އަދި الله ތަޢާލާ ތިލަފަތުގެ ބޮޑުބަރުދަންކަމެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ!! މިއީ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ އަދިލުތަކުގެ ދަލީލުތަކުން މިބައިގަނޑުގެ ހާބިތުވެގެންވާ ބޮޑުބަރުކަން އިސްތިހާރުވާ އެތަކެއް މިސާލުތަކުގެ ތެރެއިން މިސާލެކެވެ. އެހެންކަމުން މިއީ ބޮޑުވެގެންވާ ބަރުކަމެވެ. އަދި ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ ދަލީލުކުރުމެވެ. އަބޫ ހުރައިރާ ؓ ރިވާކުރައްވައެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ: (إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ العَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ القِيَامَةِ، لاَ يَزِنُ عِنْدَ الله جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، وَقَالَ: اقْرَءُوا، {فَلاَ نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ القِيَامَةِ وَزْنًا}) (رواه البخاري: 4729 ومسلم: 2785)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު ބޮޑު ބޮޑެތި ފަލަ މީހަކު އަންނާނެއެވެ. الله ގެ ޙަޟްރަތުގައި އޭނާގެ ބަރުދަނަކީ މަދިރިއެއްގެ ފިޔައެއްގެ ބަރުދަނެއްވެސް ނުވާނެއެވެ. މިޙަދީޘް ކިޔުއްވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ: "ފަހެ ޤިޔާމަތްދުވަހު އެމީހުންނަކަށް އެއްވެސް ބަރުދަނެއް މިމީޒާނުގައި ނުބަހައްޓަވާނެމެވެ."

[25] ޤަބުރުގެ ޢަޒާބާއި ނިޢުމަތްތަކުގެ ވާހަކަތައް އައިސްފައިވާ އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘްތައް ގިނަގިނަވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބު ؓ އާއި އެހެނިހެން ޞަޙާބީން ރިވާކުރައްވާފައިވާ

ޞައްޙަ ދިގު ޙަދީޘްތަކުގައި ވަރަށް ތަފްޞީލުކޮށް މުއުމިނުންނާއި ކާފަރުމީހާ މަރުވުމަށްފަހު ކަށްވަޅުތެރޭގައި ސުވާލުކުރެވުމާއި ނިޢުމަތާއި ޢަޛާބުތައް ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އަދި އެތައް އިލްމުވެރިންނެއްވަނީ މިމައްސަލައިގެ މައްޗަށް ހުއްޖަތްތައް ފޮތް ލިޔުއްވާފައިވެއެވެ. ދުނިޔަވީ ޒުވާނާއި ސުންނަތުގެ މައްޗަށް ޤާއިމުވެތިބި އިސްލާމާ މުއްމިނުން ކަންތައްތަށް ބަޔާންކޮށް އިންކާރުކުރައްވައެވެ. އަދި އެމީހުން ބުނެއެވެ: 'އަހަރުމެން ޤަބުރު ކޮށްގެން ހުޅުވާލައިރު މީތަ ބަލާ ޢަޛާބުވާކަމާއި ނިޢުމަތްލިބޭކަމާއި، ހަރުފަތަކާއި ދަރުބޫރާއި އަޑުފައިވެސް ނުފެނެއެވެ! އަދި ކަށްވަޅަކީ އެހާ ހަނިދިރި ހަނިތަނެއްކަމަށްވާއިރު އެތަނުގައި އިނގިލިން އެމީހާ ތޮޅުވާލުމުން ފުޅާވެސް ކިހިނެއްތޯ؟! އަދި ވަޅުޖަހާފައި ކާތަލި ސަލާމަތް އެކުވި ނޫނީ އަރިހުން އަނދަރައިރުއަރާ މިހުނަށި ސުވާލުކުރުން އަހަރެން ބަޔާން ލިޔޭ ކަނދައްކަންހެއްތޯ؟!" މިއީ މަގުފުރެދުނު މިބައިމީހުންގެ އިލްމު ފުރަތަމަ ބިދުޢައެވެ. އެބައިމީހުން ދޮގުކުރާ ބަޔާނުގެ އޮތްކަމެއް ނޫނީ ފެނިގެންވާ ފިކުރުގެ އިލްމު އަޤީދާގެ ބައެކެވެ. އެކަން އަޅުގަނޑުމެން ދެނެގަތުމަށް ސުންނަތުން ޢަޛާބުގެ އަދިސާފުވާ ކުރިން ކަލާނގެ އަލްއިމާމް އިބްނުލްޤައްޔިމް ވިދާޅުވެއެވެ. ތިޔަފަދަ އިމާމުންގެ ބަސްފުޅު ރަޙިމަހުﷲ

ވިދާޅުވިއެވެ: (ينبغى أَن يعلم أَن عَذَاب الْقَبْر هُوَ عَذَاب البرزخ فَكل من مَاتَ وَهُوَ مُسْتَحقّ للعذاب ناله نصِيبه مِنْهُ قبر أَو لم يقبر فَلَو أَكلته السبَاع أَو أحرق حَتَّى صَار رَمَادا ونسف فِي الْهَوَاء أَو صلب أَو غرق فِي الْبَحْر وصل إِلَى روحه وبدنه من الْعَذَاب مَا يصل إِلَى الْقُبُور...) (الروح: 58/1)

މާނައީ: "...ފަހެ ޤަބުރުގެ ޢަޛާބަކީ ބަރުޒަޚުގެ ޢަޛާބުއްކަން ދަންނަންޖެހެއެވެ. ފަހެ އެއިރަކުން ޢަޛާބަށް ހައްޤުވެގެންވާ ޙާލު މަރުވާ ކޮންމެ މީހަކުން ޤަބުރުކުރެވުނު ނުވަތަ ޤަބުރު ނުކުރެވުނު ޢަޛާބުން އޭނާގެ ނަސީބު ލިބޭނެއެވެ. އެއީ އޭނާ ވިންދާޖަހަވާލައިފިއް ފަހެ ނުވަތަ ވަޅުފުރެވުނަސްވެއެވެ. އޭނާ ނުވަތަ އަލިއަނދަވާދުން އަނދާލާ ދެއެއްގައި އޭނާ ތުނބިވާލައިގެން، ނުވަތަ ސަލީބަށް އަރުވާލިޔަސް، ނުވަތަ ކަނޑު އަޑިއަށް ފަތުވިދައިސް ޤަބުރުތަކަށް ޖެހޭ އެހެން އޭނާގެ ހަށިގަނޑާއި ރޫޙަށް އަނބުރާލެއްވޭނެއެވެ..."

އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހައުޟު (ފެންގަނޑު) އީމާންވުމެވެ. އަދި ކޮންމެ ނަބިއްޔަކަށް ފެންގަނޑެއް ލިބިގެންވެއެވެ. ޖާރިދުގެފާނު ދެނުވިއެވެ. ވަރަ އެކަކަށްގާނުގެ ފެންގަނޑަށް އެކަކަށްގާނަނަ ދުއްވުނު ޖަމާގެ ހިދުވަސްގަނޑެވެ.[26]

---

[26] ފެތޭގެ ގަޑިއަށް ރަސޫލާ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺއަށް ދެއްވިގެންވާ ފެންގަނޑުގެ ވަރަކާ އަދިސިފަވާ ހަދީޘްތައް މުތަވާތިރު ދަރަޖައަށް ފޯރައެވެ. ޢަބްދު الله ބިން ޢަމްރު ބިން ޢާޞް ؓ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ، مَاؤُهُ أَبْيَضُ مِنَ اللَّبَنِ، وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ المِسْكِ، وَكِيزَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ، مَنْ شَرِبَ مِنْهَا فَلاَ يَظْمَأُ أَبَدًا.) (رواه البخاري: 6579، ومسلم: 2292)

މާނައީ: "މިމަންޒަރާގެ ފެންގަނޑަކީ އެއްމަސްދުވަހުގެ ދުރުމިނެއްގެ ފެންގަނޑެކެވެ. އަދި އޭގެ ފެންވަނީ ކިރަށްވުރެ ހުދުވެގެންނެވެ. އަދި އޭގެ ވަސްވަނީ ކަސްތޫރިއަށްވުރެ މީރުވެގެންނެވެ. އަދި އޭގެ ފެންބޯ ކަންތާތަކަށް އުޑުގެ ތަރިތަކުގެ ވަރަށް ގިނައެވެ. އެފެންގަނޑުން ފެންބޯފިމަކަ ދެން ބޮޑު ކަށިވެސް ނުވާނެ ތިބޭނެތެވެ."

އަދިވެސް އެފެންގަނޑު ސިފަކުރައްވާ ރަސޫލާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ، وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، يَغُتُّ فِيهِ مِيزَابَانِ يَمُدَّانِهِ مِنَ الْجَنَّةِ، أَحَدُهُمَا مِنْ ذَهَبٍ، وَالْآخَرُ مِنْ وَرِقٍ.) (رواه مسلم: 2301)

މާނައީ: "(އޭގެ ފެން) ކިރަށްވުރެ ހުދުކަން ގަދަވެއެވެ، މާމުއަށްވުރެ ފޮނިވާނެއެވެ. ސުވަރުގެއިން ދަމާލާފައިވާ ދެފެންދާރާއެއް ފެންގަނޑަށް ހުސްވާނެއެވެ. ފެންދޭ ދެފީލިތެރެއިން ފުނަށްދޭނެއެވެ. އޭގެ އެއްދާރާވަނީ ރަނުންނެވެ. އަދި އަނެއްކަން ރިހިންނެވެ."

އަބޫ ބަރުޒާ ؓ އަރިހުން ހައުޟާއި ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރެއްވީއެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ހައުޟާއި ބެހޭގޮތުން އަޑުއިވިވަޑައިގެންފައިވާތީ ވިދާޅުވިއެވެ:

މާނައީ: «نعم، لَا مَرَّةً، وَلَا ثِنْتَيْنِ، وَلَا ثَلَاثًا، وَلَا أَرْبَعًا، وَلَا خَمْسًا، فَمَنْ كَذَّبَ بِهِ فَلَا سَقَاهُ اللَّهُ مِنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ مُغْضَبًا» (رواه أبو داود: 4749)

އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހު ސިރާޠު މަގުގެ މަތީގައި ޒާލިމުންނާއި ކާފިރުންނަށް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޝަފާޢަތްދެއްވާ، ޖަހަންނަމައިގެ އެތެރެއިން އެބައިމީހުން ނެރުއްވާނޭކަމަށް އީމާންވުމެވެ. އަދި އެބޭކަލަކަށް ޝަފާޢަތްތެރިވުން ލިބިގެންވާ ބާރުދުންވީ އެއްވެސް ނަބިއްޔަކުންވެއެވެ. ހަމައެފަދައިން ޞިއްދީޤުންނާއި، ޝަހީދުންނާއި، ޞާލިޙުންވެސްމެއެވެ. އަދި އެއަށްފަހު ﷲ ތަޢާލާގެ ގިނަވެގެންވާ ދީލަތި ފަޟްލުވަންތަކަމުންނެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ އިޙްސާނުތެރިކަމެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އަނބުރާ ދެއްކެނބުމަކު ފަހުގައި ނަރަކައިން އެބައިމީހުން ނިކުންނާނެއެވެ.[27]

މާނައީ: "އާސާރެކެވެ. އެއްފަހަރަކު ނޫނެވެ. ދެފަހަރަކު، ތިންފަހަރަކު، ހަތަރުފަހަރަކު، ފަސްފަހަރަކުވެސް ނޫނެވެ. ފަހެ ހަމައެކަނި ޢަދަދެއްކޮށްދީ މިހާރަން ﷲ ތަޢާލާ އެފުރުޞަތުން ފުރުޞަތުދެއްވާނެއެވެ. ދެން ކާފިރުން ނިކުންނާނެއެވެ."

ނޯޓު: ސާލިޙުންގެ ޒާތުންގެ ބަޔަކަށް އެކަލާގެ ޒާތުގެ ފަހަތުން ޖަމާޢަތަށް ޝަފާޢަތްދެއްވާނެކަމަށް އަހުލުސްސުންނަތާ ހަދީޘްއައި ސާބިތުވެއްޖެއެވެ. އެބަދަލުގެ ސަރަހައްދުގައި ދޫކޮށްލުން ހިފުމެވެ. އިމާމު އަހުމަދުއާއި އެހެނިހެން ބައެއް އިމާމުންވެސް ބަޔާންކޮށްދެއްވާ ފަދައިން ޝަފާޢަތް ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ.

[27] އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އަހުލުވެރިން، ޤިޔާމަތްދުވަހު ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި މަލާއިކަތުންނާއި މުއުމިނުން ޝަފާޢަތްތެރިވާނޭކަމަށް ތަޞްދީޤުކުރައްވައެވެ. އެއީ އެކަލުގެ މަތިކަން އަދިއްކެއިވާ އެކަމަކު ބިދުޢަވެރިން ބަޔަކު ޝަފާޢަތް ދޫކޮށްލަނީ ބައެއް ހަދީޘްތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ. ކަމަކީ ބިދުޢަވެރިންގެ ސަރަހައްދުގެ ފިކުރެވެ. ކާފިރުން ކުރާ ޝަފާޢަތް ބަލައިނުގަތުމަށް މިއެވެ. އެއީ ﷲ ތަޢާލާ އިޖާބަދެއްވުމަކީ މިހާރުދެއްވުމެވެ. އެކަމަށް ބަލާއިރު ޝަފާޢަތުގެ އިމާންކަމުގެ ތެރެއިން އެކަށޭނެއެވެ. މިކަމުގައި ވާރިދުވެފައިވާ ޚަބަރުތަކުން ދެނެގަނެވެއެވެ. ތަޤްދީމުކުރާ މަގުތަކުގެ ތެރެއިން ޝަފާޢަތުގެ އިސްލާމީ ސަރަހައްދަށް ވަޞްފުކުރެއެވެ. މިކަމުގެ ޙަޤީޤަތް ތަކުރާރު ބަޔާންކުރާ ކަމުގައި ޝަފާޢަތް އިސްތިސްނާކުރެވިފައިވާކަމެވެ. ބައިގަނޑެއްކަމެވެ. އަސްލުއިބާރާތް ޝަފާޢަތުގެ ބާރުހުރިކަމުގެ މަސްއަލާގެ ޙަދީޘްތަކުން ސާބިތުވާ

ﷺ ގެ އަރިހުން ޝަފާޢަތް ދެއްވުމަށް އެދި ދުޢާކޮށް އަޅުކަންކޮށްހުރި ޤުބޫރީންނާއި ބިދުޢީންގެ ބައިގަނޑު ދެކެއެވެ. މިދެބައިގަނޑުވެސް މަގުފުރެދުމާއި ހަލާކުގެ ތެރެއަށް ވަދެގެން ދިޔައެވެ.

އަނަސް ބިން މާލިކު ﵁ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي» (رواه أبو داود: 4739/ والترمذي: 2435)
މާނައީ: "އަހަރެންގެ ޝަފާޢަތްވަނީ އަހަރެންގެ އުއްމަތުން ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ﵁ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ، وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا» (رواه مسلم: 199)
މާނައީ: "ކޮންމެ ނަބިއްޔަކަށްވެސް އިޖާބަދެއްވިގެންވާ ދުޢާއެއް ދެއްވިގެންވެއެވެ. ފަހެ ކޮންމެ ނަބިއްޔެއްވެސް އެނަބިއްޔަކު ދެއްވިގެންވާ ދުޢާކުރެއްވުމަށް އަވަސްވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެންގެ ދެއްވިގެންވާ ދުޢާ، ޤިޔާމަތްދުވަހު އަހަރެންގެ އުއްމަތަށް ޝަފާޢަތްތެރިވުމަށްޓަކައި ފޮރުއްވީމެވެ. ފަހެ އަހަރެންގެ އުއްމަތުން ﷲ އާއި ޝަރީކު ނުކުރާ ހާލުގައި މަރުވާ މީހުންނަށް ﷲ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ އެޝަފާޢަތް ލިބޭހުށްޓެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ރިވާކުރެއްވި ހަދީޘްގައި ބަޔާންވެގެންވެއެވެ: (...حَتَّى إِذَا فَرَغَ اللهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ، وَأَرَادَ أَنْ يُخْرِجَ بِرَحْمَتِهِ مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، أَمَرَ الْمَلَائِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مِنْ كَانَ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا مِمَّنْ أَرَادَ اللهُ تَعَالَى أَنْ يَرْحَمَهُ مِمَّنْ يَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، فَيَعْرِفُونَهُمْ فِي النَّارِ، يَعْرِفُونَهُمْ بِأَثَرِ السُّجُودِ، تَأْكُلُ النَّارُ مِنَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا أَثَرَ السُّجُودِ، حَرَّمَ اللهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ، فَيُخْرَجُونَ مِنَ النَّارِ وَقَدِ امْتَحَشُوا، فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ، فَيَنْبُتُونَ مِنْهُ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ...) (رواه البخاري: 7437 ، ومسلم: 182)

މާނައީ: "... الله ތަޢާލާ އަޅުތަކުންގެ މެދުގައި ނިޔާކަނޑައެޅުއްވުން ނިންމަވާލައްވައިފިނަމަ، އަދި ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަލާނގެ އިރާދަކުރެއްވި ބަޔަކު ރަޙްމަތުން ނެރުއްވުމަށް އިރާދަކުރެއްވިހިނދު، لا إله إلا الله ކިޔާ މީހުންގެ ތެރެއިން الله އާއި އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިން الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އިރާދަކުރެއްވި މީހުން ނަރަކައިން ނެރުއްވުމަށް މަލާއިކަތުންނަށް އަމުރުކުރައްވާނެއެވެ. ދެން ނަރަކައިގެ ތެރެއިން އެބޭކަލުންނަށް އެމީހުން އެނގޭނެއެވެ. އެބޭކަލުންނަށް އެމީހުން އެނގޭނީ ސަޖިދަކުރުމުގެ އަސަރުންނެވެ. ސަޖިދަކުރުމުގެ އަސަރު ފިޔަވައި ހުރިހާ އެއްޗެއް އާދަމުގެ ދަރިކަލުންގެ ގައިން އަލިފާން ކާލާނެއެވެ. الله ތަޢާލާ ވަނީ ސަޖިދަކުރުމުގެ އަސަރު ކެއުން ނަރަކައަށް ހަރާމްކުރައްވާފައެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން އަނގާރަށްވެފައިވާ ހާލު އެބައިމީހުން ނަރަކައިން ނެރުއްވޭނެއެވެ. ދެން ދިރުމުގެ ފެނުން އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފެން އޮއްސާލެވޭނެއެވެ. ދެންފަހެ ސައިލު ފެންގަނޑުގައި އަންނަ އޮށްޓެއް ގަސްހެދޭ ފަދައިން އެމީހުން ހެދިގެންދާނެއެވެ..."

އަބޫ ސަޢީދުލް ޚުދުރީ رضي الله عنه ރިވާކުރެއްވި ހަދީޘްގައިވެއެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: (...فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: شَفَعَتِ الْمَلَائِكَةُ، وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ، وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ، وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ، فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ قَدْ عَادُوا حُمَمًا، فَيُلْقِيهِمْ فِي نَهَرٍ فِي أَفْوَاهِ الْجَنَّةِ يُقَالُ لَهُ: نَهَرُ الْحَيَاةِ، فَيَخْرُجُونَ كَمَا تَخْرُجُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ...) (رواه البخاري: 7439، ومسلم: 8736)

އަދި ސިރާޠުމަގުވެސް ޖަހަންނަމައިގެ މަތީގައިކަމަށް އީމާންވުމެވެ. الله އިރާދަކުރެއްވި މީހަކު އެސިރާޠުމަގު ހިފަހައްޓަވާނެވެ. އަދި الله އިރާދަކުރެއްވި މީހަކު އެމަގު ހުރަސްކުރާނެވެ. އަދި الله އިރާދަކުރެއްވި މީހަކު ޖަހަންނަމައަށް ވެއްޓޭނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އީމާންކަމުގެ މިންވަރުގައި ވަރަކަށް އެބައިމީހުންނަށް ނޫރުލިބިގެން ދެވިގެންވާނެއެވެ.[28]

ޝަރަހު: "...ދެން الله ޙައްޤަ ވަޢައްދަ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ: 'މަލާއިކަތުން ޝަފާޢަތްތެރިވެއްޖެއެވެ. އަދި ނަބިއްޔުން ޝަފާޢަތްތެރިވެއްޖެއެވެ. އަދި މުއުމިނުން ޝަފާޢަތްތެރިވެއްޖެއެވެ. އަދި ރަޙްމަތްލާ މީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަޙްމަތްތެރިވަންތަ އިލާހު ފިޔަވައި ދެން ބާކީ ނުވެއެވެ.' ދެން އެކަލާނގެ ނަރަކައިން މުށެއް ނަގަވާނެއެވެ. އަދި އެއްވެސް ހެޔޮކަމެއް ނުކުރާ ބަޔަކު އެނަރަކައިން ނެރުއްވާނެއެވެ. އެބައިމީހުންވަނީ އަނގޮނޑުގެ ކަޅުވެފައި ފިހިފައެވެ. ދެންފަހު ސުވަރުގޭގެ ދޮރުމަތީގައިވާ 'ނަހަރުލް ޙަޔާތު' އޭ ކިޔާ ކޯރަކަށް އެބައިމީހުން އަޅުއްވާނެއެވެ. ދެންފަހު ސައިލު ފެންގަނޑެއްގައި އަންނަ އޮށް ފަޅާފައި ނިކުންނަ ފަދައިން އެބައިމީހުން ހެދިގެން ނިކުންނާނެއެވެ..."

[28] އަބޫ ސައީދުލް ޚުދުރީއްޔާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (...ثُمَّ يُضْرَبُ الْجِسْرُ عَلَى جَهَنَّمَ، وَتَحِلُّ الشَّفَاعَةُ، وَيَقُولُونَ: اللهُمَّ سَلِّمْ، سَلِّمْ " قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، وَمَا الْجِسْرُ؟ قَالَ: دَحْضٌ مَزِلَّةٌ، فِيهِ خَطَاطِيفُ وَكَلَالِيبُ وَحَسَكٌ تَكُونُ بِنَجْدٍ فِيهَا شُوَيْكَةٌ يُقَالُ لَهَا السَّعْدَانُ -وفي رواية: غَيْرَ أَنَّهُ لاَ يَعْلَمُ مَا قَدْرُ عِظَمِهَا إِلَّا اللَّهُ، تَخْطَفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ- فَيَمُرُّ الْمُؤْمِنُونَ كَطَرْفِ الْعَيْنِ، وَكَالْبَرْقِ، وَكَالرِّيحِ، وَكَالطَّيْرِ، وَكَأَجَاوِيدِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ، فَنَاجٍ مُسَلَّمٌ، وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ، وَمَكْدُوسٌ فِي نَارِ جَهَنَّمَ...) (رواه البخاري: 7439 -7437، ومسلم: 183)

ޝަރަހު: "...ދެން އެއަރަކު ޖަހަންނަމައިގެ މަތީގައި ފާލަން އަޅުއްވާނެއެވެ. އަދި ޝަފާޢަތް ހުއްދަކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދުޢާކުރާނެއެވެ: ' الله އޭ، ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ، ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ' އޭ. ބުނެވުނެވެ: 'އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެފާލަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'އެއީ ފިއްސާލާ ތަނެކެވެ. އޭގައި ދަގަނޑު ކަޅިކަޅިއާއި، އަދި ނަޖްދުގައިވާ 'ސަޢްދާނު'

ކިޔާ ކަށިގަސްތަކުގެ ކަށިފަދަ ކަށިތަކެއްވެއެވެ. -އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެސް: އެކަށިތަކުގެ ބޮޑުކަން الله ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް ނޭނގޭނެއެވެ. މީސްތަކުންގެ ޢަމަލުތަކުގެ ހިސާބުން އެކަށިތަކުން މީސްތަކުން ޖަހައިގަންނަމުންދާނެއެވެ.- ދެންފަހެ މުއުމިނުން، ކަޅިޖަހާލާ ހިނދުކޮޅެއްގައި، އަދި ވިދުވަރެއްފަދައިން، އަދި ޖެހޭވައިފަދައިން، އަދި ދުވެލިގަދަ އަސްއާއި ޖަމަލުފަދައިން ހިނގަމުންދާނެއެވެ. އެގޮތުންވެސް އެބައިމީހުން ސަލާމަތްވެގެންދާ ނަޖާތްވާ މީހުންނާއި، ވިދިވިދިގޮތުން ދުކޮށްލެވިގެންދާ މީހުންނާއި، ޖަހަންނަމައިގެ އަލިފާނުގައި ކަށިޖެހި ވެއްޓިގެންދާ މީހުންނެވެ..."

އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (...فَيُعْطَوْنَ نُورَهُمْ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمْ مَنْ يُعْطَى نُورَهُ مِثْلَ الْجَبَلِ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُعْطَى نُورَهُ دُونَ ذَلِكَ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُعْطَى نُورَهُ مِثْلَ النَّخْلَةِ بِيَمِينِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُعْطَى دُونَ ذَلِكَ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ ذَلِكَ يُعْطَى نُورَهُ عَلَى إِبْهَامِ قَدَمِهِ يُضِيءُ مَرَّةً وَيُطْفِئُ مَرَّةً فَإِذَا أَضَاءَ قَدَّمَ قَدَمَهُ، وَإِذَا طُفِئَ قَامَ...) (رواه الحاكم في المستدرك: 8751)

މާނައީ: "...ދެން އެބައިމީހުންގެ އަމަލުތަކުގެ މިންވަރުން އެބައިމީހުންނަށް ނޫރު ދެއްވާނެއެވެ. އެގޮތުން އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން: އޭނާގެ ކުރިމަތީގައިވާ ފަރުބަދައެއްފަދައިން ނޫރު ދެއްވާމީހުންނާއި، އެއަށްވުރެ ކުޑަ މިންވަރަށް ނޫރު ދެއްވާމީހުންނާއި، ކަދުރު ގަހެއް ފަދައިން އޭނާގެ ކަނާއަތުން ނޫރުދެއްވާ މީހުންނާއި، އެއަށްވުރެ ކުޑަކޮށް ނޫރުދެއްވާ މީހުންވެސްވެއެވެ. އެގޮތުންގޮސް އޭގެ އެންމެ ފަހުން ނޫރުދެއްވާނީ އޭނާގެ ފައިގެ ބޮޑު އިނގިލީގެ މަތިން ނޫރުދެއްވާ މީހާއެވެ. އެއްހިނދުކޮޅެއްގައި އެއީ ދިއްލިފައި އަނެއް ހިނދުކޮޅެއްގައި ނިވެއެވެ. ދެންފަހެ ދިއްލިއްޖެނަމަ އޭނާ ކުރިއަށް ފިޔަވަޅު އަޅައެވެ. އަދި ނޫރު ނިވުނުއިރަކު ހުއްޓިލައެވެ..."

الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {يوم ترى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ۝} (الحديد: 12-13)

އަދި ނަބިއްޔުންނާއި މަލާއިކަތުންނަށް އީމާންވުމެވެ.[29]

މާނައީ: "މުއުމިނުން ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިނުން އަންހެނުން، ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވާނޭ ދުވަހު، އެއުރެންގެ ކުރިމަތީންނާއި، ކަނާތްފަރާތުން، އެއުރެންގެ ނޫރު ހިނގަހިނގާ ހުންނާނެތެވެ. (އަދި އެއުރެންނަށް އަންގަވާނެތެވެ.) މިއަދު ތިޔަބައިމީހުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުހުރިބެވެ. (އެއީ) އެތަންތަނުގެ ދަށުން ފެންކޯރުތަކާއި ހިނގަހިނގާ ހުންނަ ސުވަރުގެތަކެވެ. އެތަންތަނުގައި އެއުރެން ދާއިމީބާކީވާ ގޮތުގައެވެ. ބޮޑުވެގެންވާ ކާމިޔާބަކީ ހަމަ އެއީއެވެ. (އެއީ) މުނާފިޤު ފިރިހެނުންނާއި، މުނާފިޤު އަންހެނުން، އީމާންވި މީހުންނަށް ބުނާދުވަހެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ނޫރުން ތިމަންމެން އަލިކަމެއް ލިބިގަތުމަށްޓަކައި ތިމަންމެންނަށް ތިޔަބައިމީހުން އިންތިޒާރު ކުރާށެވެ! ބުނެވޭނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ފަހަތަށް ތިޔަބައިމީހުން އެނބުރިގޮސް ތިޔަބައިމީހުން (އެހެން) ނޫރަކަށް ހޯދަންވާށެވެ! ދެން އެ އެއުރެންގެ ދެމެދުގައި ފާރެއް ޖަހައްވާނެއެވެ. އެ ފާރުގައި ދޮރެއްވެއެވެ. އޭގެ އެތެރެފުށުގައިވަނީ ރަޙްމަތެވެ. އަދި އޭގެ ބޭރުފުށުން އަނެއްފަރާތުގައިވަނީ ޢަޛާބެވެ."

[29] اللّٰه ތަޢާލާ ކޮންމެ އުއްމަތަކަށް ރަސޫލުންނާއި ނަބިއްޔުން ފޮނުއްވާ ދީނަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ. އެބަޔަކުންގެ ތެރެއިން މަދު ބަޔަކުމެންގެ ބަސްކަތުން ފުރުވި ނަސޭހަތާއި ނަހަނބޮޅުތަކައި އައިސްފައިނުވެއެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންވެސް އެފަރާތުއެވެ. އެހެންކަމުން ފުރާނާއި ސުބްޙާނަހޫގައި އެބަޔަކުންގެ ވަހަކަ ބަޔާންކޮށް އައިސްފައިވާ ނަބިއްޔުންނާއި މަލާއިކަތުންނަށް އީމާންވުމެވެ، އެއީ اللّٰه ގެ އަމުރުފުޅުން ކަމަކާއި، އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅުގެ ދަށުގައިވާ ހަލުއިފަރާތްތަކުން އީމާންވާންޖެހެއެވެ. އަދި ރަސޫލުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަސޫލަކަށް ކާފިރުވާ މީހާ، ހުރިހާ ރަސޫލުންނަށް ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިން އެންމެ މަލާއިކަތަކަށް ކާފިރުވާ މީހާ ހުރިހާ މަލާއިކަތުންނަށް ކާފިރުވެއްޖެއެވެ.

اللّٰه ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ} (البقرة: 136)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ! ތިމަންމެން اللّٰه އަށާއި ތިމަންމެންނަށް ބާވައިލެއްވިއެއްޗަށާއި ފޮތަށާއި އަދި އިބްރާހީމްގެފާނަށާއި އިސްމާޢީލްގެފާނަށާއި އިސްޙާގުގެފާނަށާއި، ޔަޢުޤޫބުގެފާނުގެ ނަސްލުގެ ދަރިކޮޅުތަކަށް ބާވައިލެއްވިއެއްޗަށާއި ފޮތްތަކަށާއި އަދި މޫސާގެފާނަށާއި ޢީސާގެފާނަށް

އަދި ސުވަރުގެއަކީ ޙައްޤުކަމާއި، ނަރަކައަކީ ޙައްޤުކަމާއި، އެދެކަންވެސް ޚަލްޤުކުރެއްވިގެންވާކަމަށް އީމާންވުމެވެ. ސުވަރުގެވަނީ ހަތްވަނަ އުޑުގައެވެ. އަދި ސުވަރުގޭގެ ފުރާޅަކީ ޢަރުޝިއެވެ. އަދި ނަރަކަވަނީ އެންމެ ތިރީގައިވާ ހަތްވަނަ ބިމުގެ އަޑީގައެވެ. އަދި އެތަންވެސް ޚަލްޤުކުރެއްވިގެންނެވެ. ސުވަރުގޭގެ އަށްދޮރުފޮޅުންގެ ޢަދަދާއި އެތަނަށް ވަންނާނޭ މީހުންނާއި، އަދި ނަރަކައިގެ ހަތްދޮރުފޮޅުންގެ ޢަދަދާއި އެތަނަށް ވަންނާނޭ

ދެއްވާފައިވާ ޚަބަރާއި އަދި (އެހެނިހެން) ނަބިއްޔުންނަށް، އެބޭކަލުންގެ މާތްރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ދެއްވާފައިވާ ޚަބަރުތަކަށް އީމާންވުމެވެ. މިގޮތުން އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކާމެދު ތަފާތުކޮށް ނުކުރުމެވެ. އަދި މިގޮތުންނީ، އެބޭކަލުންނަށް ކިޔަމަންވެގެންނިބި ތަބާވުމެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރައްވައެވެ: {مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ} (البقرة: 98)

މާނައީ: " الله އާއި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނާއި، ޖިބްރީލާއި މީކާއީލާ ޢަދާވާތްތެރިވާ ކޮންމެއަކު މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، الله އީ ކާފިރުންނަށް ޢަދާވާތްތެރިވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...والمسلمون آمنوا بهم كلهم ولم يفرقوا بين أحد منهم فإن الإيمان بجميع النبيين فرض واجب ومن كفر بواحد منهم فقد كفر بهم كلهم ومن سب نبيا من الأنبياء فهو كافر يجب قتله باتفاق العلماء...) (الصفدية: 311/2)

މާނައީ: "...އަދި މުސްލިމުން އެހުރިހާ ބޭކަލުންނަށް އީމާންވިއެވެ. އަދި (އީމާންވުމުގައި) އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކާމެދު ތަފާތުނުކުރެއެވެ. އެހެނީ ހުރިހާ ނަބިއްޔުންނަށް އީމާންވުމީ ވާޖިބުވެގެންވާ ފަރުޟެކެވެ. އަދި އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކަށް ކާފަރުވެއްޖެމީހާ ފަހެ، އެހުރިހާ ބޭކަލުންނަށް ކާފަރުވެއްޖެއެވެ. އަދި ނަބިއްޔުންގެ ތެރެއިން ނަބިއްޔަކަށް ބަދުބަސްބުނެފި މީހާއީ ފަހެ، ކާފަރެކެވެ. ޢިލްމުވެރިންގެ އިއްތިފާޤުން އޭނާ ޤަތުލުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ..."

މިހެން الله ތަޢާލާ ދަންނަވާދޭކަށްވެއެވެ. ދުވަހަކުވެސް އެދުރަށް ކަނާވެގެންނުދާނެއެވެ. އެދުރަށްވިސް الله ތަޢާލާގެ އަޅަކުގެ އަޅަދަން ދުވިފާޅުގަ ޝަފާޢަތާއިލާގައި ދުވިހުރަސް ބާރުގަދައެވެ.[30]

[30] ޢުބާދަތު ބިން ޞާމިތު ؓ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ނަބިއްޔާ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «مَنْ شَهِدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَالجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، أَدْخَلَهُ اللَّهُ الجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ العَمَلِ» (رواه البخاري: 3435، ومسلم: 28)

މާނައީ: "އެއްވެސް ބައިވެރިއަކުނުލާ އެއްކައުވަންތަ الله މެނުވީ ޙައްޤުވުން އަޅުކަންވާ އިލާހަކު ނެތްކަމާއި، މުޙައްމަދުގެފާނަކީ އެކަލާނގެ އަޅާއާއި ރަސޫލާކަމާއި، އަދި ޢީސާގެފާނަކީ ވެސް الله ގެ އަޅާއާއި ރަސޫލާކަމާއި، މަރްޔަމްގެފާނަށް އެކަލާނގެ ލައްވާވަޑައިގެންނެވި ބަސްފުޅަކީ ވާކަމާއި، އަދި އެކަލާނގެ ރޫޙަކީ ކަމާއި، ސުވަރުގެއި ޙައްޤުކަމާއި ނަރަކައި ޙައްޤުކަމަށް ހެކިވެއްޖެ މީހާ، ކޮން (ޢަމަލު) އަމަލެއްގެ މަތީގައިވިޔަސް الله ތަޢާލާ އޭނާ ސުވަރުގެ ވައްދަވާހުށްޓެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ؓ ރިވާކުރައްވައެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ أَرْسَلَ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى الْجَنَّةِ، فَقَالَ: انْظُرْ إِلَيْهَا وَإِلَى مَا أَعْدَدْتُ لِأَهْلِهَا فِيهَا. فَنَظَرَ إِلَيْهَا فَرَجَعَ، فَقَالَ: وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا. فَأَمَرَ بِهَا فَحُفَّتْ بِالْمَكَارِهِ، فَقَالَ: اذْهَبْ إِلَيْهَا فَانْظُرْ إِلَيْهَا وَإِلَى مَا أَعْدَدْتُ لِأَهْلِهَا فِيهَا. فَنَظَرَ إِلَيْهَا، فَإِذَا هِيَ قَدْ حُفَّتْ بِالْمَكَارِهِ، فَقَالَ: وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا أَحَدٌ. قَالَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَى النَّارِ وَإِلَى مَا أَعْدَدْتُ لِأَهْلِهَا فِيهَا. فَنَظَرَ إِلَيْهَا فَإِذَا هِيَ يَرْكَبُ بَعْضُهَا بَعْضًا، فَرَجَعَ فَقَالَ: وَعِزَّتِكَ لَا يَدْخُلُهَا أَحَدٌ. فَأَمَرَ بِهَا فَحُفَّتْ بِالشَّهَوَاتِ، فَقَالَ: ارْجِعْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا. فَنَظَرَ إِلَيْهَا فَإِذَا هِيَ قَدْ حُفَّتْ بِالشَّهَوَاتِ، فَرَجَعَ وَقَالَ: وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَنْجُوَ مِنْهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا.) (رواه النسائي: 3763 ، وأبو دارد: 4744 وصححه الألباني)

މާނައީ: " الله ތަޢާލާ ސުވަރުގެއާއި ނަރަކަ އުފެއްދެވިހިނދު ޖިބްރީލުގެފާނު ސުވަރުގެއަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'އެތަނާއި އެތަނުގެ އަހުލުވެރިންނަށްޓަކައި ތިމަންއިލާހު ތައްޔާރުކުރައްވާފައިވާ ތަކެއްޗަށް ބައްލަވާށެވެ!' ދެން ފަހެ އެކަލޭގެފާނު އެތަން ބައްލަވާފައި އެނބުރި ވަޑައިގެން ދަންނަވައެވެ: 'ތިބާއިލާހުގެ ޢިއްޒަތްތެރިކަމުގެ ޙައްޤުގައި! އެތަނުގެ ޚަބަރު އަޑުއަހާ ކޮންމެ މީހަކު

އެތަނަށް ވަންނަހުއްޓެވެ!" ދެން ﷲ ތަޢާލާ އަމުރުކުރެއްވީ، ހިތްނުރުހޭކަންތަކުން ސުވަރުގެ ވަށާލެވުނެވެ. އަދި ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'އެތަނަށް ވަޅައިގެން އެތަނާއި އެތަނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ތިމަންއިލާހު ތައްޔާރުކުރައްވާފައިވާ ތަކެއްޗަށް ބައްލަވާށެވެ!' ދެން އެކަލޭގެފާނު އެތަން ބެއްލެވިއިރު އެތަން ވަށާލެވިފައިވަނީ ހިތްނުރުހޭކަންތަކުންނެވެ. އަނބުރާ އެކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ: 'އިބައިލާހުގެ ޢިއްޒަތު ގަސަމް ބުނަމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އެތަނަށް އެއްވެސް މީހަކު ނުވަދެވޭނެކަމާއިމެދު އަހުރެންނަށް ބިރުގަތްޖެއެވެ.' ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު ނަރަކައަށް ވަޅައިގެން އެތަނާއި އެތަނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ތިމަންއިލާހު ތައްޔާރުކުރައްވާފައިވާ ތަކެއްޗަށް ބައްލަވާށެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު ބެއްލެވިއިރު އެތަނުގެ އެއްބައި އަނެއްބައިގެ މައްޗަށް އެރިއަރިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އެނބުރިވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ: 'އިބައިލާހުގެ ޢިއްޒަތު ގަސަމް ބުނަމެވެ! އެތަނަށް އެއްވެސް މީހަކު ނުވަންނާނެއެވެ.' ދެންފަހު ﷲ ތަޢާލާ އަމުރުކުރެއްވީ ޝަހުވަތްތަކުން ނަރަކަ ވަށާލެވުނެވެ. އަދި ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'އަނބުރި ވަޅައިގެން އެތަން ބައްލަވާށެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު ބެއްލެވިއިރު އެތަނީ ޝަހުވަތްތަކުން ވަށާލެވިފައެވެ. އަނބުރާ އެނބުރިވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ: 'އިބައިލާހުގެ ޢިއްޒަތު ގަސަމް ބުނަމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އެތަނުން ނުވަތަ އެއްވެސް މީހަކު ސަލާމަތްވެވޭނެކަމަކަށް އަހުރެންނަށް ބިރުގަތްޖެއެވެ.'"

އިމާމް އަޙްމަދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَالْجنَّة وَالنَّار مخلوقتان....فَمن زعم أَنَّهُمَا لم تخلقا فَهُوَ مكذب بِالْقُرْآنِ وَأَحَادِيث رَسُول الله صلى الله عَلَيْهِ وَسلم وَلَا أَحسبهُ يُؤمن بِالْجنَّةِ والنار...) (أصول السنة: 59/1)

މާނައީ: "...އަދި ސުވަރުގެއާއި ނަރަކަވަނީ (މަޚްލޫޤެއް) ހެއްދެވިފައިވާތަންތަނެވެ....ފަހެ އެދެތަން ހެއްދެވިފައި ނުވާކަމަށް ދަޢުވާކުރާ މީހާ، ފަހެ ޤުރްއާނާއި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހަދީޘްތައް ދޮގުކުރާމީހެކެވެ. އަދި އޭނާ ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައަށް އީމާންވާކަށް އަހުރެންނަކަށް ހީއެއްނުވެއެވެ..."

އަލްއާޖުއްރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (اعْلَمُوا رَحِمَنَا اللهُ وَإِيَّاكُمْ أَنَّ الْقُرْآنَ شَاهِدٌ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، وَخَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلًا، وَلِلنَّارِ أَهْلًا، قَبْلَ أَنْ يُخْرِجَهُمْ إِلَى الدُّنْيَا، لَا يَخْتَلِفُ فِي هَذَا مَنْ شَمِلَهُ الْإِسْلَامُ، وَذَاقَ حَلَاوَةَ طَعْمِ الْإِيمَان، دَلَّ عَلَى ذَلِكَ الْقُرْآنُ وَالسُّنَّةُ، فَنَعُوذُ بِاللهِ مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا.) (الشريعة: 1343/3)

ވާނީ: " الله އަހަރުމެންނާއި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! الله ތަޢާލާ ވަނީ އާދަމް عليه السلام ހެއްދެވުމުގެ ކުރިން އެކަލާނގެ ސުވަރުގެއާއި ނަރަކަ އުފެއްދުވިކަމުގެ ދަލީލަކީ ޤުރުއާން ހިމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ސުވަރުގެއަށް އަހުލުވެރިންނާއި އަދި ނަރަކައަށް އަހުލުވެރިން އުފެއްދުވިއެވެ. އެއީ ދުނިޔެއަށް އެބައިމީހުން ހެއްދެވުމުގެވެސް ކުރިންނެވެ. އެމީހުންގެ ގައިގައި އިސްތިޤްރާރުކަން ޝާމިލުވެ އިމާންކަމުގެ ޤާނޫނަކަ ފަހަރު މިހާރު މިކަމާއިގުޅޭ ހިފާފުހިމަނައިވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުން ދަލީލުކުރާތީއެވެ. ދެން الله ގެ ރަސޫލުން މިކަން ތާއީދުކުރާ މިހުންގެ ހިތައިން ޚައްލާކަން އުދުވެ."

އިމާމް ބަރްބަހާރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...دخلتُ على ضِرار عندنا ببغداد، وكان مشوَّه الخَلْق، وكان به الفالج، وكان يرى رأي الاعتزال، فكلّمه إنسان، وأنكر الجنّة والنّار. وقال: اختلف العلماء، بعضهم قال: خُلِقا. وبعضهم قال: لم يُخْلَقَا. فوثب عليه أصحاب الحديث، وضربوه في الدّار. وخرجتُ فجئت السُّلْطانَ، وكنتُ حَدَثًا، فقلت: هذا الكُفْر وجُحود القرآن...قال: فأتوا به الْجُمَحيّ، وشهدوا عليه عنده، فصيّر دمه هدْرًا لمن قتله، فاستخفى وهرب...) (تاريخ الإسلام للذهبي: 475/16)

ވާނީ: "އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި ޟިރާރު ވަނީބާސް އަހުރެން އޭނާ ގާތަށް ވަނީވެ. އޭނާއީ ސިފަ ހުތުރު މީހެކެވެ. އަދި ފާލިޖު ބަލިޔަށް ހިފާފައެވެ. އޭނާއީ މުޢުތަޒިލީންގެ ރައުޔަށް ތަބާވާ މީހެކެވެ. ދެން މީހަކު އޭނާއާ ވާހަކަދެއްކުމުން ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައަށް އިންކާރުކުރީ އޭނާ ބުނެވެ: 'އިލްމުވެރިން ވަނީ އެކަމުގައި ޚިލާފުވެގެންނެވެ. އެއްބައި އިލްމުވެރިން ބުނަނީ: (މަޚްލޫޤު) ވަނީ ހެއްދެވިގެންނެވެ. އަނެއްބައި އިލްމުވެރިން ބުނަނީ އަދި ހެއްދެވިފައެއްނުވާކަމެވެ.' އެހިނދު ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިން އޭނާގެ މައްޗަށް އަރައިގަތެވެ. އަދި އޭނާގެ ގެއިގައި ތަޅައިގަތެވެ. ދެން އަހުރެން އެތަނުން ނިކުމެގެން ސުލްޠާނުގެ ކައިރިއަށް ދިޔައީމެވެ. އެއިރު އަހުރެންނީ ޒުވާނެކެވެ. ކުއްޖެއްކަމުގައިވީމެވެ. އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'މިއީ ކާފަރުކަމާއި ޤުރުއާނަށް އިންކާރުކުރުމެވެ.'...ދެން (ޖުމަޙީ) އަށް އޭނާގެ ގެނައެވެ. އަދި ޖުމަޙީގެ ކައިރީގައި އޭނާގެ މައްޗަށް ހެކިވިއެވެ. ދެންފަހު އޭނާ ޤަތުލުކުރާ މީހަކަށް އޭނާގެ ލޭ ހަލާލުކުރެއްވިއެވެ. އެހިނދު އޭނާ ފިލައި ސަލާމަތް ފުރުވިގަތެވެ..."

الله ތަޢާލާ ވިދާޅުވެއެވެ: {عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى . عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى.} (النجم: 14-15)

އަދި އާދަމް عليه السلام އުޅުއްވީ ހަލްގުކުރެއްވިގެންވާ ދެމިގެންވާ ސުވަރުގޭގައިއެވެ. ދެން الله ބައްޖަ ވަޢްދަޔަން އުޅުއްވުނުހިނދު އެކަލޭގެފާނު އެތަނުން ނެރުއްވުނީއެވެ.[31]

މާނައީ: "ސިދްރަތުލް މުންތަހާ ކައިރީގައެވެ. އެތަނުގެ ކައިރީގައި ޖަންނަތުލް މައުވާ (ސުވަރުގެ) ވެއެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (...فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَسَلُوهُ الفِرْدَوْسَ، فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الجَنَّةِ، وَأَعْلَى الجَنَّةِ، وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهُ تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الجَنَّةِ») (رواه البخاري: 7423)

މާނައީ: "...ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން الله ގެ ޙަޟްރަތުން އެދިވަޑައިގަތުމުން ފިރުދައުސް އެދޭށެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ސުވަރުގޭގެ މެދު، އަދި ސުވަރުގޭގެ އެންމެ މަތިތަނެވެ. އޭގެ މަތީގައިވަނީ ރަޙްމާނުވަންތަ ރަސްކަލާނގެ ޢަރުޝެވެ. އަދި ސުވަރުގޭގެ ކޯރުތައް ފެށިގެން އަންނަނީ އެތަނުންނެވެ."

ސުވަރުގެވަނީ ހަތްވަނަ އުޑުގައި ކަމަށާއި، ނަރަކަވަނީ ހަތްވަނަ ބިމުގެ އަޑީގައިކަމަށް އިބްނު ޢައްބާސްއާއި، ޢަބްދު الله ބިން ސަލާމްއާއި، އިބްނު މަސްޢޫދު އާއި އެހެނިހެން ޞަޙާބީންގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

31 މުޢުތަޒިލީ މަޛުހަބުގައި ޚިޔާލުކުރައްވާނީ އާދަމްގެފާނާއި ޙައްވާގެފާނު އުޅުއްވި ސުވަރުގެއަކީ ދުނިޔޭގައިވާ އެހެން ސުވަރުގެއެއް ބެލިޔަކަށްކަމަށް، އަދި އެއީ ޖަންނަތުލް ޚުލްދު އެއް ނޫންކަމަށް ބުނާ މުޢުތަޒިލަތުން ބަރުދަށްކުރައްވާށެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَالْجَنَّةُ الَّتِي أَسْكَنَهَا آدَمَ وَزَوْجَتَهُ عِنْدَ سَلَفِ الْأُمَّةِ وَأَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ: هِيَ جَنَّةُ الْخُلْدِ وَمَنْ قَالَ: إنَّهَا جَنَّةٌ فِي الْأَرْضِ بِأَرْضِ الْهِنْدِ أَوْ بِأَرْضِ جُدَّةَ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ فَهُوَ مِنْ الْمُتَفَلْسِفَةِ وَالْمُلْحِدِينَ أَوْ مِنْ إخْوَانِهِمْ الْمُتَكَلِّمِينَ الْمُبْتَدِعِينَ فَإِنَّ هَذَا يَقُولُهُ مَنْ يَقُولُهُ مِنْ الْمُتَفَلْسِفَةِ وَالْمُعْتَزِلَةِ. وَالْكِتَابُ وَالسُّنَّةُ يَرُدَّانِ هَذَا الْقَوْلَ وَسَلَفُ الْأُمَّةِ وَأَئِمَّتُهَا مُتَّفِقُونَ عَلَى بُطْلَانِ هَذَا الْقَوْلِ...) (مجموع الفتاوى: 347/4)

މާނައީ: "...އަދި އާދަމްގެފާނާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން ދިރިއުޅުއްވި ސުވަރުގެއަކީ: އުއްމަތުގެ ސަލަފުންނާއި، އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ ޢިލްމުވެރިން ކައިރީގައި

އަދި (ސުންނަތުގެ ޢަޤީދާގައި) އަލްމަސީޙް ދައްޖާލަށް އީމާންވުންވެއެވެ.[32]

'ޖަންނަތުލް ޚުލްދު' (އަބަދަށް ދެމިވިގެންވުމުގެ ސުވަރުގެ)އެވެ. އަދި އެއީ: 'ދުނިޔޭގައިވާ ސުވަރުގެއްކަމަށް، ހިންދުކަރައިގައި ނުވަތަ ޗައިނާގެ ބިމުގައި ނުވަތަ އާސްމާނުގެ ތަނެއްގައިވާ ސުވަރުގެއްކަމަށް' ބުނެފިޔަސް ޖަމާޢަތުގެ ސަލަފުންނާއި މުޙައްދިސުންގެ ޢުލަމާއިން ނުވަތަ އެބައިމީހުންގެ އަރިހުން ނަހަމަ ގޮތެއް ބިނާވެގެން ބުނާ ވާހަކަތައް މީހުންނަށް ކިޔައިދީގެން މީސްތަކުން ގޮތްމަތިން ބަދަލުކުރާކަމަށްވެސް ބުނެއެވެ. އަދި ދުލާއިން ސުންނަތް މިބަލަ ގަނޑުވާލުކުރެއެވެ. އަދި އުޅަމުގެ ސަރަޙައްދުން އިބާރާތްކުރުމަށް ބިނާވެގެން ވެސް އިތުބާރުކުރުމެވެ..."

[32] އަލްމަސީޙް ދައްޖާލުމީހާ އައިސްފައިވާ ހަދީޘްތައް ވަރަށް ގިނަވެ މުތަވާތިރުވެގެންވެއެވެ. އަދި ވަރަށް ތަފްސީލުކޮށް ދައްޖާލުގެ ސިފަތަކާއި، އޭނާގެ ނިކުތުމާއި، އޭނާ ދުނިޔޭގައި ހުރޭނެ މުއްދަތާއި، އޭނާގެ ކިބައިން ޒާހިރުވާނެ ކަންތައްތަކާއި، އޭނާ ހަލާކުވާނެ ގޮތާއި، އޭނާއަށް ތަބާވާނެ މީސްތަކުންގެ ވަރަށްގިނަ ބަޔާންކޮށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި އެއީ އިލްމުވެރިންވެސް ދައްޖާލުގެ ވާހަކައަށް ބަޔާންކުރައްވާ ބޮޑެތި ފޮތްތައް ލިޔުއްވާފައިވެއެވެ.

އަބޫ އުމާމާ އަލްބާހިލީ ﵁ ރިވާކުރައްވައެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (إِنَّهُ لَمْ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ مُنْذُ ذَرَأَ اللهُ ذُرِّيَّةَ آدَمَ، أَعْظَمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ، وَإِنَّ اللهَ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا حَذَّرَ أُمَّتَهُ الدَّجَّالَ، وَأَنَا آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ، وَأَنْتُمْ آخِرُ الْأُمَمِ، وَهُوَ خَارِجٌ فِيكُمْ لَا مَحَالَةَ...) (رواه ابن ماجه:4077)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ތަޢާލާ އާދަމުގެ ދަރިން ހެއްދެވީއްސުރެ ދުނިޔޭގައި ދައްޖާލުގެ ފިތުނައަށްވުރެ ބޮޑުވެގެންވާ ފިތުނައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެނބިއްޔުންގެ އުއްމަތަށް ދައްޖާލުގެ ހަބަރުން އިންޒާރުދެއްވާ ބޭފުޅުންނޫން ﷲ ތަޢާލާ އެއްވެސް ނަބިއްޔަކު ނުފޮނުއްވައެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނީ އެންމެ ފަހުގެ ނަބިއްޔާއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނީ އެންމެ ފަހުގެ އުއްމަތެވެ. އެއްވެސް ޝައްކެއް ނެތި އޭނާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ނިކުންނާނެއެވެ..."

އަނަސް ބިން މާލިކް ﵁ ރިވާކުރައްވައެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (مَا بُعِثَ نَبِيٌّ إِلَّا أَنْذَرَ أُمَّتَهُ الْأَعْوَرَ الْكَذَّابَ، أَلَا إِنَّهُ أَعْوَرُ، وَإِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، وَإِنَّ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَكْتُوبٌ كَافِرٌ.) (رواه البخاري: 7131 ، ومسلم: 2933)

އަދި އީސާ ބުނު މަރްޔަމް ފައިބާވަޑައިގަންނަވާނެކަމަށް އީމާންވުންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ފައިބާވަޑައިގެން ދައްޖާލު ގަތުލުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ކައިވެނިބައްލަވައިގަންނަވާނެއެވެ. އަދި މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އާލުންގެ ތެރެއިން ޝާއިމުވެ ހުންނެވި ބޯފާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެ ދެން މުސްލިމުން އެކަލޭގެފާނު ދަފްނުކުރާނެއެވެ.[33]

މާނައީ: "އަނބިއްޔާއެއްގެ އުއްމަހާތުން ޢަވަތު ތަފާތުވިރިޔާގެ އިސްލާމްދީނުގައި ނަބިއްޔުއްއާ ދެކޮޅު ނުފެންނަންވެއެވެ. ދަރިންނަނވެ! އަޅާއި ބަފަރިވުލާވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަރުބު ބަފައިގެއްދޫވެ. އަދި އޭނާގެ ދެމެދު ދޮޅަސްދައި ކޮށްލު ޖެހިލިކަމެއްނުވެއެވެ."

މިނޫންވެސް އެތައް ދިގު ޙަދީޘްތަކެއް އައިސްފައިވެއެވެ. ދެންފަހެ މުސްލިމުންގެ މަގަށް މިޢުޖިޒާ ޙަދީޘްތަކެއް ތަވާތުރުން ޤަބޫލުކުރެވޭ، އޭގެ މާނަ ބަދަލުވާން ތަވާތުރުވެފައިވާ ކުރިމަތިލިބެ އެއްބަސްވެވުނެވެ. އެހެންކަމުން މިޢުމުރުގައި ފާޅުފައިވާ ބައެއް ތިދިއްޔަވިރިން، ދައްޖާލުގެ މާނައަކީ މިސްކީނުން މަގުފުރައްދާ ޗީޕު ޓެކްނޮލޮޖީއެއް ކަމަށް، ނުވަތަ އެއީ ޢުމަރުގެ ކާފަރުންނަށްކަން، ނުވަތަ އެހެންނަށްވެސް އެވަގު ބާތިލު ބަސްތަކެއް ބުނު ބަރިޙާތަކުގައި ސާފު ބަޔާނުކޮށް އައިސްފައިވާ ކަށަވަރު އެބަހުރިހިންގެ ތަޢުލީމުދީ ފަރާތަކުން އެވެއެވެ. އަދި އިމާމުގެ ފާނަން ގައިގެން ޖިބީ ބަޔާއް މިހިސާބުވެސް އެކަށަވަރުކަމުގައި ޝާހިދުވެއެވެ. އެބަހުރިހުން ބޭނުންވަނީ ބަރިޙާތަކުގައި ފަހުގާނުގައި ހިނގައިދާނެކަމަށް އައިސްފައިވާ މިހިނި ޙަދީޘާއް، މިހާރުގެ ސަޤާފީ ތަބާވުންކުރާ މުސްލިމުންގެ ސިފައިޖެހޭކަން މިޢުމާނުގެ ކަންކަމަކަށް ފައިބައިގެން އަޅައިދިނުމެވެ. އެއީ ނަފްސުގެ ބޭ ފައިދާ ބަދަލުކަމަކަށް ނުވިސްނާފައެވެ.

[33] ހަދު ހުރައިރާ ﷺ ރިވާކުރައްވައިފައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ބަރިޙުކުރައްވައިފައެވެ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمُ ابْنُ مَرْيَمَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَكَمًا مُقْسِطًا، فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ، وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ، وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ، وَيَفِيضُ الْمَالُ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ» (رواه البخاري: 3448، ومسلم: 155)

މާނައީ: "މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު އެފަރާތުގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ފަރާތް ގަސަމްކުރައްވާ ވިދާޅުވިމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ޢަދުލުވެރިކޮށް ޙުކުމްކުރައްވާ ބޭކަލެއްގެ ގޮތުގައި މަރްޔަމްގެ ދަރިކަލުން (އީސާގެފާނު) ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއަށް ފައިބާވަޑައިގަތުން ކައިރިވެއްޖެއެވެ. ދެންފަހެ އެކަލޭގެފާނު ސަލީބު

ބިންދާލައްވާނެތެވެ. އަދި އޫރު ޤަތުލުކުރައްވާނެތެވެ. އަދި ޖިޒްޔަ އުވާލައްވާނެތެވެ. އަދި (އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި) މުދާތައް އިތުރުވެގެންދާނެތެވެ. އެއްވެސް މީހަކު އެމުދަލެއް ގަބޫލު ނުކުރާފަދަ ދާނެތެވެ."

ޖާބިރު ބިން ޢަބްދިالله رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (…فَيَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولُ أَمِيرُهُمْ: تَعَالَ صَلِّ لَنَا، فَيَقُولُ: لَا، إِنَّ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ أُمَرَاءُ تَكْرِمَةَ اللهِ هَذِهِ الْأُمَّةَ.) (رواه مسلم: 156)

މާނައީ: "...ދެން ފަހެ މަރްޔަމްގެ ދަރިކަލުން ޢީސާ عليه السلام ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާނެތެވެ. ދެން އެބައިމީހުންގެ އަމީރު ބުނާނެއެވެ: 'ވަޑައިގެން އަހަރުމެންނަށްޓަކައި ނަމާދުކުރައްވާށެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވާނެއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ އެއްބައިމީހުން އަނެއްބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވެރި އަމީރުންނަކަށްވެގެންނެވެ. އެއީ الله ތަޢާލާ މިއުއްމަތަށް ދެއްވި ކަރާމާތެކެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (…فَيُهْلِكُ اللَّهُ فِي زَمَانِهِ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ وَتَقَعُ الْأَمَنَةُ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ حَتَّى تَرْعَى الْأَسْوَدُ مَعَ الْإِبِلِ، وَالنُّمُورُ مَعَ الْبَقَرِ وَالذِّئَابُ، مَعَ الْغَنَمِ وَيَلْعَبُ الصِّبْيَانُ مَعَ الْحَيَّاتِ، لَا تَضُرُّهُمْ فَيَمْكُثُ أَرْبَعِينَ سَنَةً، ثُمَّ يُتَوَفَّى وَيُصَلِّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ») (رواه الحاكم في المستدرك: 4163)

މާނައީ: "...ދެން الله ތަޢާލާ އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި އަލްމަސީޙުއް ދައްޖާލު ހަލާކު ކުރައްވާނެތެވެ. އަދި ބިމުގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް އަމާންކަން ފެތުރިގެންވާނެތެވެ. އެހެންކަމުން ސިންގާތައް ޖަމަލުތަކާއި އެކީގައި، އަދި މިނިކާވީތަކާއި ގެރިއާއި އެކީގައި، އަދި ހިރަފުސްތައް ބަކަރިތަކާއި އެކީގައި ކައިބޮއިގެންވާނެތެވެ. އަދި ކުޑަކުދިން ހަރުފަތާއި އެކީގައި ކުޅޭނެތެވެ. އެކުދިންނަށް އެއްވެސް ގެއްލުމެއް ނުދޭނެތެވެ. ދެން ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ސާޅީސް އަހަރު ވަންދެން ދެމިހުންނަވާނެތެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އަވަހާރަވެ، މުސްލިމުން އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ނަމާދުކުރާނެތެވެ."

ޝައިޚު އަޙްމަދު ޝާކިރު رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (نزول عيسى عليه السلام في آخر الزمان: مما لم يختلف فيه المسلمون، لورود الأخبار المتواترة الصحاح عن النبي صلى الله عليه وسلم بذلك....وهذا معلوم من الدين بالضرورة، لا يؤمن من أنكره.) (تعليقه على تفسير الطبري: 659/6)

އަދި އީމާންކަމަކީ ބަހާއި ޢަމަލާއި ޢަމަލުކަމާއި، ޤަސްދުކަމާއި، ނިޔަތާއި (ސުންނަތާއި) އެއްގޮތްވުންކަމަށް އީމާންވުމެވެ. އީމާންކަން އުނިއިތުރުވާނެތެވެ. الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ވަރަކަށް އީމާންކަން އިތުރުވެ، އަދި އީމާންކަމުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ބާކީވާ ނުވާހައި ދާންދެން އުނިވެގެންދެއެވެ.[34]

މާނައީ: "ޙަދީޘް ޖިބްރީލްގައި އިސްލާމް ﷺ ގެ ބައިވަރު ސުވާލުތަކުގެ ތެރޭގައި ... އީމާންކަމުގެ ތަފްސީލު ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ހަދީޘް ... ﷺ ... އަދި މިފަދަ ... އަދި މިހެންގޮސް ... އިސްލާމީ ... ، އީމާންކަމުގެ ... "

[34] އިމާމް ބަރްބަހާރީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (اعْلَمُوا رَحِمَكُمُ اللهُ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ تَفَضَّلَ بِالْإِيمَانِ عَلَى مَنْ سَبَقَتْ لَهُ الرَّحْمَةُ فِي كِتَابِهِ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُسْعِدَهُ، ثُمَّ جَعَلَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْإِيمَانِ مُتَفَاضِلِينَ، وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ، ثُمَّ جَعَلَهُ فِيهِمْ يَزِيدُ وَيَقْوَى بِالْمَعْرِفَةِ وَالطَّاعَةِ، وَيَنْقُصُ وَيَضْعُفُ بِالْغَفْلَةِ وَالْمَعْصِيَةِ. وَبِهَذَا نَزَلَ الْكِتَابُ، وَبِهِ مَضَتِ السُّنَّةُ، وَعَلَيْهِ أَجْمَعَ الْعُقَلَاءُ مِنْ أَئِمَّةِ الْأُمَّةِ، وَلَا يُنْكِرُ ذَلِكَ وَلَا يُخَالِفُهُ إِلَّا مُرْجِئٌ خَبِيثٌ، قَدْ مَرِضَ قَلْبُهُ، وَزَاغَ بَصَرُهُ، وَتَلَاعَبَتْ بِهِ إِخْوَانُهُ مِنَ الشَّيَاطِينِ، فَهُوَ مِنَ الَّذِينَ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِمْ: {وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ} (الأعراف: 202)) (الإبانة الكبرى: 2/832)

މާނައީ: " الله ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! الله ތަޢާލާގެ ފޮތުގައި (އެބަހީ: ލަޢުޙުލް މަޙްފޫޒުގައި) އޭގެކުރިން ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އިސްވެގޮސްފައިވާ، އަދި އުފާވެރިކަން ދެއްވުމަށް ލޯބިވެވޮޑިގެންވި މީހަކަށް އީމާންކަން ދެއްވާ ވަޑަިގެންނެވީއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އީމާންކަމުގައި މުއުމިނުންނީ ތަފާތުވާ އެއްބަޔަކަށް ހެއްދެވީއެވެ. ދަރަޖަތަކުން ބައެއްކަމުގައި ބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށްވުރެ އުފުއްލެވީއެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން އެއްބަޔަކު އަނެއްބައެއްގެ މަތީގައި ދަރަޖަތައް އުފުއްލެވީއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އީމާންކަމަކީ (الله ތަޢާލާ) މަޢުރިފަތާއި ތާޢަތުގެ ސަބަބުން ވަރުގަދަވާ، އަދި ގާފިލުކަމާއި އެއްކަލަކުރުމުގެ ސަބަބުން އުނިވެ ބަލިކަށިވާ އެއްޗެއްކަމުގައި ލެއްވިއެވެ. އަދި ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވުނީ މިކަމުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި ސުންނަތް މާޒީވެގެންދިޔައީ މިކަމުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އުއްމަތުގެ ބުއްދިވެރި އިމާމުން

އިޤްރާރުވެގެންވަނީ އުނަގުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި ނުބައިވެގެންވާ މުޙުރިމެއް ފެނުމާ އުނަދަން އިންކާރުކޮށް ޒިކުރުކުރާނެއެވެ. އޭނާގެ ހިތުންވެސް ބަލިމަދުކަން ޤަބޫލުކުރެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ޖިސްމުންވެސް ޢަމަލުކުރެއެވެ. އަދި ސުއްރަތުންގެ ތެރެއިންވާ އޭނާގެ އަޒުމާއިވެސް އޭނާއާއި ކުރިމަތިލާ ވަރަށްތަކުރުއެވެ. އަދި އޭނާވެސް އުބަކަރުއިމާމު الله ތަޢާލާ މިހެން ވިދާޅުއްވި މިހެންގެ ތެރެއިންނެވެ: މާނައީ: "އަދި އުސޫލިބާރުންގެ ތަރުން، އެއުޅުން ދަގުމުރުއްތުގެ ތެރޭގައި ދަމަހައްޓައިވެ. ދުން އުޅޭންޕައް އެއުޅުން ދުޅުއް ނުކުރެއެވެ."

އަލްއާޖުއްރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا يَسْتَقِيمُ الْإِيمَانُ إِلَّا بِالْقَوْلِ، وَلَا يَسْتَقِيمُ الْإِيمَانُ وَالْقَوْلُ إِلَّا بِالْعَمَلِ، وَلَا يَسْتَقِيمُ الْإِيمَانُ وَالْقَوْلُ وَالْعَمَلُ إِلَّا بِنِيَّةٍ مُوَافِقَةٍ لِلسُّنَّةِ ، وَكَانَ مَنْ مَضَى مِنْ سَلَفِنَا لَا يُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْإِيمَانِ وَالْعَمَلِ، وَالْعَمَلُ مِنَ الْإِيمَانِ، وَالْإِيمَانُ مِنَ الْعَمَلِ...) (الإبانة الكبرى: 807/2)

މާނައީ: "ބަހާއި ނުލާ އީމާންކަން ސީދާނުވާނެއެވެ. އަދި ޢަމަލާއި ނުލައި ބަހެއް ފެނުމާ އީމާންކަމާއި ބަސް ސީދާނުވާނެއެވެ. އަދި ސުންނަތާ އެއްގޮތްވާ ނިޔަތާއި ނުލައި އީމާންކަމާއި ބަހާއި ޢަމަލު ސީދާވެވޭނެއެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ކުރީން އިސްވެދިޔަ ސަލަފުންގެ ބޭކަލުން އީމާންކަމާއި ޢަމަލާއި ވަކިނުކުރައްވައެވެ. ޢަމަލަކީވެސް އީމާންކަމުގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އީމާންކަންވެސް ޢަމަލުގެ ތެރެއިންނެވެ..."

އަލްލާލަކާއީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَكَانَ الْإِجْمَاعُ مِنَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِمَّنْ أَدْرَكْنَاهُمْ أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ، لَا يُجْزِئُ وَاحِدٌ مِنَ الثَّلَاثَةِ بِالْآخَرِ.) (شرح أصول الاعتقاد: 956/5)

މާނައީ: "...ޞަޙާބީންނާއި އަހަރުމެންނަށް ދެކެވޭ ފަހުން އައި ތާބިޢީންގެ އިޖުމާޢަކީ އީމާންކަމަކީ ބަހާއި ޢަމަލާއި ނިޔަތެވެ. މިތިންތިން އެކަތިގެ ބަދަލުގައި އަނެކަތި ކިފާޔަތު ނުކުރާނެއެވެ."

ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، يَزِيدُ وَيَنْقُصُ، فَقَالَ لَهُ أَخُوهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُيَيْنَةَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، لَا تَقُولَنَّ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ، فَغَضِبَ وَقَالَ: اسْكُتْ يَا صَبِيُّ، بَلْ يَنْقُصُ حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهُ شَيْءٌ.) (الشريعة للآجري: 244)

މާނައީ: "އީމާންކަމަކީ ބަހާއި ޢަމަލެވެ. އަދި އީމާންކަން އިތުރުވެ އުނިވެއެވެ.' އުނިވުމާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚާ އިބްރާހީމް ބިން ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ މުޙައްމަދެވެ! އުނިވެއިތުރުވޭ ނުބުނާށެވެ.' އުނިވުމާ އެކަލޭގެފާނު ކޯފާވެލައްވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ ކުއްޖާ މަޑުން ހުރެވެ!

އަދި މިއުއްމަތުގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަވަހާރަވުމަށްފަހުގައި މިއުއްމަތުގެ ހެޔޮވެގެންވާ އިންސާނަކީ އަބޫބަކުރުއާއި، ޢުމަރުއާއި، ޢުޘްމާނެވެ.

އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން މިފަދައިން ރިވާވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ:

(كنا نقول ورسول الله صلى الله عليه وسلم بين أظهرنا: إن خير الناس بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم: أبو بكر وعمر وعثمان ويسمع النبي صلى الله عليه وسلم بذلك فلا ينكره.) [35]

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ތެރޭގައި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ދިރިހުންނަވަނިކޮށް އަހަރުމެން ބުނަމުން ދިޔައީ: الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ފަހުގައި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވަނީ އަބޫބަކުރުއާއި، ޢުމަރުއާއި، ޢުޘްމާނެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް އެބަސް އިވިވަޑައިގެންނެވެއެވެ. އަދި އެކަމަށް އިންކާރެއް ނުކުރައްވައެވެ."

އަނގަމައިތިރި ކުރާށެވެ! އަދި ކިޔުއްޔަ، އީމާންކަމުން އެއްވެސް މިންވަރެއް ބާކީވެ ނުވިއްޖެއްދުމަން ހާނދޭން އިމާންކަން ހުނިވުމެވެ."

[35] رواه أحمد في فضائل الصحابة: 857 ބުޚާރީގައި އައިސްފައިވާ އަންނަނިވި ލަފްޒުންނެވެ: «كُنَّا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَ نَعْدِلُ بِأَبِي بَكْرٍ أَحَدًا، ثُمَّ عُمَرَ، ثُمَّ عُثْمَانَ، ثُمَّ نَتْرُكُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لاَ نُفَاضِلُ بَيْنَهُمْ» (رواه البخاري: 3697)
މާނައީ: "ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި ތިމަންބޭކަލުން އަބޫބަކުރު އާއި އެކަކުވެސް އެއްވަރު ނުކުރަމެވެ. ދެން ޢުމަރެވެ. ދެން ޢުޘްމާނެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބެން -އެއްބޭކަލަކު އަނެއްބޭކަލަކަށްވުރެ މަތިކޮށް މާތްނުކޮށް- ދޫކޮށްލަމެވެ."

ދެން މިބޭކަލުންނަށް ފަހުމުގައި މިސްތަޤުބަލުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާނީ: ޢަލީއާއި، ޢުޘްމާނާއި، އަބޫޢުބައިދާއި، ސަޢުދު ބިން އަބީ ވައްޤާޞްއާއި، ސަޢީދު ބިން ޒައިދާއި، ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ޢައުފާއި، އަދި އުބައިދާ އާމިރު ބިންލް ޖައްރާޙުއެވެ.[36] އަދި އެހުރިހާ ބޭކަލުންވެސް ޒިޔާރަތަށް އުފަލިގެންވެއެވެ. ދެން މިބޭކަލުންނަށް ފަހުމުގައި މިސްތަޤުބަލުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާނީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެބޭކަލުންގެ ތެރެއަށް ފޮނުއްވުން ފުރަތަމަ ޤަބޫލުގެ އަސްޙާބުބުންނެވެ. އޭގެ އެންމެ ފުރަތަމަވެރިންނާ މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުންނެވެ. އެބޭކަލުންނީ ދުނިޔޭގައި ނަމާދުކުރުމުގައި ބޭކަލުންނެވެ. ދެން މިބޭކަލުންނަށް ފަހުމުގައި މިސްތަޤުބަލުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާނީ އެންމެ ދުވަހަކުވިދާޅުވި ނުވަބަ މަހުން ވިހާސް، ނުވަބަ އަހަރުވިހާސް މަދުންވިހާސް ނުވަބަ އެއަހަރުވަރު ދިހަ މުއްދަތަކަށްވިހާސް الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކުގައި އުޅުއްވި ބޭކަލުންނެވެ.

އަހަރެމެން އެބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އެދި ދުޢާކުރަމެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ މާތްކަން ހަނދާންކުރަމެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ކުށްތަކަށް ފާޑުކިޔުމުން ކުރަކާއިމެދު (ވާހަކަދެއްކުމާ ބަސްނުބުނު) ހުއްޓުވުން ނަގަމުއެވެ. އަދި ހެޔޮގޮތުގައި ފިޔަވާ އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލެއްގެ ވާހަކަ ދައްކާ ނުދެއްކެވުނަކަމެވެ. އެއީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅަކަށް ތަބާވެގެންނެވެ:

[36] މިބޭކަލުންނީ ސުވަރުގެ ވަރުނަސީބުގެ އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވުނުގޮތަށް ބަޝާރަތް ދިނި ބޭކަލުންނެވެ.

(إِذَا ذُكِرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا...)

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ޒިކުރުކުރެވިއްޖެއްޔާ ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން (ނުބައިބަހެއް ނުބުނެ) ހިފަހައްޓާށެވެ.."[37]

---

[37] رواه الطبراني في المعجم الكبير: 10448

އަބޫ ސަޢީދުލް ޚުދުރީއްޔު ﷺ ރިވާކުރައްވައެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ، ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ، وَلاَ نَصِيفَهُ.) (رواه البخاري: 3673 ومسلم: 2540)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް އެއްޗެހިނުކިޔާށެވެ! ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު އަތްޕުޅުގައިވާ ޒާތް ގަސަމްކުރައްވާ ވިދާޅުވެއްވެވެ! ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އުޙުދު ފަރުބަދަފަދަ ރަން (ﷲ ގެ މަގުގައި) ޚަރަދުކުރިޔަސް، އެބޭކަލުންނާ ބޭކަލެއް (ޚަރަދުކުރި) ދެއަތްތިލަފުރާވަރަކަށް އަދި އޭގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިވެސް ނުފޯރާނެއެވެ."

ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ سَبَّ أَصْحَابِي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ) (رواه أحمد في فضائل الصحابة: 52/1، والسنة لابن أبي عاصم: 1001 وحسنه الألباني وهو مرسل)

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް އެއްޗެހިކިޔައިފި މީހާގެ މައްޗަށް ﷲ އާއި މަލާއިކަތުންނާއި ހުރިހާ މީސްތަކުންގެ ލަޢުނަތްލިބިގެންވެއެވެ."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: «آيَةُ الإِيمَانِ حُبُّ الأَنْصَارِ، وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الأَنْصَارِ» (رواه البخاري: 17، ومسلم: 74)

މާނައީ: "އީމާންކަމުގެ ޢަލާމާތަކީ އަންޞާރުންނަށް ލޯބިކުރުމެވެ. އަދި މުނާފިޤުކަމުގެ ޢަލާމާތަކީ އަންޞާރުންދެކެ ރުޅިއެރުމެވެ."

އިމާމް އަލްބަރުބަހާރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومن الحجة الواضحة الثابتة البينة المعروفة ذكر محاسن أصحاب رَسُول الله - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كلهم أجمعين والكف عَنْ ذكر مساويهم والخلاف الذي شجر بينهم فمن سب أصحاب رَسُول الله - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أو أحدًا منهم أو تنقصه أو طعن عليهم

أو عرض بعيبهم أو عاب أحدًا منهم فهو مبتدع رافضي خبيث مخالف لا يقبل الله منه صرفا ولا عدلا بل حبهم سنة والدعاء لهم قربة والاقتداء بهم وسيلة والأخذ بآثارهم فضيلة.) (طبقات الحنابلة: 30/1)

މާނައީ: "...އަދި ބަޔާންވެގެންވާ ސާފު ޤާބިލުވެ އިސްވެގެންވާ ބުރަޖަހާގެ ތުހުމަތުގައި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހިތާ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ޙުރުމަތަށް ދިނުކުރުން، އަދި އެބޭކަލުންގެ ޢައިބުތަކާއި އުނިކަންތަކާއި އަދި އެބޭކަލުންގެ ގުނާހާއި ކުށްތައް ހިތާމަވާ ވާހަކަ ދިރާސާކުރުމުން އެއްކިބާވުން ހިފެހެއްޓުމެވެ. ދެން ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން ނުވަތަ އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކަށް ފުރައްސާރަކޮށް އެއްގޮތަކަށް ކުޑަކުރާ، ނުވަތަ ކުށްއާދިޔާ ނުވަތަ އެބޭކަލުންގެ ޢައިބުތައް ހުށަހަޅާ ނުވަތަ އެއިން ބޭކަލަކަށް ޢައިބުކިޔާ މީހާ ދެން އޭނާ ނުބައިމީހެކެވެ، (ސުންނަތާއި) ހިލާފުވެގެންވާ ރާފިޟީ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އޭނާގެ ފަރުޟުން ﷲ ޤަބޫލު ނުކުރައްވާނެއެވެ، އަދި ސުންނަތްތެރިއެކެވެ، އެއްވެސް ބޭކަލަކު ތި ބޭކަލުންނަށް ލޯބިވުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ދުޢާކުރުމަކީ ޤުރުބަތްތެރިވުމެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވުމަކީ ވަސީލަތެކެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ އަސަރުތަކަށް ހިފުމަކީ ފަޟީލަތްތެރިކަމެކެވެ..."

އިމާމް އަބޫ ޒަމަނީން ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَمَنْ يَنْتَقِصْ أَحَدًا مِنْهُمْ أَوْ يُبْغِضُهُ لِشَيْءٍ كَانَ مِنْهُ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ مُخَالِفٌ لِلسُّنَّةِ وَالسَّلَفِ الصَّالِحِ، وَالْخَوْفُ عَلَيْهِ أَنْ لَا يُرْفَعَ لَهُ عَمَلٌ إِلَى السَّمَاءِ حَتَّى يُحِبَّهُمْ جَمِيعًا وَيَكُونَ قَلْبُهُ لَهُمْ سَلِيمًا...) (أصول السنة لابن أبي زمنين: 268/1)

މާނައީ: "...އަދި އެއިން ބޭކަލަކަށް ނުވަތަ އަދަބުކުރާ ކުޑަކޮށްލުމަށްޓަކައި އެއިން ބޭކަލެއްގެ ފުރުން ވެރިޔާ ހިތްހަމަނުޖެހޭ އެބޭކަލެއްގެ ކިބައިން ވާ ކަމަކާ ސުންނަތާއި ސަލަފުއްޞާލިޙުންނާއި ހިލާފުވެގެންވާ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އަދި އެހުރިހާ ބޭކަލުންނަށް ލޯބިނުވާހާ ހިދު އޭނާގެ ސަލާމަތްތެރިކަން ދެކެމުން އޭނާގެ އެއްވެސް ޢަމަލެއް އުޑަށް ނުއުފުލޭނެކަމާއި ބިރުގަނޑު އޭނާގެ މައްޗަށް ބިރުވެރިވެ..."

އަބޫ ޒުރުޢާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَنْتَقِصُ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاعْلَمْ أَنَّهُ زِنْدِيقٌ ، وَذَلِكَ أَنَّ الرَّسُولَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَنَا حَقٌّ ، وَالْقُرْآنَ حَقٌّ ، وَإِنَّمَا أَدَّى إِلَيْنَا هَذَا الْقُرْآنَ وَالسُّنَنَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَإِنَّمَا يُرِيدُونَ أَنْ يُجَرِّحُوا شُهُودَنَا لِيُبْطِلُوا الْكِتَابَ وَالسُّنَّةَ ، وَالْجَرْحُ بِهِمْ أَوْلَى وَهُمْ زَنَادِقَةٌ» (الكفاية في علم الرواية: 49/1)

ސުފްޔާނު ބިނު ޢުޔައިނާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ:

(من نطق في أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم بكلمة فهو صاحب هوى.)

މާނައީ: "الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި ގުޅިގެން (ނުބައި) އެއްވެސް ބަހުކޮޅެއް ވާހަކަދައްކައިފި މީހާއީ ހަވާނަފްސުގެ (ބިދުޢައިގެ) އަހުލުވެރިއެކެވެ."

މާނައީ: " الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަކީ ޤަދަރުވެރިކަން މިލަކު ޔަޤީނުން ހިތްހަމަޖެހުން ބޭކަލުން ގިނައެވެ. އެހެން ބޭކަލުންގެ ދުޢާގައި ރަސޫލާ ﷺ ވެސް ބައްދަލުވެވޭނެވެ. އަދި ދުޢާކުރުން އަޅުގަނޑުމެންގެ ގާތުގައި ދުޢާކުރުމަށް ސުންނަތުގެ ގޮތުގައި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން. އަދި އެބައިމީހުން ބޭނުންވާ ކަންތައްތަކުގައި އަޅުގަނޑުމެންގެ ހުކުމްވެރިން (އެބަހީ: ސަޙާބީން)ގެ (ޙައްޤުވެރިކަން ގެއްލުވާލާ) ފަހިކުރުމަށެވެ. އެއީ ދުޢާކުރުމުގެ ސުންނަތް އެކަމުގެ ސަބަބުން ބާރުލިބިގެންދާނެއެވެ. އެބައިމީހުން ޖަވާބުދާރީވާނެ އެބައިމީހުންނަކީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ވާޖިބު ބިމާހުރުން ފަހުގެ ޖަންނަތުގެ އަހުލުވެރިން...

މުޙައްމަދު ބިނު ސުބައިޙު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...أَيُّهَا الْعَائِبُ لِأَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَوْ نِمْتَ لَيْلَكَ، وَأَفْطَرْتَ نَهَارَكَ لَكَانَ خَيْرًا لَكَ مِنْ قِيَامِ لَيْلِكَ، وَصِيَامِ نَهَارِكَ مَعَ سُوءِ قَوْلِكَ فِي أَصْحَابِ نَبِيِّكَ، وَيْحَكَ، فَلَا قِيَامَ لَيْلٍ، وَلَا صِيَامَ نَهَارٍ، وَأَنْتَ تَتَنَاوَلُ الْأَخْيَارَ...) (شرح أصول الاعتقاد: 2819)

މާނައީ: "އޭ މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް އައިބުކުރާ މީހާ! ކަލޭ (ރޭ އަޅުކަންކުރުމުގެ ބަދަލުގައި) ނިދާފައި، އަދި (ދުވަހުގެ) ރޯދަ ނުހިފާ ބޭރުގައި ހުރިނަމަ، ކަލޭ ނަބިއްޔާގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާމެދު ނުބައި ބަސްބުނާ ހާލު ރޭ ދުވަހު ދުވާލު ޢިބާދަތްކުރުމުގެ ބަދަލުގައި ރޭގަނޑު ބޭކާރު ކަލޭއަށް ހެޔޮވާނެއެވެ. ކަލޭއަށް ހަލާކުވެއްޖެއެވެ! ކަލޭ ނުބައިވެގެންވާ މީސްތަކުން (އެބަހީ: ސަޙާބީންނަށް) ނުބައި ބަސްބުނާ ހާލު ކަލޭއަށް ރޭގަނޑުވެސް އަދި ދުވާލުގެ ރޯދައެއްވެސް ނެތެވެ..."

ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ , فَبِأَيِّهِمُ اقْتَدَيْتُمُ اهْتَدَيْتُمْ.) [38]

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން ތަރިތަކެއްފަދަ ބޭކަލެކެވެ. އެއިން ކޮންމެ ބޭކަލަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަބާވިކަމުގައިވިޔަސް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހިދާޔަތް ލިބޭނެއެވެ."

އަދިވެސް (ސުންނަތުގެ ޝަރަޙުގައި) الله ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޞަޙާބާ ކަލުންތަކުގައި ވެރިންގެ އަމުރާ ކިޔަމަންތެރިވުމެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މައްޗަށް ޚިލާފުވުން އެއްބަސްވެ އިޖްމާޢުވެ، އެބައިމީހުންގެ ކުރުމާއި އެކަމުގައި ހަރާމްކަމާއި ބަލާލުމާއެކު މިހާރު ތަފާ އަރިހުން ދުއްމިކަންނެވެ.

އަދި ހެޔޮ ޙަސަދު މިޙަތަރުގައިވިޔަސް އަދި ނުބައި ވެރިޔަކަށްވިޔަސް ކަމެއްގެ މައްކަތް ފިރިހަތާ ނުވާކަމަށް ދިރިއުޅެނީ ޙާލުގައި ކިބައިގުތުން އެއްލާފައިވެސް މިފަދަ ކުރަންޖެހޭނެއެވެ.[39]

[38] جامع بيان العلم وفضله: 1757 މިޙަދީޘް ޞަޙީޙު ނޫން ޙަދީޘްކަމުގެ. އިމާމް އަލްބާނީގެ އަލްސިލްސިލަތުއް ޟަޢީފާ ނަންބަރު 58 ގައި މިޙަދީޘް ޞަޙީޙުނޫންކަމަށް ބާޠިލް ޙަދީޘެކޭ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

[39] ޢުބާދަތުބުނު ޞާމިތު ރضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ފަރާތުން ބައިޢަތުގައި ހުރީ ތަކެތިގެން ކުރެއްވި ބައިޢަތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ: (أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا، وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةً عَلَيْنَا، وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ، إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا، عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ.) (رواه البخاري: 7056، ومسلم: 1840)
ނަކަތް: އެބައިމީހުން ހިތަކަށް، އެބައިމީހުން ހިތާމަތާކުރެއްވުން އަޅުގަނޑުމެން ނުބައިކުށެއް، އެބައިއްސުރެ ދޭދޭކަމުން ނަފާވެހޮވާގަތުން އަޅުގަނޑުމެން ތަކެތީގައިވެސް ނުބައިކުށާކަމެއް، ހަޖޫޝާސް ނަސޭޙަތް

އަދި ޙައްޖާއި ހަނގުރާމަކުރުންވެސް އިމާމާއި އެކީގައި މާތްލެވިގެންނެވެ. އަދި
އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ހުކުރުނަމާދުކުރުން ވެސް ހުއްދަވެގެންނެވެ. ދެން އެއަށްފަހުގައި
ރަކުޢަތް ކުރާނީއެވެ. ކޮންމެ ދެރަކުޢަތެއް ވަކިންކުރާ ބާރުގައިއެވެ. އަބަދުވެސް ބިދު ބަސްބަލާ
ވިދާޅުވެފައިވާ މިފަދައިންނެވެ.[40]

މުސްލިމުންގެ ތެރެއިންވާ މުސްލިމް ފިރިހެނުންނެވެ. އެއްވެސް ހާލެއްގައި ދީނުން ބޭރުވެފައިވާ
މުރުތައްދުވެގެން، ނުވަތަ ސިޔާސީ ދެކޮޅުވެރިކަމެއްގެ އެކަނި މިހުންނަން ބައިވެރިވެ ނުވެއެވެ. މިއީ އިސްލާމްދީން
އިޖްމާޢުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މިމައްސަލައިގެ އިތުރު ތަފްސީލު ބަލާލުމަށް މިޢާމުން ކިތާބު ނަތީޖާއިގެ
އިމާމް އަޙްމަދުގެ އުޞޫލުއްސުންނާގެ ޝަރަޙައިގެ ބައްލަވާށެވެ.

40 ފިރުޢައުނާއި ފިރުޢޯ ކަސްރަކާ އިމާމުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމުގެ މައްސަލައިގައި މިދާރުން ކުރިން
ނެރުނުއިރާ އުސޫލުއްސުންނާ ޝަރަޙައިގެ ފަރާތުން ވިދާޅުވެފައިވާ ވާހަކައެވެ.
ނޯޓް: ހުކުރުނަމާދުގެ ފަހުން ސުންނަތް ކުރާ ބޭފުޅުންނާއި ދެރަކުޢަތް ނަމާދުކުރެވޭނޭ
އިޖްމާޢުވެގެންނެވެ. އެގޮތުން އެއީ ދެރަކުޢަތް ނަމާދުކަމެއް، އަދި ހަތަރު ރަކުޢަތް ނަމާދުކަމެއް
ކުރުވެގެން އަހިސާބުވެއްޖެއެވެ. އެގޮތުން ހަތަރުރަކުޢަތް ނަމާދަކީ އިބްނު އުމަރުގެ ރިވާޔަތެއް،
އަބޫ ހުރައިރާގެ ރިވާޔަތެއްގައި ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރުމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. އިމާމް އަޙްމަދު
ވިދާޅުވެއްޖެ ކަމަށް ސުންނަތެއްގައިވާ ކުރީގައި ހަތަރުރަކުޢަތް ވިދާޅުވެގެންނެވެ. އަދި ބުނެވޭ
އެގޮތުގައި ހުކުރުނަމާދަށް ފަހު ދެރަކުޢަތް ނަމާދުކަމުގެ ރިވާޔަތް ހުރެއެވެ. ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ.
މިއަހަރުގެ ރިވާޔަތަކީ ޝައިޚުލް ރިވާޔަތް ރަސޫލާ ނަބިއްޔާ ކުރައްވާ ހަމައެކަނި ކުރައްވާ ދެ ރަކުޢަތް
ނަމާދުކުރާ ވަގުތު ކުރިއެރުމަށް އަދި ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރުމުގެ ރިވާޔަތްތަކެވެ. ނިސްބަތުން ރަސޫލާގެ ފިޤްހުގެ
ޤާނޫނު ހުކުރު ބައްޔަކު ހުރި ގޮތުން ހިނގާ ސުންނަތެއް ކަމުގައި އިޖްމާޢު ކުރި އެވެ.

އީސާ ބިން މަރްޔަމް عليه السلام ފައިބާވަޑައިގަންނަވަން ދެންދެން ޚިލާފަތްވާނީ ޤުރައިޝީވަންހައިގެ ރަސްކަލުންނަށެވެ.[41]

41 ހިލާ ދުސްތޫރުން ޚިލާފަތާ އެއް ފިޔަވަޅުތަކުގައި ޚިލާފަތް ކަނޑައެޅުމަށް ބޭނުންވާ ވާޖިބުތަކެވެ. އަދި އެއްޗަކާނއެގެއި ދަރަޖައިން ތިބޭނެ ކުރީގެ ފަސޭހަ ދަރަޖަތަކެވެ. ދަންނަވާ، ޚިލާފަތް ކަނޑައެޅުމަށް ބޭނުންވާ ވާޖިބުތަކާއި މިކަމުގައި ގައުމީ ކަމަކީ ޢަޤީދާގެ މައްސަލަތަކެއް ކަމުގައި ބުނެވޭ އަހުލުއްސުންނަތުގެ ގައުމަކަށް ވެއެވެ. މިއީ ޢަޤީދާގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަމެކެވެ. އަދި ބައެއް އަހުލުއްސުންނާގެ ބައެއް ބޭބޭފުޅުން ޚިލާފަތް ނަޑާލާ ޢަޤީދާގެ ކަމެއް ނޫން ކަމަށް ބަޔާންކުރަނީ، ކުރެވޭ ޢަޤީދާގެ ބައެއް މީހުން އެކަމުގައި ފާހަގަކޮށްފައެވެ. އެބަހީ ޢަޤީދާގެ ބައެއް ފޮތްތަކުގައި ހިމެނިފައިވާ ޙަޤީޤަތެއް ވާއިރު ބައެއް ޢުލަމާއުން އެކަން ހިމަނުއްވާފައެއްނުވެއެވެ.

އިބްނު ޢުމަރު رضي الله عنهما ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «لاَ يَزَالُ هَذَا الأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنْهُمُ اثْنَانِ» (رواه البخاري: 3501، ومسلم: 1820)

މާނައީ: "ޤުރައިޝުންގެ ތެރެއިން ދެމީހުން ބާކީވާހާ ހިނދަކު (އެބަހީ: ޚިލާފަތުގެ ވެރިކަން) ދާއިމުވާނީ ޤުރައިޝުންނަށެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «النَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ فِي هَذَا الشَّأْنِ، مُسْلِمُهُمْ تَبَعٌ لِمُسْلِمِهِمْ، وَكَافِرُهُمْ تَبَعٌ لِكَافِرِهِمْ» (رواه البخاري: 3495، ومسلم: 1818)

މާނައީ: "މިކަމުގައި (އެބަހީ: ވެރިކަމުގައި) މީސްތަކުންވަނީ ޤުރައިޝުންނާއި ތަބާވެގެންނެވެ. މުސްލިމުން ޤުރައިޝުންގެ މުސްލިމުންނާއި ތަބާވެގެންނެވެ. މީސްތަކުންގެ ކާފިރުން ޤުރައިޝުންގެ ކާފިރުންނާއި ތަބާވެގެންނެވެ."

އަބޫ ބަރްޒާ رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (الْأَئِمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ...) (رواه أحمد: 19777)

މާނައީ: "އިމާމުންނަކީ ޤުރައިޝުންގެ ތެރެއިންނެވެ..."

ޢަމްރު ބްނުލް ޢާޞް ﵁ގެ ޢަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «الْخِلَافَةُ فِي قُرَيْشٍ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ» (السنة لابن أبي عاصم: 1109)

މާނައީ: "ޚިލާފަތް ޤިޔާމަތް ޤާއިމްވާންދެން ހިފަހައްޓާނީ ޤުރައިޝީންގެ ތެރޭގައެވެ."

ޢަބްދު ﷲ ބްނު ޢަމްރު ބްނުލް ޢާޞް ﵄ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (إِنَّ هَذَا الأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ، لاَ يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ الله فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ، مَا أَقَامُوا الدِّينَ.) (رواه البخاري: 7139)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިކަންތައް (އެބަހީ: ޚިލާފަތް) ވާނީ ޤުރައިޝީންގެ ތެރޭގައެވެ. އެކަމުގައި އެމީހުންނާއި ދުޝްމަނުވެރިވާ މީހަކު، ފަހެ ﷲ ތަޢާލާ އޭނާގެ މޫނުމަތިން ނަރަކައަށް ވައްޓާލައްވާނެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން ދީން ޤާއިމްކުރާހާ ހިނދަކުއެވެ."

ޙަރްބު އަލްކިރްމާނީ ﵀ ގެންނެވި އިޖްމާޢުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (هذا مذهب أئمة العلم وأصحاب الأثر وأهل السنة المعروفين بها المقتدى بهم فيها، وأدركت من أدركت من علماء أهل العراق والحجاز والشام وغيرهم عليها فمن خالف شيئًا من هذه المذاهب، أو طعن فيها، أوعاب قائلها فهو مبتدع خارج من الجماعة زائل عن منهج السنة وسبيل الحق، وهو مذهب أحمد وإسحاق بن إبراهيم بن مخلد، وعبد الله بن الزبير الحميدي وسعيد بن منصور، وغيرهم ممن جالسنا وأخذنا عنهم العلم فكان من قولهم.... والخلافة في قريش ما بقي من الناس اثنان، ليس لأحد من الناس إن ينازعهم فيها، ولا يخرج عليهم، ولا يقر لغيرهم بها إلى قيام الساعة....) (مسائل حرب الكرماني: 3/967-970)

މާނައީ: "މިއީ ޢިލްމުގެ އިމާމުންނާއި، އަޘަރުވެރިކަމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންކަމުގައި އެނގިގެންވާ އަދި އެބައިމީހުންނަށް ތަބާވެވޭ ބޭފުޅުންގެ މަޛްހަބެވެ. އަދި އިރާޤާއި، ޙިޖާޒުކަރައާއި، ޝާމްކަރައިން އަހުލުވެރިންނާއި ބައްދަލުވި އިލްމުވެރިން އެހެން އިލްމުވެރިންގެ އެގޮތުގެ މަތީގައި ތިއްބެވި ގޮތެވެ. ފަހެ މިމަޛްހަބުތަކުން (އެބަހީ: މިބައިމީހުންނާ ދިމާލުގައި) ކަމަކާއި ޚިލާފުވެއްޖެ މީހާ، ނުވަތަ ފާޑުކިޔައިފި މީހާ، ނުވަތަ އެއްކިޔައިން ވިދާޅުވި ބޭފުޅުންނަށް ޢައިބުދައްކައިފި މީހާ ޖަމާޢަތުން ބޭރުވެގެންވާ، ސުންނަތުގެ މަންހަޖާއި ޙައްޤުގެ މަގުން ދުރުވެގެންވާ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އަދި މިއީ އަޙްމަދުއާއި، އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމް ބިން މަޚްލަދުއާއި، ޢަބްދު ﷲ ބިން ޒުބައިރު އަލްޙުމައިދީއާއި، ސަޢީދު ބިން މަންޞޫރުއާއި، އެބައިމީހުންގެ ގާތުގައި އަޅުގަނޑުމެން އިށީނދެ

އިތުރުންގެ މީހުންގެ މަތިރަށްވެ. އެގޮތުން އެބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅުގެ ތެރޭގައި:....މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ދުވީހުން ބާރުވެގެން މިއަދަބަސް ހިލާފުވުމަކީ ޤުރައިޝުންގެ ތެރޭގައިއެވެ. ޚިލާފެއް ހަމައެއް މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެކަކަކަށްވެސް އެކަމުގައި އެބައިމީހުންނާއި ދެކޮޅުވެރިވި، އެބައިމީހުންނާއި ދެކޮޅަށް ނިކުތް، އަދި އެންމެން ބަރާބަރު އެކަމަށް އިޖުމާޢުވެފައި ވެއެވެ..."

ޤާޟީ ޢިޔާޟްގެ ބަޔާން ނަޤުލުކުރައްވައެވެ: (اشْتِرَاطُ كَوْنِهِ قُرَشِيًّا هُوَ مَذْهَبُ الْعُلَمَاءِ كَافَّةً قَالَ وَقَدِ احْتَجَّ بِهِ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ عَلَى الْأَنْصَارِ يَوْمَ السَّقِيفَةِ فَلَمْ يُنْكِرْهُ أَحَدٌ قَالَ الْقَاضِي وَقَدْ عَدَّهَا الْعُلَمَاءُ فِي مَسَائِلِ الْإِجْمَاعِ وَلَمْ يُنْقَلْ عَنْ أَحَدٍ مِنَ السَّلَفِ فِيهَا قَوْلٌ وَلَا فِعْلٌ يُخَالِفُ مَا ذَكَرْنَا وَكَذَلِكَ مَنْ بَعْدَهُمْ فِي جَمِيعِ الْأَعْصَارِ قَالَ وَلَا اعْتِدَادَ بِقَوْلِ النَّظَّامِ وَمَنْ وَافَقَهُ مِنَ الْخَوَارِجِ وَأَهْلِ الْبِدَعِ أَنَّهُ يَجُوزُ كَوْنُهُ مِنْ غَيْرِ قُرَيْشٍ وَلَا بِسَخَافَةِ ضِرَارِ بْنِ عمرو في قوله أن غير القرشي من النبط وغيرهم يقدم على القرشي لهوان خَلْعِهِ إِنْ عَرَضَ مِنْهُ أَمْرٌ وَهَذَا الَّذِي قاله من باطل القول وزخرفه مع ماهو عَلَيْهِ مِنْ مُخَالَفَةِ إِجْمَاعِ الْمُسْلِمِينَ...) (المنهاج شرح صحيح مسلم: 200/12)

މާނައީ: "...ޚަލީފާއަކީ ޤުރައިޝީއެއްކަމުގައިވުން ޝަރުޠުވެގެންވުމީ ހުރިހާ އިލްމުވެރިންގެ މަޛްހަބެވެ. އަދި ސަޤީފާގެ ދުވަހު އަބޫބަކުރާއި ޢުމަރު رضي الله عنهما ، އަންޞާރީންގެ މައްޗަށް ހުއްޖަތް ދެއްކެވިއެވެ. އަދި އެކަމަށް އެއްވެސް ބޭކަލަކު އިންކާރު ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އިލްމުވެރިން މިކަން ހިމަނުއްވާފައިވަނީ އިޖުމާޢުވެފައިވާ މައްސަލަތަކުގެ ތެރޭގައެވެ. އަދި މިކަމުގައި އަހަރުމެން މިބަޔާންކުރި ގޮތާއި ޚިލާފުވާގޮތަށް އެއްވެސް ބަހެއް އަދި ޢަމަލެއް ސަލަފުންގެ އަރިހުން، އަދި އެބޭކަލުންގެ ފަހުން އައި ހުރިހާ ޒަމާނެއްގައިވެސް ނަޤުލުކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އައްނައްޒާމްއާއި އޭނާއާއި އެއްބަސްވި ޚަވާރިޖުންނާއި ބިދުޢައީގެ ފަރާތްތަކުގެ ބަސްކޮޅުގައިވާ ޤުރައިޝީފަރާތުން ނޫނަސް ޚަލީފާއަކަށް ވެވޭނެކަމަށް ބުނާ ބަހަކީ އެއްވެސް ބުރަވެވޭނޭ ބަހެއް ނޫނެވެ. އަދި ނަބަޠީންނާއި އެނޫން މީހުންވެސް ޚަލީފާއަކަށް އިސްކުރުމުގައި ޤުރައިޝީންނަށްވުރެ އިސްކަންދެވޭނެކަމަށް، އެއީ ކަމެއް ދިމާވެއްޖެނަމަ އޭނާ ވަކިކުރަން ފަސޭހަވާނެކަމަށް ބުނާ ޟިރާރު ބިން ޢަމްރުގެ ސަޚާފަތްތެރި ބަހަކަށްވެސް ނުބަލާނެއެވެ. މިއީ ބާޠިލު ބަހަކީ ޒަޚްރަފުވެގެންވާ ބަހެކެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ އިޖްމާޢާއި ޚިލާފުވެގެންވާ ގޮތުގެ މަތީގައި އޭނާ ހުރި ހުރުން އެކަށޭނަ އޭނާއަށް ޢިނާޔަތްދިނުމަކަށް ނުވެއެވެ..."

އަދި މުސްލިމުންގެ އިމާމުންނަކީ އިމާމަކާއި ޚިލާފަތް ނިސްބަތްވަނީ ޤުރައިޝީ ބަޔަށް ގަބޫލުކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ މުސްލިމުންގެ ޖަމާޢަތް ބައިބައިކޮށްނުލުމެވެ. އަދި އަމީރުވެރިކަމާއި ހިފެހެއްޓުމެވެ. އަދި އޭނާގެ މަތިން ބާރުޖެހުމަކީ މަނާކަމެކެވެ.[42]

އަދި ސުލްޠާނާއި ހަނގުރާމަކުރުމާއި، އެބައިމީހުންނާއި ދެކޮޅަށް ނިކުތުން ހުއްޓުވައިލެވިފައިވެއެވެ. އެބައިމީހުން އަނިޔާވެރިވިކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ، އަބޫ ޛައްރު އަލްޣިފާރީއަށް ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅެވެ:

«اصبر وإن كان عَبْدًا حَبَشِيًّا»[43]

މާނައީ: "ކެތްކުރާށެވެ (އެބަހީ: ވެރިޔާއަށް) ޙަބަޝީ އަޅެއްކަމުގައިވިޔަސް ތިބާ ކެތްތެރިވާށެވެ."

އަބޫ ނުޢައިމް އަލްއަޞްބަހާނީ ؒ ވިދާޅުވިއެވެ: (...لَا خِلَافَ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ أَنَّ الْخِلَافَةَ فِي قُرَيْشٍ وَالْأَئِمَّةَ مِنْهُمْ...) (تثبيت الإمامة: 254/1)

މާނައީ: "...ޚިލާފަތަކީ ޤުރައިޝީންގެ ތެރެއިންކަމާއި، އިމާމުންވެސް އެމީހުންގެ ތެރެއިންކަމާއިމެދު މުސްލިމުންގެ ދެމެދުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއް ނުވެއެވެ.."

[42] އިބްނު ޢައްބާސް ؓ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الجَمَاعَةَ شِبْرًا فَمَاتَ، إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً» (رواه البخاري:7054، ومسلم: 1849)

މާނައީ: "އެމީހެއްގެ އަމީރުގެ ފަރާތުން އޭނާ ނުރުހޭކަމެއް ފެނިއްޖެއްޔާ ފަހެ އޭނާ ކެތްތެރިވާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ކައިރިވަޅެއްގެ ދިގުމިނުން ޖަމާޢަތާއި ވަކިވެއްޖެމީހާ، ދެން އޭނާ މަރުވެއްޖެކަމުގައިވާނަމަ އޭނާ ޖާހިލިއްޔަތުގެ މަރަކުން ގޮތުގެ މަރުވީއެވެ."

[43] رواه مسلم: 1837

އަދި އަންޞާރުންނަށް އެކަލޭގެފާނު ނަޞީޙަތްކުރެއްވި ބަސްފުޅުގައިވާ ފަދައިންނެވެ:

(...اصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الحَوْضِ.)[44]

މާނައީ: "...ޞަބުރުކޮށް (ތިޔަބައިމީހުން ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދެއްވިގެންވާ ފެންގަނޑު)ގެ ކައިރިން ތިމަންކަލޭގެފާނާއި ތިޔަބައިމީހުން ބައްދަލުވާންދެން ކެތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ."

އަދި ސުލްޠާނާއި ހަނގުރާމަކުރުން ސުންނަތުގައި ނުވެއެވެ. ވީމާ ހަމަކަށަވަރުން އެކަމުގައިވަނީ ދީނާއި ދުނިޔޭގެ ފަސާދަވެއެވެ.

އަދި މުސްލިމުންގެ ނަފްސުތަކާއި މުދާތަކާއި އަބުރުތަކާއި ދިފާޢުކޮށްދިނުމަށް ޚަވާރިޖުންނާއި ހަނގުރާމަކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.

އަދި އެބައިމީހުން ޖަމާޢަތާއި ވަކިވެ ފަހަތަށް ދިޔުމުން އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުން ދިޔުމުން، އަދި އެބައިމީހުންގެ ޒަޚަމްވެގެން ވެއްޓިފައިވާ މީހުން ޤަތުލުކުރުމެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ 'ޤައިދު' ނުކުރެވެސް، އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އަސީރުވާ މީހުން ޤަތުލުކުރުމެއްވެސް، އަދި އެބައިމީހުންގެ މުދާ ޣަނީމަތެއްގެ ގޮތުގައި ހިފުމެއްވެސް ނުވެއެވެ.

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށިއެވެ. ދަންނާށެވެ! الله ޢައްޒަ ވަޖައްލައަށް ނާފަރުމާނުވާކަމެއްގައި އެއްވެސް އިންސާނަކަށް ކިޔަމަންވުމެއްނުވެއެވެ.

[44] رواه البخاري: 3792 ، ومسلم: 1845

އަދި އިސްލާމްކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ މީހަކަށް، ހެޔޮ ޢަމަލަކަށް އަދި ނުބައި
ޢަމަލަކަށް ފަހު ވިޔަސް ހުކުމްނުކުރެވޭނެވެ. އެހެނީ ފަހު އެއީ މަރުވާހިނދު ނިމިގެންދިޔަ ކޮންކަމެއްގެ
މަތީގައިކަމެއް ބިޔާއަކަށް ނޭނގޭއެވެ. އެކަމަށް ﷲ ގެ ޢިލްމުގައި ހިފެހެން ބިޔާ އެނގޭނީއެވެ.
އަދި އޭނާގެ ޚާތިމަތަށްބަލައި ބިޔާ އޭނާގެ މައްސަލަ ބިރުވެރިވާނެއެވެ. އަދި މަރުވާހިނދު
އޭނާއާއިމެދު އިސްލާމްދާރިން (ޚާތިމަކަން އޭނާ) ހިތާމަކުރުންވާނޭކަމެއް ބިޔާއަކަށް ނޭނގޭއެވެ.
އަދި އޭނާ އިސްލާމްކަމުގެ މަތީގައި މަރުވެއްޖެނަމަ އެވަގުތުގައި ﷲ ތަޢާލާ ކަންތައް
ހިންގާނެ ގޮތެއްވެސް ނޭނގޭއެވެ. އެކަމަށް ﷲ ގެ ޢިލްމުގައިވަން އެނގޭނީއެވެ. އަދި އޭނާގެ
ޚާތިމަތުގެ މައްސަލަ ބިރުވެރިވާނެއެވެ. އެކަމަށް އެޚާތިމާއި ތަޅުތެކިވެސް ޚާތިމައް ގޯނާވި
އެއްވެސް ޚާތިމައް ނުވެއެވެ.[45]

[45] ތަންބީހާއެވެ! އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އެއް އަސްލަކީ ޤިބްލަވެރި އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން
އެކަކަށްވެސް އޭނާ ސުވަރުގެ ހުރި އަހުލުއްސުންނަތުގެ ކަލަން، އަދި ނަރަކަ
ޖެހޭނެ ސުވަރުގެ ނުބައި އަހުލުވެރިކަން ކަށަވަރު ނުކުރެވޭނެ ކަމަށް ހުކުމްކުރުން
ހުކުމްކުރެވެން ނުކުރުމަކީ ސުންނަތުގެ ޤުރުއާނާއި ހަދީޘް ހުކުމް ކުރަނީ ޤަތުޢީ ކަމަކަށެވެ. ނަމަވެސް
ސުވަރުގޭގައިކަން ނުވަތަ ނަރަކަގައިކަން ހުކުމްކުރުން މީހަކަށް އަހުލުވެރިކަން ކަށަވަރުނުކުރެވޭނެއެވެ. ދީނުގައި
ހުރިހާމީހުންގެ އަހުލުވެރިކަން ﷲ ގެ ޢިލްމުގައި ކަށަވަރުވާ ކަމަށް ބަލައިގަނެވޭނެއެވެ. އަދި ޚާތިމަތުގެ
އަހުލުވެރިކަމަށް ބަލާއިރުގެ ޚާތިމަތުގެ ފަހުކަން ބިރުވެރިވެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މައްސަލަ ނަރަކައިގެ ބިރުވެރި
ބިރުވެރިވެއެވެ.

ބަޔާ ބިން ޝާފިޢީއާއި، ސުފްޔާން ބިން ޢުޔައިނާއާއި، އަލްފުޟައިލާއި، އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟާއި،
އައްނަސާއީ ބިން ޝަރަޙްއާއި، ޙަމްމާދު ބިން ޙަމްމާދާއި، އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހާއި،
ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މަހްދީ رحمهم الله އާއި އަދިވެސް އެހެނިހެން ބޭކަލުން ވިދާޅުވިކަމަށް އަލްމަލަޠީ
رحمه الله ގެންނަވާފައިވެއެވެ: (...وَلَا ينزل أحد من أهل التَّوْحِيد جنَّة وَلَا نَارا وَلَا يكفر أحد من أهل
التَّوْحِيد بذنب وَإِن عمِلُوا الْكَبَائِر..) (التنبيه والرد على أهل الأهواء: 15/1)

މާނައީ: "...އަދި ޤިބްލާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް ވަނީ ނަރަކާގައިކަމަށް އަދި ސުވަރުގޭގައިކަމަށް ކަނޑައެޅޭނޫނެވެ. އަދި ޤިބްލާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް ފާފައެއްގެ ސަބަބުން ކާފިރު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ ބޮޑެތި ފާފަތައް ކުރިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ..."

ޙަރްބު ކިރުމާނީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَلَا يَشْهَدُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ بِعَمَلٍ عَمِلَهُ بِجَنَّةٍ وَلَا نَارٍ , نَرْجُو لِلصَّالِحِ وَنَخَافُ عَلَى الطَّالِحِ الْمُذْنِبِ , وَنَرْجُو لَهُ رَحْمَةَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. وَمَنْ لَقِيَ اللَّهَ بِذَنْبٍ يَجِبُ لَهُ بِذَنْبِهِ النَّارُ تَائِبًا مِنْهُ غَيْرَ مُصِرٍّ عَلَيْهِ , فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ وَيَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ. وَمَنْ لَقِيَ اللَّهَ وَقَدْ أُقِيمَ عَلَيْهِ حَدُّ ذَلِكَ الذَّنْبِ فَهُوَ كَفَّارَتُهُ كَمَا جَاءَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَمَنْ لَقِيَهُ مُصِرًّا غَيْرَ تَائِبٍ مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي اسْتُوجِبَتْ بِهَا الْعُقُوبَةُ فَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ , إِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ , وَمَنْ لَقِيَهُ مُشْرِكًا عَذَّبَهُ وَلَمْ يَغْفِرْ لَهُ...) (شرح أصول الاعتقاد: 320)

މާނައީ: "...އަދި ކުރާ ޢަމަލެއްގެ ސަބަބުން ޤިބްލާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަކަށްވެސް ސުވަރުގެއަށް އަދި ނަރަކައަށް ހެކިނުވެވޭނެއެވެ. އަހަރުމެން ޞާލިޙުންނަށް (ﷲ ގެ ރަޙްމަތަށް) އުއްމީދުކުރަމެވެ. އަދި ނުބައި ފާފަވެރިޔާގެ މައްޗަށް އަހަރުމެން ބިރުވެތިވަމެވެ. އަދި އޭނާއަށް ﷲ ޢައްޒަ ވަޖައްލަގެ ރަޙްމަތަށް އުއްމީދުކުރަމެވެ. އަދި އެފާފައަކާއި ނަރަކަ ވާޖިބުވާ ފާފައެއްކޮށް، އެކަމުން ތައުބާވެ އެކަމުގެ މަތީގައި ދެމިނުހުރެ ﷲ އާއި ބައްދަލުވާނަމަ، ފަހެ އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ތައުބާ ދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ ކިބައިން ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާ ފާފަތައް ފުއްސަވައެވެ. އަދި އެފާފައެއްގެ ޙައްދު އޭނާގެ މައްޗަށް ޤާއިމުކުރެވިގެން ﷲ އާއި ބައްދަލުވާނަމަ، ފަހެ އެޙައްދު އެއީ އެފާފައިގެ ކައްފާރާއެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން އައިސްފައިވާ ފަދައިންނެވެ. އަދި އެފާފަތަކުން ތައުބާނުވެ ޢިޤާބު ވާޖިބުވާ ފާފަތަކެއްކޮށް ނުވެ، އަދި އެކަންތައްތަކުގައި ދެމިހުރެ ބައްދަލުވާ ﷲ އާއި ބައްދަލުވާ މީހާގެ ކަންތައް ވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ ޢަޛާބުދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ ފުއްސަވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އާއި މުޝްރިކެއްގެ ގޮތުގައި ބައްދަލުވާ މީހާއަށް އެކަލާނގެ ޢަޛާބުދެއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ފުއްސަވައިނުދެއްވާނެއެވެ..."

ދުނިޔާގެ ދަރުނަށް، ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތަކުގައިވާ ޤިބްލާގެ އަހުލުވެރިންގެ މުޠުލަޤު މުޝްރިކުންނެވެ. އެތަކެއް ނަންތަކުގައިވެސް އިސްލާމްވެރިންގެ އަހުލުކަންކަމުގައިވާ މުޢާމަލާ އެންމެ ނަޞޭޙަތް ބިފީކަމުގައިވާ ޤިބްލާގެ މީސްތަކުންނަށް ދަތިވާ ކަންތަކެއް. އެކަން ނަޞޭޙަތް އަދާ މީހާއި، ޝަރީޢަތް

އަދި ރަޖަމްކުރުމީ ޙައްޤެވެ.[46]

އަރައިގަންނަ މީހާ ޤިބްލައިގެ އަހުލުވެރިން ތެރެއިން ނުވާހުއްޖެވެ. އަދި ކާފިރުންނަމަ، މުޝްރިކުންނާ އަމުރުގެ މަރުގައި ހުރި މުޝްރިކެއްގެ ގޮތުގައި ނިޔާވެފައިވާ އޭނާ ނަރަކާގައި ވާނެކަން ބުނުމަކީ ތަރީޚުން އަހުލުއްސުންނަތުގެ ސާބިތު އެކަށައަޅާފައިވާ ބައިގެ އަދިރުން ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ އަޢްރާބީއަކަށް ވިދާޅުވެއްވިއެވެ: «حَيْثُمَا مَرَرْتَ بِقَبْرِ مُشْرِكٍ فَبَشِّرْهُ بِالنَّارِ» (رواه ابن ماجه: 1573 وصححه الألباني والصواب إرساله)

މާނައީ: "މިތާ މުޝްރިކުންގެ ޤަބުރުގެ ކައިރިންދާ ކޮންމެ ފަހަރަކުން، ކަލޭ އެމީހަކަށް ނަރަކައިގެ އުފާވެރި ޚަބަރުދޭށެވެ!"

ﷲ ތަޢާލާ ވިދާޅުވެއެވެ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ.} (التوبة: 113)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާއަކަށް، އަދި އީމާންވީ މީހުންނަކަށްވެސް މުޝްރިކުންނަށްޓަކައި ފާފަފުއްސަވައިދިނުމަށް ދުޢާކުރުމެއް ނެތެވެ. އެއުރެންނީ ގާތްތިމާގެ މީހުންކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންކަން އެމީހުންނަށް ފާޅުވެ އެނގުމަށްފަހުގައެވެ."

އައްޠަބަރީ ﵀ ތަފްސީރުކުރައްވައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (من بعد ما يعلمون بموته كافرًا أنه من أهل النار....) (تفسير الطبري: 518/14)

މާނައީ: "...އެބަހީ: އޭނާ ކާފަރުއެއްގެ ގޮތުގައި މަރުވުމުން އޭނާއީ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން އެބައިމީހުންނަށް އެނގުމަށް ފަހުގައެވެ."

ސާފު ބަޔާންވެގެންވާ ގޮތުގައި ޝިރުކުކުރާ ޙާލު މުޝްރިކުންގެ ގޮތުގައި މަރުވެއްޖެނަމަ އޭނާއީ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިއެއްކަމުގައި ބައްލަވާ އެނގިގެންނެވެ. އަދި މުޝްރިކުންގެ ގޮތުގައި މަރުވާ މީހުންނާއިމެދު އަސްތަޣުފާރު ނަހީކުރެއްވީ މިކަމުގެ ތެރެއިންނެވެ.

46 ރަޖަމްކުރުމުގެ އާޔަތަކީ ޤުރުއާނުގައި ބާވައިލެއްވި ތިލާވަތުން އުވި އާޔަތެކެވެ. ދެންފަހުން އާޔަތުގެ ޙުކުމް މަންސޫޚު ނުކުރެވުނެވެ. އަދި އާޔަތުގެ ޙުކުމް ބާޤީވެގެންނެވެ. މިކަމުގައި

ބިދުޢަތުވެރިންގެ ތެރޭގައި އެއްވެސް ހިލާފުވެއްޖެއެވެ. އަދި ޝިޢާއްޔަ، ކުރީގެ އުއްމަތްތަކުގެ ކަލުގައިވާ ޚަވާރިޖުންނާއި ޞަޙާބާބެއިންގެ ތެރޭގައިވެސް މިޙުކުމްވެސް ކަނޑައެޅިގެން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޒިނާކުރި ޙަދީޘު ރަޖަމްކުރުމާއިމެދު އަހުލުއްސުންނާ ޚަވާރިޖުންނާ ޚިލާފުވެއެވެ. އެބައިމީހުން ޤުރުއާނުގައި ރަޖަމްގެ ޙުކުމް ނެތުމުގައި އެކަމަށްގައި އަޅާއަށް ހުރިވީ ބާރިތުގައިވާ ފުރައިންނެވެ. ރަޖަމްކުރުމުގެ މައްސަލަ އަދި ސާބިތުވާ ބާރިތުގައިވާ އަޅުގަނޑު ދިނުމުގެ ޤައުލު ނުވަތަ ޙައްޤުގައި ﷺ އާއި ހަމަޖެހިފައިވާ ރަޖަމްގެ ޙުކުމް ޤާއިމުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެއްވެސް އިސްލާމީ އުލަމާއިން ޚިލާފުވެފައެއް ނުވެއެވެ. މަޒްހަބުތަކުގެ ތެރެއިން އިޖްމާޢު ކޮށްފައިވާ ކަމެކެވެ.

ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (...إِنَّ اللهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَقِّ، وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ، فَكَانَ مِمَّا أَنْزَلَ اللهُ آيَةُ الرَّجْمِ، فَقَرَأْنَاهَا وَعَقَلْنَاهَا وَوَعَيْنَاهَا، رَجَمَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجَمْنَا بَعْدَهُ، فَأَخْشَى إِنْ طَالَ بِالنَّاسِ زَمَانٌ أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ: وَاللهِ مَا نَجِدُ آيَةَ الرَّجْمِ فِي كِتَابِ اللهِ، فَيَضِلُّوا بِتَرْكِ فَرِيضَةٍ أَنْزَلَهَا اللهُ، وَالرَّجْمُ فِي كِتَابِ اللهِ حَقٌّ عَلَى مَنْ زَنَى إِذَا أُحْصِنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ، إِذَا قَامَتِ الْبَيِّنَةُ، أَوْ كَانَ الْحَبَلُ أَوِ الِاعْتِرَافُ...) (رواه البخاري: 6830، ومسلم: 1691)

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ މުޙައްމަދު ﷺ ފޮނުއްވީ ޙައްޤާއިވެގެންނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ ފޮތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. އެގޮތުން الله ބާވައިލެއްވި އާޔަތްތަކުގެ ތެރޭގައި ރަޖަމްގެ އާޔަތްވެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެއާޔަތް ކިޔެވީމެވެ. އަދި އެއާޔަތް ދެނެގަން ހިފްޒުކުރީމެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ރަޖަމްކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ފަހުގައި ތިމަންމެންވެސް ރަޖަމްކުރީމެވެ. ފަހެ މީސްތަކުންނަށް ޒަމާން ދިގުވެއްޖެނަމަ މީހަކު ބުނެފާނެކަމަށް އަޅުގަނޑު ބިރުގަންނަމެވެ: ' الله ގަންދީ ބުނަމެވެ، الله ގެ ފޮތުން ތިމަންމެންނަކަށް ރަޖަމްގެ އާޔަތެއް ނުފެނުނޭ'! އެހެންވުމުން الله ފަރުޟުކުރައްވާފައިވާ ފަރުޟެއް ދޫކޮށްލުމުގެ ސަބަބުން އެބައިމީހުން މަގުފުރެދިގެންދާނެއެވެ. އަދި ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުންގެ ތެރެއިން މުޙްޞަނުވެގެންވާ މީހާ ޒިނާކުރިނަމަ، އަދި ހެކިބަސް ސާބިތުވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ބަލިވެއިންވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ އިޢުތިރާފުވެއްޖެނަމަ އެމީހަކު ރަޖަމްކުރުން الله ގެ ފޮތުގައިވާ ޙައްޤުވެގެންނެވެ..."

އިބްނު ޢައްބާސް رضي الله عنهما ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ كَفَرَ بِالرَّجْمِ فَقَدْ كَفَرَ بِالْقُرْآنِ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ...)
(رواه الحاكم في المستدرك: 8069 وصححه الذهبي، وابن حبان في صحيحه: 4430)

ވަނީ: "ރަޖުމުގެ ހުކުމަށް ކާފިރުވެއްޖެ މީހާ، ފަހެ އޭނާ ހިލޭސާބަހަކާ ފަދައިން ޤުރުއާނަށް ކާފިރުވެއްޖެއެވެ..."

އަޖުރީއިންނާއި ބައިހަޤީއިން އުމަރު ބިން އަބްދުލް ޢަޒީޒު ﵀ ، ބައްސާމު ބިން ފައްރޫޚު ﵀ އާއި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: (...مَا يَقُولُونَ فِي الرَّجْم فَقلت يكفرون بِهِ فَقَالَ الله أكبر كفرُوا بِاللَّه وَرَسُوله...)
(التنبيه والرد: 185/1، تاريخ دمشق: 444/12)

ވަނީ: "...އެބައިމީހުން ރަޖުމުކުރުމާއިމެދު ބުނަނީ ކީކޭހެއްތޯ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އެބައިމީހުން އެކަމަށް (އެބައި: ރަޖުމުކުރުމުގެ ހުކުމަށް) ކާފިރުވެއެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'الله أكبر! އެބައިމީހުން الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ކާފިރުވެއްޖެއެވެ..."

އިސްލާމްދީނުގައި އުޅޭ ބައެއްސެވެ، އަދި އިލްމުވެރިން އެކަމަށް އިޖްމާޢުވެގެންވާ ކަމަކަށް އިންކާރުކުރެއްވި މީހަކު ކާފިރުވެއްޖެކަމާއިމެދު ޝައްކެއް ނެތެވެ. ދީނުގައި މުސްލިމުންގެ އިޖްމާޢުން ޘާބިތުވެގެންވާ މިކަލޭ އުމޫރުތަކަށް އިންކާރުކުރާ އެކަމަކީ ގިނަބަޔަކު ދެނެގަނެފައިވާ ކަމެއް ކަމުގައި ވާނަމަ، ނުވަތަ ޚައިންސާނީ ޤަދީމްވުރެ ބުނެގެންނެވެ، ނުވަތަ އެވާހަކަ ނުވެހިދާނެ ޒާތުގެ މީހުން ކުރާއިރު ބިހިނިކަމަށް ޖެހިފައިވާ ކަމެއް ކަމުގައި ވާނަމަ، ނުވަތަ ޚަވާރިޖުންގެ އިޝްކާލުކަމަށް ވާނަމަ އަދި ފަހިކަމާއިމެދު ވެސް އެބައިމީހުން ބޭނުންވެއެވެ. މިފަދަ އެހެން އިލްމުވެރިންގެ ރާއެކީ ދޭހަވާ ފަދަ ކަމަކަށް...

[illegible]

އަދި ދަތުރުވެރިޔަށް ފެންފުހުމީ ސުންނަތެކެވެ.[47]

އެއްބަސްވެގެންވާ މިޔަލާއިގެދުވެސް މިޢުޖާންގެ އިތުރުގެ ފާރާން އަޔައިގެން ލިބި ބަޔަކު މަސްހުކުރު ޝައިޖާނުން އިންކާރުކޮށްފައިވާކަމެވެ. އެގޮތުން މަސްހުކުރުކޮށް ފަހަރެއްކަށްވާ އެއްޝައިޖާނީގެ ޤާސިމުވެ ގޮތްސާވީއެވެ! މިކަލާގެ ވަސީ މިންނުވެސް އެތަކެއް ދީނުގެ ޤަވާޢިދުތަކަށް އިންކާރުކޮށްފައެވެ.

[47] ވުޟޫކުރާއިރު ދަފައި ދޮވުމުގެ ބަދަލުގައި ޖިރާބުކަން މަސްހު ކުރައިގެން ހުންނަ ހުއްދުކަމީ ފެންފުހުމީ ރަސޫލާ ﷺ އާއި ސަހާބީންގެ ތަޢުލީމުން ހަދީޘުއްލާ ބޭކަރުންގެ އަދިހުން އެތައް ގިނަކަމުން ޘާބިތުވެފައިވާ ހަޤީޤަތެއް އައިސްފައިވާ މިކަމަކީ މިކަލާގެ އަޅުތަކުގެ ވިދާޅުވީ ދެލިޔެ ހަދާފައިވާ ކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. ސާބިތުވެގެން ވެވަޑައިގެން ސަލަފުންގެ ތިމާގެ ފިޤުހުގެ ޢަމަލީ ފަރާތުން ހުރިހާ ވަރަކަށް ވަނީ ކުރިއްވާ ދަރަޖައިގެ ދާއިރާގައި ކަމާބެހޭ ޢިލްމުވެރިން ހަވާލާދީ ތަކުރާރުކުރެއްވި އެވެ. އެއްބަސްވެގެންވާ ޢަމަލެއް ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަދިހުންނާއި ސަޙާބީންގެ އަދިހުން ސަލަފުންވެސް ޢަމަލުކުރައްވާ ތަރަހެއް ހިފެހެއްޓުމުގެ ދަރުންނެވެ.

ސުފްޔާން އައްޘައުރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...يَا شُعَيْبُ بْنَ حَرْبٍ لَا يَنْفَعُكَ مَا كَتَبْتُ لَكَ حَتَّى تَرَى الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ دُونَ خَلْعِهِمَا أَعْدَلَ عِنْدَكَ مِنْ غَسْلِ قَدَمَيْكَ...) (شرح أصول الاعتقاد: 314)

މާނައީ: "...އޭ ޝުޢައިބު ބިން ޙަރްބުއެވެ! (ވުޟޫކުރާއިރު) ޚުއްފާގެ ދެފައި ދޫކޮށްނުލައި، ދަފައިގެ މަސްހުކުރުމަކީ ދަފައި ދޮވުމަށްވުރެ ތަރަހަކީ ބޮޑުވެރި ޢަދުލުވެރި ގޮތެއް ކަމުގައި ނުދެކެނަމަ، މިއީ ތިބާއަށް ލިޔެދިން އެއްޗަކުން ފައިދާއެއް ނުކުރާނެއެވެ..."

އިބްނު ބައްޠާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومن السنة المسح على الخفين لمن أحدث، وقد كان لبس خفيه وهو كامل الطهارة إن كان مسافرا: ثلاثة أيام ولياليها، وإن كان مقيما: يوما وليلة. هكذا سن رسول الله صلى الله عليه وسلم وفعله هو وأصحابه، وعلى ذلك مضت سنة الأولين المسلمين، وأخذ به علماء الدين. لا ينكر ذلك ولا يرده إلا مبتدع من الناس، مخالف لرسول الله صلى الله عليه وسلم، راغب عن سنته، راد لقوله...) (الإبانة الصغرى: 207/1)

މާނައީ: "...އަދި ސުންނަތުގެ ތެރޭގައި ޙަދަޘްވެރިވާ މީހާ ދަތުރުގެ މަތީގައި ފެންފުހުމެވެ. އެއީ އޭނާ ހުރިހާ ޠާހިރުވުމަކާއެކު ޚުއްފާ ލައިގެން ހުންނަ ހާލަތުގައެވެ. ދަތުރުވެރިއަކަށް ތިން ދުވަހާ

އަދި ދަރުބާރުމީހާގެއި ނަމާދު ފަސްކުރުމުގެ ސުންނަތެކެވެ.[48]

ތިންރަކުޢަތެވެ. އަދި ފާއިތުވެގެން ހުރި މިހުސްނަމަ އެއްރަކާއި އެއްދުވަހެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތުގެ ކުރެއްވި، އަދި އުމަވީގެ ރާއްޖޭގެ އަސްރާރުން ބަލަހައްޓަވާފައި މިފަދައިންނެވެ. އަދި އެންމެ ފުރަތަމައިން މުސްލިމުންގެ ސުންނަތް މާތްވެގެންދިޔައީ އަޅުތަކުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި ދީނުގެ އިލްމުވެރިން ހިފި އަޅުތަކުގެ ވިސްނުމުންގެ ތެރެއިންވާ ބިދުޢަވެރި، الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހަދީސްތަކާ، އުމަވީގެ ރާއްޖޭގެ ސުންނަތަށް ފުރަގަސްދިނުމާ، ބަސްމުދު ރައްދުކުރާ މީހުންނެވެ އެކަމަށް އިންކާރުކޮށް ރައްދު ނުކުރާނެތެވެ..."

އަލްމަރްވަޒީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (وَقَدْ أَنْكَرَ طَوَائِفُ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ وَالْبِدَعِ مِنَ الْخَوَارِجِ وَالرَّوَافِضِ الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَزَعَمُوا أَنَّ ذَلِكَ خِلَافٌ لِكِتَابِ اللَّهِ وَمَنْ أَنْكَرَ ذَلِكَ لَزِمَهُ إِنْكَارُ جَمِيعِ مَا ذَكَرْنَا مِنَ السُّنَنِ وَغَيْرِ ذَلِكَ مِمَّا لَمْ نَذْكُرْ، وَذَلِكَ خُرُوجٌ مِنْ جَمَاعَةِ أَهْلِ الْإِسْلَامِ.) (السنة للمروزي:384)

މާނައަކީ: "ހަވާނަފްސާއި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ ޚަވާރިޖުންނާއި ރާފިޟީންގެ ބައިގަނޑުތައް ޚުއްފުގައި ފެންފުހުމަށް އިންކާރުކުރިއެވެ. އަދި އެކަންތައްކަލާ الله ގެ ފޮތާއި ޚިލާފުވެގެންވާ ކަމެއްކަމަށް އެބައިމީހުން ދައުވާކުރިއެވެ. ފަހެ އެކަމަށް އިންކާރުކޮށްފި މީހާ، އަހަރުމެން ބަޔާންކުރި ހުރިހާ ސުންނަތެއްކަމައި އަދި ބަޔާންނުކޮށްހުރި އެހެން ސުންނަތެއްތަކަށްވެސް އިންކާރު ކުރުން ލާޒިމުވެގެންވެއެވެ. އެއީ އިސްލާމްދީނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ޖަމާޢަތުން ބޭރުވެގެންވުމެވެ."

ނޯޓް: ބައެއް ޝަބާބުންގެ އަރިހުން ފެންފުހުމަށް އިންކާރު ކުރައްވާފައިވާ ބަސްތައްވަނީ ރިވާވެގެންނެވެ. އެހެން އެކަމުގެ ކުރިޔާގެއި އެބަކާމުންނަށް އަސްލުންނަތް ފާރާއި ނަހީމުންނެވެ. އެގޮތުން އިންކާރުގެ ބަސް ރިވާވެގެން ފަހުން އެބަހުން އަނބުރައި ކުރުއްވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި ސުންނަތް ތަރުތީބުކުރު އަޅުރަވައް ޖަމަޢަތުން އެކަށޭގައި ޒިޔާރަތްކޮށް އެއްބަސް އިޖުމާޢުވެގެންވާ މައްސަލައަކަށް އެކަށީވެއެވެ.

[48] މިއީ ފިޤުހީ ފަރުޢީ މައްސަލައެކެވެ. ދަރުބާރު މަތީގައި ނަމާދު ފަސްކުރުމަކީ އިލްމުވެރިން އިއްތިފާޤުވެގެންވާ ސުންނަތެކެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ބައެއް ގެމަސައްކަތުގައި އިލްމުވެރިން ޚިލާފުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިންގެ އަރިހުގައި ދަރުބާރު މަތީގައި ނަމާދު ފަސްކުރުމީ

ސުންނަތެވެ. ބަޔާއް އިތުރުވެރިން ކައިރިން ދުއި ވާޖިބުއްކަމުގައިވުމެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި ބަޔާއް އިތުރުވެރިންގެ ކައިރިގައި ޤަޞްރުކުރުމަކީ ފުރިހަމަކޮށް ކުރުން ރަނގަޅުވެގެންވެއެވެ.

އިބްނު ޢުމަރު ﵄ ވިދާޅުވިއެވެ: (...إِنِّي صَحِبْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّفَرِ، فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ، وَصَحِبْتُ أَبَا بَكْرٍ، فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ، وَصَحِبْتُ عُمَرَ، فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ، ثُمَّ صَحِبْتُ عُثْمَانَ، فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ» وَقَدْ قَالَ اللهُ: {لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ}.) (رواه البخاري: 1102، ومسلم: 689)
މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކުގައި ދަތުރުމަތީގައި ވީމެވެ. ދެން الله ތަޢާލާ އެކަލޭގެފާނު ހިފާވަޑައިގަތުމާއި ހަމައަށް (އަބޫބަކުރުގެ ހަޔާތުގައި ހަމައަށް) ދެރަކުޢަތަށްވުރެ އިތުރު ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އަހުރެން އަބޫބަކުރުއާއި އެކުގައިވީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ހިފާވަޑައިގަތުމާއި ހަމައަށް ދެރަކުޢަތަށްވުރެ އިތުރު ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އަހުރެން ޢުމަރުއާއި އެކުގައިވީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ހިފާވަޑައިގަތުމާއި ހަމައަށް ދެރަކުޢަތަށްވުރެ އިތުރު ނުކުރައްވައެވެ. ދެން އޭގެފަހުން ޢުޘްމާނުއާއި އެކުގައިވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނުވެސް ހިފާވަޑައިގަތުމާއި ހަމައަށް ދެރަކުޢަތަށްވުރެ އިތުރު ނުކުރައްވައެވެ. އަދި الله ތަޢާލާވަނީ ކުރައްވާފައިވަނީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ރަސޫލާގެ ގައިގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިވެތިވެގެންވާ ނަމޫނާއެއްވެއެވެ..."

ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ﵁ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައެވެ: «صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللهُ بِهَا عَلَيْكُمْ، فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ» (رواه مسلم: 686)
މާނައީ: "(ދަތުރުމަތީގައި ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުމަކީ) الله ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވާފައިވާ ޞަދަޤާތެކެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އެކަލާނގެ ޞަދަޤާތް ޤަބޫލުކުރާށެވެ."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ (...وَيُكْرَهُ إِتْمَامُ الصَّلَاةِ فِي السَّفَرِ قَالَ أَحْمَدُ: لَا يُعْجِبُنِي وَنُقِلَ عَنْ أَحْمَدَ إِذَا صَلَّى أَرْبَعًا أَنَّهُ تَوَقَّفَ فِي الْإِجْزَاءِ وَتَوَقُّفُهُ عَنْ الْقَوْلِ بِالْإِجْزَاءِ يَقْتَضِي أَنَّهُ يَخْرُجُ عَلَى قَوْلَيْنِ فِي مذهبه ولم يثبت أن أحد مِنْ الصَّحَابَةِ كَانَ يُتِمُّ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّفَرِ وَحَدِيثُ عَائِشَةَ فِي مُخَالَفَةِ ذَلِكَ لَا تَقُومُ بِهِ الْحُجَّةُ...)(الاختيارات الفقهية: 434/1)
މާނައީ: "...އަދި ދަތުރުމަތީގައި ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށް ކުރުން މަކްރޫހުވެގެންވެއެވެ. އަޙްމަދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެވާހަކައިން ކަންބޮޑުނުވުން އަހުރެންނަށް ކަމަކުނުދެއެވެ!' އަދި ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރެއްވިކަމަށް އޭނާއަށް

އަދި ދަތުރުމަތީގައި ރޯދަހިފުން ބޭނުން މީހަކު ރޯދަހިފާ، އަދި ބޭނުން މީހަކު ރޯދަ ދޫކޮށްލާހިނދެވެ.[49]

އެކަމުން ފުދޭނެތޯއާއިމެދު އަހްމަދު ހުއްޓިވަޑައިގެންނެވިކަން ނަޤުލުކުރެވިފައިވެއެވެ. އަދި އެކަހަލައިން ފުދޭނެކަމާއިމެދު އެކަލޭގެފާނު ތަވައްޤުފު ވަޑައިގެންނެވިކަމުން ޚާއްޞަކޮށް އެކަލޭގެފާނުގެ މަޒްހަބުގެ ފުޤަހާއުގެ މައްޗަށް އެޤަވުލު ނުކުރެވިފައިވުމެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޔާތުގައި އެއްވެސް ސަޙާބީއަކު ދަތުރުމަތީގައި ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށް ކުރައްވާކަމަށް ސާބިތުވެފައިނުވެއެވެ. އަދި އެއާއި ޚިލާފުވެގެންވާ ގޮތުގައި އަޙާދީޘެއްގައިވާ ޢާއިޝަތުގެފާނު ރިވާޔަތްކުރައްވާ ޙަދީޘް ދުއްވައިގެން ރިވާޔަތްކުރެވިފައިވާ ޙަދީޘްތައް..."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...كَانَ يَقْصُرُ الرُّبَاعِيَّةَ، فَيُصَلِّيهَا رَكْعَتَيْنِ مِنْ حِينِ يَخْرُجُ مُسَافِرًا إِلَى أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْمَدِينَةِ، وَلَمْ يَثْبُتْ عَنْهُ أَنَّهُ أَتَمَّ الرُّبَاعِيَّةَ فِي سَفَرِهِ الْبَتَّةَ...) (زاد المعاد: 1/447)

މާނައީ: "...އަދި އެކަލޭގެފާނު ހަތަރު ރަކުޢަތް ނަމާދު ކަޞްރުކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ދަތުރުވެރިއެއްގެގޮތުގައި ނިކުންނަވާހިނދުން މަދީނާއަށް އެނބުރި ވަޑައިގަތުމަށް ދާންދެން އެކަލޭގެފާނު ދެރަކުޢަތަށް ކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ދަތުރުމަތީގައި ހަތަރު ރަކުޢަތް ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށް ކުރެއްވިކަމަށް އެއްވެސް ގޮތަކުން ސާބިތުވެފައިނުވެއެވެ..."

[49] އަނަސް ބުން މާލިކު رضي الله عنه ވިދާޅުވެއެވެ: «كُنَّا نُسَافِرُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ فَلَمْ يَعِبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ، وَلاَ الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ» (رواه البخاري: 1947، ومسلم: 1118)

މާނައީ: "އަހަރުމެން ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި އެކުގައި ރަމަޟާންމަހު ދަތުރުކުރީމެވެ. ފަހެ ރޯދަދޫކޮށްލާ މީހަކު ރޯދަހިފާ މީހާއަށް ޢައިބެއް ނުކިޔައެވެ. އަދި ރޯދަހިފާ މީހަކު ރޯދަދޫކޮށްލާ މީހާއަށް ޢައިބެއް ނުކިޔައެވެ."

ރޯދަހަކީ ދަތުރުމަތީގައި ރޯދަހިފުން ބައެއް ބައިގަނޑުޖެހޭކަން ބުރަކުރުވައެވެ. އަދި އޭގެ އަނެއްބައިމީހުން ދަތުރުމަތީގައި ރޯދަދޫކޮށްލުން އަސާނެއް ބަދަލު މުސާފިރުގެ ހިތަށްއަރާ އެބަހުއްޓެވެ. ބަލާލައްވާ، މިޤައުސަރު ބަލާނުކުރުމެވެ.

އަދި ސަރާވީލް (ހަރުވާލު ފަޅްލޫން) ލައިގެން ނަމާދުކުރުމުގައި މައްސަލައެއް ނެތެވެ.[50]

އަދި ނިފާޤުކަމަކީ އިސްލާމްކަން ފާޅުކޮށް ކާފަރުކަން ވަންހަނާކުރުމެވެ.[51]

---

50 ސަރާވީލްއަކީ ފޫޅުން ތިރިއަށް ލާ ދެފައިއަށް ކަސްޖެހިފައި ހުންނަ ފޭރާމެވެ. އޭގެ ބާވަތުގައި ހަރުވާލާއި ފަޅްލޫނުފަދަ ތަކެތި ހިމެނެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ސަހާބީންވެސް ސަރާވީލް ލައްވައެވެ. އެއީ އިޒާރަށްވުރެ ސަރާވީލުން އައުރަ ނިވާކުރުމުގައި ބޮޑުވާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ވަނާތަމް އަރާވަރަން ބޮޑުނޫން، އައުރަ ނިވާވާގޮތަށް ހުންނަ ހަރުވާލު ފަޅްލޫނުލުމަކީ، އަދި އޭގައި ނަމާދު ކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. މުޙައްދިޘު ދިމާގައި ސަރާވީލުގެ ވާހަކަ ގެނައި ހަދީޘްތަކާއި ޝަރަޙައިގެ ބައިގަނޑުމަކުން ސަރާވީލް ލުމަކީ ހަރާމްކަމެއްކަމުގައި އަދި އޭގައި ނަމާދުކުރުން ހުއްދަނުވާކަމަށް ބަޔާންވެއެވެ.

51 ނިފާޤު ދެބައިކަމަށް ބެހިގެންވެއެވެ. އެއީ ދީނުން ބޭރުވާ ބޮޑު ނިފާޤާއި ދީނުން ބޭރުނުވާ ކުޑަ ނިފާޤެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...فَمِنْ النِّفَاقِ مَا هُوَ أَكْبَرُ وَيَكُونُ صَاحِبُهُ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنْ النَّارِ؛ كَنِفَاقِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أبي وَغَيْرِهِ؛ بِأَنْ يُظْهِرَ تَكْذِيبَ الرَّسُولِ أَوْ جُحُودَ بَعْضِ مَا جَاءَ بِهِ أَوْ بُغْضَهُ أَوْ عَدَمَ اعْتِقَادِ وُجُوبِ اتِّبَاعِهِ أَوْ الْمَسَرَّةِ بِانْخِفَاضِ دَيْنِهِ أَوْ الْمُسَاءَةِ بِظُهُورِ دِينِهِ. وَنَحْوِ ذَلِكَ: مِمَّا لَا يَكُونُ صَاحِبُهُ إلَّا عَدُوًّا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ.... وَأَمَّا النِّفَاقُ الْأَصْغَرُ: فَهُوَ النِّفَاقُ فِي الْأَعْمَالِ وَنَحْوِهَا: مِثْلَ أَنْ يَكْذِبَ إذَا حَدَّثَ وَيُخْلِفَ إذَا وَعَدَ وَيَخُونَ إذَا أُؤْتُمِنَ أَوْ يَفْجُرَ إذَا خَاصَمَ...) (مجموع الفتاوى: 28/434-435)

މާނައީ: "...އަދި ނިފާޤުގެ ތެރޭގައި އޭގެ އަހުލުވެރިޔާ ނަރަކައިގެ އެންމެ އަޑީ ހަރުފަތުގައިވާނޭ ބޮޑު ނިފާޤުކަންވެއެވެ. އެއީ ޢަބްދު الله ބިން އުބައްޔުއާއި އެނޫން މީހުންގެ ނިފާޤުކަންފަދަ ނިފާޤުކަމެވެ. އެއީ ރަސޫލާ ދޮގުކުރާކަން ފާޅުކުރުން ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު އެކަމަކާއިގެން ވަޑައިގެންނެވި ބައެއް ކަންތައް އިންކާރުކުރުން ނުވަތަ ރުޅިއައުން ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނަށް ތަބަޢަވުން ވާޖިބުވެގެންވާކަން

ޤަބޫލުނުކުރުން ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނުގެ ދީން ބަލިކަށިވުމުން އުފާކުރުން ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނުގެ ދީން ގާލިބުވުމުން ދެރަވުމާއި، އެނޫންވެސް އެކަމުގެ އަރުވާލުމަކީ الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ބަދުއްޔާކުރުމުގައި މުސްލިމު ނުވާނޭ އެފަދަ ކަންތައްކޮށް...ދަންނަވާ ކުޅެ ނިފާޤުކަން ދަންނަވަން، އެއީ ބަޔަކުޖެހޭކަމެއްގައި އެފަދަ ކަންތައްކުރުމެވެ. އެއީ ވާހަކަދައްކާއިރުގައި ދޮގުހެދުމާއި، ވަޢުދުވެއްޖެނަމަ ޚިލާފުވުމާއި، އަމާނާތްކާއި ބަލާވެއްޖެނަމަ ޚިޔާނާތްތެރިވުމާއި، އަދިއެހެންވެސް ނުބައިބަސްތައް ބުނުންފަދަ ކަންކަމެވެ..."

އިބްނު އަބީ މުލައިކާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (أَدْرَكْتُ ثَلَاثِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كُلُّهُمْ يَخَافُ النِّفَاقَ عَلَى نَفْسِهِ...) (رواه البخاري: 18/1)
މާނައީ: "ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ތިރީސް ބޭކަލުންނާ އަހުރެން ބައްދަލުވިއެވެ. އެހުރިހާ ބޭކަލުންވެސް އެބޭކަލުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ މައްޗަށް މުނާފިޤުކަމުގެ ބިރުވެތިވެލައްވައެވެ..."

އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (وَاللهِ، مَا أَصْبَحَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ وَلَا أَمْسَى عَلَى وَجْهِهَا مُؤْمِنٌ، إِلَّا وَهُوَ يَخَافُ النِّفَاقَ عَلَى نَفْسِهِ، وَمَا أَمِنَ النِّفَاقَ إِلَّا مُنَافِقٌ.) (السنة للخلال: 74/5)
މާނައީ: " الله ގަސަމުގެ ބުނަމެވެ! އެމީހެއްގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް މުނާފިޤުކަމަށް ބިރުގަންނަ ބާރުގައިމެނުވީ ހެނދުނުކުރާ މުއުމިނެއް ހަވީރުކުރާ އަދި ބިންމަތީގައި ނުވެއެވެ. އަދި މުނާފިޤަކު ފިޔަވާ މުނާފިޤުކަމުން އަމާންވެގެންނެއް ނުވެއެވެ."

ޙުޛައިފާ رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّمَا كَانَ النِّفَاقُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَإِنَّمَا هُوَ الْكُفْرُ بَعْدَ الإِيمَانِ.) (رواه البخاري: 7114)
މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މުނާފިޤުކަމާއި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައެވެ. ދަންނަވާ މިއަދުވާކަމަކަށްވާނީ އީމާންކަމަށްފަހުގައި ކާފިރުވުމެވެ."

ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ أَكْثَرَ مُنَافِقِي أُمَّتِي قُرَّاؤُهَا» (رواه أحمد: 6633)
މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މުނާފިޤުންގެ ގިނަ މީހުނީ ޤާރީންނެވެ."

ދަންނާށެވެ! ދުނިޔެއަކީ އީމާންކަމާއި އިސްލާމްކަމުގެ ޖޯޑުއެވެ.[52]

އަޙްމަދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي كُلُّ مُنَافِقٍ عَلِيمِ اللِّسَانِ» (رواه أحمد: 310)
މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޯގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މައްޗަށް އެންމެ ބިރުވެތިވެވަޑައިގަންނަވާ ކަމަކީ ދުލުގެ ޢިލްމު ގިނަ (ދޫފަރިތަ ހަރުމި) ކޮންމެ މުނާފިޤަކާއި ގުޅޭގޮތުންނެވެ."

އަލްޙަސަނުލް ބަޞަރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَسُودَ كُلَّ قَوْمٍ مُنَافِقُوهَا.) (صفة النفاق للفريابي: 110)
މާނައީ: "ކޮންމެ ޤައުމެއްގެ ވެރިޔަކަށް މުނާފިޤުން ކޮންމެހެން ދަންނަން ނުވާހަމަ ޤިޔާމަތް ގާއިމްނުވާނެއެވެ."

[52] ދާރުލް އިސްލާމަކީ އެބިމެއްގައި އިސްލާމްދީނުގެ ޙުކުމްތައް ތަންފީޛުކުރާބިމެވެ، އަދި މުސްލިމުންނަށް ބާރު ލިބިގެންވާ، އިސްލާމްދީނުގެ ޝިޢާރުތައް ފާޅުކުރެވިގެންވާ ބިމެވެ. އެއީ އެބިމުގައި ކާފިރުން ގިނަ ނަމަވެސްމެއެވެ. އަދި ދާރުލް ކުފުރަކީ އެބިމެއްގައި ކުފުރުގެ ޝިޢާރުތައް ފާޅުވެގެންވާ، އިސްލާމްކަމުގެ ޝިޢާރުތައް ފާޅުނުކުރެވޭ، މުސްލިމުންނަށް ބާރު ނެތް ބިމެވެ. ދަންނަށް، މިފަދަ ބިމަކީ ދާރުލް ކުފުރުއްކަމުގައި ބެލުމީ އެބިމުގައިވާ އެންމެން ކާފަރު ކުރުމެއް ނޫނެވެ. އެފަދައިން އެންމެން ކާފަރުކުރަނީ މުއުމިނުންނާއި ޚަވާރިޖުންގެ ބައިގަނޑުތަކެވެ. މައްކާއަކީ ކުރީގައި ދާރުލް ކުފުރެއްކަމުގައި ވިއިރު އެބިމުގައި މުސްލިމުންވެސް ތިއްބެވެ.

އަބާ ބުޠައިން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...الدّار داران: دار إسلامٍ ودار كفرٍ، فدار الإسلام هي التي تجري أحكام الإسلام فيها وإن لم يكن أهلها مسلمين، وغيرها دار كفرٍ...) (مجموعة الرسائل والمسائل النجدية: 655/1)
މާނައީ: "...ދާރުތަކަކީ ދެދާރެކެވެ. ދާރުލް އިސްލާމާއި ދާރުލް ކުފުރެވެ. ފަހެ ދާރުލް އިސްލާމަކީ އެބިމެއްގައި އިސްލާމްދީނުގެ ޙުކުމްތައް ހިނގާ ބިމެވެ. އެއީ އެބިމުގެ އަހުލުވެރިން މުސްލިމުންކަމުގައި ނުވިނަމަވެސްމެއެވެ. އެނޫން ބިމަކީ ދާރުލް ކުފުރެވެ..."

ކާފަރުންގެ ތެރޭގައި މުސްލިމުން އުޅުމާއިމެދު އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله އާއި ސުވާލުކުރެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ:
(...ان كَانَت احكام الاسلام ظَاهِرَة عَلَيْهِم وَكَانُوا هم اقوى فارجو ان لَا يكون بذلك بَأْس وَذَا لم يَكُونُوا

كَذَلِك فَلَا يسكن بَين ظهراني قوم يحكمون بِغَيْر حكم الاسلام.) (مسائل الإمام أحمد رواية عبد الله: (246/1

މާނައީ: "...އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އިސްލާމްދީނުގެ ހުކުމްތައް ފާޅުވެ ބާރުގަދަވެގެންވާނަމަ، އަދި ބާރުގަދަވެގެންވިޔަސް އެބައިމީހުން (އެބައި: މުސްލިމުން)ނަމަ، ހަމަ އެފަދައިން ކަންތައްތަކުން މައްސަލައަކަށް ނުވާނޭކަމަށް އަހުރެން އެދެމެވެ. އަދި އެފަދައިން ނުވާނަމަ، ހަމަ އިސްލާމްދީނުގެ ހުކުމް ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗަކުން ހުކުމްކުރާ ޤައުމެއްގެ މެދުގައި ދިރިއުޅުން ހުއްދަނުވާނެއެވެ."

އަދިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު ﵀ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (الدَّار إِذا ظهر فِيهَا القَوْل بِخلق الْقُرْآن وَالْقدر وَمَا يجْرِي مجْرى ذَلِك فَهِيَ دَار كفر) (اعتقاد الإمام المنبل: 82/1)

މާނައީ: "އެބިމެއްގައި ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ބުނުމާއި، ޤަޟާޤަދަރަށް (އިންކާރުކުރުން ބަސްބުނުން) އާއި އެފަދައިންވާ ކަންތައް ފާޅުވެއްޖެނަމަ ދެން އެބިމަކީ ކާފިރު ބިމެކެވެ."

މައްކާ ފަތަޙުކުރެއްވުމުގެ ކުރީގައި މައްކާއާއި ގުޅިގައި އިބްނުލް ޤާސިމް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَكَانَتْ الدَّارُ يَوْمئِذٍ دَارَ الْحَرْبِ لِأَنَّ أَحْكَامَ الْجَاهِلِيَّةِ كَانَتْ ظَاهِرَةً يَوْمئِذٍ...) (المدونة: 511/1)

މާނައީ: "...އަދި އެދުވަހުގައި (މައްކާގެ) ބިމަކީ ދާރުލް ޙަރުބެއްކަމުގައި ވީއެވެ. އެހެނީ އެއިރު ޖާހިލިއްޔަތުގެ ހުކުމްތައް (އެބިމުގެ މައްޗަށްވެރިވެ) ފާޅުވެގެންވާތީއެވެ..."

އިބްނު ޤުދާމާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَمَتَى ارْتَدَّ أَهْلُ بَلَدٍ، وَجَرَتْ فِيهِ أَحْكَامُهُمْ، صَارُوا دَارَ حَرْبٍ فِي اغْتِنَامِ أَمْوَالِهِمْ، وَسَبْيِ ذَرَارِيِّهِمْ الْحَادِثِينَ بَعْدَ الرِّدَّةِ، وَعَلَى الْإِمَامِ قِتَالُهُمْ...) (المغني: 17/9)

މާނައީ: "...އަދި ބިމެއްގެ އަހުލުވެރިން މުރުތައްދުވެ، އެބިމުގައި އެބައިމީހުންގެ ހުކުމްތައް (އެބައި: ކުފުރުގެ ހުކުމްތައް) ހިނގައިފިނަމަ، އެބައިމީހުން ވާނީ ޙަރުބީ ބިމަކަށެވެ. އެބައިމީހުންގެ މުދާ ގަނީމާއެއްގެ ގޮތުގައި އެބައިމީހުންގެ ދަރިން އަސީރުކުރެވޭނީ މުރުތައްދުވުމަށްފަހު ލިބިފައިވާ ދަރިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރުން އިމާމުގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ..."

އަބޫ ޔަޢުލާ ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ: (...وكل دار كانت الغلبة فيها لأحكام الكفر دون أحكام الإسلام فهي دار الكفر...) (المعتمد في أصول الدين: 276/1)

މާނައީ: "...އެބިމެއްގައި އިސްލާމްދީނުގެ ހުކުމްތައް ފިޔަވައި ކުފުރުގެ ހުކުމްތައް ބާރުގަދަވެގެންވާ ކޮންމެ ބިމަކީ ވެސް ކާފިރު ބިމެކެވެ..."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް ﷬ ވިދާޅުވިއެވެ: (...قَالَ الْجُمْهُورُ: دَارُ الْإِسْلَامِ هِيَ الَّتِي نَزَلَهَا الْمُسْلِمُونَ، وَجَرَتْ عَلَيْهَا أَحْكَامُ الْإِسْلَامِ، وَمَا لَمْ تَجْرِ عَلَيْهِ أَحْكَامُ الْإِسْلَامِ لَمْ يَكُنْ دَارَ إِسْلَامٍ، وَإِنْ لَاصَقَهَا، فَهَذِهِ الطَّائِفُ قَرِيبَةٌ إِلَى مَكَّةَ جِدًّا وَلَمْ تَصِرْ دَارَ إِسْلَامٍ بِفَتْحِ مَكَّةَ...) (أحكام أهل الذمة: 2/ 728)

މާނައީ: "...ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވިއެވެ: ދާރުލް އިސްލާމަކީ މުސްލިމުން އެބިމަކަށް ފައިބާ، އަދި އެބިމެއްގެ މައްޗަށް އިސްލާމްދީނުގެ ޙުކުމްތައް ހިނގައިދާ ބިމެކެވެ. އަދި އެބިމެއްގެ މައްޗަށް އިސްލާމްދީނުގެ ޙުކުމްތައް ނުހިނގާ ބިމެއް ދާރުލް އިސްލާމަކަށް ނުވާނެއެވެ. އެއީ ދާރުލް އިސްލާމްދާރާއި ޖެހިގެން އޮބިންވީ ކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. ފަހެ ޠާއިފު މައްކާއާ ވަރަށް ކައިރިގައިވާތީއެކުވެސް، މައްކާ ފަތަޙަވުމުންވެސް ޠާއިފު ދާރުލް އިސްލާމަކަށް ނުވިއެވެ..."

އައްޝައުކާނީ ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ: (...الاعتبار بظهور الكلمة فإن كانت الأوامر والنواهي في الدار لأهل الإسلام بحيث لا يستطيع من فيها من الكفار أن يتظاهر بكفره إلا لكونه مأذونا له بذلك من أهل الإسلام فهذه دار إسلام ولا يضر ظهور الخصال الكفرية فيها لأنها لم تظهر بقوة الكفار ولا بصولتهم كما هو مشاهد في أهل الذمة من اليهود والنصارى والمعاهدين الساكنين في المدائن الإسلامية وإذا كان الأمر العكس فالدار بالعكس...) (السيل الجرار: 1/976)

މާނައީ: "...އެކަމުގައި ބެލުންވަނީ ބަސް ފާޅުވެ ވަރުގަދަވެގެންވީ ކޮންބަޔަކަށްތޯއެވެ. ފަހެ އެބިމުގައި އަމުރުތަކާއި ނަހީތައްވެސް އިސްލާމްދީނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ކަމުގައިވާނަމަ، އަދި އެބިމުގައި އިސްލާމްދީނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ހުއްދަ ލިބިގެން ފިޔަވައި ކާފިރުންނަށް އެބައިމީހުންގެ ކުފުރުގެ ބަޔާނުކުރުން ކުރެވޭފަދަގޮތެއްނުވާނަމަ ފަހެ އެއީ ދާރުލް އިސްލާމެކެވެ. އަދި އެބިމުގައި ކުފުރުގެ ސިފަތައް ފާޅުވުމުން އެކަމަކު ގެއްލުމެއް ނުވެއެވެ. އެއީ އެކަންތައް ފާޅުވީ އެބައިމީހުންގެ ބާރުން އަދި ވަރުގަދަކަމުން ނޫނެވެ. އެއީ އިސްލާމީ ރަށްތަކުގައި ދިރިއުޅުއްވާ ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންގެ ޢަހުދުވެރިންނާއި، މުޢާހަދުންގެ ކިބައިން ފެންނަ ގޮތުގައެވެ. އަދި ކަންތައްވެސް މީގެ އިދިކޮޅަށް ކަމުގައިވާނަމަ ދާރުލްވެސް އިދިކޮޅަށެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (...واعلم أن التعرض لذكر دار الإسلام ودار الكفر قليل الفائدة جدا لما قدمنا لك في الكلام على دار الحرب وأن الكافر الحربي مباح الدم والمال على كل حال ما لم يؤمن من

އަދި އެދުނިޔޭގައި މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އުއްމަތުގެ މީހުންވާނީ އެބައިމީހުންގެ ޙުރުމަތްތަކާއި ވާރުތަމުދަލުގެ ކަންކަމާއި، ކަތިލުންތަކާއި، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ނަގާދުކުރުމުގައި މުއުމިނުންކަމުގައެވެ. އަދި އިސްލާމްކަމުގެ ހިމާޔަ ޝަރުޢުއްޔަކަށް

المسلمين وأن مال المسلم ودمه معصومان بعصمة الإسلام في دار الحرب وغيرها...) (السيل الجرار: 976/1)

މާނައީ: "...ދަރަންނޭނެވެ! ދާރުލް އިސްލާމާއި ދާރުލް ކުފުރު ބާޠިލުކުރަން އުޅުމީ ވަރަށް ފަހިރު ކުޑަކަމެކެވެ. އެއީ ދާރުލް ޙަރުބުގައި އަމާންވެސް އިސްލާމް ބައްޔާންކުރި ފަރާތްތަކުގައިވާ ފަރައިސާނެވެ. (އެހެނީ) ޙަރުބީ ކާފިރުންގެ ޚިޔާލި މުދާވެސް ޙަލާލު ޒާތުގެ ޙަރުބީގައިވެސް ހުއްދަވެގެންނެވެ. އެއީ މުސްލިމުންގެ ކިބައިން އޮޅާއަރަން ނުކުޅާނަ ހިނދަކުންނެވެ. އަދި މުސްލިމުމީހާގެ މުދަލާއި ދާވަހީ އިސްލާމްކަމުގެ ޢިޞްމަތުން ޙަރާމްވެގެންނެވެ. އެއީ ދާރުލް ޙަރުބުގައި ވިޔަސް އަދި އެހެނިހެން ތަންތަނުގައިވިޔަސްވެއެވެ..."

އިމާމު މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުލް ވައްހާބު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ولو ذهبنا نعدد من كفره العلماء، مع ادعائه الإسلام، وأفتوا بردته وقتله، لطال الكلام؛ لكن من آخر ما جرى قصة بني عبيد، ملوك مصر وطائفتهم، وهم يدعون أنهم من أهل البيت، ويصلون الجمعة والجماعة، ونصبوا القضاة والمفتين، وأجمع العلماء على كفرهم، وردتهم، وقتالهم، وأن بلادهم بلاد حرب..) (الدرر السنية: 10/68-69)

މާނައީ: "...އިސްލާމްކަމަށް ދައުވާކުރި ބަޔަކުވެސް ކާފަރުކުރައްވާ، އަދި އެއާ މުރުތައްދުވެގެންދާކަމާއި، ޤަތުލުކުރުމުގެ ފަތުވާދެއްވި އިލްމުވެރިން ގަތްމަސް ތަޢުލީމުކުރުމުގެ ފަތުވާދެއްވި ވާހަކަ ދެނެ ބަޔަކު ހަދުވާލަން ނުލާ ބަޔަކު ވަރަށް ދިގުވާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެންމެ ފަހުން ހިނގި ކަންތަކުގެ ތެރޭގައި ބަނީ ޢުބައިދުގެ ވާހަކަވެއެވެ. އެއީ މިޞްރުގެ ވެރިންނާއި އެބައިމީހުންގެ ޖަމާޢަތެވެ. އެބައިމީހުން ދައުވާކުރަމުން ދިޔައީ އެބައިމީހުން އަހުލުބައިތުންކަމަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ޖުމްޢާއާއި ޖަމާޢަތުގެ ނަމާދު ކުރަމުންދިޔައެވެ. އަދި ޤާޟީންނާއި ފަތުވާދޭމީހުންވެސް ކަނޑައަޅައެވެ. އެހެންކަމުވެސް އެބައިމީހުން ކާފަރުވުމާއި، މުރުތައްދުވެގެންވާކަމާއި، އެބައިމީހުންނާއި ޤިތާލުކުރުމާއި ހަމަގޮތުގެން ޢަރާބުކަމާއި، އެބައިމީހުންގެ ބިމަކީ ދާރުލް ޙަރުބު ބިމެއްކަމަށް އިލްމުވެރިން އިޖުމާޢުވިއެވެ..."

ގެންސުރުމަށްޓަކައިން އެއްވެސް މީހަކަށް ޔަޤީން އީމާންކަމަށް އަހަރެމެން ހުކުމްނުކުރަމެވެ.
އެހެން ކަމަކާއިމެދު އޭނާ ގޮތްވާލުވެކޮށްފިނަމަ ވާނީ ތައުބާވެއްޖެއުމަން ދާންދޭން އީމާންކަން އުނިވެގެންވާ މިފަދަކަމުގައެވެ. އަދި ދަންނާށެވެ! الله ތަޢާލާއަށް އޭނާގެ އީމާންވުން ވާނީ، ފުރިހަމަވެގެންވާ އީމާންކަމެއްކަމުގައި ނުވަތަ އުނިވެގެންވާ އީމާންކަމެއްކަމުގައެވެ. އެއީ އިސްލާމްކަމުގެ ޝަރުޢުގައެއް ނަގައިދޭކަށް އޭނާ ތިބާއަށް ފާޅުކުރާކަމެއް ގެނުވެއެވެ.[53]

---

53 އިސްލާމްދީނުގައި ބުނެވުނުކަންތަކަށް ބަރުވުރަނަވެ. އެގޮތުން އޭނާގެ ޔަޤީން އިސްލާމްކަން ގެއްލި ކަމެއް ފާޅުވެގެންވާނަމަ، އަދި ބަރުވުރުން ދީނުގެ ޝަރުޢުގައި ފާޅުކަރާނަމަ އޭނާއާއިމެދު ދީނީގައި މުއާމަލާތްކުރަނީ މުސްލިމެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެގޮތުން ކާފިރެއްކަމުގައި، ވަރުވަމުދާގެ ދުރުމުގައި ބުރުމުގައި އޭނާއާއިމެދުގައި ހިނގާނީ މުސްލިމެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭނާގެ އީމާންކަން ފުރިހަމަވެފައިވާ، الله ގެ ޙަޟްރަތުގައިވާ ޙަޤީޤީ މުއުމިނާ ނުވަތަ ނޫންކަމެވެ.

އަބޫ ޙާތިމް ‏رحمه الله‏ އާއި އަބޫ ޒުރްޢާ އައްރާޒީ ‏رحمه الله‏ ގެންނަވާފައިވާ އިޢުތިޤާދުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ:

(...النَّاسُ مُؤَمَّنُونَ فِي أَحْكَامِهِمْ وَمَوَارِيثِهِمْ، وَلَا نَدْرِي مَا هُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. فَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مُؤْمِنٌ حَقًّا فَهُوَ مُبْتَدِعٌ، وَمَنْ قَالَ: هُوَ مُؤْمِنٌ عِنْدَ اللَّهِ فَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ...) (شرح أصول الاعتقاد: 321)

މާނައީ: "...އަދި މުސްލިމުންނީ އެބައިމީހުންގެ ޙުކުމްތަކާއި ވާރުތަވުމުގެ ކަންތައްތަކުގައި މުއުމިނުންނެވެ. އަދި الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަގެ ޙަޟްރަތުގައި އެބައިމީހުންގެ ޙާލަތަކީ ކޮބައިކަމެއް އަހަރެމެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ. ފަހެ 'އޭނާއީ ހަމަކަށަވަރުން ޙައްޤު މުއުމިނެކެ' ބުނެފިމީހާ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އަދި 'އޭނާއީ الله ގެ ޙަޟްރަތުގައި މުއުމިނެކެ' ބުނި މީހާ ފަހެ ދޮގުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ މީހެކެވެ..."

ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ ‏رحمه الله‏ ވިދާޅުވިއެވެ: «النَّاسُ مُسْلِمُونَ مُؤْمِنُونَ فِي أَحْكَامِهِمْ وَمَوَارِيثِهِمْ وَالصَّلَاةِ عَلَيْهِمْ وَالصَّلَاةِ خَلْفَهُمْ...) (تعظيم قدر الصلاة: 700)

މާނައީ: "މުސްލިމުންނީ އެބައިމީހުންގެ ޙުކުމްތަކާއި، އެބައިމީހުންގެ ތަރިކަވުމުގައާއި، އެބައިމީހުންގެ މައްޔިތު ނަމާދުކުރުމާއި، އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމުގައި މުސްލިމު މުއުމިނުންނެވެ..."

އަދި ޤިބްލައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މަރުވާ މީހުންގެ ޖަނާޒާ ނަމާދުކުރުމީ ސުންނަތެކެވެ. ރަޖަމްކުރުވާ މީހާއި، ޙައްދުތައް ޤާއިމުކުރާމީހާއި، އަސްކުރުމާއި، އާދާގެ އަމިއްލަ ނަޒުރު ޤުރުބާނީކުރާ މީހާއި، އެކުންނަށްވެސް ޤިބްލައިގެ އަހުލުވެރިންނާއި، މަސްތުވާމީހާއި އެހެން މީހުންނަށްވެސްމެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ޖަނާޒާ ނަމާދުކުރުމީ ސުންނަތެކެވެ.[54]

އަޙްމަދު ވިދާޅުވިއެވެ: (...مَنْ صَلَّى إِلَى هَذِهِ الْقِبْلَةِ فَهُوَ عِنْدَنَا مُؤْمِنٌ وَالنَّاسُ عِنْدَنَا مُؤْمِنُونَ بِالْإِقْرَارِ وَالْمَوَارِيثِ وَالْمُنَاكَحَةِ وَالْحُدُودِ وَالذَّبَائِحِ وَالنُّسُكِ وَلَهُمْ ذُنُوبٌ وَخَطَايَا اللَّهُ حَسِيبُهُمْ إِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ، وَلَا نَدْرِي مَا هُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ...) (السنة لعبد الله: 818)

މާނައީ: "...މި ޤިބުލައަށް ނަމާދުކުރާމީހާ އަހަރެމެންގެ ގާތުގައި މުއުމިނެކެވެ. އަދި އިޤްރާރުވުމާއި، ވާރުތަވުމާއި، ކައިވެނިކުރުމާއި، ޙައްދުތައް ޤާއިމުކުރުމާއި، ޛަބަޙަކުރުމާއި، ޤުރުބާނީކުރުމުގެ ސަބަބުން މީސްތަކުން އަހަރެމެންގެ ގާތުގައި މުއުމިނުންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ފާފަތައް އޮންނާނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ޙިސާބު ބަލައްވާނީ ﷲ އެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅުވެއްޖެނަމަ އެބައިމީހުންނަށް ޢަޛާބު ދެއްވާނެއެވެ. އަދި އިރާދަފުޅުވެއްޖެނަމަ ފާފަފުއްސަވާނެއެވެ. އަދި ﷲ ޙަޟްރަތުގައި އެބައިމީހުންގެ ޙާލަތަކީ ކޮބައިކަމެއް އަހަރެމެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ..."

ޝުޢާރާ ބުނަނީ ސަޙީޙު ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَنَقُولُ النَّاسُ عِنْدَنَا مُؤْمِنُونَ بِالِاسْمِ الَّذِي سَمَّاهُمُ اللَّهُ، وَالْإِقْرَارُ وَالْحُدُودُ وَالْمَوَارِيثُ وَالْعَدْلُ...) (شعار أصحاب الحديث: 17)

މާނައީ: "...އަދި އަހަރެމެން ބުނަނީ: މީސްތަކުން އަހަރެމެންގެ ގާތުގައިވާނީ ﷲ ތަޢާލާ އެބައިމީހުންނަށް ކިޔުއްވި ނަމުން މުއުމިނުންކަމުގައެވެ. އަދި އިޤްރާރުވުމާއި، ޙައްދުތަކުގައާއި، ވާރުތަވުމާއި، ޢަދުލުވެރިކަމުގައިވެސް އެހެނެވެ.

[54] އިބްނު ސީރީން ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَا أَعْلَمُ أَنَّ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ الصَّحَابَةِ، وَلَا التَّابِعِينَ تَرَكَ الصَّلَاةَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ تَأَثُّمًا» (مصنف ابن أبي شيبة: 11865)

މާނައީ: "ބިދުޢަތީންގެ ތެރެއިން އަދި ތާބިޢީންގެ ތެރެއިންވާ އިމާމުވެރިންގެ އެކަކުވެސް ޤިބުލަވެރިޔާކަމަށްވާނަމަ ޖިނާޒާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހަކު މަރުވެއްޖެނަމަ ނަމާދުކުރުމަކީ ސުންނަތްތެރިކަމެއް އަހުލުސުންނަތުގެ އިއްތިފާޤުވެފައިވާ ކަމެކެވެ."

އިބްނު ޒަމަނީން ﵀ ވިދާޅުވެއެވެ: (اَلسُّنَّةُ أَنْ يُصَلَّى عَلَى كُلِّ مَنْ وَحَّدَ اَللَّهَ، وَإِنْ مَاتَ مُسْرِفًا عَلَى نَفْسِهِ بِالذُّنُوبِ، وَإِنْ كَانَتْ كَبَائِرَ، إِذَا كَانَ مُسْتَمْسِكًا بِالتَّوْحِيدِ مُقِرًّا بِمَا جَاءَ مِنْ عِنْدِ اَللَّهِ، فَإِنَّهُ يُصَلَّى عَلَيْهِ، وَإِثْمُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَحِسَابُهُ عَلَى رَبِّهِ، وَهُوَ عِنْدَنَا مُؤْمِنٌ بِذَنْبِهِ، إِنْ شَاءَ اَللَّهُ عَذَّبَهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ، وَلَا نُخْرِجُهُ بِالذُّنُوبِ مِنَ اَلْإِسْلَامِ، وَلَا يُوجِبُ لَهُ بِهَا اَلنَّارَ...) (أصول السنة لابن أبي زمنين: 148)

މާނައީ: "ސުންނަތަކީ ތައުޙީދުގެ ހައްޤުގައި: ﷲ އެއްކައުވަންތަކުރި ކޮންމެ މީހެއްގެ ޖަނާޒާ ނަމާދުކުރުމެވެ. އެއީ އޭނާގެ ނަފްސަށް ފާފަތަކުން އިސްރާފުކުރި ހާލު މަރުވިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. އަދި އެއީ ބޮޑެތި ފާފަތަކަށް ވުރެ ވިޔަސްމެއެވެ. އެއީ އޭނާ ތައުޙީދުގައި ހިފަހައްޓާ، ﷲ ގެ ހަޟްރަތުން އައިސްފައިވާ ތަކެއްޗަށް އިޤްރާރުވާނަމަ ވީހިނދުއެވެ. އެހެންވީމާ އޭނާގެ މައްޗަށް ސަލަވާތް ކިޔުމެވެ. އަދި އޭނާގެ ފާފަވެސް އޭނާގެ ނަފްސަށެވެ. އަދި އޭނާގެ ޙިސާބު އޮތީ އޭނާގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއަށެވެ. އަދި އަހަރެމެންގެ ގާތުގައި އޭނާއަކީ އޭނާގެ ފާފަތަކާއެކު މުއުމިނެކެވެ. ﷲ އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ އޭނާއަށް އަޒާބު ދެއްވާނެއެވެ. އަދި އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ އޭނާއަށް ފާފަފުއްސަވާނެއެވެ. އަދި ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން އަހަރެމެން އޭނާ އިސްލާމްދީނުން ބޭރެއް ނުކުރާނަމެވެ. އަދި ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން އޭނާއަށް ނަރަކަ ވާޖިބުކޮށް ނުދެމެވެ..."

ޝައިޚުލްއިސްލާމް ﵀ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَقَدْ أَمَرَ اللَّهُ بِالصَّلَاةِ عَلَى مَنْ يَمُوتُ. وَكَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَسْتَغْفِرُ لِلْمُنَافِقِينَ حَتَّى نُهِيَ عَنْ ذَلِكَ. فَكُلُّ مُسْلِمٍ لَمْ يُعْلَمْ أَنَّهُ مُنَافِقٌ جَازَ الِاسْتِغْفَارُ لَهُ وَالصَّلَاةُ عَلَيْهِ، وَإِنْ كَانَ فِيهِ بِدْعَةٌ أَوْ فِسْقٌ، لَكِنْ لَا يَجِبُ عَلَى كُلِّ أَحَدٍ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ. وَإِذَا كَانَ فِي تَرْكِ الصَّلَاةِ عَلَى الدَّاعِي إِلَى الْبِدْعَةِ وَالْمُظْهِرِ لِلْفُجُورِ مَصْلَحَةٌ مِنْ جِهَةِ انْزِجَارِ النَّاسِ، فَالْكَفُّ عَنِ الصَّلَاةِ كَانَ مَشْرُوعًا لِمَنْ كَانَ يُؤْثِرُ تَرْكَ صَلَاتِهِ فِي الزَّجْرِ بِأَنْ لَا يُصَلَّى عَلَيْهِ... فَمَنْ عُلِمَ نِفَاقُهُ لَمْ تَجُزِ الصَّلَاةُ عَلَيْهِ وَالِاسْتِغْفَارُ لَهُ. وَمَنْ لَمْ يُعْلَمْ ذَلِكَ مِنْهُ صُلِّيَ عَلَيْهِ. وَإِذَا عَلِمَ شَخْصٌ نِفَاقَ شَخْصٍ لَمْ يُصَلِّ هُوَ عَلَيْهِ، وَصَلَّى عَلَيْهِ مَنْ لَمْ يَعْلَمْ نِفَاقَهُ...) (منهاج السنة: 5/235-237)

މާނައީ: "...އަދި (މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން) މަރުވާމީހުންގެ މައްޗަށް ނަމާދުކުރުމަށް ﷲ ވަނީ އަމުރުކުރައްވާފައެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް އެކަން ނަހީކުރެއްވުމާ ހަމައަށް މުނާފިޤުންނަށް

އަދި الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ފޮތުން އާޔަތެއް ރައްދުކޮށްލުމަށް ދާންދެން، ނުވަތަ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޘަރުތަކުން ކަމެއް ރައްދުކޮށްލުމަށް ދާންދެން، ނުވަތަ الله ފިޔަވައި އެހެން އެހެން ފަރާތަކަށް ޤުރުބާންކޮށް ކަތިލައިފުމަށް ދާންދެން، ނުވަތަ الله ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް ނަމާދުކޮށްލުމަށް ދާންދެން ޤިބްލައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް އިސްލާމްކަމުން ބޭރުނުވާނެއެވެ.[55]

އެކަށީގެން ޝައިޚުލްއިސްލާމް ދިރާސާކުރައްވާފައިވާ ގެންދިޔައެވެ. ފަހު އެބިޝާރާ މުޙައްމަދުއަކީ އުސޫލުތަކާއި ކާފިރު ކަމުގައި ނަބިއްޔާގެ ޙައްޤުގައި އޭނާގެ އެދި، ކާފިރުކަމުގެ ތަކްފީރު ކުރުމަކީ ހުކުމްކުރުން ދަލީލުތަކުގެ މައްސަލައެއްވެ. އެއީ އޭނާގެ ދީނަކީ ނުވަތަ ފަތުވާތަކުން ހުރިހާކަމެއްވެ. އެހެންކަމުގައި އޭނާގެ ޙައްޤުގައި ނަޞޫޞުތަކުން ކާފިރު މުރުތައްދު ޙައްޤުގައި ވާޖިބުވެގެންނުވެއެވެ. އަދި ބިދުޢައަކީ ގޮތަށް މުރުތައްދު، އަދި ފަތުރާކަންތައް ޙުކުމުގެ ޙައްޤުގައި ނަޞޫޞުތަކުން ތަކްފީރުކުރުމަކީ މުސްލިމުން ކާފިރުކަމުގެ ދަލީލެއް، ފަދަ އޭނާގެ ޙައްޤުގައި ނަޞޫޞުތަކުން ތަކްފީރުކުރުމުގެ ޝަރުޠުތައް (މުސްލިމުންނަށް) އެކަމުގެ އަޑުއެހުމާ ނުވަތަ އެފަދައިން ނަޞޫޞުތަކުން ތަކްފީރުކުރުމުގެ ޝަރުޠުތަކާއި މާނަ....ދެންފަހު އޭނާގެ ނިޔަތުކަން އެއްގޮތްނުވާ ބައެއް ޙައްޤުގައި ނަޞޫޞުތަކުން، އެއްމެ ކާފިރުކަމުގެ އަދި އެބައިމީހުން ކަނޑައެޅިގެން ތަކްފީރު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ބިދުޢައިން އެފަދަ ކަމެއް އެއްގޮތްނުވާ މީހާގެ ޙައްޤުގައި ނަޞޫޞުތަކުން ޢާންމުގޮތެއްވެ. އަދި ތަކްފީރުކުރުމުގެ ބިދުޢައިން ނިޔަތްކަން ވަކި ދީނަކަށް އެއްގޮތްނުވާ އެއީ އެފަދަމީހުންގެ ޙައްޤުގައި ނަޞޫޞް ނުކުރެވިދާނެއެވެ. އަދި އެމީހާގެ ނިޔަތްކަން ނުވާގޮތް ދީނުގެ ޙައްޤުގައި ނަޞޫޞުތަކަށް ޢަމަލުކުރެވޭނެއެވެ..."

[55] މަތީގައި އެއްވެސް ކަމެއް الله ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް އަޅުކަންކޮށްފިނަމަ އޭގެ ޝިރުކުކުރާ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އެހެނީ މުޝްރިކެއް ބޭނުމެއް ދެންނެވިފައިވާ ގޮތަށް ބައެއް ޢަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން ކާފިރުވެއެވެ. އެއީ ހުކުމްކުރުމުގެ ބޭބޭފުޅުން އިސްލާމްކަމުން ބޭރުވާ ކަމަކަށް ނުބެލޭ. އެހެނީ ނަޞޫޞުތަކުގެ ދަލީލުތަކުގެ ތެރޭގައި، އިޖުމާޢު، الله ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް ނަޞޫޞުތަކުން ނަމާދުކުރުން، ޙަޖްދުކުރުން، ސަޖިދަކުރުން، ދުޢާކުރުން ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކުން ކަނޑައެޅިގެން ވަކިވާ ކަމަކަށް އެފަދަ ބިދުޢައެއް ބޭރުވާނެއެވެ. އަދި ހަމައެކަނި އިސްލާމްކަމުގެ ބޮޑު ޝިރުކުގެ ސަބަބުން އަޅުކަމެއް ހަމަގައި ބޭރުވެއެވެ.

ނުވަތަ ބުނުމަކަށް އިންކާރު ކޮންމެހެނަކުވެސް އުމުރަށް ދީނުން ބޭރުވާނެއެވެ. މިއީ ޢިލްމުވެރިންގެ ގުދުރަކައި އެއްވެސް ހިލާފެއް ނުވާ ކަންކަމެވެ.

އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ كَفَرَ بِحَرْفٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَقَدْ كَفَرَ بِهِ أَجْمَعَ...) (مصنف عبد الرزاق: 15946)
މާނައީ: "ޤުރުއާނުން އެންމެ އަކުރަކަށް ކާފަރުވެއްޖެމީހާ، ފަހެ އޭނާ މުޅި ޤުރުއާނަށް ކާފަރުވެއްޖެއެވެ..."

އިބްނު ބައްޠާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...مَنْ أَبْطَلَ صِفَةً وَاحِدَةً، فَقَدْ أَبْطَلَ الصِّفَاتِ كُلَّهَا، كَمَا أَنَّهُ مَنْ كَفَرَ بِحَرْفٍ مِنَ الْقُرْآنِ، فَقَدْ كَفَرَ بِهِ كُلِّهِ...) (الإبانة الكبرى: 193/6)
މާނައީ: "... ﷲ ގެ ސިފަފުޅުތަކުން އެއްވެސް ސިފަފުޅެއް ބާޠިލުކޮށްފިމީހާ، ފަހެ ހުރިހާ ސިފަފުޅުތަކެއް ބާޠިލުކޮށްފިއެވެ. އަދި ޤުރުއާނުން އެންމެ އަކުރަކަށް ކާފަރުވީމީހާ، މުޅި ޤުރުއާނަށް ކާފަރުވެފައިވަނީއެވެ.."

އިބްނު ޤުދާމާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (من كفر بحرف من القرآن فقد كفر بالقرآن، ومن قال: لا أومن بهذه اللام فقد كفر.) (الاقتصاد في الاعتقاد: 147/1)
މާނައީ: "ޤުރުއާނުން އަކުރަކަށް ކާފަރުވެއްޖެ މީހާ، (މުޅި) ޤުރުއާނަށް ކާފަރުވެއްޖެއެވެ. އަދި މި 'ލާމް' އަށް އަހުރެން އީމާންނުވާނަމޭ ބުނެފި މީހާ ފަހެ ކާފަރުވެއްޖެއެވެ."

އިބްނު ޝާހީން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (ومن خالف الأخبار الَّتِي نقلها العدل عن العدل موصولة بلا قطع فِي سندها ولا جرح فِي ناقليها وتجرأ عَلَى ردها فقد تهجم عَلَى رد الإسلام لأن الإسلام وأحكامه منقولة إلينا بمثل ما ذكرت.) (طبقات الحنابلة: 135/2)
މާނައީ: "ސަނަދުގައި އެއްވެސް ދުރުކަސްޖެހުމެއްނެތި، އަދި ސަނަދު ރިވާކުރި މީހުންގެ އެއްވެސް ޖަރަހައެއްނެތި ގުޅިފައިވާގޮތަށް ޢަދުލުވެރިއެއްގެ ކިބައިން ޢަދުލުވެރިން ނަޤުލުކޮށްދީފައިވާ ޚަބަރުތަކާއި ޚިލާފުވެގެން، އަދި އެޚަބަރުތައް ރައްދުކުރުމަށް ކުރިމަތިލައިފި މީހާ ފަހެ އިސްލާމްދީން ރައްދުކުރުމަށް ކުރިމަތިލައިފިއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އިސްލާމްދީނާއި، އިސްލާމްދީނުގެ ޙުކުމްތައް އަހަރުމެންނަށް ނަޤުލުވެގެން އައިސްފައިވަނީ އަހުރެން މިބަޔާންކުރި ގޮތައިންނެވެ."

އެއިން ކަމެއް އޭނާ ކޮށްފިނަމަ، ފަހެ އޭނާ އިސްލާމްކަމުން ބޭރުކުރުން ތިބާގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

އެއިން ކަމެއް އޭނާ ނުކުރާކަމުގައި ވާނަމަ ފަހެ އޭނާއީ ނަމުން މުއުމިނު މުސްލިމެކެވެ. ބަޔާނުކަމަށް ނޫނެވެ.[56]

އިސްހާޤު ބިން ރާހަވައިހި ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (من سب رسول الله أو ترك صلاة فرضاً متعمداً حتى خرج وقتها بلا عذر أو رد حديثاً مسنداً صحيحاً بلغه عن رسول الله ، فهو كافر مشرك.) (رسائل ابن حزم: 168/3)

މާނައީ: " الله ގެ ރަސޫލާއަށް ބަދުބަސްބުނުމާއި، ނުވަތަ އެއްވެސް އުޒުރެއްނެތި ފަރުޟު ނަމާދެއް ވަގުތު ނިކުމެއްޖައުމަށް ދޫކޮށްލުމާއި ތަސްބީހުކުރުމާއި ނުވަތަ ރިވާކުރާ ސިލްސިލާ ދެމިހުރި، ނުވަތަ الله ގެ ރަސޫލާގެ އަރިހުން ސަޙީޙްކޮށް ސަނަދާއި އެކީ އައިސްފައިވާ ހަދީޘެއް ރައްދުކޮށްފިނަމަ، ފަހެ މުޝްރިކު ކާފިރެކެވެ."

އިބްނުލް ވަޒީރުގެ ކިތާބުން ތަރުޖަމާކުރީމެވެ: (إن التكذيب لحديث رسول الله صلى الله عليه وسلم مع العلم أنه حديثه كفر صريح) (العواصم والقواصم: 274/2)

މާނައީ: "ހަދީޘަކީ ރަސޫލާގެ ﷺ ގެ ހަދީޘެއް ކަމުގައި ދަނެހުރެ ހަދީޘްތަކަށް (ދޮގުހަދައި) އިންކާރުކުރުމަކީ ސާފުވާހަކަ ކުފުރެކެވެ."

އިމާމު ބަރްބަހާރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ رَدَّ حَدِيثَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَهُوَ عَلَى شَفَا هَلَكَةٍ» (الإبانة الكبرى: 97)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ހަދީޘް ރައްދުކޮށްފިމީހާ ވަނީ ހަލާކުވުމުގެ ތޮށިގަނޑު މަތީގައެވެ."

56 އެބަހީ އޭނާގެ ބޭރުފުށުން ކުރާކަމާ ޙުކުމް ކުރާނީ އޭނާއީ މުސްލިމަކު ކަމުގައެވެ. ފޮށިކުރާމީހާ ޢިލްމުވެރިންނަށް ގޮތް ބަލައިކަށިދޭގޮތުން ފުރަތަމަ ދެވޭނީ ޙުކުމް މުސްލިމުކަމުގެ ޙުކުމެވެ. އަދި އޭނާގެ ބާޠިނާ ޚާއްޞަ ބަހާނާ މީހުންގެ ސިއްރުތައް ނިޔާކުރާނީ الله ގެ ޙަޟްރަތުގައި. ދުނިޔޭގައި ތިބޭ މީހުން ޚާއްސަވެގެން ޙުކުމް ކުރާނީ ފާހަގަވާކަންކަން ބެލުމަށެވެ. ވީހިނދު ބޭރުފުށުގެ ޙުކުމް ކުރުމުގައި އޭނާ ކަނޑައެޅުމުގެ ސަބަބުތައް ހުރެގެންނެވެ. އަދި އިސްލާމްކަން ގެއްލޭ ކަންތައްތަކުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު އަދާކުރުމަށް ފުރަތަމަ: މުސްލިމުކަން ކަށަވަރުކުރުން، ނުވަތަ

އަދި އަޘަރުތަކުން މިބާގެ ބުއްރިއަން ނަގައިންގަންނަވާ ގޮތަށް ޞިއްޙަތަށް އަތުއިވާ ކޮންމެ އަޘަރެއް، އެއީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މިބަސްފުޅުފަދައިން:

(قُلُوب العباد بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ...) [57]

މާނައީ: "އަޅުތަކުންގެ ހިތްތައްވަނީ ރަޙްމާންވަންތަ އިލާހުގެ އިނގިލިފުޅުތަކުން ދެއިނގިލިފުޅު ދެމެދުގައެވެ..."

އަދި މިބަސްފުޅެވެ:

(إن الله تبارك وتعالى يَنْزِلُ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا...) [58]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަބާރަކަ ދުނިޔޭގެ އުޑަށް ފައިބާވޮޑިގެންނެވެ..."

(ينزل يوم عرفة...) [59]

އެބައިމީހުންގެ ކަލާމުކަމާއިމެދު ޝައްކުކުރާ މީހާއީ ކާފިރެކެވެ. މުސްލިމުންކަމަށް ދަޢުވާކުރާ ބަލާ ސޫފީ ބަތިލު ކުދިބުގެ އަބަދަކަށް އަޤީދަކަށްނަ މިހާ ކާފިރުކުރައްވާ ސަލަފުންގެ އަޤީދާއަކީ ބަސްފުޅުތަކާއި ބާރިލްތިބަށް ދިނަވެގެންވެއެވެ. އެއްވެސް ބާވަތެއްގައި އެއީ 'ތިމަންނާއާއި ބަހާ ކަލާމްނޫނު' 'މިސްތަކުންގެ މަށްތަކަށް ބުނެވުނު މިޔެއްނޫނު ތިމަންނަމީ' އާނާގެ ހިތުގައި އޮތް އެއްޗެއް ނޫނުގޮއް ފަދަ ބަހަނާތަކާ ހުސް މަގުފުރެދުމެވެ.

[57] رواه مسلم: 2654، والترمذي: 2140

[58] رواه البخاري: 1145، ومسلم: 758

[59] رواه ابن خزيمة في صحيحه: 2840، وشرح أصول الاعتقاد للالكائي: 751 ، وابن حبان في صحيحه: 3853

މާނައީ: "ޢަރަފާތްދުވަހު (އެކަލާނގެ ދުނިޔޭގެ އުޑަށް) ފައިބާވޮޑިގެންނަވައެވެ.."

(ينزل يوم القيامة...)[60]

މާނައީ: "ޤިޔާމަތްދުވަހު އެކަލާނގެ ފައިބާވޮޑިގެންނަވައެވެ."

(وأن جهنم لا تزال يطرح فيها حتى يضع عليها قدمه جل ثناؤه...)[61]

މާނައީ: "ޖަހަންނަމައިގެ މަތީގައި އެކަލާނގެ ފައިތިލަ އަޅުއްވައިދެއްވުމަށް ދާންދެން އެޖަހަންނަމައަށް މީސްތަކުން އެއްލާލެވިގެންދާނެއެވެ."

އަދި އެކަލާން الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވާ ޙަދީޘުގައި:

(...إن مشيت إلي هرولت إليك...)[62]

---

[60] رواه البخاري نحوه: 7439، ومسلم: 183 ޤިޔާމަތްދުވަހު މީސްތަކުންގެ ޙިސާބު ބެއްލެވުމަށް އެކަލާނގެ ފައިބާވޮޑިގެންނެވުން ޘާބިތުވެފައިވާ ސުންނަތުގެ އެކި ނަޞްޞުތަކުގައި އައިސްފައިވެއެވެ.

[61] رواه البخاري نحوه: 7384، ومسلم: 2848

[62] رواه البخاري نحوه: 7405، ومسلم: 2675
އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހި رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: ((من تقرب إلى الله شبرًا تقرب الله إليه باعًا)) قال: يعني من تقرب إلى الله شبرًا بالعمل تقرب الله إليه بالثواب باعًا.) (مسائل حرب الكرماني: 2/951)
މާނައީ: "(ހަރުވަލުވީމާ): ' الله އާއި ކައިރިވުމުގެ މިންވަރު ކުރެއްވުމަށް ކައިރިވެއްޖެ މިންވަރަށް الله މާތްވެގެންވާ ކައިރިވެވަޑައިގަންނަވައެވެ.' އެބަހީ: އަމަލު ކުރުމުން الله އާއި ކައިރިވުމުގެ މިންވަރު ކައިރިވެއްޖެ މިންވަރަށް އެކަލާނގެ ޘަވާބުދެއްވުމުން މާތްވެގެންވާ ކައިރިވެވަޑައިގަންނަވައެވެ."

މާނައީ: "ތިބާ ތިމަންއިލާހުގެ ބަށްޓަކަން ހިނގާފައި އައިސްފިނަމަ، ތިމަންއިލާހު ތިބާގެ ގާތަށް އަވަސް ހިނގުމުގައިދާރުނީމެވެ.."

އަދި މިބަސްފުޅެވެ:

(إن الله تعالى ينزل يوم عرفة...) [63]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ އަރަފާތްދުވަހު ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅެވެ:

(إن الله خلق آدم على صورته...) [64]

އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މިބަސްފުޅެވެ:

(إني رأيت ربي في أحسن صورة...) [65]

މިހިރާ ސިފަފުޅުތަކައްވެސް އެކަލާނގެއަށް ޤަބޫލުކުރަންޖެހެނީ ވައްތަރު ކުރުމެއްނެތި، ކައިފިއްޔަތު ބަޔާންކުރުމެއްނެތި، ސަލަފުން ދެއްކެވި މަގުންނެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ސިފަފުޅުގައި އެލުވައި ސިފަފުޅުގެ އަޤީދާއް ނުވަތަ ތަޢާރުފް ތަޢުވީލުކުރާ އަހުލުބިދުޢަތުގެ ސިފަފުޅުތަކެއް އިންކާރު ކުރުމެއްނޫނެވެ.

[63] رواه ابن خزيمة في صحيحه: 2840، وشرح أصول الاعتقاد للالكائي: 751 ، وابن حبان في صحيحه: 3853

[64] رواه البخاري: 6227 ، ومسلم: 2841

[65] رواه الترمذي: 2324، وأحمد: 16621، والدارمي في السنن: 2195

މާނައީ: "الله ތަޢާލާ އާދަމްގެފާނު ހެއްދެވުނުއްވީ އެކަލާނގެ ޞޫރަތުގައެވެ."[66]

---

66 މިޙަދީޘްގައި އަހުލުއްސުންނާ ވަކިވެގެންދާއި ހިލާފުވި ބައެއް މީހުން ޙަދީޘްގައި (صورته) ގެ ޟަމީރު އާދަމްގެފާނަށް ރުޖޫޢުކުރައްވެ. އެހެރީން މާނަކުރީ الله ތަޢާލާ އާދަމްގެފާން ހެއްދެވީ އެކަލާނގެފާނުގެ ޞޫރަތައްނުކަމުގައެވެ! ދެންވެސް ސަލަފުން މިބަސް އިންކާރުކުރައްވާ ބަސްބައް ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި ޙައްމާދު، އެހެން ލަފުޒަކުން ޞަޙީޙުކޮށް އާދަމްގެފާނުގެ ހެއްދެވީ ރަޙްމާނުގެ ޞޫރަ އިލާހުގެ ޞޫރަތުގައިކަމަށް އަހުލުއްސުންނަގެ ދެއްވާ ގައިޑިއްކަށް ބަޔަކު ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. ބަޔާންކުރައި ވާހަކަ އަޙްމަދުއާއި އިސްޙާޤު ބުން ރާހަވައިހުއްޓަ އެހެނިހެން ބޯކުރުން ބައެއް ރިޔާޔަތްކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަބަޔާ ބަހުގެ ޙަޤީޤީކަން އަހުލުއްސުންނަގެ ބުރަކާރާކަމަށް ވާހަކަދައްކާ މިންނަތް ސަލަފުން އިންކާރުކުރައްވާ އެއީ ޢަޤީދާގެ ވާހަކަތައްކަށް ބަޔާންކުރައްވައެވެ. އެކަހާދިސް ބުރަވެގެ ހަދީސްގެ އިސްލާމީގޮތުގައި، ފާލުބޮޑުގައި، ދައްބޮޑުގައި، މުސްލިމުގެ ފަދައިން އެއްވެސް ވައްތަރު ކުރުމަށް، ތައުވީލުކުރުމާ ނުވި ބާތިލުކުރަންޖެހޭ ބަހެއްގެ ކަމެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...هذا الحديث لم يكن بين السلف من القرون الثلاثة نزاع في أن الضمير عائد إلى الله فإنه مستفيض من طرق متعددة عن عدد من الصحابة وسياق الأحاديث كلها يدل على ذلك وهو أيضاً مذكور فيما عند أهل الكتابين من الكتب كالتوراة وغيرها...) (بيان تلبيس الجهمية: 373/6)

މާނައީ: "...(އެންމެ ފުރަތަމަ ޤަރުނު) ތިން ޤަރުނު ސަލަފުންގެ މެދުގައި މިޙަދީޘްގެ ޟަމީރު ރުޖޫޢުވަނީ الله އަށްކަމާމެދު އެއްވެސް ޚިލާފެއްނުވެއެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ބުރާބުސްގެ ރިވާޔަތްގެ ބަޔަކުން ބައެއް ޞަޙާބީން މަގުތަކުން މަޝްހޫރުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި މުޅި ޙަދީޘްގެ ސިޔާޤު ދަލީލުކުރަނީވެސް އެކަމަށެވެ. އަދި ތައުރާތާއި އިންޖީލު ފަދަ ކިތާބުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިތާބުތަކުގައިވެސް އެކަން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ..."

އިމާމު އަޖުއްރީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (مَنْ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَأَيُّ صُورَةٍ كَانَتْ لِآدَمَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهُ؟) (الإبانة الكبرى: 198)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ' الله ތަޢާލާ އާދަމުގެފާނު ހެއްދެވީ އާދަމުގެފާނުގެ ޞޫރަތުގައި' ބުނާ މީހާއީ ފަހެ ޖަހްމީއެކެވެ. ފަހެ އެކަލާނގެ ހެއްދެވުމުގެ ކުރިން އާދަމުގެފާނަށް ލިބިގެންވި ކޮން ޞޫރައެއްހެއްޔެވެ!؟"

ޢަބްދު الله ބިން އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެން ބައްޕަގާއި ޝައިޚުއް ކައިރީގައިވީމެވެ. ދެން އޭނާ މިޙަދީޘް ކިޔައިދެއްވަމުން ބުނެފިއެވެ: 'އެބަހީ: ވިހަލީ ބުނެއޭއެވެ!' ދެން އަހުރަންގެ ބައްޕަ (އިމާމު އަޙްމަދު) އަޑިއަހައި ރުޅިގަދަވެ ވިދާޅުވިއެވެ: (هَذَا كَلَامُ الْجَهْمِيَّةِ أو جهمي. نسلم الخبر كما جاء) (إبطال التأويلات: 89/1، الإبانة الكبرى: 196)
މާނައީ: "މިއީ ޖަހްމިއްޔާގެ ވާހަކައެވެ. (ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ) މިއީ ޖަހްމީއެކެވެ. ހަބަރު އައިސްފައިވާ ފަދައިން އަހަރުމެން ޤަބޫލުކުރަމެވެ."

އިބްނު ޤުތައިބާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَالَّذِي عِنْدِي أَنَّ الصُّورَةَ لَيْسَتْ بِأَعْجَبَ مِنَ الْيَدَيْنِ، وَالْأَصَابِعِ، وَالْعَيْنِ، وَإِنَّمَا وَقَعَ الْإِلْفُ لِتِلْكَ، لِمَجِيئِهَا فِي الْقُرْآنِ، وَوَقَعَتِ الْوَحْشَةُ مِنْ هَذِهِ، لِأَنَّهَا لَمْ تَأْتِ فِي الْقُرْآنِ، وَنَحْنُ نُؤْمِنُ بِالْجَمِيعِ، وَلَا نَقُولُ فِي شَيْءٍ مِنْهُ بِكَيْفِيَّةٍ وَلَا حَدٍّ...) (تأويل مختلف الحديث: 322/1)
މާނައީ: "...އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި އެކަލާނގެ ސޫރަތުފުޅު ވަނީ، އެކަލާނގެ ދެއަތްތިލަފުޅާއި، އިނގިލިފުޅުތަކާއި، ލޮލުފުޅާ ޢަޖައިބުކަން ބޮޑުވެގެންނުވާނެއެވެ. އަދި އުނދަގޫކުރުވަނިކަން (މިސާލުތަކުން ހުރީ، އާދަހާވެފައިވާތީކަން ނުދެނެނިސް) ޤުރުއާނުގައި އައިސްފައިވުމުންނެވެ. އަދި މިއުނދަގޫކަން (އެބަހީ: الله ގެ ސޫރަތުފުޅުގެ ސިފަތަކަން) ބީރައްޓެހިކަން ގެނެސްދިނީ (ދެއަތްތިލަފުޅާއި ލޮލުފުޅާއި) ޤުރުއާނުގައި އައިސްފައި ނުވުމުންނެވެ. އަދި އަހަރުމެން އެއްކޮޅަށް ސިފަތަކަށް އީމާންވަމެވެ. އަދި އޭގެން އެއްވެސް ކަމެއްގައި ކައިފިއްޔަތެއް އަދި ސިފަކުރުމެއް ނުބުނަމެވެ..."

އިމާމު އަޙްމަދުގެ އަޞްޙާބުންގެ ޠަބަޤާތުގައިވާ ޢަބްދުލް ވައްހާބު އަލްވައްރާޤު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ:
(من لم يقل إن اللَّه خلق آدم عَلَى صورة الرحمن فهو جهمي.) (طبقات الحنابلة: 212/1)
މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله އާދަމުގެފާނު ހެއްދެވީ ރަޙްމާނުވަންތަ އިލާހުގެ ޞޫރަތުގައޭ ނުބުނާ މީހާއީ ފަހެ ޖަހްމީއެކެވެ."

ދެންފަހެ އިމާމު މާލިކަށް އަބަދުވެސް ބަލިކަށި އެންމެ މަގަކުން ފާޅުގައިވުމުން އެބަހީ ސަޙީޙުކުރައްވާ ނުބުއްސަވައެވެ. އެފަދައިން ދަރަބީގެ ސިޔަރުގައިވެއެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ބޮޑު

ފިޤުހުވެރިއެއްކަމުގައިވާ އަބޫ ޘައުރު މިޙަދީޘު ތައުވީލުކޮށް ޖަހުމީއިގެ މުރާދާއި އެއްގޮތްވާގޮތުގެ ޝަރަހަކޮށް ތަފްސީރުކުރުމުން އިމާމް އަޙްމަދުއާއި ޢުލަމާންގެ ސަލަފުން އަބޫ ޘައުރަށް ވަރަށް އިންކާރު ކުރައްވާ ޖަހުމީއެއްކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ.

މިހެން އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ގެ އަރިހަށް އައިސް ދަންނަވައެވެ: (إني سمعت أبا ثور يقول إن اللَّه خلق آدم عَلَى صورة نفسه فأطرق طويلا ثم ضرب بيده عَلَى وجهه ثم قَالَ: هذا كلام سوء هذا كلام جهم هذا جهمي لا تقربوه.) (طبقات الحنابلة: 93/1)
މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ އާދަމްގެފާނު ޚަލްޤުކުރެއްވީ އެކަލާނގެ ނަފްސުގެ ސޫރަތަށް' އަބޫ ޘައުރު ބުނަނިކޮށް އަހުރެން އަޑު އިވިއްޖެ. އެހިނދު (އިމާމް އަޙްމަދު) އިސްޖެއްސަވައިގެން ދިގުގަނޑަކު ހުންނެވުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅުގައި އަތުން ޖެއްސެވުމަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ ނުބައިވެގެންވާ ވާހަކައެކެވެ. މިއީ ޖަހުމީގެ ބަސްތަކެކެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އޭގާއި ކައިރި ނުވާށެވެ."

ދެންފަހެ އަބޫ ޘައުރު ފަހުން ތައުބާވެ އިމާމް އަޙްމަދުގެ އަރިހަށް އައިސް ތައުބާ ފާޅުކުރިއެވެ. އަދި އަބޫ ޘައުރު އަވަހާރަވުމުން އިމާމް އަޙްމަދު އެކަލޭގެފާނުގެ ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވެ ހަރުގާ ތަޢުޒިޔާކުރައްވާފައިވެއެވެ. ދެން އިމާމް އަޙްމަދުގެ ޢަޤީދާއާދެކޮޅަށް އަދި މިސްކީނުކަމުގެ ދެކޮޅުގައި އިސްވެ ހުރިހާ ބަޔަކު ޖަހުމީން ބަހީރީ އަސްލާ ތައުބާވިއެވެ. އަދި ސަލަފުން އިޖުމާޢުވެގެންވާ މިކަންތައްގައި ހުރިހާ ބަޔަކުގެ ސަބަބުން ޒިކުރުކުރީ އިމާމް އަޙްމަދުގެ ޢަޤީދާއަށް އެއީ ސުންނަތް ކަރުކުރަނީއެވެ. އަދި އެއީ އެކަމުގައި އިބްނު ޚުޒައިމާއި މަޝްހޫރު ޙަދީޘެއް ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...لما انتشرت الجهمية في المائة الثالثة جعل طائفة الضمير فيه عائداً إلى غير الله تعالى حتى نقل ذلك عن طائفة من العلماء المعروفين بالعلم والسنة في عامة أمورهم كأبي ثور وابن خزيمة وأبي الشيخ الأصبهاني وغيرهم ولذلك لأنكر عليهم أئمة الدين وغيرهم من علماء السنة...) (بيان تلبيس الجهمية: 376/6-377)
މާނައީ: "...ތިންވަނަ ސަތޭކައިގެ އަހަރުތަކުގެ ތެރޭގައި ޖަހުމީން ފެތުރިގަތުމުގެ ސަބަބުން، ޢިބާރާތުގައި ޟަމީރު ރުޖޫޢުވަނީ الله ތަޢާލާ ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗަކަށްކަމަށް ބައެއް ބަޔަކު ހެދިއެވެ. އެގޮތަށްބުނެ ޢާއްމުކޮށް އެބައިމީހުންގެ ކަންކަމުގައި ޢިލްމާއި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންކަމަށް މަޝްހޫރުވެގެންވާ އަބޫ

ޤުތުބާއި، އިބްނު ހުޒައިމާއާއި، އަބޫއިސްޙާޤު އަލްއަސްބަހާނީއާއި އެންމެވެސް އެފަދަ އިލްމުވެރިންގެ ބަޔަކުގެ ކިބައިން އެފަދައިން ކަންތައް ކުރިކަމަށް ނަޤުލުވެގެންވެއެވެ. އެކަމަށްޓަކައި ދީނުގެ އިމާމުންނާއި އެންމެވެސް ސުންނަތުގެ އިލްމުވެރިން އެބައިމީހުންނަށް އިންކާރުކުރައްވައެވެ.."

އަބޫ ޔަޢުލާ އަލްޤާޟީ އަލްފައްރާއު رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...فأما إذا لم يكن السلف صحابيًّا نظرنا في تأويله فإن تابعه عليه الأئمة المشهورون من نقله الحديث والسنة ووافقه الثقاة الأثبات تابعناه وقبلناه ووافقناه فإنه وإن لم يكن إجماعاً حقيقة إلا أن فيه مشابهة الإجماع إذ هو سبيل المؤمنين وتوافق المتفقين الذين لا يجتمعون على الضلالة ولأن الأئمة لو لم يعلموا أن ذلك عن الرسول والصحابة لم يتابعوه عليه فأما تأويل من لم يتابعه عليه الأئمة فغير مقبول وإن صدر ذلك التأويل عن إمام معروف غير مجهول نحو ما ينسب إلى أبي بكر محمد بن خزيمة تأويل الحديث خلق الله آدم على صورته فإنه يفسر ذلك بذلك التأويل ولم يتابعه عليه من قبله من أهل الحديث لما روينا عن أحمد \ تعالى ولم يتابعه أيضاً من بعده...) (بيان تلبيس الجهمية: 6/404-405)

މާނައީ: "...ދެންފަހެ އުސަލަފުންގެ ބަޔަކީ ޞަޙާބީއެއްކަމުގައި ނުވާނަމަ އަހަރުމެން އެބޭކަލެއްގެ ތައުވީލަށް ބަލަމެވެ. ދެން، ޙަދީޘާއި ސުންނަތް ނަޤުލުކުރި މަޝްހޫރުވެގެންވާ އިމާމުން އެކަމުގެ މައްޗަށް ތަބާވެ، އަދި އިތުބާރުހިފޭ ޘިޤާތު ބޭކަލުން އެކަމަށް އެއްބަސްވެއްޖެނަމަ އަހަރުމެން އެކަމަށް ތަބާވެ، އަދި ޤަބޫލުކޮށް އެއްބަސްވާމެވެ. އެއީ ޙަޤީޤީ އިޖުމާޢުއެއްކަމުގައި ނުވިނަމަވެސް، އެކަމުގައި އިޖުމާޢުއާއި ވައްތަރުވާނެއެވެ. އެހެނީ އެއީ މުއުމިނުންގެ މަގެވެ. އަދި މަގުފުރަތުމުގެ މައްޗަށް އިއްތިފާޤުވާނޫނު ބޭކަލުން އެކަމަށް އެއްބަސްވެވެއްޖެމެވެ. އަދި ރަސޫލާއާއި ޞަޙާބީންގެ ކިބައިން އެކަމެއް އެބޭކަލުންނަށް އެނގިވަޑައިނުގަންނަވާނަމަ، އެކަމަކަށް އެބޭކަލުން ތަބާނުވާނެއެވެ. ދެންފަހެ އިމާމުން ތަބާނުވާ ތައުވީލަކީ ޤަބޫލުނުކުރެވޭ ތައުވީލެކެވެ. ފަހެ، އެކަމަކަށް އެތައުވީލަކީ ތަބާވެ ވަޑައިނުގަންނަވާ ތައުވީލު ދަންނަވާ، ފަދަ އެކަންތައް ނުވެއެވެ. އެއީ ކަލަކަން އެނގޭ މަޝްހޫރު އިމާމެއްގެ ކިބައިން އެތައުވީލު ފާޅުވިނަމަވެސްމެއެވެ. އެއީ الله ، އާދަމުގެފާނު އެކަލާނގެ ޞޫރަފުޅުގައި ހެއްދެވިކަމަށް އައިސްފައިވާ ޙަދީޘް ތައުވީލުކުރެއްވިކަމަށް އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ހުޒައިމާއަށް ނިސްބަތްކުރެވޭ ފަދައިންނެވެ. ފަހެ އެބޭފުޅާ އެތައުވީލު ބަޔާންކުރެއްވިން އެބަހުން ތަފްސީރުކުރައްވައެވެ. އެހެނަސް އެކަމުގައި ކުރިން ޙަދީޘުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތަބާވެ އެކަކުވެސް ތަބާވެވަޑައިގެންފައި ނުވެއެވެ. އެއީ އިމާމު އަޙްމަދުގެ އަރިހުން އަހަރުމެން

މާނައީ: "އެންމެ ރިވެތި ސޫރަތުގައި ތިމަންކަލާނގެފާނުގެ ވެރި ރައްބު ދެކެވަޑައިގަތީމު."[67]

ރިވާކުރިފަރާއިންނެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން އިބްނު ޚުޒައިމާގެ ފޮތުންއައި (ސުންނަތުގެ އިލްމުވެރިން) ވެސް އެކަމަށް ތަބައަސްވެތެވެ..."

ދެންފަހު އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ޤަރުނުތަކުގެ އިލްމުވެރިން އެކަމަކަށް އިޖްމާޢުވެ، އަދި އެބޭކަލުންނަށް ތަބައަވީ އިމާމުންވެސް އެކަމަކަށް އެއްބަސްވެފައިވެ މިކަންތަކުގައި ޚިލާފުވުމަކީ އުފެއްދިއެވެ. އަދި އެތަކެއް ތަޢުލީމުތަކެއްކަން ސަލަފުންގެ މައްސަލަ ދުރު ބަސްތަކެއް ހަދައިގެން ފެތުރިއެވެ. އަދި ދުނިޔާގެ އިރަކަސްފަހުން ފެތުރިގެންދިޔަ ޢަޤީދާތަކުން، އަޝްޢަރީންގެ ބިދުޢަވެރި މަދްރަސާތަކުގެ އެތަކެއް ފުޤަހާއުންގައި އަހުލުއްސުންނާ އިން މިބަދަލު ބައެއްމީހުން ބާޠިލުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ﷲ ގެ ސިފަތަކާ ބެހޭގޮތުން އަހުލުއްސުންނަތުގެ ވިސްނުމާ ކަނޑައެޅިއެވެ. އަދިއަދި ޢަޤީދާތަކުން އެކަމަކަށް ފުޤަހާއުންގެ ބައެއްމީހުން ޚިޔާރުކުރިއެވެ. އަދި ބަޔަކު ޢަޤީދާގައި މިބަދަލު ބަދަލުކުރިއެވެ، އަދި އެމީހުން ސިފަކުރާ ގޮތްތަކާ ބައެއްމީހުން ޙަޤީޤަތާ ދުރުވެފައެވެ. ދެންފަހު އެކަމާ ބެހޭ ބައެއް އަޤީދާ ކުރިއަށް ގެންދިޔައެވެ. އެމީހުންގެ އަޤީދާގެ ބަޔަކު ހިމެނިއެވެ. އަދި އަހުލުއްސުންނަތުގެ ބަޔަކު އިލްމުވެރިން އަޤީދާގެ ބަޔާން ރައްދުކޮށްދިނެވެ.

[67] އިބްނު ޢައްބާސް رضي الله عنهما ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (أَتَانِي اللَّيْلَةَ رَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ هَلْ تَدْرِي فِيمَ يَخْتَصِمُ المَلَأُ الأَعْلَى؟ " قَالَ: " قُلْتُ: لَا "، قَالَ: «فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيَّ» أَوْ قَالَ: " فِي نَحْرِي، فَعَلِمْتُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ...) (رواه الترمذي: 3233)
މާނައީ: "ތިމަންކަލާނގެފާނު ވެރި ރައްބު އެންމެ ރިވެތި ސޫރަތެއްގައި (ހުވަފެނުގައި) މިރޭ ތިމަންކަލާނގެފާނުގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ވިދާޅުކުރެއްވިއެވެ: 'އޭ މުޙައްމަދުއެވެ! މަތިވެރިކުރެވިގެންވާ މަލާއިކަތުން ދެބަސްވަނީ ކޮންކަމެއްގައިކަން ދަންނަވާދެއްތޯ؟' ތިމަންކަލާނގެފާނު ދަންނަވަމުއެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ތިމަންކަލާނގެފާނުގެ ދެކޮނޑު ދޭތެރޭގައި އޭނާގެ އަތްޕުޅު އަޅުއްވައިފިއެވެ. އޭގެ ފިނިކަން ތިމަންކަލާނގެފާނު މޭމަތީ

ދެމުދުން އިޙްސާސްކުރުމުގެ ޤުދުރަތް ލިބެންހުރިތޯ. އެހިނދު ޢުޤޫލާއި ބުއްދިގައިވާހާ އެއްޗެއް
ދިމަސްކަތްގެ ފާނަނ (ކަޝްފުވެ) އެނގިގެންދިޔައެވެ...."

މިޙަދީޘް އެކި މަގުތަކުން އެތަކެއް ޞަޙާބީންނެއް ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި ޙަދީޘްގެ އިމާމުންނަށް މިޙަދީޘް ޞަޙީޙުކަމާ ޘާބިތު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ސުފްޔާން އައްޘައުރީ، ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަހްދީ، އިމާމް އަޙްމަދު، އިބްނު ޚުޒައިމާ، އައްދާރިމީ، އައްއާޖުރީ، އައްޚައްލާލް އަދިވެސް އެހެނިހެން ބޭކަލުން ހިމެނި ވަޑައިގަންނަވައެވެ.

މިޙަދީޘްގެ އެކި ސަނަދުތަކާއި ރިވާޔަތްތަކުގެ ގޮންޖެހުމުގަނޑު އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ:
(...وهذه الطرق مع ما فيها من الاضطراب لمن يتدبر الحديث ويحسن معرفته يدل دلالة واضحة على أن الحديث محفوظ صحيح الأصل لاريب في ذلك بل قد يوجب له القطع بذلك كما نبهنا عليه...) (بيان تلبيس الجهمية: 7/326-327)
މާނައީ: "...މިޙަދީޘް އައިސްފައިވާ މިމަގުތަކާއި (ސަނަދުތަކުގައި ހުރި އެކި ތަފާތުތަކާއި އެކިވަރަކަށް ރިވާކުރުމުގެ ފުށުއެރުންތަކާއި) އެކުގައިވެސް މިޙަދީޘްއާމެދު ވިސްނާ ފިކުރުކުރާ، އަދި މިޙަދީޘް ރަނގަޅަށް ދަންނަ މީހަކަށް ސާފުކޮށް ދަލީލުކޮށްދެނީ މިޙަދީޘަކީ ޙިފްޒުކުރެވިގެންވާ އޭގެ އަޞްލު ޞައްޙަ ޙަދީޘެއްކަމެވެ. އެކަމުގައި އެއްވެސް ޝައްކެއް ނެތެވެ. އަދި ޔަޤީނަކީ، އޭނާއަށް އެކަށީގެން ކަށަވަރުވެ ޔަޤީންކުރަންޖެހޭނެއެވެ. އެއީ އަޅުގަނޑުމެން ބަޔާންކޮށްދިން ގޮތުގެމަތިންނެވެ..."

ބިޝްރުލް މަރީސީއަށް ރައްދުދެއްވާ އައްދާރިމީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَإِنَّمَا هَذِهِ الرُّؤْيَةُ كَانَتْ فِي المَنَامِ، وَفِي المَنَام يُمْكِنُ رُؤْيَة الله تَعَالَى عَلَى كُلِّ حَال وَفِي كل صُورَة... فَهَذَا تَأْوِيلُ هَذَا الحَدِيثِ عِنْدَ أَهْلِ العِلْمِ، لَا مَا ذَهَبْتَ إِلَيْهِ مِنَ الجُنُونِ وَالخُرَافَاتِ، فَزَعَمْتَ أَنَّ الله بَعَثَ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - صُورَةً فِي اليَقَظَةِ كَلَّمَتْهُ فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم -: «يَا رَبِّ»...) (نقض الدارمي على المريسي: 1/287-288)
މާނައީ: "...މިހުވަފެންވީ ކަމަކީ ހުވަފެނުގައެވެ. އަދި ހުވަފެނުގައި الله ތަޢާލާ ކޮންމެ ޙާލަތެއްގައި އަދި ކޮންމެ ޞޫރައެއްގައި ފެނުން އެކަށީގެންވެއެވެ...ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ އަރިހުގައި މިޙަދީޘްގެ މާނައަކީ މިއީއެވެ. ކަލޭ ދިޔަ ކަލޭ ބުނާ ގޮތަށް ޖިންނިއާއި ... ނޫނެވެ. އެގޮތުން ކަލޭ ދައުވާކުރީ: ނަބިއްޔާ ﷺ ގާތަށް ހޭލާ ތިބި ހާލުގައި الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ އަރިހުން

އަދިވެސް މިފަދަ ޙަދީޘްތަކުގައި ތިބާގެ މައްޗަށްވާނީ ޤަބޫލުކޮށް ކިޔަމަންވެ، ތެދުކޮށް، (ކިހިނެއްކަން ބަހާސްނުކުރުން) ތަސްލީމްކުރުމެވެ. މިއިން އެއްވެސް ކަމެއް ތިބާގެ ހަވާސަށް ތަސައްވުރުނުކުރެވޭކަމުގައިވިޔަސް މިކަންތަކަށް އީމާންވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ފަހެ އޭނާގެ ހަވާސަށް މިއިން ކަމެއް ތަސްލީމްކޮށް ނުވަތަ ރައްދުކޮށްފިނަމަ ފަހެ އޭނާއީ ޖަހްމީއެކެވެ.[68]

ސޫރަތެއް ފަތިސްއާ، ދުށް އެބުނާ އެކަލާގެ ފާޅުކުރެއްވި، އެބުނެއްވި މުޢުޖިޒާތް އެކަލޭގެފާނު ﷺ "އޭ ތަޅުގެ ތިއްބޭ" ވިދާޅުވިކަމަށެވެ!!..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ؒ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَمَنْ رَأَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْمَنَامِ فَإِنَّهُ يَرَاهُ فِي صُورَةٍ مِنْ الصُّوَرِ بِحَسَبِ حَالِ الرَّائِي إنْ كَانَ صَالِحًا رَآهُ فِي صُورَةٍ حَسَنَةٍ؛ وَلِهَذَا رَآهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ...) (مجموع الفتاوى: 251/5)

މާނައީ: "...އަދި الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ހުވަފެނުގައި ދެކެން ވީމާ، ފަހެ އޭނާއަށް އެކަލާނގެ ދެކެނީ އޭނާގެ ޙާލަތު ހުރި ގޮތުން ސޫރަތްތަކުގެ ތެރެއިން ސޫރަތެއްގައެވެ. އެހެންކަމުން އޭނާއީ ޞާލިޙު މީހެއްކަމުގައިވާނަމަ އޭނާއަށް އެކަލާނގެ ފެންނާނީ ރީތިވެގެންވާ ސޫރަތެއްގައެވެ. މިކަމަށްޓަކައި ނަބިއްޔާ ﷺ ، އެކަލާނގެ އެންމެ ރީތި ސޫރަތުގައި ދެކެވަޑައިގެންނެވިއެވެ..."

[68] ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ ނަޞްޞުތަކުގައި އައިސްފައިވާ ސިފަފުޅުތަކުގައި ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ މަންހަޖަކީ ވައްތަރުކުރުމެވެ، ކިހިނެއްކަން ބަޔާންކުރުމާއިއެކު، އިންކާރުކުރުމެވެ، މާނަ ބަދަލުކުރުމެވެ. ނުވަތަ އެސިފަތައް ތަޢުޠީލުކުރުމެވެ. އެބަހީ: ޙަޤީޤީ ބަހުން އައިސްފައިވާ އެސިފަފުޅުތަކުގެ މާނަ ތަޢުޠީލުކުރުމެވެ. އަދި ކައިފިއްޔަތު ތަސްލީމްކުރުމެވެ. ދެންފަހެ ސަލަފުންގެ ޢަޤީދާ ފަދައިން އަދި ބަޔާންކުރުމުން ޢަރުޝުގެ ބަސްފުޅުތަކުން ސަލަފުންގެ އަޤީދާތަކުން، އެބައިމީހުން ޤާއިމު ސިފަފުޅުތަކުގެ މާނަ ތަސްލީމްކުރައްވަމެވެ. އެހެންމީހުން އެބައިމީހުން ނުބައިވެގެންވާ މިދެބަސް ދެކޮޅަށް ގަބޫލުކުރެއެވެ. އެއީ ސިފަފުޅުތަކުގެ މާނައެއް އެނގިގެންނުވާކަމަށް، އަދި ކައިފިއްޔަތު ފެނޭ، މާނައެއް ދޭހަވާ އަދިފާގެ އަހުލުވެރިންގެ މުޢްތަޒިލާގެ ހުރިއެވެ. އެބަސްތައް ކަބޮޑު މަޒުހަބަށް ތަސްލީމްކުރުމުގެ މާނައީ: ޙަޤީޤީ ބޮޑުފުޅުން ދީނާ މާނަ ބަޔާން ނުކޮށް އޭގެ މުރާދު ދެނެވޭގޮތެއްނުވާ

الله އާ ބުނުއްވޭ. އެގޮތުން އެބައިމީހުން 'ތަފުވީޟު' (އެބަހީ: ހަވާލުކުރުން) ގެ ޢަޤީދާ ޤަބޫލުކުރެއެވެ.
އެހެންނަމަވެސް އެއީ ކަލާމެއްކަމުގައި އަދި ކަން މާނައެއްގައިވާ ޢަޤީދާއެކަމުގައި އެނގިގެންނުވާކަމަށް ބުނެއެވެ.
އެހެންކަމުން ސިފަފުޅުތައް އަހުލުއްސުންނަތާ ސާބިތުކޮށްފައި މުޢުތަޒިލީން މާނަ ނުކުރޭ ސާބިތުކުރެއެވެ.
ފަހެ ބަޔަކު ގޮތަކީ ސިފަފުޅުތަކުގެ މާނަ ޤަބޫލުކުރުމެވެ. އިލާހުވެރިކަމަށް އެއީވެ. އަދި ނަބިއްޔުންނާ
ތައުވީލުކުރުމަށް އެހެ މާނަ ބަޔާނުކުރަން ހަމަ ނަފްސަކަށް ކުރާ ތައުވީލުވެ. އަދި ނަބިއްޔުންނާ މާނަކުރުމަށް
ޚިލާފުން ފޮނުވާ ބަޔަކީ މާނަ ފިޔަވައި ދީނުކުރާ ބާޠިލު މާނަތަކެވެ. އެކަމަކު ސިފަފުޅުތަކުގެ މާނަ
ޤާބިލުކަން ބަޔަކު ގޮތުގައި ތައުވީލުކުރުންތަކަށް ސަލަފުންގެ ކިބައިން ވާރިދުވެފައިނުވެއެވެ. އެއީ 'އިލްތިވާ'
ގެ ތައުވީލުކުރާ އަހުލުއްސުންނަތާ ބަސްތުކުތަކުގައި ފަރާއިސްނެތެވެ.

މިބައިމީހުންގެ މަޛްހަބަށް ކިޔާނީ 'ތައުވީލު' ކުރުމުގެ މަޛްހަބެވެ. އަދި މިބައިމީހުންނަށް ކިޔާނީ
'މުފައްވިޟާ' އިންނެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...فعلي قول هؤلاء يكون الأنبياء والمرسلون لا يعلمون معاني ما أنزل الله عليهم من هذه النصوص، ولا الملائكة، ولا السابقون الأولون، وحينئذ فيكون ما وصف الله به نفسه في القرآن، أو كثير مما وصف الله به نفسه، لا يعلم الأنبياء معناه، بل يقولون كلاماً لا يعقلون معناه، وكذلك نصوص المثبتين للقدر عند طائفة، والنصوص المثبتة للأمر والنهي والوعد والوعيد عند طائفة، والنصوص المثبتة للمعاد عند طائفة. ومعلوم أن هذا قدح في القرآن والأنبياء، إذ كان الله أنزل القرآن، وأخبر أنه جعله هدي وبياناً للناس، وأمر الرسول أن يبلغ البلاغ المبين، وأن يبين للناس ما نزل إليهم وأمر بتدبر القرآن وعقله، ومع هذا فأشرف ما فيه ـ وهو ما أخبر به الرب عن صفاته، أو عن كونه خالقاً لكل شيء، وهو بكل شيء عليم، أو عن كونه أمر ونهي، ووعد وتوعد، أو عما أخبر به عن اليوم الآخر ـ لا يعلم أحد معناه، فلا يعقل ولا يتدبر، ولا يكون الرسول بين للناس ما نزل إليهم، ولا بلغ البلاغ المبين. وعلي هذا التقدير فيقول كل ملحد ومبتدع: الحق في نفس الأمر ما علمته برأيي وعقلي، وليس في النصوص ما يناقض ذلك، لأن تلك النصوص مشكلة متشابهة لا يعلم أحد معناها، وما لا يعلم أحد معناه لا يجوز أن يستدل به. فيبقي هذا الكلام سداً لباب الهدي والبيان من جهة الأنبياء، وفتحاً لباب من يعارضهم ويقول: إن الهدي والبيان في طريقنا لا في طريق الأنبياء، لأنا نحن نعلم ما نقول ونبينه بالأدلة العقلية، والأنبياء لم يعلموا ما يقولون: فضلاً عن أن يبينوا

مرادهم.فتبين أن قول أهل التفويض الذين يزعمون أنهم متبعون للسنة والسلف من شر أقوال أهل البدع والإلحاد...) (درء تعارض العقل والنقل: 1/204-205)

މާނައީ: "...ފަހެ މިބައިމީހުންގެ ބަހުގެ މައްޗަށް ބަލާނަމަ، ނަބިއްޔުންނާއި ރަސޫލުންގެ މައްޗަށް الله ތަޢާލާ ބާވައިލެއްވި މިނައްޞުތަކުގެ މާނަ އެބޭކަލުންނަށް، އަދި މަލާއިކަތުންނަށް، އިސްލާމްވުމުގައި ކުރިއަރާފައިވާ ޞަޙާބީންނަށްވެސް އެނގޭކަށް ނުވެއެވެ. އެހެންވުމުން (އުޞޫލުވެސް) ޤުރުއާނުގައި الله ތަޢާލާ، އެކަލާނގެ ސިފަކުރައްވާފައިވާ ކަންތައް، ނުވަތަ އެކަލާނގެ ނަފްސު ސިފަކުރައްވާފައިވާ ގިނަ ކަންތައްތަކުގެ މާނަ ނަބިއްޔުންނަށް އެނގޭކަށް ނުވާނެއެވެ. އަދި ޔަޤީނުން، އެބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ އެނގިނުހުރި، އެބޭކަލުންނަށްވެސް އޭގެ މާނަ ނުވިސްނޭ ވާހަކަތަކެއްކަމަށެވެ. އެފަދައިން ތަފްސީރު ޢައިބުކުރުމެއްގެ ކަމުގައި އަލްޤުރުއާނާއި ނަބީގެ ބަސްތުރުފުދައިލާ ވައްގާއި ވަރީގެ ބަސްތުރުކޮށްދެއްވާ ވަސް އެފަދައިންނެވެ. އަދި އާޔަތްތަކުގެ ވާހަކަތައް ޤަބޫލުކުރެވޭނެ ނަޞްސުތަކުގެ ބަރަކަތްތެރިކަމާއި ކާރިސާއި އެފަދައެވެ. އެނގިގެންވެސް މިއީ ޤުރުއާނާއި ނަބިއްޔުންނަށް ބުހުތާން ޢައިބުގެ ބަޔާންކުރުމެވެ. އެހެނީ الله ތަޢާލާ ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ، އަދި އެއީ މީސްތަކުންނަށް ބަޔާނެއްކަމުގައި އަދި ހިދާޔަތެއްކަމުގައި ލައްވާފައިވާކަން ޚަބަރުދެއްވައިފި، އަދި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ފާޅުކޮށް ބަލާޣު ފޯރުކޮށްދެއްވުމަށް، އަދި މީސްތަކުންނަށް ބާވައިލެއްވުނު ކަންތައް ބަޔާންކޮށްދިނުމަށް ރަސޫލާ ﷺ އަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ، އަދި ޤުރުއާނާއި ގުޅޭ ވިސްނާ ތަދައްބަރުކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މިއާއިއެކު ޤުރުއާނުގައިވާ އެންމެ ޝަރަފުވެރި ވާހަކަތަކަށްވެގެންވާ: -ރައްބު އެކަލާނގެ ސިފަތަކާބެހޭގޮތުން ޚަބަރުދެއްވާފައިވާ ކަންތައްތައް، ނުވަތަ އެކަލާނގެއަށް ހުރިހާ އެއްޗަކަށް ޤުދުރަތުހުރިކަމާއި އަދި ހުރިހާ އެއްޗެއްގެ ޢިލްމު ދެނެވޮޑިގެންވާކަން، ނުވަތަ އެކަލާނގެ އަމުރުކުރައްވާކަމާއި ނަހީކުރައްވާކަމާއި، އަދި ވަޢުދާއި ވަޢީދުވެސް، ނުވަތަ އާޚިރަތުދުވަހާ ބެހޭ އެކަލާނގެ ޚަބަރުދެއްވާފައިވާ ކަންތައްތައް- (މިކަންތައްތަކުގެ) މާނަ އެކަކަށްވެސް އެނގިގެންނުވާކަމަށެވެ. އެގޮތުން އެކަންތައްތަކާމެދު ވިސްނާ ތަދައްބަރު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި (އެހެންވުމުން) މީސްތަކުންނަށް ބާވައިލެއްވުނު ކަންތައް ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިނުވާނެ އަދި ބަލާޣުގެ ފޯރުކޮށްދިނުމާއި ފޯރުކޮށްދެއްވާފައިވާކަމަށް ނުވާނެއެވެ. މިފަދައިން ބައެއް ކަންތައް ބުނާ މުލްޙިދުން އަދި ބިދުޢަވެރިއަކަށް ބުނެވިދާނެއެވެ: 'އެކަމުގައި ޙައްޤަކީ އަޅުގަނޑުގެ ރައުޔާއި ބުއްދިން އަޅުގަނޑުމެން އެނގޭގޮތް އެއްކަލެވެ. އަދި ނަބިއްޔުންނަކީ އެކަމާއި ފުދޭ ޢާލިމުން ނޫނެވެ. އެހެނީ މިއީ ނަބިއްޔުންނަށްވެސް މުތަޝާބިހު ނައްޞުތަކެކެވެ. އެއްވެސް މީހަކަށް އޭގެ މާނައެއް

އަދި ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައި އޭނާގެ ވެރި ރައްބު (ހަމަލޮލުން) ފެނުނުކަމަށް ދަޢުވާކުރާ މީހާ، ފަހެ الله ޢައްޒަ ވަޖައްލައަށް ކާފަރުވެގެންވާ މީހެކެވެ.[69]

ނޫނެކެވެ. އަދި އެއްވެސް މިހާރު އޭގެ މާނަ އެނގިގެންނުވާ ސަޙާބީކަމުން ދަލީލު ދެއްކުން ހުއްޓުވާށެވެ. ނުވެއެވެ.! ދެންވެސް މިވަރަކަށް ވާހިދު ނަބިއްޔުންގެ ފަރާތުން ބައެއް ކާފިރުން، ތެދުވާގެ ދައްކައިދިނުމުގެ ތެދު ބަސްދީކަމާ ވާހަކަތަކާއި ކަލުމަތިއްޔާ ދަލާއިލުތަކުގެ މިންވަރުން ތެދު ހަމަވެއިދާ ވަރަކަށް ހާމަކަމާކަލުމަތިއްޔާއެވެ. އަދި ބުނެވޭ ހަދީސް ދިމާވާ ދަލީލެއް ބަޔާނުކޮށްދެއްވިއެވެ: ހަމަކަށަވަރުން ތެދުވެރިޔާ ބަޔާންކުރުންތަކުގެ އަދަދުގެ ދިގުދަމާއެވެ. ނަބިއްޔުންގެ މަގަކީ ނޫންވެ. އެހެން އަދަދުން ބޭނު ވަރަކަށް އަދަދުގެންނަން އެގޮތް، އަދި ބޭނުގެ ދައްކުދެއްކުން އަދަދުގެން ބައެއްކާފިރުގެވެ. އެހެން ކަލުމަތިއްޔާ ނަބިއްޔުން ވަރުގެވިދާޅުވުން ވަރަކަތަކާ ދުވަދު އެހެން މިހުނުސް ބައެއްކާފިރުންނަށް ޝަރުޢީ ކަމުން، ހުދު އެކަކަށްވުރެން ވަރުގެ ކަރުވާ އޭގެ މާނަ އެނގިގެންނުވާއެވެ.' އެހެން ކަމުގައިވާ ސަރުކާރާއި ސަރަޙައްދުތަކުގެ ތަޢާރަކަތެއްގެ ތަފްސީރުކަމާ ދަލާއިލުތަކުގެ އަދުލުވެރިންގެ ބަޔަކު ދިރުއްކާއި އިޚްތިޔާރު އަދުލުވެރިންގެ ބަސްކަމުން އެހެން ނުބައިވެގެން ބަސްކުރުމައި ބާރުންވެގެން ހިނގައްޖެއެވެ..."

[69] ދުނިޔެމަތީގައި ހަމަލޮލުން الله ތަޢާލާ ނުފެންނާނެކަމަށް އިޖުމާޢުވެގެންވެއެވެ. އަދި އެކަން ބާރުވެގެން އެބައް ސަޙާބާއެއް އަދިސުފުޔާނާއެވެ. އެކަމުގައި ބުޚާރީގެ، މުސްލިމުގެ، އިމާމު ތިރުމިޒީގެ، ޝާފިޢީގެ ބައެއް ބައިގަނޑުތަކުގައިވެ ޙަދީޘްވެގެންނެވެ. އެގޮތުން އިބްނު މާޖާގެ، އިޖުމާޢުވެގެންވާ ބޭފުޅުގެ އެބައް ފަރަހަކު الله ފެންނަނަކަމާ، ހުރެއްޖެ ނުވި ވަރަކަށްވާކަމާ، ހިތްވާރު ދާއިމު ދުވަހު އެއްކޮށް ހުރި ވަރަކަށްވާކަމާ، އަދިވެސް މިނުންވެސް އެބަކަށް ބައިވެރި ހަމަޖެހިގެންވާ ފެނިދެއްކުން ފެނިއްޖައިވެއެވެ.

الله ތަޢާލާ ވިދާޅުވެއެވެ: {لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ}

(الأنعام: 103)

މާނައީ: "އެކަލާނގެ (ދުނިޔެމަތީގައި) ލޮލުތަކަށް ނުފެންނާނެތެވެ. އެކަލާނގެ، އެ ލޮލުތައް ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ، އާލާވަންތަކަން ބޮޑު، މާތް ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މިއާޔަތުގައި ޚާއްޞަކޮށް اللّٰه ތަޢާލާ ނުފެންނާނޭކަމަށް ސަލަފުން ގަނޑުކުރައްވާފައިވަނީ ދުނިޔެމަތީގައެވެ. ނުވަތަ އޭގެ މާނައީ ފުރިހަމަކަމަށް އެއްކޮށް ފެންނަ ފެނުމަކުން އެކަލާނގެ ނުފެންނާނޭކަމެވެ. ދެންފަހެ އާޚިރަތުގައި މުއުމިނުންގެ ހަމަލޮލުން އެކަލާނގެ ފެންނާނޭކަމަށް ޤުރުއާނގައި ސުންނަތުގެ ނައްޞުތަކުން ދަލީލު، އަދި އެކަމަށް އިލްމުވެރިން އިޖްމާޢުވެގެންވެއެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: «تَعَلَّمُوا أَنَّهُ لَنْ يَرَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى يَمُوتَ» (رواه مسلم: 2931)

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މީހަކު، އޭނާ މަރުވެއްޖައުމަށް ދަންދެން، އޭނާގެ ވެރި ރައްބު ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ނުފެންނާނެއެވެ."

އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ރޭ ރަސޫލާ ﷺ އަށް اللّٰه ތަޢާލާ ހަމަލޮލުން ފެނިވަޑައިގެންނެވިތޯ ނުވަތަ ނުފެނޭތޯ އިލްމުވެރިންގެ ތެރޭގައި ޚިލާފުވެއެވެ. އެގޮތުން ޚިލާފުވެރިވާ އިބްނު ޢައްބާސް ؓ އަރިހުން ރަސޫލާ ﷺ އަށް اللّٰه ތަޢާލާ ފެނިވަޑައިގެންނެވިކަމަށް އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތުގައި އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ހަމަލޮލުން اللّٰه ތަޢާލާ ފެނިވަޑައިގެންނުވާކަމަށް ޢާއިޝާ ؓ އަރިހުން އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތުގައި ބަޔާންވެއެވެ. އެގޮތުން ޢާއިޝާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللهِ الْفِرْيَةَ...) (رواه البخاري: 4855 ومسلم: 177)

މާނައީ: "މުޙައްމަދު ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރައްބު ދެކިވަޑައިގެންނެވިކަމަށް ދައުވާކޮށްފި މީހަކު ވާނަމަ، ފަހެ اللّٰه ތަޢާލާގެ މައްޗަށް ބޮޑުވާން ދޮގު ހަދައިފިއެވެ!..."

އަދި އަބޫ ޛައްރު ؓ ރަސޫލާ ﷺ އާއި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބު ދެކިވަޑައިގެންނެވީތޯއެވެ؟' އޭނާއަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: (نُورٌ أَنَّى أَرَاهُ) (رواه مسلم: 178)

މާނައީ: "ނޫރެކެވެ! އެކަލާނގެ ފެންނާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟!" އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވޭ: "ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގެންނެވީ ނޫރެކެވެ."

ދެންފަހެ ދަންނާށެވެ! اللّٰه ތަޢާލާ ޤިޔާމަތްދުވަހު މުއުމިނުންނަށް ހަމަ ޖަންނަތް ފެންނާނޭކަމީ އިލްމުވެރިންވެސް އިޖްމާޢުވެފައިވެއެވެ. އަދި އެކަމުގައި ޝައްކުކުރުމަކީ ވިޔަސް ބިދުޢަތްވެރިއެކެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި اللّٰه ތަޢާލާ ހަމަލޮލުން އެއްވެސް މީހަކަށް ނުފެންނާނޭކަމަށްވެސް އިޖްމާޢުވެގެންވެއެވެ. މިއީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރޭގައި ޚިލާފުވެގެންވާކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ކާފަރުން، މިކަމުގައި

އަދި الله ތަޢާލާ އާއިމެދުގައި (އުބަރީ: އަކަލާނގެ ސިފަފުޅުތަކުގެ ކައިފިއްޔަތާއިމެދުގައި) ފިކުރު ކުރުމީ ބިދުޢައެއްކަމެވެ. އެއީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މިބަސްފުޅަށްޓަކައިއެވެ:

«تَفَكَّرُوا فِي الْخَلْقِ، وَلَا تَفَكَّرُوا فِي اللهِ»[70]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ޚަލްޤުތަކުންނާއިމެދުގައި ފިކުރުކުރާށެވެ. އަދި الله އާއިމެދުގައި ފިކުރުނުކުރާށެވެ."

ޚިލާފުވާމީހުންނީ ރުއުޔާއި ޚިލާފުވެގެންނަ ބިދުޢަވެރިންނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ މެދުގައި ޚިލާފުވެގެންވެސް ހަމައެކަނި ރަސޫލާ ﷺ އަށް الله ތަޢާލާ ދުނިޔޭގައި ހަމަޖެހިގެން ފެންނެވުމެވެ. [illegible] މައްސަލަ ތަޙްޤީޤުކުރައްވާ އިބްނު ތައިމިއްޔާ ފަދަ ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެސް ދުނިޔޭގައި އެކަމުގައި ސަޙާބީންގެ ދެމެދުގައި ޚިލާފެއްވާކަމެވެ. އެހެނީ އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން ސާބިތުކޮށް އައިސްފައިވަނީ ދެކެވޭކަމަށެވެ. އެއީ ރަސޫލާ ﷺ އަށް الله ތަޢާލާ ފެނިވަޑައިގެންނެވިކަމަށް [illegible]. އަނެއް ރިވާޔަތެއްގައި ސައްޙަކޮށް ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހިތްފުޅުން ދެފަހަރު الله ތަޢާލާ ދެކެވަޑައިގެންނެވިކަމަށެވެ. (رواه مسلم: 176) ހަމަޔަޤީނުން ފެންނެވިކަމަށް ސާބިތުކޮށް އައިސްފައިވެއެވެ. ދެން ޢާއިޝާގެފާނާއި އެހެން ޞަޙާބީންގެ ބަސްފުޅުތަކުން ނަފީކުރެވިގެންވެސް ހަމަޔަޤީނުން ރަސޫލާ ﷺ އަށް الله ތަޢާލާ ފެނިވަޑައިގެންނެވިކަމަށް ބުނެއެވެ. އެހެނެއްކަމަކު އެކަށޭގޮތުގެ ހިތްފުޅުން ފެނިވަޑައިގެންނެވިކަމަށް ނަފީކުރައްވާފައެވެ. އެހެންކަމުން އާޔަތާއި އަބޫ ޛައްރުގެ ބަސްފުޅުގައިވެސް އޮވަނީ [illegible] ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބު ފެނިވަޑައިގެންނެވިކަމަށެވެ. އަދި އެހެން ބަސްފުޅުތަކުން ހިތްފުޅުން ފެނިވަޑައިގެންކަމަށް [illegible]. އަދި ހަމަޔަޤީނުން ފެނިވަޑައިގެންނެވިކަމަށް ވިދާޅުވެފައިނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން [illegible] ރަސޫލާ ﷺ އަށް الله ތަޢާލާ ހިތްފުޅުން ފެނިވަޑައިގެންނެވިކަމާއި އަދި ހަމަޔަޤީނުން ފެނިވަޑައިނުގަންނަވާކަމަށް ބުނެއެވެ. والله أعلم.

[70] رواه أبو الشيخ في العظمة: 5، وحلية الأولياء: 66/6

އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ރައްބުލްއާލަމީނުގެ ޒާތުގައި ފިކުރުކުރުން، ހިތަށް ޝައްކުތައް ވެރިކުރުވައެވެ.[71]

---

71 ނޯޓް: މިބާވަތުގެ ސުވާލު މަޚްލޫޤުން ކުރާނެކަން ރަސޫލާ ﷺ ޚަބަރުދެއްވާފައިވާކަން ފާޅުކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ. އެގޮތުން އިންސާނުންނަށް މިބާވަތުގެ ސުވާލު ކުރުމަށް ޝައިޠާނާ ހިތަށް ވަސްވާސްދޭނެއެވެ. އެނގެންވާނީ ސުވާލު ކުރުމަށް އިޖާބަ ދިނުމުގެ ބަދަލުގައި ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަން އެދުމެވެ. އަދި އަނަސް ބިން މާލިކު ﷺ ގެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (لَنْ يَبْرَحَ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يَقُولُوا: هَذَا اللهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ، فَمَنْ خَلَقَ اللهَ.) (رواه البخاري: 7296)

މާނައީ: "މީސްތަކުން މިގޮތަށް ސުވާލުކުރަމުން ދާނެއެވެ. ނިމިގެން އެބަހުރި ބުނާނެއެވެ: "މިއީ ހުރިހާ އެއްޗެއް ހެއްދެވި ﷲ އެވެ. އެހެންނަމަ ﷲ ހެއްދެވީ ކާކުހެއްޔެވެ!؟"

އަދި އަބޫ ހުރައިރާ ﷺ ގެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا، مَنْ خَلَقَ كَذَا، حَتَّى يَقُولَ: مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ؟ فَإِذَا بَلَغَهُ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللهِ وَلْيَنْتَهِ.) (رواه البخاري: 3276، ومسلم: 134)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކޮންމެ މީހެއްގެ ގާތަށް ޝައިޠާނާ އަންނާނެއެވެ. 'މިވެނި އެއްޗެއް ހެއްދެވީ ކާކު؟ އެވެނި އެއްޗެއް ހެއްދެވީ ކާކު؟' ބުނަމުން ދާނެއެވެ. އަދި 'ކަލޭގެ ރައްބު ހެއްދެވީ ކާކު؟' އޭނާ ބުނާނެއެވެ. ފަހެ އެހެންވާހަކަ ފެނިއްޖެނަމަ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަން އެދި އެކަން ހުއްޓާލާހުށިކަމެވެ."

އިސްޙާޤް ބިން ރާހަވައިހި ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (...لا يجوز التفكر في الخالق، ويجوز للعباد أن يتفكروا في المخلوقين بما سمعوا فيهم ولا يزيدون على ذلك؛ لأنهم إن فعلوا تاهوا...) (مسائل حرب الكرماني: 1154/3)

މާނައީ: "...ޚާލިޤުވަންތަ އިލާހާއިމެދު (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ޒާތުގެ ކައިފިއްޔަތާއިމެދު) ފިކުރު ކުރުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. އަދި މަޚްލޫޤުންނާއިމެދު އަޅުތަކުން އަޑުއިވިފައިވާ ތަކެއްޗާއިމެދު ފިކުރުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި އެކަމަށް އިތުރު ނުކުރާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން އެގޮތަށް ކަންތައްކޮށްފިނަމަ މަގުފުރެދިގެންދާނެއެވެ..."

ނުޢައިމު ބިން ޙައްމާދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ أَنْ يُؤْمِنَ بِجَمِيعِ مَا وَصَفَ اللهُ بِهِ نَفْسَهُ وَيَتْرُكَ التَّفَكُّرَ فِي الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى...) (شرح أصول الاعتقاد: 929)

މާނައީ: " الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ނަފްސު ސިފަކުރައްވާފައިވާ ހުރިހާ ކަމަކަށް އީމާންވުން، އަދި ރައްބާއިމެދު ވިސްނާ ފިކުރުކުރުން ދޫކޮށްލުމަކީ ކޮންމެ މުއުމިނެއްގެ މައްޗަށް ހައްޤުވެގެންވާ ކަމެކެވެ..."

އަދި ޖަހްމިންގެ މަގުފުރެދުން ފެށުނުގޮތް އުސޫލުކޮށްދިނުމެވެ. މުޤާތިލު ބިން ސުލައިމާނު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (وَكَانَ مِمَّا عَلِمْنَا مِنْ أَمْرِ عَدُوِّ اللَّهِ جَهْمٍ أَنَّهُ كَانَ مِنْ أَهْلِ خُرَاسَانَ مِنْ أَهْلِ التِّرْمِذِ، وَكَانَ صَاحِبَ خُصُومَاتٍ وَكَلَامٍ، وَكَانَ أَكْثَرُ كَلَامِهِ فِي اللَّهِ، وَقَدْ جَاءَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «تَفَكَّرُوا فِي خَلْقِ اللَّهِ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ» فَلَقِيَ جَهْمٌ نَاسًا يُقَالُ لَهُمْ: السُّمَنِيَّةُ فَعَرَفُوا جَهْمًا، فَقَالُوا لَهُ: نُكَلِّمُكَ فَإِنْ ظَهَرَتْ حُجَّتُنَا عَلَيْكَ دَخَلْتَ فِي دِينِنَا، وَإِنْ ظَهَرَتْ حُجَّتُكَ عَلَيْنَا دَخَلْنَا فِي دِينِكَ، فَكَانَ مِمَّا كَلَّمُوا بِهِ جَهْمًا أَنْ قَالُوا لَهُ: أَلَسْتَ تَزْعُمُ أَنَّ لَكَ إِلَهًا؟ قَالَ جَهْمٌ: نَعَمْ. فَقَالُوا: هَلْ رَأَيْتَ إِلَهَكَ؟ قَالَ: لَا. قَالُوا: أَسَمِعْتَ كَلَامَهُ؟ قَالَ: لَا. قَالُوا: فَسَمِعْتَ لَهُ حِسًّا؟ قَالَ: لَا. قَالُوا: فَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهُ إِلَهٌ؟. قَالَ: فَتَحَيَّرَ جَهْمٌ، فَلَمْ يُصَلِّ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ اسْتَدْرَكَ حُجَّتَهُ مِثْلَ حُجَّةِ زَنَادِقَةِ النَّصَارَى، وَذَلِكَ أَنَّ زَنَادِقَةَ النَّصَارَى تَزْعُمُ أَنَّ الرُّوحَ الَّتِي فِي عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ هِيَ رُوحُ اللَّهِ مِنْ ذَاتِهِ كَمَا يُقَالُ: إِنَّ هَذِهِ الْخِرْقَةَ مِنْ هَذَا الثَّوْبِ فَدَخَلَ فِي جَسَدِ عِيسَى فَتَكَلَّمَ عَلَى لِسَانِ عِيسَى، وَهُوَ رُوحٌ غَائِبٌ عَنِ الْأَبْصَارِ، فَاسْتَدْرَكَ جَهْمٌ مِنْ هَذِهِ الْحُجَّةِ، فَقَالَ لِلسُّمَنِيَّةِ: أَلَسْتُمْ تَزْعُمُونَ أَنَّ فِي أَجْسَادِكُمْ أَرْوَاحًا؟. قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: هَلْ رَأَيْتُمْ أَرْوَاحَكُمْ؟ قَالُوا: لَا. قَالَ: أَفَسَمِعْتُمْ كَلَامَهَا؟ قَالُوا: لَا. قَالَ: أَفَشَمَمْتُمْ لَهَا رَائِحَةً؟ قَالُوا: لَا. قَالَ جَهْمٌ: فَكَذَلِكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُرَى فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ، وَهُوَ فِي كُلِّ مَكَانٍ، لَا يَكُونُ فِي مَكَانٍ دُونَ مَكَانٍ، وَوَجَدْنَا ثَلَاثَ آيَاتٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَوْلَهُ: {لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ} [الشورى: 11]، وَقَوْلَهُ {وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ}، وَقَوْلَهُ {لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ} [الأنعام: 103] فَبَنَى أَصْلَ كَلَامِهِ عَلَى هَذِهِ الثَّلَاثِ الْآيَاتِ، وَوَضَعَ دِينَ الْجَهْمِيَّةِ، وَكَذَّبَ بِأَحَادِيثِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَأَوَّلَ كِتَابَ اللَّهِ عَلَى تَأْوِيلِهِ، فَاتَّبَعَهُ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ مِنْ أَصْحَابِ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ، وَأُنَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي حَنِيفَةَ فَأَضَلَّ بِكَلَامِهِ خَلْقًا كَثِيرًا.) (الإبانة الكبرى: 317)

މާނައީ: "އަދި الله ގެ ދުޝްމަނު ޖަހްމުގެ ކަންތައްތަކުން އަހަރެމެންނަށް އެނގިފައިވާ ކަމަކީ، އޭނާއީ ޚުރާސާނުގެ ތިރްމިޒުގެ އަހުލުވެރިއެކެވެ. އަދި އޭނާއީ ޖަދަލުކުރާ، ބަހުސްކުރާ މީހެކެވެ. އަދި އޭނާގެ ބައްސަކީ ގިނައިން الله ގެ ކަންކަމާ ބެހޭ ..."

ދެއްކެވުންވަނީ ﷲ އާއި ގުޅުވައިދެއެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް އަރިސްކުރައްވައެވެ:
'ތިޔަބައިމީހުން ﷲ ގެ ހަޤްޤުތަކުންނާއިގުޅުވައި ފިލުވައިދެއްވާނެވެ. އަދި ﷲ ޖައްލަ ވަޢަލާއާއި ގުޅުވައި
ފިލުވު ނުކުރާށެވެ.' ދެންފަހު 'އަހަރުމެންގެބަނިއާދަމު' އެ ކިޔާ މިންތަކާއި ދުރުވުމާއި ދިމާވާށެވެ. ދެން
އެބައިމީހުންނަށް ޖަވާބު އެއީ ކާފަރަކަން އިނގޭތޯއެވެ. ދެން އެބައިމީހުން އަބޫސުފްޔާނު ބުންޏެވެ: 'އަހަރުމެން
ކަލޭގާއި ވާހަކަދައްކަންމެވެ. ދެންފަހު އަހަރުމެންގެ ބުއްދިތަ ކަލޭގޭ މަހާބަލް ކަނީ ހިރަޤްލު ކަލޭ
އަހަރުމެންގެ ދީނަށް ވަންނާނީއެވެ. އަދި ކަލޭގޭ ބުއްދިތަ އަހަރުމެންގެ މަހާބަލް ކަނިހިރަޤްލު ވަނީއެވެ
އަހަރުމެން ކަލޭގޭ ދީނަށް ވަންނަހުރިމެވެ.' ދެންފަހު އެބައިމީހުން ދިމާވުމާއި ދުރުވި ފަހަރަކުރެއްގެ ތިބާގައި
އެބައިމީހުން އަށްގައިން ބުންޏެވެ: 'ކަލޭއަށް އިރާދަކު ކިޔަވަނިވާފަހަރު ކަލޭ ދީނުގަ ފައިބަވާހަރު ނޫންހެއްޔެވެ؟'
އަހަރު ބުންޏެވެ: 'އާންހެކެވެ.' ދެން އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: 'ކަލޭއަށް ކަލޭގެ އިރާދަ ފުރިހަމަހެއްޔެވެ؟'
އަހަރު ބުންޏެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: 'އެއިރާދަ ވާހަކަދެއްކަވަނިކޮށް ކަޑައިވުރެހެއްޔެވެ؟'
އަހަރު ބުންޏެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' ދެން އެބައިމީހުން ބުނެފައެވެ: 'އެއިރާދަގެ ބަދަލާތެރެއް ކަލޭއަށް ކަޑައިވި
އިޙްސާސްވުރެއްޔެވެ؟' އަހަރު ބުންޏެވެ: 'ނޫނެކެވެ،' އެހެނީ އެބައިމީހުން ބުންޏެވެ: 'އެގޮތުގައިވާނަމަ އެއީ
އިރާދައިކަމެއް ކަލޭއަށް އެނގޭނީ ހަރިސްއެއްހެއްޔެވެ؟' އެހެނީ ބަލާލު ބަޔަކާއިވާ މެދުރުސްވިއެވެ. ދެން
ސާފުސް ދުވަސްވަންދުން ނަމާދުނަށް (ފިލުވު ކުރުގުގައި) ހަދުކުރިއެވެ. ދެން ނަބީބާރައިންގެ
ޖަނަތުޓުންގެ ބުއްދިއަދިއަދ ބުއްދިމެއްވު އަހަރަން އަމިލިއެވެ. އެއީ ނަބީބާރައިންގެ ޖަނަތުޓުން ތަވާމާކުރަނީ
އިސާ عليه السلام ގެ ހަނިކަށްގައިވާ ރަބަބު ﷲ ގެ ދާއިރުފުގެ ރަބައްކަކުދުގައިވެއެވެ. އެއީ 'މުރުދިކަޖަހި
މަހުދުރުނަވާ ރުއިކަޖަކަ' ބޮޑަފަދައިންނެވެ. ދެން އެރަބު އިސާގެފުންގެ ހަނިކަޖަން ވަދި، އިސާގެފުންގެ
ދުފުވުން ވާހަކަދައްކިއެވެ. އަދި އެއީ ފުބަކަން ވަންހަފުވުގެންވާ ރަބަކަވެ. ދެންފަހު މިފަދަ ބުއްދިބެއް
ޖަހުމު އަޅުޖެއްސިއެވެ. ދެން ސުވަނިންނާއި މުޒުޖުބުވާކަން ބުންޏެވެ: 'ކަލޭފުންގެ ހަނިބަކަމި
ފުރުނަބަކާފަކަމަން ދައްވާކަދު ނޫންހެއްޔެވެ؟' އެހެނީ ބުންޏެވެ: 'އާންހެކެވެ.' ދެން
އަހަރު ބުނެފިއެވެ: 'ކަލޭފުންނަން ކަލޭފުންގެ ފުރުނަބަކައް ފުރުނުހެއްޔެވެ؟' އެހެނީ ބުންޏެވެ:
'ނޫނެކެވެ.' އަހަރު ބުންޏެވެ: 'އެފުރުނަބަކައް ވަނަކަކައްގާ އަޅުއިވުނުހެއްޔެވެ؟' އެހެނީ ބުންޏެވެ:
'ނޫނެކެވެ.' އަހަރު ބުންޏެވެ: 'އެފުރުނަބަކަކުގެ ވަރު ކަލޭފުންނަން ދުވަހެއްޔެވެ؟' އެހެނީ ބުންޏެވެ:
'ނޫނެކެވެ.' އެހެނީ ބަލާލު ބުންޏެވެ: ' ﷲ ޖައްލަ ވަޢަލާގެ ވަސީ އެފަދައިންނެވެ. ދުނިޔާގައި
އާޚިރަތުގައިވެސް އެކަލާނގެ ނުފެންނާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހުވާ ބަޔަކު ފާޅުގެންވާއެވެ. އެއްބަސް
ފިލާވައި އަށްއެ ބަޔަކު ނުވެއެވެ. އަދި ﷲ ޖައްލަ ވަޢަލާގެ ޚާއްޞަ ބިން އާދަމު އަހަރުމެންނަށް

ދަންނާށެވެ! ސޫފުސްޠާއީއި، މިނިކާޖަނަވާރާއި، ކުދިރިނޫތާއި ކަނޑާއާއި ވެހިފެދެ އެހެނިހެން ހުރިހާ ޖަނަވާރުތަކެއްގެ ސޫރައިން އަދުރުކުރުވިގެންވާ ތަކުލީފުކުރުވުމުގައިއެވެ. الله ތަޢާލާގެ އިންސާފުވެރިކަމުގައިވެސް ދެނެވި އެއްވެސް ކަމެއް އެއްވެސް މީހަކަށް ނުކުރައްވާނެއެވެ.[72]

އަދިވެސް (ސުންނަތުގެ ތަރުތީބު) ޖަމާޢަތުގެ އެންމެ ފުރަތަމަޖީލު ހިނގާފައިވާ ކަންތައްތައް، އަދި ނުވާ ކަންތައްތައް، އަދި ވާނީ ކަންތައް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާކަން އީމާންވުން ވާޖިބެވެ. الله ތަޢާލާ ވަޙީ އިރުޝާދު ކުރެއްވި ހިކުމަތާ ފުރިހަމަ ބަޔާންކުރެއްވުމަކުން ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި ކުރިން ހިނގާފައިވި ކަންތައްތައް ފަހުން ވާނެ ކަންތައް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާކަމުގައި ބުނެވި މިހާ، ފަހު ހަމަ ފޯރިކޮށްދެއްވާ الله އަށް އެނގެ ކަށަވަރުވެއްޖެއެވެ.[73]

ފުރުނުވެ: "އެކަލާނގެއާއި އެއްފަދަ އެއްޗެއް ނުވެއެވެ." އަދި އެކަލާނގެ ބަސްފުޅެވެ: "އަދި އެއީ އުޅުމަކާއި އަދި ބޭނުމެއް ފާޅުކުރައްވާ الله އެވެ." އަދި މިބަސްފުޅެވެ: "ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ ނުފެންނަހުށިޖެވެ." ދެންފަހެ އާންމު ފަރާތްތަކުގެ އަނބުރާ މިނިން އާދަމްގެ މައްސަލަ ބިނާކުރާ ޖަހުމީންގެ ދިން ބިނާގެއްދިއެވެ. އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހަދީޘްތައްވެސް ދުރުކުރާ، الله ގެ ޞިފަ އާނާގެ ތަޢުވީލުކުރުން ތަޢުވީލުކުރެއެވެ. ދެންފަހެ ބަސްތަކާ އަޚްލާޤީންގެ ތަރުއީން ހަމަޖެ ބަދައިރުގެ އަސްބާބުންނާއި، އަދި އަޅު ހަރާމުގެ އަސްބާބުންގެ ބަޔަކު އާންމުން ތަބައިވިއެވެ. އަދި އެތައް ޒަހުރުތަކުންނެއް އާންމު ފަރާތްތަކުން މަގުފުރެއްދިއެވެ."

[72] މުޢުތަޒިލީންނާއި ޚަވާރިޖުންގެ ބައިގަނޑެއް ޤަބޫލުކުރާ ގޮތުގައި ޖަހަންނަމުގެ ހަރަކާތްތެރިކަމާއި، އަޖަލެއްވުމީ الله ގެ ޞިފަތްތަކުން ޢަޒުލުކުރުމެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ބަޔާނާ ކަމުގައިވާ: މަޚްލޫޤުންގެ ޢިލްމުވަނީ މުސްތަޤްބަލުގެ ތަރުހީބާ ގިނަކަމަށް ކަމަކީ ދުނިޔެ ދުވަހުގެ މައްސަލައެވެ.

[73] ފަސާދަ ފަތުރަން އިޖާބަތާއި އިޖާބަކުރުގެ އެއްބަސްވުމެވެ. އެމީހުން ބުނެފައިވަނީ ނަމާ ކުރިއަށްދާކަން މުސްތަޤްބަލުގައި ތައުރީފުކުރާ ކަމުގައި ބަޔާންކޮށްދީ ޝަރީޢަތަށް ފައިވާ ކޮންމެ ފިތުނަ އަދަބުގެ ނުފެނުމެއް الله ތަޢާލާގެ ކުރިން ފަހުމް ކުރާތީއެވެ. ދެނެވޮޑިގެންވާ ކަމަށް ބުނާ ބައެއް ޢިލްމުވެރިން

އިޚްތިޔާރުކުރައްވާ އެއްވެސް ކަމެއް ނުހިނގާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޝަރުޢީ ފަރުމާނުވަނީ އެކަލާނގެ ނުކުއްސަވާ ހިކުމަތެއް ނަހީކުރައްވާފައެވެ.

{لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ} (الأنبياء: 23) މާނައީ: "އެކަލާނގެ ކުރައްވާ ކަމަކާމެދު، އެކަލާނގެއާ ސުވާލެއް ނުކުރެވޭނެތެވެ. (އެކަމަކު އެއުރެންކުރާ ކަންތައްތަކާމެދު) އެއުރެންނާ ސުވާލުކުރެވޭނެތެވެ." ޤަދަރީންގެ ތެރެއިން ﷲ ތަޢާލާގެ އިލްމުވެސް ޤުދުރަތުވެސް، މިސްކީނުން އިންކާރުކުރާ ކުރިން އެކަލާނގެ އެބައިމީހުން ކުރާ ކަންކަން ދެނެވޮޑިގެންނުވާކަމަށް ބުނާ މީހުންނީ ކާފިރުންނެވެ.

އިބްނު ޢުމަރު ﷺ ވަނީ ދަންނަވާފައެވެ: (إِنَّهُ قَدْ ظَهَرَ قِبَلَنَا نَاسٌ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ وَيَتَقَفَّرُونَ الْعِلْمَ يَزْعُمُونَ أَنْ لَا قَدَرَ، وَالْأَمْرَ أُنُفٌ، فَقَالَ: إِذَا لَقِيتَ أُولَئِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنِّي بَرِيءٌ مِنْهُمْ، وَهُمْ بُرَآءُ مِنِّي، وَالَّذِي يَحْلِفُ بِهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ لَوْ أَنَّ لِأَحَدِهِمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا فَأَنْفَقَهُ مَا قَبِلَهُ اللهُ مِنْهُ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ.) (رواه مسلم:4695)

މާނައީ: "އަޅަމެންގެ ކުރިން ޤުރްއާން ކިޔަވާ، އިލްމުގެ އަޑިއަށް ފިލާ ބަޔަކު ފާޅުވެއްޖެއެވެ. އެބައިމީހުން ދައުވާކުރާގޮތުގައި (ﷲ ގެ ތަޤްދީރެއް އިލްމުއްނޯ) އަދިން ބަޔަކު ފަހުން ހިނގާ ކަމެކެވެ. ދެން އިބްނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބައިމީހުންނާއި ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑު ބަރީއަވެގެންވާކަން، އަދި އެބައިމީހުން އަޅުގަނޑާ ބަރީއަވެގެންވާކަން ހަބަރުދޭށެވެ! ވީ އުޅުމުގެ ދަތި ޢަބްދު ﷲ އެކަލާނގެ ހުވާކުރައްވައި ވިދާޅުވި: އެއިރުންކުރު މިހާރު ދުރުގެ ފަރުބަދަކާ ބަރަބަރު ރަން އެއްކޮށް ޚަރަދުކުރި ނަމަވެސް، ދެން ޤަދަރު އީމާންކުރާ (ﷲ ގެ މަގުގައި) ޤަބޫލުނުކުރައްވާނެ ފަދައިން އީމާންވާހިސާބަށް ނުވާނަމަ ﷲ ތަޢާލާ އެބައިމީހުން ޤަބޫލު ނުކުރައްވާނެއެވެ!"

އުބައްޔު ބިން ކަޢުބު، ޢަބްދު ﷲ ބިން މަސްޢޫދު، ޙުޒައިފާ ބިން ޔަމާނު، ޒައިދު ބިން ޘާބިތު رضي الله عنهم ވިދާޅުވެއެވެ: «لَوْ أَنَّ اللَّهَ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ، لَعَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ لَكَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ مِثْلُ جَبَلِ أُحُدٍ ذَهَبًا، أَوْ مِثْلُ جَبَلِ أُحُدٍ تُنْفِقُهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَا قُبِلَ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، فَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَأَنَّكَ إِنْ مُتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ» (رواه ابن ماجه: 77، وأحمد: 21653)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ އެކަލާނގެ އުއްމަތުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، އެކަލާނގެ ދީނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އިބްރަތެއްގޮތުގައިނަމަ، ފަދަ އެކަލާނގެ އުޅުއްވުންތަކުން އަނިޔާވެރިވުމުން
އުޅުއްވުންތަކުން އަނިޔާވެރިވުމުން ނުވާ ގޮތުގައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އުޅުއްވުންތަކުން ރައްކާވުމެވެ
ތަޢާލާގެ ހުކުމަށް އުޅުއްވުންތަކުގެ އަދުލުވެރިކަމުގެ އެކަލާނގެ ރައްކާވުމެވެ އުޅުއްވުންތަކުން
މާނަތައްފަދައިގޮތެވެ. އަދި މީހާއަށް އުފުލުނު ފުރަތަމަވަރަށް ހަމަ ދިޔަފަދައި، ދެން މީހާ الله ގެ މަޤާމައި
އުފުލިފާ އެއްޗެއް ކުރެހިފައިވާގޮތަށް ވިއްސާ، މީހާ ފުށުއަރައިގަތުން އިސްލާމްދީނުގެ ތެރޭގައި ދެންނެތް އެކަލާނގެ
މީހާގެ ހިތައިން ފުއްދުމު ނުކުރިއްޔާނަމެވެ. އަދި މީހާއަށް ދީނުގެ ކުރިއަށްދާ މީހާއަށް ނުދީ ހިންގާނުކުރާއި، އަދި
މީހާއަށް ނުދީ ކުރިއަށްދާ ދީނުގެތެރޭ މީހާއަށް ނުވާނުކުރާ މީހާ ދަށުއްދީގެ ތެރޭގައި ދެންނެތެވެ. އަދި
ހަމަކަށަވަރުން މިހާރު ގޮތުގެ (ދީނުގެ ކުރިއަށް ހުރި) މީހާ ގޮތުގެ ދީނުގެކުރިއަށް ވާނަމަ މީހާ ވަނީމަތިން
ނަފުރަތުކުރެވެ."

މުޖާހިދު ބުނު މުޖާހިދު رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވިއެވެ: (قِيلَ لابن عباس إِنَّ رَجُلًا قَدِمَ عَلَيْنَا يُكَذِّبُ بِالْقَدَرِ فَقَالَ: «دُلُّونِي عَلَيْهِ» وَهُوَ يَوْمَئِذٍ أَعْمَى فَقَالُوا: وَمَا تَصْنَعُ بِهِ؟ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَئِنِ اسْتَمْكَنْتُ مِنْهُ لَأَعَضَّنَّ أَنْفَهُ حَتَّى أَقْطَعَهُ، وَلَئِنْ وَقَعَتْ رَقَبَتُهُ فِي يَدِي لَأَدُقَّنَّهَا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَنْتَهِي بِهِمْ سُوءُ رَأْيِهِمْ حَتَّى يُخْرِجُوا اللَّهَ تَعَالَى مِنْ أَنْ يَكُونَ قَدَّرَ الْخَيْرَ، كَمَا أَخْرَجُوهُ مِنْ أَنْ يُقَدِّرَ الشَّرَّ») (الشريعة للآجري: 540)

މާނައީ: "އިބްނު ޢައްބާސްއަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. 'ހަމަކަށަވަރުން ޤަދަރު ދޮގުކުރާ މީހަކު އަހަރުމެންގެ ގާތަށް އައިސްފިއެވެ.' އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ ހުރިތަން ދައްކާށެވެ!' އެދުވަހު އެކަލޭގެފާނުވީ ލޯއަނދިރި މީހެއްކަމުގައެވެ. ދެން އެބައިމީހުން ދަންނަވައިފިއެވެ: 'އެއީ އޭނާއަށް ކޮށްދެއްވާނީ ކޮންކަމެއްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ނަފްސު އޮތް އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ އިލާހު ގަސަމު ބުނަމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އޭނާގެ މައްޗަށް އަހުރެންނަށް ވަރުވެގެންވިއްޖެނަމަ އޭނާގެ ނޭފަތް ބުރިވެއްޖައުމަށް ދާންދެން ދަތްއަޅާހުރިމެވެ! ދެން އޭނާގެ ކަނދުރާ އަހުރެންގެ އަތުގައި ހިފިއްޖެއްޔާ ކަށިފަސްކޮށްލާހުރިމެވެ! އަހުރެންގެ ނަފްސު އޮތް އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ އިލާހު ގަސަމު ބުނަމެވެ! الله ތަޢާލާ ނުބައިކަންތައް ޤަދަރުކުރެއްވުމުން އެބައިމީހުން ބާކީކުރި ފަދައިން، ހެޔޮކަންތައް ޤަދަރުކުރެއްވުމުން އެކަލާނގެ ބާކީކުރާހާދެން އެބައިމީހުން އެބައިމީހުންގެ ނުބައިގޮތް ހަމައެ ނުހުއްޓޭނެއެވެ."

އަދި ވަލީވެރިޔާއާއި، އިދުލުވެރި ދެހެކިވެރިންނާއި، މަދުވިޔަސް ނުވަތަ ގިނަވިޔަސް ކައިވެނީގެ ރަނާއި ލައިގެން މެނުވީ ކައިވެންޏެއް ނުވެއެވެ. އަދި އުމުރަކަށް ވަލީވެރިޔެއް ނުވާ މީހާ، ފަހެ ވަލީވެރިއަކު ނުވާ މީހާގެ ވަލީވެރިޔާއީ ސުލްޠާނެވެ.[74]

---

74 މުއައްލިފު މިތަންގައި ޤަޞްދުކުރައްވަނީ ވަލީއާއި ހެކިންނާއި ނުލާއި ވަގުތީ މުތްޢާ ކައިވެނި ހުއްދަކުރާ ރާފިޟީންނާއި، ވަލީވެރިޔާއި ނުލާ ކައިވެނި ހުއްދަކުރާ ޙަނަފީންނަށް ރައްދުދެއްވުމެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ.) (رواه أحمد: 19518، وأبو داود: 2085، والترمذي: 1101، وابن ماجه: 1880)

މާނައީ: "ވަލީވެރިޔާއާއި ލައިގެން މެނުވީ ކައިވެންޏެއް ނުވެއެވެ."

އިބްނު ޢުމަރާއި، ޢަލީއާއި، އިބްނު ޢައްބާސާއި، އިބްނު މަސްޢޫދާއި، އަބޫހުރައިރާއާއި އަދިވެސް ޞަޙާބީ ޢިލްމުވެރިންގެ ޖަމާޢަތެއްވެސް މިރައުޔަށް ތާއީދުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި ބައެއް ޞަޙާބީންގެ އަރިހުންވެސް މިފަދައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި ދެކޮޅަށް ޝާއްޛުވެގެންވާކަމަށް ޞަޙާބީންގެ ބަސްފުޅުތަކުގައި އައިސްފައިވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا، فَإِنْ اشْتَجَرُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لاَ وَلِيَّ لَهُ.) (رواه أبو داود: 2083، والترمذي: 1102، وابن ماجه: 1879)

މާނައީ: "އެއަންހެނާގެ ވަލީވެރިޔާގެ އިޒުނަކާއި ނުލާ ކައިވެނިކުރާ އަންހެނާ، ފަހެ އެއަންހެނާގެ ކައިވެނިވެސް ބާޠިލުވެގެންނެވެ. އެއަންހެނާގެ ކައިވެނިވެސް ބާޠިލުވެގެންނެވެ. އެއަންހެނާގެ ކައިވެނިވެސް ބާޠިލުވެގެންނެވެ. ދެންފަހެ އޭނާ އެއަންހެނާއާއި އެއްދާންކޮށްފިނަމަ، ފަހެ އެއަންހެނާގެ ފަރުޖު ހުއްދަކުރިކަމުގެ ބަދަލުގައި އެއަންހެނާއަށް ކައިވެނީގެ ރަން ލިބޭނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދެބަސްވެއްޖެނަމަ، ފަހެ ވަލީވެރިއަކު ނެތް މީހާގެ ވަލީވެރިޔާއީ ސުލްޠާނެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَا تُنْكِحِ الْمَرْأَةُ نَفْسَهَا، فَإِنَّ الزَّانِيَةَ تُنْكِحُ نَفْسَهَا» (مصنف عبد الرزاق: 10494)

މާނައީ: "އަންހެނާ އޭނާގެ ނަފްސު އަމިއްލަ ކައިވެނި ނުކުރާހުށިއެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސު ކައިވެނިކޮށްދެނީ ޒާނިޔާ އަންހެނާއެވެ."

އަދި މިހާ، އޭނާގެ އަނބިމީހާ ބިންގަދަކަމު ވަރިކޮށްލިނަމަ، ފަހު އެއަންހެނާ އޭނާގެ މައްޗަށް ރަޖުމްކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާ ފިރިހެނަކު އުޅުން މީހަކާއި އުޅުނުބައިގެ ކައިވެނިކޮށްފަމަ ދަންނަން އުޅުނުބައިގެ އޭނާއަށް ހުކުމްކުރެވޭނެއެވެ.

އަދި ﷲ ފިޔަވައި (ޙައްޤުން އަޅުކަންވާ) އިލާހަކު ނުވާކަމަށާއި، މުޙައްމަދު ﷺ އީ އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިދޭ މުސްލިމުގެ އަޅުކަމުގެ ލޭ، ތިންކަމަކުންނުލާ ކަމަކުން ދެން ހަލާލުނުވާނެއެވެ. އެއީ މުޙްޞަނުވެގެންވާގޮތުގައި ޒިނާކުރުން މިހާ، ނަފްސަކާ ބަދަލުގައި ނަފްސު މިހާ، ނަފްސާ ބަދަލުގައި އޭނާ ޤަތުލުކުރުމެވެ. އަދި ދީނުން ބާހަރުވެގެން ޖަމާޢަތާ ވަކިވެގެންދާ މީހާ ރަޖުމްކުރެވޭނެއެވެ.[75]

[75] އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ، يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ، إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ: الثَّيِّبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ.) (رواه البخاري: 6878، ومسلم: 1676)
މާނައީ: " ﷲ ފިޔަވައި ޙައްޤުން އަޅުކަން ވިކަމުގެ އިލާހަކު ނުވާކަމަށާއި، ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ ﷲ ގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިވާ މުސްލިމު މީހެއްގެ ލޭ ތިން ކަމަކާ ނުލައި ހަލާލުނުވެއެވެ. އެއީ ކައިވެނިކޮށްފައިވާ ޒިނާކުރި މީހާއާއި، ނަފްސެއްގެ ބަދަލުގައި ނަފްސާއި، ދީނުން ބާހަރުވެގެން ޖަމާޢަތާ ވަކިވެގެންދާ މީހާއެވެ."

ބަރާއު ބިން ޢާޒިބު رضي الله عنهما ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَقَتْلُ مُؤْمِنٍ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ زَوَالِ الدُّنْيَا» (رواه الترمذي: 1395، والنسائي: 3986)

އަދި الله ތަޢާލާ އެއްޗެއްގެ މައްޗަށް ނުޖެހޭނެ ވާޖިބުކަމެއްވާފަދައިން ކާފިރު

އެއްޗެއް ނުޖެހެންވާގެންނުވާނެއެވެ. ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައާއި، އަރުޝާއި ކުރުސިއްޔާއި،

ލައުޙު ޤަލަމްދު ޞޫރާއި، ރޫޙާއި، ތަޢަރިފު ފަނާވާނެއެވެ. މީހުން އެއްވެސް އެއްޗެއް

ދުވަހަކުވެސް ފަނާވެގެންނުވާނެއެވެ. ދުނިޔެ އެއަށްފަހު އުފެދޭއްގެ މަތީގައި ހައްޤުތަކުން މަތިވި

ކަންތައްގެ މައްޗަށް الله ތަޢާލާ ހައްޤުތަކުން އަދުލު ދިޔުއްވާވާނެއެވެ. އަދި އުފެދޭނަގެ

ޢިއްޒަތްތެރިވި ޓަކައަށް އުފެއްދެވުނުގެ ބިރުވެ ބައްޔަވާނެއެވެ. އެއްބަޔަކުވަނީ

ސުވަރުގެގެއެވެ. އަދި އަނެއްބަޔަކުވަނީ އަނދަވަނދާ ހުންނަ އަލިފާނުގައެވެ. އަދި ތާއިފަން

މާނައީ: "ތިމަންކަލާނގެއާ ޝަހީދު އެތިބަގެއިން ވިދާޅުވިވެ!

ހަމަކަށަވަރުން މުޅި ދުނިޔެ ފިޔަވައި ދިއުމަކީވެސް، މުއުމިނަކު ޤަތުލުކުރުން الله ގެ ޙަޟްރަތުގައި

(ފަރުވާއި ނުބައިކަން) ބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ﵁ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (لَو اجْتَمَعَ أَهْلُ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

عَلَى قَتْلِ رَجُلٍ مُؤْمِنٍ لَكَبَّهُمُ اللهُ فِي النَّارِ.) (رواه الترمذي: 1398)

މާނައީ: "މުޅިން އަހަރެ ބިމުގެ މައްޗަށް ޤަތުލުކުރުމުގެ އަކަށް އުޅުނެވިއްޖެނަމަވެސް އެއްވެސް

އެކަންކުރިމީހުނެ، الله ތަޢާލާ އެބައިމީހުން (އެންމެން) ބޯކޮނޑުމަތިން ނަރަކައަށް ވައްޓާލާވިއްޖެއެވެ.""

ޢިބްނު ޢުމަރު ﵄ އެއްދުވަހަކު ކަޢުބާއަށް ބައްލަވައި ވިދާޅުވިއެވެ: (مَا أَعْظَمَكِ وَأَعْظَمَ حُرْمَتَكِ،

وَالْمُؤْمِنُ أَعْظَمُ حُرْمَةً عِنْدَ اللهِ مِنْكِ.) (رواه الترمذي:2032، وابن حبان: 5763)

މާނައީ: "ތިބާގެ މާތްކަމާއި، ތިބާގެ ޙުރުމަތްތެރިކަމުގެ ބޮޑުކަމެވެ! އަދި الله ގެ ޙަޟްރަތުގައި ތިބާއަށް

ވުރެ މުއުމިނާގެ ޙުރުމަތްތެރިކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

ދެމިގެންވުމަށް ހައްދުކުރެއްވިގެންވާ ނުވާ އެހެން މަޚްލޫޤުންނަށް 'ފަނާ' ވާނެ' އުކާލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައެވެ.[76]

[76] ސަލަފުންގެއިމާމު ނަހަވާލީ ޚަންވެގެންދިޔަ، އަދި އަބަދަށް ދެމިގެންވާ ދުނިޔާކަމަށް އެއީސްކީއީވާ ނައްޓްވިއަށް ޑިނައިޔަންވެއެވެ. އަދި ސަބަދުން ވިސީ އެކަމަށް އިޖްމާޢުވެގެންވެ. އަދި އެކަމަށްގައި ޚިޔާލުވެގެންވި ގަލަމިނޑާއި މުޢުތަޒިލީންގެ ބައެއް ޖަހްމީކަސްޖެހިކަމެވެ. އެގޮތުން މުޢުތަޒިލީންގެ ބޮޑުއެކަކުމަށާ އަބަދު ހުރައިހު ބޯދާމުތީ: ސަލަފުންގެއިމާމު ނަހަވާލީގެ އަހުލުލްޙައްޤުގެ ކަރަކާތުކަށްވާނަތަށް ޚިޔާލުވެރިކަމާސް ދެޖެހުންތަކާތުކާވެރި ހުރިޖި ހަރަކާތްތެރިވެ. ދީން އެޔާސްމާލިކަށް ބުނޭކަމަތަށް އެބައިމީހުން އެއްރިޔަން ހުންނަވާރު ނަހަވާލީގެ އަހުލުލްޙައްޤުތަކަން ވާތް ޚިޔާލުވާތް، އަދި ސަލަފުންގެ އަހުލުލްޙައްޤުތަކަން އަހަރު ޚިޔާލުވާތަކަމެވެ.

އިމާމް އަލްބަރްބަހާރީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (هذه مذاهب أهل العلم وأصحاب الأثر وأهل السنة المتمسكين بعروقها المعروفين بها المقتدي بهم فيها من لدن أصحاب النَّبِيّ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – إلى يومنا هذا وأدركت من أدركت من علماء أهل الحجاز والشام وغيرهم عليها فمن خالف شيئًا من هذه المذاهب أو طعن فيها أو عاب قائلها فهو مبتدع خارج من الجماعة زائل عَنْ منهج السنة وسبيل الحق.... وقد خلقت الجنة وما فيها والنار وما فيها خلقهما اللَّه عَزَّ وَجَلَّ وخلق الخلق لهما لا يفنيان ولا يفنى ما فيهما أبدًا. فإن احتج مبتدع أو زنديق بقول اللَّه عَزَّ وَجَلَّ " كُلُّ شيء هالك إلا وجهه " وبنحو هذا من متشابه القرآن. قيل له: كل شيء مما كتب اللَّه عليه الفناء والهلاك هالك والجنة والنار خلقتا للبقاء لا للفناء ولا للهلاك وهما من الآخرة لا من الدنيا والحور العين لا يمتن عند قيام الساعة ولا عند النفخة ولا أبدًا لأن اللَّه عَزَّ وَجَلَّ خلقهن للبقاء لا للفناء ولم يكتب عليهن الموت فمن قَالَ خلاف هذا فهو مبتدع وقد ضل عَنْ سواء السبيل...) (طبقات الحنابلة: 1/24-28)

މާނައީ: "މިއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ޒަމާނުން ފެށިގެން މިއަދާއި ހަމައަށް އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، އަޘަރުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ސުންނަތުގައި ހިފަހައްޓާކަމަށް އެނގިގެންވާ އަދި އެބައިމީހުންގެ ސުންނަތުގައި ސުންނަތުގެ ތަބާވާ އަހުލުވެރިންގެ މަޛްހަބެވެ. އަދި ޙިޖާޒުކަރައާއި، ޝާމުކަރައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢުލަމާއިންނާ އިލްމުވެރިންނާއި އަދި އެހެން މީހުން އެގޮތަށް ވާހިގައި ތިއްބާ އަހުރެންނާއި ބައްދަލުވިއެން ދިޔައީވެ. ފަހެ މިމަޛްހަބުތަކުން ކަމަކާއި ޚިލާފުވީމާ، ނުވަތަ

ފާޅުކިޔައިދީ މީހާ، ނުވަތަ އެފަދައިން ބުނެފައިވާ މީހާއަކީ އަހުލުއްސުންނަތި ވަލް ޖަމާޢަތުން ބޭރުވެގެންވާ، ސުންނަތުގެ މަންހަޖާއި ޚިލާފު މަގުން އެއްކިބާވެގެންވާ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ....(އެބޭކަލުންގެ ބަސްތަކުގެ ތެރޭގައި) ސުވަރުގެއާއި ޢަރުޝާއި ނަރަކާއާއި، އެއްޗެއްވެސް ޚަލްޤުކުރެއްވިގެންނެވެ. އެއުރެން ޚަލްޤުކުރެއްވީ اللہ ޢައްޒަ ވަޖައްލައެވެ. އަދި ހަލާކުނުވާކަން އުފެއްދެވިފައިވާ އެއުރެންނެވެ. އެއުރެން ފަނާވެގެންނުދާނެއެވެ. އަދި އެއުރެންފަދައިވާ އެއްޗެއްވެސް ދުވަހަކުވެސް ފަނާވެގެންނުދާނެއެވެ. ދުނިޔެ ބިދުޢަވެރިއެއް ނުވަތަ ޖަހްމީއެއް اللہ ޢައްޒަ ވަޖައްލަގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'އެކަލާނގެ ވަޖުހުފުޅު ފިޔަވައި ހުރިހާ އެއްޗެއް ހަލާކުވެގެންދާނެއެވެ' މިބަސްފުޅާއި މިފަދަ ނައްސުތަކުގައިވާ މުތަޝާބިހު ނައްޞުތަކުން ދަލީލުނަގައިފިނަމަ ބުނާނެއެވެ: ' اللہ ތަޢާލާ އެއެއްޗެއް ހަލާކުކުރާ ފަނާވެގެންދާނެކަމަށް ބުއްދިވަރުގައިވާ ކޮންމެ އެއެއްޗެއް ހަލާކުވެގެންދާނެއެވެ. އަދި ސުވަރުގެއާއި ނަރަކަ އުފެއްދެވިގެންވެސް އަބަދަށް ދެމިގެންވާނެއެވެ. ފަނާވެ ހަލާކުވެގެންދާނެ ނޫނެވެ. އަދި އުރުއްސި އާޚިރަތުގެ ދުނިޔޭގައިވާ ޢަރުޝާއި ކުރުސިއްޔު ދެމިހުރުމަށް ނޫނެވެ. އަދި ޤިޔާމަތް ދުވަހުގެ ފަހުން ހުރިހާ ތަކެއްޗެއް ބާޤީވެފައި ފުރުޞަތުވެރިވުމުން (ހުރިހާއިރުން މަސްދަރުތަކުގައިވެސް.) އަދި ދުވަހަކުވެސް ހުރިހާއިރެއްގައި މަސްދަރުތަކެވެ. އެފަހަރު اللہ ތަޢާލާ ވަޢުދުކުރެއްވި އުފެއްދެވިފައިވާ އަބަދުވެސް ދެމިގެންވާ ތަކެއްޗެވެ. ފަނާވެ ހަލާކުވެ ނުދާނެއެވެ. އަދި އުފެއްދެވި ތަކެއްޗަށް މުޠުލަޤު ފަނާވުމެއް ނެތެވެ. އެއީ ބިދުޢަތުގެ ތެރެއިން ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އަދި ޖަހްމީ ބުނާ މީހުންގެ ބަސްތަކެވެ...."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَقَدْ اتَّفَقَ سَلَفُ الْأُمَّةِ وَأَئِمَّتُهَا وَسَائِرُ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ عَلَى أَنَّ مِنْ الْمَخْلُوقَاتِ مَا لَا يَعْدَمُ وَلَا يَفْنَى بِالْكُلِّيَّةِ كَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَالْعَرْشِ وَغَيْرِ ذَلِكَ. وَلَمْ يَقُلْ بِفَنَاءِ جَمِيعِ الْمَخْلُوقَاتِ إلَّا طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكَلَامِ الْمُبْتَدِعِينَ كَالْجَهْمِ بْنِ صَفْوَانَ وَمَنْ وَافَقَهُ مِنْ الْمُعْتَزِلَةِ وَنَحْوِهِمْ وَهَذَا قَوْلٌ بَاطِلٌ يُخَالِفُ كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ رَسُولِهِ وَإِجْمَاعَ سَلَفِ الْأُمَّةِ وَأَئِمَّتِهَا...) (مجموع الفتاوى: 307/18)

މާނައީ: "...އަދި އުއްމަތުގެ ސަލަފުންނާއި، އިމާމުންނާއި، އަދި އަހުލުއްސުންނަތި ވަލްޖަމާޢަތުގެ އެންމެހާ މީހުން ވެސް އެއްބަސްވެފައިވަނީ ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައާއި ޢަރުޝާއި ފަދަ އެއްޗެހިތަކަކީ ފަނާވެގެން ނުދާނެ ތަކެއްޗެވެ. އެއީ ބިދުޢަވެރިން ކަމުގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ފިޔަވައި، ހުރިހާ އުފެއްދެވި ތަކެއްޗެއް ފަނާވެގެން ދާނެކަމަށް ބުނާ މީހުން ފަދަ ބިދުޢަތްތެރިންނެވެ.

ބައިގަނޑެއް ފިޔަވާ ހުރިހާ މަޚްލޫޤުންތައް ފަނާވެގެންދާނޭކަމަށް ނުބުނެއެވެ. އަދި މިއީ الله ގެ ފޮތާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ސުންނަތާއި، އުއްމަތުގެ ސަލަފުންނާއި އިމާމުންގެ އިޖްމާޢާއި ޚިލާފުވެގެންވާ ބާޠިލު ބަހެކެވެ..."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ:

(..والعرش والكرسي لا يفنيهما ... أيضا وإنهما لمخلوقان

والحور لا تفنى كذلك جنة الـ ... مأوى وما فيها من الولدان...

وكذلك عجب الظهر لا يبلى بلى ... منه تركب خلقة الإنسان

وكذلك الأرواح لا تبلى كما ... تبلى الجسوم ولا بلى اللحمان..) (الكافية الشافية: 12/1)

މާނައީ: "އަދި ޢަރުޝާއި ކުރުސީ ފަނާވެގެންނުދާނެއެވެ. އަދި އެއީ ދެމަޚްލޫޤުންނެވެ. އަދި އެފަދައިން ޙޫރުލްޢީނުންވެސް ފަނާވެގެންނުދާނެއެވެ. އަދި އެފަދައިން ސުވަރުގެއާއި އެތާގައިވާ ޖަވާންކުދިންވެސްމެއެވެ. އަދި ފިނިމުކަނދިކޮޅުވެސް ހަލާކުވެގެންނުދާނެއެވެ. އަދި ކޮއްޓެ، އިންސާނާގެ ޖިސްމު (އަލުން) އުފައްދަވާނީ އޭގެއިންނެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން، ހަށިތަކާއި މަސްތައް ނެތިގެންދާފަދައިން ރޫޙުތަކެއް ނެތިގެންނުދާނެއެވެ..."

އިންސާނާ އަލުން ދިރުއްވާލާނީ އޭނާ މަރުވިގޮތުގެ މައްޗަށެވެ. މުއުމިނުން މުއުމިނުންގެ ގޮތުގައިއެވެ. ކާފިރުން ކާފިރުންގެ ގޮތުގައިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَى مَا مَاتَ عَلَيْهِ» (رواه مسلم: 2878)

މާނައީ: "ކޮންމެ އަޅަކުވެސް އަލުން ދިރުއްވާލާނީ އޭނާގެ މަރުވި ގޮތުގެ މައްޗަށެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّ اللَّهَ يَحْشُرُ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ مِنْ دَابَّةٍ ، وَطَائِرٍ، وَالْإِنْسَانَ , ثُمَّ يَقُولُ لِلْبَهَائِمِ وَالطَّيْرِ وَالدَّوَابِّ كُونُوا تُرَابًا، فَعِنْدَ ذَلِكَ يَقُولُ الْكَافِرُ: {يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا}) (مصنف عبد الرزاق: 3473)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ ޖަނަވާރުންނާއި، ދޫނިތަކާއި، އިންސާނުންނާއި ހުރިހާ ޚަލްޤުތަކެއް އަލުން ދިރުއްވާ މަޙްޝަރުގައި ޖަމާކުރައްވާނެއެވެ. ދެން އެކަލާނގެ ޖަނަވާރުންނާއި، ދޫނިތަކާއި، ދާއްބާތަކަށް 'ވެއްޓަށް ވާށޭ' ވިދާޅުވާނެއެވެ. އެހިނދު ކާފިރުމީހާ ބުނާނެއެވެ: 'އަހުރެންވެސް ވެއްޓަކަށްވާނަމައެވެ.'"

އަދި އާދަމްގެ ދަރިންނާއި، ވަޙުޝީޖަނަވާރާއި، ސޫފާސްތޫޖާއި، ހިހިހިންޖަހް ތާސްދަށް ހުރިހާ ޙައްޤުތަކުންގެ ބަދަލާއި ޤިޔާމަތްދުވަހު ޤިޞާޞް ހިފުއްވާނެކަމަށް އީމާންވުމެވެ. އޭގެ އެއްބަޔަކު ކިބައިން އަނެއްބަޔަކަށް އެކަލާނގެ ބަދަލު ނަންގަވާނެއެވެ. ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް ބަދަލު ނަންގަވާ، އަދި ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންނަށް ބަދަލު ނަންގަވާނެއެވެ. އަދި ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކުގެ ކިބައިންނާއި، ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށްވެސް ބަދަލު ނަންގަވާނެއެވެ.[77]

---

77 ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި ހިސާބާ މީޒާނު ކަންތައް ތެދުކަން ޤުރުއާނުންވެސް އިޖްމާޢުގެ އެއްބަސްވުން ކަމުގައިވާ އާޔަތްތަކުން އިސްލާމުގެ ތެރެއިންނެވެ. الله ތަޢާލާ ވިދާޅުވެއެވެ: {وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ.} (الأنبياء: 47)

މާނައީ: "ތިމަންނަރަސްކަލާނގެ ޤިޔާމަތްދުވަހަށް ޢަދުލު ވެރިކަމުގެ މީޒާނުތަކެއް ޤާއިމު ކުރައްވާނޮމެވެ. ފަހެ، އެއްވެސް ނަފްސަކަށް، އެއްވެސް ކަމަކުން ޒުލުމެއް ނުކުރައްވާނޮމެވެ. އަދި އެއީ ތިލަފަތްގަނޑެއްގެ ބަރުދަން ކަމުގައިވިޔަސް، އެ، ގެނައްވާނޮމެވެ. ހިސާބު ބައްލަވާ ކަފާތު ކަމުގައި ތިމަންނަރަސްކަލާނގެ ފުދެއެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ؓ ރިވާކުރައްވައެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَتُؤَدُّنَّ الْحُقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُقْتَصَّ لِلشَّاةِ الْجَمَّاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ نَطَحَتْهَا» (رواه أحمد: 7204)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު ޙައްޤުތައް، އޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް މިޙަބައިދޭން އަދާކުރެވޭނެކަން ކަށަވަރެވެ. އެއީ ދަޅުނުލާ ބަކަރިއަކަށް ދަޅުލާ ބަކަރީގެ ކިބައިން ބަދަލު ހިފިދެވޭނެ ދަޅުޖެހުމުގެ ބަދަލުގައި ދަޅުދެނެވެ."

الله ތަޢާލާއީ އެންމެ ބޮޑުވެރި އިންސާފުވެރި އިލާހެވެ. އަނިޔާވެރިކަމުން އެކަލާނގެ ދުރުއްސުވައެވެ. އެއީ ކާފަރުންނަށް ވިޔަސް، އަދި ޖަނަވާރުންނަށް ވިޔަސްމެއެވެ. އެގޮތުން އެމީހުންގެ މުދަލާއި ލޭ

އަދި ޙަމަލުވެއް الله އަށް ދިޔުމާސްތެރިކަމުގެވެ.

އަދި الله ގެ ޤަދަރުފަދަކަން ހުރި، އަދި الله ގެ ރުޅިއުފެދިގެން ކެރޭތެރިވުމެވެ. އަދި الله ޙައްޤު ވަޒަންކަމާ ވަރިހަށް ރުއްސުވުމާއި ޙިކުމަތުގެ ތަސްބީހާއި، ހިތާ މިންވަރާއި ނިޔަވެ مِنْوَرَاءِ، ރަޙުމަތާއި ހިފެހެއްޓެވުމާ الله ތައާލާގެ ހުރިހާ ޤަދަރުފަދަކަމާ ނިޔާފުދުވެވަނީ

ޒަރާތްތެރިކަމާ ދިމާވިއްޔާ، ޒިންމާގެ ދަރަޖައިގެ ކާފަރުންނަކީ އަނިޔާވެރިވެނުވަތަ ނަހަލޭގަންނާ. އެކަމަކު ޒަރަފީ ކާފަރުންގެ މުދަލާއި ޙައްޤަށް ހުރަސްއެޅުން ނުހުއްދަވާނެއެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ: «أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا، أَوِ انْتَقَصَهُ، أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ، أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بِغَيْرِ طِيبِ نَفْسٍ، فَأَنَا حَجِيجُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (رواه أبو داود: 3052)

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ޙައްޤުތަކަށް ވަފާތެރިވާ ދަރަޖައިގެ މުޢާހިދު(ކާފަރަކަށް) އަނިޔާވެރިވެއްޖެ މީހާ، ނުވަތަ އޭނާގެ ޙައްޤު ކުޑަކޮށްލައިފި މީހާ، ނުވަތަ އޭނާއަށް ކުރެވޭނެވަރަށް ވުރެން ބޮޑަށް މަސައްކަތް ކުރުވައިފި މީހާ، ނުވަތަ އޭނާގެ ހިތްހަމަޖެހުމަކާނުލައި އޭނާގެ އަތުން އެއްޗެއް ނަގައިފި މީހާ، ފަހެ ޤިޔާމަތްދުވަހުން އޭނާއާއި ދެކޮޅަށް ވާދަކުރާނީ ޒުވާބުކުރާނީ މިއަޅުގަނޑުމެން ކަމުގައި ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ."

އަބޫ ސަޢީދުލްޚުދުރީ رضي الله عنه ރިވާކުރައްވައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ: (إِذَا خَلَصَ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ حُبِسُوا بِقَنْطَرَةٍ بَيْنَ الجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيَتَقَاصُّونَ مَظَالِمَ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَتَّى إِذَا نُقُّوا وَهُذِّبُوا، أُذِنَ لَهُمْ بِدُخُولِ الجَنَّةِ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَأَحَدُهُمْ بِمَسْكَنِهِ فِي الجَنَّةِ أَدَلُّ بِمَنْزِلِهِ كَانَ فِي الدُّنْيَا.) (رواه البخاري: 2440)

މާނައީ: "މުއުމިނުން ނަރަކައިން ސަލާމަތްވެއްޖެނަމަ، ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައާއި ދެމެދުގައިވާ ޕުލަކުގެ މަތީގައި އެބައިމީހުން ހުއްޓުވާލެވޭނެއެވެ. ދެން ދުނިޔޭގައި އެބައިމީހުންގެ މެދުގައިވެފައިވާ ޢާއިންސާފުވި އަނިޔާތަކަށް އެއްބައިމީހުން އަނެއްބައިމީހުންގެ ކިބައިން ބަދަލު ހިއްޕަވާލެއްވޭނެއެވެ. ދުންޔަށް އެބައިމީހުން ސާފުކޮށް ޠާހިރުކޮށްދިނުމުން، ސުވަރުގެއަށް ވަދެވުމަށް އެބައިމީހުންނަށް ހުއްދަދެއްވާލެއްވޭނެއެވެ. މުޙައްމަދުގެ ފްރާނަ ވެރިކަލާނގެއަށް ޤަސަމް ކުރަމެވެ. ތިމާގެ ގޭދޮރުގައި ހުރި ގޮތާ އެއިރަށްވުރެ ރަނގަޅަށް ސުވަރުގޭގައި ދެކެން ފެނިގެން ޤަބޫލުގެ ޕުލުންނޭ ދުނިޔޭގައި އޭނާގެ ގޭދޮރު ބާރަކަށެވެ. މޭނާ އެއްގަމާ ދެނެގަތުންނެވެ."

އީމާންވުމެވެ. އަޅުކަން ބަދަލުކުރާނަސްތޮވެއި، އެބައިމީހުން އިސްތިޢާނަތް ވަން الله ތަޢާލާ ދެއްވޮޑިގެންވެއެވެ. އެބައިމީހުން الله ގެ ބިރުވެރިވުން ނުނިކުމެވޭނެއެވެ. އަދި ބިރުކަމާއި އުއްމީދުގައި الله ރަޙްމަތް ވަޢުދު ދެއްވޮޑިގެންވާކަމުގެ ގޮތުގަ ނުވާނެއެވެ. އަދި މިބައިމީހުން ޖަހަނަމާގެ މިބައިމީހުން ނާޖި ހިނގާނެކަން ދަންނަނީ. އަދި މިބައިމީހުން ދިޔާނުވިކަމާ މިބައިމީހުން ނާޖި ހިނގާނެކަން ދަންނަނީ. އަދި الله ބައްޤަ ވަޢައްޓާއި އެކަމަށް ހާޒިރުވެވޭނެއެވެ.

އަދި ޖަނާޒާގައި ތަކުބީރު ހަތަރު ތަކުބީރެވެ. އެއީ މާލިކު ބުން އަނަސްއާއި، ސުފްޔާނު އައްޘައުރީއާއި، އަލްއަވްޒާޢީ ބުން ޝާފިޢީއާއި، އަޙްމަދު ބުން ޙަންބަލުއާއި، ފުޤަހާއުންގެ ބަސްފުޅެވެ. އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޖަނާޒާކުރައްވާފައިވަނީ ވެސް މިގޮތަށެވެ.[78]

[78] މިއީ ޣާއިބު ޖަނާޒާ މައްސަލައެކެވެ. މުސްލިމު މިކަމުގައި ދުރުގައި ހުރި ބަޔަކު މަރުވެއްޖެނަމަ ބާކީވެސް ކުރުނބަލާއިރު ގާތުގައި ޖަނާޒާ ނަމާދު ކުރައްވާފައިވާކަން ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންގެ އަރިހުން ހަމަޖެހިފައިވާ، ކުރިން ފަހުން، އަދި ޙަޟްރަތުގައި ހުރި ނަމަވެސް، ނަމާދުކުރެވޭނެއެވެ. ޖަނާޒާ ސަލާތުގައި އެކަލޭގެފާނު ޞަލާތް ނަމާދު ކުރައްވާ ހަތަރު ތަކުބީރު ކިޔުއްވީ. ހަތަރު ތަކުބީރުގެ މައްޗަށް އެއްބަސް ވެގެން ޞަޙާބުން ޖަމާޢަވެއްޖެއެވެ. އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ރިވާކުރައްވައެވެ:
«أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى النَّجَاشِيَّ فِي اليَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ خَرَجَ إِلَى المُصَلَّى، فَصَفَّ بِهِمْ وَكَبَّرَ أَرْبَعًا» (رواه البخاري: 1246، ومسلم: 951)
މާނައީ: "ހަބަޝާގެ ނަޖާޝީ އަވަހާރަވި ދުވަހު الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވިއެވެ. އަދި މުޞައްލާއަށް ނިކުމެވަޑައިގެން އެބައިމީހުން ސަފުހައްދަވާ ހަތަރު ތަކުބީރު ކިޔުއްވިއެވެ."

އިބްނު ޢައްބާސް ﵄ ވިދާޅުވެއެވެ: «آخِرُ مَا كَبَّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْجَنَائِزِ أَرْبَعًا» ، وَكَبَّرَ عُمَرُ عَلَى أَبِي بَكْرٍ أَرْبَعًا، وَكَبَّرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ عَلَى عُمَرَ أَرْبَعًا، وَكَبَّرَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَى عَلِيٍّ أَرْبَعًا، وَكَبَّرَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَى الْحَسَنِ أَرْبَعًا) (رواه الحاكم في المستدرك:1424)
މާނައީ: "ޖަނާޒާތަކުގެ މައްޗަށް (އެބަހީ: ކަނޑައެޅިފައިވާ) الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެންމެ ފަހުން ތަކުބީރު ޖެއްސެވީ ހަތަރު ފަހަރުއެވެ. އަދި އަބޫބަކުރުގެ މައްޗަށް ޢުމަރު ތަކުބީރު ޖެއްސެވީ ހަތަރު ފަހަރުއެވެ. އަދި ޢަބްދު الله ބިން ޢުމަރު، ޢުމަރުގެ މައްޗަށް ތަކުބީރު ޖެއްސެވީ ހަތަރު ފަހަރުއެވެ. އަދި އަލްޙަސަން ބިން ޢަލީ، ޢަލީގެ މައްޗަށް ތަކުބީރު ޖެއްސެވީ ހަތަރު ފަހަރުއެވެ. އަދި އަލްޙުސައިނުގެ މައްޗަށް، އަލްޙުސައިން ބިން ޢަލީ ތަކުބީރު ޖެއްސެވީ ހަތަރު ފަހަރުއެވެ."

އަބޫ ވާއިލު ﵀ ވިދާޅުވެއެވެ: (كَانُوا يُكَبِّرُونَ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعًا وَخَمْسًا وَأَرْبَعًا حَتَّى كَانَ زَمَنُ عُمَرَ فَجَمَعَهُمْ فَسَأَلَهُمْ فَأَخْبَرَهُمْ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ بِمَا رَأَى، فَجَمَعَهُمْ عَلَى أَرْبَعِ تَكْبِيرَاتٍ...) (مصنف عبد الرزاق: 6395)
މާނައީ: "ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އެބޭކަލުން (ކަނޑައެޅިފައިވާ) ތަކުބީރު ޖެހުއްވަމުން ގެންދިޔައީ ހަތްފަހަރާއި، ފަސްފަހަރާއި، ހަތަރު ފަހަރުއެވެ. އޭގެ ފަހުން ޢުމަރުގެ ޒަމާން އަށްވެއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ. ދެންފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެބޭކަލުން އެއްކުރައްވާ، ސުވާލުކުރެއްވުމުން، ކޮންމެ ބޭކަލަކުވެސް ފެނިވަޑައިގެންނެވި ގޮތް ހާމަކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ހަތަރު ތަކުބީރުގެ މައްޗަށް އެބޭކަލުން ޖަމާކުރެއްވިއެވެ..."

ހައްމާދު ބިން ޔަޒީދު ﵀ ވިދާޅުވެއެވެ: (...جَمَعَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ النَّاسَ عَلَى أَرْبَعٍ إِلَّا عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ ، فَإِنَّهُمْ كَانُوا يُكَبِّرُونَ عَلَيْهِمْ خَمْسًا ،وَسَبْعًا، وَتِسْعًا.) (شرح معني الآثار: 2852)
މާނައީ: "ހަތަރު ތަކުބީރުގެ މައްޗަށް ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު މީސްތަކުން ޖަމާކުރެއްވިއެވެ. ބަދުރުގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް ދޫކުރައްވައިއެވެ. ފަހެ އެބޭކަލުންގެ މައްޗަށް ސަޙާބީން، ފަސްފަހަރު، އަދި ހަތްފަހަރު، އަދި ނުވަ ފަހަރު ތަކުބީރު ޖެއްސެވެއެވެ."

އަބޫ ޙަނީފާ އެބޭކަލުންގެ ބައްޕާފުޅު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: (كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَبِّرُ عَلَى الْجَنَائِزِ أَرْبَعًا وَخَمْسًا وَسِتًّا وَسَبْعًا وَثَمَانِيًا حَتَّى جَاءَ مَوْتُ النَّجَاشِيِّ فَخَرَجَ إِلَى الْمُصَلَّى فَصَفَّ

النَّاسَ وَرَاءَهُ وَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعًا ثُمَّ ثَبَتَ النَّبِيُّ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - عَلَى أَرْبَعٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ.)

(الاستذكار: 30/3)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ ﷺ ޖަނާޒާތަކުގެ މައްޗަށް ހަތަރުފަހަރު، ފަސްފަހަރު، ހަފަހަރު، ހަތްފަހަރު، އަށްފަހަރު ތަކުބީރު ކިޔުއްވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އެއީ ނަޖާޝީ އަވަހާރަވި ޚަބަރު އަތުވެއްޖެއުމަށް ދާންދެނެވެ. ދެންފަހެ އެކަލޭގެފާނު މުޞައްލާއަށް ނިކުމެވަޑައިގެން މީސްތަކުން އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުގައި ސަފު ހެދިއެވެ. އަދި ހަތަރުފަހަރު ތަކުބީރު ކިޔުއްވިއެވެ. ދެން ނަބިއްޔާ ﷺ އަވަހާރަވެއްޖެއުމާ ދާންދެން ހަމަ ހަތަރު ތަކުބީރު ކިޔުއްވުމުގައި އެކަލޭގެފާނު ދެމިހުންނެވިއެވެ."

އިބްނު ޢަބްދުލް ބައްރު ވިދާޅުވިއެވެ: (اتَّفَقَ الْفُقَهَاءُ أَهْلُ الْفَتْوَى بِالْأَمْصَارِ عَلَى أَنَّ التَّكْبِيرَ عَلَى الْجَنَائِزِ أَرْبَعٌ لَا زِيَادَةَ عَلَى مَا جَاءَ فِي الْآثَارِ الْمُسْنَدَةِ مِنْ نَقْلِ الْآحَادِ الثِّقَاتِ وَمَا سِوَى ذَلِكَ عِنْدَهُمْ شُذُوذٌ لَا يُلْتَفَتُ إِلَيْهِ الْيَوْمَ وَلَا يُعَرَّجُ عَلَيْهِ. فَإِذَا كَانَ السَّلَفُ فِي مَسْأَلَةٍ عَلَى قَوْلَيْنِ أَوْ أَكْثَرَ ثُمَّ أَجْمَعَ أَهْلُ عَصْرٍ فِي آفَاقِ الْمُسْلِمِينَ بَعْدَهُمْ عَلَى قَوْلٍ مِنْ أَقَاوِيلِهِمْ وَجَبَ الِاحْتِمَالُ عَلَيْهِ وَالْوُقُوفُ عِنْدَهُ وَالرُّجُوعُ إِلَيْهِ...)

(الاستذكار: 30/3)

މާނައީ: "ޖަނާޒާތަކުގެ މައްޗަށް ތަކުބީރު ކިޔުންވާނީ ހަތަރު ފަހަރުކަމަށް، އަދި އެއަށް އިތުރުކުރުމެއް ނެތްކަމަށް ރަށްރަށުގައިވާ ފަތުވާދިނުމުގެ އަހުލުވެރިން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ. އެއީ މުސްނަދުތަކުން އިތުބާރުހިފޭ ފަރާތްތަކުން ޘިޤާތުންގެ އަރިހުން އާޙާދުގެ އަޘަރުތަކާއި އަޘަރުތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށެވެ. އަދި އެއްކިބާވުން އަރިހުގައި އުނދުން ގޮތްވަނީ މިއަދު އެއަށް ބަލައިނުލެވޭ، އަދި ހިތްހަމަނުޖެހުން ޝާއްޛު ގޮތްތަކެއްގައެވެ. އެހެނީ ފަހެ މަސްއަލައަކާއިގައި ސަލަފުންގެ ދެ ޤައުލު ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނަ ޤައުލުގެ މައްޗަށް ސަލަފުންވަނީ، ދެން އޭރަށްފަހު މުސްލިމުން އެކިޤައުމުތަކުން ޖަމާޢަތެއް އަހުލުވެރިން އެޤުވާލުތަކުން ޤައުލަކާ ޖަމާޢަތް އިޖްމާޢުވެއްޖެނަމަ ވާނަމަ އެޤައުލަކަށް ރުޖޫޢަވެ އެޤުވާލުގައި ހިފުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ..."

އަދި އުޑުން ވެއްޓޭ ކޮންމެ ވާރޭ ތިއްކަކާއި އެކީގައި މަލާއިކަތުން ފައިބާކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެއީ الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަ އަމުރުކުރައްވާ ތަރުތީބަކަށް އެބިމަށް ވެއްސެވުމަށް ޓަކައެވެ.[79]

އަދި ބަދުރު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހުގައި ވަޅުގެ އަހުލުވެރިން -ޚަބީޘު (ބަދުރު ހަނގުރާމައިގައި ޤަތުލުވި) މުޝްރިކުންނާއި ނަބިއްޔާ ﷺ ވާހަކަދެއްކެވިކަމުގެ އެބައިމީހުންނަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަފުޅު އަޑުއިވުނުކަމަށް ދިރައްކަމަށް ރިވާވެއެވެ.[80]

---

79 ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން މަރުފޫޢުކޮށް އެފަދަ ރިވާޔަތެއް ޞައްޙަވެގެންނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ބައެއް ތާބިޢީ ބޭކަލުންގެ އަރިހުން އެފަދަ ބަސްފުޅުތައް އައިސްފައިވެއެވެ. އެގޮތުގައި ބުން ޖުރައިޖް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (مَا مِنْ عَامٍ بِأَكْثَرَ مَطَرًا مِنْ عام ولا أقل، ولكنه يمطر قوم ويحرم آخرون، وربما كَانَ في البحر. قَالَ: وبلغنا أنه يَنْزِل مع القطر مِنَ الملائكة أكثر مِنْ عدد ولد إبليس وولد آدم، يحصون كُلّ قطرة حيث تقع وما تنبت ومن يرزق ذَلِكَ النبات.) (رواه ابن حاتم: 12354، وتفسير الطبري: 40/14، وابن أبي الدنيا في المطر: 10)

މާނައީ: "އެއްވެސް އަހަރެއް އަނެއް އަހަރަކަށްވުރެ ވާރޭވެހުން ގިނަވެ މަދެއްނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއްބަޔަކު ވާރޭވަރި އަނެއް ބަޔަކު ވާރޭއިން މަޙްރޫމުވެއެވެ. އަދި ގަނޑުގައި ވާރޭވެހެނީ ކަނޑަށްވެސް ވާރޭވެހެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ހަބަރުލިބިފައިވާ ގޮތުގައި: ވާރޭތިކިތަކާއި އެކީގައި އިބްލީސްގެ ދަރިންނާއި، އާދަމުގެ ދަރިންގެ ޢަދަދަށްވުރެ ގިނަ މަލާއިކަތުން ފައިބައެވެ. އަދި ކޮންމެ ތިއްކެއް ވެއްޓޭތަނާއި، އުފެދޭ ގަހާއި، އެގަހުން ރިޒުޤު ލިބޭ މީހުން އެބަލާކުރަން ގުނައެވެ."

އަދި އަލްބަޣަވީ ބަޣަވީ رحمه الله ގެ އަރިހުންވެސް އެފަދައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

80 އަނަސް ބިން މާލިކު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: (أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تَرَكَ قَتْلَى بَدْرٍ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَتَاهُمْ فَقَامَ عَلَيْهِمْ فَنَادَاهُمْ، فَقَالَ: «يَا أَبَا جَهْلِ بْنَ هِشَامٍ يَا أُمَيَّةَ بْنَ خَلَفٍ يَا عُتْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ يَا شَيْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ أَلَيْسَ قَدْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا؟ فَإِنِّي قَدْ وَجَدْتُ مَا وَعَدَنِي رَبِّي حَقًّا»

فَسَمِعَ عُمَرُ قَوْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ يَسْمَعُوا وَأَنَّى يُجِيبُوا وَقَدْ جَيَّفُوا؟ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ لَا يَقْدِرُونَ أَنْ يُجِيبُوا» ثُمَّ أَمَرَ بِهِمْ فَسُحِبُوا، فَأُلْقُوا فِي قَلِيبِ بَدْرٍ.) (رواه البخاري: 2976، ومسلم: 2874)

މާނައީ: "ބަދުރު ހަނގުރާމައިގައި ގަތުލުވި (މުޝްރިކުން) މީހުން ދުރުވަޅުވަށްލުމުން ދޫކޮށްލާފައި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ހުންނެވިއެވެ. ދެން އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެން ހުއްޓިވަޑައިގެން ގޮވާލެއްވިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޖަހުލު ބިން ހިޝާމެވެ! އޭ އުމައްޔާ ބިން ޚަލަފެވެ! އޭ އުތުބާ ބިން ރަބީޢާއެވެ! އޭ ޝައިބާ ބިން ރަބީޢާއެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ރައްބު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވަޢުދުވެވޮޑިގެންވި ކަންތައްތަކީ ޙައްޤުކަން ފެނިއްޖެ ހެއްޔެވެ؟ ވީމާ ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވެރި ރައްބު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވަޢުދުވެވޮޑިގެންވި ކަންތައްތަކީ ޙައްޤުކަން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފެނިއްޖެއެވެ.' ދެން ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު، ޢުމަރުގެފާނަށް އިވިވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެބައިމީހުންގެ ހަށިތަކަށް ފުރާނަވެސް ނެތިއްޔާ އެބައިމީހުންނަށް އަޑުއިވޭނީ، އަދި ޖަވާބުދޭނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟!' ރަސޫލު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު އޮތީ އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ކަލާނގެއަށް ހުވައިކުރަމެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާ ބަސްފުޅު އެބައިމީހުންނަށްވުރެ ވެސް ރަނގަޅަށް ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ނީވޭނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެބައިމީހުން ޖަވާބުދިނުމަކަށް ކުޅަދާނަވެގެން ނުވެއެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވައިފި، އެބައިމީހުން ދަމާފައި ގެންގޮސް ބަދުރުގެ ވަޅަށް އެއްލާލެވުނެވެ."

ދެންފަހު ދިރިތިބިމީހުން ދައްކާ ވާހަކަ މަރުވެފައިވާ މީހުންނަށް އަޑުއިވުމުގެ މައްސަލައާއިމެދު ދީނީ ޢިލްމު އުފެދިގެންނެވެ. އެއްބަޔަކީ އެމައްސަލާގައިވާ ރިވާޔަތްތަކަށް ބަލައިގެން މުޙައްދިޘުންގެ ބައެއް މީހުންނަށް އެއްގޮތަށް މުޙައްދިޘުންގެ ބަސް ރައްދުކުރި، އަދި މުޙައްދިޘުންގެ އެއްބަޔަކަށް ބާރު ރައްދުކުރި، އަދި ނަސްރުކުރަން އަޙްމަދާއި ރަސޫލުގެ ވާހަކައެއް ދިރިތިބި މީހުންނަކީ ނަޙްވީންގެ ބައިގެ ނިޝާނެއް ދިނުމުގެ ބާރު ރައްދުކުރިއެވެ. އެއްބަޔަކީ އިންސާނުން ކަލާމް އަރިހުން ޙާލަތްތަކުގެ އަރިހުން ހިފާފައިވެސް އުޅުނުމެވެ. އަދި އެހެންކަމުން ޤުރުއާނުގެ އަރިހުން ދިރިތިބިމީހުން ދޭކަށް ނުވެއެވެ. އަދި މިއާޔަތުގައި ބުނެވޭއެވެ: {فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ.} (الروم: 52)

މާނައީ: "ޔަނީ، ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނަކަށް މަރުވެފައިވާ މީހުންނަށް އަޑެއް އިއްވެވޭނެތެވެ. އަދި ޤަބުރު މީހުންނަށް އެއުރެން ފުރަގަސްދީ ދިޔަނަމަ، ކަލޭގެފާނު ގޮވައިލައްވާ އަޑެއް އިއްވެވޭނެތެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ.} (فاطر: 22)
މާނައީ: "އަދި ދިރިހުރި ބައެއްގާއި، މަރުވެފައިވާ ބައެއްގާ ހަމަހަމަވެގެން ނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، الله އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މީހަކަށް، އިއްވަވައެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަކީ ޤަބުރުތަކުގައިވާ މީހުންނަށް އިއްވަވާ ބޭކަލަކު ކަމުގައި ކަލޭގެފާނު ނުވެއެވެ."

އަދި ބަދުރުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ރަސޫލާ ﷺ މުޚާޠަބުކުރެއްވީ ވިދާޅުވި ބަސްފުޅު ތަރުޖަމާކުރިއެވެ. ނަމަވެސް އެއީ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ޚާއްޞަވެގެންވާ މުޢުޖިޒާތެއްކަމުގައި ބުނެއެވެ. ދަންނަވާ ޢުމަރު ރަޟިޔަﷲ އިޚުތިލާފުވެރިން މިއަދުކަމަށް ބަލާފައި ވިދާޅުވާ ކަމުގައި ބުނުއްވަމުންނާއި ކަލޭގެފާނުގެ މިފާހަގަކުރައްވައެވެ. އެގޮތުން ޤަތާދާ ވިދާޅުވިއެވެ. މަރުވެފައިވާ މީހުންނަށް ކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު އިއްވަވައި، ފަދަވެގެން އުފާފާޅުކަމަށް އެމީހުން އަޑުއިއްވީ ފަހެ، ކާފިރުންނަށް ހިތާމަކުރުމަށް ކަމުގައެވެ. އެއީ އަނދިރިކަމުގައި ވުމާއެކު މަރުވެވަޑައިގަތުމެވެ. {أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.} (الأنعام: 122)
މާނައީ: "(ކާފިރުކަމުން) މަރުވެފައިވާ ބައެއް (ޝިރުކުގެ ދެރަކަމުން) ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހަކު ދިރުއްވައި، ވިސްނުމުގެ ދެވަނަ އަލިކަމެއް ދީފިއެވެ، ނޫރެއް ދެއްވީމާ އޭގެ ދަށުން މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި ހިނގާ މީހާއި، އަނދިރިކަމުގެ ތެރޭގައި ނިކުމެވެނުލާ ހުރި މީހަކާ ހަމަވޭތޯއެވެ؟ އެފަދައިން، ކާފިރުންނަށް އެމީހުން ކުރާ ޢަމަލުތައް ޒީނަތްތެރިކޮށް ދެއްވިއެވެ."

{إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ.} (الأنعام: 36)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން (ކަލޭގެފާނުންގެ ގޮވައިލެއްވުމަށް) އިޖާބަދޭނީ (ވިސްނުމާއެކު) އަޑުއަހާ މީހުންނެވެ. އަދި މަރުވެފައިވާ މީހުން اللّٰه އަލުން ދިރުއްވާނެއެވެ. ދެން އެމީހުން އަނބުރާ ރުޖޫޢަ ކުރައްވާނީ އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށެވެ."

އައްޠަބަރީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (..."والموتى يبعثهم الله"، يقول: والكفارُ يبعثهم الله مع الموتى، فجعلهم تعالى ذكره في عداد الموتى الذين لا يسمعون صوتًا، ولا يعقلون دعاء، ولا يفقهون قولا إذ كانوا لا يتدبرون حُجج الله، ولا يعتبرون آياته..) (تفسير الطبري: 342/11)

މާނައީ: "...'އަދި މަރުވެފައިވާ މީހުން اللّٰه ދިރުއްވާނެ' އެބަހީ: اللّٰه ތަޢާލާ ކާފިރުން މަރުވެފައިވާ މީހުންނާއި އެކުގައި ދިރުއްވާނެއެވެ. ފަހެ އެކަލާނގެ އެބައިމީހުން ޖައްވާފައިވާ އުވަސް އަޑުނީވާ، އަދި ގޮވާލުމެއް ނުވިސްނޭ، އަދި ބަސްތަކެއް ނަގައިނުގަންނާ މަރުވެފައިވާ މީހުންގެ ތެރޭގައިންނެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން اللّٰه ގެ ޙުއްޖަތްތަކާއިމެދު ވިސްނާފިކުރު ނުކޮށް، އަދި އެކަލާނގެ އާޔަތްތަކުން އިބްރަތް ޙާސިލުނުކުރާތީއެވެ."

އެފަދައިން އާޔަތުގައިވާ: 'އިޖާބަދޭނީ އަޑުއަހާމީހުންނެވެ' ގެ މުރާދަކީ: މުއުމިނުންކަމުގައި، އަދި 'މަރުވެފައިވާމީހުން' ކާފިރުންކަމުގައި، އަލްބަޣަވީއާއި، މުޤާތިލުއާއި، ޤަތާދާގެ އަދިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި ކުރިގައި ބަޔާންކުރެވުނު އާޔަތްތަކުގެވެސް މުރާދުން އަހިސްވަގުތީ ކާފިރުންނަށް ހިތާމަ ނިސްބަތްވާ ވާހަކައިގައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ الْعَبْدَ، إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ» (رواه البخاري: 1374، ومسلم: 2870)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަޅާ، ޤަބުރުގައި ބަހައްޓައި، އަދި އޭނާގެ އަސްޙާބުން އޭނާއާއި ދުރަށްގޮސްފިނަމަ، އެބައިމީހުންގެ ފައިވާނުގެ ހިނގުމުގެ އަޑު އޭނާއަށް އިވޭނެއެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...فَهَذِهِ النُّصُوص وَأَمْثَالُهَا تُبَيِّنُ أَنَّ الْمَيِّتَ يَسْمَعُ فِي الْجُمْلَةِ كَلَامَ الْحَيِّ وَلَا يَجِبُ أَنْ يَكُونَ السَّمْعُ لَهُ دَائِمًا بَلْ قَدْ يَسْمَعُ فِي حَالٍ دُونَ حَالٍ كَمَا قَدْ يَعْرِضُ لِلْحَيِّ فَإِنَّهُ قَدْ يَسْمَعُ أَحْيَانًا خِطَابَ مَنْ يُخَاطِبُهُ وَقَدْ لَا يَسْمَعُ لِعَارِضٍ يَعْرِضُ لَهُ وَهَذَا السَّمْعُ سَمْعُ إدْرَاكٍ لَيْسَ يَتَرَتَّبُ عَلَيْهِ جَزَاءٌ وَلَا هُوَ السَّمْعُ الْمَنْفِيُّ بِقَوْلِهِ: {إنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى} فَإِنَّ الْمُرَادَ بِذَلِكَ سَمْعُ الْقَبُولِ وَالِامْتِثَالِ، فَإِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْكَافِرَ كَالْمَيِّتِ الَّذِي لَا يَسْتَجِيبُ لِمَنْ دَعَاهُ وَكَالْبَهَائِمِ الَّتِي تَسْمَعُ الصَّوْتَ وَلَا تَفْقَهُ الْمَعْنَى، فَالْمَيِّتُ وَإِنْ سَمِعَ الْكَلَامَ وَفَقِهَ الْمَعْنَى فَإِنَّهُ لَا يُمْكِنُهُ إجَابَةُ الدَّاعِي وَلَا امْتِثَالُ مَا أَمَرَ بِهِ وَنَهَى عَنْهُ فَلَا

يَنْتَفِعُ بِالْأَمْرِ وَالنَّهْيِ، وَكَذَلِكَ الْكَافِرُ لَا يَنْتَفِعُ بِالْأَمْرِ وَالنَّهْيِ وَإِنْ سَمِعَ الْخِطَابَ وَفَهِمَ الْمَعْنَى...) (مجموع الفتاوى: 364/24)

މާނައީ: "...މިނަޞޭޙަތަކާއި މިފަދަ އުނުން ނަޞޭޙަތަށް ބަޔާންކޮށްދިނީ: ޖުމްލަކޮށް ދިރިހުރިމީހުންގެ ވާހަކަތައް ކަންތިރިއަރަނީ އަޑުއިވޭކަމެވެ. އަދި އަހަރުމެ އެހެމީހުން އަޑުއިވުން ވާޖިބުކޮށްދެއެވެ. އަދި ކިޔުމަކީ، އެއްވަރަކު އަޑުއިވުމައި އަސްލެއްވަރަކު ނުއިވުނުކަމެއް ތެދެވެ. އެއީ ދިރިހުރިމީހުންނަކަށް ކަންތައްތަކާ ވަރަށް މިހާރު ކުރެވިދާނެކަމާ ދިމާގާތުވާ ވާހަކަ އެވެ. އެހެން ކަށްވަރުގެ ވާހަކަތަކާއި މިހާރު އަޑުއިވުމަށް ދޭނެކަމެއް ނެތެވެ. އަދި މިއަޑުއިވުމަކީ ވާޖިބުކަމެއް ނުވެއެވެ. އަދި އިޔާލާ ވައްކާ އެއްބަސް ބަސްމީހުން ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމެއްގައިވެސް ހޮވިގެންނެވެ: 'ކަލޭމެން ބުނާ ބަސް ކަލޭމެންނަށް ވުރެ މިއެއްޗެހި ރަނގަޅަށް އަޑުއިވޭ' ކަމަށް ނަބިއްޔާ ޙަދީޘުގައި އިރުޝާދުކުރެއްވިއެވެ. އެހެން އެއްޗެހިކަމާ އަޑުއިވުމުގެ މުޢުޖިޒާތް ތަފްޞީލުވެ ފާހަގަކުރައްވާ އަޑުއިވުމެވެ. ފަހެ الله ތަޢާލާ ކާފިރުން ފަރުވާކުރައްވައި، އެކަމަކަށް ޖަވާބުދިނުން އިޚްތިޔާރު އުފެދުނު ކަމެއްގައި ވާހަކަދައްކާނެއެވެ. އަދި އަޑުއިވި، އެކަމަކު މާނަ ނުވިސްނޭ ބަހަވާތުން ފަހަރުގެ ކަމާއިބެހޭގޮތުން ވާހަކަ އަޑުއިވި އަދި މާނަ ވިސްނުނަސް ފަހެ ކާފިރުން ގޮވާލާ މިހާރު އިޚްލާޞް، އަދި ކާފިރުން ގޮތާއި ނަޞޭޙަތާ ބަލައިނުގަނެ ފައިދާ ނުކުރާ ކާފިރުންގެ މަސައްކަތުގެ ތެރޭގައި ނުހިނގައެވެ. އެހެން ބަޔަކު ފަހެ އަނބުރާ ނަޞޭޙަތް ކާފިރުން އިސްތިއުމާލު ނުކުރާއެވެ. މަގުތަކުގެ ތެރެއިން ކާފިރުން މާނަކޮށްދޭ އަނބުރާ ނަޞޭޙަތް ފައިދާހުރި ނުކުރާއެވެ. އެއީ ކާފިރުން މާނަ އަޑުއިވި މާނަ ފަހުމުވިޔަސްމެއެވެ..."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (..وَقد شرع النَّبِي لأمته إِذا سلمُوا على أهل الْقُبُور أَن يسلمُوا عَلَيْهِم سَلام من يخاطبونه فَيَقُول السَّلَام عَلَيْكُم دَار قوم مُؤمنين وَهَذَا خطاب لمن يسمع وَيعْقل وَلَوْلَا ذَلِك لَكَانَ هَذَا الْخطاب بِمَنْزِلَة خطاب الْمَعْدُوم والجماد...) (الروح:5/1)

މާނައީ: "...އަދި ޤަބުރުވަރުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ސަލާމްކުރަން ފެށިއްޖެނަމަ، މުޚާޠަބުކުރާ މީހަކަށް ކުރާ ސަލާމުގެ ޙާލުގައެވެ. ކަލޭމެންނަށް ސަލާމްކުރަމެވެ! މުއުމިނުންގެ ދާރުގެ ވެރިންނޭ ﷺ ވަނީ އުނގަންނަވައިދެއްވާފައެވެ. މިއީ އަޑުއިވޭ އަދި ވިސްނޭ ބަޔަކަށް ކަމަށް ހުރި ބައެއް މުޚާޠަބުކޮށް ދެއްވާ ސަލާމެކެވެ. އެހެން ނޫންނަމަ މިމުޚާޠަބުކުރުން ދިރުމެއްނެތް (ވުޖޫދުނުވާ) ތަކެތި ބައެއް ހިލަ ކަހަލަ ތަކެތި މުޚާޠަބުކުރުމާ އެއްގޮތެވެ..."

އަދި އިންސާނާ ބަލިވެއްޖެނަމަ، އޭނާގެ އެބަލިގެ ވައްތަރަށް ﷲ އޭނާއަށް އަޖުރުދެއްވާނެކަމަށް ޙަދީޘްގައިވެއެވެ.[81]

---

81 އަބޫ ހުރައިރާ ؓ ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «مَا يُصِيبُ المُسْلِمَ، مِنْ نَصَبٍ وَلاَ وَصَبٍ، وَلاَ هَمٍّ وَلاَ حُزْنٍ وَلاَ أَذًى وَلاَ غَمٍّ، حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا، إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ» (رواه البخاري: 5641، ومسلم: 2573)

މާނައީ: "މުސްލިމުމީހަކަށް އެއްވެސް ވަރުބަލިކަމެއް، އަދި ބަލިމަޑުކަމެއް، އަދި ޚިޔާލީކަމެއް، ހިތާމަވެރިކަމެއް، އަދި އުނދަގޫތަކެއް، އަދި ކަންބޮޑުވުމެއް، އޭނާގެ ގައިން ޖެހޭ ކަށިބުރިން ފަދަކަމުން ﷲ ބަދަލުގައި އޭނާއަށް އޭނާގެ ކުށްތަކުގެ ސަބަބުން ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާ ގޮތް މެނުވީ ނުވެއެވެ."

އަދިވެސް އަބޫ ހުރައިރާ ؓ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «مَنْ يُرِدِ اللَّه بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ» (رواه البخاري: 5645)

މާނައީ: " ﷲ އެދިވަޑައިގަން ހެޔޮކަމެއް އިރާދަކުރެއްވިމީހަކަށް އެމީހަކަށް (ބަލިމަޑުކަމާއި މުޞީބާތް) ޖައްސަވައެވެ."

އިބްނު މަސްޢޫދު ؓ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (...مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى، شَوْكَةٌ فَمَا فَوْقَهَا، إِلَّا كَفَّرَ اللَّه بِهَا سَيِّئَاتِهِ، كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا») (رواه البخاري: 5648، ومسلم: 2571)

މާނައީ: "ގަހުގެ ފަތްތައް ފައިބައިގެން ދާފަދައިން ﷲ ތަޢާލާ އޭނާގެ ކުށްތަކުގެ ސަބަބުން މުސްލިމުމީހާގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާ ގޮތް މެނުވީ މުސްލިމުމީހާއަށް އެއްވެސް އުނދަގުލެއް -ކަށިބުރިއެއްވިޔަސް- އެއަށްވުރެ ބޮޑުއެއްޗެއްވިޔަސް- ނުޖެހެއެވެ."

އަބޫބަކުރު ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: (يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلاحُ بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ: {...مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ} فَكُلَّ سُوءٍ عَمِلْنَا جُزِينَا بِهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «غَفَرَ اللهُ لَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَسْتَ تَمْرَضُ؟ أَلَسْتَ تَنْصَبُ؟ أَلَسْتَ تَحْزَنُ؟ أَلَسْتَ تُصِيبُكَ اللَّأْوَاءُ؟» قَالَ: بَلَى. قَالَ: «فَهُوَ مَا تُجْزَوْنَ بِهِ فِي الدنيا») (رواه أحمد: 68، والحاكم في المستدرك: 4450)

މާނައީ: "އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއާޔަތަށްފަހުގައި ދެން ހެޔޮވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ! '...ނުބައިކަމެއް ކުރާމީހާއަށް އޭގެ ޖަޒާ ދެވޭހުށްޓެވެ..' ފަހެ އަހަރުމެން ކުރާ ކޮންމެ ނުބައިކަމަކަށް އަހަރުމެންނަށް ޖަޒާ ދެވޭހުށްޓޭތޯއެވެ؟' އެހިނދު الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'އޭ އަބޫބަކުރެވެ! الله ތިބާގެ ފާފަފުއްސަވާށިއެވެ! ފަހެ ތިބާ ބަލިނުވޭހެއްޔެވެ؟ ތިބާއަށް ވޭނުބަލިކަން ނުޖެހޭހެއްޔެވެ؟ ތިބާއަށް ހިތާމަވެރިކަން ދިމާނުވޭހެއްޔެވެ؟ އަދި ތިބާއަށް ދަތިކަން ނުޖެހޭހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ. (ޖެހެއެވެ.)' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ފަހެ ދުނިޔޭގައި ތިޔަބައިމީހުން ނުބައިކަންތަކުގެ ޖަޒާ ދެވިގެން އެކަންތަކުންނެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ﵁ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (مَا يَزَالُ البَلاَءُ بِالمُؤْمِنِ وَالمُؤْمِنَةِ فِي جَسَدِهِ، وَفِي مَالِهِ، وَفِي وَلَدِهِ، حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ.) (رواه الترمذي: 2399، وأحمد: 7859)

މާނައީ: "މުއުމިނު ފިރިހެނާއާއި، އަދި މުއުމިނު އަންހެނާގެ ހަށިގަނޑުގައާއި، މުދަލުގައާއި، ދަރިންގެގައިގައި ބަލާމުޞީބާތް ކުރިމަތިވަމުން ދާނެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ގައިގައި އެއްވެސް ކުށްފާފައެއް ނެތިގެން ހުރެ އޭނާ الله އާއި ބައްދަލުކުރައްވަން ދާންދެންނެވެ."

ޖާބިރު ﵁ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «يَوَدُّ أَهْلُ العَافِيَةِ يَوْمَ القِيَامَةِ حِينَ يُعْطَى أَهْلُ البَلَاءِ الثَّوَابَ لَوْ أَنَّ جُلُودَهُمْ كَانَتْ قُرِضَتْ فِي الدُّنْيَا بِالمَقَارِيضِ» (رواه الترمذي: 2402)

މާނައީ: "ބަލާމުޞީބާތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ޤިޔާމަތްދުވަހު ދެއްވާ ޘަވާބު ދެކެ، ޢާފިޔަތުގެ އަހުލުވެރިން، ދުނިޔޭގައި އެބައިމީހުންގެ ހަންގަނޑުތައް ކަތުރުތަކުން ކަނޑާލެވިފައިވާނަމަ އެދިހުރިހެވެ."

ދަންނާށެވެ! މުސްލިމުންގެ ޙަޔާތުގައި އަންނަ ބައްޔާއި ބަލިވެރިކަމާއި މުޞީބާތް ޖެހުން ނިޢުމަތްތެކެވެ. ދެން އެއާއި ޖެހުން މިހުންނަނީ. މިހާގެ ދިރިއުޅުމަށް ޖެހި މުސްކުޅިކަން އޮއްގައި ބަލިވެރިކަން ޖެހި އިމްތިޙާނު ކުރެއްވިއެވެ. މުއުމިނު އަމާއްޖެހިގެން ފުރިހަމަ ބާރުހިއްވުމަކުން ބަލާތަކަށް ކެތްތެރިވާ ޙާލުގައެވެ. މިހިނދާ ޝުކުރުއަދާ ކޮއްރުވާނަމަ ބަލިވެރިކަމާއި މުޞީބާތްތަކުން ބެރުވުމުގެ ޖަޒާ ދެން އަހަރުމެންގެ މަރުހަލާ ކުރިއްމާގެ، الله ގެ މިންވަރަށް ރުހި، އެކަލާނގެ ރަޙްމަތަށް އެދޭ ބޯހަލާ އެއީ

އަދި ޝަހީދުވާމީހާ ޤަތުލުވުމުގެ މައްޗަށް الله އަޖުރުދެއްވާނެއެވެ.[82]

ހާދިސާތަކުން އެދި، ހުސްދުވެގެންނާ ސަބަބުތަކުގައި ހިތާ މިންނަތެވެ. އެހެންކަމުން ބަލިމަޑުކަމާއި ދަތިއުނދަގޫތަކާއި ދެރުމުން މިންވަރަށް ނުބުރި، ޝަކުވާކޮށް، ޞަބުރުކުރުމާއި މިބަލިތަކެއް ގެނެސް ހިތްވަރު ހިފާ ނުކުރުން ފާޑުކިޔުން، އަދި ހިތްވަރާ، ބަލާއި މިހުން الله ރުޒާހެދުން ބަދަލުހޯދުން ހިތްޖެހުމެވެ. ފަހެ މިބަލިމުސީބަތް އަބަދުވެސް ކުރިމަތިވާ ފަރާތުގެ އިސްލާމްދީން ލޯބިވާ ފަރާތްތަކަށް الله މަލާއިކަތުން ކަށަވަރުވެއެވެ. އަނަސް ބިން މާލިކު ރާވާކުރައްވައެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ عِظَمَ الجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ البَلَاءِ، وَإِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ» (رواه الترمذي: 2396، وابن ماجه: 4031)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން (ޘަވާބު) ބޮޑު ވުމުންނެވެ ބަލާމުސީބާތް ބޮޑުވުމާއި އެކުގައެވެ. އަދި الله ތަޢާލާ ބަރަކާ މީހުންނަށް ލޯބިވެވަޑައިގެންފިނަމަ އެބައިމީހުންނަށް އިމްތިޙާނު ދެއްވާނެއެވެ. ދެން ރުހި އެކަމަށް ރުހިއްޖެ މީހަކަށްވާނީ (الله ގެ) ރުހުމެވެ. އަދި ނުރުހުނު މީހަކަށްވާނީ (الله ގެ) ނުރުހުމެވެ."

[82] الله ގެ މަގުގައި ހަނގުރާމަކުރުމުގައި، الله ގެ މަގުގައި ޤަތުލުވުމުގެ މާތްކަމާއި ދަރުމަ ބޮޑުކަމުގެ ނަޞްޞުތަކުން ފަރަންސްގެ ފާހަގަކުރެވެއެވެ. އަދި ޝަހީދުވީމަ އެކަމުގެ މައްޗަށް ފަރާތް ޙައްޤެއް ދިނުމާވާހާގައެވެ. الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވައެވެ: {وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ. فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ.} (آل عمران: 169-171)

މާނައީ: " الله ގެ މަގުގައި ހަނގުރާމަކުރެވި ޤަތުލުވި މީހުންނަކީ، މަރުވެފައިވާ ބައެއް ކަމުގައި ހިތަކު ނުލައްވާށެވެ! އަދި، ހިފެހެއްޓޭ! އެބައިމީހުންނީ ދިރިހުރެ ސުވަރުގެ ރިޒުޤު ދެވޭ ދިރުމެއް ދިރިތިބި ބައެކެވެ. (އެބައިމީހުން މިބަލާގައި) الله އެކަލާނގެ ފަޟްލުގެ ނިޢުމަތްތަކުގެ ސަބަބުން އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވި ކަންތައްތަކުގައި، އުފާވެގެން ތިބޭނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުން އަދިވެސް އަދި ބައްދަލު ނުވާ މީހުންނަށް

ވީނަމަވެސް އެއުރެންގެ މަސައްކަތް ބޭރުވެ ނުހިފެހެއްޓިފައި، އަދި، އެއުރެންނަށް ހިތްވަރުދެވޭނޭ ބަހަކު ކިޔުމެވި ނުވާކަމާމެދު، އެއުރެން އުފުލާ ހުރިގޮތެވެ. އެއުރެން (ވަޙީ) ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ދެއްވާ ނިޢުމަތާއި، ފަސޭހަ ވަންތަކަމާއި، އަދި، ހަމަހަމަކަމުން ﷲ މުއުމިނުންގެ އަޅުގަނޑު ގެއްލިނި ނުކުރައްވާނެކަމަށް އުފާކުރަ ހޯދައެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ؓ ރިވާކުރައްވައެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: (قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا يَعْدِلُ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ: «لَا تَسْتَطِيعُونَهُ» ، قَالَ: فَأَعَادُوا عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ، أَوْ ثَلَاثًا كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ: «لَا تَسْتَطِيعُونَهُ» ، وَقَالَ فِي الثَّالِثَةِ: «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بِآيَاتِ اللهِ، لَا يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ، وَلَا صَلَاةٍ، حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللهِ تَعَالَى.) (رواه البخاري: 2785، ومسلم: 1878)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ދަންނަވުނެވެ: ' ﷲ ޢައްޒަ ވަޖައްލަގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމާއި އެއްވަރުވެގެންވާނީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންނަށް (އެކަމަކަށް) ކުޅަދާނަވެގެންނުވާނެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދަންނަވާ އެބަސްފުޅުން ދެފަހަރު ނުވަތަ ތިންފަހަރު ތަކުރާރުކޮށް އެކަށީގެންވާ އަނިޔާ އެހެން އެހިއެވެ. އެހުރި ފަހަރުކޮޅު އެކަމާގުޅޭ ޙަދީޘްކުރެއްވީ 'ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަމަށް ކުޅަދާނަވެގެންނުވާނެއެވެ' ތިންވަނަ ފަހަރު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: ' ﷲ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މީހާގެ މިސާލަކީ ﷲ ގެ އާޔަތްތަކަށް ކިޔަމަން ވެރި، (ނަމާދު) ގާއިމުކުރުމުގައި ދުވަސްމަތީގައި ރޯދަހިފާ މީހާގެ މިސާލެވެ. ﷲ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މީހާ އަނބުރާ އެނބުރި އައުމަށް ދާންދެން ޤިޔާމުގައި ނަމާދު ދުވަހުގެ ރޯދައަކުން ގޮސްނުދާނެއެވެ."

އަނަސް ބިން މާލިކު ؓ ރިވާކުރައްވައެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (مَا أَحَدٌ يَدْخُلُ الجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَلَهُ مَا عَلَى الأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا الشَّهِيدُ، يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا، فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الكَرَامَةِ) (رواه البخاري: 2817، ومسلم: 1877)

މާނައީ: "ސުވަރުގެއަށް ވަންނަ އެއްވެސް މީހަކު، ދުނިޔެ މައްޗަށް ވާ އެއްޗެއް އޭނާއަށް ލިބުނު ނަމަވެސް ދުނިޔެއަށް ދުނިޔޭގައި ލިބުނުކަމެއް ނުފެނެވެ. ޝަހީދުކާ މެނުވީއެވެ. އޭނާ އަނބުރާ ދުނިޔެއަށް އައިސް، އަދި ދިހަ ފަހަރު ގަތުލުކުރެވުން އެދެނެވެ. އޭގެ ސަބަބަކީ (ޝަހީދުވުމުން) ލިބުނު ކަރާމާތްތަކެވެ."

އަދި ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައި ކުށްކުރިންނަން ކަމެއް ޒައްރާއެއްހާ އުކުރިންނަން ތައުބާނުވާކަން އީމާންވުމުވެ. އެހެނީ ބަލްކު ބުނު އުޅުމު ޢަބްދުލްލާހިބްނު ބުނީ: 'ވާނެއް ނަގާނަށްއޭއެވެ. އެއީ އެހެން ދީނެވެ.[83]

---

83 މިއީ މުޢުތަޒިލީންނާއި، ޚަވާރިޖުންގެ ތެރެއިންނާ ބަޔާނުއްވާގެ ބައިގަނޑު އުފެއްދިއިރުގެ އެޔާ ކުއްސިވާހަކައެވެ. އެގޮތުން ބަޔާނުއްވާ ބައިގަނޑުގެ ބޭނުމަކަށްވީގޮތުގައި ބަޔާނުވާ ބާރީ ބަލްކު ބުނު އުޅުމު ޢަބްދުލްލާ ވާހިދު ބުނީ ގޮތުގައި: ކަޔާނުކުރާ ޤުރުއާނާއި ޙަދީޘްއިން، ސުވާލުކުރިޔަސް ކަރުދާސް ރަޙުމަތްކުރެއްވުން، އަދި ތަފްސީރުތަކުގައި ވަގަށް ނަގައިގެން މިޒާންކުރުމުގައި ނަހަރާކަމުގައި އަޅުގަނޑަކާ ގެއްލިގެން ފާހަގަކުރެވޭ ކުށްތަކާ ފެންނަނީ ފަރަންސާކަމަކެވެ. ބަރުބަރު ހަމަގާވިދާނެއެވެ. ބަލްކު ހަމަގާވިދާނެގަނޑެއް ބަޔާން ކުރުމަށް ފުރުސަތުވެއްޖެނަމަ މަސައްކަތްކުރުމަށް ފަރުވާލުނުވާނެ ބަޔާނެވެ. އެއީ ކުރާތަކަކީ ކޮށްނޭ ސިފަކުރާއިރު ޖަހާލުއްވާނެ! އަދި މިކަން ބޭނުންވެއްޖެ ދެންނީ، މިސާލަކަށް ދަރިވަރުންނާއި، ވާހަކަދައްކަން ބޭއްވިނަމަ ޢަޤީދާ ތަރީޚީ ވަސީލަތެއް އިބުނު އުސްމާނުވާނެއެވެ. އެހެނީ މިއިއްތިރާފުން ޢަޤީދާ ތެރެއިން ބުނުގަނޑުވެ އަދި ބަރާއަތްތެރިކަން ހުރިގޮތެވެ. އަދި ﷲ އީ އެއްވެ ޢަބްދުލްޙަލީމް، ޢަޤީދާތަކުގެ ބަޔާނުގެ ބައިގަނޑެވެ! ރަޙީމުލްލާހު ޢަލައިހި ދެކެނީ: 'ޝަރީޢަތުގައި ގާނޫނަކަށް ބަލާލުމުގައި ބަތަލުކަމުގައިވާ ސިފަތައް ބައިތިވެގެން ނެތްވެއެވެ' ކަމަށް ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (...يَقُولُ: مَنْ سَرَقَ حَبَّةً مِنْ خَرْدَلٍ، ثُمَّ مَاتَ غَيْرَ تَائِبٍ مِنْ ذَلِكَ فَهُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ مُخَلَّدٌ أبدا، مَعَ الْيَهُود وَالنَّصَارَى... وَكَانَ يَقُولُ: إِنَّ الْأَطْفَالَ لَا تَأَلَّمُ. فَإِذَا سُئِلَ، فَقِيلَ لَهُ: فَمَا بَالُهُ يَبْكِي إِذَا قُرِصَ أَوْ وَقَعَتْ عَلَيْهِ شَرَارَةٌ. قَالَ: إِنَّمَا ذَلِكَ عُقُوبَةٌ لِأَبَوَيْهِ وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْدَلُ مِنْ أَنْ يُؤْلِمَ طِفْلًا لَا ذَنْبَ لَهُ...) (تأويل مختلف الحديث: 1/96-97)

މާނައީ: "...އޭނާ ބުނެއްވާކަމުގައި: 'ތިމާގެ ޢަޤީދާ ބަޔާންވެގެން ހިނގާލުމަށް ވަގަށް ނަގައިގެން ކޮންމެ ކުށެއްގެ ތެރެއިން ތައުބާނުވެ މަރުވެއްޖެނަމަ ކަނޑައެޅިގެން ނަރަކައިގައި ދެމިތިބޭނެ ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންނާއި އެކުގައި ނަރަކާގައި ދާއިމަށް ދެމިތިބޭނެއެވެ... އަދި ޢާދަކޮށް އޭނާ ބުނެއްވާކަމުގައި: 'ކުޑަކުދިންނަށް ތަކުލީފު އިޙްސާސް ނުވާނެއެވެ.' ދެން އޭނާއާ ސުވާލުކުރެވޭ: 'ފަހެ ދެން ބާރުގަދަ ކަމަކަށް ކުޑަކުއްޖާ ހިތަށް ތަކުލީފު އަރާނީ ކީއްވެ ރޮނީ؟' ކަމަށް ބުނެވިއްޖެނަމަ: 'އެއީ އެކަން ބުނެވިގެން ކަނބަލުން ޢަޤީދާގެ މައިންބަފައިންނަށް ދެވޭ އަދަބެކެވެ! އަދި އެއްވެސް ފާފައެއް ނުކުރާ ކުއްޖަކަށް ތަކުލީފުދިނުމުން ﷲ ތަޢާލާ ބޮޑުޢަދުލުވެރިވެވޮޑިގެންވެއެވެ!!..."

ދެންފަހެ މިކޯސްގެ ފޮތްތަކަށް ބޮޑު އުޞޫލީ މައްސަލައަކަށް ހަދައިގެން ކަފިރުވުވައިގެން ތަފްސީލުކޮށް ބޮޑެތި ވާހަކަތައް ދައްކާ ހެދީ الله އަށް ހުއްދަކަންތަކާއި، ހުއްދަނޫން ކަންތަކާއި، އެކަލާނގެ ކުރުން ވާޖިބުކަންތަކާ ކިޔައިގެން ވާހަކަތައް ދައްކާ ހަދާ އަޝްޢަރީންނާއި މުޢުތަޒިލީންގެ ބައިގަނޑުތަކެވެ. އެގޮތުން އެމީހުންގެ ޖޯބަކުގައި މިމައްސަލަ ގެނެސް ދިގު ގަޑިއިރު ބަހުސްކޮށް ވާހަކަދައްކާފައިވެއެވެ. އަދި މިމައްސަލައިގެ ދަށުން މުޢުތަޒިލީންގެ ބައެއް ބައިގަނޑުތައް ބުނިގޮތުގައި: "ކުޑަކުދިންނާއި ޖަނަވާރުންގެ ފުރާނައަށް އޭގެ ކުރިން ފުރަތަމަވި ފާފައެއްކަން އުޅުދުން ބައެއްގެ ހިތަށްކުރުވައެވެ!! ދެން އެބައިމީހުން އުޅުދުގެ ސަބަބުން ބިޒުބަޒާގެ ކުޑަކުދިންނާއި ޖަނަވާރުގެ ހިތްތަކުގައި އެބައިމީހުންގެ ފުރާނަ ތަޢާލާ ބޭރު އިޙްސާސްކުރުވުމަކަށްވާތީވެ!!'

އައްސަމްޢާނީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...من يَقُول إِن الْأَطْفَال لَا يألمون أصلا فَكَذَلِك الْبَهَائِم، وَإِنَّمَا صِيَاحهمْ لأذى قُلُوب الْوَالِدين. وكلا الْقَوْلَيْنِ بَاطِل، وَيجوز عِنْد أهل السّنة أَن يُوجد الله الْأَلَم إِلَى مَا يَشَاء من عباده بِغَيْر ذَنْب سبق مِنْهُ، وَكَذَلِكَ على جَمِيع الْحَيَوَانَات، وَأما وَجه الْآيَة قد بَينا، وَكَذَلِكَ قَول من يَقُول: إِن الْأَطْفَال لَا يألمون بَاطِل؛ لِأَنَّهُ دفع الْحس والعيان..) (تفسير السمعاني: 78/5)

މާނައީ: "...އަދި ތުއްތުކުދިންނާއި އަދި ހަމައެފަދައިން ޖަނަވާރުންނަށްވެސް ތަދުނުވާކަމަށް، އަދި އެކުދިން ހަޅޭއްލަވާގޮވުންވެސް އެކުދިންގެ މައިންބަފައިންގެ ހިތްތަކަށް އުނދަގޫކުރުމަށްޓަކާ ބުނާ މިރުންނެވެ. މިދެބުނުމުވެސް ބާޠިލުގޮތްތެވެ. އަދި ހަރުދާއްސުނެއްގެ ގޮތުގައި الله ތަޢާލާގެ އަޅުތަކުންގެ ތެރެއިން އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ އެއްޗަކަށް ގޮތެއްގައި -އިސްވެ ފާފައެއް ކުރުމަކާ ނެތިފަ- ތަދުވުން ލިބުމުން ހުއްދަވާނެކަމެވެ. ހަމައެފަދައިން ހުރިހާ ޖަނަވާރުންގެ ގައިގައިވެސްމެއެވެ. ހަމައެފަދައިން 'ކުދަކުދިންނަށް ތަދެއްނުވާނޭކަމަށް' ބުނާ މީހުންގެ ބަހަކީ ބާޠިލު ބަހެކެވެ. އެހެނީ އެއީ ޙިއްސުކުރެވޭ އިޙްސާސްވާ ކަމެއް ދޭހަކުރާ ބުނުމެކެވެ..."

ދަންނާށެވެ! الله ރަޙްމަތުން މެނުވީ އެއްވެސް މީހަކަށް ސުވަރުގެ ނުވަދެވޭނެއެވެ.[84] އަދި އެމީހެއްގެ ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން، އެފާފަތަކުގެ މިންވަރަށް މެނުވީ އެއްވެސް މީހަކަށް الله އަޛާބު ނުދެއްވާނެއެވެ. އަދި އުޒުރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ބިންމަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ހެޔޮމީހުންނާއި ނުބައިމީހުންނަށް الله އަޛާބުދެއްވައިފިނަމަ، އެކަލާނގެ އެބައިމީހުން އަޛާބުދެއްވާހުރި އެކަލާނގެ އަނިޔާވެރިއެއްކަމުގައި ނުވާބާރުގައިއެވެ. الله ތަޢާލާގެ އަނިޔާވެރިއެއްކާ ބުނުން ހުއްދަވާގެންނުވެއެވެ. އެހެންއެކަލަކު އަނިޔާވެރިވާކަން ކަށަވަރީ އެމީހަކަށް މިލްކުވާ ތިބެގެންނުވާ އެއްޗެއް ނަގާލުމެވެ. އަދި الله ބައެއްބަޔަކަށް ޢަފުކުރެއްވުމަކީ އަދުލުވެރިކަމުން ޚިލާފުވެގެންނުވެއެވެ. ފަޟްލުކަރަމުންނި އެކަލާނގެ ފަޟްލުކަރަމުންނެވެ. އަދި (ދުނިޔޭގެ) ގޯވެއްޗަކީ އެކަލާނގެއަށް މިލްކުވެގެންވާ ގޯވެއްޗަކުވެ. އެކަލާނގެ ކަންތައްކުރައްވާ ގޮތާއިމެދު ސުވާލު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެބައިމީހުން ކަންތައްކުރާ

---

84 ޖާބިރު رضي الله عنهما ރިވާކުރައްވައެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «سَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا، فَإِنَّهُ لا يُدْخِلُ أَحَدًا الجَنَّةَ عَمَلُهُ» قَالُوا: وَلاَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «وَلا أَنَا، إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ بِمَغْفِرَةٍ وَرَحْمَةٍ» (رواه البخاري: 6267، ومسلم: 2816)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ރަނގަޅުކޮށް ސީދާވާށެވެ. އަދި ކައިރިވާށެވެ. އަދި އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރުދޭށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެއްވެސް މީހެއްގެ ޢަމަލެއް އޭނާ ސުވަރުގެ ނުވައްދާނެއެވެ.' އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނުވެސް ނުވައްދާނެތޯއެވެ؟' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'މިޔަންކަލޭގެފާނުވެސްމެއެވެ. ފާފަފުއްސެވުމާއި ރަޙްމަތުން الله ތަޢާލާ ވަށާލައްވައިގެން މިޔަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްވައިފިއްޔާ މެނުވީއެވެ."

ޤަބޫލުކުރުން ސުވާލުކުރެވޭކަމެއްނޫނެވެ. އަދި 'ކީއީ ކީއްވެތޯ' އަދި 'ކިހިނެއްތޯ' ނުބުނެވޭނެއެވެ. الله އާއި އުކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކުންނާއި ދެމެދަށް އެއްވެސް މިސާލަކު ނުވަތަ ޤިޔާސްކުރެވޭ ކަމެއްނޫނެވެ.[85]

[85] އިޔާސް ބިން މުޢާވިޔާ رحمه الله ގެ އަރިހަށް ބަހުސްކުރުމަށް މިހާރު ޤަދަރީއެއްގެން އައިސް ބުންޏެވެ: 'މިނާ ޤަޟާޤަދަރު (ނަފީކޮށް) ވާހަކަދައްކައެވެ.' އިޔާސް އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: (...مَا تَقُولُ؟ قَالَ: أَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ أَمَرَ الْعِبَادَ وَنَهَاهُمْ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ الْعِبَادَ شَيْئًا قَالَ لَهُ إِيَاسُ: أَخْبِرْنِي عَنُ الظُّلْمِ، تَعْرِفُهُ أَمْ لَا تَعْرِفُهُ؟ قَالَ: بَلَى، أَعْرِفُهُ قَالَ: مَا الظُّلْمُ؟ قَالَ: أَنْ يَأْخُذَ الرَّجُلَ مَا لَيْسَ لَهُ قَالَ: فَمَنْ أَخَذَ مَا لَهُ ظَلَمَ؟ قَالَ: لَا قَالَ إِيَاسُ: الْآنَ عَرَفْتَ الظُّلْمَ؟) (الشريعة للآجري: 479)

މާނައީ: "ކަލޭ ބުނަނީ ކީކޭތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އަހުރެން ބުނަނީ: 'ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ އަޅުތަކުންނަށް އަމުރުކުރައްވާ އަދި ނަހީކުރައްވައެވެ. އަދި އެއްވެސް ކަމަކުން އަޅުތަކުންނަށް އަނިޔާއެއްވެސް ނުކުރައްވަނީއެވެ.' އިޔާސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަނިޔާއާބެހޭގޮތުން ކަލޭ ނިކަން އަހުރެންނަށް ޚަބަރުދީބަލާށެވެ. ކަލޭއަށް އެނގޭތޯއެވެ؟ ނޫނީ ނޭނގޭތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އާނއެކޭ އެނގެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަނިޔާއަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'މީހާ، އޭނާއަށް މިލްކުވެގެން ނުވާ އެއްޗެއް ނަގައިގަތުމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންކަމުން އޭނާއަށް މިލްކުވެގެންވާ އެއްޗެއް ނަގައިފިއްޔާ އޭނާ އަނިޔާވެރިއެއްތޯއެވެ؟' އޭނާ ބުންޏެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' އިޔާސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިހާރު ކަލޭއަށް އަނިޔާވެރިވުމީ ކޮބައިކަން އެނގިއްޖެއްޔޭތޯއެވެ!؟'"

ޙަޤީޤަތުގައި އަނިޔާވެރިވުމީ އެއްޗެއް އޭގެ ޙައްޤު ނޫން ތަނަކަށް ބެހެއްޓުމެވެ. އަދި އަނިޔާވެރިކަމީ ޢަދުލުވެރިކަމުގެ އިދިކޮޅެވެ. ވީމާ އެހެންމީހުން އަނިޔާވެރިކަމީ އެކަލާނގެ ނަފްސުމަތިން ބައްލަވާފައިވާ ކަމެކެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް ބާރުވެރިކަމާއި ޙިކުމަތްތެރިކަމެއް އަޅުތަކުންނަށް އެކަލާނގެ އަނިޔާވެރިވެ ވޮޑިގެންނުވާ، އަދި އެކަލާނގެ ޢަދުލުވެރިކަމާއި ޙިކުމަތްތެރިކަމުގެ އެބައި މީހަކު ވިސްނުމަކަށް އަރައިގެންވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް އަޅުތަކުންނަށް ފަދައިން ޙުކުމް އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށްވެސް އެކަލާނގެ އަނިޔާވެރިވެ ވޮޑިގެންނުވާ، އަޅުތަކުންގެ ޢަމަލުތަކަށް ޙިސާބު ބައްލަވައި ފާފައަކަށް ރައްކާ ބަދަލު އިހްސާނުވަނީއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އިޙްސާނުތެރިކަމާއި ރަޙްމަތް ފުޅުވެސްވެއެވެ.

އަދި އަޘަރުތަކަށް ތަސްލީމްވާ އަދި ޤަބޫލުކުރާ މީހަކުގެ އަޤު ބިނާއަށް އިވިއްޖެނަމަ
ނުވަތަ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުން އައިސްފައިވާ ޚަބަރުތަކުން ޚަބަރަކަށް އިންކާރުކުރާ
މީހެއްގެ އަޤު ބިނާއަށް އިވިއްޖެނަމަވެސް އޭނާގެ އިސްލާމްކަމާއިމެދު ޝައްކުކުރަންވާނެއެވެ. އެހެނީ
ހަމަކަށަވަރުން އޭނާއީ އޭނާގެ ހަވާއި މަޤްޞަދު ނުބައިވެރިޔެކެވެ. އެހެންކަމުން އޭނާ
އެއްގޮތަށް ޤަބޫލުކުރަނީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނެވެ. އެހެނީ
ހަމަކަށަވަރުން ﷲ މަގުފުރެދިގެން އުޅުއްވިއެވެ، އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ އުޅުއްވިއެވެ، އަދި ދީނާއި
އުޅުއްވިއެވެ، އަދި ހަމައި ނުބައި އުޅޭ، ދީނުގެއާއި ބައިބަޔަކު އުޅުއްވި އަޘަރުތަކުންނެވެ.[86]

---

86 އަޘަރުތަކުގައި ހިފުމާއިމެދު އަހްލުއްސުންނާއި ބިދުޢަތުވެރިން މެދުގައި ދިފާޢުކުރައްވައި އިސްލާމް
ހިނގައްޖެއެވެ. ތަޤުލީދުގެ ބާބުންދަކުރުވައިގެ ބިޝްރުލް މައްރީސީ، އަޘަރުތަކަށް މަރުޙަބާވާ މަތީގެދުރުކުރުން
ހުރިހާ ބައިވެރިންނަކަށްވެފައި، ޢާއިޝާއަށް ދުޢާކޮށްދީފައިވާ ސުންނަތުގެ އެކަނިމަތް މިކަހަލަވައިގެންވި
އިސްލާމުގެ ވަޒީރު ރިވާޔަތް އަރަހަ އަޘަރުތަކަށް މަތީގެދުރުކުރުން ރަހުމަތްތެރިކަމަށް ބަހުރުގެން
ޢާއިޝާ ރަޟިޔަﷲ އަންހާއަށް رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...فالِاقْتِدَاءُ بِالآثَارِ تَقْلِيدٌ! فَإِنْ كَانَ لَا يَجُوزُ فِي
دَعْوَى المَرِيسِيِّ أَنْ يَقْتَدِيَ الرَّجُلُ بِمَنْ قَبْلَهُ مِنَ الفُقَهَاءِ، فَمَا مَوْضِعُ الِاتِّبَاعِ الَّذِي قَالَهُ اللهُ تَعَالَى:
{وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ} [التوبة: 100]؟ وَمَا يَصْنَعُ بِآثَارِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ بَعْدَهُمْ، بَعْدَ أَنْ لَا
يَسَعَ الرَّجُلُ اسْتِعْمَالَ شَيْءٍ مِنْهَا إِلَّا مَا اسْتَنْبَطَهُ بِعَقْلِهِ فِي خِلَافِ الأَثَرِ؟ إِذًا بَطَلَتِ الآثَارُ وَذَهَبَتِ
الأَخْبَارُ، وَحُرِّمَ طَلَبُ العِلْمِ عَلَى أَهْلِهِ، وَلَزِمَ النَّاسُ المَعْقُولَ، مِنْ كُفْرِ المَرِيسِيِّ وَأَصْحَابِهِ، وَالمُسْتَحِيلَاتِ
مِنْ تَفَاسِيرِهِم، فَقَدْ عرضنا كَلَامَهُم عَلَى الكِتَابِ وَالسُّنَّة، فَأَخْطَئُوا فِي أَكْثَرِهَا الكِتَابَ وَالسُّنَّةَ، وَلَمْ يُصِيبُوا
السُّنَّةَ ....الأَوْزَاعِيِّ قَالَ: مَا رَأْيُ امْرِئٍ فِي أَمْرٍ بَلَغَهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ - صلى الله عليه وسلم - إِلَّا اتِّبَاعه،
وَلَوْ لم يَكُنْ فِيهِ عَنْ رَسُولِ اللهِ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ فِيهِ أَصْحَابُهُ مِنْ بَعْدِهِ كَانُوا أَوْلَى فِيهِ
بِالحَقِّ مِنَّا؛ لِأَنَّ اللهَ تَعَالَى أَثْنَى عَلَى مَنْ بَعْدَهُمْ بِاتِّبَاعِهِمْ إِيَّاهُمْ..." وَقُلْتُمْ أَنْتُمْ: بَلْ نَعْرِضُهَا عَلَى رَأْيِنَا فِي
الكِتَابِ، فَمَا وَافَقَهُ مِنْهَا صَدَّقْنَاهُ وَمَا خَالَفَهُ تَرَكْنَاهُ، وَتِلْكَ غَايَةُ كُلِّ مُحدِث فِي الإِسْلَامِ: رَدُّ مَا خَالَفَ رَأْيَهُ
من السّنة») (نقض الدارمي على المريسي: 1/253-254)

މާނައީ: "...ފަހެ އަޅުގަނޑުމެން ތަބާވުމާއި ތަޤުލީދުކުރުމެވެ. އަސްލާފުންގެ ތަރުޖަމާގައި، މިހާ އާނާގެ

ކުރިން އުޅުއްވި ފިޤުހުވެރިންނަށް ތަބާވުން ހުއްދަވެގެންނުވާނަމަ، ދެންފަހެ الله ތަޢާލާ 'ތަބާވުމުގެ'

ވަހަކަ މިއާޔަތުގައި ގެންނަވާފައިވަނީ ކޮންތަނަކާއިމެދުގައިހެއްދެވެ! "...އަދި ހެއްޔެރިގައި ދެބައިކުރުންނަށް

ތަބާވުމީ މިހެން..." (އަލްތަމްހީދު: 100) އަދި ޞަޙާބީންނާއި ދެބައިކުރުމުގެ ވާހަކަ ތާބިޢީންގެ

އަޅުގަނޑު ފިޤުހުގެ އަޅުގަނޑުމެން ހާމަކުރެވޭނެގޮތް ދެވޭނެ ބަޔަކު ތިބިކަމެކެވެ. ބަހެއް މަޝްވަރާ ކުރުމުގެ

ފުރިހަމަކަމުގައި (ދީން ތަބާކުރުމުގެ އަޅުގަނޑުމެންގެ) ހަމައެކަނި ތަބާވުމަށް ކަނޑައެޅުނުހެއްދެވެ!

ދެކެނޑުމުން އަޅުގަނޑު ހާމަކުރެވޭ، (ޞަޙާބީންގެ އަދިހެން އެއިސްތިޝްހާދު) ހަދަތޮއް ފިކުރެއްކުރެއްވެވެ.

އަދި އިލްމު އުސޫލުން ހުރި ތަރުތީބުތަކުން ބަޔާންކުރުމެވެ. އަދި އަޅުގަޑުމެންނަށް ހާމަކުރެއްވި

ޞަޙާބީންގެ ކުރިހާލަތު، އަދި ހަލާކުވުމާއި ދޮއްސޮއްބައި ތަފާސްހިސާބަކަށް ފެންވަރުގައި ހިފުމަށް

މިސްތަކުންނަށް ލިބިފައިވާ ކުރަން ތާހިރުވެ. ފަހެ ހަލާކުވުމުގެ ވަރަށްބައި ފެތުރިގެން ސުންނަތައް އަހަރުމެން

ހިނދެއްމިކަމާދުވެ. ކެބަތީ ކީގެ މިސްރާ ހަކަސްތަކުގައި ހަލާކުވުމުގެ ފެތުރިގެން ސުންނަތާ

ޑިސިޕްލިންކުރުމެވެ. އަދި ސުންނަތުގެ ދިރާސާކުރުމުގެ...އަޅުގަނޑު ދެކެވޭގޮތަކީ: ' الله ގެ ރަސޫލާ

ﷺ ގެ އަމުރުން ހާމަކުރެއްވި އެއިސްތިޝްހާދު (އަޅުގަނޑު) ހަމަގެ ކަރައްކާ ބަޔާޒުވެސް

(ހަމަވެއްޖެ) ހާމަކުރެއްވި ތަބާވުމެވެ. އަދި ހާމަކުރެއްވި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުން ހަދައިދޭ

އެއިސްތިޝްހާދު، ހާމަކުރު ހާމަކުރެއްވި ހާމަކުރެއްވި ފަހުން ޞަޙާބީން

ބަޔާންކުރެވިފައިވާނެވަރު، ފަހު އަޅުގަނޑުމެންގެ ހާމަކުރުގައި ތާބިޢީން ބޮޑުކުރުމުގައިވެސް

މަސައްކަތްކުރަމުންނެވެ. އެހެން الله ތަޢާލާވެސް ޞަޙާބީންގެ ފަހުން އަދި ތާބިޢީން، (ޞަޙާބީ)

ތާބިޢީންނަށް ތަބާވެދާނެގޮތް މަޤާމަކީ ވަރަށްބިޔަ ކަމެއްހާމަކުރެއްވުމެވެ...' ހާމަކުރު ހާމަކުރެއް ދިރި ބޮޑުނޫން: 'އަދި

ޝިޔާއަށް، (ޞަޙާބީންގެ އަމުރުން އެއިސްތިޝްހާދު އަޅުގަނޑު) ފުރިހަމަކަމުގެ ހަލާކުވުމުގެ ރަސޫލާގެ ފަރާތުން

މަޤާމަކީ ހުރިހާކަމެއް. ދީން ހަލާކުވުމުގެ ބަދަލުގައި ހަލާކުވުމަށް ތެދުކުރަނީ ހާމަކުރުމަށް. އަދި

ޙަދީޘްގެ ތަފާތު ދަރަޖައިގެ ސަބަބު (ބަޔާންކުރަން) އަހަރެން އިސްތިޝްހާދުކޮށްގެން. ފަހު ފެށުމުގެ ކޮންމެ

ހިސާބު ހެއްގެ. އެދި ސުންނަތުގެ ތަރުޖަމާގެ ރަސޫލާގެ ބަދަލުގައި ތަފާތު ކޮންމެ ހެއްޔެވެ

ރަސޫލާ ގެ..."

އަދި ސުންނަތް ޤުރުއާނަށް ބޭނުންވެގެންވާ ވަރަށްވުރެ ބޮޑަށް، ޤުރުއާނުވަނީ ސުންނަތަށް ބޭނުންވެގެންނެވެ.[87]

---

87 އުޅޭނީ ސުންނަތަކީ ޤުރުއާނުގެ ތަފްސީރު އަދި ބަޔާނެވެ. ނަމާދާއި ޒަކާތާއި ޙައްޖާއި ރޯދަފަދަ ދީނުގެ އަސާސީ ޙުކުމްތަކުގެ ތަފްސީލުތަކާއި ޝަރުޠުތަކާއި ބަޔާން އައީ ސުންނަތުގައެވެ. ސުންނަތާއި ނުލާ އެއިން އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެގޮތުން ޤުރުއާނުގައި އަމުރުކުރައްވާ މުޠުލަޤު ޙުކުމްތަކުގެ ތަފްސީލު ބަޔާންކޮށް، އަދި މުޖުމަލު ޙުކުމްތަކެއް މުޤައްޔަދުކޮށް، ޢާއްމު ޙުކުމްތަކެއް ޚާއްޞުކޮށް، ޝަރަޙައާއި ތަފްސީރު ކުރަނީ ސުންނަތެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގައި އައިސްފައިނުވާ މުސްތަޤިއްލު ވަކި ޙުކުމްތަކާއި ހަރާމުތަކެއްވެސް ސުންނަތުގައި އައިސްފައިވެއެވެ. އެކަމަށްޓަކައި ޤުރުއާނަށްވުރެ ސުންނަތަށް ބޭނުންވެގެންވަނީ ސަރަޙައްދުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެއީ ސުންނަތް ޙައްދުކުރަނީ ހަމައެކަނި ޤުރުއާނުގައި ހިފެން އޮވޭ މިހެންނަމަ ޙައްދުދައްކަވައެވެ. މަކްޙޫލު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «الْقُرْآنُ أَحْوَجُ إِلَى السُّنَّةِ مِنَ السُّنَّةِ إِلَى الْقُرْآنِ» (السنة للمروزي: 104)

މާނައީ: "ސުންނަތް ޤުރުއާނަށް ބޭނުންވެގެންވާ ވަރަށްވުރެ ބޮޑަށް، ޤުރުއާނުވަނީ ސުންނަތަށް ބޭނުންވެގެންނެވެ."

ޔަޙްޔާ ބުނު އަބީ ކަޘީރު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «السُّنَّةُ قَاضِيَةٌ عَلَى الْكِتَابِ، وَلَيْسَ الْكِتَابُ قَاضِيًا عَلَى السُّنَّةِ» (شرح مذاهب أهل السنة لابن شاهين: 48)

މާނައީ: "ސުންނަތަކީ ޤުރުއާނުގެ މައްޗަށް ނިޔާކުރާ އެއްޗެވެ. އަދި ޤުރުއާނަކީ ސުންނަތުގެ މައްޗަށް ނިޔާކުރާ އެއްޗެއް ނޫނެވެ."

އަލްފަޟްލު ބުނު ޒިޔާދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، وَسُئِلَ عَنِ الْحَدِيثِ الَّذِي رُوِيَ أَنَّ السُّنَّةَ قَاضِيَةٌ عَلَى الْكِتَابِ، فَقَالَ: «مَا أَجْسِرُ عَلَى هَذَا أَنْ أَقُولَهُ وَلَكِنَّ السُّنَّةَ تُفَسِّرُ الْكِتَابَ وَتُعَرِّفُ الْكِتَابَ وَتُبَيِّنُهُ») (الكفاية في علم الرواية: 14/1)

މާނައީ: "ސުންނަތަކީ ޤުރުއާނުގެ މައްޗަށް ނިޔާކުރާ އެއްޗެއްކަމަށް ރިވާވެފައިވާ ޙަދީޘާއި ބެހޭގޮތުން އަޙްމަދު ބުނު ޙަންބަލާއި ސުވާލުކުރެވުނު އަޑު އިވުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިފަދައިން ބުނުން އަޅުގަނޑަށް ނުކެރޭނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ސުންނަތް، ޤުރުއާން ތަފްސީރުކޮށް ތަޢާރަފުކޮށްދީ ބަޔާންކޮށްދެއެވެ.'"

ޙައްސާން ބިން ޢަޠިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «كَانَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالسُّنَّةِ كَمَا يَنْزِلُ عَلَيْهِ بِالْقُرْآنِ، وَيُعَلِّمُهُ إِيَّاهَا كَمَا يُعَلِّمُهُ الْقُرْآنَ» (الإبانة الكبرى:90)

މާނައީ: "ޤުރްއާނާއިގެން ޖިބްރީލް ﵇ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ގާތަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވާ ގޮތަށް ސުންނަތާއިގެން އެކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި (ޖިބްރީލުގެފާނު) ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ޤުރްއާން އުނގަންނަވައިދެއްވާގޮތަށް، އެކަލޭގެފާނަށް ސުންނަތްވެސް އުނގަންނަވައިދެއްވަމެވެ."

މިހާރު ޢިމްރާން ބިން ޙުޞައިން ﵁ ގެ އަރިހަށް އައިސް ކަމަކާއިގުޅޭ ސުވާލުކުރުމުން، އެކަލޭގެފާނު އެކަމުގައި ޙަދީޘެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވުން އެދި ބުންޏެވެ: ' اللّٰه ގެ ފޮތުން ބަޔާންކޮށްދޭށެވެ. އެއިން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދޭތޯ ބުންޏެވެ.' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّكَ امْرُؤٌ أَحْمَقُ ، أَتَجِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ ،أَنَّ صَلَاةَ الظُّهْرِ أَرْبَعٌ لَا يُجْهَرُ فِيهَا؟ - وَعَدَّ الصَّلَوَاتِ، وَعَدَّ الزَّكَاةَ وَنَحْوَهَا ثُمَّ قَالَ: أَتَجِدُ هَذَا مُفَسَّرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ؟ إِنَّ كِتَابَ اللَّهِ قَدْ أَحْكَمَ ذَلِكَ، وَالسُّنَّةُ تُفَسِّرُ ذَلِكَ.) (الفقيه والمتفقه: 237/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭ މޮޔަ ބޮޑުވަންތަކަމުގެ މީހެކެވެ! ޒުހުރުނަމާދުގައިވަނީ ހަތަރު ރަކުޢަތްކަމާއި، އަޑުހަރުކޮށް ނުކިޔެވޭކަމާއި ކީރިތި اللّٰه ގެ ފޮތުން ފެންނަނީތޯ؟' އަދި ޒަކާތާއި އެފަދަ ކަންތައް ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިކަންތައް ތަފްސީރުކުރެވިގެންވާގޮތަށް ކީރިތި اللّٰه ގެ ފޮތުން ފެންނަނީތޯ؟ ހަމަކަށަވަރުން اللّٰه ފޮތް އެކަންތައް ޤާއިމުކުރައްވައެވެ. އަދި ސުންނަތް އެކަންތައް ތަފްސީރުކުރައްވައެވެ."

ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: (سَيَأْتِي نَاسٌ يُجَادِلُونَكُمْ بِشُبُهَاتِ الْقُرْآنِ فَخُذُوهُمْ بِالسُّنَنِ، فَإِنَّ أَصْحَابَ السُّنَنِ أَعْلَمُ بِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى.) (الشريعة للآجري: 102)

މާނައީ: "ޤުރްއާނުން ޝުބުހަތައް (މުތަޝާބިހު ނަޞްޞުތައް) ނަގައިގެން ތިޔަބައިމީހުންނާއި ޖަދަލުކުރާނޭ ބަޔަކު އަންނާނެއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އެބައިމީހުން ސުންނަތްތަކުން ހިފާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ސުންނަތްތަކުގެ އަހުލުވެރިންނީ اللّٰه ތަޢާލާގެ ފޮތް އެންމެ ރަނގަޅަށް ދަންނަބައިމީހުންނެވެ."

ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ، وَمِثْلَهُ مَعَهُ أَلَا يُوشِكُ رَجُلٌ شَبْعَانُ عَلَى أَرِيكَتِهِ يَقُولُ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَحِلُّوهُ، وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ...) (رواه أبو داود: 4604)

އަދި ހާއްޞަކޮށް ޤަޟާޤަދަރާއިމެދު ވާހަކަތައްދައްކާ، ޖަދަލުކުރުން، ދުރަށްވެ އަޅައިނުލުން ހުރިހާ ފިތުނާތަކެއްގެ އިތުރުން ނަހީވެގެންނެވެ. އެހެނީ ޤަޟާޤަދަރަކީ الله ގެ ސިއްރުތަކެކެވެ. އަދި ރައްބު ޤާރިބުވެސް ޤަޟާޤަދަރާއިމެދު ވާހަކަދައްކާކަށް ނަބިއްޔުންނަކަށް ނަހީކުރައްވާފައެވެ. އަދި ޤަޟާޤަދަރާއިމެދު ދުރަށްވެ އަޅައިނުލުން الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް އެކަލާނގެ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި ތާބިޢީން އެކަމަކު ނުކުރިމަތިލައިގަންނަވައެވެ. އަދި އިލްމުވެރިންނާއި ވަރަޢުވެރިކަމުގެ އަހުލުވެރިންވެސް އެކަމަކު އިންކާރުކުރިއެވެ. އަދި ޤަދަރާއިމެދު ޖަދަލުކުރުން ނަހީކުރިއެވެ. އެހެންކަމުން ތިޔަ މިބާގެ މައްސަލަތަކުގައި ބަޙުސްކުރުމާއި، ކިޔައިދިނުމާއި، އިޖްތިހާދުކުރުމާއި، އަދި ހުރިހާކަމެއްގައި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅުތަކުގައި ތަބާވުމާއި އިޢުތިރާފުވުމާއި، އެކަށީގެންވާގޮތުގައި ހަރުދަނާވާށެވެ.[88]

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން މިމަސްއަލަތަކާމެދު ފިކުރު (ފިކުރާން) ހާއި އަދި ހަމަ އެއާއި އެއްކަލަ ދެއްވިގެންވެއެވެ. ދަންނާށެވެ! ބަސްފުޅާ ކައިރިން ހުރި މިހެކޭ އޭނާގެ ދަރިން ބަދުލުމިނިވަނި އަދި ކަލާނގެ ދައްކަނުވަނީ ފިކުރާނާ، ތެރެ މިފިކުރާނާ ބަރާބަރުކަމަށް ފެނުން އެއްކަލަ ހައްދަވާރާ، އަދި ބަރާބަރުކަމަށް މިކުރެން ފެނުން އެއްކަލަ ކަލާނގެ ބަރާބަރުކަމަ! ބަނާ ދުވަސް ދައްން ގޮތުވެއްޖެއެވެ..."

[88] ޢަބްދާ ބިން މުޙައްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَفْرَحَ بِاللَّهِ وَيَتَمَتَّعَ بِعِبَادَةِ اللَّهِ فَلَا يَسْأَلَنَّ عَنْ سِرِّ اللَّهِ يَعْنِي الْقَدَرَ...) (الإبانة الكبرى: 1282)

މާނައީ: " الله އާއިމެދު އުފާވެ، އަދި الله އަށް ޢަޅުކަންކުރުމުން ހިތްހަމަޖެހުން ލިބުމަށް އެދޭ މީހާ ފަހެ الله ގެ ސިއްރުތަކާއިމެދު -އެބަހީ: ޤަޟާޤަދަރާއިމެދު- ސުވާލު ނުކުރާހުށިކަމެވެ..."

އަލްއާޖުއްރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا يَحْسُنُ بِالْمُسْلِمِينَ التَّنْقِيرُ وَالْبَحْثُ عَنِ الْقَدَرِ؛ لِأَنَّ الْقَدَرَ سِرٌّ مِنْ سِرِّ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، بَلِ الْإِيمَانُ بِمَا جَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ وَاجِبٌ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يُؤْمِنُوا بِهِ، ثُمَّ لَا

يَأْمَنُ الْعَبْدُ أَنْ يَبْحَثَ عَنِ الْقَدَرِ فَيُكَذِّبُ بِمَقَادِيرِ اللَّهِ الْجَارِيَةِ عَلَى الْعِبَادِ، فَيَضِلُ عَنْ طَرِيقِ الْحَقِّ...) (الشريعة: 702/2)

މާނައީ: "...ޤަދަރާއިމެދު އަޅިއަންނާށް ހުރިހާ ބަޙުސްކުރަން އުޅުމީ މުސްލިމުންނަން އެކަނިވެސްވާކަމެއް ނުބެހޭކަމެވެ. އެހެނީ ޤަޟާޤަދަރަކީ الله ގެ ސިއްރުތަކުގެ ތެރެއިން ސިއްރެކެވެ. އަދި ކިއްޔުމަ، ޤަދަރުގައި ކަންތައް (ލިޔުއްވިހިގެން ގޮތަށް) ގެނބި ހުރިކަމަށްވުރެ ނުބައިކަމެއްވުރެ ނުހިނގާނެކަމަށް އީމާންވުމީ މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާކަމެކެވެ. އަޅުތަކުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ އެކަންތަކަށް އީމާންވުމެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ޤަޟާޤަދަރާއިމެދު ހުއްޖަތް ބަހާ، ދެން އަޅުތަކުންގެ މައްޗަށް ހިނގަމުންދާ الله ގެ ޤަދަރުތަކުގެ ޚަބަރުތަކާއިމެދު އަޅާއަށް އެއްވެސް އަމާންކަމެއް (ގެނބިގެން) ނުވެވޭ. ދެންފަހު އޭނާ ހަލާކުވާ މަގުން ފުރިހުމެއްނާރާނެއެވެ..."

މީހަކު އަލީ ބިން އަބީ ޠާލިބު ﵁ ގެ އަރިހަށް އައިސް ދަންނަވައެވެ: 'އަޅުގަނޑަށް ޤަޟާޤަދަރާއި ބަޔާންކޮށްދެއްވާށެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: («طَرِيقٌ مُظْلِمٌ، فَلَا تَسْلُكْهُ» قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنُ الْقَدَرِ؟ قَالَ: بَحْرٌ عَمِيقٌ فَلَا تَلِجْهُ " قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنُ الْقَدَرِ؟ قَالَ: «سِرُّ اللَّهِ فَلَا تُكَلَّفْهُ»...) (الشريعة للآجري: 422)

މާނައީ: "އަނދިރިމަގެއްވާ މަގެކެވެ. ތިބާ އެމަގު ނުހިނގާށެވެ.' އަނެއްކާ އޭނާ ދަންނަވައެވެ: 'އަޅުގަނޑަށް ޤަދަރާ ބަޔާންކޮށްދެއްވާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފުންކޮށްވާ ކަނޑެކެވެ. ތިބާ އެކަނޑަށް ފުންމަނުކުރާށެވެ.' އޭނާ ދަންނަވައެވެ: 'އަޅުގަނޑަށް ޤަދަރާ ބަޔާންކޮށްދެއްވާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ' الله ގެ ސިއްރެކެވެ. ތިބާ އެއީ (އެކަން ހޯދުމަށް އުނދަގުލުން) ތަކުލީފު އުފުލައިގެން ނުކުރާށެވެ..."

އިބްނު ބައްޠާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...عِلْمِ الْقَدَرِ الَّذِي لَا يَحِلُّ النَّظَرُ فِيهِ وَلَا الْفِكْرُ بِهِ، وَحَرَامٌ عَلَى الْخَلْقِ الْقَوْلُ فِيهِ كَيْفَ وَلِمَ وَمَا السَّبَبُ مِمَّا هُوَ سِرُّ اللَّهِ الْمَخْزُونُ وَعِلْمُهُ الْمَكْتُومُ الَّذِي لَمْ يَطَّلِعْ عَلَيْهِ مَلَكًا مُقَرَّبًا وَلَا نَبِيًّا مُرْسَلًا ، وَحَجَبَ الْعُقُولَ عَنْ تَخَيُّلِ كُنْهِ عِلْمِهِ، وَالنَّاظِرُ فِيهِ كَالنَّاظِرِ فِي عَيْنِ الشَّمْسِ ، كُلَّمَا ازْدَادَ فِيهِ نَظَرًا ازْدَادَ فِيهِ تَحَيُّرًا ، وَمِنَ الْعِلْمِ بِكَيْفِيَّتِهَا بُعْدًا، فَهُوَ التَّفَكُّرُ فِي الرَّبِّ عَزَّ وَجَلَّ كَيْفَ فَعَلَ كَذَا وَكَذَا ، ثُمَّ يَقِيسُ فِعْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِفِعْلِ عِبَادِهِ، فَمَا رَآهُ مِنْ فِعْلِ الْعِبَادِ جَوْرًا يَظُنُّ أَنَّ مَا كَانَ مِنْ فِعْلِ مِثْلِهِ جَوْرٌ ، فَيَنْفِي ذَلِكَ الْفِعْلَ عَنِ اللَّهِ، فَيَصِيرُ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِمَّا أَنْ يَعْتَرِفَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِقَضَائِهِ وَقَدَرِهِ وَيَرَى أَنَّهُ جَوْرٌ مِنْ فِعْلِهِ، وَإِمَّا أَنْ يَرَى أَنَّهُ مِمَّنْ يُنَزِّهُ اللَّهَ عَنِ الْجَوْرِ ، فَيَنْفِي عَنْهُ قَضَاءَهُ وَقَدَرَهُ، فَيَجْعَلُ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً كَثِيرَةً يَحُولُونَ بَيْنَ اللَّهِ وَبَيْنَ مَشِيئَتِهِ، فَبِالْفِكْرِ فِي هَذَا وَشِبْهِهِ وَالتَّفَكُّرِ فِيهِ وَالْبَحْثِ

وَالتَّنْقِيرِ عَنْهُ هَلَكَتِ الْقَدَرِيَّةُ حَتَّى صَارُوا زَنَادِقَةً وَمُلْحِدَةً وَمَجُوسًا ، حَيْثُ قَاسُوا فِعْلَ الرَّبِّ بِأَفْعَالِ الْعِبَادِ وَشَبَّهُوا اللَّهَ بِخَلْقِهِ وَلَمْ يَعُوا عَنْهُ مَا خَاطَبَهُمْ بِهِ حَيْثُ يَقُولُ {لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ}..)

(الإبانة الكبرى: 243/3)

މާނައީ: "...ޤަދަރިއްޔާގެ ބިރުވަރި އެއަށް ބަލާ ވިސްނާފިކުރުމުން ހުއްދަލުވެގެންނާ ބިރުމުލާ. އަދި އެކަމުގައި 'ކާފިރުންނާ' އަދި 'ކުފުރުވާނާ' އަދި 'ސަޙަބަކު ކަބަރިނާ' ބުނުން ޒަތްފިޔަކުންނަން ބަރާބަރުވެގެންވެއެވެ. (އަދި އެއީ) ކަލާމުންކުރުވިގެންނާ މަޤާމުކަތައްވެސް އަދި ޙުކުމްވެގެންނާ ނަހިއްދަކުވެސް އެއިރުމު ދެކިފައިގެންނާ، ރައްކާކުރުވިގެންނާ الله ގެ ސިފަތަކެވެ. އަދި ވަންހަނާކުރުވިގެންނާ އެކަލާނގެ ބިރުމުފުރުކަކެވެ. އަދި އެކަމުގެ ބިރުމުގެ ބަޔޭޤާތް ޒިޔާރުކުރުވެން ބުއްދިޔަކަށް އެކަލާނގެ ފަރުދާކުރެއްވިއެވެ. އަދި (ޤަދަރިއްޔާ ވިސްނާފިކުރިކަން) ބަލާ މީހާއި ހަމަޖެހުން އިރަށް ބަލާމީހާ ފަރުމީހާކަވެ. އެނާ އެއަށް ބުޔުން އިޔުރުކުރާ ވަރަކަށް އެކަމުގައި އެނާގެ ބައިބާނަކަށް އިހުރުމާއި، އަދި އެކަމުގެ ކަށިފުސްޓްމާގާތްޓިގެތު ބިރުމުޚިދުބުން ހަލާކަށް ދުރުވަމުންދެއެވެ. އެއީ ފަހަ ރައްބު ދައްޖަ ވަޖާއްޓަލާގިމުގަދޭއި 'މީވަނި އެވަނިކަމުއް ކުރެއްވި ޤަދިރަކުރާނާ' ފިކުރު ކުރުމެވެ. ދެން އެނާ الله ގެ ފިޔުތު (ޖަބަރު)، އެކަލާނގެ އަމުރުކަންގެ ފިޔަތުއި އަނގަބާ ޤާޙުސްކުރެއެވެ. ދެންފަހަ އަމުރުކަންގެ ޖަބަރުކަން އަޒާބާފަރުތަކަންކަމަކަށް ޙާއްސާއަން ފުޅުނި ކަލާމް، އެކަލާނގެ ފުދުންފިރީ އެދިކަ ކަލާމްއިއި އަޒާބާފަރުތަކަންކަމަކަށް ހިރުކުރެވިއެވެ. ދެން އެނާ الله ގެ ރަހުމަތް އެފިޔުތު ނަފީކުރެއެވެ. ދެން ފަހަ އެނާ ދުގުމަތްކުރު ގޮތުގެ ދުފުދުގައިވެއެވެ: އެއަންމާ އެނާ الله ގެ ޤަދަރިއްޔާ ޙިފްޒުރާފާ އަދި އެއީ އެކަލާނގެ ބަޝަރުންނާ އަމުރާފަރުތަކަކަށް ބެލުމެވެ. ނުވަތަ އެނާއި الله ގެ ރަހުމަތް އަމުރާފަރުކަން ނަފީކުރާ މިޔުއްކަކަން ދުރު، ދެން އެކަލާނގެ ޤަދަރިއްޔާ ނަފީކުރެއެވެ. އެކަމުގެ ސަހަބަތް الله ގެ މަސްއަލާއި އެކަލާނގެއާއި ދުވަދަން އެކަކެއް އިޚުރާކުރައް އެކަލާނގެއާއިބާ އެއީއާ ކަމަކުނިކަމަގައި ފަރުނިއްސެ ޤަދަރިން. އެނާ ކަލާފު، މިކުރަ ކަންކަމާއި ދުތު ފިޔުތުކަން، އެކަލާނގެއާއިދު ފިޔުތުކަން، އެކަމަކުދެ ހުދުޖަތް ބަނޑުދުއްސޮ ކަލާމުގެ ސަހަބުންނެވެ. އެއީ އެޅުމަކަށް އަށަގުރު ޢިސާބު ދުރުބުރު މަޤާސަކުރުގައި ފުއްޕެރަން ތަހުދީދެވެ. އެއީ ރައްބުގެ ފިޔަތުކަމެއް، އެކަމުގެ ޤުދުރަތުކަމާއި އަނގަބާ ޤާޙުސްކަން، އަދި الله އާއި އެކަލާނގެ ޒަތްފިޔަކުންނާއި ވަރުގަދަކުރުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބިރުކަތުރުވިކާއި މަޚްލޫޤުކުރުމާ އެކަމެވެ ހަދަލުމުގަބުނުނެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ވަޙްދާނިއްޔަތު: "އެކަލާނގެ

އަދިވެސް (ސުންނަތުގެ ތެރޭގައި) اللهގެ ރަސޫލާ ﷺ އުޅުން
އިސްރާއުކުރެއްވުނުކަމާއި، ޢަރުޝީގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންނެވިކަމާއި، الله ތަޖައްލާއި
ވާހަކަފުޅުދެއްކެވިކަމާއި، އަދި ސުވަރުގެ ވަސްނަވާ އަދި ނަރަކައަށް ބައްލަވާލެއްވިކަމާއި،
މިޢްރާޖުކުރުން ދުށްވަޑައިގަތްކަމާއި، الله ޙަޟްރަތް ވަޙީ ބަސްފުޅު އަޑުއައްސަވިކަމާއި،
އެކަލޭގެފާނަށް ނަބިއްޔުންތަށް ދިރުއްވުނުކަމާއި، އަދި ޢަރުޝާއި ކުރުސީގެ ވަރު
ފާރުތައް ދެކެވަޑައިގަތްކަމާއި، އަދި އުޑުތަކުގައި ބިންމަތުގައި ވާ އެއްޗެހި
ހަމަހަތްތުރުގައި ހުރިގޮތް ދެކެވަޑައިގަތުމާއި އީމާންވުން ވާޖިބެވެ. އުޅެމަތް ވަނަވައިގެން ބޮޑުފާގެ
މަތީގައި ޖިބްރީލްގެފާނު އެކަލޭގެފާނު އުފުއްލަވާ ގެންދިޔައެވެ. އަދި އެރޭގައި އެކަލޭގެފާނަށް
ނަމާދު ފަރުޟުކުރެއްވުނެވެ. އަދި ހަމައެރޭގައި އެކަލޭގެފާނު އަނބުރާ މައްކާއަށް ވަޑައިގެންނެވެ.
އެކަންތައްވީ ފަތިސްވުމުގެ ކުރިންނެވެ.[89]

ކުރައްވާ ކަމަކާމެދު، އެކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކުރައްވާނެވެ. ނުކުރެއްވިކަމުގެ ސުވާލު (އެއުރެންނަކީ ކަންތައްކާމެދު) އެއުރެންނާ
ސުވާލުކުރައްވާނެތެވެ..."

89 އިސްރާއާއި މިޢްރާޖުގެ ޙަދީޘްއަކީ ޞަޙީޙައިނާއި ސުންނަތުގައި އެތައް ނައްޞުތަކުން ޘާބިތުވެގެންވާ
މުތަވާތިރު ޙަދީޘްތަކެވެ. އަދި ޙަދީޘުލްމިޢްރާޖަކީ ޞަޙީޙުލްބުޚާރީގައި ވަރަށް ތަފުޞީލުކޮށް ދިގު
ރިވާޔަތްތަކުގައި އިސްރާއާއި މިޢްރާޖުގެ ދަތުރުގައި ހިނގި ކަންތައްތައް، އުޑުތަކުގައި ދިމާވި ކަންތައްތައް،
އެކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގެންނެވި ކަންތައްތައް ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އަދި އަހުލުއްސުންނަތުގެ ބަޔާނަކީ
ރަސޫލާ ﷺ މަސްޖިދުލްޙަރާމުން މަސްޖިދުލްއަޤްޞާއަށް އިސްރާކުރެއްވުނީ، އަދި އެތަނުން އުޑުތަކަށް
އުފުއްލެވިގެންވަޑައިގަތީ ހަމައެކަނި ރޫޙުފުޅުގައި ނޫނެވެ. އަދި ހުވަފެނުގައި ވެސް ނޫނެވެ. އެއީ ހޭލާތިބެ
ވިލާތަކަށް ގެންދެވި ކަމެއް ރޫޙުފުޅާއި ޖިސްމުފުޅާ ދެގޮތުން ނޫނެވެ. ހަޤީޤަތުގައި ހުވަފެނުގައި ނޫނޭ ކަމެއް
ނޫނެވެ ފިޔަވައި، ގޮތުގައި ކުރެއްވުމެވެ، އަޙްމަދުބްނު ޙަންބަލް ރަޙިމަހުﷲގެ ބަސްފުޅެއް. އިސްރާއާއި
މިޢްރާޖުގެ ރިވާޔަތް އިސްނާދުތަކާއި ޞަޙީޙު ރިވާޔަތްތަކުގައި ބަޔާންވެއެވެ. އެއީ ޙަދީޘްތަކުން ސުންނަތުގައި

އަދި ދަންނާށެވެ! ޝަހީދުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ ފެހިކުލައިގެ ދޫނިތަކެއްގެ ބަނޑުގައެވެ. އެފުރާނަތައް ސުވަރުގޭގައި ބޭނުންވާތަނަކުން ދަތުރުކޮށްއުޅެއެވެ. އަދި ޢަރުޝީގެ ދަށުގައިވާ ބައްތިތަކަށް އެނބުރިގެން އައިސް އަރައެވެ. އަދި މުއުމިނުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ ޢަރުޝީގެ ދަށުގައެވެ. އަދި ކާފަރުންނާއި މުޝްރިކުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ 'ބަރަހޫތު' ވަޅުގައެވެ. އެބައިންވަނީ ސިއްޖީނުގައެވެ.[90]

މުތަވާތިރުކޮށް ހަދީސް ވާރިދުވެ އެކަމަކީ އިޖްމާޢުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެހާދިސާގައި ފުރިހަމަ އީމާންވުމަކީ ބައިވަރު ކަންތަކުގެ ތަޖުރިބާތަކުގައި އަހުލުސުންނަތުގެ ބަރަކާތްތަކުގައި ކަމި ހިލާފުވާ އެބުސައްވަރެވެ.

ޢަބްދުލް ޣަނިއްޔު އަލްމަޤްދިސީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (وأجمع القائلون بالأخبار، والمؤمنون بالآثار، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أسري به إلى فوق سبع سماوات، ثم إلى سدرة المنتهى، أسري به ليلاً من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى، مسجد بيت المقدس، ثم عرج به إلى السماء بجسده وروحه جميعاً، ثم عاد من ليلته إلى مكة قبل الصبح، ومن قال: إن الإسراء في ليلة والمعراج في ليلة فقد غلط، ومن قال: إنه منام وأنه لم يسر بجسده فقد كفر..) (الاقتصاد في الاعتقاد: 1/156-157)

މާނައީ: " الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއިގެން އިސްރާއުކުރެވި ހަތްއުޑުގެ މަތިކަށް ގެންދެވުނުކަމާއި، ދެން ސިދްރަތުލް މުންތަހާގެ ކައިރިއަށް ގެންދެވުނުކަމަށް، ހަމަރޭގަނޑުން ބައިތުލްމަޤްދިސް، އަދި އަޤްޞާމިސްކިތުން އިޖްމާޢުވެގެންނެވެ. މަސްޖިދުލް ޙަރާމުން، ބައިތުލް މަޤްދިސްގެ މިސްކިތަށް މަސްޖިދުލް ޢަރުޝަށް ހަށިގަނޑާއި ރޫޙާއި އެއްކޮށް ތަޙުޤީގުކުރެއްވުނެވެ. ދެން އެރޭގެ ހެނދުނު ނުވަނީސް މައްކާއަށް އެނބުރިވަޑައިގަތެވެ. އަދި 'އިސްރާއުކުރެވުނީ އެއްރޭގަނޑަކު، މިޢްރާޖު (އުޑަށް އަރުވައިލެވުނީ) އެހެން ރޭގަނޑަކު' ކަމަށް ބުނާމީހާ ގޯސްކަމުގައިވެއެވެ. އަދި 'އެކަންވީ ހުވަފެނުގައި' ކަމަށާއި އަދި އެކަލޭގެފާނު ހަށިގަނޑާއި އިސްރާއު ނުކުރެވުނު' ކަމަށް ބުނާމީހާ ކާފަރުވެއްޖެއެވެ..."

90 ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «أَرْوَاحُهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خُضْرٍ، لَهَا قَنَادِيلُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ، تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ، ثُمَّ تَأْوِي إِلَى تِلْكَ الْقَنَادِيلِ...»(رواه مسلم: 1887)

މާނައީ: "އެބައިމީހުންގެ (އެބަހީ: ޝަހީދުންގެ) ފުރާނަތައްވަނީ ފެހިކުލައިގެ ދޫނިތަކެއްގެ ބަނޑުގައިއެވެ. އެދޫނިތަކަށް ޢަރުޝީގައި އެލުވިގެންވާ ބައްތިތަކެއްވެއެވެ. އެދޫނިތައް ބޭނުންވާތަނަކަށް ސުވަރުގޭގައި ދަތުރުކޮށް އުޅެހެރެދައި ދެން އެބައްތިތަކަށް އަނބުރާދެއެވެ..."

އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ: «إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَائِرٌ يَعْلُقُ فِي شَجَرِ الْجَنَّةِ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى جَسَدِهِ يَوْمَ يُبْعَثُ» (رواه النسائي: 2073، وابن ماجه: 4271)
މާނައީ: "މުއުމިނުންގެ ފުރާނަތަކަކީ ކަނަވަރި ސުވަރުގޭގެ ގަސްތަކުން ކާއިރުގެ ދޫނިތަކެއްކަމުގައިވެއެވެ. އެއީ އަލުން ދިރުއްވާދުވަހު އަނބުރާ އޭނާގެ ހަށިގަނޑަށް ރޫޙުވަދެއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ."

ސައީދު ބިން މުސައްޔިބު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (الْتَقَيَا سَلْمَانُ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: إِنْ مِتَّ قَبْلِي فَالْقَنِي وَأَخْبَرَنِي مَا صَنَعَ بِكَ رَبُّكَ، وَإِنْ أَنَا مِتُّ قَبْلَكَ لَقِيتُكَ فَأَخْبَرْتُكَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، كَيْفَ هَذَا؟ أَوَ يَكُونُ هَذَا؟ قَالَ: «نَعَمْ، إِنَّ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ فِي بَرْزَخٍ مِنَ الْأَرْضِ تَذْهَبُ حَيْثُ شَاءَتْ، وَنَفْسَ الْكَافِرِ فِي سِجِّينٍ» مَاتَ سَلْمَانُ وَلَقِيَ عَبْدَ اللَّهِ فِي الْمَنَامِ , وَهُوَ قَائِلٌ فَقَالَ: «إِنِّي لَمْ أَرَ شَيْئًا خَيْرًا مِنَ التَّوَكُّلِ» (الزهد لابن المبارك: 428)
މާނައީ: "ސަލްމާނުލް ފާރިސީއާއި، ޢަބްދުﷲ ބިން ސަލާމްއާއި ދެބޭކަލުން ބައްދަލުވެ، އެކަކު އަނެކަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރެންގެ ކުރިން ތިބޭ މަރުވެއްޖެނަމަ ފަހު ތިބޭ އަހަރެންނާއި ބައްދަލުވެލާށް، އަދި ތިބޭގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ތިބޭއާއިމެދު ކަންތައްކުރެއްވި ގޮތެއް ހަބަރުދޭށެވެ.' ޢަބްދުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދިﷲ އެވެ! މިއީ ކިހިނެއްވާނެ ކަމެއްހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ މިފަދައިން ކަންތައް ވާނެހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މުއުމިނުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ ދުނިޔެއާއި ބަރުޒަޚުގެ އާލަމުގައެވެ. އެފުރާނަތައް ބޭނުންވާތަނަކަށް ގޮސްއުޅެއެވެ. އަދި ކާފިރުމީހާގެ ނަފްސުވަނީ ސިއްޖީނުގައެވެ.' ދެން ސަލްމާނު އަވަހާރަވިއެވެ. އަދި ހުވަފެނުގައި ޢަބްދުﷲ އާއި ބައްދަލުކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ތަވައްކުލުކުރުމަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވާކަމެއް އަހަރެން ނުދެކެމެވެ.'"

ދެންފަހެ، ދަންނައެވެ، ފުރާނަތައް ނުވަތަ ރޫޙުތަކުގެ ބަޤާވުމައި އެއާއި މިޔާ ދޫދޫ މަޢްސަލަތަކަކީ އެކި ފިރުޤާތަކަށް ދަންނަވާ އެތަކެއް ވާހަކަތަކެއް އެކުލެވިގެންވާ ދަލީލުތަކާއި މަޢުސަލައެކެވެ. އަދި މިކުރިން ދެންނެވި ފުރާނައަށް ނިޢުމަތްލިބޭކަމާއި ޢަޛާބުލިބުމަށް އެއީ ގަބުރުތަކުގެ ނިޢުމަތާއި ޢަޛާބުގެ މައްސަލައެވެ. އެގޮތުން އެހެން ބަޔަކު ގަބުރުތަކުގެ ހުރިހާކަމެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައެވެ. އެގޮތުން ކުރިން ދެންނެވުނު ދަލީލުތަކުގައިވާ ތަންތަން

މުއުމިނުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ ސުވަރުގޭގައިކަމަށް އެއްބައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘްތަކުން ދަލީލުދެއްކެވިއެވެ. އަދި އަނެއްބައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ ފުރާނަތައްވަނީ ޤަބުރުތަކުގެ ގާތުގައިކަމެވެ. ދަލީލަކީ މިޙަދީޘް ހުއްޖަތް ދެއްކެވިއެވެ: (إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالعَشِيِّ، إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَيُقَالُ: هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَبْعَثَكَ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ.) (رواه البخاري: 1379، ومسلم: 2866)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިޔަބައިމީހުންގެ ރޫޙުތައް މިހާރު ޤަބުރުތަކުގައި، އޭނާ (އާޚިރަތުގައި އުޅޭނެތަން) ހެނދުނާއި ހަވީރު އޭނާއަށް ހުށަހަޅާނެއެވެ. އޭނާ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނަމަ ވިއްނަމަ، ހުރި ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އޭނާ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނަމަ ވިއްނަމަ، ހުރި ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން (އުޅޭނެ ތަނެވެ.) އޭނާއަށް ބުނެވޭނެއެވެ: ' ﷲ ތިބާ ދިރުއްވާ ދުވަހާ ހަމައަށް ތިބާގެ އުޅޭނެތަނަކީ މިއީއެވެ.'"

އަދި އަނެއްބައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި މުއުމިނުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ ﷲ ގެ ޢަރުޝުމަތީގައި އުޑުތަކުގެ މަތިގައި ޢިއްލިއްޔޫނުގައެވެ. އަދި ކާފިރުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ ހަތްވަނަ ބިމުގެ އަޑީގައިވާ ސިއްޖީނުގައެވެ. އެއީ އަލްބަރާއު ބުން އާޒިބުގެ ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ފަދައިންނެވެ.

އަދި އަނެއްބައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ފުރާނަތައްވަނީ ބަދަނުން ވަކިވެ ގޮސްހުރުމަށް ބަރްޒަޚުގެ އާލަމުގައި ދޫކުރެވިގެންނެވެ.

އަދި އަނެއްބައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ މުއުމިނުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ އާދަމްގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތުގައިކަމެވެ. އަދި ކާފިރުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ އާދަމްގެފާނުގެ ވާތްފަރާތުގައިކަމެވެ. އެއީ އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާފަދައިންނެވެ.

އަދި އަނެއްބައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވަނީ ކާފިރުންގެ ފުރާނަތައްވަނީ ޔަމަނުގެ ޙަޟްރަމަވުތުގައިވާ ބަރަހޫތު ކިޔާ ފެންވަޅުގައިކަމެވެ. މިފަދައިން ބަޔާންވެގެންވާ ބައެއް ސަލަފުން އަޤުވާލު ސަޙާބީންގެ އަޘަރުން އައިސްފައިވެއެވެ. ޢަލީ ބިން އަބީ ޠާލިބު ﵁ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَشَرُّ وَادِيَيْنِ فِي النَّاسِ وَادِي

الْأَحْقَافِ، وَوَادٍ بِحَضْرَمَوْتَ يُقَالُ لَهُ: بَرَهَوْتُ، وَخَيْرُ بِئْرٍ فِي النَّاسِ زَمْزَمُ، وَشَرُّ بِئْرٍ فِي النَّاسِ بَلَهَوْتُ، وَهِيَ بِئْرٌ فِي بَرَهَوْتَ تَجْتَمِعُ فِيهِ أَرْوَاحُ الْكُفَّارِ) (مصنف عبد الرزاق: 9118، وأخبار مكة للأزرقي: 50/2)

މާނައީ: "...އަދި މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި އެންމެ ނުބައިވެގެންވާ ދެވާދީއަކީ އަޙްޤާފުގެ ވާދީއާއި، ޙަޟްރަމައުތުގައިވާ 'ބަރަހޫތު' ކިޔުން ވާދީއެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައިވާ އެންމެ ހެޔޮ ވަޅަކީ ޒަމްޒަމް ވަޅެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައިވާ އެންމެ ނުބައި ވަޅަކީ 'ބަލަހޫތު'އެވެ. އެއީ 'ބަރަހޫތު' ވާދީގައިވާ ވަޅެކެވެ. ކާފިރުންގެ ރޫޙުތައް އެތަނުގައި ޖަމަޢަކުރެވެއެވެ."

އިސްރާއީލީ ރިވާޔަތްތަކުން ރިވާޔަތްކުރާގޮތުން އެނގިގެންވާ ސަޙާބީއްކަމުގައިވާ ޖަމާޢަތެއްގެ އަރިހުން ސަރުބަކާތް އެތަރަކިން އަރިސްޓޯގެއިވުން އެރިވާޔަތަކީ މަޢުދޫއިގެ ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައެވެ.

އިބްނު ޤައްޔިމް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...روى عَن جمَاعَة من الصَّحَابَة وَالتَّابِعِينَ أَرْوَاح الْمُؤمنِينَ بالجابية وأرواح الْكفَّار ببرهوت بِئْر بحضرموت..) (الروح لابن القيم: 91/1)

މާނައީ: "...މުއުމިނުންގެ ރޫޙުތައްހުރީ (ޝާމްކަރައިގެ) ޖާބިޔާގައިކަމަށާއި، އަދި ކާފިރުންގެ ރޫޙުތައްހުރީ ބަރަހޫތު ވަޅުގައިކަމަށް ސަޙާބީންނާއި ތާބިޢީންގެ ޖަމާޢަތަކުން އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ.."

މުއައްލިފު މިތާގައި ބަރަހޫތު ވަޅުގެ ވާހަކަ ގެންނަވާފައިވުމުން އެއާއި ގުޅޭ އަރިސްތުރިވާ ބައެއް ވާހަކަތައް ބަޔާންކޮށްލާނަމެވެ.

އިބްނު ޤުތައިބާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (ذكر الْأَصْمَعِي عَن رجل من أهل برهوت يَعْنِي الْبَلَد الَّذِي فِيهِ هَذِه الْبِئْر قَالَ: نجد الرَّائِحَة المنتنة الفظيعة جدا ثمَّ نمكث حينا فَيَأْتِينَا الْخَبَر بَان عَظِيما من عُظَمَاء الْكفَّار قد مَاتَ فنرى ان تِلْكَ الرَّائِحَة مِنْهُ. وَقَالَ ابْن عُيَيْنَة أَخْبرنِي رجل انه أَمْسَى ببرهوت فَكَأَن فِيهِ أصوات الْحَاج وَسَأَلت أهل حَضرمَوْت فَقَالُوا: لَا يَسْتَطِيع أحد أَن يُمْسِي بِهِ..) (غريب الحديث: 114/2)

މާނައީ: "ބަރަހޫތު -ހަރުސީ މިވަޅު އޮތްތަނުގައިވާ ރަށްގެ- އަހުލުވެރިން ކުރެ މީހެއްގެ ކިބައިން އަޞްމަޢީ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އަހަރުމެންނަށް (އޮވެގެން) ވަރަށް ނުބައި ކުނިވަސް ދުވެއެވެ. ދެން ވަގުތުކޮޅަކު އަހަރުމެން މަޑުކޮށްލިހިނދު، ކާފިރުންގެ ބޮޑުންގެ ތެރެއިން ބޮޑެއް މަރުވިކަމުގެ ޚަބަރު އަހަރުމެންނަށް ލިބުނެވެ. އެހެންކަމުން އަހަރުމެން ދެކެނީ އެނުބައި ވަސްދުވީ އޭނާގެ ކިބައިންކަމަށެވެ.' އިބްނު ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް މީހަކު ޚަބަރުދިން ގޮތުގައި: އޭނާ

ބަރުޒަޚުތެރޭގައި ރަސޫލުކަލޭފާނުއެވެ. ދެންވެސް އެބައިން ބައްޔެއްވެރިން އަޅުގަނޑުމެން (މުސްލިމް) އަށް ބައްޔާއި
ދެވެނެވެ. ދިން ޙަދީޘްގައިވާގޮތުން އަހުރެވިން ކައިރިން ސޫލްލުކޮށްދުން އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ:
"އެހެންނަމަ މިހާރު އެއީގައި ރަސޫލުކަލޭގެ ކަލޭފާނަށްދިނުމެވެ..."

މިއީ މަރުވެފައިވާ މީހުންގެ ރޫޙުތަކުގެ ޙާލަތާއިމެދު އަހުލުސުންނަތުގެ ބައެއް ޢާލިމުންގެ ބަސްތަކެވެ. އަދި
އޭގެ ބައެއް ޢާލިމުންގެ ވާހަކަ ދަލީލުތަކުން ޘާބިތުވެފައިވާ ޢާލިމުންގެ ބަސްތަކެވެ. ދެންވެސް މިނޫނަސް އަދި
އެހެން ޢާލިމުންގެ މިސާލުތަކާއިގެންވެއެވެ. އަދި އެކަމުގައި ޝަރީޢަތުން ސާބިތުވެފައިނުވާ ބައެއް
ޢާލިމުންގެ ބަސްތަކާއި މަރުވެފައިވާ މީހުންގެ ރޫޙުތަކާ އެހެން މީހުންނާއި ދެމެދުގައި ބުނެވެނީ މީހުންގެ
ނަފްސުގެ ރޫޙާ ގުޅުމެއް ނެތެވެ. މިއީ ބާޠިލު ބަސްތަކެވެ.

ދެންވެސް މީހުންގެ ރޫޙުތަކާއި، އަދި މީހުންގެ ރޫޙުތަކާމެދު ބޭނުންވާނެ އިބްނުލް ޤައްޔިމް
ވިދާޅުވެފައިވަނީ 'އައްރޫޙު' ފޮތުގައި ވަރަށް ތަފްޞީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައެވެ. އަދި އެ ޢާލިމުގެ ބަޔާންކުރެއްވި
އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...فَإِن قيل فقد ذكرْتُم أَقْوَال النَّاس فِي مُسْتَقر الْأَرْوَاح ومأخذهم
فَمَا هُوَ الرَّاجِح من هَذِه الْأَقْوَال حَتَّى نعتقده؟ قيل الْأَرْوَاح مُتَفَاوِتَة فِي مستقرها فِي البرزخ أعظم تفَاوت
فَمِنْهَا أَرْوَاح فِي أَعلَى عليين فِي الملا الْأَعْلَى وَهِي أَرْوَاح الْأَنْبِيَاء صلوَات الله وَسَلَامه عَلَيْهِم وهم
متفاوتون فِي مَنَازِلهمْ كَمَا رَآهُمْ النَّبِي لَيْلَة الْإِسْرَاء وَمِنْهَا أَرْوَاح فِي حواصل طير خضر تسرح فِي الْجنَّة
حَيْثُ شَاءَت وَهِي أَرْوَاح بعض الشُّهَدَاء لَا جَمِيعهم بل من الشُّهَدَاء من تحبس روحه عَن دُخُول الْجنَّة
لدين عَلَيْهِ أَو غَيره....وَمِنْهُم من يكون مَحْبُوسًا على بَاب الْجنَّة كَمَا فِي الحَدِيث الآخر رَأَيْت صَاحبكُم
مَحْبُوسًا على بَاب الْجنَّة وَمِنْهُم من يكون مَحْبُوسًا فِي قَبره كَحَدِيث صَاحب الشملة الَّتِي غلها ثمَّ اسْتشْهد
فَقَالَ النَّاس هَنِيئًا لَهُ الْجنَّة فَقَالَ النَّبِي وَالَّذِي نَفسِي بِيَدِهِ إِن الشملة الَّتِي غلها لتشتعل عَلَيْهِ نَارا فِي
قَبره...وَمِنْهُم من يكون مَحْبُوسًا فِي الأَرْض لم تعلَّ روحه إِلَى الْمَلأ الْأَعْلَى فَإِنَّهَا كَانَت روحا سفلية
أرضية فَإِن الْأَنْفس الأرضية لَا تجامع الْأَنْفس السماوية كَمَا لَا تجامعها فِي الدُّنْيَا وَالنَّفس الَّتِي لم
تكتسب فِي الدُّنْيَا معرفَة رَبهَا ومحبته وَذكره والأنس بِهِ والتقرب إِلَيْهِ بل هِيَ أرضية سفلية لَا تكون
بعد الْمُفَارقَة لبدنها إِلَّا هُنَاكَ كَمَا أَن النَّفس العلوية الَّتِي كَانَت على محبَّة الله وَذكره والقرب إِلَيْهِ والأنس
بِهِ تكون بعد الْمُفَارقَة مَعَ الْأَرْوَاح العلوية الْمُنَاسبَة لَهَا فالمرء مَعَ من احب فِي البرزخ وَيَوْم الْقِيَامَة
وَالله تَعَالَى يُزَوّج النُّفُوس بَعْضهَا بِبَعْض فِي البرزخ وَيَوْم الْمعَاد كَمَا تقدم فِي الحَدِيث وَيجْعَل روحه يعْنى

الْمُؤمن مَعَ النسم الطّيب أَي الْأَرْوَاح الطّيبَة المشاكلة فالروح بعد الْمُفَارقَة تلْحق بأشكالها وَأَخَوَاتهَا وَأَصْحَاب عَملهَا فَتكون مَعَهم هُنَاكَ وَمِنْهَا أَرْوَاح تكون فِي تنور الزناة وَالزَّانِي وأرواح فِي نهر الدَّم تسبح فِيهِ وتلقم الْحِجَارَة فَلَيْسَ للأرواح سعيدها وشقيها مُسْتَقر وَاحِد بل روح فِي أَعلَى عليين وروح أرضية سفلية لَا تصعد عَن الأَرْض وَأَنت إِذا تَأَمَّلت السّنَن والْآثَار فِي هَذَا الْبَاب وَكَانَ لَك بهَا فضل اعتناء عرفت حجَّة ذَلِك وَلَا تظن أَن بَين الْآثَار الصَّحِيحَة فِي هَذَا الْبَاب تَعَارضا فَإِنَّهَا كلهَا حق يصدق بَعْضهَا بَعْضًا لَكِن الشَّأْن فِي فهمها وَمَعْرِفَة النَّفس وأحكامها وان لَهَا شانا غير شَأْن الْبدن وَأَنَّهَا مَعَ كَونهَا فِي الْجنَّة فَهِيَ فِي السَّمَاء وتتصل بِفنَاء الْقَبْر وبالبدن فِيهِ وَهِي أسْرع شَيْء حَرَكَة وانتقالا وصعودا وهبوطا وَأَنَّهَا تَنْقَسِم إِلَى مُرْسلَة ومحبوسة وعلوية وسفلية...) (الروح لابن القيم: 1/115-116)

މާނައީ: "...ދުންޔާގެ 'ފުރާނަތައް އިސްތިޤްރާރުވާ ތަނާއިމެދު މީސްތަކުންގެ ޙަދީޘްތަކާއި އާދޭ ރިވާޔަތްތައް މިބާ ބަޔާންކޮށްދީފައެވެ، ދެން މިފަދައިކަލާގެ ތަފާތުވުން އަހަރުމެން ނަޒަރުކުރުމުން ޙަދީޘް ފަދައިހުރި ކޮބައިތޯ' ބުނުއްވައިދިނަމަ، ބުނުއްވާލެއްވުމެވެ: 'ބަރުޒަޚުގެ އާޚިރަތުގައި ފުރާނަތައް އިސްތިޤްރާރުވާ މިބާ ތަނުވަނީ ބޭނުންވާ ތަފާތުވުމުން ތަފާތުވެގެންނެވެ. އެގޮތުން އޭގެ ތެރޭގައި: ޢިއްލިއްޔީނުގެ އެންމެ މަތީގައި މަޤާމުތަކުގައި އުފެދިގެން ފުރާނަތައްވެއެވެ. އޭ ސަލާމާއި ބަރަކާތްލެއްވި ނަބިއްޔުންގެ ފުރާނަތަކެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ މަރުތަބާތައްވެސް ތަފާތުވެގެންނެވެ. އެއީ އިސްރާގެ ރޭގައި ނަބިއްޔާ ﷺ އެބޭކަލުން ދުށުއްވައިގެންނެވި ފަދައިންނެވެ. އަދި އޭގެ ތެރޭގައި: ސުވަރުގޭގެ ބަގީޗާތަކުގައި ދަތުރުކުރާ ފެހިކުލައިގެ ދޫނިތަކުގެ ބަނޑުގައިވާ ފުރާނަތައްވެއެވެ. އޭ ބައެއް ޝަހީދުންގެ ފުރާނަތަކެވެ. ހުރިހާ ޝަހީދުންނެއް ނޫނެވެ. އަދި ބައެއް، ޝަހީދުންގެ ތެރޭގައި ދަރަނި ކަންތައްތަކާ ގުޅިގެން ނުވަތަ އެހެންކަމަކަށްޓަކައި އާދޭގެ ދޮރާށް ސުވަރުގެއަށް ވަދުވުން ހިފެހެއްޓި ބަންދުކުރެވޭ ޝަހީދުންނެވެ....އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ސުވަރުގޭގެ ދޮރުކޮޅުމަތީގައި ހިފެހެއްޓިގެންވާ ފުރާނަތައްވެއެވެ. އޭ ޙަދީޘްގައިވާ ފަދައިން: "ތިޔަބައިމީހުންގެ އެކުވެރިޔާ ސުވަރުގޭގެ ދޮރުކޮޅުމަތީގައި ހިފެހެއްޓިގެންވަނީ ދަރަނިވެރިވެގެންނެވެ." އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އާގެ ޤަބުރުގައި ބަންދުކުރެވިފައި ހިފެހެއްޓިގެންވާ ފުރާނަތައްވެއެވެ. އޭ ޣަނީމާ މުދަލުން ޚިޔާނާތް ވަގަށް ނަގައި ދެން ޝަހީދުވިމީހާގެ ޙަދީޘްގައިވާ ފަދައިންނެވެ. މީސްތަކުން ބުނެދިނެވެ: 'އޭނާއަށް ސުވަރުގޭގެ އުފާވެރިކަން ހުއްޓެވެ.' އެހިނދު ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'އެހެނެއް ނޫނެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ކަލާނގެއާ ވިދާޅުވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ ވަގަށް ނެގި ފޮތި، އޭނާގެ ވަށައިގެން އަލިފާން ހިފާ ރޯވެގެންވެއެވެ.'

އަދި އުބައިދުލްލާގެ ތެރޭގައި: މަޖާއިލަތުންނާއި ހަމައަށް ނުއުފުލި، އާދާގެ ފުރާނަ ބިމުގައި ރިޔާއްޞިޖެހޭނެ ފުރާނަތައްވެއެވެ. އެހެނީ އުފުރާނަވީ ދަރުވެޖެހޭ ބިމުގެ ފުރާނައްއަކުރެވުނެވެ. ފަހު ބިމުގެ (ދަރުދަރަޖައިގެ) ފުރާނަތައް އުޅޭގެ (މަތިވެރި) ފުރާނަތަކާއި އުކުނުވެއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގައިވެސް އުފުރާނަތައް އުކުނުވާފަދައިންނެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި އުނަފުސުގެ ވެރި ހަރުބު މަތިރިފާކުން ދުނިޔޭތެރޭގައި، އެކަލާނގެ ފެނިކުރުމާއި، ދެކުނުކުރުމާއި، ކުރެއްވުން (އެކަލާނގެ ދެކުނުކުރުމުން) މުނިފޫހިފިލުވުން ހުރިހާގެހަސް ނަފުސާނީ ފަހު ބިމުގެ ދަރުދަރަޖައިގެ ފުރާނައްކަވެ. އުފުރާނައިގެ ހަރިގަނޑާއި ވެއްޖެހެން ފުރާނަވުމަށް ކުރަނީ ނަފުސާނީ ސަލާމަތުވެ. އެއީ ދުނިޔޭގައި الله އަށް ފެނިވަޑައިގަތުން، އެކަލާނގެ ހަނދުމަކުރުން، ކުރެއްވުން، (އެކަލާނގެ ދެކުނުކުރުމުން) މުނިފޫހި ފިލުވުމަށް ބާރުތަކުން މަތިވެރިވާ ފުރާނަ، ހަރިގަނޑާއި ވަރުގަދަކަމަށް އެކަލާނގެ ނަފުސާނީ ސަލާމަތްވާ ފުރާނަތަކާއި ވެރިގަދަވެރިވާނެވެ. ފަހު ބަދަލުގެ ޖަޒާ ދަރަޖައިގައި، އަދި ދުނިޔެތަކުގައި ދަރަޖަތަކުގެ ތަރުތީބުން ފުރާނައަށް މިހާރު ހާސިލުވާ ފަހުގެ ބަދަލުވެއެވެ. އަދި الله ތަޢާލާ ބަދަލު ޖަޒާއަށް ތަރުތީބުކުރައްވަނީ ފުރާނަތަކުގެ ބަޔަކަށް ދައްކަވާ ވަރަކަށެވެ. އެއީ ހަރިފާގައި އިސްތިޤާމަތު ވެރިވާނެ ފުރާނައެވެ. މުއުމިނުންގެ ފުރާނަ، ހިތްފަސޭހަވާ ފުރާނަތަކާއި އެކުގައި ތަރުތީބުވާނެއެވެ. އެބަހީ: އުފުރާނައިގެ ފަރުވާއަކީ މަޤާމުތަކުގެ ދަރަޖަތަކެވެ. ފަހު ފުރާނަ ހަރިގަނޑުގެ ވަރުގަދަކަމުގައި އުފުރާނައިގެ މަޤާމުތަކުގެ ވެރިކަމާއި، އުފެދިފައިވާ ދަރަޖަތަކުގައި ފުރާނަތަކާއި ގުޅުއްވައިދެއެވެ. އަދި އެހެނަސް އުފުރާނަވަނީ އުބައިދުލްލާއި އުކުނުވެއެވެ.

އަދި އުފުރާނަތަކުގެ ތެރޭގައި: ޖިނާކުރާ ހަންނަނާއި ފިރިހެންނަށް (ބަޔާންވެފަ ބާބު) އުނދަގޫކަމާއި ފުރާނަތަކާއި، ކާފަ ކާފިރުގައި ފަތަފަތަ ހިލާ ހުރި ފުރާނަތަކާއި އުފެއްދުނެވެ. އެހެންކަމުގެ، ފުރާނައަށް -ހަރާމްވުން- ހިސާބުލިބުމެއް ނުބައިވެރިކަން ތަފާތު ކުރާ ތަނެއްނުވެއެވެ. އަދި ކާފިރުން، ބިސްމިއްލާހުގެ ކުރާ ދަރަޖައިގެ ފުރާނައާއި، ބިމުން މަސައްކަތް ނުކުރާ އަރާގައިވާ ފުރާނައަކުވެ. މިބަދަލު އަހަރެމެންގެ ސަލާމަތުގެ އަޤީދާތަކުގެ ފިޔަވަޅު ތިބޭ ފުރާނަތަކުގެ ފިރިހެނުން، އަދި އަޤީދާތަކުގެ މިސާލުގައި މިހާރު ފާސްކުރާ ބަޔަކު އުމަތުގެ ހާލަތު ޙާޞިލުވެ.

އަދި މިބަދަލު އަހަރެމެން ސަލާމަތުގެ އަޤީދާތަކުގެ ދަރަޖައިގެ ފުރާނަ ފާސްކުރާ ހިސާބު ހިސާބުކުރެވޭ. ފަހު ހަމަހަމަކަން އުފެދޭ އަޤީދާތަކުގެ އެކަކު އަނެކަކު ތަފާތު ބަދަލު އަޤީދާތަކުވެ. އެކަކު އަނެކަކަށް ފާހަގަކުރި އަހަރެމެންގެ ހާލަތު، އަދި ސަލާމަތުގެ ސަލާމަތު ބަދަލުގެ ފުރާނައިގެ ބަލާ އުޅުނެވެ. އަދި ހުރިހާގެ ކުރާތަކުގެ ތަފާތުގެ ދަރަޖައިގެ ކަނޑައެޅުން ފުރާނައަކަށް ކަމަށެވެ.

އަދި މަލާއިކާ އޭނާގެ ޤަބުރުގައި ހިދީސްނުވި، އަދި އީމާންކަމާއި އީމާންކަމުގެ ޝަރުޢުތަކާއިމެދު މުންކަރު ނަކީރު ދެމަލާއިކަތުން އޭނާ ސުވާލުކުރެއްވުމަށްޓަކައި އޭނާގެ ހަށިގަނޑަށް الله ތަޢާލާ ފުރާނަ ލައްވާނެކަމަށް އީމާންވުމެވެ. ދުން އެއަށްފަހު އެއްވެސް ބަދުއްނުމި އޭނާގެ ފުރާނަ ގެންދެވޭކަމެވެ. އަދި ޗާރަކަމުކަށާ މީހާ އަންނަނިވިދު މަލާއިކާއަށް އެސްކަށްދެއެވެ. އަދި މުއުމިނުއަކާ ޤަބުރުގައި ނިޢުމަތް ލިބޭނެއެވެ. އަދި ކާފިރުމީހާއަށް ޤަބުރުގައި ޢަޛާބު ލިބޭނެއެވެ. އަޅެ الله އިރާދަކުރައްވާ ގޮތަކަށެވެ.[91]

ދުންގަޔުމެވެ. އަދި އުޑުގައިވާ ސުވަރުގޭގައި އުފާވެރިކަން، ޤަބުރުގެ ދެއްކުމާއި އެޤަބުރުގައިވާ އެފުރާނައިގެ ހަށިގަނޑާއި ގުޅިގެންވެއެވެ. އަދި އެޔޭ ބަރަކާތްތައް، ދޮޅުބަރުކަން، އަރާމު ވަޅުގަނޑުގައި އެކު އުކަށްގޮވެ. އަދި އުފާވެރިކަމުގެ ދޮރާށިފުވެގެންވާ ފުރާނަތަކާއި، ހިތުޅުއްޓާއި ފުރާނަތަކާއި، ވިހާސްގަތުމާއި ފުރާނަތަކާއި ބަހައްޓާނެއެވެ...."

[91] އަނަސް ބިން މާލިކު ؓ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّ العَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ، أَتَاهُ مَلَكَانِ فَيُقْعِدَانِهِ...) (رواه البخاري: 1374، ومسلم: 2870)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަޅާ ކަށްވަޅަށް ލުމުން، އަދި އޭނާގެ އެކުވެރިން އޭނާ ދޫކޮށް އެނބުރިދިޔުމުން - އަދި އެބައިމީހުންގެ ފައިވާންތަކުގެ އަޑު އޭނާއަށް އިވިހުރެއްޖެވެ- ދެމަލާއިކަތުން އޭނާގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެން، އޭނާ އިށީންދުވާނެއެވެ..."

އަދި މުއުމިނުގެ ފުރާނަ ދޫކުރުމުގެ ސިފަ ބަޔާންކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: «فَتَخْرُجُ تَسِيلُ كَمَا تَسِيلُ الْقَطْرَةُ مِنْ فِي السِّقَاءِ...) (رواه أحمد: 18534)

މާނައީ: "...ދެން ފެން ކަރުދަނުން ފެންތިއްކެއް ފައިބައިގެންދާފަދައިން އޭނާގެ ފުރާނަ ނުކުމެގެންދެއެވެ..."

އަދި ކާފިރުންގެ ފުރާނަ ހަށިގަނޑުގައި ވަކިކުރެއްވުމާއިމެދު ވިދާޅުވިއެވެ: (...فَتُفَرَّقُ فِي جَسَدِهِ، فَيَنْتَزِعُهَا كَمَا يُنْتَزَعُ السَّفُّودُ مِنَ الصُّوفِ الْمَبْلُولِ...) (رواه أحمد: 18534)

މާނައީ: "...ދެން އުފުލާނަ އޭނާގެ ހިކަނދުގައި ވަކިވަކިވެގެންދާނެތީވެ. ދެން ތިރިފަށާ ކަށިގަނޑުތަކުން، މަސްތިފާ ދަގަނޑުގެއް ނުކުތުމަށް އުފުލާނަ ދުވާ ނުކުމެވޭނެތެވެ..."

އަދި މައްޔިތާއަށް ޒިޔާރަތްކުރާ ސަލާމްދޭމީހާ މީހާއަށް އޭނާ އެނގޭނެކަމަށް އަޤުރުބާކަމުގައި އަސަރުގައިވެއެވެ. އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (إِذَا مَرَّ الرَّجُلُ بِقَبْرٍ يَعْرِفُهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ وَعَرَفَهُ وَإِذَا مَرَّ بِقَبْرٍ لَا يَعْرِفُهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ.) (شعب الإيمان: 8857)
މާނައީ: "މީހާ، އޭނާ ދަންނަ މީހެއްގެ ޤަބުރެއް ކައިރިން ހިނގައި ދާއިރު ސަލާމްކޮށްފިނަމަ، އެކަލަނަ ސަލާމް ރައްދުކުރި، އަދި އެކަލަ ކަލާކަން އެނގޭނެއެވެ. އަދި މީހާ އޭނާ ނުދަންނަ ޤަބުރެއްގެ ކައިރިން ހިނގައި ދާއިރު ސަލާމްކޮށްފިނަމަވެސް އެކަލަނަ ސަލާމް ރައްދުކުރާނެއެވެ."

ޢަމްރު ބިން އާޞް رضي الله عنه، އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވުމުގެ ކުރީސަލާންކުރުމުގައި އާންމުކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: (...فَإِذَا دَفَنْتُمُونِي فَشُنُّوا عَلَيَّ التُّرَابَ شَنًّا، ثُمَّ أَقِيمُوا حَوْلَ قَبْرِي قَدْرَ مَا تُنْحَرُ جَزُورٌ وَيُقْسَمُ لَحْمُهَا، حَتَّى أَسْتَأْنِسَ بِكُمْ، وَأَنْظُرَ مَاذَا أُرَاجِعُ بِهِ رُسُلَ رَبِّي.) (رواه مسلم: 121)
މާނައީ: "...އަދި ތިޔަބައިމީހުން އަހުރެން ވަޅުލައިފިނަމަ، އަހުރެންގެ މައްޗަށް ވެލިއަޅާށެވެ. ދެން ޖަމަލެއް ކަތިލާ އޭގެ މަސްބައްޓަ ބަހާލާވަރަށް ހިނދުކޮޅަކު އަހުރެންގެ ޤަބުރުގެ ވަށައިގެން މަޑުކޮށްލާށެވެ. އެއީ އަހުރެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން އުނދަގޫނުވެ ފިކުރުމަސައްކަތްކުރުމެވެ. އަދި އަހުރެންގެ ރަސްކަލާގެ ރަސޫލުން (މަލާއިކަތުން) ނަށް ދޭނީ ކޮން ޖަވާބެއްތޯ ބަލާލުމަށެވެ."

މުޖާހިދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ فَمَلَكٌ قَابِضٌ نَفْسَهُ، فَمَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا وَهُوَ يَرَاهُ عِنْدَ غُسْلِهِ ، وَعِنْدَ حَمْلِهِ ، حَتَّى يَصِيرَ إِلَى قَبْرِهِ» (المنامات لابن أبي الدنيا: 9)
މާނައީ: "މައްޔިތާ މަރުވެއްޖެނަމަ ފަހެ މަލާއިކަތަކުވެސް އެކަލާގެ ނަފްސު (ރޫޙު) ހިފެހެއްޓިގެންނެވެ. ދެންފަހެ އޭނާ ހިނަވާހިނދު، އަދި އޭނާ ކަނދުވައިން ގެންދެވޭހިނދުވާ އެއްވެސް ކަމެއް އޭނާއަށް ފެންނަނެވެ. އެއީ ޤަބުރަށް ދެވޭ ހިނދުގައި އެކަލޭގެ ތަޅުގައި ގެންދެވިއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ."

ޖަޢުފަރު އަހުމަދު ބިން ސަބީޙު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (كُنْتُ أَغْدُو إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ فِي كُلِّ غَدَاةِ سَبْتٍ حَتَّى نَأْتِيَ الْجَبَّانَ فَنَقِفَ عَلَى الْقُبُورِ فَنُسَلِّمَ وَنَدْعُوَ لَهُم ثُمَّ نَنْصَرِفُ فَقُلْتُ لَهُ ذَاتَ يَوْمٍ وَلَوْ صِرْتُ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمَ الِاثْنَيْنِ. فَقَالَ بَلَغَنِي أَنَّ الْمَوْتَى يَعْلَمُونَ بِزُوَّارِهِمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَوْمًا قَبْلَهُ وَيَوْمًا بَعْدَهُ.) (شعب الإيمان: 8862)

މާނައީ: "މުޙައްމަދު ބިން ވާސިޢުގެ އަރިހަށް އަހަރެން ކޮންމެ ހޮނިހިރު ދުވަހެއްގެ ހެނދުނު ހުދުސްގަދަމެވެ. އެއީ ސަބަބަކާއަށްގޮސް ޤަބުރުތަކުގެ ކައިރި އަހަރުމެން ހުއްޓި ސަލާމްކޮށް ދާބުކުރުމަށްޓަކައިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އަހަރުމެން އެނބުރިދަމެވެ. ދެން އަހަރުމެން އެއްދުވަހަކު ބުނީމެވެ: 'މިދުވަސް ހޯމަދުވަހަކަށް ހަދާ ރަނގަޅުވާނޭތޯއެވެ.' އޭރުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރު ލިބިފައިވާ ގޮތުގައި މަރުވެފައިވާމީހުން، އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ޒިޔާރަތްކުރާމީހުން ހުކުރުދުވަހާއި، އޭގެ ކުރީ ދުވަހާއި، އޭގެ ފަހު ދުވަހު އެނގޭއެވެ."

އަދި އެކަމުގައި އައިސްފައިވާ ވާހަކަތަކާއި ހުވަފެންތަކުގެ ވާހަކަވެސް ގިނަވެގެންނެވެ. އިބްނުލް ޤައްޔިމްއާއި، އިބްނު ރަޖަބުއާއި، އިބްނު އަބީއްދުންޔާފަދަ ޢިލްމުވެރިންވެސް އެތަކެއް ވާހަކަތަކެއް ޖަމާކުރައްވާފައިވެއެވެ.

މިސްމަރު ބިން ޙަބީބު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ آلِ عَاصِمٍ الْجَحْدَرِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ عَاصِمَ الْجَحْدَرِيَّ فِي مَنَامِي بَعْدَ مَوْتِهِ بِسَنَتَيْنِ فَقُلْتُ: أَلَيْسَ قَد مُتَّ؟ قَالَ بَلَى قُلْتُ: فَأَيْنَ أَنْتَ؟ قَالَ إِنَّا وَاللهِ فِي رَوْضَةٍ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَنَا وَنَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِي نَجْتَمِعُ كُلَّ لَيْلَةِ جُمُعَةٍ وَصَبِيحَتِهَا إِلَى بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْمُزَنِيِّ فَنَتَلَاقَى أَخْبَارَكُمْ قَالَ قُلْتُ: أَجْسَامُكُمْ أَمْ أَرْوَاحُكُمْ؟ فَقَالَ هَيْهَاتَ بَلِيَتِ الْأَجْسَامُ وَإِنَّمَا تَلَاقِي الْأَرْوَاحِ. قَالَ فَقُلْتُ: فَهَلْ تَعْلَمُونَ بِزِيَارَتِنَا إِيَّاكُمْ؟ قَالَ نَعْلَمُ بِهَا عَشِيَّةَ الْجُمُعَةِ وَيَوْمَ الْجُمُعَةِ كُلَّهُ وَيَوْمَ السَّبْتِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ. قَالَ قُلْتُ: وَكَيْفَ ذَلِكَ دُونَ الْأَيَّامِ كُلِّهَا؟ قَالَ لِفَضْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَعِظَمِهِ.)
(شعب الإيمان: 8861)

މާނައީ: "އާޞިމް އަލްޖަޙްދަރީގެ އާލުންގެ ތެރެއިން މީހަކު އަހަރެންނަށް ޙަދީޘްކުރިއެވެ. އޭނާ ބުންޏެވެ: 'އާޞިމް އަލްޖަޙްދަރީ އަވަހާރަވުމަށް ދެއަހަރު ފަހުން އަހަރެންނަށް އޭނާ ހުވަފެނުގައި ފެނުނެވެ. ދެން އަހަރެން ބުނީމެވެ: 'ތިބާ މަރުނުވޭހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހޫނުކެވެ. (މަރުވެގެންނެވެ.)' އަހަރެން ބުނީމެވެ: 'ތިބާ ވަނީ ކޮންތާކުހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: ' ﷲ ގަސަމިން ބުނަމެވެ! އަހަރުމެންވެސް ސުވަރުގޭގެ ބަގީޗާތަކުގެ ތެރެއިން ބަގީޗާއެއްގައެވެ. އަހަރެންނާއި އަހަރެންގެ އެކުވެރިންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ކޮންމެ ހުކުރުވިލޭރޭއަކާއި އެދުވަހު ހެނދުނު ބަކުރު ބިން ޢަބްދިﷲ އަލްމުޒަނީގެ އަރިހަށް އެއްވަމެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ޚަބަރުތަކުގެ ވާހަކަ އަހަރުމެން ދައްކަމެވެ.' އަހަރެން ބުނީމެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ހަށިތައްތޯ ނުވަތަ ރޫޙުތަކެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދުރުވެގެންވެއެވެ! ހަށިތައްވެސް ވިރާނާވެފައިއެވެ. އެކަކު އަނެކަކާއި ބައްދަލުކުރަނީ ކަށަވަރުން ރޫޙުތަކެވެ.' އަހަރެން ބުނީމެވެ:

'އަހަރުމެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ޒިޔާރަތްކުރާކަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: އާނއެކެވެ. ހުކުރުދުވަހު ހަވީރާއި، މުޅި ހުކުރުދުވަހާއި، ހޮނިހިރުދުވަހު އިރުއަރައިފުމަށް ދާންދެން އަހަރުމެންނަށް އެނގެއެވެ.' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އެހެން ދުވަސްތަކުގައި ފިޔަވައި އެދުވަސް އެހެންވެސް ކީއްވެހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ ހުކުރުދުވަހުގެ ފަޟީލަތާއި މަތިވެރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ."

އަލްމުޣީރާ ބިން ޙައްމާދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (كُنْتُ آتِي قَبْرَ أَبِي كَثِيرًا ، قَالَ: شَهِدْتُ جِنَازَةً فَلَمَّا قُبِرَ صَاحِبُهَا تَعَجَّلْتُ لِي حَاجَةً وَلَمْ آتِ قَبْرَ أَبِي فَأُرِيتُهُ فِي النَّوْمِ فَقَالَ: يَا بُنَيَّ لِمَ لَمْ تَأْتِنِي؟ قَالَ: قُلْتُ: يَا أَبَتِ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ بِي؟ قَالَ: إِي وَاللَّهِ يَا بُنَيَّ إِنَّكَ لَتَأْتِينِي فَمَا أَزَالُ أَنْظُرُ إِلَيْكَ مِنْ حِينَ تَطْلُعُ مِنَ الْقَنْطَرَةِ حَتَّى تَقْعُدَ إِلَيَّ وَتَقُومَ مِنْ عِنْدِي، فَمَا أَزَالُ أَنْظُرُ إِلَيْكَ مُوَلِّيًا حَتَّى تَجُوزَ الْقَنْطَرَةَ .) (المنامات لابن أبي الدنيا: 19)

މާނައީ: "އަހުރެންގެ ބައްޕަގެ ޤަބުރުގެ ކައިރިއަށް ވަރަށް ގިނައިން އަންނަމެވެ. ދެން (އެއްފަހަރަކު) އަހުރެން ޖަނާޒާއެއްގައި ބައިވެރިވީމެވެ، އޭގެ އަހުލުވެރިޔާ ވަޅުލުމުން ޙާޖަތެއް ޖެހިގެން ބައްޕަގެ ޤަބުރުގެ ކައިރިއަށް ނުގޮސް އަހުރެން އަވަހަށް ދިޔައީމެވެ. ދެން ނިދިގައި އަހުރެންނަށް ބައްޕަ ފެނުނެވެ. ބައްޕަ ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! އަހުރެންގެ ގާތަށް ނައީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އޭ ބައްޕާއެވެ! ތިޔައަށް އަހުރެން (އަންނަކަން) އެނގޭހެއްޔެވެ؟' ދެންނެވިއެވެ: ' الله ގަންދީ ބުނަމެވެ! އާނއެކެވެ. އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަ އަހުރެންގެ ގާތަށް އަންނަހިނދު ތިޔަ ފާލަން ދަތުރު ފުރާ ހިސާބުން އަހުރެންގެ ގާތުގައި ހުއްޓި ހުންނަހިނދު އަހުރެން ބަލަން ހުންނަމެވެ. އަދި ތިޔަ އެނބުރިގޮސް، ފާލަން ފަހަނައަޅާ ދަންދެން އަހުރެން ތިޔަ ބަލަން ހުންނަމެވެ."

ޢުޘްމާނު ބިން ސަވްދާ رحمه الله ކިޔާދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ މަންމަފުޅުވަނީ އަޅުކަންތެރި ޢާބިދާއިންނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޅުކަމާއި އަންހެނުން ކިޔައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވިއެވެ. އަދި ޢުޘްމާނު ކޮންމެ ހުކުރުދުވަހަކު އެކަލޭގެފާނުގެ ޤަބުރަށް ޒިޔާރަތްކޮށް އެކަލޭގެފާނާއި ޤަބުރުސްތާނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ދުޢާކޮށް ހެއްދެވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: (فرأيتها ذات ليلة في منامي فقلت لها: يا أماه كيف أنت؟ فقالت: يا بني إن للموت كربة شديدة وإنا بحمد الله تعالى لفي برزخ محمود يفرش فيه الريحان ويوسد فيه السندس والإستبراق إلى يوم النشور. فقلت ألك حاجة فقالت: نعم قلت: وما هي؟ قالت: لا تدع ما كنت تصنع من زيارتنا والدعاء لنا فإني لأبشر بمجيئك يوم الجمعة إذا أقبلت من أهلك فيقال: يا راهبة هذا ابنك قد أقبل فأسر بذلك ويسر من حولي من الأموات.) (أهوال القبور لابن رجب: 88/1)

އަދި ގެއްލުމާއި ނުބައިގޮތްވެސް اللّه ގެ ޞިފަތްތަކުގެ ނިސްބަތުވުންކަން ދަންނާށެވެ.

އަދި ޖުމުޢާގެ ދުވަހު މޫސާ ބުން އިމްރާން عليه السلام އާއި ވާހަކަފުޅުދެއްކެވީ اللّه ތަޢާލާކަމަށް އިޖްމާޢުވެފައެވެ. އަދި މޫސާގެފާނު اللّه ގެ ވާހަކަފުޅު އަޑުއައްސަވައިފިން ގެންދިޔައީ އެކަލޭގެފާނުގެ ކަންފަތްމުބާރަކުން ސީދާ اللّه ތަޢާލާގެ އަޑުންނެވެ. އެހެން ފަރާތްތަކެއްގެ އަޑުއައްސެވީކީނޫނެވެ. މިހުން ޒާތަކަށް ބަސްފުޅު މިހާ ފަހު ކަމެއްފިޔަ اللّه އަށް ކަށަވަރުވެފައިވެއެވެ.[92]

މާނައީ: "ދެން އަޅުގަނޑުމެން އެއްޗިވަރަކާ ހުވަފެންގައި މަސްމާދުލު ފެނުނެވެ. އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: "އޭ މަސްމާއެވެ! ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން މަހަކީ ވަރުގަދަފެންނާ މާފިތިކަމެއްވެއެވެ. އެކަމަކު اللّه ތަޢާލާއަކީ ޚަލްޤުކުރައްވާ ބާރުވެރި އަހަރުމެންވަނީ ޚަލްޤުކުރެވިފައެވެ. އަޅުގަނޑު ދިއްޔާވީ ތަޤުލީދުކުރެއްވި ކާފިރުން އެކުވެރިވެ ހިތުގެ ތަޤްދީރު މަތިން، ޝަހާދަތާ އިސްލާމަށް ޓަކައި ކަލޭގެ ފާނުގެ އެބަފެނެއެވެ.' ދެން އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'އެއްވެސް ކަލޭ ދަންނަ ބާރުވެރިކަމެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ.' އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ: 'ކޮންކަހަލަކަމެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ އަހަރުމެންނަށް ތިލަވެމުން އަންނަ ޖާނަވަރާއި، އަހަރުމެންނަށް ދުވާލުގެ ދުސައްޔާތިރިވެރިކަމެވެ. ފަހު ހަމަކަށަވަރުން ތިބާގެ އަހަރުމެން ދުވަސް ހުރިދުވަހު އަންނާނީ އަޅުގަނޑު އުފާކުރަމެވެ. އަދި ބުނެފައެވެ: "އޭ އަޑުވެދި އަންނަހާއެވެ! ތިބާގެ ދަރިވެރިވެ މިހިރަ އަންނަނިއެވެ.' ދެން އަޅުގަނޑު އުނަގައި އުފާކުރެ، އަދި އަޅުގަނޑުގެ ވަރަހުގެންނާ މައްޗިޔެންވެސް އުފާކުރަމެވެ."

[92] اللّه ތަޢާލާ ވާހަކަފުޅުދެއްކެވުމުގެ ސިފަފުޅުގެ މައްސަލައިގާ އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތި، ބިދުޢަވެރި ފިރުޤާތަކުގެ ދެދުވަހި އެންމެ ގަދައަށް ވާހަކަދައްކާ ޚިލާފުވެއްޖައް އެއްޗެއްކަމަށް އެއްމަސައްކަތްވެ. އެގޮތުން ބައެއްގެ އަހުލުވެރިން އިޖްމާޢުވެގެންވެސް اللّه ތަޢާލާ ވާހަކަފުޅު ދައްކަވާކަމަށެވެ. އަދި ޖަހްމިއްޔާއި މުޢުތަޒިލާއި ބިދުޢަވެރި ފިރުޤާތަކުން އެމައްސަލައާއިވެސް ޚިލާފުވެގެންނެވެ. އެގޮތުން ޖަހުމިއްޔާއި ސުންނަތުގެއި އަޝްޢަރީވާ ބޯދާ ނަފްސާނީ އުބައިދިހުން ބަދަލުކުރިއެވެ. اللّه ތަޢާލާ ވިދާޅުވެއެވެ: {...وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا.} (النساء: 164)

މާނައީ: "...އަދި (ގޮތުފުރިހަމައަށް) الله މޫސާގެފާނާއި ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ."

ޖަހްމީން މިއާޔަތް ބަދަލުކޮށް މޫސާގެފާނު الله އާއި ވާހަކަދެއްކެވިކަމަށް ބުނެތެވެ.

{فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.} (القصص: 30)

މާނައީ: "ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެ އަލިފާންގަނޑުގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން، ވާދީގެ ކަނާތްފަރާތުގައިވާ ބަރަކާތްތެރި ތަނުގައިވާ ގަހުގެ ތެރެއިން އެކަލޭގެފާނަށް ނިދާއެއްވެވުނެވެ. އޭ މޫސާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެއީ، الله އެވެ. ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި ރައްބެވެ."

ކަޢުބުލް އަޙްބާރު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاؤُهُ لَمَّا كَلَّمَ مُوسَى كَلَّمَهُ بِالْأَلْسِنَةِ كُلِّهَا قَبْلَ كَلَامِهِ، يَعْنِي كَلَامَ مُوسَى، فَجَعَلَ يَقُولُ: يَا رَبِّ لَا أَفْهَمُ. حَتَّى كَلَّمَهُ بِلِسَانِهِ آخِرَ الْأَلْسِنَةِ، فَقَالَ: يَا رَبِّ هَكَذَا كَلَامُكَ؟ قَالَ: لَا، وَلَوْ سَمِعْتَ كَلَامِي، أَيْ عَلَى وَجْهِهِ، لَمْ تَكُ شَيْئًا أَوْ قَالَ لَمْ تَسْتَقِمْ لَهُ، قَالَ: أَيْ رَبِّ، فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ يُشْبِهُ كَلَامَكَ؟ قَالَ: لَا وَأَقْرَبُ خَلْقِي شَبَهًا بِكَلَامِي أَشَدُّ مَا يَسْمَعُ النَّاسُ مِنَ الصَّوَاعِقِ)

(السنة لعبد الله: 540، وتفسير الطبري: 689/7، وحلية الأولياء: 29/6)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ މޫސާގެފާނާއި ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވިއިރު، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަހުން ވާހަކަދެއްކެވުމުގެ ކުރިން ހުރިހާ ބަހަކުން ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. ދެން މޫސާގެފާނު ވިދާޅުވާން ފެށްޓެވިއެވެ: 'އޭ އަޅުގެ ރައްބެވެ. މިއަޅާއަށް ފަހުމެއްނުވެއެވެ.' ދެން އެންމެ ފަހު ބަހަކުން އެކަލޭގެފާނުގެ ބަހުން ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވިއެވެ.' އޭރުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަޅުގެ ރައްބެވެ. މިއީ ކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވުންތޯއެވެ؟' ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. ތިބާއަށް ތިމަންއަރިހާގެ ވާހަކަފުޅު (އޭގެ ޙަޤީޤަތުގައި) އަޑުއިވިއްޖެނަމަ ތިބާ އެއްވެސް އެއްޗެއްކަމުގައި ނުވީހެވެ. ނުވަތަ ތިބާއަށް އެކަމަށް ކެތްތެރިނުވީހެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޅުގެ ރައްބެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ ޚަލްޤުތަކުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް އެއްޗެއް ކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަފުޅާއި އެއްގޮތްވާގޮތް ވޭތޯއެވެ؟' ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. ތިމަންއަރިހާގެ ޚަލްޤުތަކުންނަށް ތިމަންއަރިހާގެ ވާހަކަފުޅާއި އެންމެ ކައިރިޔަށް ވައްތަރުކުރެވިދާނީ މީސްތަކުންނަށް ގުގުރުން އެންމެ ވަރުގަދައަށް އިވިދާނު އިވޭ ގަދައިންނެވެ."

އަލްޖަޢުދު ބިން ދިރުހަމް، الله ތަޢާލާގެ މިސިފަފުޅު ނަފީކުރިހިނދު، އިރާގުގެ އަމީރު ޚާލިދު އަލްޤަސްރީ އީދު ދުވަހު އެންމެންގެ ކުރިމަތީގައި އޭނާ ކަތިލެއްވިއެވެ. އަދި އިލްމުވެރިން އެކަމަށް ތައުރީފުކުރެއްވިއެވެ.

ހަބީބު ބިން އަބީ ހަބީބު، އެކަލޭގެފާނުގެ ކާފަފުޅު رحمه الله ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: (شَهِدْتُ خَالِدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْقَسْرِيَّ بِوَاسِطَ، فِي يَوْمِ أَضْحًى، وَقَالَ: «ارْجِعُوا فَضَحُّوا تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْكُمْ، فَإِنِّي مُضَحٍّ بِالْجَعْدِ بْنِ دِرْهَمٍ، زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يَتَّخِذْ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَلَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى تَكْلِيمًا، تَعَالَى اللَّهُ عُلُوًّا كَبِيرًا عَمَّا يَقُولُ الجعد بْنُ دِرْهَمٍ، ثُمَّ نَزَلَ فَذَبَحَهُ») (خلق أفعال العباد للبخاري:29/1، الرد على الجهمية للدارمي: 387)

މާނައީ: "އަޟްޙާ ޢީދު ދުވަހު ވާސިޠުގައި، ޚާލިދު ބިން ޢަބްދި الله އަލްޤަސްރީ (ޢީދު ދުވަހު ޚުޠުބާދެއްވަނިކޮށް) އަހުރެން ހާޒިރުވީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން އެނބުރިދާށެވެ. الله ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ޤުރުބާނީ ކަތިލުންތައް ޤަބޫލުކުރައްވާށިއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ކަތިލާނީ އަލްޖަޢުދު ބިން ދިރުހަމްއެވެ. އިބްރާހީމްގެފާނު الله ގެ ޚަލީލު އެކުވެރިއެއްކަމުގައި ނުނަންގަވާކަމަށާއި، އަދި އެކަލާނގެ މޫސާގެފާނާއި ވާހަކަފުޅު ނުދައްކަވާކަމަށް ދައުވާކުރިއެވެ. އަލްޖަޢުދު ބިން ދިރުހަމް އޭނާ ބުނާ ކަންތައްތަކުން الله ތަޢާލާ ހުސްޠާހިރުވެ މަތިވެރިވެގެންވެއެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު (މިންބަރުން) ފައިބާވަޑައިގެން އޭނާ ކަތިލެއްވިއެވެ."

އިމާމު އަޙްމަދު رحمه الله އާއި، ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަހްދީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى، فَهُوَ كَافِرٌ يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ» (الإبانة الكبرى: 493)
މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ މޫސާގެފާނާއި ވާހަކަފުޅު ނުދައްކަވާކަމަށް ބުނާމީހާ ފަހެ ކާފަރެކެވެ. އޭނާއަށް ތައުބާ ހުށަހެޅޭނެއެވެ. އަދި ތައުބާނުވެއްޖެނަމަ އޭނާގެ ކަނދުރާގައިޖަހާ (ގަޑިބުރިކޮށްލާ) ހުއްޖެވެ."

އަލްއާޖުއްރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...فَإِنَّهُ مَنِ ادَّعَى أَنَّهُ مُسْلِمٌ ثُمَّ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى فَقَدْ كَفَرَ ، يُسْتَتَابُ فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا قُتِلَ فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ: لِمَ؟ قِيلَ: لِأَنَّهُ رَدَّ الْقُرْآنَ وَجَحَدَهُ ، وَرَدَّ السُّنَّةَ ، وَخَالَفَ جَمِيعَ عُلَمَاءِ الْمُسْلِمِينَ، وَزَاغَ عَنِ الْحَقِّ...) (الشريعة للآجري: 1107/3)

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން ތަހެ މުސްލިމުންކަމުގައި ދަޢުވާކޮށް، ދެން الله ތަޢާލާ މޫސާގެފާނާއި ވާހަކަފުޅުދެއްކެވި ކަމަށް ބުނުމީ މީހާ ތަހެ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އޭނާއަށް ތައުބާކުރުވާ ނައްސެވެ. އަދި ތައުބާނުވެއްޖެއްޔާ ޤަތުލުކުރުމަށް ޙުކުމްކުރެވިދާނެއެވެ. ދެންބުނެވިދާނެ 'އޭ މުލްޙިދު!' ބުނެދީފައިވާ ބުނަންވާނީއެވެ: އެހެނީ އޭނާ ދުޢާއަށް ބޮޑުކަން އިންކާރުކޮށް، އަދި ސުންނަތް ބޮޑުކަން، އަދި މުސްލިމުންގެ ހިތާ ޢިލްމުވެރިންނާއި ހިލާފުވެއެވެ، ބައްދަލުވުން އެއްކިބާވެގެންވާއެވެ.."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى فَقَدْ رَدَّ نَصَّ الْقُرْآنِ وَكَفَرَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ فَإِنْ قَالَ مِنْهُمْ قَائِلٌ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ كَلَامًا فِي الشَّجَرَةِ , فَكَلَّمَ بِهِ مُوسَى قِيلَ لَهُ: هَذَا هُوَ الْكُفْرُ , لِأَنَّهُ يَزْعُمُ أَنَّ الْكَلَامَ مَخْلُوقٌ , تَعَالَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْ ذَلِكَ وَيَزْعُمُ أَنَّ مَخْلُوقًا يَدَّعِي الرُّبُوبِيَّةَ , وَهَذَا مِنْ أَقْبَحِ الْقَوْلِ وَأَسْمَجِهِ وَقِيلَ لَهُ: يَا مُلْحِدُ , هَلْ يَجُوزُ لِغَيْرِ اللَّهِ أَنْ يَقُولَ: إِنِّي أَنَا اللَّهُ؟ نَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ يَكُونَ قَائِلُ هَذَا مُسْلِمًا , هَكَذَا كَافِرٌ يُسْتَتَابُ , فَإِنْ تَابَ وَرَجَعَ عَنْ مُذْهَبِهِ السُّوءِ وَإِلَّا قَتَلَهُ الْإِمَامُ , فَإِنْ لَمْ يَقْتُلْهُ الْإِمَامُ وَلَمْ يَسْتَتِبْهُ وَعُلِمَ مِنْهُ أَنَّ هَذَا مَذْهَبُهُ هُجِرَ وَلَمْ يُكَلَّمْ , وَلَمْ يُسَلَّمْ عَلَيْهِ وَلَمْ يُصَلَّ خَلْفَهُ , وَلَمْ تُقْبَلْ شَهَادَتُهُ , وَلَمْ يُزَوِّجْهُ الْمُسْلِمُ كَرِيمَتَهُ.) (الشريعة للآجري: 1109/3)

މާނައީ: "...އެހެންކަމުން ވީ، الله ތަޢާލާ މޫސާގެފާނާއި ވާހަކަފުޅުދެއްކެވިކަމަށް ދަޢުވާކޮށްފިމީހާ ޤުރުއާނުގެ ނައްޞު ރައްދުކޮށްފިއެވެ. އަދި މަތިވެރިވެގެންވާ الله އަށް ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ބުނެފިނަމަ: 'ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ ގަހުގައި ބަސްފުޅުތަކެއް ހެއްދެވިއެވެ. ދެން އެބަސްފުޅުން މޫސާގެފާނާއި ވާހަކަދައްކަވައިފިއެވެ'! އޭނާއަށް ބުނަންވާނީއެވެ: 'ކާފިރުވީ މިއީއެވެ. އެހެނީ އޭނާ ދަޢުވާކުރަނީ (الله ގެ) ބަސްފުޅު (ކަލާމުﷲ) މަޚްލޫޤެއްކަމަށެވެ. الله ތަޢާލާ އެކަމުން ދުރުވެ މަތިވެރިވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ދަޢުވާކުރަނީ މަޚްލޫޤެއް ރުބޫބިއްޔަތު ދަޢުވާކުރާކަމަށެވެ. މިއީ އެންމެ ހުތުރުކަންބޮޑު، ނުބައިވެގެންވާ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިންވާ ބަހެކެވެ! އަދިވެސް އޭނާއަށް ބުނަންވާނީއެވެ: 'އޭ މުލްޙިދު! الله ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް 'ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންމީ الله އެ' ބުނުން ހުއްދަވެގެންވާނެތޯއެވެ؟! މިފަދައިން ބުނާ މީހާ މުސްލިމެއްކަމުގައިވުމުން الله ގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ. މިއީ ކާފިރެކެވެ. އޭނާއަށް ތައުބާވުމަށް ބުނެވޭނެއެވެ. ދެން އޭނާ ތައުބާވެ އޭނާގެ ނުބައި މަޛްހަބުން ރުޖޫޢަވެއްޖެނަމަ (ދޫކޮށްލެވޭނެއެވެ.) އެހެންނޫނީ ވެރިޔާ އޭނާ ޤަތުލުކުރާނެއެވެ. ދެންފަހެ ވެރިޔާ އޭނާ ޤަތުލުނުކޮށްފިނަމަ، އަދި އޭނާގެ ތައުބާކުރުމަށް އިންކާރުކޮށްފިނަމަ، އަދި އޭނާގެ މަޛްހަބަކީ މިއީކަން

އެނގިގެންވާނެހެން އުމިހާރާއި ދުލުންކަނޑައިލާފަހުގެ ވާހަކައެއްވެސް ނުދެއްކޭނެއެވެ. އަދި
ސަލާމްވެސް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އާންމު ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އާންމު ހިލަބަސް
ޖެހޭގޮތުން ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ އާންމު އަސްހާބުންގެ އެވަގުތު މިހާރު
ކައިވެނިކޮށްދީފައިވިޔަކަސް..."

ދެންފަހެ، ދަންނަށް، ﷲ ތަޢާލާއަށް ކަލާމުގެ ސިފަ ޘާބިތުކުރުމަށް އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށްވެސް
ވަޙީކުރެއްވިކަމާއި، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުތަކަށް އަޑުއިވުނުކަން ޘާބިތުކުރެވެއެވެ. އެކަލާނގެ
ވަޙީކުރެއްވި ޢިބާރާތްތަކުން ތާކީދުކޮށްދެއެވެ. އަޑުއިވުމަށް ޢިލްމުގެ ތެރެއިން ކަލާމުގެ ސިފަ،
ނުވަތަ އެއީ ނަފްސާނީ ކަލާމެއްކަމަށް ބުނާ ބައި، އަޝްޢަރީންގެ ކުރުކުރު
ޢިބާރާތްތަކުން މިފަދަ ކަލާމު ރަދުކޮށް އަދި ކަލާމުގެ ސިފަ ޘާބިތުކޮށްދެނީއެވެ. އަދި ޤުރުއާނުން އެބަހީ
ޤުރުއާނަކީ ﷲ ގެ ކަލާމުފުޅެއްކަމަށް ބުނާ ހުއްޖަތްތަކާއި، މަޚްލޫޤެއްނޫނެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލު
އެބަހީ ހަދީޘް ޞަޙީޙުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވަނީއެވެ.

އިމާމް އަޙްމަދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: («حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰه عَنْهُ» إِذَا تَكَلَّمَ اللّٰه عَزَّ وَجَلَّ سُمِعَ لَهُ صَوْتٌ كَجَرِّ السِّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفْوَانِ " قَالَ أَبِي: وَهَذَا الْجَهْمِيَّةُ تُنْكِرُهُ وَقَالَ أَبِي: هَؤُلَاءِ كُفَّارٌ يُرِيدُونَ أَنْ يُمَوِّهُوا عَلَى النَّاسِ، مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللّٰه عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَتَكَلَّمْ فَهُوَ كَافِرٌ، أَلَا إِنَّا نَرْوِي هَذِهِ الْأَحَادِيثَ كَمَا جَاءَتْ.) (السنة لعبد الله: 534)

މާނައީ: "އިބްނު މަސްޢޫދު ﵁ ގެ ރިވާޔަތެވެ: 'ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީއާއި ވާހަކަފުޅު ދައްކަވައިފިނަމަ
އޭގެން ހިލައިގަނޑެއްގެ މަތީގައި ހިޔާލަސްގަނޑެއް ދަމާފަދަ އަޑެއް އިވެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޖަހުމީން
މިބައިމީހުން އިންކާރުކުރެއެވެ. މިބައިމީހުން ކާފިރުންނެވެ. މީސްތަކުންނަށް
އޮޅުވާލަން (ބޭނުން) ޤުރުއާނުގެ ޙަޤީޤަތް ނެތިކަން ދައްކަނީއެވެ. ފަހެ ﷲ ތަޢާލާ ވާހަކަފުޅު ނުދައްކަވާކަމަށް ދައުވާކުރާ
މީހާއީ ކާފިރެކެވެ. ދަންނާށެވެ. މިބައިމީހުން އައިސްފައިވާ ގޮތަށް އަހަރުމެން ރިވާކުރަމެވެ."

ޢަބްދުﷲ ބުނު އަޙްމަދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (سَأَلْتُ أَبِي | عَنْ قَوْمٍ، يَقُولُونَ: لَمَّا كَلَّمَ اللّٰه عَزَّ وَجَلَّ مُوسَى لَمْ يَتَكَلَّمْ بِصَوْتٍ فَقَالَ أَبِي: «بَلَى إِنَّ رَبَّكَ عَزَّ وَجَلَّ تَكَلَّمَ بِصَوْتٍ هَذِهِ الْأَحَادِيثُ نَرْوِيهَا كَمَا جَاءَتْ») (السنة لعبد الله: 534)

މާނައީ: " 'اللّٰه ޢައްޒަ ވަޖައްލަ މޫސާގެފާނައި ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވިއިރު، ވާހަކަފުޅުދެއްކެވީ އެއްވެސް އަޑަކާނުލާ' ބުނާ ބަޔަކާއިމެދު އަހަރެންގެ ބައްޕަ (އިމާމް އަޙްމަދު) އާއި ސުވާލުކުރީމެވެ. ބައްޕަ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެގޮތަށް ނުބުނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔާގެ ފާނި ރައްބު ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ވާހަކަފުޅުދެއްކެވީ އަޑުންނެވެ. އަދި މިހަދީޘްތައް އައިސްފައިވާގޮތަށް އަހަރެމެން ރިވާކުރަމެވެ."

އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްބަރުބަހާރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَتَكَلَّمُ وَلَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يَغْضَبُ وَلَا يَرْضَى - وَذَكَرَ أَشْيَاءَ مِنْ هَذِهِ الصِّفَاتِ - فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِنْ رَأَيْتُمُوهُ عَلَى بِئْرٍ وَاقِفًا فَأَلْقُوهُ فِيهَا بِهَذَا أَدِينُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، لِأَنَّهُمْ كُفَّارٌ بِاللَّهِ تَعَالَى» (السنة لعبد الله: 535)

މާނައީ: "اللّٰه ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ވާހަކަފުޅު ނުދައްކަވާކަމަށް، އަދި އަޑުއައްސަވާކަމަށް، އަދި ބައްލަވާވާ ނުގަންނަވާކަމަށް، އަދި ކޯފާވެރިނުގަންނަވާކަމަށް، އަދި ރުޟާއްސަވާކަމަށް -އަދިވެސް މިފަދަ ސިފަފުޅުތަކުން ބައެއް ކަންތައް ބަޔާންކުރައްވާފައި (ވިދާޅުވިއެވެ)- ފަހެ އޭނާއީ اللّٰه ޢައްޒަ ވަޖައްލައަށް ކާފިރުވެގެންވާ މީހެކެވެ. ވަޅެއްގެ ކައިރިގައި ކޮޅަށްހުއްޓާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އޭނާ ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ އޭނާ އެވަޅަށް ވައްޓާލާށެވެ. އަހަރެން اللّٰه ޢައްޒަ ވަޖައްލަގެ ދީނަކަށް ހަދަމުންދަނީ މިގޮތައިންނެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން اللّٰه އަށްޓަކައި ކާފިރުވެގެންވާ ބައެކެވެ."

އިބްނު ޤުދާމާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَلَا خلاف بَيْننَا أَن مُوسَى سمع كَلَام الله من الله بِغَيْر وَاسِطَة وَلَا يسمع إِلَّا الصَّوْت فَإِن الصَّوْت هُوَ مَا يَتَأَتَّى سَمَاعه وَقد صَحَّ عَن النَّبِي صلى الله عَلَيْهِ وَسلم انه قَالَ إِن الله يجمع الْخَلَائق فيناديهم بِصَوْت يسمعهُ من بعد كَمَا يسمع من قرب...) (المناظرة في القرآن: 41/1)

މާނައީ: "...އަދި އެއްވެސް ޚިލާފެއް ނެތި މޫސާ اللّٰه ގެ ބަސްފުޅު اللّٰه ގެ ކައިރިން ކަލާމްފުޅު މޫސާގެފާނަށް އަޑުއިވިވަޑައިގެންނެވީ އަޑަކުން މެދުގައި އެއްވެސް ޒަރީޢާއެއްނުވެއެވެ. އަދި އަޑު މިނީ ނުއިވޭހައްޔެވެ. އެހެނީ (ކަންފަތަށް) އިވޭހިނި އަޑެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާކަމަށް ޞައްޙަކޮށްވެއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން اللّٰه ޚަލްޤުތަކުން އެއްކުރައްވާ (ޤިޔާމަތުގެ) ދުވަހުން ގޮވައިލައްވާނެއެވެ. ކައިރިގައިވާ މީހާއަށް ދުރުގައިވާ މީހާއަށް އިވޭފަދައިން އެމީހުންނަށް އަޑުއިވޭނެއެވެ..."

އަޝްޢަރީންގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވާ އިބްނު ޤުދާމާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَهَذَا حَال هَؤُلَاءِ الْقَوْم لَا محَالة فهم زنادقة بِغَيْر شكّ فَإِنَّهُ لَا شكّ فِي أَنهم يظهرون تَعْظِيم الْمَصَاحِف إيهاما أَن فِيهَا الْقُرْآن ويعتقدون فِي الْبَاطِن أَنه لَيْسَ فِيهَا إِلَّا الْوَرق والمداد ويظهرون تَعْظِيم الْقُرْآن ويجتمعون لقرَاءَته فِي

އަދި ބުއްދިވަންތީ (އިންސާނާއިއުޅުނު) އުފެންވެގެންނުވެ. ކޮންމެ އިންސާނަކަށްވެސް اللّٰه އިޔާދަކުރުއްވި މިންވަރަކަށް ބުއްދި ދެއްވައެވެ. އަދި އުޅޭތަކުގައި ދަރަޖައްގެ މިންވަރު ތަފާތުވެގެންވާނެ ބޮޑެތި އިންސާނުން ބުއްދިގައި ތަފާތުވެގެންވެއެވެ. އަދި ކޮންމެ އިންސާނެއްގެ ކިބައިންވެސް އިލްމު އުނގެނުމަށް އުނދަގޫނީ އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ދެއްވި ބުއްދީގެ މިންވަރަކަށެވެ. އަދި ބުއްދިއައި ޒަރޫރީގައިވާ އެއްޗެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމަކު އެއީ اللّٰه ތަޢާލާގެ ފަޟްލުވަންތަކަމެވެ.[93]

المحافل والأعرية ويعتقدون أَنه من تأليف جِبْرِيل وَعبارَته ويظهرون أَن مُوسَى سمع كَلَام الله من الله ثمَّ يَقُولُونَ لَيْسَ بِصَوْت...) (المناظرة في القرآن: 51/1)

މާނައީ: "...މިއީ މިބައިމީހުންގެ ހާލަތެވެ. ޝައްކެއްނެތި ޒަމާނުގައި އެބައިމީހުންނީ ޖަހްމިއްޔާއިންނެވެ. އެހެނީ އެއްވެސް ޝައްކެއް ނެތްގޮތުގައި މުޖްތަމަޢުތަކުގައި ޤުރުއާނާއިމެދު ރައްކާތެރިވެގެން އެބައިމީހުން މުޖްތަމަޢުތަކަށް މާތްކަލާނގެކަލާމޭ ކިޔައެވެ. އެކަމަކު އެތެރެގޮތުން އެބައިމީހުން ޢަޤީދާކުރަނީ އެމުޖްތަމަޢުތަކުގައި ގަނޑުތަކާއި ދަރި ފެށުމި ނުވާކަމަށެވެ. އަދި ޖިބުރީލުން މާތްކަލާނގެ މުނާޖާތްކުރެއްވިކަމަށް ޙިޔާލު، ޖިބުރީލުން ކިޔުއްވާފައިވަނީ މޫސާގެކަރަށް ހިތްޖެހޭކަން އެބައިމީހުން ދެއްކައެވެ. އެހެންކަމަކު އެބައިމީހުން ކިޔުއްވާނީ އެއީ ޢިބާރާތުގެ ބާރެއް އިބާރާތުކުރައްވާފައިވާ އެއްޗެއްކަމަށެވެ. އަދި اللّٰه ގެ ކަލާމްފުޅު اللّٰه ގެ ކަލާމްކުރެއްވިކަން މޫސާގެފާނަށް އަޑުއިވުނު ގޮތުގައިކަމަށް އެބައިމީހުން ދައްކައެވެ. ދެން އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: '(އެކަލާނގެ ކަލާމްކުރެއްވީ) އަޑެއްނޫންގޮތުގައެވެ...'"

93 މުއައްލިފު މިތަނުގައި ދަސްކޮށްދެއްވާފައިވަނީ ބުއްދިވަންތަ ބުއްދީގެ ބާރުގެ ތަފާތުތަކާއި ބުއްދިއަކީ ޒަރޫރީ ހަދިޔާއެއްކަމެވެ. އެއްވެސް ގޮތަކުން ފިޤުހުގެ ބާރަކާއި ބުނާ ބަޔަކު މިހެން ބަދަލު ނުކުރެވޭނެ ބުއްދިއަކީ ދަރަޖަތަކުން އަޅުވެރިއަކަށް ޙާޞިލުކުރެވޭ ހަދިޔާއެއް ނޫނެވެ. އަދި اللّٰه ގެ ރަޙްމަތުން އެއްޗެއް ހިސާބު ނުކުރާ ބަލަހައްޓައިވާ ބުއްދިއަކީ ބުއްދިވަންތަ ތަޢާލާ اللّٰه އިންސާނާއަށް ދެއްވާ އެކަލާނގެ ހަދިޔާތަކެއް ދެއްވާ ވަގުތެވެ. އަދި ބުއްދިފުޅުގެ އެތައް ބަދަލުތަކުގައި ބުއްދިވެރިންނަށް ފާހަގަވާ، އަދި ބުއްދިވެރިންނަށް އެއްވަރަކަށް އިސްކޮށްވާގޮތަށް ބަރާބަރުވެގެންވެއެވެ. އަދި ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކުގެ ޒަރީޢާއިން ބުއްދި

ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން الله ވަނީ ދީނާއި ދުނިޔާގައި ހަރުވަޅުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށްވުރެ މަތިކޮށް މާތްކުރައްވާ މަތިވެރިކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ އަދުލުވެރިކަމާއި ޙިކުމަތެވެ. އެކަލާނގެއީ އަނިޔާވެރިއެއްކަމުގައި އަދި ބޭއިންސާފުން ކަންތައްކުރައްވާ ފަރާތެއްކަމުގައި ނުބެލުމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ މުއުމިނާއި ކާފަރުމީހާގެ މަތިކޮށް الله ގެ ފަޟްލުވަންތަކަން ވަނީ އެއްވަރަކަށްކަމަށް ބެލުމީ މިއާއި ފަހެ ބޮޑުޖަހައިގެ އަހުލުވެރިޔާކަމެވެ. އަދި ޚިޔާރަކީ، الله ތަޢާލާވަނީ ކާފަރުންގެ މަތިކޮށް މުއުމިނުން، އަދި ފާފަވެރިންގެ މަތިކޮށް ޚިދުމަތްތެރިން، އަދި ނިކަމެތިކުރުވެގެންވާ މީހާގެ މަތިކޮށް (ފަޤީރުން ތަރައްޤީކުރުވެގެންވާ މީހާ މާތްކުރައްވާ މުޅިހައްވާފައިވެއެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ އަދުލުވެރިކަމުންނެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ފަޟްލުވަންތަކަމެވެ. އެކަލާނގެ އިޙްސާނުކުރުމެވެ މިހަކަށް ދެއްވާ، އަދި އިޙްސާނުކުރުމުގެ މީހުންގެ ކިބައިން މަސްހުނުކުރައްވައެވެ.[94]

ސަރާމަތްތެރި މީހުންނެވެ. އަދި މިސްކީނުންނަށް ބަދަލުގައި ތަފާތުވެގެންނެވެ. އެގޮތުން ބޮޑު ފުރިހަމަވެގެންވާ މީހުންނާއި، ބޮޑު ފެހެއްދަސްފައިވާ މީހުންނާއި، ބޮޑު ދާނީ މީހުންނާއި، އެބަޔެއް ދަރަޖަތައްވެއެވެ. އަދި އިންސާނަކަށް ކުރެވޭ ތަފާތު ތަފާތު ފިކުރީ ބަޔާންތަކުން ވިސްނުން ބަދަލުވެގެންދެއެވެ.

[94] الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ.} (النحل: 71)

މާނައީ: "އަދި الله ރިޒުޤުދެއްވުމުގައި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށްވުރެ މާތްކުރައްވައި، އިތުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެއުރެންނަށް ދެއްވި ރިޒުޤު ތަރައްޤީކުރުމުގެ ބަރަކާތްކުރައްވައި، އިތުރު ކުރެއްވި ނުވެއެވެ. ފަހެ، އެއުރެން ތިބީ އެއްވަރަކަށްހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އެއުރެން އިންކާރުކުރަނީ ދެއްވިހެއްޔެ الله ގެ ނިޢުމަތާއި ދެކޮޅަށް ހެއްޔެވެ؟"

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ.} (الزخرف: 32)

މާނައީ: "ކަލާނގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތް ބަހައިދެނީ އެއުރެން ހެއްޔެވެ؟ ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގައި އެއުރެންގެމެދުގައި ދިރިއުޅުމުގެ ކަންތައްތައް ބެއްސެވީ ތިމަންރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެންކުރެ ބައެއްމީހުން، އަނެއްބައެއްމީހުންގެ މައްޗަށް ދަރަޖަތަކުން މަތިވެރިކުރީމެވެ. (އެއީ) އެއުރެންކުރެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު ޚިދުމަތްތެރިއަކަށް ހިފުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ކަލާނގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތް އެއުރެން އެއްކުރާތަކެތިތަކަށްވުރެ ހެޔޮކަން ބޮޑެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {انْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا.} (الإسراء:21)

މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެންކުރެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށްވުރެ މާތްކުރައްވާފައިވަނީ، ކޮންފަދަގޮތަކަށްކަން ކަލޭގެފާނު ބައްލަވާށެވެ! އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ދަރަޖައިގެގޮތުން އާޚިރަތުގައި މާބޮޑުވާނެއެވެ. އަދި މާތްކުރެއްވުމުގެ ގޮތުންވެސް މާބޮޑުވާނެއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.} (القصص: 68)

މާނައީ: "ކަލާނގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ، އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ އެއްޗެއް ހައްދަވާ އަދި އިޚްތިޔާރުކުރައްވައެވެ. އެއުރެންނަކަށް ހިޔާރުކުރުމެއް ނުވެއެވެ. އެއުރެން ޝަރީކުކުރާ ތަކެތިން الله ހުސްޠާހިރުވެ މަތިވެރިވެ ވޮޑިގެންވެއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ.} (الجاثية: 21)

އަދި ދީނުގެ ކަންތަކުގައި މުސްލިމުންނަކީ -ހުއްޖަތުންނާއި ނުބައިމީހުންނަށްވެސް- ނަޞޭޙަތްތެރިވުމުގައި ވަންހަނާކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. ފަހެ ނަޞޭޙަތްތެރިވުން ވަންހަނާކޮށްފި މީހާ، މުސްލިމުންނަށް މަކަރުހަދައިފިއެވެ. އަދި މުސްލިމުންނަށް މަކަރު ހަދައިފި މީހާ ފަހެ ދީނަށް

މާނައީ: "ނުބައިކަންތަކެއް ކުރިމީހުން، އީމާންވެ ޞާލިޙު އަމަލުތަކެއްކުރި މީހުންނާއެއްފަދަ ކަމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ލައްވާނާކަމަށް (އަދި) އެއުރެންގެ ދިރިއުޅުމާއި، މަރުވުން، ހަމަހަމަވެގެންވާކަމަށް އެއުރެން ހީކުރީހެއްޔެވެ؟ އެއުރެން ކުރާ ޙުކުމްކުރާ ނުބައިވެގެންވެއެވެ!"

اللهُ ތަޢާލާވަނީ ނަބިއްޔުންވެސް އެއްބޭކަލުން އަނެއްބޭކަލުންނަށްވުރެ ފަޟީލަތް ދެއްވާފައިވެއެވެ. އަދި ދުނިޔާއި އާޚިރަތުގައިވެސް ދަރަޖައާއި، އިޒްޒަތާއި، ރިޒްޤުގެ ގޮތުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށްވުރެ ފަޟީލަތް މަތިވެރިކުރުވިގެންނެވެ. އެކަލާނގެ އެއްވެސް އަދަލަތަށް އަނިޔާވެރިވެވޭގޮތް ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަލާނގެ އަދުލުވެރިކަމާއި، ބުޒުރުގުވަންތަ ޙިކުމަތްތެރިކަމުގެ ސަބަބުން އެއްބަޔަކަށް ރިޒްޤުދެއްވާ ދުއްސަރިންތަކުގައި ޚައިރާ، އަދި އަނެއްބަޔަކަށް ވަނާކުރައްވާ ފަޤީރުކަންތަކުގައި ޚައިރާ، އެއްބަޔަކަށް އިސްލާމްކަމުގެ ނިޢުމަތްދީއާ، އަނެއްބަޔަކަށް މަގުފުރެއްދެވުމާ ކާފިރުކަމުގެ މަގުގައި ބަހައްޓަވައެވެ. ދެންފަހެ اللهُ ތަޢާލާގެ ޙިކުމަތަށް އިންކާރުކޮށް އެކަލާނގެ ޤަޟާޤަދަރަށް ދެކޮޅުހަދައި ބައިގަނޑެއްމީހުން މިކަމުގައި މަގުފުރެދިގެން ދިޔައެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ބައިގަނޑެއްމީހުން، މުސްލިމުންނާއި ކާފިރުންނާއި ދެމެދު ފަރަގުއެއްނުވާކަމަށް، އެދުބައިމީހުންގެ ދެމެދު އަސްލުބަދަލުގެ މައްސަލަ ގޮތްކަން ފަރަގުކުރުމަ އަނިޔާވެރިކަންކަމަށް ބުނެއެވެ. މިފަދައިން ބުނީ އެންމެ މަޝްހޫރު އެކަކީ އިޢުތިޒާލީ ޞޫފީންގެ ބަޔަކު، އަދި މިޢުތަޒިލާގެ އިމާމެއް ކަމުގައިވާ ނިޒާމު، ދުނިޔެއާ އާޚިރަތުގައި ބަލާއިރު، އަހުލުސުންނަތުގެ މީހުން ހަމަހަމަކުރުމަށް ބޭނުންވެއެވެ. ފަހެ އިސްލާމްދީނުގެ ޢަޤީދާއާ ޚިލާފު، އަލުން ދެކޮޅުހަދައި އިއްތިޙާދުވާ ބަޔަކު، މުސްލިމުންނާއި ކާފިރުންނާއި ދެމެދު ބަލާކަމުގެ ތަފާތުނުކުރެއެވެ. ދެންފަހެ ހިތަށް އިސްލާމްދީނުގެ ދެމެދު އަހުލުވެރިޔާ ޝަރީޢަތާ ޚިލާފު، އަދި ކާފިރު ދީނުގެ މިކަމަށް އެކަލާނގެ ދެކޮޅުހަދާ ތަފާތު ޙުކުމްތަކެއް، ދީނުގެ އަހުލުބައިވެރިން އެމީހުން ކުރެއެވެ. ކާފިރު ޙުކުމް މިއަދު އިސްލާމްދީނުގެ ތަޢާލާއިން ބަދަލުވެގެންދާ ކަމުގައިވެއެވެ.

މަކަރުހަދައިފިއެވެ. އަދި ދީނަށް މަކަރުހަދައިފި މީހާ ވެސް الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއާއި މުއުމިނުންނަށް ހެޔޮނަސޭހަތްތެރިވެއްޖެއެވެ.[95]

---

95 ނަސޭހަތްތެރިވުމަކީ މަކަރުހެދުމުން ދުރުވެ، އިޚްލާޞްތެރިވުމެވެ. الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވައެވެ: {لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ.} (التوبة: 91)
މާނައީ: "ނިކަމެތިންގެ މައްޗަކާނެ، އަދި ބަލިމީހުންގެ މައްޗަކާނެވެސް، އަދި (ހަނގުރާމަހަށްޖެހުމަށް) ހޭދަކުރާނޭ އެއްޗެއް ނުލިބޭ މީހުންގެ މައްޗަކާނެވެސް ކުށެއްވާކަށް ނުވެއެވެ. الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އެއުރެން ވަފާތެރިވެ، ނަސޭހަތްތެރިވެ އިޚްލާޞްތެރި ވީނަމައެވެ. އިޙްސާންތެރިންގެ މައްޗަކާނެ (އެއުރެން ކުށްވެރި ކުރެވޭނެ) އެއްވެސް މަގެއްނުވެއެވެ. الله އީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ރަޙްމަތްތެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ."

ޖަރީރު ބިން ޢަބްދި الله ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: «بَايَعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى إِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ» (رواه البخاري: 58، ومسلم: 56)
މާނައީ: "ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށާއި، ޒަކާތްދިނުމަށާއި، ކޮންމެ މުސްލިމަކަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމުގެ މައްޗަށް އަހުރެން الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ބައިޢަތު ހިފީމެވެ."

ތަމީމުއްދާރީ ﵁ ރިވާކުރައްވައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ» (رواه مسلم: 55)
މާނައީ: "ދީނަކީ ނަސޭހަތްތެރިވުމެވެ.' އަހުރެމެން ދަންނަވާލީމެވެ: 'ކޮން ބަޔަކަށްތޯއެވެ؟' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'الله އަށާއި، އެކަލާނގެ ފޮތަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށާއި، މުސްލިމުންގެ އިމާމުންނަށާއި އެބައިމީހުންގެ ޢާއްމުންނަށެވެ."

އަލްބަޣަވީ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (...فَمَعْنَى نصيحة اللَّه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى: الْإِيمَان بِهِ، وَصِحَّة الِاعْتِقَاد فِي وحدانيته، وَترك الْإِلْحَاد فِي صِفَاته، وإخلاص النِّيَّة فِي عِبَادَته، وبذل الطَّاعَة فِيمَا أَمر بِهِ، وَنهى عَنْهُ، وموالاة مِن أطاعه، ومعاداة مِن عَصَاهُ، وَالِاعْتِرَاف بنعمه، وَالشُّكْر لَهُ عَلَيْهَا...أما النَّصِيحَة لكتاب اللَّه،

فالإيمان بِهِ، وَبِأَنَّهُ كَلَام اللَّه ووحيه وتنزيله، لَا يقدر عَلَى مثله أحد مِن المخلوقين، وَإِقَامَة حُرُوفه فِي التِّلَاوَة، والتصديق بوعده ووعيده، وَالِاعْتِبَار بمواعظه، والتفكر فِي عجائبه، وَالْعَمَل بمحكمه، وَالتَّسْلِيم لمتشابهه. وَأما النَّصِيحَة لرَسُوله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَهِيَ التَّصْدِيق بنبوته، وَقبُول مَا جَاءَ بِهِ، ودعا إِلَيْهِ، وبذل الطَّاعَة لَهُ فِيمَا أَمر وَنهى، والانقياد لَهُ فِيمَا حكم وأمضى، وَترك التَّقْدِيم بَين يَدَيْهِ، وإعظام حَقه، وتعزيزه وتوقيره ومؤازرته ونصرته وإحياء طَرِيقَته فِي بَث الدعْوَة، وإشاعة السّنة، وَنفي التُّهْمَة فِي جَمِيع مَا قَالَه ونطق بِهِ....وَأما النَّصِيحَة لأئمة الْمُسلمين، فالأئمة هُم الْوُلَاة مِن الْخُلَفَاء الرَّاشِدين فَمن بعدهمْ مِمَّن يَلِي أَمر هَذِه الْأمة، وَيقوم بِهِ، فَمن نصيحتهم بذل الطَّاعَة لَهُم فِي الْمَعْرُوف، وَالصَّلَاة خَلفهم، وَجِهَاد الْكفَّار مَعَهم، وَأَدَاء الصَّدقَات إِلَيْهِم، وَترك الْخُرُوج عَلَيْهِم بِالسَّيْفِ إِذا ظهر مِنْهُم حيف، أَو سوء سيرة، وتنبيههم عِنْد الْغَفْلَة، وَأَلا يغروا بالثناء الْكَاذِب عَلَيْهِم، وَأَن يدعى بالصلاح لَهُم....وَأما نصيحة الْمُسلمين، فجماعها إرشادهم إِلَى مصالحهم مِن تَعْلِيم مَا يجهلونه مِن أَمر الدّين، وَأمرهمْ بِالْمَعْرُوفِ، ونهيهم عَن الْمُنكر، والشفقة عَلَيْهِم، وتوقير كَبِيرهمْ، والترحم عَلَى صَغِيرهمْ، وتخولهم بِالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَة...) (شرح السنة: 13/94-95)

މާނައީ: "...ފަހެ الله ތަޢާލާއަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވުމުގެ މާނައީ: އެކަލާނގެއަށް އީމާންވުމާއި، އެކަލާނގެ
އެއީ ކަލާމުވަޙީކަމުގެ ބަދަލު ބާވައިލެއްވުމާއި، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުކަމުގައި އިލާހީ ކަމުގައި ޤާނޫނުވުމާއި،
އެކަލާނގެއަށް ޢިބާދަތްކުރުމުގައި ނިޔަތް އިޚްލާޞްތެރިކުރުމާއި، އެކަލާނގެ އަމުރުތަކުގައި ކަންތައްކުރުމާއި
ނަހީތަކުން ކަންތައްކުރުމާއި، ގެރިއަށް ދެކޮޅުހެދުމާއި، އެކަލާނގެއަށް ޝުކުރުކުރުމާއި، އިޙްސާނުގައި
އަރުވާތާ މިންވަރާއި ރިޟާގެ އެހީތެރިވުމާއި، އެކަލާނގެއަށް އެދިގެން މިންވަރަށް ރުހުން ފޯރުވުމާއި
ބަރަކާތްތެރިވުމާއި، އެކަލާނގެ ނިއުމަތްތަކަށް ޝުކުރު ކުރުމެވެ...ދެންފަހެ الله ގެ ރަސޫލާ
ނަޞޭޙަތްތެރިވުމީ: އެކަލޭގެ ނަބީކަމަށް، އަދި އެއީ الله ގެ ރަސޫލުކަމަށް އެކަލާނގެ ބަވައިލެއްވި ވަޙީ
ޤަބޫލުކުރުމާއި ނަބީކަމަށް، މަތިވެރިކަމުގެ އެކަލޭގެފާނު އަދާކޮށް ދޭކަމުގެ ގަނޑުމަތީން
ކުރެއްވި ނަހީތަކުން ދުރުހެލިވުމާއި، އަދި ތަބާވެ ހިފެހެއްޓުމުގައި އަމުރުފުޅު އެކުވެރިވުމާއި، ސުންނަތުގެ އަމަލުތަކާ
ވަރުގަދަ ވަކިކަމާއި ޤާނޫނު ހިފެހެއްޓުމާއި، ދީނުގެ އެކުވެރިކަމާ ވަޒީފާތަކުން ޤަބޫލުކުރުމާއި، ހިތްވަރުކުރުމާއި،
އެކުވެރި ދަޢުވަތުގެ ކުރިއެރުން ފިލުވައި ޤަބޫލުކުރުމާއި، އެކުވެރި (ސުންނަތް ބަލަހައްޓައިދިނުމާ) މުޙިއްމު
އަޙަދީޘްތަކަށް ތަބާވުމާއި، މުޙައްމަދު އަޙުލުބައިތަށް ތަޢުޒީމްކުރުމެވެ. ދެންފަހެ އެކަލޭގެ ރަސޫލާ ﷺ
އަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވުމީ: އެކަލޭގެފާނުގެ ނަބީކަން ތެދުކުރުން، އެކަލޭގެފާނު ގެނެސްދެއްވި ވަޙީއަށް ތަބާވުމާ

ގޮވާލެއްވި ކަންތައް ޝުކުރުކުރުމާއި، އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅުތަކާ ނަހީކުރެއްވި ކަންތަކަށް ޚިލާފުވެރިކަން
އަޅުކަމުގައި ގަދަރާއާ މަސައްކަތްކުރުމާއި، އެކަލާނގެން ބުނުއްވުމާ ސިފަތަކާގޮތުގެ ބެލުމާ
ޚިދުމަތުގައި، އެކަލާނގެ (ބަސްފުޅާއި ބުނުއްވުމުގެ) ކުރިއަށް އަދި އިސްލާމްދީނުގެ ކަމުގައި،
އެކަލާނގެ ބަސްފުޅު މަސްއޫލުކުރުމާއި، އެކަލާނގެއަށް ޝަރީޢަތުން އިޚްލާޞްތެރި ކަލާމާ
ނަޞީޙަތްތެރިވުމަކީ، އަދި ދަޢުވަތު ފޮނުވުމުގައި އެކަލާނގެ މަގު ދިރުވުމާއި، ސުންނަތް ދިރުވުމާއި،
އެކަލާނގެ ވިދާޅުވި ދެއްކެވި ހިތާ ބަސްފުޅުތަކުން (ނަބިއް) ތުރާތުތަކާއި ކުރުމުން
ނަޞީޙަތްތެރިވެ...ދުރުހެލި މުސްލިމުންގެ އިމާމުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވުން ދަންނަވާ، އިމާމުންނަށް
ހުރަހަކާއި ހަރަކާތްތެރިވުން އާއި އަދި އުޅޭނެ ހުރިހާ މިއްލަތުގެ ކަންކަމާއި ބަލާލުމާއި ތާއީދުކުރުމާއި
މިންވަރު. އެގޮތުން އެބައިމީހުންނަށް ނަޞީޙަތްތެރިވުމަކީ: ޙައްޤުކަންތަކުގައި އެބައިމީހުންނަށް
ޚިދުމަތްކުރުމަށް ގަދަރާއާ މަސައްކަތްކުރުމާއި، އެބައިމީހުންގެ ފަރުމާނަށް ނަސޭހަތްދިނުމާއި،
އެބައިމީހުންނާއި ކަތިލުމުގައި އެހީވުމާއި ދަޢުވަތު ޙައްޤުކުރުމާއި، އެބައިމީހުން ސަލާމަތްކުރުމާއި
އަޑުއެހުމާއި، އެބައިމީހުންގެ ހިތްހަމަ ނަސީހަތްދީ ނަސީޙަތް އުނގެނުމާ ފާޑުކިޔުން
އެބައިމީހުންނާއި ދަޢުވަތު ކަމަށް ހިތްހަމަ ނަސީޙަތްތެރިވުމާއި، އާދޭސްކުރަމުން އެބައިމީހުން
ސަލާމަތްކުރުމާއި، އެބައިމީހުންނަށް ދަޢު ފުރުޞަތާ ބަރަކަތުގައި ކަމުގެ ދެކޮޅަށް ދުޢާކުރުމާއި،
އެބައިމީހުންނަށް އިސްތިޤާމަތު އަދި ދުޢާކުރުމާއި....ދުރުހެލި މުސްލިމުންގެ ނަޞީޙަތްތެރިވުން ދަންނަވާ،
އާންމުންނަށް ނަޞީޙަތްތެރިވުމަކީ: ދީނުގެ ކަންތަކުން އެބައިމީހުން ޖާހިލުވެގެންވާ ކަންތައް
އުނގަންނައިދިނުމާއި، މަޞްލަޙަތުތަކަށް އެބައިމީހުންނަށް އިރުޝާދުދިނުމާއި، އެބައިމީހުންނަށް
ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރުން ނުބައި ކަންތައް ނަހީކުރުމާއި، އެބައިމީހުންނަށް ރަޙުމްކުރުމާއި، އެބައިމީހުންގެ
ބޮޑެތިން ދުވަސްވީމީހުންނަށް ޤަދަރުކުރުމާއި، އެބައިމީހުންގެ ކުޑަކުދިންނަށް ތަރުބިއްޔަތުކުރުމާއި،
އެބައިމީހުންނަށް ހެޔޮ ވަޢުޡުދިނުމުގައި މުޢާމަލާތުގައި ދުރުހުރުމެވެ..."

ﷲ ތަޢާލާ ވިދާޅުވެއެވެ: {إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ.} (البقرة: 159)

މާނައީ: " ހަމަކަށަވަރުން ބަޔާންވެގެންވާ ހެކިތަކާއި ތެދުމަގުގެ ތެރެއިން ތިމަންރަސްކަލާނގެ
ބާވައިލެއްވި ތަކެތި މީސްތަކުންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފޮތުގައި ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަށްފަހު، އެތަކެތި

الله ތަޢާލާއީ ދޮގަން ބައްލަވާވޮޑިގެންނާ، އައްސަވާވޮޑިގެންނާ، ދަންނަވާވޮޑިގެންނާ އިލާހެވެ. އެކަލާނގެ ދެއަމްބުރުވަނީ ހުކުމިފުޅުތަކާވިގެންނެވެ. ހަމަޖެހިވަޑައިގަތުމުގެ ކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެއަށް އަހަރެމެން އެކަލާނގެ ބޭނުންވެއެވެ. ބައިގަނޑެއް އުޅުއްވި ޙުކުމްތަކުގެ މުސްތަޤްބަލާ ނިޔާ ދަނޑިވަޅުގައި އީމާންކަން އަވަހަށް ހާމަކުރެއްވުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އޮޅުވާލަދީ ނުލެއްވުމެވެ. އަދި ޚިޔާނާތްތެރިކަން އިސްލާމްކަމާ ދޭތެރޭ ފުރިހަމަ ކުރެއްވި، ދަށަށް ނުލެއްވުމުގެ މިސާލުވެސް

ވަންހަނާކުރާ މީހުން (ތިމާގެލޯތަކެވެ!) އޭގެރީތި އަހުރުމެން الله ތަޢާލާގެ ޙަޤީގަތް ދަނެގަނެވެ. އަދި ތަޢާލާގެ ދެކެވެނީ މިންވަރު އޭގެރީތި ތަޢާލާގެ ދެކެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރައްވާފައެވެ: {وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ.} (آل عمران: 187)

މާނައީ: "ތިޔަ ދޭތެރެއިން މީހުންގެ ކިބައިން الله ބަސްދީކަމަށް ހިތްޖެހިއްޖެ ހަމަގޮތުގައި ކޮށްދެނެވެ! އެ ބަސްބަހާ މީޤާތުގެ މީސްތަކުންނަށް ދެ ތިޔަ ބަޔާންކޮށް ދިނުމަށާއި، އެ ތިޔަ ވަންހަނާ ނުކުރުމަށް ހިތްޖެހި ބަސްބޮލެ. ދެން، އެއުރެންގެ ފުރަގަހަށް އެ ބަސްބޮ އެއްލައިލިއެވެ. އަދި، އެއުރެން އެ ތިޔަކަން ކުޑައަގެއް ގަތެވެ. ފަހެ، އެއުރެން އެ ގަނެގަތް ތަކެތީގެ ނުބައިކަމެވެ!"

ފަހެ ނަޞީޙަތްތެރިވުން ވަންހަނާކުރުން، ޙައްޤު ބަޔާންކުރުންހުރި އެކަމުގެ މައްޗަށް ވަޑިނުގެ ބަސްފުޅުތަށް އަވަސްފައިވާ ކަމެކެވެ. މިއަދު މީސްތަކުންނަށް އެންމެ ބޮޑަށް ވަންހަނާކުރުން ފުރުވާ ނަޞީޙަތްތެރި: ތަޢުލީމު އުނގެނުމުގައި، އަޚްލާގުގައި ވަރުބަދަލު ބަޔާންކުރުމުގައި، އިސްލާމްކަން ގެއްލި ކަންތަކަށް އަތުވެއްޖެނަމަ މީހުން ކާފިރުކުރުމުގެ ވާޖިބެއް، އަދި އިސްލާމްކަމުގެ ދަރުމަވަންތަ ފަދަ ކަފުރާއި ސިފަތަކުގެ ބަލަދުވެއްކަމާ މީހުންނާއި ބޭރުވެރިންގެ ފަރާތް މީސްތަކުންނަށް ބަޔާންކުރުމުގައި، އަދި އޮބައިމުހުންނައިގެން އިންޒާރު ދިނުމުން ހަރުހުރި ފުރުވާލެވޭކުރުމެވެ.

މަނާނުކުރައްވައެވެ. އެކަލާނގެ ޙިކުމަތްވަންތަކަމާއި ފަޟްލުވަންތަކަމުން އެބައިމީހުންނަށް އެދީނުގެ ނިޢުމަތް ދެއްވިއެވެ. ފަހެ އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދުހުއްޓެވެ.[96]

[96] އަޅުތަކުންނާއި އަޅުތަކުންގެ ހުރިހާ ޢަމަލެއް -ނުބައިވިޔަސް ހެޔޮވިޔަސް- ޚަލްޤުކުރެއްވީ الله އެވެ. އަދި الله އާއި ޝަރީކުކުރުވުމާއި، ޖިންނާއި، ވައްކަމާއި، މީހުން މަރުމާއި، ހުރިހާ ނުބައިކަމެއްވެސް އެއީ އެކަލާނގެ ޤަޟާޤަދަރުގެ ކަމުނީ އިރާދަފުޅުން އެކަލާނގެ ޚަލްޤުކުރުއްވުމު ކަންކަމެވެ. އެހެނީ އެކަލާނގެ ވެރިކަމުގައި، އަދި އެކަލާނގެ މިލްކުވެރިކަމުގައި އެކަލާނގެ އިރާދަނުކުރައްވާ އެއްވެސް ކަމެއް ނުހިނގާނެއެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލާނގެ ޝަރުޢީ އިރާދަފުޅުން އެކަންތައްވެސް މަނާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އެކަންތަކަށް ރުއްސަވާ ކާފިރުވުމެއްވެސް ނުވެއެވެ. އަދި ޝިރުކުކުރުމަށް ރުއްސަވާ ކާފިރުވުމެއްނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިހާރު ނުބައި ކަންތައްތަކަށް އަރައިގަތުމަށް ފުރުޞަތުދޭނެ ބުރައަށް ދިނީގެންނެވެ. الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ. إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} (الصافات: 162-163)
މާނައީ: "ނަރަކައަށް ވަންނަހުރި މީހަކު މެނުވީ، ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ގޮވާލައިގެނެއް ނުފެތޭނެއެވެ."

މިއާޔަތުގެ ތަފްސީރުގައި އިބްނު ޢައްބާސްއާއި، މުޖާހިދުއާއި، އަލްޙަސަނުލް ބަޞަރީ رحمهم الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: «الشَّيَاطِينُ لَا يَفْتِنُونَ بِضَلَالَتِهِمْ إِلَّا مَنْ قَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ أَنْ يَصْلَى الْجَحِيمَ» (القدر للفريابي: 319)
މާނައީ: "الله ތަޢާލާ އެމީހަކު ނަރަކައަށް ވަނުމަށް ވާޖިބުކުރައްވާފައިވާ މީހަކު މެނުވީ، ޝައިޠާނުންގެ ގެއްލުވުމުން ފިތުނަވެރިކޮށްނުލެވޭނެއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {...وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ.} (المائدة: 41)
މާނައީ: "الله އެ ފިތުނަކަށް ލެއްވުމަށް އިރާދަކުރައްވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، الله ގެ ބަޗާކުރުމުން އެހީދޭނެ އެއްވެސް ކަމެއް ކަލޭގެފާނަކަށް މިލްކުވެގެން ނުވާނެއެވެ. އެއުރެންނަކީ،

އެއުރެންގެ ހިތްތައް ޖެހިލުނުކުރުވުމަށް اللہ އިރާދަކުރެއްވިގޮތަކަށް ވީހެންނެވެ. އެއުރެންނަށް ދުނިޔޭގައި ހުރި ނިކަމެތިކަމެވެ. އަދި އާޚިރަތުގައި އެއުރެންނަށް ބޮޑުވެގެންވާ އަޒާބުހުރުމެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރައްވައެވެ: {أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا} (مريم: 83)
މާނައީ: "ކާފިރުވި މީހުންގެ މައްޗަށް ހަމަކަށަވަރުން، މިސްކީނުކަމުގެ ޝައިޠާނުން ފޮނުއްވާ ފޮނުއްވީމުކަން، ކަލޭގެފާނު ނުދެކެވަޑައިނުގަންނަވަނީހެއްޔެވެ؟ އެ ޝައިޠާނުން އެއުރެންނަށް ވަސްވާސްދީ ގެއްލުންދިނުމަށެވެ."

އާޖުއްރީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (قَدْ أَخْبَرَكُمُ اللَّهُ تَعَالَى يَا مُسْلِمُونَ أَنَّهُ يُرْسِلُ الشَّيَاطِينَ عَلَى مَنْ لَمْ يَجْرِ لَهُ فِي مَقْدُورِهِ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ، فَيُضِلُّهُمْ بِالشَّيَاطِينِ، فَيُزَيِّنُونَ لَهُمْ قَبِيحَ مَا هُمْ عَلَيْهِ، وَقَدْ أَخْبَرَنَا اللَّهُ تَعَالَى أَنَّهُ هُوَ الَّذِي فَتَنَ قَوْمَ مُوسَى، حَتَّى عَبَدُوا الْعِجْلَ بِمَا قَبَضَ لَهُمُ السَّامِرِيُّ، فَأَضَلَّهُمْ بِمَا عَمِلَ لَهُمْ مِنَ الْعِجْلِ، أَلَمْ تَسْمَعُوا إِلَى قَوْلِهِ لِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: {فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ}...)
(الشريعة للآجري: 714/2)

މާނައީ: "އޭ މުސްލިމުންނޭވެ! اللہ ތަޢާލާ، އެކަލާނގެ މިންވަރުފުޅުގައި މުއުމިނަކަށްވުމަށް ކަނޑައެޅުއްވާފައިނުވާ މީހުންގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ ޝައިޠާނުން ފޮނުއްވާވަޑައިގަންނަވާކަން އެކަލާނގެ އެވަނީ މިތަކެތި ހުންނަނީ ކަށަވަރުކޮށްދެއްވާފައެވެ. ދެން އެޝައިޠާނުން މުދުވެރިކަމާ އެކަލާނގެ އެބައިމީހުން މަގުފުރެއްދެއްވާނެއެވެ. އެބައިމީހުން އެ ޝައިޠާނުން ހުރިހާ ގޮތަކުން އެބައިމީހުން ބީރައްޓެހިކުރާނެއެވެ. އަދި ސާމިރީއަށް ނަގާ ފައިދުން ބަޅިއެއް (ހަތަރުދިގު ގެރިއެއް) މޫސާގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުން އަޅުކަންކުރުމަށް ފިތުނަފިލުވައިދިނީ އެކަލާނގެކަން اللہ ތަޢާލާވެސް އަޅުގަނޑުމެންނަށް ހަބަރުދެއްވާފައެވެ. ދެންފަހު ސާމިރީ ހަދައިދިން ބަޅި ސަބަބުން اللہ ތަޢާލާ އެބައިމީހުން މަގުފުރެއްދެވީއެވެ. އެކަލާނގެ މޫސާ عليه السلام އަށް ވަޙީކުރެއްވި ބަސްފުޅު ތިޔަ އަޑުނާހަނީހެއްޔެވެ؟

{...فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ.} (طه: 85)
މާނައީ: "....ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާގެ ފަހުން ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމު، ފިތުނައިގައި ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުން ފިތުނަފިލުވައިގެންވީމެވެ. އަދި އެއަސާމިރީއަށް (އާ ބަޅިން މިހާރު) އެއުރެން މަގުފުރެއްދިއެވެ..."

އަދި ދަންނާށެވެ! މަރުވާހިނދު އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރު ދިނުމަށްޓަކައި ބިން ވައްތަރަކަށެވެ:

ބުނެވޭނެއެވެ: "އޭ الله ރުހިވޮޑިގެންވާ އަޅާއެވެ! الله ގެ ރުހިވޮޑިގަތުމާއި ސުވަރުގޭގެ އުފާވެރިކަން ހުއްޓެވެ.' އަދި ބުނެވޭނެއެވެ: 'އޭ الله ގެ ޢަދުއްވާއެވެ! الله ގެ ކޯފާއާއި ނަރަކައިގެ އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރު ކާފަރުން ހުއްޓެވެ.' އަދި ބުނެވޭނެއެވެ: 'އޭ الله ގެ އަޅާއެވެ! (ފިރުޢައުނު) ބަދުނަސީބުކަމުގެ ސުވަރުގޭގެ އުފާވެރިކަން ދިމާއަށް ހުއްޓެވެ.'

މިއީ އިބުނު ޢަބްބާސްގެ ބަސްފުޅެވެ.[97]

ދަންނާށެވެ! ސުވަރުގޭގައި އުނގު ފިރިހެމަކީ الله އަށް ބަލާނެ ބަޔަކީ (ދުނިޔޭގައި) ޙައްސަދިރި މުސްލިމުންނެވެ. ދުނިޔޭގައި ފިރިހެނުންނެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ބަޔަކުގައިވާ ހަމަޖެހުންނެވެ. އެއީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތައިންނެވެ:

ޢުމަރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَوْ أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ لَا يُعْصَى مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ، وَهُوَ رَأْسُ الْخَطِيئَةِ...) (الشريعة للآجري: 312، والقدر للفريابي: 310)

މާނައީ: "الله ބޭނުންފުޅުވި، އެކަލާނގެއަށް އުޅުއްވުމެއް އިސާރަތްކުރައްވާނަމަ، އެކަލާނގެއަށް އިބްލީސް ހައްދަވާނުކުރައްވާނެއެވެ. އޭނާއީ ނުބައިކަމުގެ ބޮޑެވެ..."

[97] މުއުމިނުން އަދާ މަރުވާހިނދު އުނގާނައިން އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވުމަށްޓަކައި ފުރިހަމަ ސުންނަތުގެ ނަފްސުތަކެއް އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި ކާފަރުން މަރުވާހިނދު الله ގެ ކޯފާއާއި ބަދުބަޚުތުގެ ހަބަރުދެއްވުމަށްޓަކައި އައިސްފައިވެއެވެ. ދުނިޔެ ދިނުމަށް ހަބަރުގައި މުޢުއްމިނު ބަދުނަސީބުކަމުގެ ހަބަރުވެސް ބޭނުން ފުރިހަމައަށް އަރައިގަތް ނުވާ ސުވަރުގޭގެ މަރުވާއްޖޭމީހާއަށެވެ. އެގޮތުން الله އިރާދަކުރެއްވުމާ އެބަގޭ ފުރިހަމަ ޞިއްޙަތާ ސުވަރުގޭ ވައްދަވާއެވެ. ނުވަތަ އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާވިޔަވަ އެނާއެން ޖިރިހަކުރައްވާމަހުފިލާ ސުވަރުގޭ ވައްދަވާއެވެ. އެހެންކަމަކު މިފަދައިން ވިންވަހަ ވައްތަރުގައި ބަޔާންވެގެންވާ އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވުމުގެ ބަސްފުޅު އިބުނު ޢަބްބާސްގެ އަރިހުން، އަދި އެހެން ނަށްޖަވާންވެސް ރިވާވައިފައިވެއެވެ.

(إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ القَمَرَ ليلة البدر، لاَ تُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ...) [98]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ސާދަވީރޭގެ ހަނދު ތިޔަބައިމީހުން ފެންނަފަދައިން ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ރައްބު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފެންނަހުށްޓެވެ. އެކަލާނގެ ފެނުމުގައި އެއްވެސް ދަތިކަމެއްނުވާހުށްޓެވެ..."

މިކަމަށް (އެބަހީ: ޤިޔާމަތްދުވަހު މުއުމިނުންނަށް الله ތަޢާލާ ފެންނާނެކަމަށް) އީމާންވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި މިކަމަށް އިންކާރުކުރުމީ ކުފުރެވެ.[99]

الله ތިބާއަށް ރަޙުމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! އިސްތިހުޒާއާއި، ކަލާމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ޖަދަލުކުރުމާއި، ދެބަސްވެ އަރައިރުންވުމުގެ ސަބަބުން މެނުވީ އެއްވެސް ޒިންދީގުކަމާއި، ކުފުރާއި، ޝައްކާއި، އެއްވެސް ބިދުޢައާއި، މަގުފުރެދުމާއި އަދި ދީނުގައި އެއްވެސް މަގުއޫދުމެއްނުވެއެވެ.

الله ތަޢާލާ މިހެން ވަޙީކުރައްވާފައިވާހިނދު:

[98] رواه البخاري: 7434، ومسلم: 633

[99] ޤިޔާމަތްދުވަހު މުއުމިނުންނަށް الله ތަޢާލާ ފެންނާނޭކަމަށް އައިސްފައިވާ ޙަދީޘްތައް އިސްވެ ބަޔާންކުރެވި ހިނގައްޖެއެވެ. ދެންފަހު މުޢައްލިފު މިތަނުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައި މިވާ ތަރުޖީބާއިމުދު ދަންނަށް، ޤިޔާމަތްދުވަހު އެންމެ ފުރަތަމަ އެކަލާނގެ ފެންނަހުރި ދުނިޔޭގައި ޚިޔާނާތްތެރިވެގެންވީ މިހެންކަމަށް ބަތިކަރި ޙަދީޘެއް އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި އެކަމުގައި އައިސްފައިވާ އަޙާދީޘް ޞައްޙަވެގެންވެއެވެ. ދެން ޖިހުމުންނަކަށް އެއަށްފަހު ތަޢުބީލުކުރެވޭނެ އައިސްފައިވާ އެއްވެސް ނައްޞެއް ނުފެނެއެވެ.

{مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا...}[100]

މާނައީ: "ކާފަރުވީމީހުން މެނުވީ الله ގެ އާޔަތްތަކާއިމެދު ޖަދަލުކޮށް ނުހަދައެވެ..."

ދުރަބަސްވެ އަރައިރުންވެ ޖަދަލުކުރުމަކީ ކުރިގެން އަރައިގަންނަނީ ދެން ހިރިޝްއައްހެއްވެ!

ފަހު ތިބާގެ މައްޗަށްވަނީ ބޮޑުނަބާ ހިތްވަރެވެ، އަޤީދާތަކާއި އަޞްލުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ރުހި، (އެއާއި ޚިލާފަށް ބަޔަކު ބުނާ އަދަބުކުރުމުން) ހުއްޓި ހަނުހުރުމެވެ.

އަދިވެސް (ސުންނަތުގެ ޝާރިޙުގައި) الله ތަޢާލާ، ނަރަކާގައި ހަލާކުވަމުންދަން ކަސްތަކުތަކާއި ހިމާޔާތަކުން އަޑުބޮޑުކޮށްވާހަކަދަން އިމާންވުންވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އެޤީދާތަކިއްޔާއި، އެބައިމީހުންގެ މަލިންނާއި، އެބައިމީހުންގެ ދަލީންވެސް ވަނީ އަޑިޔާރެވެ. އެހެން ޖަހުމީން -އެމީހުންގެ ތަބާވެ ހިޝާމު އަލްފުޟީ- ބުނަނީ: ' الله އަޑުބޭނުން ވާކަށް ކަނަވާގެ ނަރަކަ އިގައި ކައިރިގައި (ވަރަށް ދުރުގައެވެ.)' އާރާ الله އާއި އެކަލާނގެ ދަރުސާގެ ބަސްފުޅު ރައްދުކުރައެވެ.[101]

---

[100] غافر: 4

[101] ހިޝާމު ބުނު ޒަމާރު އަލްފުޟައިލު މުޙައްމަދުބިން ޔޫސުފުގެ ތޭގެ ދީނުއިރުންކަމުގައިވާ އަބޫބަ ހުދައިލް އަލްއަހުލާދުވާއި، އަހުސަނުއަލްމުދުގެ އުކުފުރިއްޔާތު. އަދި ހިޝާމުއްރުޙާ ހިޔާ ދިރާޔާއް ޔާސީރަން ނިސްބަތްވެއެވެ. މީނާވެސް މިއީ މުރުތައްދުވެގެންވާ ކާފަރެކެވެ. އެގޮތުން ސުވަރުގެއާއި ނަރަކަ މިހާރު ހަލާކުވެއްވިގެންވާނަމަ އެއީ ކަލާމުވިގެންވާނެ ހަލާކުވެއްވިގެން. އެހެން މިހާރު އެދުއަށް ބޮންތުވެ. ބާކަރު ކަމުއްކަމަކަށް الله ތަޢާލާ އަށް އެއްވެސް ބަޔާނެއް ނުކުރެއެވެ. އަދި ސަބަބުތަކަށް އިންކާރުކުރައެވެ. އެބަޔަކީ ސަބަބު ނިސްބަތްކުރާން ހުރިހާ ޑްރޭޓެސް ރިވާޔަތްކުރާ، އެއްނގަލުން ނަރަކާ އެކަލާނގެ ދަރުވިޔާތާ ކާފިރުންނަށް އަޑުބޭނުމްވާކަމަށް ނުބުނާކަމަށްވެއެވެ. އެހެން އަޑުބޭނުމްވާކަމަށް ނަރަކަ އެކަލާނގެ ބޮންތުވެ ބޮޑުގެ ނަރަކަޔާހިނދު ނަރަކައިން އަޑުބޭ ދުއްވައިއެވެ. ބޮންތުފިލާ ގެންނަވާ ނަރަކާ ވިހިނުދު އެކަލާނގެ ޑެއްޓަބާ

ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ފަރުޟުނަމާދުވެސް ފަސްނަމާދެވެ.

އޭގެ މައްޗަށް އިތުރެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އެނަމާދު ވަގުތުތަކެއް އުނިކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ދަތުރުމަތީގައިވެސް ދެރަކުޢަތް ކުރުމެވެ. މަޣްރިބު ނަމާދު ފިޔަވައެވެ. ފަހެ ފަސްނަމާދަށްވުރެ ގިނަ ނަމާދު ފަރުޟުވެގެންވާކަމަށް ބުނެފި މީހާ ބިދުޢަހަދައިފިއެވެ. އަދި ފަރުޟުނަމާދު ފަސްނަމާދަށްވުރެ މަދުވެގެންވާކަމަށް ބުނެފިމީހާ ބިދުޢަހަދައިފިއެވެ. އެނަމާދުތަކުން އެއްވެސް ނަމާދެއް އޭގެ ވަގުތުގައި ނޫނީ الله ގަބޫލުނުކުރައްވާނެތެވެ. ހަނދާންނެތިއްޖެނަމަ މެނުވީއެވެ. ފަހެ އޭނާއަށްވެސް އުޒުރު ލިބިގެންނެވެ. އޭނާ ހަނދާންވުމުން އެނަމާދު ކުރާނީ ހިނދެވެ. ނުވަތަ ދަތުރުވެރިއެއްކަމުގައި ވާނަމައެވެ. އޭނާ އެދުނަމަ ދެނަމާދު ޖަމްޢުކޮށް ކުރެވިދާނެއެވެ.

އަދި ޒަކާތްވެސް ރަނާއި ރިހިނާއި، ކަދުރުންނާއި ގޮވާމުންނާއި، ދާއްބާ (ނަބާތުފުރިން)ނެވެ. އޭގެ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގެ މައްޗަށެވެ. ފަހެ އޭނާ އަމިއްލައަށް ޒަކާތް ބަހާލުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި އިމާމަށް ޒަކާތް ހަވާލުކުރުންވެސް ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.

ނޫނެވެ. އަދި މަތުލޫފައިވާ ބިމަށް ވާރޭ ވެހުމުން އެކަޅާނގެ އުބިން ދިރުއްވައިފިއެވެ. އެވާރު ގުދުވިރުކަމަށްވާއެއް ނޫނެވެ. އަޝްޢަރީންފަދަ މީހުންވެސް މިފަދައިން އަސްބާބުތަކަށް އިންކާރުކުރާކަމުގައިއެވެ. އެގޮތުން ވަޞީލަތުން އެއްޗެއް ބެރި ނުކުރެވޭނެކަމަށް ބުނެއެވެ. އެހެންނަކަމަކު ވަޒީ ހިންގާލިންދު ބިރުކުރުން الله މުޢުޖިޒާކަމުގައިވެއެވެ. ފެން ބޭހަކަށް ކުރިއަށްކުރޭ ނިޔާޒާވެއެވެ. އެހެންނަކަމަކު ފެންބޭހިނދު الله ކުރިއަށްކުރުން ވާއްވައިވެއެވެ. މިއީ އަހުލުއްސުންނަތު ވަލްޖަމާޢަތުގެ ތަޢުލީމް ކަމާގުޅޭ ގޮތެވެ. އެހެން ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ސަބަބުތަކުގެ ބާރު ކަޝްފުކުރައްވައެވެ. އަދި الله ވަޖުދު ސަބަބުތައް ޝަރުޢީކުރެއްވި ޢަމަލުތަކުގައި އަސަރުކުރުން ލައްވާފައިވެއެވެ.

ދަންނާށެވެ! އިސްލާމްކަމުގެ އަސްލު ފުރިހަމަކަމަކީ: الله ފިޔަވައި ޙައްޤުވެގެން އަޅުކަންވެވޭ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވާކަމަށް ހިތްވުމާއި، މުޙައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ އަޅާ އަދި ރަސޫލާކަމަށް ހިތްވުމެވެ.

އަދި الله ވަޙީކުރެއްވި ބަސްފުޅެއްވެސް ހަމަ އެވަޙީކުރެއްވިގޮތަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވި ބަސްފުޅުތަކާއި ޚިލާފުވުމެއް ނުވެއެވެ. އެކަންވެސް އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވި ހިނދެއްގައެވެ.

އަދި (ދީނުގެ) ހުރިހާ ޝަރުޢުއަޙުކާމް އިލާހުވަޙީއެކެވެ.

އަދި ދަންނާށެވެ! މުސްލިމުންގެ ބާޣީވެރިކަމުގައި ގަދަވެއްޖެނަމަވެސް ހުއްދަވެގެންނެވެ. އެއީ ޤުރުއާނާއި އިސްލާމްދީނާއި ސުންނަތުގެ ބުނުމުތަކުގެ މައްޗަށް، އެއްވެސް ބަދަލުކުރުމެއް ވެއްދުމެއްނެތި، ނުވަތަ އަނިޔާވެރިކަމެއް ނުވަތަ ބާއިންސާފުވުމެއް ނުވަތަ މަކަރުވެރިކަމެއް ނުވަތަ ޤުރުއާނާއި ޚިލާފުވުމެއް ނުވަތަ ޢިލްމާއި ޚިލާފުވުމެއް ނެތި ގޮތުގައި ގަނޑުވެއްޖާ ހިނދެއްގައެވެ.[102]

---

102 އަލްޠަޙާވީ މުސްލިމުންގެ ބާޣީވެރިކަމުގައި ހިނގާ މުޢާމަލާތްތައް، ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ ބުނުމަކާއި ޚިލާފުވެގެން ނުވާނަމަ ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. الله ތަޢާލާވަނީ ޤުރުއާނުގައި ވިދާޅުވި ހުއްދަކުރެއްވިކަން އަންގަވާފައިވެއެވެ. އަދި ކިޔުއްމަ، ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ އެބަސް ނައްޞުތަކުގައި އަމިއްލައަށް މަސައްކަތްކޮށް ރިޢާޔަތްކުރަން މަސައްކަތްކުރުމަށް އަންގަވާފައިވާއެވެ. އަދި ހުރިހާ ނަޞީޙަތްދިނުމަށްވެސް މަސައްކަތްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ސަލަފުންގެ ތަރައްގީފުށް ވިދާޅުވުމުގައި ޤަބޫލުކުރެވެއެވެ. އަދި އެކަމު އެންމެ ހުރި މުރާޖަޢާ ދީނުގެ އަމިއްލަ އެދުން މަސައްކަތްތެރިކަން ހުރި ބަހާލާ ތަނަވަސްކަމަށް އަހަރެމެންނަށެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ވެރިން ސަލާމަތާ ކަންކަމަށް އަދާކުރުން ދީނުގެ ވެރިންނަށް، އެކަމާއެކު ފުރުޞަތުގައި ރިޢާޔަތްތެރިވުން ހުއްޓަ ގޮތްގޮތުން މަސައްކަތްކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި ވިދާޅުވެފައިވާ ކަރުދާސް މިހާ، الله ގެ ދީނުން ވިދާޅުވެފައި މުރާލާތުގެ ބުނުމަކަށް އަނގަބަހުން ދަސްކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

އަދި ޝަރުޢުގާ ޝުބުހަ އުފެދޭ ކަންތަކުން ޚާއްޞަކޮށް މުޢާމަލާތުގައި ދުރުވެގަތުން ރުއްޖެވެ. އެހެނީ ބަޔާންކޮށްދީގައި ކައި އެއްޗަކުން ހަރަމްގައި ޖަހާ މަސްވެރި ނަރަކާގައިކަމުން ބަރާބަރުގައި އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި ފަހު ޒަމާނުގައި ރިބާއުން ފެތުރިގެން، އެކަމުން ދުރުވާ މީހާއަށްވެސް އޭގެ ހިރަފުސް ޖެހޭނެކަމަށް ރިވާކުރެވިފައިވެއެވެ.

ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رضي الله عنه ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: «لَا يَبِعْ فِي سُوقِنَا إِلَّا مَنْ قَدْ تَفَقَّهَ فِي الدِّينِ» (رواه الترمذي: 487)

މާނައީ: "ދީނުގައި ފިޤުހުވެރިވެގެންވާ މީހަކު ފިޔަވާ އަހަރުމެންގެ ބާޒާރުގައި ވިޔަފާރިއެއް ނުކުރާށެވެ."

އެބަހީ: އޭނާ އުޅޭ މުޢާމަލާތުގައި ވިޔަފާރިއާއި ގުޅޭ ޙުކުމްތަކުގެ ޤާނޫނުތަކުން ބާބުން ދިރާސާކޮށް ދީނުން އުގެނެގަތުމެވެ.

މީގެ އަދި ބުން ޢުމަރު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން އައިސް ނަޤުލުކުރެވިފައިވެއެވެ: 'ވިޔަފާރިއަށްވުރެ ކުރިން ފިޤުހު ދަސްކުރުން ބޭނުމެވެ.' އެހެނީ ވިދާޅުވިއެވެ: «الْفِقْهُ قَبْلَ التِّجَارَةِ، إِنَّهُ مَنْ تَجَرَ قَبْلَ أَنْ يَفْقَهَ ارْتَطَمَ فِي الرِّبَا ثُمَّ ارْتَطَمَ» (الفقيه والمتفقه: 173/1)

މާނައީ: "ވިޔަފާރިކުރުމުގެ ކުރިން ފިޤުހު (އުނގެނުން) ހުއްޓެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ފިޤުހުވެރިވުމުގެ ކުރިން ވިޔަފާރިކުރާ މީހާ ފަތައިފި ރިބާގައި ފައިބާއިރެވެ. އެއަށްފަހުވެސް ރިބާގައި ފައިބާއިރެވެ."

ތަވައްކަލުވުމާއިމެދު އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله އާއި ސުވާލުކުރެއްވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: «التَّوَكُّلُ حَسَنٌ، وَلَكِنْ يَنْبَغِي لِلرَّجُلِ أَنْ لَا يَكُونَ عِيَالًا عَلَى النَّاسِ، يَنْبَغِي أَنْ يَعْمَلَ حَتَّى يُغْنِيَ نَفْسَهُ وَعِيَالَهُ، وَلَا يَتْرُكُ الْعَمَلَ» . قَالَ: وَسُئِلَ أَبِي \ - وَأَنَا شَاهِدٌ - عَنْ قَوْمٍ لَا يَعْمَلُونَ، وَيَقُولُونَ: نَحْنُ مُتَوَكِّلُونَ، فَقَالَ: «هَؤُلَاءِ مُبْتَدِعَةٌ» (الحث على التجارة للخلال: 109)

މާނައީ: "ތަވައްކަލުވުން ހެޔޮކަމެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް މީސްމީހުންނަށް ބަރުދަނެއް ނުވުމަށް މީހާއަށް ކަމުދެއެވެ. އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފުސާއި އޭނާގެ އަނބިދަރިންނަށް ފުދުންތެރިކަން ހޯދައިދިނުމަށް މަސައްކަތްކުރަން ޖެހެއެވެ. އަދި މަސައްކަތްކުރުން ދޫކޮށްނުލާށެވެ.' ދެން 'ތިމަންނަމެންނީ ތަވައްކަލުވާ މީހުންނޯ!' ބުނެ މަސައްކަތްނުކުރާ ބަޔަކާއިމެދު އަޅުގަނޑުގެ ބައްޕައާއި ސުވާލުކުރެއްވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބައިމީހުންނީ ބިދުޢަވެރިންނެވެ.'"

ﷲ ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ދުނިޔޭގައި އުޅޭހިނދަކު އަޅާ އާއި އުއްމީދާއި ބިރުވެރިކަންވާން ޖެހޭނެއެވެ. އެހެނީ އޭނާ މަރުވާނީ، އަދި އޭނާގެ ރަބުމެދު ނިކަމެތިވެ، އަދި ﷲ ޢައްޒަ ވަޖައްލާއި ބައްދަލުކުރާނީ ކަންނޭނގެއެވެ. މަތިވެރިކަމެއް އޭނާއަކަށް ނޯންނާނެއެވެ. އޭނާ ހެޔޮގޮތުގައި ހީކުރުމަކުން ފިޔަވައި ރަބަށް ކެތްތެރިވާން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ނަފްސަށް ފާފަތަކުން އިސްރާފުކޮށްފައިވިޔަސް މަރުވާހިނދު ﷲ ތަޢާލާއިގެން (ހެޔޮ) ހުސްނުއްޒަން ކަށަވަރުކުރަންވާނެއެވެ. އަދި ﷲ ތަޢާލާއިގެ އޭނާ ރަނގަޅަށް ހިތްވަރުކުރަންވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ފާފަތަކުގެ މައްޗަށް ބިރުވެތިވާންޖެހެއެވެ. ފަހެ ﷲ އޭނާއަށް ރަޙްމަތްލައްވައިދިނުމަށް އެކަލާނގެ އާއި ފެންވަރުގެ ހުށަހެޅުމަކުންނެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ޢަފޫވުމަށް ރަޙްމަތްލައްވައިދިނުމަށް އާއި އޭނާގެ ފާފައިގެ ސަބަބުންނެވެ.[103]

103 މުއުމިނުއަކީ އަބަދުވެސް ވަންޏާނގެ ﷲ ގެ ރަޙްމަތުން އުއްމީދުކުރަމުންނާއި އުޤޫބާތުވިޔާއި، އެކަލާނގެ އަޒާބަށް ބިރުވެތިވާއި ދުރަކަށް އެއްވަރަކަށް ޖެހުމައްޗަށްގެންނެވެ. އަދި ﷲ ގެ މަކަރަށް އަމާންވެގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި ﷲ އާއިމެދު އަބަދުވެސް ހެޔޮގޮތަށް ހިތްވަރުކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. ހާއްސަކޮށް މަރުގެ ކަންކަމީގައި، ގޮތްހިސާބެއްގައިވާ މިހާ އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުން އުއްމީދު ކުރަމުންދާ އުޤޫބާތުވެސް ހުށަހެޅުމެވެ.

ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވައެވެ: {...إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ.} (الأنبياء:90)

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން، އެބޭކަލުން ހެޔޮކަންތަކަށް އަވަސްވެ، އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އެދުމާއި، ބިރުވެރިކަމާއެކު، ދުޢާކުރައްވާ ކަލޭގައިވެއެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ހުށޫޢުވެތިވާ ބަރާކަތުގައި އެބޭކަލުންވިއެވެ."

ޖާބިރު ﷺ ރިވާކުރައްވައެވެ: ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللَّهِ الظَّنَّ» (رواه مسلم: 2877)

މާނައީ: "الله އާއިމެދު ހުސްނުއްޒަން ހިތުގާ ބާރުގަދައި ފުރިހަމަ ޔަޤީންކަމާއިއެކު އެކަކުވެސް ދަރުމަވެރިކަމެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ﷺ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الرَّحْمَةَ يَوْمَ خَلَقَهَا مِائَةَ رَحْمَةٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعًا وَتِسْعِينَ رَحْمَةً، وَأَرْسَلَ فِي خَلْقِهِ كُلِّهِمْ رَحْمَةً وَاحِدَةً، «لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ، مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ، وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللهِ مِنَ الرَّحْمَةِ، مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ» (رواه البخاري: 6469، ومسلم: 2755)

މާނައީ: "الله ތަޢާލާ ރަޙްމަތް ހައްދަވާފައިވާ ދުވަހު، ސަތޭކަ ރަޙްމަތް ހައްދަވާފައިވެއެވެ. ދެން އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގެ ނުވަދިހަނުވަ ރަޙްމަތް ހިފެހެއްޓެވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހުރިހާ ޚަލްޤުތަކުންނަށް އެންމެ ރަޙްމަތެއް ދޫކޮށްފިއެވެ. الله ގެ ރަޙްމަތުގައިވާ ޢުޤޫބާތް މުއުމިނާއަށް އެނގޭނަމަ، އެއްވެސް މީހަކު އެކަލާނގެ ސުވަރުގެއަށް (ވަދެވޭނެކަމަށް) އުއްމީދު ނުކުރާނެއެވެ. އަދި الله ގެ ރަޙްމަތުގައިވާ ރަޙްމަތް ކާފިރުމީހާއަށް އެނގޭނަމަ، އެއްވެސް މީހަކު އެކަލާނގެ ސުވަރުގެއިން އުއްމީދު ކަނޑާނުލާނެއެވެ."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (قَالَ بَعْضُ السَّلَفِ: مَنْ عَبَدَ اللَّهَ بِالْحُبِّ وَحْدَهُ فَهُوَ زِنْدِيقٌ وَمَنْ عَبَدَهُ بِالْخَوْفِ وَحْدَهُ فَهُوَ حروري وَمَنْ عَبَدَهُ بِالرَّجَاءِ وَحْدَهُ فَهُوَ مُرْجِئٌ وَمَنْ عَبَدَهُ بِالْحُبِّ وَالْخَوْفِ وَالرَّجَاءِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ.) (مجموع الفتاوى:21/15)

މާނައީ: "ސަލަފުންގެ ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: 'ހަމައެކަނި ލޯބިކުރުމުން الله އަށް އަޅުކަންކޮށްފި މީހާއީ ޒިންދީޤެކެވެ. އަދި ހަމައެކަނި ބިރުވެރިވުމުން އަޅުކަންކޮށްފިމީހާއީ ޙަރޫރީއެކެވެ. އަދި ހަމައެކަނި (ރަޖާއު) (الله ގެ ރަޙްމަތަށް) އެދުންތެރިވުމުން އަޅުކަންކޮށްފިމީހާއީ މުރްޖިއެކެވެ. އަދި ލޯބިކުރުމާއި، ބިރުވެރިވުމާއި، އެދުންތެރިވުމުން އަޅުކަންކޮށްފިމީހާއީ މުއުމިނެކެވެ.'"

ސުފްޔާނުއް ޘައުރީ رحمه الله ވަރަށް ގިނައިން ހިތި ރޮއްވާކަމުގައިވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު މިހާވަރަށް ހިތި ރޮއްވަނީ ފާފަތައް ގިނަކަމުންތޯއެވެ؟' އެހިނދު ބިންމަތިން ކުދި ދަނޑިކޮޅެއް ނަންގަވާ އެއްލަވާލައި ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّ ذُنُوبِي أَهْوَنُ عَلَيَّ مِنْ هَذَا وَلَكِنِّي أَخَافُ أَنْ أُسْلَبَ التَّوْحِيدَ.) (شعب الإيمان: 839)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަޅުގަނޑުގެ ފާފަތައް މިދުނިޔޭގެ ކަނޑުތަކުގެ ފެނަށްވުރެ ގިނަވެގެންވެއެވެ. އެހެންކަމަކު އަޅުގަނޑު ބިރުގަންނަނީ އަޅުގަނޑުގެ ކިބައިން ތައުބާ ނުލިބިދާނެކަމަށް ހިނގައިދާނެތީއެވެ!"

އަބޫބަކުރު ޞިއްދީޤު ﷜ އާއި، އަދިވެސް ބައެއް ސަލަފުން ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (وَاللَّهِ لَوْ قِيلَ:لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ لَرَجَوْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ ، وَلَوْ قِيلَ: لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ لَخِفْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ.) (الإبانة الكبرى: 1043، 1046)

މާނައީ: "الله ގަސަމެވެ! އެއްވެސް މީހަކު ނޫނީ ސުވަރުގެއަށް ނުވަދެވޭނެކަމަށް ބުނެވިއްޖެނަމަ އެމީހަކީ އަޅުގަނޑުކަމުގައިވުމަށް އުއްމީދުކުރާނަމެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކު ނޫނީ ނަރަކައަށް ނުވަދެވޭނެކަމަށް ބުނެވިއްޖެނަމަ އެމީހަކީ އަޅުގަނޑުކަމުގައިވުމަށް ބިރުގަންނާނަމެވެ."

އަލީ ބިން އަބީ ޠާލިބު ﷜ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: «أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِالْفَقِيهِ حَقِّ الْفَقِيهِ؟ مَنْ لَمْ يُقَنِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ، وَلَمْ يُرَخِّصْ لَهُمْ فِي مَعَاصِي اللَّهِ، وَلَمْ يُؤَمِّنْهُمْ مَكْرَ اللَّهِ، وَلَمْ يَتْرُكِ الْقُرْآنَ رَغْبَةً عَنْهُ إِلَى غَيْرِهِ، وَلَا خَيْرَ فِي عِبَادَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَفَقُّهٌ، وَلَا خَيْرَ فِي فِقْهٍ لَيْسَ فِيهِ تَفَهُّمٌ، وَلَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَدَبُّرٌ» (الفقيه والمتفقه:339/2، أخلاق العلماء للآجري: 72/1)

މާނައީ: "ހައްޤު ފިޤުހުވެރިޔާ ކާކުކަން އަޅުގަނޑު ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ކިޔައިދީފައިވާނަމެވެ؟ އެއީ މީސްތަކުން الله ގެ ރަޙްމަތުން މާޔޫސްނުކުރާ، އަދި الله އަށް އުރުއްސުންތެރިވުމަށް ލުއިދީނުދޭ، އަދި الله ގެ މަކަރުން ރައްކާތެރިކަމުގެ ޔަގީންކަމެއް ނުދޭ، އަދި ޤުރުއާނަށް ރުޣުބަތް ނުހުރެ ޤުރުއާން ދޫކޮށް އެހެންއެއްޗަކަށް ނުދާ މީހާއެވެ. އަދި އަހުލުވެރިކަމެއް ނެތް ޢިބާދަތެއްގައި ހެޔޮކަމެއް ނެތެވެ. އަދި ވިސްނުމެއް ނެތް ފިޤުހެއްގައި ހެޔޮކަމެއް ނެތެވެ. އަދި އަޅާލުމެއްނެތް ކިޔެވުމެއްގައި ހެޔޮކަމެއް ނެތެވެ."

އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހާއި ހަމައަށް ﷲ ތަޢާލާގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އުއްމަތުގައި ވާނޭ ކަންތައްތައް އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ދެއްކެވިކަމަށް އީމާންވުމެވެ.[104]

---

104 އެބަހީ ޤަބުރު ޢާލަމުގައި ހިނގާނޭ ކަންތައްތަކާއި، ޤިޔާމަތުގެ ޢަލާމާތްތަކާއި، އަދި ފިތުނަ މުސްތަޤްބަލުގައި ހިނގާނޭ އެތަކެއް ބައިވަރު ކަންތައްތައް ރަސޫލާ ﷺ ވަނީ އުއްމަތަށް އަންގަވާދެއްވާފައެވެ. އޭގެތެރެއިން އެތަކެއް ކަންތައްތައް ޙަދީޘްގައިވާގޮތަށް ހިނގާ ނިމިއްޖެއެވެ. ﷲ ތަޢާލާ، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް އިލްހާމުކުރެއްވި ވަޙީކުރެއްވި ކަމެއް ފިޔަވައި އިލްމެއް އަންގަވައިދެއްވާނެއެވެ. މިގޮތުން ގޮސްފައި ފަހުން ފެނިގެންދާ އެކަމެއް ދަންނަވައިދެއްވި ރަސޫލާ ﷺ އަށް އަންގަވައިދެއްވި ކަންތައްތައް ވަރަށް ސާފުކޮށް ފެނިގެންދާނެއެވެ. ފަހު ﷲ އަށް ހާއްޞަކޮށްގެން ބަހައްޓަވާ ގޮތުން ފުރިހަމަ އެކަލާނގެއަށް ޚާއްޞަ ޢިލްމުކަމުގައެވެ.

އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ: ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا . إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا.﴾ (الجن: 26-27)

މާނައީ: "(އެކަލާނގެއީ) ޣައިބު ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ ޣައިބު އެއްވެސް މީހަކަށް ފާޅުކޮށްދެއްވާކަށްނުވެއެވެ. އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ރަސޫލަކަށް މެނުވީއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ އެ ރަސޫލެއްގެ ކުރިމަތިންނާއި، ފަހަތުން ރައްކާތެރިކުރާ މަލާއިކަތުން ފޮނުއްވައެވެ."

ޙުޛައިފާ ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: «قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامًا، مَا تَرَكَ شَيْئًا يَكُونُ فِي مَقَامِهِ ذَلِكَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ، إِلَّا حَدَّثَ بِهِ» ، حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ، قَدْ عَلِمَهُ أَصْحَابِي هَؤُلَاءِ، وَإِنَّهُ لَيَكُونُ مِنْهُ الشَّيْءُ قَدْ نَسِيتُهُ فَأَرَاهُ فَأَذْكُرُهُ، كَمَا يَذْكُرُ الرَّجُلُ وَجْهَ الرَّجُلِ إِذَا غَابَ عَنْهُ، ثُمَّ إِذَا رَآهُ عَرَفَهُ. (رواه البخاري: 6604، ومسلم: 2891)

މާނައީ: "ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަހަރުމެންގެ ތެރޭގައި އެއްފަހަރަކު ކޮޅަށް ހުންނެވިއެވެ. ޤިޔާމަތް ޤާއިމުވުމާހަމައަށް ދާންދެން ވާނޭ އެއްވެސް ކަމެއްގެ ވާހަކަ އެމަނިކުފާނު ނުދައްކަވައި ބާކީނުކޮށްލައްވައެވެ! އެވާހަކަތައް ހިތުދަސްކުރިމީހަކު ހިތުދަސްކުރިއެވެ. ހަނދާން ނެތިދިޔަ މީހަކު ހަނދާން ނެތުނެވެ. އަދި އެކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ހަނދާނެތުނު ކަމެއް ފެނުމުން، އަހަރެންނަށް އެ ހަނދާން އަންނަނީ، މީހަކު ނެތިފައި ހުރި މީހެއްގެ

މޫނު ފެނިފައި ދެން އޭނާ ގެއްލުމުން އޭނާއަށް އެމީހާގެ މޫނު ހަނދާންނެތޭ، ދެން އޭނާ ފެންނަހިނދުން އޭނާ އެނގިގެންދެއެވެ."

ޢަމްރު ބިން އަޚްޠަބް ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: «صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْفَجْرَ، وَصَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الظُّهْرُ، فَنَزَلَ فَصَلَّى، ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ، فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الْعَصْرُ، ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّى، ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ، فَخَطَبَنَا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ، فَأَخْبَرَنَا بِمَا كَانَ وَبِمَا هُوَ كَائِنٌ» (رواه مسلم: 2892)
މާނައީ: "الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަހަރުމެންނާއިގެން ފަތިސްނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން މިންބަރަށް އަރާވަޑައިގެން ގެންދުރުނަމާދު ވަގުތު ވެއްޖައުމަށް ދެންދެން ޚުޠުބާދެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ފައިބާވަޑައިގެން ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ، ދެން އަނެއްކާ މިންބަރަށް އަރާވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ޢަޞްރު ވަގުތު ވެއްޖައުމަށް ދެންދެން ޚުޠުބާ ދެއްވިއެވެ. ދެން ފައިބާވަޑައިގެން ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ، އެއަށްފަހު މިންބަރަށް އަރާވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އިރުއޮއްސެންދެން ދެންދެން ޚުޠުބާ ދެއްވިއެވެ. އަދި ވެދިޔަ ކަންތައްތަކާއި ވާނެ ކަންތައްތަކުގެ ޚަބަރު އެކަލޭގެފާނު އަހަރުމެންނަށް ދެއްވިއެވެ."

އަބޫބަކުރު ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَصْبَحَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَصَلَّى الْغَدَاةَ، ثُمَّ جَلَسَ، حَتَّى إِذَا كَانَ مِنَ الضُّحَى ضَحِكَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ جَلَسَ مَكَانَهُ حَتَّى صَلَّى الْأُولَى وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ، كُلُّ ذَلِكَ لَا يَتَكَلَّمُ، حَتَّى صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ، ثُمَّ قَامَ إِلَى أَهْلِهِ، فَقَالَ النَّاسُ لِأَبِي بَكْرٍ: أَلا تَسْأَلُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَأْنُهُ؟ صَنَعَ الْيَوْمَ شَيْئًا لَمْ يَصْنَعْهُ قَطُّ، قَالَ: فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: نَعَمْ عُرِضَ عَلَيَّ مَا هُوَ كَائِنٌ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا، وَأَمْرِ الْآخِرَةِ...) (رواه أحمد: 15، وابن خزيمة في التوحيد: 735/2، وابن حبان: 6476)
މާނައީ: "الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެއްދުވަހަކު ހެނދުނުކުރެއްވާ، ފަތިސްނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އިށީންދެވަޑައިގެން އިށީންނެވިއެވެ. އެއީ ޟުޙާ ވަގުތުވުމާއި ހަމައަށް ހެނދުނެވެ. އެހިނދު الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ހިނިތުންވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން ގެންދުރުނަމާދާއި، ޢަޞްރުނަމާދާއި، މަޣްރިބު ނަމާދު ކުރައްވައިފިއުމަށް ދެންދެން އެކަލޭގެފާނު ހަމަ އެތަނުގައި އިށީންދެވަޑައިގެން އިށީންނެވިއެވެ. އެ ހުރިހާ އިރުވެސް އެއްވެސް ވާހަކައެއް ނުދައްކަވައެވެ. އެއީ އެންމެ ފަހުން އިޝާނަމާދު ކުރައްވައިފިއުމަށް ދެންދެނެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ދިޔުމަށް ތެދުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެންފަހެ މީސްތަކުން އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ: 'الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ހާލު ސުވާލެއް ނުކުރައްވަނީ ކީއްވެތޯ! ދުވަހަކުވެސް އެކަލޭގެފާނު ނުކުރައްވާފައިވާކަމެއް މިއަދު ކުރައްވައިފިއެވެ!' ދެން އަބޫބަކުރުގެފާނު

އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ މިހެން ޙަދީޘްކުރެއްވިކަން ދަންނަވަމެވެ:

«ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة، وهي الجماعة، قيل: يا رسول الله من هم؟ قال: ما أنا عليه اليوم وأصحابي»[105]

އެކަލޭގެފާނާއި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެހިނދު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: "އާންމުކޮށް. ދުނިޔޭގެ ކަންތަކުންނާއި އާޚިރަތުގެ ކަންތައްތަކުން ވީނީ ކަންތައްތައް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހަނދާންކުރައްވައިފިއެވެ..."

ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (قَامَ فِينَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامًا، فَأَخْبَرَنَا عَنْ بَدْءِ الخَلْقِ، حَتَّى دَخَلَ أَهْلُ الجَنَّةِ مَنَازِلَهُمْ، وَأَهْلُ النَّارِ مَنَازِلَهُمْ، حَفِظَ ذَلِكَ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ.) (رواه البخاري:3192)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ ﷺ އެއްދުވަހަކު އަހަރެމެންގެ ތެރޭގައި ކޮޅަށްހުންނެވިއެވެ. އަދި ޚަލްޤުކުރެއްވުން ފެއްޓެވުނު ގޮތުން ފެށިގެން ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިން ވަދެ އަދި ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިން ނަރަކައަށް ވަދެވުނުއަށް ދާންދެން އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. އެވާހަކަތައް ހިތުދަސްކުރި މީހަކު ހިތުދަސްކުރިއެވެ. އަދި ހަނދާން ނެތުނު މީހަކު ހަނދާން ނެތުނެވެ..."

[105] رواه أحمد: 16397، وأبو داود: 4597، والترمذي: 2641، وابن ماجه: 3992، والحاكم في المستدرك: 444

ނޯޓް: މިހަދީޘާއި ޙަދީޘް ތޮއްޤަކާއި ސުންނަތުގެ ފޮތްތަކުގެ ގިނަފޮތްތަކުން އެތަކެއް މަގުތަކަކާއި ރިވާޔަތްތަކަކުން ރިވާޔަތްވާ އަދި ކުރިގެ ޙަދީޘްގެ އިތުރުން ސަޙީޙް ބުޚާރީއާއި ސަޙީޙު މުސްލިމުގައިވާ ޙަދީޘްކަމެވެ. މިހަދީޘްގެ މުޤައްދިމާގައި ޝާފިޢީއާއި ހިތުދަސްކުރެވޭނެ ގޮތުގައި ނަޤުލުކުރައްވާފައިވާކަން އައިސްފައިވާ އެކިއެކި ބަސްތަކުން ފާހަގަކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ. އެހެނީ ޞަޙީޙް އިސްނާދުތަކުން ރިވާޔަތްވާ ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ޙަދީޘެއް ކަމުގައި ޙަދީޘުގެ އިމާމުން ބުނެފައިވެއެވެ. ދެންފަހެ އަޖުރިއްޔާއި ފަދަ ބަޔަކު ޙަދީޘް އިތުރުގޮތެއްގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތަށް މިހަދީޘް ސަލަފުންގެ ޢަޤީދާގެ ފޮތްތަކުގައި ވެއެވެ. އެހެނީ ޢަޤީދާގެ ބާބުގައި އެ ފިރުޤާތަކާއި ބެހޭ ގޮތުން މިޙަދީޘް ހުށަހަޅުއްވާފައިވެއެވެ. ދެންފަހެ މިޒަމާނުގައި މުސްލިމުންގެ ޖަމާޢަތް ބަހިވެފައިވާ ގޮތް ދޭހަކޮށްދެއެވެ، މިހަދީޘް ސަލަފުންގެ ބަސްތަކުން ބަޔާންވެފައިވާ ގޮތުން ބޭނުން ކުރެވޭ

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތް ހަތްދިހަ ތިންބަޔަކަށް ބައިބައިވެގެންދާނެއެވެ. އެންމެ ބައިގަނޑެއް ފިޔަވައި އެހެނިހާ ބައިގަނޑުތައްވެސް ނަރަކާގައެވެ. އެއީ ޖަމާޢަތެވެ.' ދަންނަވައިފިއެވެ: 'އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެއީ ކޮން ބައެއްތޯއެވެ؟' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ތިމަންކަލޭގެފާނާއި ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޞްޙާބުން މިއަދު ކޮންމަގެއްގެ މަތީގައި ތިބި މީހުންނެވެ."

އުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رضي الله عنه ގެ ޚިލާފަތުގައި ހަމައަށް ދީނުވީ މިގޮތުގައެވެ. އަދި އުޘްމާނުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައިވެސް ދީނުވީ މިގޮތުގައިންނެވެ. ދެންފަހު އުޘްމާނު رضي الله عنه ޝަހީދުކޮށްލެވުނުހިނދު ޚާރިޖުންނާއި ބިދުޢަތެއް ފަށައެވެ. އަދި މުޢުތަޒިލާ ބައިބައިވެގެން ބެހި، ފިރުޤާތަކެއް ކުރިމަތިވިއެވެ. އަދި (ޚަވާރިޖުން) ބިދުޢަތުގެ ބާރުގަދަވެ ދާހިރުވުން އެންމެ ފުރަތަމަ ފެނުނީ، މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ޚަވާރިޖުގެ ގޮތުގައި ފެނިގެން ގޮސްފައެވެ، އަދި ޚަވާރިޖުންނަށް ފަހު ޚަވާރިޖުންގެ އަޑުގަދަވުމާއެކު މުސްލިމުންނަށް ހާނީކަމެއް ކުރިމަތިވެއްޖެއެވެ.

އަދި ހަމަހަމަ ތިބުގެ މިފަދަ މިހާރުގެ ދުރުތާލެއް ޚާރިޖީން އަމިއްލަ ޢަޤީދާގެ ގޮތުން ކަން ކަންތަކަށް ސިޔާސީކަމެއް ދިނުމުން ޚާރިޖުން އުފެދުނީ ދާދިފަހުންނެވެ. އަދި މުސްލިމުން ވަރަށް ބޮޑު ތަރުޙީބާއި ބައިބައިވުމަށް ދުރުވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ބިދުޢަތީ ފިރުޤާތަކުން ކަމާނުވާ ގޮތުން ޖަމާޢަތުގެ ފިކުރާއި ދުރުގައި ދިޔަކަމަށް ހާމަވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންގެ

އެފަދައިން ވާހަކަދައްކަވާފައި ނުވާކަމުގައި އިލްމީބާރުންކުރުން ހޯދުވިއެވެ.[106] އަދި އެބައިމީހުން ބައިބައިވުމަކީ ގޮވާލިއެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ވަނީ ބައިބައިވެގަތުން ނަހީކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު ކާފަރުކުރިއެވެ. އަދި ކޮންމެ މީހަކުވެސް އެމީހެއްގެ ރައުޔަށް، އަދި އެމީހެއްގެ ރައުޔާއި ޚިލާފުވި މީހުން ކާފަރުކުރުމަށް ގޮވާލިއެވެ. ދެންފަހެ ޖާހިލުންނާއި ދަށުދަރަޖައިގެ ޢާއްމުންނާއި، އެބަޔަކަށް އިބްލީސް ލިބިގެންނުވާ މީހުން މަގުފުރެދިގެންދިޔައެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ (އުފަލާއި އަރާމުން) ކަންތަކަކަށް އެބައިމީހުން މީސްތަކުން ދަރިވެތިކުރުވިއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ބަޤޫބަށް އެބައިމީހުން މީސްތަކުން ބިރުގެންނެވިއެވެ. ދެންފަހެ ހަޤީޤަތުންގެ ދުނިޔަވީ ފައިދާއެއް (ލިބިއިދާނޭކަމަށް) ބިރުން އަދި ދުނިޔަވީ ފައިދާއެއް ހުދުމަށް ދަރިވެތިވެގެން އެބައިމީހުންނަށް ތަބަޢުވިއެވެ. ދެންފަހެ ސުންނަތާއި އެސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ވަންހަނާވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ބިދުޢަތައް ފާޅުވެ ފެތުރިގެންދިޔައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ނުވެސް ދެނެތިބެ ހުރި އެތަކެއް ގޮތަކުން އެބައިމީހުން ކާފަރުވެގެންދިޔައެވެ. އަދި (الله ތަޢާލާގެ ސިފަފުޅުތަކާއި ދީނުގެ ކަންތަކުގައި ފާސިދު) ޤިޔާސްކުރުން އެބައިމީހުން ހަމަޖެއްސިއެވެ. އަދި ރައްބުގެ ކުދުރަތުވަންތަކަމާއި، އެކަލާނގެ އާރަތްކަމާއި، އެކަލާނގެ ބޮޑުވަންތަކަމާއި، އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅާއި، އެކަލާނގެ ނަހީގެ ބަސްފުޅުތަކަށް އެބައިމީހުން

---

[106] މުޢައްލިފު ޤަސްދުކުރައްވާކަމަށް ބެލެވެނީ ޢައްބާސީ ދައުލަތުގެ ޚަލީފާކަމަށް އިސްވި މައުމޫނާއި، މުޢުތަޞިމްއާއި ވާޘިޤުގެ ވާހަކައެވެ. އެހެނީ ބިދުޢައަށް ގޮވާ ވަރުގަދަވެ، މައުމޫނުގެ އަމުރުން ޤުރުއާނު މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި މަންޢީލޫގެ ގަޑުގަޑުގެ ފޮތަކުން ބައިޓަ ބަޔަކު ބަޔަޖާޤާރާލަ މީސްތަކުންގެ ދުވަހުގައި ޒަމާނާ، އިމާމް އަހުމަދު ދުރާލާއި، އާންމުތަކު ޖަހާލަނިދުން ފިލިކަމުގެ ބައިބީ ބަލާކަލާއި ޤާޢިދަތަކާއި މީސްކަމުގެކަމުގައި މިނަކުރިކަމުގައި ފުރުޢާއަތަކު މަނަފަތުވެރިކަމުގައި ބަލާ ބިދުޢަ ޒަމާނާ، އިލްމުވެރިންނަށް އެފަދައިން ބަނަން މަޖުބޫރުކުރު، ދަކެޒަރާ އިސްކާރުކުރި އެކަމް އިލްމުވެރިންނަށް އަނިޔާކޮށް ޖަލުތަކަށްލިއެވެ.

ބިދުޢަތްތަކާއި ހަވާއުތަކަށް ފެންނަގޮތަކަށް ނުދެއެވެ. އެގޮތުން އަބަދުވެސް ބިދުޢަތްތަކާއި ދުރުވެ
އެއްކިބާވެ ގަބޫލުނުކުރެއެވެ. އަދި އަބަދުވެސް ބިދުޢަތްތަކާއި ދުރުހެލާ އެއްކިބާވެ ރައްދުކުރެއެވެ.
ދީނުގައި އިސްތިޙްސާނުން ބިދުޢަތް ހިންގުން އެއްކިބާއްކަމުގައި ވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ސުންނަތަކީ
ބިދުޢަތާއި އެއްކިބާއްކަމުގައިވިއެވެ. އަދި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނީ އަބަދުވެސް އަމިއްލަ
ގޮތުގެ ޒަރޫރަތުގައިވެސް ބިދުޢަތުން ހިނގާކަށް ކުރުމުގައި ވެގެންދިޔައެވެ.

ދަންނާށެވެ! މުތުޢާ ކައިވެނިކުރުމާއި [illegible] ކައިވެނިކުރުންވަނީ ޙަރާމްކުރައްވާފައި ހަމައެކަން ޙަރާމްވެގެންނެވެ.[107]

107 މުތުޢާ ކައިވެނިކުރުމަކީ ވަކި މުއްދަތަކަށް ކައިވެނިއާ ޝަރުޠުކޮށްގެން ވަކި ފަރާތަކަށް ޙައްލު ކުރާ ކައިވެންޏެވެ. އެގޮތުން ދުވަހަކަށް ނުވަތަ ހަފްތާއަކަށް ނުވަތަ މަހަކަށް ނުވަތަ އަހަރަކަށް ނުވަތަ އެތައްދުވަހަކަށް މުއްދަތު ކަނޑައެޅިގެން ކުރާ ކައިވެނި އެއީ މުތުޢާ ކައިވެންޏެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ ކުރީކާލު މުތުޢާ ކައިވެނި ހުއްދަވެގެންވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު މުތުޢާ ކައިވެނި ޤިޔާމަތާއި ހަމައަށް ޙަރާމްކުރައްވާފައެވެ. ދަންނަން އިތުރު ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ޙަރާމްކުރެއްވުމަށްފަހު ދެތިން ފަހަރަށް ހުއްދަކުރެއްވިއިރު ފުރަތަމަ ހައިބަރުގައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން ފަހުން އެކަމުން ޙަރާމްކުރެއްވިއެވެ. އެކަމުގެ ޙަރާމްކަމުގެ މައްޗަށް އުންމަތުގެ ޢިލްމުވެރިން އިޖުމާޢުވެއެވެ. ޝީޢާއި ރާފިޟީން މެނުވީ މުތުޢާ ކައިވެނި ހުއްދަ ނުކުރެއެވެ. އަބަދުވެސް ސުންނާގެ ޢުލަމާއި އެވާހަކަ ކުރައްވާ ވަނީ ދެކޭގޮތުންނެވެ.

ޢަލީ ބުން އަބީ ޠާލިބު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ نِكَاحِ الْمُتْعَةِ يَوْمَ خَيْبَرَ...» (رواه البخاري: 5115، ومسلم: 1407)
މާނައީ: "ޚައިބަރުގެ ދުވަހު ނަބިއްޔާ ﷺ މުތުޢާ ކައިވެނި ޙަރާމްކުރެއްވިއެވެ..."

[illegible] އަނބިމީހާ ތިންވަރިކުރުމުގެ ސަބަބުން ޙަރާމްވި އަނބިން ކައިވެނިކުރުމުން ފަހު ހުއްދަވާނީ، އެހެން ފިރިހެނަކާއި ކައިވެނިކޮށް ދުޚޫލުވުމަށްފަހު ވަރިވެގެން އެއަންހެނާގެ ޢިއްދަ ފުރިހަމަވުމުން ހުށަހެޅުމަށް ކައިވެނި ކުރުމަށް. ވީއިރު ހުއްދަވާނެ ކައިވެނި ކުރުމަށް. ދެވަނަ ފިރިމީހާ ހުއްދަކުރުމަށް. އަދި ޙަރާމްކަމުގައި ރަސޫލާ ލަޢުނަތް ލެވިގެންނެވެ.

އަދި ބަނޫ ހާޝިމުވަންހައިގެ މާތްކަން ދެނެގަންނާށެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެބައިމީހުން ގާތްވެގެންވާކަމަށްޓަކައިއެވެ. އަދި ޤުރައިޝުވަންހައާއި ޢަރަބިންނާއި އެބައިމީހުންގެ ހުރިހާ ގޮތިމަކުގެ މާތްކަން ދެނެގަންނާށެވެ. އިސްލާމްދީނުގައި އެބައިމީހުންގެ ޤަދަރާއި އެބައިމީހުންގެ ޙައްޤުތައް ދަންނާށެވެ. އަދި ޤައުމުގެ ބަޔަކު މިނިވަންކުރާ މީހާވެސް އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އެހެން މިސްކީނުންނަށްވެސް އިސްލާމްދީނުގައި ލިބިގެންވާ ޙައްޤުތައް ދެނެގަންނާށެވެ. އަދި އަސްޙާބުންގެ މާތްކަމާއި، ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެބޭކަލުންނާއި ގުޅުމުގައި ކުރެއްވި ވަޞިއްޔަތް ދެނެގަންނާށެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާލުންގެ މަތިން ހަނދާން ނައްތާނުލާށެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ މާތްކަމާއި ކަރާމާތްތައް ދެނެގަންނާށެވެ. އަދި މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ އެކަލޭގެފާނުންގެ ތެރެއިން އަވަލްޤަރުނުގެ ފަސް މާތްކަން ދަންނަހުރިކަމެވެ.[108]

ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «لَعَنَ اللَّهُ الْمُحَلِّلَ، وَالْمُحَلَّلَ لَهُ» (رواه أبو داود: 2076، وابن ماجه: 1935)

މާނައީ: "ޙަލާލުކުރެއިދޭ މީހާއާއި، އެމީހަކަށްޓަކައި ޙަލާލުކުރެވޭ މީހާއަށް ﷲ ލަޢުނަތް ލެއްވިއެވެ."

108 ﷲ ތަޢާލާ އެއްބަޔަކު އަޞްޙާބުކަމުގެ މަޤާމަށް މާތްކުރައްވާފައިވާކަން އިސްވެހިނގައްޖެއެވެ. އެގޮތުން އިންސާނުންގެ ތެރެއިން ﷲ ތަޢާލާ ޢަރަބިން މާތްކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ޢަރަބިންގެ ތެރެއިން ޤުރައިޝުން މާތްކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ޤުރައިޝުންގެ ތެރެއިން ބަނޫ ހާޝިމް މާތްކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ބަނޫ ހާޝިމްގެ ތެރެއިން އަހަރެމެންގެ ރަސޫލާ ﷺ މާތްކުރައްވާ އިޚްތިޔާރުކުރެއްވިއެވެ. ޢަރަބިންގެ މައްޗަށް ޢަރަބިންގެ ޙައްޤު މާތްކުރައްވާފައިވާ ކަން އެކަމަށް ސަބަބުވެރިކަން ޝަރުޢީގޮތުންވެއެވެ. ދަންނަވާ މިދީ ޖިންސުގެ ގޮތުން މާތްކުރައްވާފައެވެ. އެހެންނަމަވެސް ވަކިވަކި ފަރުދުންނަށް ބަލާއިރު ޢަރަބިންގެ ތެރޭގައި ޢަރަބިންނަށްވުރެ މާތްވެގެންވާ ޢަޖަމީން ތިބޭނެއެވެ. އަދި ޢަރަބިކަމާ ދުރުގައި ތަޤުވާވެރިކަމުން މާތްވާނެއެވެ. އަދި އެކަކީއެވެ. އެގޮތުން އިސްލާމްކަމާއި އިސްލާމީ ކަންކަމުގައި ބާރަށް ކުރިއަރާ ތަޤުވާވެރިކަމުގެ މިންވަރަށް މާތްވާނެއެވެ.

ވީއްނަމަ އޭނާ ދަރަޖަކަން ޖަވަހިރުތަކަށްވުރެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ބޮޑު ހާޝިމީގެ ވިޔަސްވިޔަސް އޭނާއި ކާފަރެއްނަމަ އޭނާގެ އެއްވެސް ދަރަޖައެއް ނުވޭ. އެއީ ސިއްރަތުގައިވެސް އެކަން ބަޔާންވެގެންވާ ފަރިއްނަތެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ اللهَ اصْطَفَى كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَى قُرَيْشًا مِنْ كِنَانَةَ، وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ، وَاصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ» (رواه مسلم: 2276)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ، އިސްމާޢީލްގެ ދަރިކޮޅުން ކިނާނާ އިޚްތިޔާރުކުރައްވާ ވަކިކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ކިނާނާގެ ދަރިކޮޅުން ޤުރައިޝްވަންތަ އެކަލާނގެ އިޚްތިޔާރުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ޤުރައިޝްވަންތައިން ބަނޫ ހާޝިމްގެ ދަރިކޮޅު އިޚްތިޔާރުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ބަނޫ ހާޝިމްގެ ދަރިކޮޅުން އެކަލާނގެ މިޔަންކަލޭގެފާނު އިޚްތިޔާރުކުރައްވައިފިއެވެ."

އަދިވެސް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، إِنَّ اللهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِ خَلْقِهِ، وَجَعَلَهُمْ فِرْقَتَيْنِ، فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِ فِرْقَةٍ، وَخَلَقَ الْقَبَائِلَ، فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِ قَبِيلَةٍ، وَجَعَلَهُمْ بُيُوتًا، فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ بَيْتًا، فَأَنَا خَيْرُكُمْ بَيْتًا وَخَيْرُكُمْ نَفْسًا.) (رواه أحمد: 1788، والحاكم في المستدرك: 5077)

މާނައީ: "މިޔަންކަލޭގެފާނަކީ ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބުގެ ދަރި، ޢަބްދު الله ގެ ދަރިކަލުން މުޙައްމަދެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله ޚަލްޤުކުރެއްވުމުން އުފައްދަވާ، އެކަލާނގެ އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ޚަލްޤުތަކުގެ ތެރޭގައި މިޔަންކަލޭގެފާނު ލެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދެބައިކަށް ބެހުމާ، އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ބައިގެ ތެރޭގައި މިޔަންކަލޭގެފާނު ލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޤަބީލާތައް ޚަލްޤުކުރެއްވުމާ، އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ޤަބީލާގެ ތެރޭގައި މިޔަންކަލޭގެފާނު ލެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ގޭބިސީތަކަށް ބެހުމާ، އެބައިމީހުންގެ އެންމެ ހެޔޮ ގޭގައި މިޔަންކަލޭގެފާނު ލެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން މިޔަންކަލޭގެފާނީ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ގޭބިސީ ހެޔޮ، އެންމެ ނަފްސު ހެޔޮ މީހާއެވެ."

ޒައިދު ބުނު އަރްޤަމް رضي الله عنه ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «وَأَهْلُ بَيْتِي أُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي» فَقَالَ لَهُ حُصَيْنٌ: وَمَنْ أَهْلُ بَيْتِهِ؟ يَا زَيْدُ أَلَيْسَ نِسَاؤُهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ؟ قَالَ: نِسَاؤُهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ، وَلَكِنْ أَهْلُ بَيْتِهِ مَنْ حُرِمَ الصَّدَقَةَ بَعْدَهُ، قَالَ: وَمَنْ هُمْ؟ قَالَ: هُمْ آلُ عَلِيٍّ وَآلُ عَقِيلٍ، وَآلُ جَعْفَرٍ، وَآلُ عَبَّاسٍ قَالَ: كُلُّ هَؤُلَاءِ حُرِمَ الصَّدَقَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ.) (رواه مسلم: 2408)

މާނައީ: "...އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލު ބައިތުންނެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނާއިމެދު الله (އަށް ތަޤްވާވެރިވުމަށް) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހަނދާންކޮށްދެމެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނާއިމެދު الله (އަށް ތަޤްވާވެރިވުމަށް) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހަނދާންކޮށްދެމެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނާއިމެދު الله (އަށް ތަޤްވާވެރިވުމަށް) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހަނދާންކޮށްދެމެވެ!' ޙުޞައިން (ޒައިދު ބިން އަރްޤަމްއަށް) ދަންނަވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ އޭ ޒައިދެވެ! އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންގެ ތެރެއިން ނޫންހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންވަނީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންގެ ތެރެއިންނެވެ. އެހެންއެކަމަކު އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނީ، އެކަލޭގެފާނަށްފަހުގައި ޞަދަޤާތް (ހިފުން) ހަރާމްވެގެންވާ މީހުންނެވެ.' ދަންނަވިއެވެ: 'އެއީ ކޮންބައެއްހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ ޢަލީގެ އާލުންނާއި، ޢަޤީލުގެ އާލުންނާއި، ޖަޢުފަރުގެ އާލުންނާއި، ޢައްބާސްގެ އާލުންނެވެ.' ދަންނަވިއެވެ: 'މިހުރިހާ އެންމެންނަށް ޞަދަޤާތް ހަރާމްކުރެވިގެންވާނެހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ.'"

އަދި މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުންގެ ފަޟީލަތާއިމެދު އައިސްފައިވާ ޙަދީޘްތަކެއްވެސް ގިނަވެގެންވެއެވެ.

އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބު ؓ ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ: «الأَنْصَارُ لاَ يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ، وَلاَ يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ أَحَبَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ أَبْغَضَهُ اللَّهُ» (رواه البخاري: 3783، ومسلم: 85)

މާނައީ: "އަންޞާރުން (ދަންނަވަށް)، މުއުމިނަކު މެނުވީ އެބޭކަލުންނަށް ލޯބިނުވާނެއެވެ. އަދި މުނާފިޤަކު މެނުވީ އެބޭކަލުންނަށް ފަހެ ނުރުއަރާނެއެވެ. ލޯބިވެއްޖެމީހާއަށް الله ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ނުރުއަރައިފި މީހާއަށް الله ކޯފާވެވޮޑިގެންވެއެވެ."

އަނަސް ބިން މާލިކު ؓ ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ: «آيَةُ الإِيمَانِ حُبُّ الأَنْصَارِ، وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الأَنْصَارِ» (رواه البخاري: 3784، ومسلم: 84)

މާނައީ: "އީމާންކަމުގެ ޢަލާމާތަކީ އަންޞާރުންނަށް ލޯބިވުމެވެ. އަދި މުނާފިޤުކަމުގެ ޢަލާމާތަކީ އަންޞާރުންނަށް ނުރުއަރުމެވެ."

ޢަބްދު ﷲ ބިން ޒައިދު ؓ ރިވާކުރައްވައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «...الْأَنْصَارُ شِعَارٌ وَالنَّاسُ دِثَارٌ، وَلَوْلَا الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأً مِنَ الْأَنْصَارِ، وَلَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَشِعْبًا، لَسَلَكْتُ وَادِيَ الْأَنْصَارِ وَشِعْبَهُمْ» (رواه البخاري: 4330، ومسلم: 1061)

މާނައީ: "...އަންޞާރުންނީ އެތެރެހެދުމާ ހުރެދެވެ. އަދި މީސްތަކުންނީ ބޭރުހެދުމާ ހުރެދެވެ. (އެބަހީ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެންމެ އަރިސްވެގެންވާ އެންމެ ހާއްޞަ ބާކަމުންނީ އަންޞާރުންނެވެ.) އަދި ހިޖުރަކުރުންނުވިނަމަ ތިމަންކަލޭގެފާނުވީ އަންޞާރުންގެ ތެރެއިން މީހަކަށެވެ. އަދި މީސްތަކުން ވާދިޔެއް، އަދި ޝިޢުބަކުން (ދެފަރުބަދަ ދެމެދުގައިވާ ބޭއްވަޅެއް) ދިޔަމަ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދިއުމަށް ހަމަޖެހޭނީ އަންޞާރުންދާ ވާދީ އަދި ޝިޢުބަށެވެ."

ޙަރްބުލް ކިރްމާނީ ؒ ގެންނަވާފައިވާ އިޖުމާޢުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (...ويعرف للعرب حقها وفضلها وسابقتها ويحبهم لحديث رَسُول اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ حبهم إيمان وبغضهم نفاق ولا يقول بقول الشعوبية وأراذل الموالي الذين لا يحبون العرب ولا يقرون لهم بفضل فإن لهم بدعة ونفاقًا وخلافًا...) (مسائل حرب الكرماني: 3/976)

މާނައީ: "...(އަދި އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އިޖުމާޢުން) ޢަރަބިންނަށް، އެބައިމީހުންގެ ޙައްޤާއި ފަޟީލަތާއި ސާބިޤުކަމާއި އިޢުތިރާފުވާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ލޯބިވާނެއެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މި ޙަދީޘަށްޓަކައެވެ: 'އެބައިމީހުންނަށް ލޯބިވުމީ އީމާންކަމެކެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ރުޅިއައުމީ ނިފާޤުކަމެވެ.' އަދި (ޝުޢޫބިއްޔާގެ އިޖުމާޢުން) އަރަބިންނަށް ލޯބިނުވާ އަދި އަރަބިންނަށް މާތްކަމެއްވާކަމަށް އިޤްރާރުނުވާ 'އައްޝުޢޫބިއްޔާ'އިންނާއި ދަށްދަރަޖައިގެ މަވާލީން ބުނާބަސްފަދައިން ވިދާޅުނުވާނެއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުން (އެބަހީ) ބިދުޢައާއި، ނިފާޤާއި، ޚިލާފުވުމެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ؒ ވިދާޅުވެއެވެ: (فإن الذي عليه أهل السنة والجماعة: اعتقاد أن جنس العرب أفضل من جنس العجم، عبرانيهم وسريانيهم روميهم وفرسيهم وغيرهم. وأن قريشا أفضل العرب، وأن بني هاشم: أفضل قريش، وأن رسول الله صلى الله عليه وسلم أفضل بني هاشم. فهو: أفضل الخلق نفسا، وأفضلهم نسبا. وليس فضل العرب، ثم قريش، ثم بني هاشم، لمجرد كون النبي صلى الله عليه وسلم منهم، وإن كان هذا من الفضل، بل هم في أنفسهم أفضل...) (اقتضاء الصراط المستقيم: 1/420)

މާނައީ: "...ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތް އެގޮތެއްގެ މަތީގައި ހުރި ޢަޤީދާ: ޢަރަބިންގެ ޖިންސް، ޢަޖަމީންގެ ޖިންސަށްވުރެ -އެބަހީ މީހުންގެ އިބްރާނީންނާއި، ސުރިޔާނީންނާއި، ރޫމީންނާއި، ފާރިސީންނާއި އެހެން މީހުންނަށްވުރެވެސް- މާތްވެ މަތިވެރިވެގެންވާކަމަށް އިޢުތިޤާދުކުރުން ޤަބޫލުކުރުމެވެ. އަދި ޤުރައިޝުންނީ ޢަރަބިންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ މީހުންކަމާއި، އަދި ބަނޫ ހާޝިމުއީ ޤުރައިޝުންގެ ތެރެއިން އެންމެ މާތްވެ ހެޔޮވެގެންވާ މީހުންކަމާއި، އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އީ ބަނޫ ހާޝިމުގެ ތެރެއިން އެންމެ މާތްވެ ހެޔޮވެގެންވާ އިންސާނާކަމަށް ޤަބޫލުކުރުމެވެ. އެހެންކަމުން އަރަބީބަހާއި ހަރުދުޒަމާނުގެ ތެރެއިން ސަރުސް އެންމެ މާތްވެ ހެޔޮވެގެންވާ، އަދި ސަރަޙަތުން އެންމެ މާތްވެ ހެޔޮވެގެންވާ އިންސާނާއެވެ. އަދި ޢަރަބީންނަށް ޚިލާފަތާ މާތްކަމާއި، އެއަށްފަހު ޤުރައިޝުން، ދެން ބަނޫ ހާޝިމުއަށް ޚިލާފަތާ މާތްކަމާއި ނަބިއްޔާ ﷺ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންވާކަމަށްޓަކައި އެކަށި ޚިލާފަތާ މާތްކަމާއްސުންވެ. -މިސާލަކަށް- މާތްކަމުގެ ތެރެއިންވާކަމަށް ކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ.- އަދި ކިޔާމަ، އެބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށްޓަކައިފަސްވަނީ މާތްވެގެންނެވެ..."

އަރަބި އިބާރާތަކީ: (...فإن الله تعالى خص العرب ولسانهم بأحكام تميزوا بها، ثم خص قريشا على سائر العرب، بما جعل فيهم من خلافة النبوة، وغير ذلك من الخصائص.ثم خص بني هاشم بتحريم الصدقة، واستحقاق قسط من الفيء، إلى غير ذلك من الخصائص...) (اقتضاء الصراط المستقيم: 431/1)

މާނައީ: "...ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ތަޢާލާވަނީ ޢަރަބިންނާއި، އެބައިމީހުންގެ ބަސް، އެބުލުވުމަކަށް ފަރަގުކުރުވި ވަކިކުރުވިގެންވާ ޙުކުމްތަކަކުން ޚާއްޞަކުރައްވާފައިވެއެވެ. ދެން އެހެންހުރިހާ ޢަރަބިންގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ ޤުރައިޝުން ޚާއްޞަކުރައްވާފައިވެއެވެ. އޭރު އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ނަބީކަމުގެ ޚިލާފަތް ލެއްވިކަމަކާއިގެނެވެ. އަދި އެހެނިހެން ޚާއްޞަ ކަންކަމާއިގެނެވެ. ދެން ބަނޫ ހާޝިމަށް ޞަދަޤާތް ހިފުން ޙަރާމްކުރެއްވުމާއި، 'ފައި' ގެ ބައިން ޙިއްޞާއެއް ލިބުމުގެ ޙައްޤު ދެއްވުމާއި، އެހެނިހެން ޚާއްޞަ ކަންކަމާއިގެނެވެ. އަދި އެނޫންވެސް އެފަދަ ޚާއްޞަ ކަންތައްތަކާއިގެނެވެ..."

އަރަބި އިބާރާތަކީ: (...لَكِنَّ تَفْضِيلَ الْجُمْلَةِ عَلَى الْجُمْلَةِ لَا يَسْتَلْزِمُ أَنْ يَكُونَ كُلُّ فَرْدٍ أَفْضَلَ مِنْ كُلِّ فَرْدٍ فَإِنَّ فِي غَيْرِ الْعَرَبِ خَلْقًا كَثِيرًا خَيْرًا مِنْ أَكْثَرِ...) (مجموع الفتاوى: 29/19-30)

الله ދީބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ.

ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިން، ޢަޖަމީންގެ ބަޔަކު ރައްދުދެއްވުމުގައި ދުލިމިއްބެވެ. ދިވެހި ދަރިކޮޅެއްގެ ޒިޔާދަތް އަޅުވާއެޖެހުމަކަށް ދާންދެންނެވެ. އެހިނދު ޢާއްމުންގެ ކަންތައްތަކުގައި ދުވަހިބިޝާއިން ވާހަކަދައްކައިލައެވެ.[109] އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޙާދީޘްތަކަން ތާޖެހިރާ

ޙާޝިޔާ: "...އެހެންނަމަވެސް އެއްޖާފަކަށް ޢަރަބިއްޔާގެ އަޞްލު ޢަރަބިއްޔާގެ ކަމްބަޔަށް ގާތްކަމުގެ ޢަމިލުވެރިކަމުން، އެޢަރަބިއްޔާގެ ކާއިމް ފަރުދަކު (އަޞްލު ޢަރަބިއްޔާގެ) ކާއިމް ފަރުދަކަށްވުރެ ގާތްވެ ހެއްދެވިގެންވެއެވެ. އެހެން ހަމަކަށަވަރުން އަރަބިންނަކީ ދިރާސާ ދެންމެ ވިހުގެ ޢަތާރެއި، ފިޔަ އަރަބިންނަށްވުރެ ހެއްދެވިގެންވާ ޢަޞަބިއްޔަތް ޚަރޫޖިވަކަން ގެނެސްލެވެ..."

ދަރިވެ ބަސް ޢާރަބީކު އަރަބިކަރުގެ ޢަރަބަށުވެއެވެ: (...اعلم أنَّ جنس العرب أفضل من جنس العجم، كما أن جنس الرجل أفضل من جنس المرأة، وأمَّا باعتبار ألأفراد أو أشخاص، فقد يوجد من النَساء ما هو أفضل من ألوفٍ من الرجال كمريم وفاطمة وعائشة. وقد يوَجد من العجم ما هوَ أفضلُ من ألوفٍ من العرب كصهيب الرومي وسلمان الفارسي وبلال الحبشي وغيرهم...) (مسبوك الذهب في فضل العرب: (35/1

ޙާޝިޔާ: "...ދަންނާށެވެ! އަރަބިންގެ ޖިންސަކަށްވުރެ އަރަބިންގެ ޖިންސް ހެޔޮވެ ހެއްދެވިގެންވެއެވެ. އެއީ ފިރިހެނުންގެ ޖިންސް، އަންހެނުންގެ ޖިންސަށްވުރެ ހެޔޮވެ ހެއްދެވިގެންވާ ފަދައިންނެވެ. ދެން ވެސް ފަރުދުން ނުވަތަ ޝަޚްޞުންނަށް ބަލާނަމަ، ފިރިހެނުންގެ އެއްހާސް މީހުންނަށްވުރެ ހެއްދެވިގެންވާ މީހަކު އަންހެނުންގެ ތެރެއިން ވެދާނެއެވެ. އެއީ މަރްޔަމާއި، ފާޠިމާއާއި، ޢާއިޝާފަދަ ބޭކަލުންފަދައިންނެވެ. އަދި ފަރުދުގައި އަރަބިންގެ ތެރެއިން އެއްހާސް މީހުންނަށްވުރެ ހެއްދެވިގެންވާ މީހަކު އަޖަމީންގެ ތެރެއިން ވެދާނެއެވެ. އެއީ ޞުހައިބުއްރޫމީއާއި، ސަލްމާނުލް ފާރިސީއާއި، ބިލާލުލް ޙަބަޝީއާއި އެނޫން އެފަދަ ބޭކަލުންފަދައިންނެވެ..."

[109] އެބަހީ ޢަބްދުއްބާރީ ދައްޖާލުގެ މައްޗަށްވާނީ ޙަދީޘް ދުވަން ޢާއި ދުވެރިންގެ ޒަމާނުތަކުގައެވެ. ދުވަހިބިޝާއިނަށް ދަރުދިނުދެއީގެ ވިސްނުންތައް ހިތްވުމެއްނަމް މިހުންނެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «سَيَأْتِي عَلَى النَّاسِ سَنَوَاتٌ خَدَّاعَاتُ، يُصَدَّقُ فِيهَا الْكَاذِبُ، وَيُكَذَّبُ فِيهَا الصَّادِقُ،

ބަދުބަސްބުނުންޖެވެ. އަދި (ފާސިދު) ޝިޔާސަތްކުރާއި ހަރުހިތްތަކާއި އެބައިމީހުން ހިފާއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާއި ޒިޔާރަތްވެރިން ހަވާލުކުރިއެވެ. ދުނިޔަވީ ޗަހިވުންނާއި ޤާޒީންނާއި، އިލްމުވެރިން މީހުން އެބައިމީހުންގެ ބަސްތަކަށް ވަރުހިފާއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަކީ ނުވެސްއެނގޭ ބާރުގައި އެބައިމީހުން ކަމުގޮތަށްއުފެދުން ދޫކޮށްލެވެ. ދުން ހަގާ އެމީހާ ޓީޗަރުން ހުއްޓުމާ ހަލާކުވެގެންދިޔައެވެ. އަދި އެމީހާ ޓީޗަރުން ކަމަކުވެގެންދިޔައެވެ. އަދި އެމީހާ ޓީޗަރުން ޖިންނިތުވެގެންދިޔައެވެ. އަދި އެމީހާ ޓީޗަރުން މަޑުޖެހިގެންދިޔައެވެ. އަދި އެމީހާޓީޗަރުން ބިދުޢަތްހަދާ ބައިބަޔަކުވެގެންދިޔައެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅާއި، އެކަށީގެންވާ އަޚުލާޤާއި، އެކަށީގެންވާ އަސްލަށް އަޚުލާޤުގައި ޢާބިދުވެ، އެއިން އެއްވެސް ބާކީހުރި ނުބައިގޮތްތަކެއްވެސް ނުބެހެ، އަދި އެބާކީވެގެން އަޚުލާޤުގެ ދުޢާތަކެއް (އެހެން އެއްޗަކަށް) ގަބަލަގާނުގޮސް، އަދި އެބާކީވެގެން ބަޔަކަށްވުރެބައްޔަށް އެހެނިހެންވެސް ބަޔަކަށްވެ، އަދި އެބާކީވުމުގެ މަގާއި މަތިކަމުން ދުނިޔަވީބަހަނާ، އަދި އެބާކީވުން ބިއްދުވި ސަލްބަ އިސްލާމީކަމާއި އިލްމީކަމުގެ މަޤާމަކަށް ބަދަލުވެ މިހާރު ގެނެވިއްޖެ. ދުނިޔަރު ޙާލަތް ތިޔާގައި އެބާކީވުމުން ބަޔާހިނގާދިޔަ ހާލު

وَيُؤْتَمَنُ فِيهَا الْخَائِنُ، وَيُخَوَّنُ فِيهَا الْأَمِينُ، وَيَنْطِقُ فِيهَا الرُّوَيْبِضَةُ» ، قِيلَ: وَمَا الرُّوَيْبِضَةُ؟ قَالَ: «الرَّجُلُ التَّافِهُ فِي أَمْرِ الْعَامَّةِ» (رواه ابن ماجه: 4036، وأحمد: 7912)

މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ހަރުވެރި އަހަރުތަކެއް އަންނާނެއެވެ. އެއަހަރުތަކުގައި ދޮގުވެރިޔާ ތެދުކުރެވި، ތެދުވެރިޔާ ދޮގުކުރެވި، ޚިޔާނާތްތެރިޔާ އަމާނާތްތެރިއެއްކަމުގައި ހެދި، އަދި އަމާނާތްތެރިޔާ ޚިޔާނާތްތެރިއެއްކަމުގައި ހަދާނެއެވެ. އަދި އެދުވަސްވަރު ރުވައިބިޟާއިން ވާހަކަދައްކާނެއެވެ! ދެންނެވުނެވެ: 'ރުވައިބިޟާއަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'އާއްމުންގެ ކަންކަމުގައި (ވާހަކަދައްކާ) އަގެއްނެތް ދަށުދަރަޖައިގެ މީހާއެވެ."

ހިތްހަމަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ދީންވާކަށްކަށަވަރީ ތަބްދީލުކުރުމުގައިކަން އޮޅާ ދަންނަވެވެ. އަދި މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބުންނަށް ތަބްދީލުކުރުމުގައިއެވެ.[110]

އަދި ދަންނާށެވެ! 'ޤުރްއާން ކިޔެވުމުގައި އަހުރެންގެ ޙަރްފުތަކުރުމީ މަޚްލޫޤެކޭ' ބުނެފިމީހާއީ ވެސް ޖަހްމީއެކެވެ. އަދި އުކާމުގައި ހަނުރުކު (ޤުރްއާނަކީ) މަޚްލޫޤެކޭ އަދި މަޚްލޫޤެއްނޫނޭ ނުބުނާ މީހާއީ ވެސް ޖަހްމީއެކެވެ. އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް ވިދާޅުވެފައިވަނީ މިފަދައިންނެވެ.[111]

---

110 މުޙައްމަދު ތަބްދީލުކުރުން މުޖާދަލާތައްވަނީ ތަބަރުވުމަށެވެ. އެއީ ރަސޫލާ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބުންނާއި އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވެރިޔުންގެ ސުންނަތްތަކާއި މަންހަޖުގައި ހިފުމެވެ. އެއްވެސް ބާޠިލްފައި ފަހުން އަދި މިހުން، ބިދުޢަތްވެރިން އިމާމުންކަމުގައި ހަދައިގެން ކުރި ކަން ތަބްދީލުގެ ވަރަކަށް ނުދެވެ! އެގޮތުން އެބައިމީހުންކުރި ކަން ތަބްދީލު ސަލަފުން ބިދުޢަތްތަކާއި ޝިރުކުތަކަށް ވެއްޖެހިގެންދިޔައެވެ. މުޢުތަޒިލީންނާއި އަޝްޢަރީންނާއި ތަބައްޕާ ބައެއް މީހުންގެ ގޮތުގައި އަޝްޢަރީކަން ތަބާވެ ތަބްދީލުކުރުން ހުރިގޮތުން ބޮޑުވެގެންދިޔައެވެ. އެގޮތުން ކަލާމާ މިހާރުގެ އެހެން ބޮޑެތި ބިދުޢަތް ވިސްނި ޢަޤީދާގެ އަސާސުތަކާއި ދުނިޔޭގެ.

111 މިމައްސަލައާއިގުޅޭ އަޤީދާގެ އިމާމު ހިސާބުންއެވެ. ދެންފަދަ ޤުރްއާން ކިޔަވާއިރު އަހުރެންގެ ޙަރްފުތަކުރުމާއި ޖަހްމިއްޔާ 'ލަފްޡުއްޤާ'އިންނާއި، ޤުރްއާނަކީ މަޚްލޫޤެކޭ ބުނި އަދި މަޚްލޫޤެއްނޫނޭވެސް ނުބުނާނަމަ ބުނި 'ވާޤިފީން'އާއިމެދު އަރިސްކުރަވާ ބަސްފުޅުގައެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ:

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (الْجَهْمِيَّةُ عَلَى ثَلَاثِ ضُرُوبٍ: فِرْقَةٌ قَالَتِ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَفِرْقَةٌ قَالُوا: كَلَامُ اللهِ وَتَقِفُ، وَفِرْقَةٌ قَالُوا: أَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقَةٌ، فَهُمْ عِنْدِي فِي الْمَقَالَةِ وَاحِدٌ.) (الإبانة الكبرى: 306/5)

މާނައީ: "ޖަހްމީންނަކީ ދީން ވައްޓަރަކަށްވެ. ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނާ ބައިގަނޑެކެވެ. އަދި ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމްފުޅު ބުނެލައި އަހަރުމެން ހުއްޓި ހަސްހުންނަނީއާ ބުނި ބައިގަނޑެކެވެ. އަދި ޤުރުއާންގެ އަހަރުމެންގެ ލަފްޒުކުރުންތަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނި ބައިގަނޑެކެވެ. ފަހެ އުޅުނިއާ އެންމެންވެސް އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި އެއްޖަމާޢަތް ބުނާ ބައެއްކަމުގައެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله އާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ: (مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ قَالَ: التِّلَاوَةُ مَخْلُوقَةٌ وَأَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقَةٌ وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ؟ قال: «هَذَا كَافِرٌ، وَهُوَ فَوْقَ الْمُبْتَدِعِ، وَهَذَا كَلَامُ الْجَهْمِيَّةِ». قُلْتُ: مَا تَرَى فِي مُجَانَبَتِهِ؟ وَهَلْ يُسَمَّى مُبْتَدِعًا؟ فَقَالَ: " هَذَا يُجَانَبُ، وَهُوَ فَوْقَ الْمُبْتَدِعِ، وَهَذَا كَلَامُ الْجَهْمِيَّةِ، لَيْسَ الْقُرْآنُ بِمَخْلُوقٍ...) (الإبانة الكبرى: 149)

މާނައީ: " 'އަހަރުމެންގެ ތިލާވަތްކުރުމީ މަޚްލޫޤެކެވެ، އަދި އަހަރުމެން ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގެ ޝަރު ލަފްޒުތަކަކީ މަޚްލޫޤެކެވެ، އެހެނަސް ޤުރުއާނަކީ الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަގެ ކަލާމްފުޅު އަދި މަޚްލޫޤެއް ނޫނޭ' ބުނާ މީހާއިމެދު ތިބާ ބުނަނީ ކީކޭތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ ކާފަރެކެވެ. އަދި މިންވަރުން ބިދުޢަތްތެރިޔާއަށްވުރެ މަތީގައެވެ. އަދި މިއީ ޖަހްމީންގެ ވާހަކައެވެ.' އަހަރެން ބުނީމެވެ: 'އޭނާއާއި އެކަހެރިވެ ދުރުވެގަތުމާއިމެދު ދެކެނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އަދި އޭނާއަށް ބިދުޢަތްތެރިއެއްކަމުގައި ނަންދެވޭނެހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިނާއާއި ދުރުވެ އެއްކިބާވާށެވެ. އަދި މިނާއީ ބިދުޢަތްތެރިޔާއަށްވުރެ މަތީގައިވާ މީހެކެވެ. އަދި މިއީ ޖަހްމީންގެ ވާހަކައެވެ. ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްނޫނެވެ..."

އަދިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله އަށް ދެންނެވުނެވެ: (أَنَّ الشَّرَّاكَ يَزْعُمُ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ، فَإِذَا تَلَوْتُهُ فَتِلَاوَتُهُ مَخْلُوقَةٌ، قَالَ: «قَاتَلَهُ اللَّهُ، هَذَا كَلَامُ جَهْمٍ بِعَيْنِهِ»، قُلْتُ: رَجُلٌ قَالَ فِي الْقُرْآنِ: كَلَامُ اللَّهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَلَكِنَّ لَفْظِي هَذَا بِهِ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ: «هَذَا كَلَامُ سُوءٍ، مَنْ قَالَ هَذَا فَقَدْ جَاءَ بِالْأَمْرِ كُلِّهِ») (الإبانة الكبرى: 143)

މާނައީ: "ޝައްރާކު ދައުވާކުރާ ގޮތުގައި ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. ދެންފަހެ އަހަރެން އެޤުރުއާން ތިލާވަތްކޮށް ކިޔަވައިފިނަމަ އޭގެ ތިލާވަތްކުރުން މަޚްލޫޤެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'الله އޭނާ ހަލާކުކުރައްވާށިއެވެ. މިއީ ހަމަ ސީދާ ޖަހްމްގެ ވާހަކައެވެ.' އަހަރެން ބުނީމެވެ: 'ޤުރުއާނާއިމެދު 'އެއީ الله ގެ ކަލާމްފުޅު މަޚްލޫޤެއްނޫން އެހެންނަމަވެސް އަހަރެން ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި ލަފްޒުކުރުން މަޚްލޫޤެކޭ' ބުނިމީހާ.

ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ ނުބައިވެރިންގެ ބަސްތަކެކެވެ. މިފަދައިން ބުނުވިޔާ އެކަން އެއްކޮށް ދޫކޮށްލަންވާނެއެވެ.'"

އިސްޙާޤު ބިން ޙަންބަލް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ لَفْظَهُ بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَقَدِ ابْتَدَعَ، فَقَدْ نَهَى أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَنْ هَذَا، وَغَضِبَ مِنْهُ وَقَالَ: مَا سَمِعْتُ عَالِمًا قَالَ هَذَا.) (الإبانة الكبرى: 158)

މާނައީ: ""ޤުރުއާން ކިޔަވާއިރު އަޑުގަނޑުގެ ޙަރަކާތްތަކަކީ މަޚްލޫޤެއް ކަމަށް ބުނުވިޔާމީހާ ޖަހްމީއެކެވެ. އަދި ޤުރުއާން ކިޔަވާއިރު އޮންނަ ޙަރަކާތްތަކަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމަށް ދަޢުވާކުރާމީހާ ވެސް ބިދުޢަތްވެރިއެކެވެ. އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވަނީ މިކަން މަނާކުރައްވާފައެވެ. އަދި އެކަން ބުނާމީހާއާމެދު ކޯފާވެސް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރެން އިލްމުވެރިއަކު މިފަދައިން ވިދާޅުވިކަން އަޑުއަހާފައެއް ނުވެއެވެ.'""

ޙަރުބު އަލްކިރްމާނީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ قَالَ: لَفْظُهُ بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَمَنْ قَالَ: لَفْظُهُ بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ مُبْتَدِعٌ مُحْدِثٌ، يُهْجَرُ وَلَا يُكَلَّمُ وَلَا يُجَالَسُ، لِأَنَّ الْقُرْآنَ صِفَاتُ اللَّهِ وَأَسْمَاؤُهُ، وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ حَيْثُ تَصَرَّفَ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ حَكَى عَنِّي أَنِّي رَجَعْتُ عَنْ تَبْدِيعِ مَنْ قَالَ هَذَا، فَهُوَ كَذَّابٌ.) (الإبانة الكبرى: 159)

މާނައީ: "ޤުރުއާނަކީ ﷲ ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. އެއީ މަޚްލޫޤެއް ނޫނެވެ. ފަހެ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ދަޢުވާކުރާމީހާ ފަހެ ކާފިރެކެވެ. އަދި ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގެ އަޑަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނާމީހާ ފަހެ ޖަހްމީއެކެވެ. އަދި އެއާ ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގެ އަޑަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫން ކަމަށް ބުނާމީހާ ފަހެ އަލަށް އުފެއްދި ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އެފަދައިން ގުޅުމަކާއި ވާހަކަދެއްކުމާއި، އަދި އެފަދައި ވާހަކަދައްކާ ތިބުމާ އެކު އިށީނުމެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އެފަދައި އެކަކާއި އިށީނުމެއް ނުވާނެއެވެ. އެހެނީ ޤުރުއާނަކީ (އެކަލާނގެ ނަމަކީ) ﷲ ގެ ސިފަފުޅާއި އިސްމުފުޅުތަކެވެ. އަދި ކޮންމެ ގޮތަކަށް ކިޔުނަސް ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫން ﷲ ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. އަދި މިފަދައިން ބުނާ މީހާ ބިދުޢަވެރިއެއްކަމުގެ ޙުކުމުން އަހަރެން ރުޖޫޢަވީކަމަށް ހިކާޔަތްކުރާމީހާ ފަހެ ދޮގުވެރިއެކެވެ."

ޢަބްދު ﷲ ބިން އައްޒުބައިރު އަލްޙުމައިދީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ أَبْطَلَ الصَّوْمَ وَالْحَجَّ وَالْجِهَادَ وَفَرَائِضَ اللَّهِ، وَمَنْ أَبْطَلَ وَاحِدَةً مِنْ هَذِهِ الْفَرَائِضِ فَهُوَ كَافِرٌ

بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّ لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ ضَالٌّ مُبْتَدِعٌ، أَدْرَكْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ، وَيَحْيَى بْنَ سُلَيْمٍ، وَوَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ نُمَيْرٍ، وَجَمَاعَةً مِنْ عُلَمَاءِ الْحِجَازِ وَالْبَصْرَةِ وَالْكُوفَةِ، مَا سَمِعْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، وَلَا: غَيْرُ مَخْلُوقٍ. وَقَدْ صَحَّ عِنْدَنَا أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ نَهَى أَنْ يُقَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَمَنْ قَالَ بِخِلَافِ مَا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ فَقَدْ صَحَّتْ بِدْعَتُهُ.) (الإبانة الكبرى: 161)

މާނައީ: "ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމުފުޅެވެ. އެއީ މަޚްލޫޤެއްނޫނެވެ. އަދި 'އެއީ މަޚްލޫޤެކޭ' ބުނި މީހާ، ތަނަ ޢުޔައިނާއި، ޔަޙްޔާއި، ވަކީޢާއި، އަދި الله ގެ ޤުދުރަތުގެ ބާރުދޭންކުރައްވާފައެވެ. އަދި މިފަދަ ސިފަތަކުގެ އެއްބަސް ޤުދުރަތުގެ ބާރުދޭންކުރިމީހާ ވަނީ ތަޙްލީލް ކޮށް الله އަށް ކާފަރުވެފައިވާ މީހެކެވެ. އަދި 'ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަޑުއެހުމުގެ ތަލަފުޒުކުރުމުގައި މަޚްލޫޤެއް ނޫން' ބުނުމަކީ ފަދަ ކަމެއް ނޫނެވެ.

ބިދުޢަތްވެރިއެކެވެ. އަޑުއެހުމާއި އިބްނު އުޔައިނާއި، ހަބީބާ ބިން ސުފްޔާނާއި، ވަކީޢު ބިން ޖައްރާޙާއި، ޢަބްދުﷲ ބިން ނުމައިރާއި، އަދިވެސް ޙިޖާޒާއި ބަޞަރާއި ކޫފާގެ ޢިލްމުވެރިންގެ ޖަމާޢަތެއް ބައްދަލުކޮށްފައެވެ. އެމީން އެއްވެސް ބަޔަކު 'ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަޑުއެހުމުގެ ތަލަފުޒުކުރުމަކީ މަޚްލޫޤެކޭ' ނުވަތަ 'މަޚްލޫޤެއް ނޫނޭ' ބުނި މީހެއް ވިދާޅުވި އަޑެއް ނީވެމެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި އަޙްމަދު އަބޫ ޢަބްދިﷲ ބިން ޙަންބަލް 'ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަޑުއެހުމުގެ ތަލަފުޒުކުރުމަކީ މަޚްލޫޤެއްނޫނޭ' ބުނުން ނަހީކުރެއްވިކަން ޞައްޙަވެއްޖެއެވެ. ދެންފަހެ އަބޫ ޢަބްދިﷲ ވިދާޅުވިގޮތާއި ޚިލާފަށް ބުނި މީހާ، ފަހެ އޭނާގެ ބިދުޢަތްވެރިކަން ޞައްޙަވެއްޖެ (ސާބިތުވެއްޖެ) އެވެ..."

އިމާމް ބަރްބަހާރީ رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވިއެވެ: (وَاعْلَمُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ أَنَّ صِنْفًا مِنَ الْجَهْمِيَّةِ اعْتَقَدُوا بِمَكْرِ قُلُوبِهِمْ، وَخُبْثِ آرَائِهِمْ، وَقَبِيحِ أَهْوَائِهِمْ، أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، فَكَنَّوْا عَنْ ذَلِكَ بِبِدْعَةٍ اخْتَرَعُوهَا، تَمْوِيهًا وَبَهْرَجَةً عَلَى الْعَامَّةِ، لِيَخْفَى كُفْرُهُمْ، وَيُسْتَغْمَضَ إِلْحَادُهُمْ عَلَى مَنْ قَلَّ عِلْمُهُ، وَضَعُفَتْ نَحِيزَتُهُ، فَقَالُوا: إِنَّ الْقُرْآنَ الَّذِي تَكَلَّمَ اللَّهُ بِهِ وَقَالَهُ، فَهُوَ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَهَذَا الَّذِي نَتْلُوهُ وَنَقْرَؤُهُ بِأَلْسِنَتِنَا، وَنَكْتُبُهُ فِي مَصَاحِفِنَا لَيْسَ هُوَ الْقُرْآنُ الَّذِي هُوَ كَلَامُ اللَّهِ، هَذَا حِكَايَةٌ لِذَلِكَ، فَمَا نَقْرَؤُهُ نَحْنُ حِكَايَةٌ لِذَلِكَ الْقُرْآنِ بِأَلْفَاظِنَا نَحْنُ، وَأَلْفَاظُنَا بِهِ مَخْلُوقَةٌ، فَدَقَّقُوا فِي كُفْرِهِمْ، وَاحْتَالُوا لِإِدْخَالِ الْكُفْرِ عَلَى الْعَامَّةِ بِأَغْمَضِ مَسْلَكٍ، وَأَدَقِّ مَذْهَبٍ، وَأَخْفَى وَجْهٍ، فَلَمْ يَخْفَ ذَلِكَ بِحَمْدِ اللَّهِ وَمَنِّهِ وَحُسْنِ تَوْفِيقِهِ عَلَى جَهَابِذَةِ الْعُلَمَاءِ وَالنُّقَّادِ الْعُقَلَاءِ، حَتَّى بَهْرَجُوا مَا دَلَّسُوا، وَكَشَفُوا الْقِنَاعَ عَنْ قَبِيحِ مَا سَتَرُوهُ، فَظَهَرَ لِلْخَاصَّةِ وَالْعَامَّةِ كُفْرُهُمْ وَإِلْحَادُهُمْ...) (الإبانة الكبرى: 5/317-318)

މާނައީ: "...الله ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! ޖަހްމީންގެ ބައިގަނޑެއް އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުގެ މަކަރުވެރިކަމާއި، ޙަސަދުތަކުގެ ނުބައިކަމާއި، ހަވާނަފްސުގެ އެދުންތަކުގެ ހުތުރުކަމުން، ޤުރުއާނާ މަންޠިޤީ ޖަދަލް އިޖުތިހާދުކުރަން ފަށައިފިއެވެ. ދަންނަވާ އެމީހުންގެ ބިދުޢަތްވެރިކަން މަދުވެ، އަދި ޖުހުލުވެރިކަން ގާއިމުވެގެންނާ ދިޔަކަން އެބައިމީހުންގެ ކުރުގެ ވަސްވާސްތަކުގަނޑުބަކައި، އަދި އެބައިމީހުންގެ އިލްމީބަޙުސް ޤާތިލުވެގެންބަކައި ޖާހިލު މިސްކީނުކަމުން ޤުރްއާނާބެހޭ ދަޢުވާކުރައިގެން ބިދުޢައެއް އުފައްދައިގެން ވަނަބަހުން ބުނެއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ އުފެދިގެންނެވެ ވަޙްޔުކުރެއްވި ވަޙްޔުތަކުގެތެރެއިން ފުރުޤާނީ الله ގެ ކަލާމުކަމުގައެވެ. އަދި މިއީ (އެއަބްޛަ ފުރުޤާން ބަޔާންކުރައްވާ) ކަލާމުފުޅުކަމެވެ. ފަހެ އަހަރުމެންގެ ތަޢުލީމު މިޤާމަށް ފުރުޤާނީ ކަލާމުގެ ފުރުޤާނާއި އަހަރުމެންގެ ކިޔުމުކަމެވެ. އަދި އަހަރުމެން ފުރުޤާން ކިޔުމަށް ތަޢުލީމުދެއްވި މަޚްލޫޤުކަމެވެ.' ދަންނަވާ އެބައިމީހުންގެ ކުފުރު ނަޤުލުކުރުން ކަލިމަތުން، އަދި އެކަމާ ވަންހަނާވެގެންވާ ޖާހިލުންގެ ޚަބަރަން ކުފުރު ފަހުއްދަން ނަގުލާ ކަލިމަތް، އަދި އެކަމާ ވަންހަނާކުރާ ބާރުލުމުގެ ޚަބަރާން ކުފުރު އެބައިމީހުން ބިދުޢަވެރިއެވެ. އެހެންކަމުން الله އަށް ޝުކުރުކުރުމަށް އެކަލާނގެ ނިޢުމަތުގެ ހުރި ވާޖިބުވެއްޖެ، ވިސްނުންތެރިން، ބިދުޢަވެރިންނަށް ހުކުމްކުރާ ނިސްބަތް ވަންހަނާތަކެވެ. އެހެނިހެން އެބައިމީހުން ފޮނުވި ކަނޑައެޅި އެބާކަން ފާގަތިކުރެވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ވަންހަނާކުރި ހުކުރު ކަނޑައެޅި ފަދަ އެބާކަން ކަށަވަރުކުރެވިއެވެ. ދަންނަވާ އެބައިމީހުންގެ ކާފަރުކަމާއި ބިދުޢަތު، ބާރުލުންދެއްވާ ހާސްވިއްޔާ (ބިދުޢަވެރިންނާ)ވެސް ފާޅުވެފައިވަނީއެވެ..."

ބަރްބަހާރީ رَحِمَهُ اللهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (احْذَرُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: إِنَّ لَفْظَهُ بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، وَهَذَا عِنْدَ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَمَنْ كَانَ عَلَى طَرِيقَتِهِ مُنْكَرٌ عَظِيمٌ، وَقَائِلُ هَذَا مُبْتَدِعٌ، خَبِيثٌ وَلَا يُكَلَّمُ، وَلَا يُجَالَسُ، وَيُحَذَّرُ مِنْهُ النَّاسُ، لَا يَعْرِفُ الْعُلَمَاءُ غَيْرَ مَا تَقَدَّمَ ذِكْرُنَا لَهُ، وَهُوَ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرَ مَخْلُوقٍ ، وَمَنْ قَالَ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ كَفَرَ، وَمَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ وَوَقَفَ فَهُوَ جَهْمِيٌّ ، وَمَنْ قَالَ لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ فَهُوَ جَهْمِيٌّ أَيْضًا، كَذَا قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَغَلَّظَ فِيهِ الْقَوْلَ جِدًّا وَكَذَا مَنْ قَالَ: إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ الَّذِي يَقْرَءُوهُ النَّاسُ، وَهُوَ فِي الْمَصَاحِفِ حِكَايَةٌ لِمَا فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ، فَهَذَا قَوْلٌ مُنْكَرٌ، يُنْكِرُهُ الْعُلَمَاءُ...) (الشريعة للآجري: 1/535)

މާނައީ: "...الله ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ޤުރުއާން (ކިޔެވުމުގައި) ޤާރީގެ ލަފްޒަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ބުނާ މީހުންނާއިދުރު ތިޔަބައިމީހުން ހިފާޒަތްވާށެވެ! އަދިވެސް ބަސް

ޙަންބަލީއާއި އުލަމާއުންގެ މަގުގެ މަތީގައި ތިއްބެވި ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި މިކަމަކީ ބޮޑުވެގެންވާ މުންކަރުކަމެކެވެ. އަދި މިފަދައިން ބުނާމީހާއީ ބިދުޢަތްވެރިއެކެވެ. އޭނާއާއި ދުރުހެލިވެ އެއްކިބާވާށެވެ. އަދި އޭނާއާއި ވާހަކަދެއްކުމަކީ ޙަރާމެވެ. އަދި އޭނާއާއި އެކު އިށީންދެނުގަތުމެވެ. އަދި އޭނާގެ ކިބައިން މީސްތަކުންނަށް އިންޛާރުދެއްވުމެވެ. އަހަރުމެން އިސްވެ ބަޔާންކުރި ކަންތައް ދެނެވި އިލްމުވެރިން ތަފްސީރުކޮށްފައެވެ. އެއީ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ނޫނީ الله ގެ ކަލާމްފުޅުކަމެވެ. އަދި މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ބުނި މީހާ ވަނީ ކާފަރުވެއްޖެއެވެ. އަދި ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމްފުޅުކަމުން ބުނު ތަން ހުއްޓިއްޖެމީހާއި ޖަހުމިއްޔެކެވެ. އަދި 'ޤުރުއާން ލަފްޒުގައި އަހަރެންގެ ކިޔުން މަޚްލޫޤޭ' ބުނާ މީހާއި ވެސް ޖަހުމީއެކެވެ. އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް ﵀ ވިދާޅުވެފައިވަނީ އެފަދައިންނެވެ. އަދި އެކަމުގައި ވަރަށް ހަރުކަށިކޮށް އިންކާރުކުރުން ބަސްފުޅު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމައެފަދައިން ޤުރުއާން (ލަފްޒުގައި) މިމަސްއަލާގެ ލަފްޒީ މަޚްލޫޤު ނުވާ ބުނާ މީހާވެސް ހަމަ ބިދުޢަ ހަދައިފިއެވެ. އަދި އިލްމުވެރިން ތަފްސީރުކޮށްފާ ކަމެއް ގޮސްފައެވެ. އުލަމާއުން ވިދާޅުވެފައިވަނީ އެފަދައިންނެވެ. އަދި އެކަމުގައި އުލަމާއުން ވަރަށް ހަރުކަށިކޮށް ބަސްފުޅު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމައެފަދައިން މީސްތަކުން ކިޔަވާ ޤުރުއާނަކީ، އަދި މުސްޙަފުތަކުގައި ލިޔެ ޤުރުއާނަކީ ލިޔުއްވާ މަޙްފޫޡުގައިވާ ޤުރުއާނުގެ ހުރިހާކަމެއް ކަލާމްފުޅުކަމުގައި (އެބަހީ: ޙަރުފު ސިފަ ޤުރުއާން ބުނާކަމުގައި މަޚްލޫޤުކަމަކަށް ވާހަކަފުޅުތަކަކީ ބަސްފުޅު އިބާރާތްތަކާ ވާހަކަފުޅުތަކަކީ) ބުނުމަކީ ވެސް އިލްމުވެރިން އިންކާރުކުރައްވާ މުންކަރުކަމެކެވެ..."

(اتَّفَقَ عَلَيْهِ أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ مُنَزَّلٌ غَيْرُ مَخْلُوقٍ وَأَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ الَّذِي يَقْرَأُهُ النَّاسُ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ يَقْرَؤُهُ النَّاسُ بِأَصْوَاتِهِمْ. فَالْكَلَامُ كَلَامُ الْبَارِي وَالصَّوْتُ صَوْتُ الْقَارِئِ وَالْقُرْآنُ جَمِيعُهُ كَلَامُ اللَّهِ حُرُوفُهُ وَمَعَانِيهِ....) (مجموع الفتاوى: 361/23)

މާނައީ: "އަހުލުއްސުންނަތާއި ވަލްޖަމާޢަތު އިއްތިފާޤުވެގެންވަނީ ޤުރުއާނަކީ الله ބާވައިލެއްވި މަޚްލޫޤެއްނޫން ކަލާމްފުޅުކަމާއި، އަދި މީސްތަކުން ކިޔަވާ ޤުރުއާނަކީ ހަމަ الله ގެ ކަލާމްފުޅުކަމަށެވެ. މީސްތަކުން އެބައިމީހުންގެ އަޑުތަކުން ކިޔަވައެވެ. އެހެންކަމުން ކަލާމަކީ (الله)ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. އަދި އަޑަކީ ކިޔަވާ މީހާގެ އަޑެވެ. އަދި ޤުރުއާން އޭގެ އަކުރުތަކާއި މާނައިވެސް الله ގެ ކަލާމްފުޅެވެ..."

ދަންނަ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށްވެސް އަދި މަޚްލޫޤެއްނޫންކަމަށްވެސް ނުބުނެ ހުއްޓިލާ މީހުންނަކީ ބުނާ މީހުންނަކީ ބުނެވޭ 'ވާޤިފީން'ނެވެ. ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤޭ ބުނުމުން އެއާއި އިދިކޮޅަށް މަޚްލޫޤެއްނޫންކަމަށް

ބުނެ ޤާބިލުކުރަން އިލްމުވެރިންނަށް މަޤްބޫލުވިއެވެ. މިސާލަކަށް އެކަކަމަކަށް އަރައިސްގެންނަމަ ހަރުހުރުމުން ފުދިނީމެވެ. އެހެންއަކަމަކު އެކަސްމަތެއް ފާޅުވިޔަސް ޝަރުޢުކާކަރާ މިހާރު ގޮތަށް އެފަދައިން ބުނުމަކީ ހުއްޖަތާ ނާދާނުމެވެ. އެހެންކަމުން އެބައިމީހުންނަށް ޝަރުޢުކާރާ މިހުންނަކީސް ކިޔުނުވެ. އަދި ސަރަހައްދަށް ވަގުފުނަނަން ދައްޗެއްވާ ހަރުކަށި ބަސްފުޅު ވިދާޅުވެފައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަމުގައި ހުއްޖަތް އަދާ މިހާރަނ ބުނަދުވުމުންވާ އެޒްތަގައި ޤާބިލުވެއްޖެނަމަ ޖަހުމިއްޔާގެ ތެރެއިން އެބައިމީހުންވާނެކަމަށް ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ.

އިމާމު އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (هُمْ أَشَدُّ عَلَى النَّاسِ تَزْيِينًا مِنَ الْجَهْمِيَّةِ، هُمْ يُشَكِّكُونَ النَّاسَ، وَذَلِكَ أَنَّ الْجَهْمِيَّةَ قَدْ بَانَ أَمْرُهُمْ، وَهَؤُلَاءِ إِذَا قَالُوا: إِنَّا لَا نَتَكَلَّمُ، اسْتَمَالُوا الْعَامَّةَ، إِنَّمَا هَذَا يَصِيرُ إِلَى قَوْلِ الْجَهْمِيَّةِ.) (السنة للخلال: 1799)

މާނައީ: "(ވާޤިފީންނަކީ) ޖަހުމިއްޔާގެ ތެރެއިންވާ ބައެކެވެ (ކުރުމު) ޖީލަކުގެ މީހުން ބައްޔަކަށް މީސްތަކުންގެ ދަރިވަރުންނަށް ޝައްކުކުރުވައެވެ. އެހެނީ ޖަހުމިއްޔާ ދީނުގައި، އެބައިމީހުންގެ ކަންތައް ފާޅުވެގެންވެއެވެ. އެހެންއަކަމަކު މިބައިމީހުން ބުނީ: 'އަހަރުމެން ވާހަކަ ނުދައްކަމެވެ.' އެބައިމީހުން އާއްމުން ތަރުބިޔާވިއެވެ. މިކަންތައް ދާނީ ޖަހުމިއްޔާގެ ބަސް ބުނާ ބުނުމަށެވެ."

އަދިވެސް ވާޤިފީންނާއިމެދު ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުން ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ كَانَ يُخَاصِمُ وَيَعْرِفُ بِالْكَلَامِ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَمَنْ لَمْ يَعْرِفْ بِالْكَلَامِ، يُجَانَبُ حَتَّى يَرْجِعَ» (السنة للخلال: 1824)

މާނައީ: "އެކަމުގައި ޖަދަލުކުރާ ދިފާޢުކުރާ ވާހަކަދައްކާ ކަލާމުގައި އެނގިފައިވާ މީހާ ޖަހުމީއެކެވެ. އަދި ކަލާމު ދެނެގަތުމަށް އަދި ކަލާމު އެނގިފައިނުވާ މީހާ، އެނބުރި ރުޖޫޢުވާންދެން އެއްކިބާވާން ޖެހޭނެއެވެ."

އަބޫދާއޫދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مَنْ وَقَفَ، لَا يَقُولُ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَقَالَ: أَنَا أَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، قَالَ: " يقال لَهُ: إِنَّ الْعُلَمَاءَ يَقُولُونَ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَإِنْ أَبَى، فَهُوَ جَهْمِيٌّ.) (الإبانة الكبرى: 74)

މާނައީ: "ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫނެވެ' ކަމަށް ނުބުނާ ބުނާ މީހަކު ބަލަނީ އެހެނީ ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމެވެ" ބުނި މީހާއާމެދު އަހަރެން ޢަބްދު ޢަބްދުﷲ الله (އިމާމު އަޙްމަދު)އާއި

ސުވާލުކުރީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އާސާހަން ބަސްވުރުއްޖެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ (ޤުރުއާނަކީ) މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމަށެވެ. ދެންވެސް އެއާ (އެމީހަކު ބަސްމަދުން) ދެކޮޅުހަދައިފިނަމަ އޭނާއީ ޖަހްމީއެކެވެ."

އަޙްމަދު ބުން ޙަންބަލް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَا أُبَالِي شَكَكْتُ فِي الْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، أَوْ شَكَكْتُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ» (الإبانة الكبرى: 76)
މާނައީ: "ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމާއިމެދު ޝައްކުކުރިޔަސް ނުވަތަ اللّٰه ޢައްޒަ ވަޖައްލަލާއިމެދުގައި އަހުރެން ޝައްކު ކުރިޔަސް އަހަރެމެން ފަރުވާލެއްނުކުރަމެވެ." (އެބަހީ އެދެކަންތަކަށް އެއްވަރަށް ހަމަހަމަކޮށްދެނެވެ.)

އިސްޙާޤު ބުން ސުލައިމާން އަލްޖަޢްފަރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِذَا كُنَّا نَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، لَا نَقُولُ مَخْلُوقٌ وَلَا غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَلَيْسَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ هَؤُلَاءِ الْجَهْمِيَّةِ خِلَافٌ.) (السنة للخلال: 1800)
މާނައީ: "ޤުރުއާނަކީ اللّٰه ގެ ކަލާމުފުޅެވެ އަހަރެމެން ބުނެ، އަދި 'މަޚްލޫޤެއް އަދި މަޚްލޫޤެއް ނޫނޯވެސް' އަހަރެމެން ނުބުނާނަމަ، ފަހެ އަހަރެމެންނާއި މިތިބި ޖަހްމީންނާއި ޚިލާފެއްނުވެއެވެ."

އިސްޙާޤު ބުން ހާނިއު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ قَالَ: لَا أَقُولُ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ وَلَا غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ.) (السنة للخلال: 1803)
މާނައީ: " 'ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް އަދި މަޚްލޫޤެއްނޫނޯވެސް އަހަރެން ނުބުނަމޭ' ބުނާ މީހާ ފަހެ ޖަހްމީއެކެވެ."

ޢުޘްމާނު ބުން އަބީ ޝައިބާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «الْوَاقِفَةُ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ بِعِشْرِينَ مَرَّةً، هَؤُلَاءِ شَكُّوا فِي اللَّهِ» (الإبانة الكبرى: 59)
މާނައީ: "ޖަހްމީންނަށްވުރެ ވާޤިފީންވަނީ ވިހިގުނަ ނުބައިވެގެންނެވެ. (އެބަހީ) މިބައިމީހުން اللّٰه އާއިމެދު ޝައްކު ކުރިއެވެ."

އަލްއާޖުރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَأَمَّا الَّذِينَ قَالُوا: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ وَوَقَفُوا فِيهِ وَقَالُوا: لَا نَقُولُ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهَؤُلَاءِ عِنْدَ كَثِيرٍ مِنَ الْعُلَمَاءِ مِمَّنْ رَدَّ عَلَى مَنْ قَالَ بِخَلْقِ الْقُرْآنِ، قَالُوا: هَؤُلَاءِ الْوَاقِفَةُ: مِثْلُ مَنْ

الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވެއެވެ: «من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافا كثيرا، فإياكم ومحدثات الأمور، فإنها ضلالة، وعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، وعضوا عليها بالنواجذ»[112]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ތިމަންކަލޯގެފާނުގެ ފަހުން ދިރިއުޅޭ ބައެއްކަން ގިނަވެގެންވާ ޚިލާފުވުންތަކެއް ފެންނަހުއްޓެވެ. ފަހެ (ދީނުގެ ކަންތަކުގައި) އަލަށް އުފެއްދޭ ކަންކަމާއިމެދު ތިޔަބައިމީހުން ހިޔާރުވާށެވެ! ފަހެ އެއީ މަގުފުރެދުމެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާނީ ތިމަންކަލޯގެފާނުގެ ސުންނަތެވެ. އަދި ހިދާޔަތްލިބިގެންވާ ޚުލަފާއުއްރާޝިދޫންގެ ސުންނަތެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ކޮޅު ދަތްތަކުން އެގައި ހިފަހައްޓާށެވެ."

ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ޤުރުއާނުގެ ހަރުފުތަކުން އައިކަން ކަރަވަތި އެބައިމީހުން ރަބްބާއިމެދުގައި ޝައްކުކުރުމުންނެވެ. ދީން 'ޝައްކުވާ' އަދި 'ޝައްކުކޮށް' އެބައިމީހުން

قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ وَأَشَرُّ؛ لِأَنَّهُمْ شَكُّوا فِي دِينِهِمْ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِمَّنْ يَشُكُّ فِي كَلَامِ الرَّبِّ: إِنَّهُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ...) (الشريعة للآجري: 526/1)

މާނައީ: " ދަންނަވަން ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމުފުޅު ބަސްފުޅެވެ، އަދި 'މަޚްލޫޤެއް ނޫން ނުވާނެ' ބުނި މީހުން ދަންނަހެ، ފަހެ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެކޭ ބުނި މީހުންނަކީ ކާފިރުންނެވެ އެބަސް އިތުރުކުރަން ވާޤިފުވެއިވަނީ: (ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމެއް ނުބުނާ) ހުއްޓުން މީހުން ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެކޭ ބުނި މީހުންނަށް އެއްވަރުވެގެންވާ ބައެއްކަމަށެވެ. އަދި ކާފިރުން، މިބައިމީހުން ވާ ނުބައިވެގެންވެއެވެ. އެހެނީ މިބައިމީހުންގެ ދީނުގައި ޝައްކުކުރީއެވެ. އަހުރެމެންގެ ވެރި ރައްބުގެ ކަލާމުފުޅަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމާއިމެދު ޝައްކުކުރާ މީހުންގެ ކިބައިން الله ޙަޟްރަތަށް އަހުރެމެން ރައްކާތެރިކުރައްވާށިއެވެ!.."

[112] رواه أبو داود: 4607، والترمذي: 2676، وابن ماجه: 43

ވެއްދިއެވެ. އަދި އަޝްރަފް ދޫކޮށްލާ، ޤިޔާސްކުރުން ނުދިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ދައުރުގެ މައްޗަށް ދީން ޤިޔާސްކޮށް އަހާލިއެވެ. ދުންފަތަ ރާގަދަފަތް އެބައިމީހުން ކުފުރާއިގެން އަހެވެ. އެކަމަކީ ކާފިރުވުންކަން ވަންހަނާވެގެންނުވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ހަރުދަނާކަމުން ކާފިރުކުރިއެވެ. އަދި ބައެއްމީހުން (ސިފަތްތަކާއި ޤަދަރު އިންކާރުކުރި ނަބައިމީހުންގެ) ބަސް އެބައިމީހުން ބުނެދިނަމަ ދަންނަވާން އެބައިމީހުންގެ ކަންތައް އެގޮތަށް ގެންދިޔައެވެ.

އަދި ބައެއް އިލްމުވެރިން -އޭގެ ތެރޭގައި އަހްމަދު ބިން ޙަންބަލްވެސް- ވިދާޅުވެފައިވަނީ: ޖަހްމިއްޔާ ކާފިރުންކަމުގައިއެވެ.[113] އަދި އެބައިމީހުންނީ ޒިންދީޤުގެ އަހުލުވެރިންނަށްވުރެންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ޚިލާފު ހުއްދަވެގެންނެވެ. އެބައިމީހުން (މުޝައްބިހުންގެ ކިބައިން) ވުރެ ތަކުރާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ކިބައިންވެސް ވުރެ ތަކުރާނެއެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން ބުނީ: 'ހުކުރުވާތު އަދި ޤަދަރެއްނުވެސް، އަދި ދެއްކު ސަމާދުއްވެސް، ބަލަޔާތަކެއްވެސް ނުވެއެވެ.' އަދި އެބައިމީހުން ބުނެތެވެ: 'ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ނުބުނާ މީހާ ކާފިރުވެއެވެ.' އަދި މުޙައްމަދު ﷺގެ އުއްމަތުގެ މައްޗަށް

---

[113] ޖަހްމިއްޔާ ކާފިރުންކަމަށާއި، އަދި ރާފިޟާ، އެބައިމީހުންގެ ކާފިރުކަމާއިމެދު ޝައްކު ކުރާ މީހުންނީވެސް ކާފިރުންކަމަށް ސަލަފުންގެ ބޭކަލުންގެ ޖަމާޢަތެއްގެ ބަސް އަރިހުން ބަސްފުޅުތަކެއް އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި އެއާއި ޚިލާފުވެގެންވާ ގޮތަކަށް މަޝްހޫރުވެގެން ބަސްފުޅެއް އައިސްފައިނުވެއެވެ. އަދި ރާފިޟާ، ބަރްބަހާރީ، ދާރިމީއާއި، އަބޫ ޙާތިމާއި، އަބޫ ޒުރްޢާ، އައްދާރިމީއާއި ... އިލްމުވެރިންވެސް ޖަހްމިއްޔާގެ ކާފިރުކަމުގެ މައްޗަށް އިޖްމާޢު ނަގާފައިވެއެވެ. އަދި އަހްލުއްސުންނާގެ އިލްމުވެރިން ކާފިރުވުމާއި ބަސްފުޅުތަކެއް ދޫކޮށްފައިވެއެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން ޖަހްމިއްޔާ ކާފިރުވާ ގޮތަށް ސުންނަތުގެ ކުރީގެ ބޭކަލުން ބުނެފައިވެއެވެ. އަދި ނަޤްލުގެ އިލްމުވެރިންވެސް އެކަމުގައި ދެބަސްވެފައިނުވާކަން އިންކާރު ކުރެއްވިއެވެ.

ކަނޑި ހިފައިގެން ނިކުމެން އެބައިމީހުން ހުއްދަކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ކުރިންވީ މީސްތަކުންނާއި އެބައިމީހުން ހިޖާރުވެގަމެވެ.[114] އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ބޭކަލުންވެސް ދެއްކަވާލައި ނުވާ ވާހަކައަކުން އެބައިމީހުން މީސްތަކުން އިލްޒާމުކުރެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ބޭނުންވީ މިސްކީނުކަމާއި ބޯޓި ޢާމިއީ މިސްކިތްތަކުގައިވެސް ސަރަޙައްދު ހުއްޓުވުމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އިސްލާމްދީނަށް އިހާނާތްތެރިކޮށް ހިފިއެވެ. އަދި ޖިހާދުކުރުން ނަގައިލިއެވެ. އަދި ބައިބައިވުމަށް މަސައްކަތްކުރިއެވެ. އަދި އަދުލުވެރިކަމާއި ހިޖާރުވެސްމެވެ. އަދި ބުނުމުތަކުން ވާހަކަދައްކައިއެވެ. އަދި މުތަޝާބިހު ނައްޞުތަކުން ބުރަޖެހިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ހަރުދަނާކަމާއި ދީނުގައި އެބައިމީހުން ޝައްކުކުރުވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ވިރުވައްޓާލުމަށް އަރައިރުންވެ ދުރުސްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: 'ކަލާމުގެ ޖަވާބެއް، އަދި ބަހުސެއް، އަދި ޝަފާޢަތެއް ނުވެއެވެ. އަދި ސުވާލުގައި ނަރަކަ އަދި ހަޑިކުރެއްވުމެވެ.' އަދިވެސް الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ އެމަޢުނާއަކަށް އެބައިމީހުން އިންކާރުކުރިއެވެ. ދުނިޔަވީ އެބައިމީހުން ކަދަރުކުރުމާއި އެބައިމީހުންގެ ތާއީދުކުރީ ބާޠިލުން އެފަރާތުން ހުއްދަކުރިއްޔާ މިގޮތުންނެވެ. އެހެނީ الله ގެ ޙުކުމުން

---

[114] އެހެނީ ޢަލީގެ ގޮތުގައި އިމާމުކަމަށް ހަމައެކަނި ހިފުން ދުނިޔަވީ އަނގުނުކަމުގައި ވާތީ، އާރާގެ ފިކުރު ބަހައްޓާ ހިތުން ދަންނަ މިހާ އެއީ އެއްވެސް ބަސްބުނިއްޔާ، އަދި ފިޔަވައްޔާ، ހުރިހާ ކުރުމުގެ އަމަލުކުރުންތަކަށް ޢަލީގެ ގޮތުގައި ދުރުދުރުވެސްކަމެވެ. އެހެންކަމުން ދީނުގެ ޝަހާދަތްތަކާއި ފުރުޞަތުގެ ބޭނުމުގައި ނަގާފައިވެއެވެ. އަދި ޤުރުއާނާއި ތަފްސީރުކުރާނަމަ ނަޞޫޞާ އެންމެން އެމީހުން ކާފަރުވާނެއެވެ. އެހެނީ ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ބަސްފުޅުކަމަށް އަދި މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމަށް ބުނެފައިވާ އެބައިމީހުންގެ ނަޒަރުގައި الله މަޚްލޫޤުކަމަށް ވަޙީކުރެއްވި އެއްޗެއްކަމުގައިވެއެވެ. އަދި الله އާއި އެހެން އެއްޗެހި ވަޙީކުރެއްވި ކަމަށްވާނަމެވެ.

އާޔަތެއް ރައްދުކޮށްފި ވީމާ، ފަހު ޤުރްއާން އެއްކޮށް ރައްދުކޮށްފިއެވެ. އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޙާދީޘްތަކުން އަޙާދީޘެއް ރައްދުކޮށްފިވީމާ، ފަހު އަޙާދީޘްތައް އެއްކޮށް ރައްދުކޮށްފިއެވެ. އަދި އޭނާގެ މަތިވެރި الله އަށް ކާފަރުވެގެންވާ ވީހެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުންނަށް ދުވަސްވަރެއް ދުރިގެންއޮވެ. އަދި އެކަމުގެ މައްޗަށް ސުލްޠާނުގެ ކިބައިން އެހީތެރިކަން އެބައިމީހުންނަށް ލިބުނެވެ. އަދި އެކަންތަކުގެ ތިރީގައި އެކަމާއި ދޮގުކުރުމުގެ މައްޗަށް ކަނޑާއި ގޮސްބުރު ނުގިއެވެ. ދެންފަހެ ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތުގެ ނިޝާން ނެތިގެންދިޔައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތުން އިޙްސާސްކުރިއެވެ. އަދި ބިދުޢަތްތައް ފާޅުވެ، ބިދުޢަތުގެ ވާހަކަތް ދުއްކި، އެބައިމީހުން ދިނަފުދެންވާކަމުޖެހުނާއި ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތް ޤުރުވިގެންދިޔައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން މަޖްލިސްތަކު ޤާއިމްކުރުން އެބައިމީހުންގެ ރައްޔިތު ގާބިލުވިއެވެ. އަދި އެކަންތަކުގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުން ޒަމާނެއް ހިނގުނެވެ. އަދި މިސްކީނުން އެކަންތަކަށް ދަރިފުޅުތަކާ ރާއްސަޔު ހުރަތައިގަތީވެ. ދެންފަހެ އެކަންތަކުވެސް ބާތިލުވާ ޒުލުމެއްކަމުގައިވެއެވެ. الله ރައްކާތެރިކުރައްވާ މިހާރު ގުނިވި އެކަމުން ސަލާމަތްކުރައްވާށެވެ. އެބައިމީހުންނާއި އެކުވެރި އިދިކޮޅުވުމުން ޖެހޭނެ އެކަކު ކުޖެކަމިވިފަށް އޭނާގެ ދީނާއި ދުރު ޝާއިޢުކުރުމެވެ. ނުވަތަ އެބައިމީހުންނަށް ތަބާވުމެވެ. ނުވަތަ އެބައިމީހުންގެ ރަހުމަތްވެސް ބައްދަލުގެ މަޖިލިސްކުރުން ދުރުކުރުމެވެ. އަދި އެހެން ބައްދަލުގެ މަޖިލިސްކުރުން ނުވަތަ ބާކީގެ މަޖިލިސްކުރުމުން އޭނާއަކަށް ނުނިކޭތޯވެ. ދެންފަހެ ޝާއިޢުކުރާ ވީހާކަމުގައި އޭނާ ވެގެންދެއެވެ. އިބްލީސް ޒަރޫރަތުން ޒަމާނުވެގެންދިޔައެވެ. އަޚުލާޤުވެރިޔާ އާ ހިއްސާ ޖައްވަހުގެ (ޒިނާކުރުމުގެ) ދުވަސްވަރު އަތުވެއްޖައުމަކުން ދާންދެންނެވެ. ދެންފަހެ الله ތަޢާލާ އޭނާ ގުދުރަތްތެރިކުރައްވާ ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިން ނިކަމެތިކުރައްވައެވެ. އަދި ބައްދު ކުޅުދުއްވާރިއެވެ. އަދި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ކުޅުދުއްވާރިކަމާ އެބައިމީހުންގެ ބަސްތަކަށް

ވަރުގަދަކޮށްވެއެވެ. އެއީ މިއަދާއި ހަމައަށްވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން މަދުވެގެންވާތީއާއި، ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިން ގިނަވެގެންވާތީއާއި އެކުގައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަޤީދާތަކާއި މަގުފުރެދުމުގެ ނިޝާނުތައް، ފަހެ އެކަންކަމަކީ ބިދުޢައީ ޒާހިރު ބަހަކު އަދިވެސް ބާކީވެ އެބަހުއްޓެވެ. އެބައިމީހުންގެ ކަންތައް މަސައްކަތްތައް މިހާރު، އަދި އެބައިމީހުން އެބަހުއްޓެވެ ބަސްތަކާއި ޢަމަލުތަކަށް ހުރަސްއަޅާނެ އެކަކުވެސް ނެތެވެ.

ދަންނާށެވެ! ދަރުދަރަޖައީގެ ޢާލިމުންގެ ކިބައިން ދީނު ހަމަކަށަވަރުން އެއްވެސް ބިދުޢައެއް އަޅައިނުގަތުމެވެ. އެބައިމީހުންނީ އަހުލުސުންނަތުގެ ޒާހިރު ކަންތައް މިހާރުވެސް، ވަޢުދުތައް ކަންތައް ނުހިމެނޭ ބަޔަކެވެ. ފަހެ މިފަދައިން އެމީހުންގެ ކަންތައް ދުރުހެލިވެ މީހުންގެ ދީން ނުލިބޭ.[115] ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

115 އިބްނު މަސްޢޫދު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: (اغْدُ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا، أَوْ مُسْتَمِعًا، وَلَا تَكُنِ الرَّابِعَ فَتَهْلِكَ.)(سنن الدارمي: 268)

މާނައީ: "އިލްމުވެރިއެއްކަމުގައި ނުވަތަ އިލްމު އުނގެނޭ މީހެއްކަމުގައި، ނުވަތަ ބަސް އަޑުއަހާ މީހެއްކަމުގައިވާށެވެ. ތިބާ ހަތަރުވަނަ މީހާކަމުގައި ނުވާށެވެ. އޭރުން ތިބާ ހަލާކުވެގެން ހިނގައިދާނެއެވެ."

އަދިވެސް އިބްނު މަސްޢޫދު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَا يُقَلِّدَنَّ أَحَدُكُمْ دِينَهُ رَجُلًا، فَإِنْ آمَنَ آمَنَ وَإِنْ كَفَرَ كَفَرَ، وَإِنْ كُنْتُمْ لَا بُدَّ مُقْتَدِينَ فَاقْتَدُوا بِالْمَيِّتِ، فَإِنَّ الْحَيَّ لَا يُؤْمَنُ عَلَيْهِ الْفِتْنَةُ» (رواه الطبراني: 8764)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު، އޭނާގެ ދީން މީހަކާއި ތަޤުލީދުނުކުރާށެވެ. އެއީ އެމީހަކު އީމާންވެއްޖެނަމަ އޭނާ އީމާންވެ، އަދި އެމީހަކު ކާފިރުވެއްޖެނަމަ އޭނާވެސް ކާފިރުވެއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ކޮންމެހެންވެސް މީހަކަށް ތަބާވާން ޖެހޭނަމަ، ފަހެ މަރުވެފައިވާ މީހަކަށް ތަބާވާށެވެ. އެހެނީ ފަހެ ދިރިހުރިމީހާގެ މައްޗަށް ފިތުނައިން އަމާންކަމެއް ނެތެވެ."

{...فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ...}[116]

މާނައީ: "...ފަހެ، އެއުރެންނާ ހަމައަށް އިލްމުއައުމަށްފަހުގައި މެނުވީ، އެއުރެން ޚިލާފެއް ނުވެއެވެ. (އެއީ) އެއުރެންގެ މެދުގައިވާ ދަރަޖަވެރިކަމާއި، ހަސަދަވެރިކަމުންނެވެ..."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

{وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ...}[117]

މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ގާތަށް އިލްމު އަތުވެއްޖައުމަށްފަހު މެނުވީ، އެއުރެން ބައިބައިވެ ޚިލާފެއް ނުވެއެވެ. އެއީ އެއުރެންގެ މެދުގައިވާ ދަރަޖަވެރިކަމާއި، ހަސަދަވެރިކަމުންނެވެ..."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

ޢަލީ ބުން އަބީ ޠާލިބު ؓ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (النَّاسُ ثَلَاثَةٌ: فَعَالِمٌ رَبَّانِيٌّ، وَمُتَعَلِّمٌ عَلَى سَبِيلِ نَجَاةٍ، وَهَمَجٌ رَعَاعٌ أَتْبَاعُ كُلِّ نَاعِقٍ، يَمِيلُونَ مَعَ كُلِّ رِيحٍ، لَمْ يَسْتَضِيئُوا بِنُورِ الْعِلْمِ، وَلَمْ يَلْجَئُوا إِلَى رُكْنٍ وَثِيقٍ...) (حلية الأولياء: 79/1، جامع بيان العلم وفضله: 1878)

މާނައީ: "މީސްތަކުންނަކީ ތިން ވައްތަރެކެވެ. ރައްބާނީ އިލްމުވެރިއެކެވެ. އަދި ސަލާމަތުގެ މަގުގައިވާ އިލްމު އުނގެނޭ މީހެކެވެ. އަދި ހަމަޖެހުމެއްނެތް ކޮންމެ ގޮވާ މީހަކަށް ތަބާވެ، ވައިޖެހޭ ކޮންމެ ތަނަކަށް ފުންބޭ ތަރުތީބުނުވާ ވިސްނުންތެރި މީހުންނެވެ. އެބައިމީހުން އިލްމުގެ ނޫރުން އަލިކަން ހޯދައިނުގަނެއެވެ. އަދި ސޯބިތު ވަރުގަދަ ތަނބަކުން (އެބަހީ: ރައްބާނީ އިލްމުވެރިންގެ ކައިރިން) އެބައިމީހުން ހިމާޔަތެއް ވެސް ނުހޯދައެވެ..."

[116] الجاثية: 17

[117] الشورى: 14

{...وما اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ...}[118]

މާނައީ: "...އަދި އެފޮތް ލިބިގެންނާ މީހުން ދެނެވީ، އެ ފޮތާ ދެކޮޅަށް ހިލާފުވެއް ނުވެއެވެ. އެއީ އެއުރެންގެ ގާތަށް ބަޔާންވެގެންވާ ހެކިތަކެއް އައުމަށްފަހުގައެވެ. އެއުރެންގެ ދެމެދުގައިވާ އަދާވާތްތެރިކަމާއި ޙަސަދުވެރި ކަމުގެ ގޮތުންނެވެ..."

އެބައިމީހުންނީ (ދުނިޔަވީ) ތަރިވެރިކަން ބޮޑު، ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރި، ނުބައިވެގެން އިޚްތިލާފުވެރިންނެވެ![119]

[118] البقرة: 213

[119] ނުބައި އިޚްތިލާފުވެރިންނަކީ ﷲ ތަޢާލާ އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވި އިލްމަކުން ހިޔާނާތްތެރިވެ ދުނިޔެ ބަދަލު އަގުނުކަން، މީސްތަކުންނަށް ހުކުމްކޮށްދޭކަން އަހުލުވެރިން ނުބައި ކަންތައްތަކުން ނަފްސުވެރިން، ފުރުޞަތުދިނުމުން ވާޖިބުވެގެންވާ ތަންބީހުކުރުމަށް ކުރެވޭ ބާރުވެރިކަން ދުލުވެރިކަމުގެ ބަދަލުގައި ދުނިޔޭގެ ތަރިކަން ހޯދަމުން އެއިން ކޮށްދޭ ބަލާ ނުކުރާ، ދުނިޔަވީ ތަރިވެރިކަމާއި ބޭނުންތަކާއި ފައިދާއަށް ދެވޭ ކަމެއް ކަމެއް ނޫނީ، ކުރިމަތިވާ ކަމެއް ހުރި ގޮތަށް ޤަބޫލުކޮށް ސަލާމަތުން ކުރާމީހުން، ތޯރާތުގެ އިލްމަށް ބުރަވެރިވާ ބައެއް ދުނިޔެވީ ފައިދާއަށްޓަކައި ހުރިހާ ކަމެއްގައި ނުބައި ކަންތައް ފެތުރުމުގައި އެބައިމީހުންގެ ކަމުގެ ދައުރު ވަރަށް ބޮޑުކަން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެބައިމީހުންނާ މެދު ނަސޭހަތްތެރިވާ އާދައިގެ ބަސްފުޅުތަކެއް ދިރާސާކުރެވިފައިވެއެވެ. އަދި އޭގެ ބައެއް ބަސްފުޅުތަކެއް ދިރިނުގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި އެއީ ބަސްފުޅުތަކެއް ރިވާކުރެވިފައިވެއެވެ:

ޢީސާ عليه السلام ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެވެއެވެ: (تَعْمَلُونَ لِلدُّنْيَا، وَأَنْتُمْ تُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ عَمَلٍ، وَلَا تَعْمَلُونَ لِلْآخِرَةِ، وَأَنْتُمْ لَا تُرْزَقُونَ فِيهَا إِلَّا بِالْعَمَلِ، وَيْلكُمْ عُلَمَاءَ السُّوءِ، الْأَجْرَ تَأْخُذُونَ، وَالْعَمَلَ تُضَيِّعُونَ، يُوشِكُ رَبُّ الْعَمَلِ أَنْ يَطْلُبَ عَمَلَهُ، تُوشِكُونَ أَنْ تَخْرُجُوا مِنَ الدُّنْيَا إِلَى ظُلْمَةِ الْقُبُورِ وَضِيقِهَا، وَاللَّهُ عَزَّ

وَجَلَّ نَهَاكُمْ عَنِ الْمَعَاصِي، كَمَا أَمَرَكُمْ بِالصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ، فَكَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ دُنْيَاهُ آثَرُ عِنْدَهُ مِنْ آخِرَتِهِ، وَهُوَ فِي الدُّنْيَا أَفْضَلُ رَغْبَةً؟ كَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ مَسِيرُهُ إِلَى آخِرَتِهِ، وَهُوَ مُقْبِلٌ عَلَى دُنْيَاهُ؟ وَمَا يَضُرُّهُ أَشْهَى إِلَيْهِ مِمَّا يَنْفَعُهُ؟ كَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ سَخِطَ رِزْقَهُ، وَاحْتَقَرَ مَنْزِلَتَهُ، وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ ذَلِكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقُدْرَتِهِ؟ كَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنِ اتَّهَمَ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فِي إِصَابَتِهِ؟ كَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ طَلَبَ الْكَلَامَ لِيُحَدِّثَ بِهِ، وَلَمْ يَطْلُبْهُ لِيَعْمَلَ بِهِ.)
(الزهد لأحمد: 392)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔެއަށްޓަކައި ޢަމަލުކުރައްވެ. އެއީ އުޚުރަވީގައި ޢަމަލެއް ނުވި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިޒްޤުދެއްވާ ހާލުގައިއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އާޚިރަތަށް ޢަމަލެއް ނުކުރައްވެ. އެއީ ޢަމަލުން ދުނިޔެ އާޚިރަތުގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިޒްޤު ނުދެއްވޭނެ ހާލުގައެވެ. އޭ ނުބައި ޢިލްމުވެރިންނޭވެ! ކަލޭމެންނަށް ހަލާކުވުއްޖެވެ! ތިޔަބައިމީހުން އަޖުރު ނަގަމުއެވެ. އަދި ޢަމަލުކުރުމަށް ނަގައިލަމުއެވެ. އަދި ޢަމަލުތަކުގެ ވެރި ރައްބު ޢަމަލުތަކުގެ (ބިސާތު) އުޅުވާލެގަތުން ކައިރިވެއްޖެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔެއިން ނިކުމެ، ޤަބުރުތަކުގެ އަނދިރިކަމާއި ހަނިކަމުގެ ތެރެއަށް ދިޔުން ކައިރިވެއްޖެއެވެ. الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރޯދައާއި ނަމާދަށް އަމުރުކުރެއްވި ފަދައިން، އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފާފަތަކުން ނަހީކުރެއްވިއެވެ. ދެންފަހެ، އެމީހެއްގެ އާޚިރަތަށްވުރެ އެމީހެއްގެ ދުނިޔެއަށް އިސްކަންދީފި، އަދި ދުނިޔެއަށްޓަކާ ތަރިވެހިކަން ބޮޑުވެގެންވާ މީހާ ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟ އެމީހާ ދަތުރުކުރަނީ އާޚިރަތަށްކަމުގައި ވާއިރު، އެމީހާގެ ދުނިޔެއަށް ކުރިމަތިލައިގެން އުޅޭ މީހާ، އަދި އޭނާއަށް ފައިދާކުރާ ކަންތައްތަކަށްވުރެ އޭނާއަށް ގެއްލުން ލިބޭކަންތައްތަކަށް ތަރިވެހިވެގެންވާ މީހާ ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟ އެމީހެއްގެ ރިޒްޤާއި މަޤާމުވެސް الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަގެ ޢިލްމާއި ޤުދުރަތުވަންތަކަމުން ކަން އެނގޭ ހާލު، އޭނާގެ ރިޒްޤަށް ނުރުހުނު، އަދި އޭނާގެ މަޤާމު ހަޤީރުކޮށްދެކޭ މީހާ ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟ އަދި الله ތަޢާލާ ކަނޑައަޅުއްވާ ގޮތް ސީދާވެގެންވާކަމާއިމެދު ތުހުމަތުކުރާ މީހާ ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟ އަދި އެމީހާ، ވާހަކަދައްކަން (ޢިލްމު) އުނގެނުނި، އަދި ޢަމަލުކުރުމަށް ނުއުނގެނޭނަމަ އެމީހާ ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟"

ޢަދިވެސް ޢީސާ عليه السلام ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (يَا عُلَمَاءَ السُّوءِ جَلَسْتُمْ عَلَى أَبْوَابِ الْجَنَّةِ فلا تدخلوها وَلَا تَدَعُونَ الْمَسَاكِينَ يَدْخُلُونَهَا، إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ عَالِمٌ يَطْلُبُ الدُّنْيَا بِعِلْمِهِ.) (البداية والنهاية:2/505)

މާނައީ: "އޭ ނުބައިވެގެންވާ ޢިލްމުވެރިންނޭ! ތިޔަބައިމީހުން ސުވަރުގޭގެ ދޮރުކޮޅުތަކުގެ މަތީގައި އިށީންނަމުއެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުން އަމިއްލައަށްވެސް އެސުވަރުގެއަށް ވަދެނުގަންނަވެ. އަދި މިސްކީނުން އެސުވަރުގެއަށް ވަދުވަން ތިޔަބައިމީހުން ދުޢާނުކުރަމުއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ޙަޟްރަތުގައި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ނުބައިވެގެންވާ މީހަކީ، އެމީހެއްގެ ޢިލްމުން ދުނިޔެ ހޯދައިގަންނަ ޢިލްމުވެރިޔާއެވެ."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَأَيُّ دِينٍ وَأَيُّ خَيْرٍ فِيمَنْ يَرَى مَحَارِمَ اللَّهِ تُنْتَهَكُ وَحُدُودَهُ تُضَاعُ وَدِينَهُ يُتْرَكُ وَسُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُرْغَبُ عَنْهَا وَهُوَ بَارِدُ الْقَلْبِ سَاكِتُ اللِّسَانِ؟ شَيْطَانٌ أَخْرَسُ، كَمَا أَنَّ الْمُتَكَلِّمَ بِالْبَاطِلِ شَيْطَانٌ نَاطِقٌ، وَهَلْ بَلِيَّةُ الدِّينِ إلَّا مِنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ إذَا سَلِمَتْ لَهُمْ مَآكِلُهُمْ وَرِيَاسَاتُهُمْ فَلَا مُبَالَاةَ بِمَا جَرَى عَلَى الدِّينِ؟ ، وَخِيَارُهُمْ الْمُتَحَزِّنُ الْمُتَلَمِّظُ، وَلَوْ نُوزِعَ فِي بَعْضِ مَا فِيهِ غَضَاضَةٌ عَلَيْهِ فِي جَاهِهِ أَوْ مَالِهِ بَذَلَ وَتَبَذَّلَ وَجَدَّ وَاجْتَهَدَ، وَاسْتَعْمَلَ مَرَاتِبَ الْإِنْكَارِ الثَّلَاثَةِ بِحَسَبِ وُسْعِهِ. وَهَؤُلَاءِ - مَعَ سُقُوطِهِمْ مِنْ عَيْنِ اللَّهِ وَمَقْتِ اللَّهِ لَهُمْ - قَدْ بُلُوا فِي الدُّنْيَا بِأَعْظَمَ بَلِيَّةٍ تَكُونُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ، وَهُوَ مَوْتُ الْقُلُوبِ؛ فَإِنَّهُ الْقَلْبُ كُلَّمَا كَانَتْ حَيَاتُهُ أَتَمَّ كَانَ غَضَبُهُ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ أَقْوَى، وَانْتِصَارُهُ لِلدِّينِ أَكْمَلُ...) (إعلام الموقعين: 2/121)

މާނައީ: "...ފަހެ الله ޙަރާމްކުރެއްވި ކަންތައްތައް އަޅައިގަނެވި، އެކަލާނގެ ޙައްދުތައް ނައްތައިލެވި، އެކަލާނގެ ދީނުގެ ކަންތައް ދޫކޮށްލެވި، އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތުން ދުރު އަނބުރާލެވޭތީ ފެންނަހިނދުވެސް އެމީހެއްގެ ހިތް ފިނިކޮށްލައިގެން (ހިތްހަމަޖެހިގެން)، ހަމަހިމޭން މިހާލަތުގައި ކޮން ދީނެއް އަދި ކޮން ހެޔޮކަމެއްހެއްޔެވެ!؟ އޭނާއީ ގޮނގު ޝައިޠާނެކެވެ. ހަމައެފަދައިން ބާޠިލު ވާހަކަދައްކާ މީހާ ބަސްބުނާ ޝައިޠާނެކެވެ. އެބައިމީހުންގެ ކާބޯތަކެއްޗާއި ރިޔާސަތުތައް އެބައިމީހުންނަށް ސަލާމަތްވެއްޖެނަމަ، ދީނަށް ކޮންމެކަމެއް ކުރިމަތިވިޔަސް އަޅާނުލައްވައި ފިޔަވައި މީހުންގެ ކިބައިން ދީނުގެ ބަލާމުސީބާތަކުގެ ފާޅުވެއްޖެއެވެ!؟ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން (ހިތާމަވެސް) ހިތާމަވެރިވެ ހިތުގައި ޅަބުރުވާ މީހުން ހިތާމަކޮށްލާ މީހެކެވެ. ހަމައެހެންމެ އެއިން ކަމެއްގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ...

މަސައްކަތްކުރެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ވީވަރަކުން އިންކާރުކުރުމުގެ މިން ދަރަޖަފުސް ބޭނުންކުރެއެވެ.
މިބައިމީހުން اللهގެ ދަރުސްތަކުގައި އަދުވެއްޖި އަދި އެކަލާނގެ ހައްގު އެބައިމީހުންނަށް ގުޅިވެންވުމުގެ
އިމުރުން. މިބައިމީހުންނަވީ ދުނިޔޭގައި ކުރިމަތިވާނޭ އެންމެ ބޮޑު ބަލާވެރިކަން ޖެހިގެންނެވެ. އޭ
އެބައިމީހުންނޭ އެކަން އިބްލީސްވެސް ނުވާލާބުރުގައިއެވެ! އޭ ހިތްތައް މަރުވުމުގެ ބަލާވެރިކަމެވެ.
އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ހިތުގައި ދިރުން ފުރިހަމަވެގެންވާ ވަރަކަށް، އެހިތެއް الله އާއި އެކަލާނގެ
ރަސޫލާއަށްޓަކައި އަންނަ ރުޅި ގަދަވެފައި، އަދި ދީނަށްދޫ ނަސޭހަތް ފުރިހަމަވެގެންވެއެވެ..."

ސަލްމާނުލް ފާރިސީ رضي الله عنه ވިދާޅުވިކަމަށް ބުނެވެއެވެ: (اطلبوا العلم تستغنوا به في الناس عن علماء السوء، ولا تشهروا انفسكم فتهلكوا، فإنه لم يعص الله بشئ بعد الكفر شر ولا أضر على العبد من طلب الرئاسة في الدنيا بالدين. واعلموا أن الابقاء على العمل حتى يخلص لله عز وجل أشد من العمل.)
(تعليق على أمالي ابن دريد: 170/1)

މާނައީ: "މިދުބައިމީހުން އިލްމު އުނގެނެނީ ތޯރާގައި (އޭ) މީސްތަކުންގެ ޤޮބުތައް ނުބައި އިލްމުވެރިންގެ
ކިބައިން މިދުބައިމީހުން ފުރިހަމަވާނެވެ. އަދި މިދުބައިމީހުންގެ ނަފްސުތައް މަޝްހޫރުނުކުރާށެވެ. އެއިރުން
މިދުބައިމީހުން ހަލާކުވެގެން ހިނގައިދާނެތެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ކާފިރުކަމަށްފަހުގައި، ދީން
މެދުވެރިކޮށް ދުނިޔޭގައި ވެރިކަމާއި ރިޔާސަތު ހޯދުމަށްވުރެ ނުބައި ގޯސްކަމެއް އަދި ގެއްލުމެއް
ބޭނުވެގެންވާ ފަރުވާއެއް الله އަށް ނުއުކުރުވެވެވެ. އަދި ދަންނާށެވެ. الله އަށް އިޚްލާސްތެރިވެއްޖައުމަށް
ފާންފާން ޢަމަލުކުރުމުގައި ތެދުވުމުން، ޢަމަލުކުރުމަށްވުރެ އުނދަގޫވެގެންވެއެވެ."

އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ، صَانُوا عِلْمَهُمْ وَوَضَعُوهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمْ، وَلَكِنَّهُمْ بَذَلُوهُ لِأَهْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوا بِهِ مِنْ دُنْيَاهُمْ فَهَانُوا عَلَى أَهْلِهَا.) (جامع بيان العلم: 1128)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އިލްމުގެ އަހުލުވެރިން އެބައިމީހުންގެ އިލްމު ރައްކާތެރިކޮށް، އަދި އޭގެ
އަހުލުވެރިންގެ ގާތުގައި އެއިލްމު ބެހެއްޓިނަމަ (ފުރުޞަތުދީ އުނގެންނައިދިނަމަ) ފަހެ އެކަމުގެ
ސަބަބުން އެބައިމީހުންގެ ޒަމާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް އިސްވެ ވެރިކަންކުރިއެވެ. އެހެންނަމަވެސް
އެބައިމީހުން އެއިލްމު، ދުނިޔޭގެ (ދުނިޔަވީ ފައިދާއާއި އަގުތަކާއި ފަރާތުގެ) އަހުލުވެރިންނަށް
ހަރަދުކުރިއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ދުނިޔަވީ ފައިދާއަށް ހޯދައިގަތުމަށެވެ. އެކަމަށްޓަކައި ދުނިޔޭގެ
އަހުލުވެރިންނަށް އެބައިމީހުން (އެއްވެސް އަގެއްނެތް) ބޭކާރު އިހާނެތިބައެއްކަމުގައިވިއެވެ."

އިބްނު ޢައްބާސް ﵄ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: «لَوْ أَنَّ حَمَلَةَ الْعِلْمِ أَخَذُوهُ بِحَقِّهِ وَمَا يَنْبَغِي لَأَحَبَّهُمُ اللَّهُ وَمَلَائِكَتُهُ وَالصَّالِحُونَ وَلَهَابَهُمُ النَّاسُ، وَلَكِنْ طَلَبُوا بِهِ الدُّنْيَا فَأَبْغَضَهُمُ اللَّهُ وَهَانُوا عَلَى النَّاسِ» (جامع بيان العلم: 1136)

މާނައީ: "ޢިލްމު އުފުލާމީހުން، އެ ޢިލްމު ޙައްޤުގޮތުގައި އަދި ހިފަންޖެހޭ ގޮތުގައި ނެގިނަމަ، ﷲ އާއި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި ޞާލިޙުން އެބައިމީހުންނަށް ލޯބިވާނެއެވެ. އަދި މީސްތަކުން އެބައިމީހުންނަށް ބިރުގަންނާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެބައިމީހުން އެ ޢިލްމުން ދުނިޔެ ހޯދައިގަތެވެ. އެހެންކަމުން ﷲ އެބައިމީހުންނަށް ނުރުހިވަޑައިގެން، އަދި މީސްތަކުންގެ ކައިރި (އަގެއްނެތް) ބަލިކަށި ބައެއްކަމުގައިވެއެވެ."

ސުފްޔާން އިބްނު ޢުޔައިނާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: يُقَالُ: «تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الْعَابِدِ الْجَاهِلِ، وَفِتْنَةِ الْعَالِمِ الْفَاجِرِ، فَإِنَّ فِتنَتَهُمَا فِتْنَةٌ لِكُلِّ مَفْتُونٍ» (الزهد لابن المبارك: 18/2)

މާނައީ: "ބުނެވެއެވެ. ޖާހިލު އަޅުކަންތެރިޔާގެ ފިތްނަތެރިކަމާއި، ނުބައި ފާޖިރު ޢިލްމުވެރިޔާގެ ފިތްނަތެރިކަމުން ތިޔަބައިމީހުން ﷲ ގެ ރައްކާތެރިކަން އެދޭށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެދެމީހުންގެ ފިތްނަތެރިކަމަކީ، ފިތްނަގައި ޖެހިގެންވާ ކޮންމެ މީހަކަށް (ބޮޑު ފިތުނާއެއް) ފިތްނައެކެވެ."

ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَا يَغُرَّنَّكُمْ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ، إِنَّمَا هُوَ كَلَامٌ يُتَكَلَّمُ بِهِ، وَلَكِنِ انْظُرُوا مَنْ يَعْمَلُ بِهِ» (اقتضاء العلم العمل: 109)

މާނައީ: "ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހާއާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ގެއްލުންތެރިކަމުގައި ނުޖެހޭށެވެ. އެކަންވާކަށް ކަލާމެކޭ ހިތާމަވާ ވާހަކަތަކެއްކަމުގައިވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޢަމަލުކުރާ މީހާއަށް ބަލާށެވެ."

ރަބީޢާ ބިން އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާން ﵀ އެއްދުވަހަކު ރޮއިރޮއިހުއްޓާ ދެންނެވުނެވެ: 'ތިބާ ރޮއިރޮއިހުންނަވަނީ ކީއްވެތޯއެވެ؟ މުޞީބާތެއް ޖެހިގެންތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا، وَلَكِنِ اسْتُفْتِيَ مَنْ لَا عِلْمَ لَهُ وَظَهَرَ فِي الْإِسْلَامِ أَمْرٌ عَظِيمٌ، وَلَبَعْضُ مَنْ يُفْتِي هَا هُنَا أَحَقُّ بِالسَّجْنِ مِنَ السُّرَّاقِ.) (جامع بيان العلم: 2410)

މާނައީ: "ނޫނެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޢިލްމެއްނެތް މީހަކާ ފަތުވާ ހޯދައި، އިސްލާމްދީނުގައި ބޮޑު ކަމެއް ފެނިގެން ދިޔައީއެވެ. އަދި މިތަނުގައި ފަތުވާ ދޭ ބައެއް މީހުން ވަގުން ހުރިހާ ބަޔަކަށް ވުރެ ޖަލަށް ލެވުމަށް ހައްޤުވާ މީހުންނެވެ."

އިމާމް އަބޫބަކުރު ޢަރަބް ގެވުނުހިނދު އިސްމާޢީލް ބިން ދުއްޔާން އަޙްމަދުބިން رحمه الله ވިދާޅުވި ގެން ބައިތެއްގައިވެއެވެ:

(فيا عُلماءَ السوء أينَ عُقولُكُم وأينَ الحديثُ المسنَد المتَخيَّرُ

ألا إنني أرجو النجاةَ ببُغضِكم وكل امرئ يَشْني الضَّلالةَ يُؤجرُ

تأسّى بكم قومٌ كثير فأصبحوا لَكُم ولَهم في كُل مِصرٍ مُعيّرُ

ويا تسعةَ كانوا تسعة صالحٍ نبي الهدى إذْ ناقة اللّٰهِ تُعقر

نَكصتُم على الأعقابِ حينَ امتُحنتُمُ ولم يَكُ فيكُم من لذلك منكِرُ

كَتبتم بأيديكم حُتوفَ نُفوسكم فياسَوءَتا مما يَخطُّ المُقدِّرُ

وأشمتم أعداءَ دين محمد ولم تُضرب الأعناقُ مِنكم وتُنشَرُ.) (مناقب أحمد لابن الجوزي: 1/575-576)

މާނައީ: "އޭ ނުބައިވެގެންވާ ޢިލްމުވެރިންނޭވެ! ކަލޭމެންގެ ބުއްދިތައް ކޮބާހެއްޔެވެ! އަދި ސަނަދުގެދިގެން އައިސްފައިވާ އިޚްތިޔާރުކުރެވިގެންވާ ޙަދީޘް ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭމެން ދެކޭ ރުޅިއެރުމުގެ ސަބަބުން އަހުރެންނަށް ނަޖާތް ލިބުމަށް އެދެމެވެ. އަދި މަގުފުރެދުމަށް ނުރުހި ހުރިއަކާ ކޮންމެ މީހަކަށް އަޖުރުދެވިގެންދެއެވެ. އެތައް ބަޔަކު ކަލޭމެންގެ ކިބައިން ނަމޫނާ ނަގައި ތަބާވެއްޖެއެވެ. ދެންފަހެ ކޮންމެ ރަށެއްގައިވެސް އެބައިމީހުންނާއި ކަލޭމެންނަށް ނުބައިބަސް ބުނާ މީހުން (ފާޑުކިޔުންތެރިއެވެ.) ޘަމޫދުގެ ނަބިއްޔާ ޞާލިޙުގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި، الله ގެ ޖަމަލު މަރައިލިހިނދު (އެކަންކުރި ނުބައިވެގެންވާ) ނުވަ މީހުންފަދަ ނުވަ މީހުންނޭވެ! ކަލޭމެން އިމްތިޙާނުކުރެވުނުހިނދު ފުރަގަހަށް އެނބުރި ދިޔައީއެވެ. އަދި ކަލޭމެންގެ ތެރޭގައި އެކަމަށް އިންކާރުކުރާނެ މީހަކު ނުވިއެވެ. ކަލޭމެންގެ އަތްތަކުން އަމިއްލަ ނަފްސުތަކުގެ ހަލާކު ލިޔެފީމުއެވެ. ތަޤްދީރުކުރައްވާ އިލާހު ލިޔުއްވާފައިވާ ގޮތުން ކަލޭމެންނަކީ ނުބައިކަމާއެވެ! ކަލޭމެން މުޙައްމަދުގެފާނުގެ ދީނުގެ ޢަދުއްވުން އުފާކުރަވައިދިނީމުއެވެ! އަދި ކަލޭމެންގެ ތެރެއިން މީހުންގެ ކަނދުރާތަކުގައި (ތިރުންގެ ތިރާޖުބަގައި) ޖެހި ޕިހިގެންނުދެއެވެ.."

އިބްނުލް މުބާރަކު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ:

(وَهَلْ بَدَّلَ الدِّينَ إِلَّا الْمُلُوكُ ... وَأَحْبَارُ سُوءٍ وَرُهْبَانُهَا

وَبَاعُوا النُّفُوسَ فَلَمْ يَرْبَحُوا ... وَفِي الْبَيْعِ لَمْ يَغْلُ أَثْمَانُهَا

لَقَدْ وَقَعَ الْقَوْمُ فِي جِيفَةٍ ... يَبِينُ لِذِي الْعَقْلِ إِنْتَانُهَا.) (شعب الإيمان: 6918)

މާނައީ: "ރަސްރަސްކަލުންނާއި، ނުބައި އިލްމުވެރިންނާއި ރަހުބާނުން ފިޔަވައި ދީން ޚަރާބުކުރިހެއްޔެވެ!؟ އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތައް ވިއްކާލިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ވިޔަފާރިން އެއްވެސް ފައިދާއެއް ނުލިބުނެވެ. އަދި އޭގެ އަގުވެސް ބޭނުންވެއްޖެއެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުން މުޅަކަށްވެސް ފެއްޓިއްޖެއެވެ. ބުއްދިވެރިޔާއަށް އޭގެ ނުބައި ވަސް ފާޅުވެގެންދެއެވެ."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (عُلَمَاء السوء جَلَسُوا على بَاب الْجنَّة يدعونَ إِلَيْهَا النَّاس بأقوالهم ويدعونهم إِلَى النَّار بأفعالهم فكلما قَالَت أَقْوَالهم للنَّاس هلمّوا قَالَت أفعالهم لَا تسمعوا مِنْهُم فَلَو كَانَ مَا دعوا إِلَيْهِ حَقًّا كَانُوا أول المستجيبين لَهُ فهم فِي الصُّورَة أدلاء وَفِي الْحَقِيقَة قطّاع الطّرق...) (الفوائد: 61/1)

މާނައީ: "...ނުބައި އިލްމުވެރިން ސުވަރުގޭގެ ދޮރުމަތީގައި އިށީނީއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ބަސްތަކުން މީސްތަކުންނަށް އޭގެ ސުވަރުގެއަށް ގޮވާލައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަމަލުތަކުން މީސްތަކުންނަށް ނަރަކައަށް ދަޢުވަތުދެއެވެ. ފަހެ ކޮންމެ ފަހަރަކު އެބައިމީހުންގެ ބަސްތަކުން ޖަމާވެވަޑައިގަންނާށޭ މީސްތަކުންނަށް ބުނާހިނދު، އެބައިމީހުންގެ އަމަލުތަކުން ބުނަނީ އެބައިމީހުންގެ ބަސްތަކަށް ނުކިޔަމަންތެރިވާށޭ. ފަހެ އެބައިމީހުންގެ އެންމެފުރަތަމަ ކިޔަމަންތެރިވާނެ މީހުން ކަމުގައިވީހެވެ. އެހެންކަމުން އެބައިމީހުން ސޫރަތުގައި މަގުދައްކާ މީހުންކަމުގައި ވިޔަސް ޙަޤީޤަތުގައި މަގުފޭރޭ މީހުންނެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (كل من آثر الدُّنْيَا من أهل الْعلم واستحبها فَلَا بُد أَن يَقُول على الله غير الْحق فِي فتواه وَحكمه فِي خَبره وإلزامه لِأَن أَحْكَام الرب سُبْحَانَهُ كثيرا مَا تَأتي على خلاف أغراض النَّاس وَلَا سِيمَا أهل الرياسة وَالَّذين يتبعُون الشُّهَات فَإِنَّهُم لَا تتمّ لَهُم أغراضهم إِلَّا بمخالفة الْحق وَدفعه كثيرا فَإِذا كَانَ الْعَالم وَالْحَاكِم محبين للرياسة متبعين للشهوات لم يتم لما ذَلِك إِلَّا بِدفع مَا يضاده من الْحق وَلَا سِيمَا إِذا قَامَت لَهُ شُبْهَة فتتفق الشُّبْهَة والشهوة ويثور الْهوى فيخفى الصَّوَاب وينطمس وَجه الْحق وَإِن كَانَ الْحق ظَاهرا لَا خَفَاء بِهِ وَلَا شبهة فِيهِ أقدم على مُخَالفته وَقَالَ لي مخرج بِالتَّوْبَةِ وَفِي هَؤُلَاءِ وأشباههم قَالَ تَعَالَى {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ} وَقَالَ تَعَالَى فيهم أَيْضا {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سيغفر لنا وَإِن يَأْتِيهم

عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تعقلون.} فَأَخْبر سُبْحَانَهُ أَنهم أخذُوا الْعرض الْأَدْنَى مَعَ علمهمْ بِتَحْرِيمِهِ عَلَيْهِم وَقَالُوا سيغفر لنا...) (الفوائد: 100/1)

މާނައީ: "ބިލާދުގެ ހަރުފުވެރިންގެ ތެރެއިން (އާޚިރަތުގެ މައްޗަށް) ދުނިޔެ އިސްކޮށް، ދުނިޔެއަށް ލޯބިކޮށްލި ކަންތައް މިހެން، ވީހެ އޭނާގެ ހައްތާވާއި ބުނެވުނުކުރުމުގައި، އަދި އޭނާގެ ޙަޤީޤަ ދިނުމުގައާއި ކަންކަން ލާޒިމުކުރުމުގައި ބައްޔާއި ހިލާފަށް الله ތަޢާލާގެ މައްޗަށް ތަހުޟީރުކުރުން ކަށަވަރެވެ. އެހެން ބައެއްގެ ބުނުމުގެ ވަހަކަ ދީނަށްވުރެ މިސްކީނުންގެ އެދުންތަކާއި ހިތްވެރިކަމާގެ ދަށުގައި އޮތެވެ. ހައްޤުކަން ބަޔާންކުރެވޭ ހަލާލުވެރިންނާއި ސުލްޠާނުން ދަޢުވާތަކުރުން. އެގޮތުން ދީނަށްވުރެ ހިތްވެރިކަން، އަދި ބައްޔާއި ދޮގުހަދައިގެން ދުނިޔެ އެބައިމީހުންގެ އެދުންތަކެއް ފުރިހަމަކުރެވެއެވެ. އެހެންކަމުން ބިދުޢަވެރިންނާއި ހިލާފުއަރި ބަޔަކަށް ހެދިއެވެ، ސުލްޠާނުންގެ ދަޢުވާ މިހެންކަމުގައިވިޔަސް، އޭނާގެ އެދުންތަކާއި ފުރިހަމަކުރުމަށް ބައްޔާއި ދުނިޔެވީ ހަމައެކަނި ދީނަށްވުރެ ކަމާއި ދުނިޔެއާއި ދިނުމުގެ ރަނގަޅުކަމެކެވެ. އެބައިމީހުން އަތުވެސް ކަމަކީ ހިތްވެރިކަމާއި ސުލްޠާނުންގެ ދުނިޔެއާއި ފައިދާ ހަރާމްކަމުން ދަޢުވާކުރެވޭނެއެވެ. ދިން ހައްޤުވެރިން ދީނުގެ ވަރަށް ގާތުގައި ބައްޔާއި ކުރިއަށްދިޔައެވެ. ދީން ނިކަމެތިވާން ބައްޔާއި ގާތްވީ އެއްވެސް ސުލްޠާނުންނަށް އަދި ގުރުބާނީވާންކަމުގައިވިޔަސް، 'ތިމަންނާއަށް ތައުބާވެވެން ނިކަމެތި ސަލާމަތްވެވޭނެ އެބައޮތޭ' ބުނެފައި އޭނާ ބައްޔާއި ހިލާފުވެގެން ހަދައިގަންނެވެ. الله ތަޢާލާގެ މިބަސްފުޅު ހަމައެކަނިވެސް މިބައިމީހުންނާއި މިފަދަ މިހުންނާއި ގުޅިގެންނެވެ: {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا.} (مريم: 50)

މާނައީ: "ފަހެ، އެބައިމީހުންނަށްފަހު، އެހެންބަޔަކު އައެވެ. އެއުރެން ނަމާދު ނަގަނުލިއެވެ. އަދި ހިތްވަރަކަށް ތަބާވިއެވެ. ފަހެ، ނިކަންނުރާ އެއުރެން 'ޣައްޔާ' (އެ ކިޔުނު ވާދީގައި) ބައްދަލުވާހުށްޓެވެ."

އަދިވެސް އެބައިމީހުންނާމެދު ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ

އަދިވެސް ދަންނާށެވެ!

ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި ބައްޗާއި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ޖަމާޢަތެއް ޤިޔައިނދޫސް ވާހުއްޓެވެ. الله އެބައިމީހުންނަށް ތެދުމަގުދައްކަވައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ތެދުވެރިކުރައްވާ އެހެން މީހުންނަށްވެސް އެކަލާނގެ ތެދުމަގުދައްކަވައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ތެދުވެރިކުރައްވާ ސުންނަތްތައް ދިރުއްވަވައެވެ. ޒިޔާދުވުން ޗުގުވާހިނދު އެބައިމީހުންގެ މަދުކަމާއިއެކު الله ތަޢާލާ ސިފަކުރައްވާފައިވާ މީހުންނީ އެބައިމީހުންނެވެ. އެގޮތުން އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ.} (الأعراف: 169)

މާނައީ: "ފަހެ، ފޮތް ވާރުތަވީ ބަދަލު އެއުރެންގެ ފަހުން އައުއެވެ. އެއުރެން މިއާދައިގެކުޑަ ތަކެތި (އެބަހީ: ދުނިޔޭގެ) މުދަލުގައި ހިފަތެވެ. އަދި އެއުރެން ބުނެތެވެ. ތިމަންމެންނަށް ފާފަފުއްސަވާނެތެވެ. އަދި ހަމައެފަދަ މުދަލެއް، އެއުރެންނާ ހަމައަށް އައިސް އާގައި އެއުރެން ހިފަތެވެ. الله އާއިމެދު ބައްދު ޙައްޤުނޫނީ އެއުރެން ނުބުނުމަށް، ފޮތުގެ ކަށަވަރުވެގެންވާ ޢަހުދު އެއުރެންގެ މައްޗަށް ނުހިއްޕަވާ ހުއްޓެވެ؟ އަދި އެފޮތުގައިވާގޮތް އެއުރެން އުނގެނި ދަސްކުރިއެވެ. އަދި ތަޤްވާވެރިވާ މީހުންނަށް އާޚިރަތުގެ ގެވަތި މާހެޔޮކަން ބޮޑެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ނުވިސްނޭހެއްތޯއެވެ؟"

ފަހެ الله ތަޢާލާ ހަބަރުދެއްވާފައި އެވަނީ އެބައިމީހުން ދުނިޔޭގެ އެމަތު މުދަލުގައި ހިފުކަމަށެވެ. އެއީ އެކަންތައް ބަރާބަރުވެގެންވާކަން އެބައިމީހުންނަށް އެނގިގެންނެވެ. އަދި 'ތިމަންނާމެންނަށް ފާފަފުއްސަވާނޭ' އެބައިމީހުން ބުނިކަމަށެވެ..."

{...وما اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ...}[120]

މާނައީ: "...އަދި އެފޮތު ދިބިގެންވާ މީހުން ދެނުވީ، އެ ފޮތާ ދެމެދުގައި ޚިލާފުވެއް ނުވެއެވެ. އެއީ އެއުރެންގެ ގާތަށް ބަޔާންވެގެންވާ ހެކިތައް އައުމަށްފަހުގައެވެ. އެއުރެންގެ ދެމެދުގައިވާ ޢަދާވާތްތެރިކަމާއި ޙަސަދަވެރި ކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ..."

އެބައިމީހުން އިސްތިޤާމަތުގައާ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

{...فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.}[121]

މާނައީ: "...ދެން އެއުރެން ޚިލާފުވެވުނު ކަންތަކާދޭތެރޭގައި އީމާންވި މީސްތަކުންނަށް الله ، އެކަލާނގެ އިޛުނަފުޅުން ތެދުމަގު ދައްކަވައެވެ. އަދި الله އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ ބަޔަކަށް ސީދާވެގެންވާ ތެދުމަގަށް މަގު ދައްކަވައެވެ."

އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(لا تزال عصابة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون.)[122]

---

[120] البقرة: 213

[121] البقرة: 213

މާނައީ: "ޙައްޤުގެ މަތީގައި ގަދަވެގެންވާ ބަޔަކު ތިމަންނަކަލެގެފާނުގެ އުއްމަތުން ޖަމާޢަތެއް ހިފައިގެން ދެމިހުންނާނެއެވެ. އެބައިމީހުން ނިކަމެތިކޮށްލާ ބަޔަކުގެ ސަބަބުން އެބައިމީހުންނަކަށް އެއްވެސް ގެއްލުމެއްނުވާނެއެވެ. އެއީ އެގޮތުގައި އެބައިމީހުން ގަދަވެގެން ތިބޭހާއިރުވަނިކޮށް الله ގެ އަމުރުފުޅު އަތުވެއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ."[123]

---

[122] رواه البخاري: 3640، ومسلم: 1920

[123] ނުބައި އިލްމުވެރިންނާއި، ފިޤުހުވެރިންގެ ދިނަކަށް މުޙައްދިޘު ބަޔާންކުރެއްވިހިނދު، ޙައްޤުގެ މަތީގައިވާ ޖަމާޢަތެއް، އަދި ޙައްޤު އިލްމުވެރިން އަހުލުވެސް ކޮންމެ ޖަމާޢަތެއްގައިވެސް ތިބޭނެކަން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެއީ މަސްލަޙަތު ހިމާޔަތްކުރާ ޖަމާޢަތެވެ. އަދި އެއީ އަލްމުޖާހިދުންނާ ވެރިޖަމާޢަތެވެ. އަދި ނަޞޭޙަތްދެއްވާ ފުޤަހާއުން. އަދި ނަހީކުރައްވާ 'އައްމުރު ބިލްމަޢުރޫފް' ކޮށްދޭ މީހުންނެވެ. އަދި 'އައްޒުހުދުވެރިން' އަހުލުވެރިންނެވެ. އަދި 'އަހުލުއްސުންނަތު' އަދިވެސް (ޢިލްމުގެ ޖަމާޢަތެވެ.) އަހުލުލްޙަދީޘުގެ ބަޔާނުގެ ބޭފުޅުން. އަދި ތިބީ ޖަމާޢަތުގައި ޙަޤީޤަތުގައިވާ އަހުލުއްސުންނަތުގެ ބޭފުޅުންނެވެ.

ބަޔާންކުރައްވާ ނަޞޭޙަތްދެއްވާ ޖަމާޢަތްތެރިންގެ ދެބަސް، އަޙްމަދުބްނު ޙަންބަލް، އިބްނު މުބާރަކް، ޢަލީބްނު މަދީނީ، އިބްނު ޙިބްބާން، ފަދަ ބޭފުޅުން رحمهم الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (إِنْ لَمْ يَكُونُوا أَصْحَابَ الْحَدِيثِ، فَلَا أَدْرِي مَنْ هُمْ.) (المحدث الفاصل: 27، شرف أصحاب الحديث: 26/1)

މާނައީ: "އަހުލުލްޙަދީޘް (އެބަހީ: ނަޞޭޙަތްދެއްވާ ޖަމާޢަތް) ނޫންނަމަ އެއީ ކޮންބައެއްކަމެއް ތިމަންނަކަށް ނޭނގޭނެއެވެ."

އަދި ޣުރަބާއުންގެ ސިފަ އަހުލުއްސުންނަތުގެ (ބަޔާންކުރާ ބޭފުޅުން) ނަހަމަ އިބްނު ރަޖަބު رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

ޣުރަބާއުންގެ ސިފަ ބަޔާންކުރައްވާ އިބްނު ރަޖަބު رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (...وهم في آخر الزمان الغرباء المذكورون في هذه الأحاديث: «الذين يصلحون إذا فسد الناس» ، وهم «الذين يُصلحون ما أفسد الناس من السنة» ، وهم «الذين يفرون بدينهم من الفتن» ، وهم «النزاع من القبائل» ، لأنهم قلوا، فلا يوجد في

كل قبيلة منهم إلا الواحد والاثنان، وقد لا يوجد في بعض القبائل منهم أحدٌ كما كان الداخلون إلى الإسلام في أول الأمر كذلك، وبهذا فسر الأئمة هذا الحديث.) (كشف الكربة: 319/1)

މާނައީ: "...އަދި އެބައިމީހުންނީ ކުޑަ ޖަމާޢަތެއްގައިވާނީ ބިރައްޓެހިންކަމުން މިދުނިޔޭތެރޭގައި އިސްލާމްވެފައިވާ މީހުންނެވެ: 'އެބައިމީހުންނީ މިސްކީނުން ފަގީރުވެރިން ތަނަވަސްކަމެއް އިސްލާމްވެރިވާ މީހުންނެވެ.' އަދި އެބައިމީހުންނީ: 'މިސްކީނުން ސުންނަތުގެން ފަގީރުންނާ ކަނބަލުން އިސްލާމުގެ ކުރި މީހުންނެވެ.' އަދި އެބައިމީހުންނީ: 'އެބައިމީހުންގެ ދިނާއިގެން ގުޅުމަތިން ފިޔަވަ ތަރުކާވާމީހުންނެވެ.' އަދި އެބައިމީހުންނީ: 'ޤަބީލާތަކުން (ތާރީޚު ބިލާލުއްސަލާ) ފަރަފަރި މީހުންނެވެ.' އެޔާ އެބައިމީހުންނަކީ މަދުވެގެންނެވެ. އެއްމީހުން ކާނުމެ ޤަބީލާއެއްގައި އެބައިމީހުންގެ އެކަކު ދެމީހަކު ފެނިވެ ނުވެއެވެ. އަދި ފަހަރެއްގައި ބައެއް ޤަބީލާތަކުގައި އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް ނުވެދާނެއެވެ. އެއީ އެންމެ ފުރަތަމަކޮޅު، އިސްލާމްދީނަށް ވަދެ މިސްކީނުންގެ ތެރޭގައި ފަތުރިނެއެވެ. އިމާމުން މިޙަދީޘް ތަފްސީރުކުރައްވާފައިވަނީ މިފަދައިންނެވެ.."

ޙަސަނުލްބަޞްރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (أما إنه ما يذهب الإسلام ولكن يذهب أهل السنة حتى ما يبقى في البلد منهم إلا رجل واحد.) (كشف الكربة: 319/1)

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އިސްލާމްދީން ފިލައިނުދާނެއެވެ. އެހެނަސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ފިލައިދާނެއެވެ. އެއީ އެހެންކަމަށް، ބިންތަކުގައި އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކު މީހަކު ފިޔަވައި ނުހުންނަހާވަރަށް ދާންދެނެވެ."

ޔޫނުސް ބިން ޢުބައިދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَيْسَ شَيْءٌ أَغْرَبَ مِنَ السُّنَّةِ، وَأَغْرَبُ مِنْهَا مَنْ يَعْرِفُهَا.) (شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 23)

މާނައީ: "ސުންނަތަށްވުރެ ބީރައްޓެހި އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެއަށްވުރެވެސް ބީރައްޓެހިވެގެންވަނީ އެސުންނަތް ދަންނަ މީހާއެވެ."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: «أَصْبَحَ مَنْ إِذَا عُرِّفَ السُّنَّةَ عَرَفَهَا غَرِيبًا، وَأَغْرَبُ مِنْهُ مَنْ يُعَرِّفُهَا» (الإبانة الكبرى: 20)

މާނައީ: "ސުންނަތް ކިޔާދީ (ތަޢާރަފްކޮށްދެނިވި) މީހާ ބީރައްޓެހި އެއްޗެއްކަމުގައި ދަންނަން ފަށައިފިއެވެ. އަދި އެއަށްވުރެވެސް ބީރައްޓެހިކަން ބޮޑުވެގެންވަނީ އެސުންނަތަށް ތަޢާރަފްކޮށްދޭ މީހާއެވެ."

އަލްޙުސައިނު ބުނު ދިރާސް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «كَيْفَ بِكَ إِذَا بَقِيتَ إِلَى زَمَانٍ شَاهَدْتَ فِيهِ نَاسًا لَا يُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ، وَلَا بَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَالْكَافِرِ، وَلَا بَيْنَ الْأَمِينِ وَالْخَائِنِ، وَلَا بَيْنَ الْجَاهِلِ وَالْعَالِمِ، وَلَا يَعْرِفُونَ مَعْرُوفًا، وَلَا يُنْكِرُونَ مُنْكَرًا؟» (الإبانة الكبرى: 24)

މާނައީ: "އެޒަމާނެއްގައި މީސްތަކުން ޙައްޤާއި ބާޠިލު ވަކިނުކުރާ، އަދި މުއުމިނާއި ކާފަރުމީހާ ވަކިނުކުރާ، އަދި އަމާނާތްތެރިޔާއި ޚިޔާނާތްތެރިޔާ ވަކިނުކުރާ، އަދި ޖާހިލުމީހާއި އިލްމުވެރިޔާ ވަކިނުކުރާ، އަދި ހެޔޮކަމެއް ނުދަންނަ، އަދި ނުބައިކަމަކަށް އިންކާރުނުކުރާ ބަޔަކު ތިބާއަށް ފެންނަ ޒަމާނަކާއި ބައްދަލުވެއްޖެއްޔާ ދާންދެން ތިބާ ދިރިހުރެއްޖެނަމަ ކޮންފަދަހާލެއްތޯ!?"

އިބްނު ބައްޠާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (فَإِنَّا قَدْ بَلَغَنَا ذَلِكَ، وَسَمِعْنَاهُ، وَعَلِمْنَا أَكْثَرَهُ، وَشَاهَدْنَاهُ، فَلَوْ أَنَّ رَجُلًا مِمَّنْ وَهَبَ اللَّهُ لَهُ عَقْلًا صَحِيحًا، وَبَصَرًا نَافِذًا، فَأَمْعَنَ نَظَرَهُ وَرَدَّدَ فِكْرَهُ، وَتَأَمَّلَ أَمْرَ الْإِسْلَامِ وَأَهْلَهُ، وَسَلَكَ بِأَهْلِهِ الطَّرِيقَ الْأَقْصَدَ، وَالسَّبِيلَ الْأَرْشَدَ لَتَبَيَّنَ لَهُ أَنَّ الْأَكْثَرَ وَالْأَعَمَّ الْأَشْهَرَ مِنَ النَّاسِ قَدْ نَكَصُوا عَلَى أَعْقَابِهِمْ، وَارْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِهِمْ، فَحَادُوا عَنِ الْمَحَجَّةِ، وَانْقَلَبُوا عَنْ صَحِيحِ الْحُجَّةِ، وَلَقَدْ أَضْحَى كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ يَسْتَحْسِنُونَ مَا كَانُوا يَسْتَقْبِحُونَ، وَيَسْتَحِلُّونَ مَا كَانُوا يُحَرِّمُونَ، وَيَعْرِفُونَ مَا كَانُوا يُنْكِرُونَ، وَمَا هَذِهِ رَحِمَكُمُ اللَّهُ أَخْلَاقَ الْمُسْلِمِينَ، وَلَا أَفْعَالَ مَنْ كَانُوا عَلَى بَصِيرَةٍ فِي هَذَا الدِّينِ، وَلَا مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ بِهِ وَالْيَقِينِ.) (الإبانة الكبرى: 188/1)

މާނައީ: "ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންނަށް އެކަންތައް ފޯރައިވިއެވެ. އަދި އެކަންތައް އަހަރުމެން އަޑުއަހާ، އޭގެ ގިނަކަންތައް އެނގި ފެނިއްޖެއެވެ. ފަހެ الله ތަޢާލާ އެމީހަކަށް ބުއްދި ސަލާމަތުންހުރި ބުއްދިއަކާއި، ދުރުވިސްނުމެއް ދެއްވާ، ދެން އޭނާގެ ނަޒަރުން ރަނގަޅަށް ބަލާ، ފިކުރު ހިންގާ، އަދި އިސްލާމްދީނާއި އެދީނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކަންތައްތަކާމެދު ވިސްނާފިކުރުކޮށް، އެންމެ ރަނގަޅުވެގެންވާ ސީދާމަގުން އެބައިމީހުންނާއެކު (ވިސްނައިފިއްޔާ)، ފަހެ މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ޢާއްމު ގިނަ މީހުންނަކީ އެބައިމީހުންގެ ފުރަގަހަށް އެނބުރި ފަހަތަށް ގޮސްފައިކަން އޭނާއަށް ބަޔާންވެގެންދާނެއެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުންވަނީ ސީދާ [illegible] [illegible] [illegible] ޙުއްޖަތުން ފުރުސަތުޖެހިގެންނެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ގިނަ ބަޔަކު، ނުބައި ހެޔޮކަމެއްކަމުގައި ދެކެމުން އަދި ކަންތައް ރަނގަޅު [illegible] ކަންތައްތަކެއްކަމުގައި ބަލަންފަށައިފިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ހަރާމްކުރައްވާފައިވާ ކަންތައް ހަލާލުކަމުގައި ބަލައްކަމުގައި، އަދި އެބައިމީހުން އިންކާރުކުރަމުން އައި ކަންތައް، ބަލައިގަންނަ ބަލައްކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ. الله ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! މިއީ މުސްލިމުންގެ އަޚްލާޤެއްނޫނެވެ. އަދި

އަދި ދަންނާށެވެ! - الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ- ހަމަކަށަވަރުން
ބިދުޢަވެރިކަމާއި ހަވާއަތްތަށް ގިނަވެފައި ފޮތްތަށް ގިނަވެގެންދާނެއެވެ. އެހެންއެކަމަކު
ބިދުޢަވެރިޔާއި، އިޚްތިލާފާއި ސުންނަތްތަކަށް ތަބާވާމީހުން މަދުވެއެވެ. އެއީ ޢާންމު އިޚްތިލާފު
ފޮތްތަށް ކިޔަނުން މަދުވެގެންދިޔަކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި ޒުވާނާނަށް ސުންނަތައް
ތަބާވުމުގެ މަގުނި ފަރު ބަދަލުވާނެ ސުނުތުވެރިންނެވެ. އެއީ ޢާންމާ ކިޔަނުން އިތުރުވެރިވާ
ފޮތްތަށް ގިނަވެގެންދާނެއެވެ.[124]

މިހިނދުގައި ބިދުޢަވެރިވެ ކަމިގައި ތިބި މީހުން، އަދި މީހުނަށް އިލާހީވެ ދަލީލުގެ ބިބި
ޢަގީދާވެރިންގެ އަމަލުތަކާއިވެސް ނުހުރެވެ..."

އަބޫބަކުރު ބިނު ޢައްޔާޝް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «السُّنَّةُ فِي الْإِسْلَامِ أَعَزُّ مِنَ الْإِسْلَامِ فِي سَائِرِ الْأَدْيَانِ»
(شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 54)
މާނައީ: "ޙަޤީގަތަކީ ދީނުތަކުގެ ތެރޭގައި އިސްލާމްދީނަށް ޢިއްޒަތްވާ، ތެރޭގައި އިސްލާމްދީނުގެ
ސުންނަތްތަކަށް އަގުބޮޑު ނަޒާހަތްތެރިކަމުގައެވެ."

ސުފްޔާނުއް ޘައުރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «إِذَا بَلَغَكَ عَنْ رَجُلٍ بِالْمَشْرِقِ صَاحِبِ سُنَّةٍ وَآخَرَ بِالْمَغْرِبِ ، فَابْعَثْ إِلَيْهِمَا بِالسَّلَامِ وَادْعُ لَهُمَا , مَا أَقَلَّ أَهْلَ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ» (شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 50)
މާނައީ: "މަޝްރިޤުގައި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއް ހުރިކަމަށް އަދި މަޣްރިބުގައި އަނެކަކު ހުރިކަމަށް
ތިބާއަށް ހަބަރު ފޮނުއްވިނަމަ، ދެމީ އެދެމީހުންނަށް ތިބާ ސަލާމްފޮނުވާ އަދި ދުޢާކުރާށެވެ. ދެމީ
އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ މަދުކަމާއެވެ!"

[124] ޙަމަލާއި ނުލާ އިލްމުން މަންފާއެއް ނުލިބޭނެކަމަށް، އަދި ކިޔެއްމަ، ޙަމަލު ނަތީޖާމަ އިލްމާކި
އާންމު މައްސަލާ ޙުއްޖަތްކަމަކަށް ފާރުދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި ސުންނަތާއި ނުލާ ޙަމަލު
ބާޠިލްވާނެއެވެ. އަދި ކިތަންމެ އިލްމު ގިނަވިއަސް އާންމު އެއިލްމަކަށް ޙަމަލުނުކުރާނަމަ އާންމީ ފާއި
އެފާ ހިފާއްޖަކަށް މިހެނެވެ. އަދި ކިތަންމެ ޙަމަލެއް ކުރިއަސް ސުންނަތާއި ނުލާފައި ބިދުޢައަށްވެރިންގެ
ތެރެއިން ފާއިތަވަ އާންމީ އަހުލުކިތާބީންގެ ފާރިރިންފައި މިހެނެވެ.

އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (لَيْسَ الْعِلْمُ بِكَثْرَةِ الرِّوَايَةِ وَلَكِنَّ الْعِلْمَ الْخَشْيَةُ.)(الزهد لأحمد:867)

މާނައީ: "އިލްމަކީ ރިވާޔަތްތަކުގެ ގިނަކަމެއްނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް އިލްމަކީ (الله އަށް) ބިރުވެތިވުމެވެ."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (وَيْلٌ لِمَنْ لَا يَعْلَمُ، وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَعَلَّمَهُ، وَوَيْلٌ لِمَنْ يَعْلَمُ وَلَا يَعْمَلُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.)(الزهد:868)

މާނައީ: "ނޭނގޭ މީހަކަށް ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. އަދި الله އިރާދަކުރެއްވިނަމަ އޭނާއަށް އުނގަންނައިދެއްވީހެވެ. އަދި އުނގެނިގެން އަމަލުނުކުރާ މީހަކަށް ހަތްފަހަރު ހަލާކުވެއްޖެއެވެ."

އިމާމް މާލިކު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّ الْعِلْمَ لَيْسَ بِكَثْرَةِ الرِّوَايَةِ إِنَّمَا الْعِلْمُ نُورٌ يَقْذِفُهُ اللَّهُ فِي الْقَلْبِ.) (تفسير ابن أبي حاتم: 17981)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އިލްމަކީ ރިވާޔަތްތަކުގެ ގިނަކަމެއްނޫނެވެ. އިލްމުވާކަށް ކަނަވަރި ހިތުގައި ހިލޭ الله އަޅުއްވާ ނޫރެއްކަމުގައެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَيْسَ الْعِلْمُ بِكَثْرَةِ الرِّوَايَةِ، إِنَّمَا الْعَالِمُ مَنِ اتَّبَعَ الْعِلْمَ وَاسْتَعْمَلَهُ، وَاقْتَدَى بِالسُّنَنِ، وَإِنْ كَانَ قَلِيلَ الْعِلْمِ.) (شعب الإيمان: 1684)

މާނައީ: "އިލްމުވެރިޔަކީ ރިވާޔަތްތައް ގިނަކަމެއްނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް އިލްމުވެރިޔާވާނީ ކަނަވަރި އިލްމަށް ތަބާވެ، އަމަލުކޮށް، ސުންނަތްތަކަށް ތަބާވާ މީހާއެވެ. އޭނާ ކުޑަ އިލްމު ލިބިގެންވިނަމަވެސްމެއެވެ."

ޝައިޚުލްއިސްލާމް އަބޫއަލްޤާސިމް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَلَيْسَ الْعلم بِكَثْرَة الرِّوَايَة، وَإِنَّمَا هُوَ الإتباع، والاستعمال. يَقْتَدِي بالصحابة، وَالتَّابِعِينَ وَإِن كَانَ قَلِيل الْعلم، وَمن خَالف الصَّحَابَة وَالتَّابِعِين فَهُوَ ضال، وَإِن كَانَ كثير الْعلم.) (الحجة في بيان المحجة:2/469)

މާނައީ: "...އަދި އިލްމުވެރިޔަކީ ރިވާޔަތްތައް ގިނަކަމެއްނޫނެވެ. އޭގެ ތަބާވުމާއި އަމަލުކުރުމެވެ. ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢީންނަށް ތަބާވުމެވެ. އޭނާ ކުޑަ އިލްމު ލިބިގެންވިޔަސްމެއެވެ. އަދި ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢީންނާ ޚިލާފުވެއްޖެމީހާ ފަހެ މަގުފުރެދިގެންވާ މީހެކެވެ. އޭނާ ގިނަ އިލްމު ލިބިގެންވިޔަސްމެއެވެ.."

އިބްނު ރަޖަބް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وقد فتن كثير من المتأخرين بهذا فظنوا أن من كثر كلامه وجداله وخصامه في مسائل الدين فهو أعلم ممن ليس كذلك. وهذا جهل محض. وانظر إلى أكابر الصحابة وعلمائهم كأبي بكر وعمر وعلي ومعاذ وابن مسعود وزيد بن ثابت كيف كانوا. كلامهم أقل من كلام ابن عباس وهم أعلم منه وكذلك كلام التابعين أكثر من كلام الصحابة والصحابة أعلم منهم وكذلك تابعوا التابعين كلامهم أكثر من كلام التابعين والتابعون أعلم منهم. فليس العلم بكثرة الرواية ولا بكثرة المقال ولكنه نور يقذف في القلب يفهم به العبد الحق ويميز به بينه وبين الباطل ويعبر عن ذلك بعبارات وجيزة محصلة للمقاصد...) (فضل علم السلف: 5/1)

މާނައީ: "...ފަހުންއައި މީހުންގެ ތެރެއިން ގިނަ ބަޔަކު މިކަމުގެ ސަބަބުން ފިތްނަޔަށްވެގެން ދިޔައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ހީކުރި ގޮތުގައި ދީނުގެ މަސްއަލަތަކުގައި އެމީހެއްގެ ވާހަކަދެއްކުމާއި ޖަދަލުކުރުމާއި އަރައިރުންވުން ގިނަކޮށްފި މީހާ، އެނޫން މީހަކަށްވުރެ އިލްމުވެރިވެގެން ވާނެކަމަށެވެ. ދެން މިއީ ސާފުވެގެންވާ ޖާހިލުކަމެކެވެ. އަދި އަބޫބަކުރުއާއި، ޢުމަރުއާއި، ޢަލީއާއި، މުޢާޛުއާއި، އިބްނު މަސްޢޫދުއާއި، ޒައިދު ބުނު ޘާބިތުފަދަ ޞަޙާބީންގެ ބޮޑެތި ޢިލްމުވެރިންނަށް ބަލާ ބަލާށެވެ. ދެން އެބައިމީހުންގެ ކަންތައްތަކަށްވީގޮތް!؟ އިބްނު ޢައްބާސްއަށްވުރެ އެބައިމީހުން އިލްމުވެރިވެގެންވާ ހާލުވެސް، އެކަލޭގެފާނަށްވުރެ އެބައިމީހުންގެ ވާހަކަފުޅުތައް މަދުވެގެންވެއެވެ. ހަމައެފަދައިން ޞަޙާބީންގެ ވާހަކަފުޅުތަކަށްވުރެ ތާބިޢީންގެ ވާހަކަފުޅުތައް ގިނަވެގެންވެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަށްވުރެ ޞަޙާބީން އިލްމުވެރިވެގެންވާ ހާލުގައެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން ތާބިޢީންގެ ވާހަކަފުޅުތަކަށްވުރެ ތާބިޢީ ތާބިޢީންގެ ވާހަކަފުޅުތައް ގިނަވެގެންވެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަށްވުރެ ތާބިޢީން އިލްމުވެރިވެގެންވާ ހާލުގައެވެ. ދެން އެހެންކަމުން އިލްމަކީ ރިވާޔަތްތަކުގެ ގިނަކަމާއި ވާހަކަތަކުގެ ގިނަކަމެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު އެއީ الله ތަޢާލާ ހިތުގައި ލައްވާ ނޫރެކެވެ. އޭގެއިން އަޅާ ޙައްޤު ފަހުމްވެ، އަދި ޙައްޤާއި ބާޠިލު އޭގެއިން ވަކިކުރެއެވެ. އަދި މަޤްޞަދުތައް ޙާޞިލުވާ ކުރު އިބާރާތްތަކުން އޭނާ، އެކަން ޢިބާރާތްކޮށް ދެއްކުމެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (...وقد ابتلينا بجهلة من الناس يعتقدون في بعض من توسع في القول من المتأخرين انه أعلم ممن تقدم. فمنهم من يظن في شخص أنه أعلم من كل من تقدم من الصحابة ومن بعدهم لكثرة بيانه ومقاله. ومنهم من يقول هو أعلم من الفقهاء المشهورين المتبوعين...) (فضل علم السلف: 5/1)

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ. ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތުން އެއްވެސް ޙުއްޖަތެއްނެތި الله ގެ ދީނުގައި އަމިއްލަ ރައުޔާއި ޤިޔާސްކޮށް ތައުވީލާއި ތަފުސީރުކޮށްގެން ވާހަކަދައްކައިފި މީހާ ފަހެ އޭނާ ނޭނގޭ ވާހަކަތައް الله ތަޢާލާގެ މައްޗަށް ބުނެފިއެވެ. އަދި الله އާއިމެދު އޭނާއަށް ޢިލްމު ނެތްކަމެއްގެ ވާހަކަދައްކާމީހާ الله ތަޢާލާގެ މައްޗަށް ބަސްބުނުން މީހާއި ފަހެ (އުސޫލުގައި ތަކައްލުފްކުރާއިރު) ތަކައްލުފުވުން ބަސްބުނަކުވާ މީހެއްކަމަށް ވާނެއެވެ.

އަދި ޙައްޤަކީ الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަގެ ޙަޟްރަތުން އައި އެއްޗެކެވެ. އަދި ސުންނަތަކީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތެވެ. އަދި ޖަމާޢަތަކީ: އަބޫބަކުރާއި ޢުމަރާއި ޢުޘްމާނުގެ ޚިލާފަތުގައި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން އެއްބަސްވުމެއްގެ މައްޗަށް ޖަމާޢަވި ކަންތަކެވެ.

އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި ޖަމާޢަތް އެކަންކަމެއްގެ މަތީގައިވި ކަންކަމަކަށް އެކަނި ތަބާވެއްޖެމީހާ، ފަހެ ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރި އެންމެންގެ މައްޗަށް ކާމިޔާބުވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ހަށިގަނޑަށް އަރާމާއި ހަމަޖެހުން

މާނައީ: "...ފަހެ އަހަރުމެން މިވަނީ މިސްކީނުންގެ ތަކައްލުފުވެރިންނާ ޖާހިލުންނަކީކަމެއް ދުނިޔޭގެ ބޭނުންތަކަށްޓަކައި ވެސް ތަކައްލުފުވުމުން ދުރުވާން އިރުޝާދުކުރައްވައެވެ. އެބައިމީހުން ބަސްބުނުމުގައި ކަނޑައަޅައިދިނުމުގައި ތަކައްލުފް ނުކުރާށެވެ. އެބައިމީހުން ބަސްބުނުމުގައި ތަކައްލުފްވުމަކީ ބައްޔެކެވެ. އަދި އެބައިމީހުން މިސްކީނުންނަށް ވާގި މިހާރުގެ ދުނިޔޭގައި، ސުވާލު ކުރުމުގައި ތަކައްލުފުވާ ފަރާތްތަކުގެ ބަހުރުވަ ބަޔާން ކުރާ ވާހަކަތަކުން ވެސް ދުރުވާން އިރުޝާދުކުރައްވައެވެ. އަދި އެފަދަ ކަންކަމުގައި ބަސްބުނުމަކީ ދީނުގައި ޤަބޫލުކުރެވޭކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި އެފަދަ ކަންކަމުގައި ބަހުރުވަ ބަޔާން ކުރާ ވާހަކަތައް ނުބުނާށެވެ. ފަހެ ތަކައްލުފުވުމަކީ ބިދުޢަތްތެރިންގެ ޢަމަލެއް ކަމުގައި ވަނީ ތަކައްލުފުވުމުން ދުރުވުމަށްޓަކައެވެ..."

ހުރައިދިނެވެ. އަދި އޭނާއަށް އޭނާގެ ދީން ސަލާމަތްވެވޭތޯއެވެ. إن شاء الله. އެހެނީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވަނީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތް ބައިބައިވެގެންދާނެއެވެ..." އަދި އެފިރުޤާތަކުން ނަޖާތްލިބޭ ފިރުޤާ، الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަދި އަޞްޙާބުންނަން ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ:

(...ما أنا عليه اليوم وأصحابي»[125]

މާނައީ: "...މިއަދު ތިމަންކަލޭގެފާނާއި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުން އެކަންތަކުގެ މަތީގައި މިއުޅޭތި ކަންތަކުގެ މަތީގައި ތިބި މީހުންނެވެ."

ހަމަ ޝަރީޢާއި ބަޔާން، އަދި ސުންނަތުގެ ގޮތް، އަދި އަޚްލާޤުތަކުން ރައްކާތެރި މިއެވެ. އަދިވެސް الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ:

«إياكم والتعمق، وإياكم والتنطع، وعليكم بدينكم العتيق»[126]

މާނައީ: "(ދީނުގެ ކަންތަކުގައި) އަޑިޔަށް ފުންވުމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ހުށިޔާރުވާށެވެ! އަދި ބަސްދުލަހަރާ ދިޔުމާއިގައި ތިޔަބައިމީހުން ހުށިޔާރުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ

---

[125] رواه أحمد: 16397، وأبو داود: 4597، والترمذي: 2641، وابن ماجه: 3992، والحاكم في المستدرك: 444

[126] رواه الدارمي: 144، وابن وضاح في البدع: 60، والسنة للمروزي: 85، والإبانة الكبرى: 168
ނޯޓް: އިސްނާދު އަލްބާނީ އިބްނު މަސްޢޫދު ﷽ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވާ ބަސްފުޅެކެވެ. މަރްފޫޢުކޮށް ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ބުނެވިފައި ބަޔާންކުރައްވާފައި އެވަނީ ވަރުދެރަކޮށެވެ.

މައްޗަށްވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ ޖަމާޢަތް ދުވަސްވީ ދީނުގައި (އެބަހީ: އިސްވެދިޔަ ސަލަފުންގެ ޠަރީޤައި) ހިފުމެވެ."

ދަންނާށެވެ! ޖަމާޢަތް ދުވަސްވީ ދީނަކީ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަވަހާރަވުމުން ފަހައިގެން، އުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނު ﵁ ޝަހީދުކުރެއްވުމާއި ހަމައަށްވާކަންތަކެވެ. އަދި އެންމެ އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަހީދުކުރެއްވުމަކީ ފުރަތަމަ ބައިބައިވުންކަމުގައެވެ. ދެންފަހެ ފުރަތަމަ ޚިލާފުވުންކަމުގައެވެ. ދެންފަހެ އުއްމަތް އަނެއްބަޔަކާއި ހަނގުރާމަކޮށް ބައިބައިވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ދުނިޔަވީ ފައިދާތަކަށް ޢޯނާ ތަރިއްވިކަމާއި ހަވާނަފްސުގެ އެދުންތަކާއި، ދުނިޔަވީ އެދުންތަކަށް ލޯބިވުން ތަބާވިއެވެ. އެހެންކަމުންފަހެ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން އެކަންކަމެއްގެ މަތީގައި ނުތިއްބަވާ ކަމެއް އަލަށް އުފައްދައިގެން ގެނައުމަށް އެއްވެސް މީހަކަށް އިޛުނެއް ލިބިގެންނުވެއެވެ. ނުވަތަ އޭނާގެ ކުރިން ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިން އުފައްދައިފާ ކަމަކަށް އޭނާ ގޮވާލުމުންވެސް ހުއްދަ ލިބިގެންނުވެއެވެ. އެހެންހަދައިފިނަމަ އޭނާ، އެކަންތައް އުފެއްދި މީހުންފަދައެވެ. ފަހެ އެފަދައިން ދަޢުވާކުރާ ނުވަތަ އެފަދައިން ބުނެފިމީހާ، ފަހެ ސުންނަތް ރައްދުކޮށްފިއެވެ. އަދި ޙައްޤާއި ޖަމާޢަތާއި ޚިލާފުވެއްޖެއެވެ. އަދި ބިދުޢަތަށް ހުއްދަކޮށްފިއެވެ. އަދި އިބްލީސަށްވުރެ އޭނާގެ ގެއްލުން މިއުއްމަތަށް ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.[127]

---

127 މިއީ ޢިބާރަތި ބަހުގައި ބޭނުންކުރާ އުސްލޫބެކެވެ. އެއީ ކަންވެރިން ހުރިހާ ގޮތަކުން އިބްލީސަށްވުރެ އޭނާ ބަދީގެކުރުވެސް ނުބައިވެގެންވާކަން ކަހަލަ ކަންތައްތަކުން ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އޭނާގެ ނުބައިކަން ބޮޑުވެގެންވާކަން އެނގޭނީ ސަލާމަތްވުމުގެ ގޮތުންނެވެ. އެގޮތުން މިވަނީ މިހިރީ ޝައިޠާނާ، ކައްޕަބާ ނުވަތަ އެއްވެސް ގޮތެއްނުވާ މިހުރިހާ، އެއަންނަ ނުބައި މީހުންނަށް ކަމަ ބަސްތަކުން ސިފަކޮށްދިނުމުގައި ސަލާމަތްކުރާ ނުބައިކަމާއި، އެއީވެސް ބޮޑުވެގެންވާ ކަމެއް އަންގައިދިނުމުގެ ގޮތުންނެވެ. والله أعلم

ދެންފަހަރު ދަންނަވަނީ، ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޒަމާނުއްސުރެ ބުޝްމާނުގެ ފާނު ދަމީޚާޅުއްޚުވުމަށް ދާންދާން އުއްމަތު
ޚާއްޞަ އެކަމުގެސިފަތަކާއި ގެޖެގައި ބަދަލުކުރުވުމެވެ. ދީން ހަރުދަނާ ބަސްދު اللّٰه ބޭނު ސަބަބުގެ ތަރުތީބުގެ
ދަރުސް ފިޔަވަޅު އުފައްދާ ބަޔާން އަޅަން އިސްލާމުގެ، އަދި އިލްމުވެރިން ބަލާފައި ތަރިކާގެ ބޭނުން
އެކަމެއް ދީނުގައިވާގޮތަށް ދަލީލުތަކުން ފާހަގަ ކުރުމަކީ ޢަމަލު ކުރުމުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަމެކެވެ.
އަދި ޙަދީޘުގައިވާ ގޮތަށް ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތުގެ މަގު ދެނެގަނެވެ. ދީން އެހެންވެސް ހަމަ ނަފްސާނީ
ހަވާތަކާއި އިޚްތިލާފުތަކުން، ފިތުނަތަކުން ބިދުޢަތަކުން ދުރުހެލި އުއްމަތް ބަދަލުނުކުރެވޭ ގޮތުގައި ހިފަހައްޓަވަމެވެ.
އަދި އެޖަމާޢަތުގެ ހަރުދަނާ ކަމުގައި ސަލަފުންނަށް ތަބާވުމަށް ޙަޔާތުގައި ދީން ޤާއިމުކުރެވެ. ދަންނަވާ އެއީ
ޙަޔާތުގެ ދިރުމެވެ. އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ގޮތަށް ތަބާވުމަށް ސަލަފުންގެ ތަރުތީބުވެ. ދީން އަދި
ފެށުމާއި ދިރިއުޅުމުގެ -އެބަހީ: ސަލަފުންނަށް ތަބާވުމަށް ތަރުތީބު ވުޒޫން އެމީހުންގެ ޙަޔާތުގައި
ތިބޭނެ- ގޮތުގައި ހުރުމަށް ވިދާޅުވިއެވެ.

އިބްނު މަސްޢޫދު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمُ الْيَوْمَ عَلَى الْفِطْرَةِ، سَتُحْدِثُونَ وَيُحْدَثُ لَكُمْ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مُحْدَثَةً، فَعَلَيْكُمْ بِالْأَمْرِ الْأَوَّلِ» (رواه الدارمي: 174، الإبانة الكبرى: 181)

މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން މިއަދު ފިޠްރަތުގައި ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ތިބީމެވެ.
ފަހަރެއްގައި ތިޔަ (ދީނުގައި) އަލަށް ކަންތައް ހެދޭނެއެވެ. އަދި ފަހަރެއްގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަންތައް
ހެދޭނެއެވެ. ދެންފަހަރު އަލަށް ހެދިފައިވާ ކަމެއް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހަރެއްގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ގޮތަށް
ހިފަހައްޓާށެވެ."

އިބްނު ޢައްބާސް ﵄ ވިދާޅުވިއެވެ: «عَلَيْكَ بِالِاسْتِقَامَةِ، وَاتَّبِعِ الْأَمْرَ الْأَوَّلَ، وَلَا تَبْتَدِعْ» (الإبانة الكبرى: 158)

މާނައީ: "ތިބާގެ މައްޗަށް ސީދާވެހުރުމެވެ. އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ގޮތަށް ތަބާވާށެވެ. އަދި ބިދުޢަ
ނުހަދާށެވެ."

ޤަތާދާ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: «تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَإِذَا تَعَلَّمْتُمُوهُ فَلَا تَرْغَبُوا عَنْهُ وَإِيَّاكُمْ وَهَذِهِ الْأَهْوَاءَ؛ فَإِنَّهَا تُوقِعُ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ وَعَلَيْكُمْ بِالْأَمْرِ الْأَوَّلِ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يَتَفَرَّقُوا فَإِنَّا قَدْ قَرَأْنَا الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ يُقْتَلَ صَاحِبُهُمْ يَعْنِي عُثْمَانَ بِخَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً» (حلية الأولياء: 218/2)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން އުނގެނޭށެވެ. ދެންފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން އުނގެނިއްޖެނަމަ ފަހެ އެއިން ދޫން އަނބުރާނުލާށެވެ. އަދި މިހިރަ ހަވާނަސްފުސޭ ކަންތަކާއިމެދު ތިޔަބައިމީހުން ހުޝިޔާރުވެ ދުރުވެގަންނާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެކަންތައްތައް ތިޔަބައިމީހުންގެ މެދުގައި ބަދާހާތްތެރިކާއި ދުޅިވެރިކަން އުފެއްދޭނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާނީ އެންމެ ފުރަތަމަ ގޮތުގައި ހިފުމެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން ބައިބައިވެގަތުމުގެ ކުރިން އެކަންތަކުގެ މާޒީގައިވި ކަންތަކެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުންގެ އުޞޫލުތަކާ -އޮޅުވާލުމާ- ގާތްކުރާގޮތުގެ ފަސާދަ އަހަރެމެން ޤުރުއާން ކިޔަވާ (އުނގެނުނީމެވެ.)"

އިބްރާހީމް އައްނަޚަޢީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَا الْأَمْرُ إِلَّا الْأَمْرُ الْأَوَّلُ، لَوْ بَلَغَنَا أَنَّهُمْ لم يغسلوا إِلَّا الظفر مَا جَاوَزْنَاهُ...) (النقض على المريسي: 2/667-668)

މާނައީ: "އެންމެ ފުރަތަމަ ކަންތައް (އެބަހީ: ޞަޙާބީންގެ ޢަމަލުތައް) ނޫނީ ކަންތައްއެއްނުވެއެވެ. އެބޭކަލުން (ވުޟޫގައި ނުވަތަ ހިނައިގަތުމުގައި) އެންމެ ނިޔަފަތިކޮޅު މެނުވީ ނުދޮންނަވާކަމަށް ޚަބަރު ލިބިއްޖެނަމަވެސް އަހަރެމެން އެއަށްވުރެ ނުދާހުށީމެވެ..."

އަބޫޢުސްމާން ޞާބޫނީ ﵀ ދުޢާކުރައްވާފައިވަނީ މިފަދައިންނެވެ: (اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مُؤْمِنِينَ حَقًّا واجْعَلْ دِينَنَا الْإِسْلَامَ الْقَدِيمَ.) (ذم الكلام للهروي: 478)

މާނައީ: "އޭ الله އެވެ! އަހަރެމެން ޙައްޤުގޮތުގައި މުއުމިނުންކަމުގައި ހަދައިދެއްވާނދޭވެ! އަދި އަހަރެމެންގެ ދީނަކީ ޤަދީމީ އިސްލާމްދީންކަމުގައި ހަދައިދެއްވާނދޭވެ."

އައްސިލަފީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنْ أَرَدْتُمُ الصِّدْقَ فَفِي الْكُتُبِ الْقَدِيمَةِ وَإِن أردتم الصَّادِقين فَفِي الْبُيُوتِ الْقَدِيمَةِ عَلَيْكُمْ بِالْقَدِيمِ عَلَيْكُمْ بِالْقَدِيمِ.) (معجم السفر: 367/1)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ތެދުކަމެ ބޭނުންނަމަ ފަހެ އެކަންވަނީ ކުރީގެ ފޮތްތަކުގައެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތެދުވެރިން ބޭނުންނަމަ ފަހެ ކުރީގެ ގެތަކުގައެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވަނީ ކުރީގެ ޤަދީމީގޮތެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވަނީ ކުރީގެ ޤަދީމީ ގޮތެވެ!"

އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިން ސުންނަތުން ދޫކޮށްލާ ޒިޔާދުވެގެންވާ ކަންތައްތައް ދެނެގަން އެކަންތަކުގައި ރިޔައިޖިދީރާއީ ތަރެ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެކެވެ. އަދި ޖަމާޢަތުގެ އަހުލުވެރިއެކެވެ. އަދި އާސާރަށް ތަބަޢަވެ އެހީތެރިވެވި، އަދި ޙަދީޘާއިދިކޮޅުވުން ބައްދުވެގެންވެއެވެ. އަދި އާސާރާއި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަބަދަކާއިމެދު ވަސްވާސްތަކުގެއްވާފައިވާ މިގޮތުގެ ތެރެއިންވާ މިނެކެވެ.

ﷲ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން ބިދުޢައިގެ އަސްލުތައްވަނީ ހަތަރު ބާބަކުންނެވެ. މިހަތަރު ބާބުން ހަތްދިހަދޭ ހަވާނަފްސުގެ (އަހުލުލްއަހްވާ) ގޮފިގޮތްތަކަށް ފެތުރިގެންދިޔައެވެ. ދެން ބިދުޢައިގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ބިދުޢައެއްވެސް ގޮފިގޮތްތަކަށް ބައިބައިވެގެން ދިޔައެވެ. އެހެންގޮސް އެހުރިހާ ބިދުޢައެއް ދެހާސް އަށްސަތޭކަ ބިދުޢައަކަށް ވެގެންދިޔައެވެ. އެހުރިހާ ކަމަކީ ގުމުރާހީއެވެ. އަދި އެންމެ ބައިގަނޑެއް ފިޔަވައި އެހުރިހާ އެންމެންވެސް ނަރަކާގައެވެ.

އެބައިމީހުންނީ މިފޮތުގައި ކަންތައްތަށް އިމާންވެ، އަދި އެއްވެސް ޝައްކެއް ވަސްވާހެއްނެތި ހިތުގެ ޔަޤީންކަމާއެކު ޢަޤީދާކުރާ މީހުންނެވެ. ވީމާ އެފަދަ މީހަކީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިޔެކެވެ. އަދި ނަޖާތްލިބޭ (ސަލާމަތްވާ) މީހެކެވެ. إن شاء الله.[128]

128 މިއުއްމަތް ބައިބައިވެގެންދާނެކަމަށް އައިސްފައިވާ ހަދީޘްގައި ތިން ފިރުޤާ ހަމަޖެހިފައިވާ ގޮތުން ބައެއް ޢިލްމުވެރިން އިޖުތިހާދުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެގޮތުން ފިރުޤާ ބެހިގެންދާ މަތީ ޢިލްމުވެރިން އެބި ފިރުޤާތަކުގެ ނަންތަކާއި އަދިތިޔަތަކާއި އަސްލުތަކަށް ބަލާފައެވެ. އެގޮ ބައެއް ފިރުޤާތަކާއި ދިމާވާ ބާރުތަކާއި ގުޅުވައިގެން ބަލާފައެވެ. އަދި އަނެއް ފިރުޤާތަކާއި ދިމާވާ ބާރުތައް ބެހިގެންދާގޮތުގެ ވާހަކަތަކުގައި ބަލާފައެވެ. އަދި އަނެއް ބައި ފިރުޤާތަކާއި އެބިދުޢަތަކާއި ގުޅޭގޮތުން ތަނަވަސްކޮށް ބަލާފައެވެ. އާދަތަކާއި މިގޮތުން ފިރުޤާތަކާ ބިލާދުތަކާއި ދިމާވާ ބިދުޢަތަކާއި ބަލާފައެވެ. އަދި ބިދުޢަތަކުގެ އިތުރުން ފިރުޤާތަކުގައި ފަންނުވެރިކަމާއި ބިދުޢަތަކުގެ އަސްލު ބުނެދެއްވަން ގޮތުގައި ބިދުޢަތަކާއި ބަލާފައެވެ. ދަންނަވާ ސަރަހައްދުގެ ޖަމާޢަތުގައި އުޅުއްވާއިރުގެ ބިދުޢަތްތަކުގެ އަސްލު ތަފާސްހިސާބުން މައިގަނޑު ހަތަރު ފިރުޤާއަކަށް ބަހައިލާފައެވެ. ބައެއް ބާރުތައް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

ޝައިޚް ބާރި އަލްބަރުބަހާރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (أَصْلُ الْبِدَعِ أَرْبَعَةٌ: الرَّوَافِضُ، وَالْخَوَارِجُ، وَالْقَدَرِيَّةُ، وَالْمُرْجِئَةُ، ثُمَّ تَتَشَعَّبُ كُلُّ فِرْقَةٍ ثَمَانِي عَشْرَةَ طَائِفَةً، فَتِلْكَ اثْنَتَانِ وَسَبْعُونَ فِرْقَةً، وَالثَّالِثُ وَالسَّبْعُونَ الْجَمَاعَةُ الَّتِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهَا النَّاجِيَةُ») (الإبانة الكبرى: 276)

މާނައީ: "ބިދުޢަތުގެ އަޞްލަކީ: ހަތަރެކެވެ. ރާފިޟީންނާއި، ޚަވާރިޖުންނާއި، ޤަދަރީންނާއި، މުރުޖިޢީންނެވެ. ދެން ކޮންމެ ފިރުޤާއެއް އަށާރަބަހަށް ކަފިވެގެންދިޔައެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ ހަތްދިހަ ތިން ފިރުޤާއެވެ. ހަތްދިހަ ތިންފަނަ ފިރުޤާއަކަށް الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ 'އުއްމަތް ބައިބައިވާނެ ފިރުޤާތަކަކަށް' ބަހިވެގެންދާނެކަމަށް ވިދާޅުވެފައިވާ ޙަދީޘްގައެވެ."

އިބްނުލް މުބާރަކު رحمه الله އަށް ދަންނަވައިފިއެވެ: (عَلَى كَمِ افْتَرَقَتْ هَذِهِ الْأُمَّةُ؟، فَقَالَ: " الْأَصْلُ أَرْبَعُ فِرَقٍ: هُمُ الشِّيعَةُ، وَالْحَرُورِيَّةُ وَالْقَدَرِيَّةُ وَالْمُرْجِئَةُ فَافْتَرَقَتِ الشِّيعَةُ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَعِشْرِينَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ الْحَرُورِيَّةُ عَلَى إِحْدَى وَعِشْرِينَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ الْقَدَرِيَّةُ عَلَى سِتَّ عَشْرَةَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ الْمُرْجِئَةُ عَلَى ثَلَاثَعَشْرَةَ فِرْقَةً " قَالَ: قُلْتُ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ: لَمْ أَسْمَعْكَ تَذْكُرُ الْجَهْمِيَّةَ قَالَ: «إِنَّمَا سَأَلْتَنِي عَنْ فِرَقِ الْمُسْلِمِينَ») (الإبانة الكبرى: 278)

މާނައީ: "މިއުއްމަތް ބައިބައިވެގެންދިޔައީ ކިތައް ބައިކަށްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޞްލަކީ ހަތަރު ބައެކެވެ. އެއީ ޝީޢާއީންނާއި، ޙަރޫރީން (ޚަވާރިޖުން)ނާއި، ޤަދަރީންނާއި، މުރުޖިޢީންނެވެ. ދެން ޝީޢާއީން ބާވީސް ބައިކަށް ބައިބައިވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ޙަރޫރީން އެކާވީސް ބައިކަށް ބައިބައިވެގެންދިޔައެވެ. އަދި ޤަދަރީން ސޯޅަބައިކަށް ބައިބައިވެގެންދިޔައެވެ. އަދި މުރުޖިޢީން ތޭރަބައިކަށް ބައިބައިވެގެންދިޔައެވެ.' އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ: 'އޭ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު (އިބްނުލް މުބާރަކު) އެވެ! (އަޅުގަނޑުމެންގެ ތެރޭގައި) ތިބާ ޖަހުމީން ހިމަނުއްވާ ނުލައްވަނީތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާ އަހުރެންނާއި ސުވާލުކުރެއްވީ ކަނަވަރީ މުސްލިމުން (ބައިބައިވެގެންދިޔަ) ފިރުޤާތަކާއިމެދުގައެވެ."

ދެންފަހު މުޢުތަޒިލާ ބައިބައިވެގެންދިޔައިރު އެހެން ފިރުޤާ އަނިޔާވެރިކަން ފިރުޤާތަކަށް އެހެން އިޚްތިލާފުތަކެއް ބައިބައިވެގެންދިޔައިރު އެހެންނަމަވެސް ހުރިހާ ފިރުޤާތަކެއް ނުބައިކަމެވެ. އަދި ތާރީޚުގެ ތެރޭގައި އެއް މުޢުތަޒިލާ އަޤީދާއާ ކެރިއްވި އިޚްތިލާފުވެއެވެ. އަދި މިފިރުޤާތަކަށް މުޢުތަޒިލާ ފިރުޤާތަކަށް ޢިލްމުވެރިން 'ޝަރްޢީ ދަލީލުން' މިފިރުޤާގެ ބައިބައިވުންތަކާ ހެދުނު ބަޔާން ކުރައްވާ އަޤީދާގެ އަޚްލާޤީ ފިރުޤާތަކެއް ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ. އެއްވެސް ޝަރީޢަތް ކުރުމުގެ ނުކުތާ ދަލީލުގެ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. ދެންފަހު މިފިރުޤާތަކުގެ ބައެއް ޒާހިރު ގައުމުތަކާއި ފިރުޤާ ޢިޤްތިޤާދީ ގަވާއިދުތަކުގައިވެސް ނުބައި ފިރުޤާތަކެއް ގައުމުތައް ފާހަގަކުރެވިފައިވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިހާރު ބައިބައިވެ ހުރިހާ ފިރުޤާތަކުގެ އަޞްލަކީ އެފިރުޤާތަކެވެ. އަދި އެހެންނަމަވެސް އިސްލާމް ބައިބައިކުރުމުގެ ހިނގުމެވެ. والله أعلم

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! ދަންނާށެވެ! (ދީނުގެ ބިނާއަށް) އަރަނީ އުފައްދާ ކަންތައްތަކުގެ ކައިރި (އެއަށް އަރައިންގަތުން) މީސްތަކުން ހުއްޓި އަދި އެއްވެސް ޗަތުކުން އެކަންތަކަށް އަރައިންގަތުމަކީ، އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުން އަދި އެކަކާގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންގެ އަމުރުން އެކަމެއްގައި އަތުޖެއް އަހުލުއްސުންނާ އެއްވެސް ވަހަކަށް ނުދެއްވިއްޔާ ބުރިއަޅާ ނުވެއެވެ.[129]

---

129 ސަލަފުއްޞާލިޙުންގެ އަމުރުން އަހުލުއްސުންނާ އަތުޖެއް ދޫކޮށް، އަމިއްލަ ބުއްދިއާއި ޚިޔާލުގެ މައްޗަށް ކަންކަން އަޑުއަހާ ވަހަކައެއް އުފެއްދި ހުރިހުން ދީނި ބިދުޢައެއް ފާޅުވެ ފެތުރިގެންނިދެވެ.

އައްޝަޢުބީ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَشَعَّبَتْ بِهِمُ السُّبُلُ وَحَادُوا عَنِ الطَّرِيقِ، فَتَرَكُوا الْآثَارَ وَقَالُوا فِي الدِّينِ بِرَأْيِهِمْ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا» (جامع بيان العلم وفضله: 2026)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީން އުޅުނު މީސްތަކުން ހަލާކުވެގެންދިޔައީ: އެބައިމީހުން އެކި މަގުތަކަށް ހިލަފުވެ ފަރަކުވެ، އަދި (ސީދާމަގުން) ކަނޑައެޅިގެންދިޔައިރުއެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން އަޘަރުތައް ދޫކޮށްލިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ (އަމިއްލަ ބުއްދިއަށް ފެންނަ) ރައުޔުތަކުން ދީނުގައި ކަންކަން ކިޔަންފެށިއެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން މަގުފުރެދިއެވެ. އަދި އެހެން މީހުން މަގުފުރެއްދިއެވެ."

އަބޫ ދަރްދާއު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ވިދާޅުވިއެވެ: «لَنْ تَضِلَّ مَا أَخَذْتَ بِالْأَثَرِ» (الإبانة الكبرى: 232)

މާނައީ: "ތިބާ، އަޘަރުތަކުގައި ހިފަހައްޓާހާ ތިބާ މަގުފުރެދިގެން ނުދާނޭހެވެ."

އިބްނު މަސްޢޫދު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّا نَقْتَدِي وَلَا نَبْتَدِي، وَنَتَّبِعُ وَلَا نَبْتَدِعُ، وَلَنْ نَضِلَّ مَا تَمَسَّكْنَا بِالْأَثَرِ» (شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 106)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންނީ ތަބާވާ ބައެކެވެ. އަދި އަލަށް ކަންކަން (އަމިއްލައަށް) ފަށައިގަންނަ ބައެއް ނޫނެވެ. އަދި އަހަރުމެންނީ ތަބާވާ ބައެކެވެ. އަދި ބިދުޢަކުރާ ބައެއް ނޫނެވެ. އަދި އަޘަރުގައި އަހަރުމެން ހިފަހައްޓާހާ ދުވަހަކު އަހަރުމެން މަގުފުރެދިގެން ނުދާނޭހެވެ."

އިމާމް މާލިކު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَا قَلَّتِ الْآثَارُ فِي قَوْمٍ إِلَّا كَثُرَتْ فِيهِمُ الْأَهْوَاءُ...» (الفقيه والمتفقه: 383/1)

އަދިވެސް ދަންނާށެވެ - الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށިއެވެ- ހަމަކަށަވަރުން އަށާއި އޭނާ މުއުމިނެއްކަމުގައިވުމާއި ކުފުރު، އޭނާ ކާފިރެއްކަމުގައި ވެއްޖައުމަން ދާންދެން (އެބަހީ: އީމާންކަމާއި ކާފަރުކަމާއިދެމެދު)، الله ތަޢާލާ ބާވައިލައްވާފައިވާ ތަކެތިން އެއްޗަކަށް އިންކާރުކުރުން، ނުވަތަ الله ގެ ބަސްފުޅަކަށް އިޢުތިރާޟުކުރުން، ނުވަތަ އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުން ރުދުކުރުން، ނުވަތަ الله ޙައްޖަ ވަޙީއްޔަކަށް ވަޙީކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅަކަށް ނުވަތަ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ދައްކަވާފައިވާ ވާހަކަފުޅުތަކުން އިންކާރުކުރުން މެނުވީ ނުވެއެވެ.

އެހެންކަމުން ފަހެ ތިބާ الله އަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށިއެވެ. އަދި ތިބާގެ ނަފްސަށް ރަނގަޅަށް ބަލަހައްޓާށެވެ. އަދި ދީނުގައި ބައްދުރަސައަގާދިހުމާއިމެދު ތިބާ ހުރިހާރުވ ރައްކާތެރިވާށެވެ. ފަހެ އެއީ ބިދުޢަތުގެ މަގުގައި އެއްވެސް ސަލާމަތްކަމެއް ނުހުރެއެވެ.

މިފޮތުގައި އަހުރެން ތިބާއަށް މިބަޔާންކޮށްދިން ހުރިހާކަމަކީ، الله ތަޢާލާއާއި، الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި، އަދި ތާބިޢީންނާއި، ތިންވަނަ ޤަރުނުން

މާނައީ: "އެއްވެސް ޒުހުދުއްގައި (ސަލަފުންގެ) އަޤީދާއަށް މަދުވެއްޖެއްޔާ، އެބަހުރުގެ ދުރުގައި ރާސަރުފުސުގެ އެދުންނަތައް (ބިދުޢަތައް) ދިނަވެގެން މެނުވީ ނުވެއެވެ..."

އިމާމް ބަރްބަހާރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّمَا جَاءَ بَلَاؤُهُمْ مِنْ هَذِهِ الْكُتُبِ الَّتِي وَضَعُوهَا، تَرَكُوا آثَارَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ، وَأَقْبَلُوا عَلَى هَذِهِ الْكُتُبِ.) (شرف أصحاب الحديث: 6/1)

މާނައީ: "އެބައިމީހުންގެ ބަލާމުސީބާތަކަން އައިކަން ކަރަވެލި އެބައިމީހުން ލިޔުނު މިފަދަ ފޮތްތަކުންނެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ އަޘަރުތައް ދޫކޮށްލާ، މިފޮތްތަކަށް އެބައިމީހުން ކުރިމަތިލިއެވެ."

ޞަޙާބީން ހަތަރުވަނަ ޤަރުނާއި ހަމައަށް (އެބުރުމުދުހަމާ އިޖްމުވެރިން ދިބައިން)މާ ކަންހުރީއެވެ.

އެހެންކަމުން އޭ الله އަޅާއެވެ! ތިބާ الله އަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އަދި ތިބާގެ މައްސަލަތަކުގައި މިޤައުމުގައިވާ ކަންތައް ދެއްކޭނެ ބޭފުޅުން ކިޔަމަންވާށެވެ، ތިޔައީއެވެ. އަދި ތިބާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގޮތުގައި އެކަކަށްވެސް މިފަދަ ނުބައިކަމާހެވެ. އެހެން ފަހަރުގައި الله ތަޢާލާ މިފަދަ ގުރުވެރިކަމާ ޝަރީޢަތް އަޅުއްކޮށް ނާޅާފައިވާ މިހެންގެ އަޅުއްމަށްކުރުމުން، އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއްގެ ބިދުޢައިން، ނުވަތަ މަގުފުރެދުނުކަމާ މިހެންގެ މަގުފުރެދުނުން ރައްދުކުރުމަށް އެކަމުގެ ސަބަބުން އަނާ ސަލާމަތްވެވޭނެއެވެ.[130]

130 މުޢުތަޒިލާ މިބަސްގައި ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްތަކަށް ދީނަ ބައިގަނޑުގައި ޚާއްޞަ ކިޔާފައެވެ. އަދި އެއީ މިގޮތަށް ތަރުކާރާތީ، މިފަދަ މަނިވެރިކަން ޖަމާޢަތާއި ޚިލާފުކުރުމުގައި ރައްދުކުރަނިވި ޢަޤީދާތަކަށް ގޮސްފައިވާ ބައެކެވެ.
އަދި މިފަދަ ކުރިން ކަންތަކަކީ އިލްމާއި ޢަޤީދާތަކާއި ދެމެހެއްޓުމަށް ހަވާއިދުގެ ބައިކުތަކެވެ. ފަރުދީ ދިވެހި ގައުމަތަކުގައި ހަކުރުވުންތައް ގައުމަތަކެއް ވެފައެވެ. އެކަމުގެ ކަރުވުން ބުނެވެއެވެ: މުޢުތަޒިލާ މިބަސްގައި އިޞްތިލާޙުގައި ރުކުނުތައް ރަސްމީކަން ސާބިތުކުރާ ރަސްމީދަރުޖާ ރަސްމީކުރާ އެހެނީ. އެހެން الله ގެ ޞިފަތް، ޝަރީޢަ ސުންނަތް ބުރާނީ ކަންތައް މިކަމުން ނުވަތަ ޞިފަތް އަދި ކަންތައް ކަމުގައިވާތީ ސާބިތުކުރާ ކަމެއް ނޭނގޭއެވެ.
އެހެން އެކަމާ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރި އިޖްމާޢުއްމަތާއި ގުޅިގެން ރާއްޖޭ ރާއްޖޭ ރަސްމީކަމާ ރަސްމީކުރެއްވުމުގެ ބަދަލުގައި ސުންނަތު ޖަމާޢަތުގެ މިފަދަ ދަލީލުތަކުގެ ބާރުގައި ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތުގެ އަހުލުވެރިކަމެވެ. އެއީ އިސްލާމީ ފަތުވާ ކުރުމުގެ ބަދަލުގައި ސިޔާސީ ދިނުމުގައެވެ.
ދިރާސާ ކުރުމުގެ ދީނާއި ސިޔާސީކުރުން ކުރިން ސަބަބުތަކުގެ ބަދަލުގައި މުޢުތަޒިލާ ގޮތުގެ ގޮތުން ބަދަލުވެއެވެ. އަދި މިފަދަ ގޮތަށް ސުންނަތުގެ ފަރާތުން ކަމުގައިވެއެވެ. އެހެން ކުރިން ބަދަލުކުރުމުގެ ދީނީ ސުންނަތުގެ މުސްލިމުން ފަރާތުން އެކަމުގެ ސަބަބުން ގޮސްފައިވެއެވެ. އަދި ހެއްކެއް ބިދުޢައިގެ މަގުފުރެދުނު ކަލޭ ކަތިލުވުމުގެ ދީނުގައި ބަދަލުކުރުމުގެ ބަހުރުވަ ބަދަލުކުރުމު، ބައްޕަކު

ފަހެ ތިބާ الله އަށް ތަޤްވާވެރިވާށެވެ. އަދި ތިބާގެ މައްޗަށްވާނީ އެންމެ ކުރީގެ ޢަމާންތެރި ގޮތެވެ. އެއީ މިފޮތުގައި އަޅުގަނޑު ތިބާއަށް ސިފަކޮށްދިން ކަންތަކެވެ. ފަހެ މިފޮތް ކިޔާ، އަދި މިފޮތް ފޮނުވާ، މިފޮތުގައިވާ ޢަޤީދާތަކަށް ޢަމަލުކުރާ އެއަށް ގޮވާ، އަދި އެއިން ދަލީލު ނަގާ މީހާއަށް އަދި އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށްވެސް الله ތަޢާލާ ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ الله ގެ ދީނެވެ. އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ދީނެވެ. އަދި މިފޮތުގައިވާ ކަމަކާއި ޚިލާފު ކަމެއް ހުއްދަކޮށްފިމީހާ، ފަހެ (الله ގެ ދީނުން) އޭނާ الله އަށް ބޯނުލަނބައެވެ. އަދި އޭނާ ދީން އެއްކޮށް ރައްދުކޮށްލިއެވެ. އެއީ الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވި ހުރިހާ ބަސްފުޅުތަކެއް އިޤްރާރުވުމުން އަޅުވެރިޔާ މުސްލިމަކަށް ވެއެވެ. ޝަރުޢުކުރެއްވި މާފަށް ކަމަށް ޙުކުމް ކުރެވިއްޖެނަމަ، ފަހެ އޭނާ الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވި ހުރިހާ ބަސްފުޅުތަކެއް ރައްދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އޭނާ ކާފިރުވަނީއެވެ. އެއީ ނިޔަތް ތެދުވެރިކަމާއި، ވަޙްދާނިއްޔަތު އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި އެކުގައި މުޅިން لا إله إلا الله އަށް ހެކިވުން، އެގޮ ތަކީ އަޅުވެރިޔާ ކާފިރު ކުރުވާ ކަންތަކުން ސަލާމަތްވެ ހުރުމުގެ ނިޔަތާއި ކަށަވަރުކަމާއި، ފަރާތްފަރާތުން ފަރުވާލެއްވުމެވެ. ވަޙީން ސަލާމަތްތެރި ވަޙީގެ ސުންނަތުގެ އުސޫލުތައް ކަމާއި ތިބާގެ ކަށަވަރު ޤަބޫލުކުރާ ތިބާގެ (الله ތަޢާލާ އަށް ސިފަވާ) ސުންނަތުގެ ވަޙީން ކަމާއި ސަލާމަތްކަމުގެ ކަށަވަރުކަމެއް ކަމެވެ. ފަހެ ސުންނަތް އެދޭ ސުންނަތުގެ ވަޙީން ކަމާއި ސަލާމަތްތެރިވާނެ ކަމެވެ. އަދި ފަހަރު ތިބާގެ ކަށަވަރު އެބާ ސުންނަތާއި ޤަބޫލުކުރާތީއެވެ. އަދި ތިބާގެ ސުންނަތުގެ ވަޙީން ސަލާމަތްވެއެވެ. ދުރުހެލިވާ އަބަދުވެސް ތިބާ ކަށަވަރުކުރާނެއެވެ. އެބަސް އެއީ ސަލާމަތް ކަމާއި ސަލާމަތްކަން الله ގެ

ދީނުގައިވާ ކަމެއްނޫނެވެ. އަދި ޚާއްޞަކޮށް މިވާ ބިދުޢަތި ޢަމަލާއި ނުބައިވެގެންވާ ޢަމަލުތަކެވެ.
އެހެންކަމުން މިވާ ﷲ އަށް ބޮޑުވެރިވާނެއެވެ.[131]

---

131 ސުންނަތުގެ ޚިލާފަށް އަމަލުކުރާ މީހުންގެ ގައިގައި ޖަހައިފައިވާ ލަގަބަކީ ސުންނަތުގެ
އަހުލުވެރިއަކަށް ނުވާނެއެވެ. އަދި ސުންނަތުގެ އެންމެ ކުޑަކަމެއްގައި ހިލާފުވެއްޖެނަމަވެސް އޭނާ
ސުންނަތް ދޫކޮށްލާ މީހެއްގެ ގޮތުގައި ދެކެވޭނީ ކޮންމެހެން ސާފުގޮތުގައި ވާނަމަކަށެވެ. ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތަކަކީ
އަދަބުކުރުމުގެ ގޮތް ގިނަގުނަ ހިތްވަރެއްގައި އަދާކުރަންވާނެއެވެ. އަސްލު ދުނިޔެ މިސާލަކަށް ސުންނަތުގެ
ސުންނަތުގެ ބޮޑު ކަމެއްގައި ހިލާފުވެއްޖެނަމަވެސް އަދި ބިދުޢަތްތެރި ނުކުތާތަކެއް ނުކުތާލަނުވެ. އޭގެތެރެން
ބިދުޢަތްތެރިކަމުގެ ސުންނަތުގެ ހިލާފު އަމަލުކުރުން ބޮޑުވި ބިދުޢަތެއް ޢަމަލުވެސް ކަމަކަށްވެ! އޭގެތެރެން
އަސްލާމް ފަރުޖުގެ ބޮޑުކަމެއް ބިދުޢަތެއް، އެހެންނަމަކަމެއް ދީނުގެ ބޮޑުކަމެއް ސުންނަތުގެ
އަހުލުވެރިއަކަށް! ނުވަތަ ޒަނަމާނުގެ ބޮޑުކަމެއް ބިދުޢަތެއް، އެހެން ބޮޑުކަމެއްގައި ސުންނަތުގެއަހުލުވެރިއެވެ!
މިއީ ސަލަފުންގެ މަންހަޖުގައި ހިލާފުވުމާ ގުޅޭކަމެވެ. އޭގެތެރެން ސަލަފުން އެކަންކަމުގެ މަޢުނާ
އިޖުމާޢުވުމާ އިޖުތިހާދުގައި ސުންނަތުގެ އަސްލުތަކުގެ އެންމެ ކުޑަކަމުގައި ހިލާފުވާ މީހާވެސް ސުންނަތުގެ
އަހުލުވެރިއަކަށް ނުވާނެކަމަށް އަހުލުސުންނަތުގެ ބައެއް ބަސްފުޅުތަކުގައި ވެއެވެ:

ސަލަފުސާލިހުން ބައެއް ބަސްފުޅު ﷺ ވިދާޅުވެއެވެ: (مَنْ زَالَ عَنِ السُّنَّةِ بِشَعْرَةٍ فَلَا تَعْتَدَّنَّ بِهِ.) (ذم الكلام للهروي:476)

މާނައަކީ: "ސުންނަތުން އިސްތަށިގަނޑަކާ (ކޮޅުމިނުގެ) ހިލާފުވެއްޖެ މީހާ، ތިޔަ މީހާ
އާންމު(ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނާ މިއްރަކަމަށް) ބަލަހައްޓައިނުދެއްވާށެވެ."

ސުންނަތުގެ އަސްލުތަކާ ބެހޭގޮތުން އިމާމު އައްޝާފިޢީ ﷺ ވިދާޅުވެއެވެ: (...فمن ترك من هذا شيئا فهو مخالف لكتاب الله وسنة نبيه صلى الله عليه وسلم.) (عقيدة الشافعي رواية الهكاري من كتاب الجامع في عقائد أهل السنة: 244/1)

މާނައަކީ: "...މިއިންކަމެއް ދޫކޮށްލައިފި މީހާ، ތިޔަ ﷲ ގެ ފޮތާއި އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ
ސުންނަތާއި ޚިލާފުވެއްޖެ މީހެކެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ الله އަދި ބަޣާ ބުނުން ވަރިހަ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَمن السّنة اللَّازِمَة الَّتِي من ترك مِنْهَا خصْلَة لم يقلهَا ويؤمن بهَا ولم يكن من أَهلهَا...)(شرح أصول الاعتقاد: 317، 318)

މާނައީ: "...އަދި އޭގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ކަމެއް ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، ސުންނަތުގެ ތަސްދީޤުނ އިމާންވެގަތުމާ، އަދި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ އޭނާ ނުވާނެ ތާއީދު ސުންނަތުގެ ތެރޭގައެއްވެ:...."

އަދިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވެއެވެ: (هذه مذاهب أهل العلم وأصحاب الأثر وأهل السنة المتمسكين بعروقها المعروفين بها المقتدي بهم فيها من لدن أصحاب النبِيّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إلى يومنا هذا وأدركت من علماء أهل الحجاز والشام وغيرهم عليها فمن خالف شيئًا من هذه المذاهب أو طعن فيها أو عاب قائلها فهو مبتدع خارج من الجماعة زائل عَنْ منهج السنة وسبيل الحق...) (طبقات الحنابلة: 24/1)

މާނައީ: "މިއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބެއިންގެ ޒަމާނުން ފެށިގެން މިއަދާއި ހަމައަށް އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، އަޘަރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ސުންނަތުގައި ހިފަހައްޓާކަން އެނގިފައިވާ އަދި އެބޭކަލުންނަކީ ސުންނަތުގައި ތަބާވާ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ މަޛްހަބެވެ. އަދި ހިޖާޒާއި ޝާމްކަރައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢިލްމުވެރިންނާއި އަދި އެހެން މީހުން އެކަމުގެ މަތީގައި ތިއްބާ އަހުލުވެރިންނާއި ބައްދަލުކުރީމެވެ. ފަހެ **މިމަޛްހަބުތަކުގެ ކަމަކާއި ޚިލާފުވެއްޖެ، ނުވަތަ** **ފާޑުކިޔައިފި**، ނުވަތަ އެކަމެއް ބުނާމީހާއަށް ޢައިބުވެރިކަމުގެ މީހާއަށް ފަހެ ޖަމާޢަތުން ބޭރުވެގެން، ސުންނަތުގެ މަންހަޖާއި ޙައްޤު މަގުން އެއްކިބާވެގެން ބިދުޢަވެރިއެކެވެ..."

ޙަރްބު އަލްކިރްމާނީ رَحِمَهُ الله ގެންނެވި އިޖްމާޢުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (هذا مذهب أئمة العلم وأصحاب الأثر وأهل السنة المعروفين بها المقتدى بهم فيها، وأدركت من أدركت من علماء أهل العراق والحجاز والشام وغيرهم عليها فمن خالف شيئًا من هذه المذاهب، أو طعن فيها، أوعاب قائلها فهو مبتدع خارج من الجماعة زائل عن منهج السنة وسبيل الحق، وهو مذهب أحمد وإسحاق بن إبراهيم بن مخلد، وعبد الله بن الزبير الحميدي وسعيد بن منصور، وغيرهم ممن جالسنا وأخذنا عنهم العلم...) (مسائل حرب الكرماني: 967/3-970)

މާނައީ: "މިއީ އިލްމުގެ އިމާމުންނާއި، އަޘަރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންކަމުގައި އެނގިގެންވާ އަދި އެބޭބޭކަލުންނަށް ތަބާވެވޭ ބޭކަލުންގެ މަޛްހަބެވެ. އަދި އިރާޤާއި، ޙިޖާޒާއި، ޝާމްކަރައިން އަހުލުންނާއި ބައްދަލުވި އިލްމުވެރިންނާއި އެހެން އިލްމުވެރިން އިޖްމާޢުގެ މަތީގައި ތިއްބެވި ގޮތެވެ. ފަހެ، މިމަޛްހަބުތަކުން (އެބަހީ: މިބަޔާންކުރި އަޤީދާތަކުން) **ކަމަކާއި ހިޔާރުވެއްޖެ** މީހާ، ނުވަތަ ފާޑުކިޔައިފި މީހާ، ނުވަތަ އެފިކުރައިން ވިދާޅުވި ބޭކަލުންނަށް ބަލައިލިޔާ މީހާއި ޖަމާޢަތުން ބޭރުވެގެންވާ، ސުންނަތުގެ ޚިލާފަށް ބައްޔެއްގެ މަގުން ހިނގާފައިވާ ބިދުޢައަށްވަދެއްޖެއެވެ. އަދި މިއީ އަޙްމަދުއާއި، އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމް ބިން މަޚްލަދުއާއި، ޢަބްދު الله ބިން ޒުބައިރު އަލްޙުމައިދީއާއި، ސަޢީދު ބިން މަންޞޫރުއާއި، އެނޫންވެސް އެބޭކަލުންގެ ޒަމާނުގައި އަހުލުވެރިން ދިރިއުޅުނު އިލްމުވެރި މީހުންގެ މަޛްހަބެވެ..."

ޙަރުބު ވިދާޅުވެއެވެ: (...ومن قال بشيء من هذه الأقاويل، أو رآها، أو هويها، أو رضيها، أو أحبها فقد خالف السنة، وخرج من الجماعة، وترك الأثر، وقال بالخلاف، ودخل في البدعة، وزل عن الطريق...) (مسائل حرب الكرماني: 985/3)

މާނައީ: "...މިބަސްތަކުގެ ތެރެއިން ބަހެއް ބުނެފިމީހާ، ނުވަތަ މިބަސްތަކުގެ ބަހެއްގައި ޢަމަލު ކުރި، ނުވަތަ އެދުންވެރިވި، ނުވަތަ ރުހި، ނުވަތަ ލޯބިކުރި މީހާ ފަހެ ސުންނަތާއި ޚިލާފުވެ، ޖަމާޢަތުން ނިކުމެގެން، އަޘަރުތައް ދޫކޮށްލާ، ޚިލާފުވުން ބަސްބުނެ، ބިދުޢަތަށް ވަދެ، (ސީދާ) މަގުން ކަސާރުވެއްޖެއެވެ..."

އަބޫ ޢުޘްމާނު އައްޞާބޫނީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...وناصح لإخواني وأصحابي أن لا يزيغوا عن منارهم، ولايتبعوا غير أقوالهم، و لا يشتغلوا بهذه المحدثات من البدع التي اشتهرت فما بين المسلمين، وظهرت وانتشرت، ولو جرت واحد منها على لسان واحد في عصر أولئك الأئمة لهجروه، وبدعوه ولكذبوه وأصابوه بكل سوء ومكروه...) (عقيدة السلف: 315/1-316)

މާނައީ: "...އަދި އަހުރެންގެ އަޚުންނާއި އެކުވެރިންނަށްވެސް ނަޞޭޙަތްތެރިވަނީ އެބޭކަލުންގެ މަގުން ނެރުނޭ ދުރުވެގެން ނުދިއުމަށެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ބަސްތަކުގެ ފިޔަވައި އެހެން ބަސްތަކަކަށް ތަބާނުވުމަށެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ފާޅުވެ ފެތުރިގެންވާ މިފަދަ ބިދުޢަތްތަކާއިގެން މަޝްޣޫލުނުވުމަށެވެ! ފަހެ މިފަދަ **ބިދުޢަތްތަކުގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ކަމެއް** އެއިމާމުންގެ ޒަމާނުގައި މީހެއްގެ ދުލުގެ މަތިން ފާޅުވެ (ހުރި އިވިއްޖެކަމުގައިވިޔަސް) އެބޭކަލުން ހަޖަރުކުރައްވާނެއެވެ އެމީހަކާއި

ގުޅުންކަނޑާލާށެވެ. އެމީހަކު ބިދުޢަތްވެރިޔަކަށް ޤަދަރުކުރައްވިޔާ. އަދި ހުރިހާ ނުބައިކަމާއި
ނުރުހުންތެރިކަމެއް އެމީހަކަށް ދެވިދާނެވެ..."

އިބްނު ބައްޠާ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...ومن السنة مجانبة كل من اعتقد شيئا مما ذكرناه، وهجرانه، والمقت له، وهجران من والاه ونصره، وذب عنه وصاحبه، وإن كان الفاعل لذلك يظهر السنة...) (الإبانة الصغرى:203/1)

މާނައީ: "...އަދި ސުންނަތުގެ ތެރެއިން: އަހަރުމެން މިބަޔާންކުރި ކަންތައްތަކުން **އެއްވެސް ކަމެއް**
އިޢުތިޤާދުކުރާމީހާއާއި ދުރުވުމެވެ، އޭނާއާއި ގުޅުންކަނޑާލުމެވެ، އޭނާދެކެ ރުޅިއައުމެވެ، އޭނާއާއި އެކުވެރި
ވުމާއި އެހީތެރިވާ ނަސްރުދޭ އަދި އޭނާގެކާއި އަހުލުވެރިޔާ ދިފާޢުކުރާ މީހާއާއި
ދުރުވުމެވެ. އޭނާ އޭނާދައްކާ ސުންނަތުގެ (އަހުލުވެރިއެއްކަމަށް
ހާމަކުރިނަމަވެސްމެއެވެ..."

އަދިވެސް ސުންނަތުގެ އަސްލުތަކާ ބެހޭގޮތުން ވިދާޅުވެއެވެ: (...ونحن الآن ذاكرون شرح السنة، ووصفها، وما هي في نفسها، وما الذي تمسك به العبد ودان الله به سمي بها، واستحق الدخول في جملة أهلها. وما إن خالفه أو شيئا منه دخل في جملة ما عبناه وذكرناه وحذرنا منه من أهل البدع والزيغ، مما أجمع على شرحنا له أهل الإسلام، وسائر الأمة مذ بعث الله نبيه صلى الله عليه وسلم إلى وقتنا هذا...) (الإبانة الصغرى: 119/1)

މާނައީ: "...މިހާރު އަހަރުމެން މިދެކެވެނީ ސުންނަތުގެ ޝަރަހައާއި، ސިފަކުރުމާއި، އޭގެ
ހަޤީޤަތާއި އޭގެ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އަދި އެކަންކަމެއްގައި ހިފަހައްޓާ الله އަޅުކަމުގައި
އެކަންކަމުން ދީންވެރިވުމުން ނަންދެވޭ، އަދި އޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރޭގައި ވަދެވުން
ޙައްޤުވާގޮތަކީ ކޮންކަމެއް، އަދި **އެކަންކަމާއި ޚިލާފު އެކަންކަމުން އެއްވެސް ކަމެއްގައިވެސް ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ**
އަހަރުމެން ޢައިބުކުރާ އެބައެއްގެ ކިބައިން އިންޒާރުދިނު ބިދުޢައާއި ބޮޑުވެރިޔާގެ
އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއަށް ވަދެވޭނޭ ކަންތައްތަކެވެ. އެއީ އެކަންތައްތަކަށް އަހަރުމެން މިކުރި ޝަރަހައަށް
މުސްލިމުންނާއި އަހުލުވެރިންނާއި، އަހަރުމެންގެ މިޒަމާނާއި ހަމައަށް ނަބިއްޔާ ﷺ އަށްވެގެ
ފޮނުއްވީއްސުރެ ހުރިހާ އުއްމަތެއް އެއްބަސްވެފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ..."

އިބްނު ޤުތައިބާ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...لِأَنَّ أَصْحَابَ الْحَدِيثِ كُلَّهُمْ مُجْمِعُونَ عَلَى أَنَّ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَا يَكُونُ. وَعَلَى أَنَّهُ خَالِقُ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ، وَعَلَى أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَعَلَى أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَرَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَعَلَى تَقْدِيمِ الشَّيْخَيْنِ، وَعَلَى الْإِيمَانِ بِعَذَابِ الْقَبْرِ، لَا يَخْتَلِفُونَ فِي هَذِهِ الْأُصُولِ، وَمَنْ فَارَقَهُمْ فِي شَيْءٍ مِنْهَا نَابَذُوهُ وَبَاغَضُوهُ وَبَدَّعُوهُ وَهَجَرُوهُ...) (تأويل مختلف الحديث:64/1)

މާނައީ: "...އެހެނީ ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިން އެކުއެކީގައި އިއްތިފާޤުވެގެންވަނީ الله އިރާދަކުރެއްވިކަމެއް ވާނޭކަމާއި، އެކަލާނގެ އިރާދަނުކުރައްވާކަމެއް ނުވާނޭކަމާއި، އަދި އެކަލާނގެއީ ހެވާއި ނުބައި ހައްދަވާކުރައްވާ އިލާހުކަމާއި، އަދި ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ނޫނީ الله ގެ ކަލާމުފުޅުކަމާއި، އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހު الله ތަޢާލާ ފެންނާނެކަމާއި، އަދި ޝައިޚައިން (އަބޫބަކުރާއި ޢުމަރު) ކުރިއަށް ނެރެ އިސްކޮށް (މާތްކުރުމުގެ މައްސަލައިގައި)، ޤަބުރުގެ އަޒާބަށް އީމާންވުމަށެވެ. މިއަސްލުތަކާއިމެދު އެބައިމީހުން ޚިލާފުނުވެއެވެ. މިއިން ކަމަކާއި އެބައިމީހުންނާއި ޚިލާފުވެއްޖެ މީހަކު އެބައިމީހުން ދޫކޮށްލައެވެ، ރުޅިވެރިކަން ފާޅުކޮށް، އަދި ބިދުޢަވެރިއެއްކަމަށް، ދުރުކޮށްލައި ހަޖަރުކޮށްލައެވެ..."

އިބްނުލް ޙަންބަލީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...ولا يستحق أحد اسم السنة إلا من يستكمل فيها خصال السنة كلها، لأن من أنكر خصلة من خصال السنة لا يقال له صاحب السنة...وسئل جعفر الصادق: متى تجتمع خصال السنة كلها في العبد؟ قال: إذا صدق وآمن وأقر بجميع خصال السنة كلها...) (الرسالة الواضحة: 1096/3، 1103)

މާނައީ: "...އަދި އެމީހެއްގެ ގައިގައި ސުންނަތުގެ ހުރިހާ ސިފަތައް ފުރިހަމަވެގެންވާ މީހަކު ފިޔަވައި އެއްވެސް މީހަކު ސުންނަތުގެ ނަން ހައްޤުވެގެން ނުވެއެވެ. އެހެނީ ސުންނަތުގެ ސިފަތަކުގެ ތެރެއިން ސިފައެއް އިންކާރުކުރާމީހާއަކީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަމަށް ނުބުނެވޭނެއެވެ....ޖަޢުފަރުއް ޞާދިޤުއާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ: 'އަޅާގެ ގައިގައި ސުންނަތުގެ ހުރިހާ ސިފަތައް ޖަމާވާނީ ކޮންއިރަކުންތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސުންނަތުގެ ހުރިހާ ސިފަތަކަށް އެއްކޮށް ތެދުކޮށް އީމާންވެ އިޤްރާރުވެއްޖެނަމައެވެ..."

އަދި ފިތުނަ ހާލުވެއްޖެނަމަ ފަހެ ތިބާގެ ގޭގެ އެތެރޭގައި އިނދެ ހާޒިރުވާށެވެ.

އަދި ފިތުނައާއި ކައިރިވުމުން ދުރުގައި ބަހައްޓާލާށެވެ.[132]

---

[132] ފިތުނަތަކުން ހާލުވާހިނދު ދީނާއިގެން ފިތުނަތަކުން ދުރުގައި ބަހައްޓާލުމީ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ސުންނަތެކެވެ. އަދި އެކަމުގެ މައްޗަށް ހަދީޘްތަކުގައި ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި ފިތުނައިގެ ޒަމާނުގައި، ފިތުނަފެތުރިގެން ހާލުވާހިނދު ބަޔަކު ދެބައިވެ ހިފުމުގައި ގޮސް ނުނިކުމެވެ، މުސްލިމުންނާއި އެކަހެރިވެ ހުންނާނެ ގޭގައި ތާޢަތުގެ އިބާދަތުން އެކަމުގައި އިސްތިޤާމަތީ ކަމެވެ. އެހެނީ ހާލަތު ގެއިން ނިކުމެ ފިތުނަތަކުގެ ހުރިހާ ކަމުގައި ފިތުނަތަކުން އެމީހުންގެ ސަލާމަތް ފުރަނި، ފިތުނައިގެ މީހުންނާއި އެކުގައި ހުރުމަކީ ދީނާ ހަމަ ހަމައިން ބަލައިގަނެވޭނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. ރަސޫލުﷺ ކިޔުއްވާފައިވަނީ ފިތުނައިގެ ތެރޭގައި ހޭލުންތެރިކަމާއި ކެތްތެރިކަމާ ހިފުމަށް ފިތުނައެވެ. މިކަމުގައި އަޚްލާޤުވާ މުސްލިމުންނާއި ޖަމާޢަތުގެ އުމްމަތުން ދުރުނުވެ ހުރުމެވެ. އެހެނީ މުސްލިމުންނާއި ޖަމާޢަތުން އެކަހެރިވާ މީހާއަކީ ޝައިޠާނާއިއެކު ހުރި މީހެކެވެ، ޖަމާޢަތުން ދުރުވުމަކީ ނުބައިކަމެއް ރައްކާތެރިކަން ފިލަވާ ކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން ފިތުނަތަކުން ހާލުވާހިނދު، އަދި އެކަމުގެ ގޮތުގައި ބަލާހިނދު ދީނީ ޢިލްމުވެރިންނާއި ޢުލަމާއުންނާ ގުޅިގެން ދިރިއުޅުމަށްފަހު އިސްލާމީ ޖަމާޢަތާ ގުޅިގެން ތިބުމެވެ. އަދި އެކަމުގެ ދީނާއިގެން ސަލާމަތްވާނީ ފިތުނައިން ދުރުގައި ބަހައްޓާލާނަމެވެ. އަދި އެކަމުގެ ނަފްސުގެ ފިތުނައިން ހިމާޔަތްކުރުމަށް ގޭގައި ހުރުމެވެ. މިއީ އެންމެ ރަގަޅު ގޮތްތަކުގެ ތެރެއިން ޝަރުޢީ ގޮތުގައި އެކަން ބަރާބަރުކޮށްފައިވާ ގޮތަކަށް ޝަރީޢަތުގައި ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ސުންނަތެކެވެ.

ޢަބްދު الله ބިން ޢަމްރު ބިން ޢާޞް ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (بَيْنَمَا نَحْنُ حَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ ذَكَرَ الْفِتْنَةَ، فَقَالَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ النَّاسَ قَدْ مَرِجَتْ عُهُودُهُمْ، وَخَفَّتْ أَمَانَاتُهُمْ، وَكَانُوا هَكَذَا» وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، قَالَ: فَقُمْتُ إِلَيْهِ، فَقُلْتُ: كَيْفَ أَفْعَلُ عِنْدَ ذَلِكَ، جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ؟ قَالَ: «الْزَمْ بَيْتَكَ، وَامْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَخُذْ بِمَا تَعْرِفُ، وَدَعْ مَا تُنْكِرُ، وَعَلَيْكَ بِأَمْرِ خَاصَّةِ نَفْسِكَ، وَدَعْ عَنْكَ أَمْرَ الْعَامَّةِ») (رواه أبو داود:4343، والنسائي في الكبرى: 9962)

މާނައީ: "އަހަރެމެން الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ވަށައިގެން ވަނިކޮށް ފިތުނައިގެ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'މީސްތަކުން، އެބައިމީހުންގެ ޢަހުދުތައް ފަސާދަވެ ގެއްލި ނަގައިލާ ގެއްލުވާލާފައިން

ފާފުކޮށް، އަދި އުޅަދިޔުންގެ އަމާނާތްތައް (އަދާކުރުން ނުލިބޭނެ) މަދުވެ، އަދި އުޅަދިޔުން މިފަދައިންނާ ތަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފެނިއްޖެނަމައެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ (އެއްއަތްޕުޅު އަނެއް އަތްޕުޅުގެ) އިނގިލިތަކުގެ ތެރެއަށް ވެއްދެވިއެވެ. (އެބަހީ: ބައްގާއި ތަޤިއްޔާއި ފާސިޤުންނާއި ޞާލިޙުންނާއި މުސްލިމުންނާއި ކާފިރުން މަސްހުނިވެ އެކުމިލުކޮށްލެވިއްޖެނަމައެވެ.) ދެން އަޅުގަނޑު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ދެންނެވީމެވެ: 'الله އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނަށް ފިދާއަކަށް ލައްވާށިއެވެ! އެފަދައިން ކަންތައްވެއްޖެނަމަ އަޅުގަނޑު ކަންތައްކުރަންވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާގެ ގެއަށް ލާޒިމުވާށެވެ! އަދި ތިބާގެ ދޫ (ހިފެހެއްޓޭ) ތިބާއަށް މިލްކުކުރާށެވެ! އަދި ތިބާއަށް އެނގޭ ކަންކަމުގައި ހިފާށެވެ! އަދި ތިބާއަށް (ނޭނގޭ) އިންކާރުވާ ކަންކަން ދޫކޮށްލާށެވެ! އަދި ތިބާގެ ބަލަހައްޓާ ތިބާގެ ނަފްސުގެ ޚާއްޞަ ކަންކަމެވެ. އަދި އާއްމުންގެ ކަންކަން ތިބާ ދޫކޮށްލާށެވެ."

ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރު ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: (قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا النَّجَاةُ؟ قَالَ: «امْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَلْيَسَعْكَ بَيْتُكَ، وَابْكِ عَلَى خَطِيئَتِكَ») (رواه الترمذي: 2406)
މާނައީ: "އަޅުގަނޑު ދެންނެވީމެވެ: "އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! ނަޖާތް ލިބޭނީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ (ކިހިނެއްތޯއެވެ.)' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާގެ ދޫ ތިބާއަށް (ހިފެހެއްޓޭ) މިލްކުކުރާށެވެ! އަދި ތިބާގެ ގެ ތިބާއަށް ތަނަވަސްކުރާށެވެ. (އެބަހީ: ގެއަށް ހާޒިރުވާށެވެ.) އަދި ތިބާގެ ކުށުގެ މައްޗަށް ރޯށެވެ."

ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «خَيْرُ النَّاسِ فِي الْفِتْنَةِ رَجُلٌ مُعْتَزِلٌ فِي مَالِهِ، يَعْبُدُ رَبَّهُ، وَيُؤَدِّي حَقَّهُ، وَرَجُلٌ آخِذٌ بِرَأْسِ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يُخِيفُهُمْ وَيُخِيفُونَهُ» (رواه أحمد: 273535، والترمذي: 2177)
މާނައީ: "ފިތުނައިގެ ތެރޭގައި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވެރިޔަކީ އޭނާގެ މުދަލާއިގެން (މީސްތަކުންނާއި އެއްކިބާވެ) އެކަހެރިވެ، އޭނާގެ ވެރި ރައްބަށް އަޅުކަންކޮށް، އަދި އޭނާގެ ޙައްޤު އަދާކުރާ ފިރިހެނެއްގެ މީހެކެވެ. އަދި އޭނާގެ ސަވާރީގެ ބޮލުގައި ހިފައިގެން الله ގެ މަގުގައި، އުޅަދިޔުން (އެބަހީ: ޖިހާދުކުރުން) ބިރުގަންނަވާ، އަދި އުޅަދިޔުން އޭނާ ބިރުގަންނަވާ ފިރިހެނެއް މީހެކެވެ."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا، الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي» ، قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: «كُونُوا أَحْلَاسَ بُيُوتِكُمْ» (رواه أبو داود: 4262، وأحمد: 19662)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިމަތީގައި ކަޅުއަނދިރި ރޭތެއްގެ އަނދިރިބައިތައްފަދަ ފިތުނަތަކެއްވެއެވެ. އެފިތުނަތަކުގެ ތެރޭގައި، މީހާ މުއުމިނެއްގެ ގޮތުގައި ހެނދުނުކޮށް، ކާފިރެއްގެ ގޮތުގައި ހަވީރުކުރެއެވެ. އެފިތުނަތަކުގެ ތެރޭގައި އިށީނދެގެން އިންނަ މީހާ، ކޮޅަށްހުންނަ މީހާއަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. އަދި ކޮޅަށްހުންނަ މީހާ، ހިނގާފައި މީހާއަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. އަދި ހިނގާފައި މީހާއަށް ދުވެފައި މީހާއަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ.' އެބައިމީހުން ދަންނަވައިފި: 'ކަލޭގެފާނު އަހަރުމެންނަށް އަމުރުކުރައްވަނީ ކޮންކަމަކަށްތޯއެވެ؟' ރަސޫލުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތަކުގެ އަގާފައިހުންނަ ހަރުމުދާ ފަދައިން ތިޔަބައިމީހުން ލާޒިމުވާށެވެ!'" (އެބަހީ: ގެތަކުގައި ތިބެގެން ވަކިނުވެ ތިބޭށެވެ.)

އަދިވެސް ރަސޫލުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: «كَسِّرُوا قِسِيَّكُمْ، وَقَطِّعُوا أَوْتَارَكُمْ، يَعْنِي فِي الْفِتْنَةِ، وَالْزَمُوا أَجْوَافَ الْبُيُوتِ، وَكُونُوا فِيهَا كَالْخَيِّرِ مِنْ ابَنِي آدَمَ» (رواه أحمد: 19663)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުނި ދަނޑިތައް ބިންދާލާށެވެ. އަދި ދުނީގެ ވަތަރުތައް ކަނޑާލާށެވެ. -އެބަހީ ފިތުނަގައެވެ.- އަދި ގެތަކުގެ އެތެރޭގައި ތިބޭށެވެ. އަދި އެފިތުނައިގެ ތެރޭގައި އާދަމުގެ ދަރިކަލުންކުރެ އެންމެ ހެޔޮ ދަރިކަލުންފަދައިން ވާށެވެ."

މުޙައްމަދު ބިން މަސްލަމާ رضي الله عنه އަތަށް ކަނޑިއެއް ދެއްވާފައި، ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «قَاتِلْ بِهِ الْمُشْرِكِينَ مَا قُوتِلُوا، فَإِذَا رَأَيْتَ أُمَّتِي تَضْرِبُ بَعْضُهَا فِي بَعْضٍ فَأْتِ بِهِ أُحُدًا فَاضْرِبْ بِهِ حَتَّى يَنْكَسِرَ، ثُمَّ اجْلِسْ فِي بَيْتِكَ حَتَّى تَأْتِيَكَ يَدٌ خَاطِئَةٌ، أَوْ مَنِيَّةٌ قَاضِيَةٌ» (رواه ابن ماجه: 3962، وأحمد: 17979)

މާނައީ: "މުޝްރިކުންނާއި ހަނގުރާމަކުރެވޭހާ ހިނދަކު މިކަނޑިން އެބައިމީހުންނާއި ދެކޮޅަށް ތިބާ ހަނގުރާމަކުރާށެވެ. ދެން ތިބާ، އަހުރެންގެ އުއްމަތް، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާއި ހަނގުރާމަކުރާތަން ފެނިއްޖެނަމަ، ތިބާގެ ކަނޑި ގެނެސް، ތިބާ އުހުދު ފަރުބަދައަށް ގޮސް މިކަނޑި ބިނދިއްޖެއްދެން ފަރުބަދައިގައި ތަޅާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ތިބާގެ ގެތެރޭ ކޮޅުގައި އިށީނދެ (އެބަހީ: އަނިޔާވެރިއަކު ތިބާ ޤަތުލުކުރަންދެން) ނުވަތަ ނިޔާކަނޑައަޅާ މަރު އައުމަށްދާ ދެންދެން ތިބާގެ ގޭގައި އިންނާށެވެ."

އަދިވެސް ރަސޫލުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: «يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ، يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الفِتَنِ» (رواه البخاري: 19)

މާނައީ: "މުސްލިމުންގެ އެންމެ ހެޔޮމީހަކަށްވެސް ބަލާއިރުގައިވެސް ކާރިޘާއެއްޖެހޭނެ. އެބަލާއިރަށް ގޮވައިގެން ފެތުރޭތަކުގެ ކޯޗާތައް، ވާރުވޭ ތަންތަނުން ތަބާވެގެންނެވެ. (އަދި) އޭނާގެ ދީނާއިގެން ދުނިޔައިގެން ދުރުގައި ބަހައްޓާނެއެވެ."

ހުޛައިފާ ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِيَّاكم وَالْفِتَنَ لَا يَشْخَصْ لَهَا أَحَدٌ، فَوَاللَّهِ مَا شَخَصَ مِنْهَا أَحَدٌ إِلَّا نَسَفَتْهُ كَمَا يَنْسِفُ السَّيْلُ الدِّمَنَ...) (رواه الحاكم في المستدرك: 8385)
މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ފިތުނަތަކާއިމެދު ހުށިޔާރުވެ ދުރުވެގެންނާށެވެ! އެއްވެސް މީހަކު ފިތުނަތަކަށް ބަލާ ހުރަސްއަޅައިނުލާށެވެ. الله ގަސަމު ބުނަމެވެ! އެއްވެސް މީހަކު އެކަންތަކަށް ހުރަސްއަޅައިފިނަމަ، ފެނު ސައިލު ފެންގަނޑު ކުނިފުޅާއި ޖަހައިގަންނަ ފަދައިން އޭނާ ޖަހައިގަންނާނެތެވެ..."

އިބްނު މަސްޢޫދު ؓ ގެ ބަހަކަށް ދޫނިޔާއެއް ޝިކާރަކުރާތަނެއްގެ ގޮތުގައި ހުރުމަށް ވިދާޅުވިއެވެ: (لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ حَيْثُ صِيدَ الطَّيْرُ، لا أُكَلِّمُ بَشَرًا، وَلا يُكَلِّمُنِي، حَتَّى أَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ.) (العزلة والانفراد لابن أبي الدنيا: 6)
މާނައީ: "ދޫނިޔާ ޝިކާރަކުރާތަނުގައި އިންސާނުންނާއި ނުގުޅި ހުރުމަށް އެދެމެވެ. އެއްވެސް އިންސާނަކާއި ވާހަކަނުދައްކާ، އަދި އެއްވެސް މީހަކު އިންސާނަކާއިވެސް ވާހަކަނުދައްކާހާލު. އިންސާނު الله ބައްދަލު ވަޑައިގަތުމާ ހަމައަށް ދާންދެނެވެ."

ތާބިޢީ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢުތުބާ ބިން ޢުބައިދު ؒ ބަޞްރާއަށް ފޮނުވައިލި ތާރީޚުގައި އެތަނުގައި ހުރި މިސްކިތްތަކާއި ބާޒާރުތަކަށް ނަޒަރުކޮށްފި. މިއީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މިސްކިތުގެ ތާރީޚެއް ނޫންހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنِّي رَأَيْتُ مَسَاجِدَهُمْ لَاهِيَةً وَأَسْوَاقَهُمْ لَاغِيَةً وَالْفَاحِشَةَ فِي فِجَاجِهِمْ عَالِيَةً فَكَانَ فِيمَا هُنَالِكَ عَمَّا هُمْ فِيهِ عَافِيَةٌ.) (حلية الأولياء: 179/2)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ މިސްކިތްތައް ކުޅިވަރާއި ބޭކާރު ކަންކަމުން ފުރިފައި ހުރިތަން ފެނުނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ބާޒާރުތައް ބޭކާރު ވާހަކައިން ފުރިފައި (ބޭކާރު ވާހަކަތައް) ދައްކާތަން ފެނުނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ މަގުތަކުގައި ފާޙިޝް ކަންތައްތައް ފެތުރިފައިވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން އެބައިމީހުން ކަންތައްތައް ކުރަމުންދާ ތަނުން (އެބަހީ: ބަޞްރާ ފަދަ ރަށްތަކުން) ދުރުވެގެން ހުރުމަކީ ރައްކާތެރިކަމެވެ."

ޢުމަރު ފާރޫޤު ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ: (نِعْمَ صَوْمَعَةُ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ بَيْتُهُ، يَكُفُّ فِيهِ بَصَرَهُ، وَسَمْعَهُ، وَفُرْجَهُ...) (الزهد لأبي داود: 218، والزهد لوكيع: 251)

މާނައީ: "މުސްލިމުމީހާގެ ފައްޅިއެއްކަމުގައި (އެބަހީ: އަޒުލަތްކުރާ ތަނެއްކަމުގައި) އޭނާގެ ގޭގެ ހެޔޮކަމެވެ! އެތަނުގައި އޭނާގެ ބަލުމާއި، އިވުމާއި، ފަރުޖު (ނުބައިކަންތަކުން) ހިފެހެއްޓެވެ..."

ސުފްޔާން އައްޘައުރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «الْزَمُوا الصَّوَامِعَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ ، إِنَّ صَوَامِعَكُمْ بُيوتُكُمْ» (حلية الأولياء: 7/70)

މާނައީ: "ފަހު ޒަމާނުގައި ތިޔަބައިމީހުން ޞަވާމިޢުތަކުގައި (އެބަހީ: އަޒުލަތްކުރާ ތަންތަނުގައި) ޖެހިލުމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ޞަވާމިޢުތަކަކީ ގެތަކެވެ."

އަލްފުޟައިލު ބިން ޢިޔާޟު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «الْزَمُوا فِي آخِرِ الزَّمَانِ الصَّوَامِعَ، يَعْنِي الْبُيُوتَ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ يَنْجُو مِنْ شَرِّ ذَلِكَ الزَّمَانِ إِلَّا صَفْوَتُهُ مِنْ خَلْقِهِ» (الإبانة الكبرى: 761)

މާނައީ: "ފަހު ޒަމާނުގައި ޞަވާމިޢުތަކުގައި ޖެހިލުމެވެ. އެބަހީ ގެތަކުގައެވެ. ފަހު ހަމަކަށަވަރުން އެޒަމާނުގެ ނުބައިކަމުން އެކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކުގެ ތެރެއިން ޚިޔާރުކުރެއްވި ބަޔަކު މެނުވީ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތެއްނުވާނެއެވެ."

ދާއޫދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنْ كَانَ فِي مُخَالَطَةِ النَّاسِ خَيْرٌ، فَإِنَّ فِي الْعُزْلَةِ سَلَامَةً» (حلية الأولياء: 5/180، والزهد الكبير للبيهقي: 124)

މާނައީ: "މީސްތަކުންނާ އެކުގައި އުޅުމުގައި ހެޔޮކަމެއް ވިޔަސް، ފަހެ މީސްތަކުންނާ އެކަހެރިވެ ވަކިވުމުގައި ސަލާމަތްކަންވެއެވެ."

އަލްފުޟައިލު ބިން ޢިޔާޟު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَا أَجِدُ لَذَّةَ رَاحَةٍ، وَلَا قُرَّةَ عَيْنٍ إِلَّا حِينَ أَخْلُو فِي بَيْتِي بِرَبِّي، فَإِذَا سَمِعْتُ النِّدَاءَ قُلْتُ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ كَرَاهِيَةَ أَنْ أَلْقَى النَّاسَ فَيَشْغَلُونِي عَنْ رَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى.) (الزهد الكبير للبيهقي: 151)

މާނައީ: "އަހަރެންގެ ގޭގައި އަހަރެންގެ ރައްބާއި އެކަނި (އެކަހެރިވެ ހުންނަ ހިނދުގައި) އަހަރެންގެ ގާގައި އެކަހެރިވެހުރުމުން މެނުވީ އަހަރެންނަށް ހިތްހަމަޖެހުމާއި، އަރާމު ލިބޭ ލަޒާތެއް ނުފެނެއެވެ. ދެން އަހަރެންނަށް ބަންގީގެ އަޑުއިވިއްޖެނަމަ ބުނަމެވެ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ އެވެ.

އަދި ޢަޞަބިއްޔަތާއިދުރު ބިޔާ ހިދާޔަތްތެރިވާނެއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ޖަމާޢަތް މުސްލިމުންގެ ވެރިޔަކާއި ހިނގާ ކޮންމެ ހަނގުރާމައަކީ ވެސް ފިތުނައަކަށެވެ. އެކަހެރިވުމަކީ އެއްވެސް ބައިވެރިވުމަކީ ނުވާ އެއްކަލަވަސްތަ ﷲ އަށް ބިޔާ ތަޤްވާވެރިވެ، އަދި އެކަހެރި ތަނަކަށް ނިކުންނަންވާނެއެވެ. އަދި އެކަމުގައި ހަނިކުރަމުން ދާނެއެވެ. އަދި (އެއިން އެއްވެސް ކަމަކުން) ބިޔާ ގެއްލުންވާނެއެވެ. އަދި އެހީތެރިވެ ނުދެއްކޭށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ކަންތައްތަކުން އެއްވެސް ކަމަކުން ބިޔާ ފުރިހަމަވާނެއެވެ. އެހެނީ ބުނެވޭއެވެ: 'ފިތުނަތަކުގެ ބަދަލު ކަންތައްތަކުން ދުރުވުން -އެއީ ހެޔޮ އަމަލެއްވިޔަސް ނުބައި އަމަލެއްވިޔަސް- ފިތުނަތަކުން ދުރުވާ އެވަގުތުން އަމަލުކޮށްދީފި މިކަންކަމެވެ.' ﷲ ރުއްސަވާ ކަންތަކަށް އަޅުގަނޑުމެންނާއި ތިޔަބޭފުޅުންނަށް

އެއީ މީސްތަކުންނާއި އަހުލުން ބައްދަލުވެ، ދުރުން އަހުލުންގެ ވިރި ހައްބަ ސަޙާބާގެ ކިބައިން އެބައިމީހުން އަހުލުން މަސްއޫލުވެވޭކަން ކަމުން ނުހިމެނެއެވެ."

މާލިކު ބިން އަނަސް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ النَّاسُ الَّذِينَ مَضَوْا يُحِبُّونَ الْعُزْلَةَ وَالِانْفِرَادَ مِنَ النَّاسِ...) (تاريخ أبي زرعة:1/423)

މާނައީ: "އިސްވެދިޔަ މީސްތަކުން (އެބަހީ: ސަޙާބީންނާއި ތާބިޢީން)، މީސްތަކުންގެ ކިބައިން އެކަހެރިވެ އެކަނިވުމަށް ލޯބިކުރައްވައެވެ..."

އަލްޚައްޠާބީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (...وَالْعُزْلَةُ عِنْدَ الْفِتْنَةِ سُنَّةُ الْأَنْبِيَاءِ وَعِصْمَةُ الْأَوْلِيَاءِ وَسِيرَةُ الْحُكَمَاءِ الْأَلِبَّاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ فَلَا أَعْلَمُ لِمَنْ عَابَهَا عُذْرًا لَاسِيَّمَا فِي هَذَا الزَّمَانِ الْقَلِيلِ خَيْرُهُ...) (العزلة للخطابي: 8/1)

މާނައީ: "...އަދި ފިތުނައިގެ ހިނދު، މީސްތަކުންނާއި އެކަހެރިވުމަކީ ނަބިއްޔުންގެ ސުންނަތެވެ. އަދި ވަލީވެރިންގެ ރައްކާތެރިކަމެވެ. އަދި ބުއްދިވެރި ޙިކުމަތްތެރިންނާއި ވަލީވެރިންގެ ސީރަތެވެ. އެހެންކަމުން ބުރަކޮށް އައިބުކުރާ އަހުރެންނަކަށް އުޛުރެއް ނޭނގެއެވެ. ޚާއްޞަކޮށް ހެޔޮކަން މަދުވެގެންވާ މިޒަމާނުގައެވެ..."

ބަދަލުދެއްވާނިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް އުޅުދުލުން ހަރަދުވެންނާއި ބިރުބައިލުން ދުރުކުރައްވާނިއެވެ.[133]

---

[133] ރިޔާޟުއްޞާލިޙީ ބިމާގެ ތަހުޒީބާއަށް، ނުވަތަ އޭރިޔާއަށް، ނުވަތަ ބިމާގެ ޖަމާޢަތަށް ނުވަތަ ޤަބީލާއަށް ނުވަތަ ޒައުމަންޑަކާއި -އެބައިމީހުން ބާރުލެވިއަރާ- ކޮށިވެ، މުދަލާއި ނަފްސާން އެބައިމީހުން ދިފާޢުކުރެއް ނަޞްރުދިނުމަށް އެބައިމީހުންނަޒަކާއި ރުއިއެރުމެވެ. މިއީ ޢަޞަބިއްޔަތުގެ އަސަރުލެވެ. އިސްލާމްދީން އަޢިސް މިކަންތައް މަނާކުރެއެވެ. އަދި ކޮށިވެ ރުއިއަރާ އެއިލަރުފުންވެސް ދީނުގެ މައްޗަށްކަމަށް ކަށަވަރުވެއެވެ. އަދި ބިމާގެ ނަފްސާ އަދި ބާއިސާ އަދި ޒައުމުބިޔަސް ޤަބީލާގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުންނަށް އެއިލާ އެއިލަރުފާ ޒަރުމުލަރުފުން ނަފިލަގެންފައެވެ. ޖަޒީރާގެ ތެރޭގަ ބިމާގެ ޒައުމާއި ޒަސްގަނޑަށް އޮނޮނަ ކޮށި އަދި ޒަރުމުލަރުފުމުގައި ތަޢާއުމުލްއިނާ ވަކި ޒަބީލާއަށް ނުވަތަ ބައިޖަކަށް ނިސްބަތްވާކަން ބިނުން މަނާވެގެންފައެވެ. އެއިނދެއިކަލަ ޤާބިލު މަންމަގެ ކަދަރުކޮށްކަން، ނުވަތަ ރަޖުރިކަލަކަށް އެކަންތައް ގޮނޑު ހިސާބުން މަނާވެގެންފައެވެ. ޒަދަ ދިފާޢިކުރާ ސިޔާސީ ޝުއޫރުގައި ޖަލާ އެއްޝައްކުރެވިގެންވާ: 'ދިފާޢުޝަކަންބިމީ ޒަރުމުލަރުފާ' ޖަލާއިއްޔާ ހަވަ ސިޔާ ޤަބީލައްތަމްގެ ޖެލައްޔެވެ. އަދި ޒައުމި ކޮށި އެއިލާކަން ބިއައިގެން ވިއާ ހުރިގާ ފަހަރުތަކުގެ ސިޔާ ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން ގެންގޮސް ކަންކަމުގެ ފާހަގަ ކަމުގައިވެއެވެ. އެއިމިން ކޮށިކަން އެޅިކަމުގައި ރުއިލުން ދެއްވުމެއް ކުރެއްވިއެވެ. ސަބަބަކީ ހިމާޔަތް ޤަބީލާގެ ބާރު ކަމަށްވެއެވެ. ޒައުމުގެ ދިފާޢުކުރުމާއި ސިޔާސީ ބައިގެން ކުރިއެރުމަށް ރުއިލުމާއި ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން ބިނާކުރުމުގައި ގެންނަވާފައިވާ ކަންކަމެވެ. ޒައުމުގެ ދިފާޢުގައި ރިޔާޟު ފިޤްހު އަދި ދީނުގެ ދަރުމަ ސިޔާސަތު ޙަޤީޤަތެކެވެ. ފަޚުރުވެރިކަމާއި ކިބުރުވެރިކަމާއި ބޮޑާކަމާއި އެބައިމީހުންގެ ނަފްސާ ބިމާގެ ސަބަބުން ހާޞިލްކުރެވޭ ކަމެއް ފަދައިން ބާޠިލު ކަންކަމަށް ތަބާވުމެވެ. ފަޚުރުވެރިކަމުގެ ސަބަބުން އިސްލާމްދީން މަނާކުރެއްވި ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި ޖާހިލިއްޔަތުގެ ކަންކަމެވެ.

ޖާބިރު ބިން ޢަބްދި الله رضي الله عنه ގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ، فَكَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: يَا لَلْأَنْصَارِ، وَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ: يَا لَلْمُهَاجِرِينَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ؟» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ كَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ: «دَعُوهَا، فَإِنَّهَا مُنْتِنَةٌ») (رواه البخاري: 4905، ومسلم: 2584)

މާނައީ: "އަހަރުމެން ހަނގުރާމައެއްގައި ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި އެކުގައިވީމެވެ. ދެން މުހާޖިރުންގެ ތެރެއިން މީހަކު އަންޞާރުންގެ ތެރެއިން މީހެއްގެ ފިޔަވަޅިބައިގެ މަތީގަނޑުގައި ޖެހިއެވެ. އެހިނދު އަންޞާރީމީހާ (އެހީއައި ނަސްރުދެނިއްޔާ) "އޭ އަންޞާރުންނޭ!" ގޮވައިލިއެވެ. އަދި މުހާޖިރީމީހާ "އޭ މުހާޖިރުންނޭ!" ގޮވައިލިއެވެ. އެހިނދު الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: "ޖާހިލިއްޔަތުގެ ގޮވާލުން ގޮވާލަވަނީ ކޮންކަމަކާހެއްޔެވެ!" އަޅުގަނޑުމެން ދަންނަވައިފިއެވެ: "އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! މުހާޖިރުންގެ ތެރެއިން މީހަކު، އަންޞާރުންގެ ތެރެއިން މީހެއްގެ ފިޔަވަޅިބާގައި އެތިފަހަރެއް ޖެހިއެވެ." ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: "އެކަންތައް ދޫކޮށްލާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެކަންތައްވަނީ ކުނިވެ ނުބައިވެގެންނެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (..وَكُلُّ مَا خَرَجَ عَنْ دَعْوَةِ الْإِسْلَامِ وَالْقُرْآنِ: مِنْ نَسَبٍ أَوْ بَلَدٍ أَوْ جِنْسٍ أَوْ مَذْهَبٍ أَوْ طَرِيقَةٍ: فَهُوَ مِنْ عَزَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ؛ بَلْ {لَمَّا اخْتَصَمَ رَجُلَانِ مِنْ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ فَقَالَ المهاجري: يَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: يَا لِلْأَنْصَارِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ وَأَنَا بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ؟} . وَغَضِبَ لِذَلِكَ غَضَبًا شَدِيدًا...) (مجموع الفتاوى: 28/328-329)

މާނައީ: "...އިސްލާމްދީނާއި ޤުރުއާނުގެ ގޮވާލުމުން ބޭރުވެގެންވާ: ނަސަބު ނުވަތަ ރަށެއް ނުވަތަ ޖިންސެއް ނުވަތަ މަޛްހަބެއް ނުވަތަ ޠަރީޤަތެއްގެ ކޮންމެ ގޮވާލުމަކީ ފަހެ ޖާހިލިއްޔަތުގެ ފަޚުރުވެރިވުމުން ވާކަންތަކެވެ. އަދި ހަމައެކަނި، މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުންގެ ތެރެއިން ދެމީހަކު ދެބަސްވެ، ދެން މުހާޖިރީ "އޭ މުހާޖިރުންނޭ!" އަދި އަންޞާރީ "އޭ އަންޞާރުންނޭ!" ގޮވާލުމުން ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އަހަރެން ހުންނަނިކޮށް ޖާހިލިއްޔަތުގެ ގޮވާލުން ގޮވާލަނީހެއްޔެވެ!' އަދި އެކަމާދޭކޮޅަށް އެކަލޭގެފާނު ވަރަށް ކޯފާއިސްކުރެއްވިއެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (...فهذان الاسمان المهاجرون والأنصار اسمان شرعيان جاء بهما الكتاب والسنة وسماهما الله بهما كما سمانا المسلمين من قبل وفي هذا، وانتساب الرجل إلى المهاجرين أو

الأنصار انتساب حسن محمود عند الله وعند رسوله، ليس من المباح الذي يقصد به التعريف فقط، كالانتساب إلى القبائل والأمصار، ولا من المكروه أو المحرم، كالانتساب إلى ما يفضي إلى بدعة أو معصية أخرى. ثم مع هذا لما دعا كل منهما طائفة منتصرا بها أنكر النبي صلى الله عليه وسلم ذلك وسماها دعوى الجاهلية حتى قيل له: إن الداعي بها إنما هما غلامان لم يصدر ذلك من الجماعة فأمر بمنع الظالم، وإعانة المظلوم ليبين النبي صلى الله عليه وسلم أن المحذور إنما هو تعصب الرجل لطائفته مطلقا فعل أهل الجاهلية، فأما نصرها بالحق من غير عدوان فحسن واجب أو مستحب.) (اقتضاء الصراط المستقيم: 241/1)

މާނައީ: "...މިދެ ނަން: 'މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުން' (މިއީ) ޤުރްއާނާއި ސުންނަތުގައި އައިސްފައިވާ ޝަރުޢީ ނަންތަކެވެ. އަދި ކުރީގެ ފޮތްތަކާއި މިޤުރްއާނުގައި އަހަރުމެންނަށް الله މުސްލިމުންގެ ނަންދެއްވިފަދައިން އެދެނަމުން އެބައިބަޔަކުންނަށް އެކަލާނގެ ނަންދެއްވިއެވެ. އަދި މިހެންވެ މުހާޖިރުންނަށް ނުވަތަ އަންޞާރުންނަށް ނިސްބަތްވުމީ الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ހަމްދުކުރެވިގެންވާ ރިވެތިކަމެކެވެ. ގަބީލާތަކާއި ރަށްރަށަށް ނިސްބަތްވުންފަދަ ހަމައެކަނި ތަޢާރުފުވުމަށް ހުއްދަ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން، އަދި ބިދުޢައަކަށް ނުވަތަ އެހެން ފާފައަކަށް ގެންދާ ނިސްބަތްވުންފަދަ މަކުރޫހު ނުވަތަ ހަރާމްވެގެންވާ ނިސްބަތްވުމުގެ ތެރެއިންވެސް ނޫނެވެ. ދެން މިއާއިއެކުވެސް އެދެބަޔަކުން ކޮންމެ ބަޔަކު ނަސްރު ހޯދުމަށް ގޮވާލުމުން ނަބިއްޔާ ﷺ އެކަމަށް އިންކާރުކުރައްވާ އަދި އެއީ ޖާހިލިއްޔަތުގެ ގޮވާލުމެއްކަމަށް ނަންދެއްވިއެވެ. އޭރު އެގޮތަށް ގޮވާލީ ދެކުދިންނެކަމަށް، އަދި ޖަމާޢަތުން ޝާއިޢުނުވާކަމަށް އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުމުން. ދެން އަނިޔާވެރިޔާ މަނާކުރުމަށް އަނިޔާލިބޭ މީހާއަށް އެހީވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވުމަށް ޖާހިލިއްޔަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަމަލުފަދައިން ... ނަބިއްޔާ ﷺ ... ނަސްރުދިނުމީ ރިވެތިވެގެންވާ ވާޖިބު ނުވަތަ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ..."

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ރަސޫލާ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ، وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَاتَ، مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَغْضَبُ لِعَصَبَةٍ، أَوْ يَدْعُو إِلَى عَصَبَةٍ، أَوْ يَنْصُرُ عَصَبَةً، فَقُتِلَ، فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ، وَمَنْ خَرَجَ عَلَى أُمَّتِي، يَضْرِبُ بَرَّهَا وَفَاجِرَهَا، وَلَا يَتَحَاشَى مِنْ مُؤْمِنِهَا، وَلَا يَفِي لِذِي عَهْدٍ عَهْدَهُ، فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ» (رواه مسلم: 1848)

މާނައީ: "ކިޔަމަންތެރިކަމުން ނިކުމެގެން، ޖަމާޢަތާއި ވަކިވެގެން ދެން މަރުވެއްޖެމީހާ، މަރުވީ ޖާހިލިއްޔަތުގެ މަރުގައެވެ. އަދި ޢަޞަބިއްޔަތަށްޓަކައި ރުޅިއައިސް، ނުވަތަ ޢަޞަބިއްޔަތަށް ގޮވާލާ، ނުވަތަ ޢަޞަބިއްޔަތަށް ނަޞްރުދޭތީ ކަށް ދިދައިގެ ދަށުގައި ހަނގުރާމަކޮށް ދެން ޤަތުލުވެއްޖެމީހާ، ދެން އެމީހާގެ ޖާހިލިއްޔަތުގެ ގޮތުގައިކަމުންނެވެ. އަދި މިމުސްލިމުންގެ އުއްމަތާއި ދެކޮޅަށް ނިކުމެ، ހެޔޮމީހުންނާއި ނުބައިމީހުންގެ ވެސްއަށް ޖަހާ (ގޮތުގައިކަން)، އަދި މުއުމިނުންގެ ވެސްއަށް ދުރުނުވެ، އަދި ޢަހުދުވެރިޔާގެ ޢަހުދު ފުރިހަމަ ނުކުރާމީހާ، ދެން މިމުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ނުވެއެވެ. އަދި މިމުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އަހަރެން ނުވެއެވެ." (އުޞޫލު: ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތާއި ދެކޮޅަށް ނުކުތުމުގެ ބާބުގައި ޒިކުރުވެގެންވެއެވެ.)

ވާޢިލާ ބިން އަސްޤަޢު ﷺ، ރިވާކުރައްވައެވެ: އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: (يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ؟ قَالَ: «لَا، وَلَكِنْ مِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يَنْصُرَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ») (رواه أحمد: 16989، وأبو داود: 5119)

މާނައީ: "އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! މީހާ އޭނާގެ ޤައުމުދެކެ ލޯބިވުމީ ޢަޞަބިއްޔަތުގެ ތެރެއިންތޯ ކަމެއްތޯއެވެ؟' ރިވާކުރައްވައެވެ: 'ނޫނެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޢަޞަބިއްޔަތަކީ އަނިޔާވެރިކަމުގެ މައްޗަށް މީހާ އޭނާގެ ޤައުމަށް ނަޞްރުދިނުމެވެ."

އަލްޙާރިޘު އަލްއަޝްޢަރީ ﷺ ރިވާކުރައްވައެވެ. ރަސޫލާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: (...وَمَنْ ادَّعَى دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ مِنْ جُثَا جَهَنَّمَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ صَلَّى وَصَامَ؟ قَالَ: «وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى، وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ، فَادْعُوا الْمُسْلِمِينَ بِمَا سَمَّاهُمُ الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللَّهِ») (رواه الترمذي: 2863)

މާނައީ: "...އަދި ޖާހިލިއްޔަތުގެ ގޮވާލުން ގޮވައިލިމީހާ، ދެން އޭނާއީ ޖަހަންނަމައިގެ ޖަމާޢަތުގެ ތެރެއިން މީހެކެވެ.' އެހިނދު މީހަކު ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! އޭނާ ނަމާދުކޮށް ރޯދަހިފިނަމަވެސްތޯއެވެ؟' ރިވާކުރެއްވިއެވެ: 'އޭނާ ނަމާދުކޮށް ރޯދަހިފި، އަދި އޭނާއީ މުސްލިމެއްކަމަށް ދަޢުވާކުރިނަމަވެސްމެއެވެ. ދެން އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް ކިޔުއްވިފަދައިން މުސްލިމުންނަށް ގޮވާށެވެ. މުސްލިމުން މުއުމިނުން الله ގެ އަޅުތަކުންނެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ ﷺ ރިވާކުރައްވައެވެ. ރަސޫލާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ، وَفَخْرَهَا بِالْآبَاءِ مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ، وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ، أَنْتُمْ بَنُو آدَمَ وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ، لَيَدَعَنَّ رِجَالٌ

فَخْرَهُمْ بِأَقْوَامٍ، إِنَّمَا هُمْ فَحْمٌ مِنْ فَحْمِ جَهَنَّمَ، أَوْ لَيَكُونُنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الْجِعْلَانِ الَّتِي تَدْفَعُ بِأَنْفِهَا النَّتِنَ» (رواه أبو داود: 5116، والترمذي: 3270)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ޖައްލަ ވަޢަލާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން ޖާހިލިއްޔަތުގެ ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަމާއި، ކާބަފައިންނަށްޓަކައި ފަޚުރުވެރިވުން ގެންދަވައިފިއެވެ. (މީސްތަކުންވަނީ) ތަޤުވާވެރި މުއުމިނުންނެވެ. އަދި އަބާއްޖަވެރި ފާޖިރުންނެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނީ އާދަމުގެ ދަރިންނެވެ. އަދި އާދަމުގެފާނުވަނީ ވެލިންނެވެ. ޤައުމުތަކުގެ ބަޔަކަށްޓަކައި ފަޚުރުވެރިވުން މީސްތަކުން ދޫކޮށްލާހުށިކަމެވެ! އެބައިމީހުންވާނީ ކަރުވަޅި ޖަހަންނަމައިގެ ދަނޑުތަކުގެ ތެޅިއިން ދެލިދަޅުތަކުގެ ކަމުގައިވެއެވެ. ނުވަތަ (އެބައިމީހުން އެކަން ނުހުއްޓައިފިނަމަ) އެބައިމީހުންވާނީ އޭގެ ނޭފަތުން ކުނިތަކެތި ކޮއްޓާ ޖުޢަލު ޖުޢަލަށްވުރެ ﷲ ގެ ހަޟްރަތުގައި ނިކަމެތިވެ ދަރަޖައެއްގާ ބަހައްޓަވާނެއެވެ."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (الدُّعَاءُ بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ، وَالتَّعَزِّي بِعَزَائِهِمْ، كَالدُّعَاءِ إِلَى الْقَبَائِلِ وَالْعَصَبِيَّةِ لَهَا وَلِلْأَنْسَابِ، وَمِثْلُهُ التَّعَصُّبُ لِلْمَذَاهِبِ، وَالطَّرَائِقِ، وَالْمَشَايِخِ، وَتَفْضِيلُ بَعْضِهَا عَلَى بَعْضٍ بِالْهَوَى وَالْعَصَبِيَّةِ، وَكَوْنُهُ مُنْتَسِبًا إِلَيْهِ، فَيَدْعُو إِلَى ذَلِكَ وَيُوَالِي عَلَيْهِ، وَيُعَادِي عَلَيْهِ، وَيَزِنُ النَّاسَ بِهِ، كُلُّ هَذَا مِنْ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ.) (زاد المعاد: 2/431)

މާނައީ: "ޖާހިލިއްޔަތުގެ ދަޢުވާއިން ގޮވާލުމާއި، އެބައިމީހުންނަށްޓަކައި ފަޚުރުވެރިވެ ބޮޑާވުން (ވަކި ނަސިލުތަކަށެވެ.) އެއީ ޤަބީލާތަކާއި ނަސަބުތަކަށް ގޮވާލުމާއި، އެއާ ތަޢައްޞުބުވުންފަދަ ކަންތައްތަކެވެ. އެފަދައިން މަޛްހަބުތަކާއި، ޠަރީޤާތަކާއި، ޝައިޚުންނަށްޓަކައި ތަޢައްޞުބުވުން، އޭގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް މަތިކޮށް ހަވާނަފްސާއި ޢަޞަބިއްޔަތުން މާތްކުރުން ފަދަކަންތައްތަކެވެ. އަދި އެއަށް އާދޭ ނިސްބަތްވެ، އަދި އެކަމަށް އަދި އެކަމުގެ މަތީގައި އެކަކު އެކުވެރިވެ ދެކޮޅުވެ، އަދި އެކަމަކަށްޓަކައި ތަރާޒޫވެރިވެ، އަޚްލާޤީކަމުގެ، އަދި އެކަން ކުރުވެރިޔާ މީސްތަކުން ކިރުމުގެ މިންގަނޑު ކަމުގައި މިހުރިހާކަމީ ޖާހިލިއްޔަތުގެ ގޮވާލުމާ ކަންތަކެވެ."

އައްޝާފިޢީ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (...مَنْ أَظْهَرَ الْعَصَبِيَّةَ بِالْكَلَامِ فَدَعَا إِلَيْهَا وَتَأَلَّفَ عَلَيْهَا وَإِنْ لَمْ يَكُنْ يُشْهِرُ نَفْسَهُ بِقِتَالٍ فِيهَا فَهُوَ مَرْدُودُ الشَّهَادَةِ لِأَنَّهُ أَتَى مُحَرَّمًا لَا اخْتِلَافَ بَيْنَ عُلَمَاءِ الْمُسْلِمِينَ..) (الأم:6/223)

މާނައީ: "...ވާހަކަތަކުން ޢަޞަބިއްޔަތު ފާޅުކޮށް، އަދި އެއަށް ގޮވާލާ، އަދި އެކަމުގެ މަތީގައި އިއްތިފާޤު އެކުވެރިވެހަދައިފި މީހާގެ ހެކިބަސްވެސް ރައްދުކުރެވިގެންދެއެވެ. އެކަމުގައި ހަނގުރާމަކުރުމުން އޭނާގެ

ނަމާދު ވަޤުތުތަށް ދެނެގަތުމަށް އެހީތެރިވުމަށް ގެނުވި ތަރިތަކަށް (ނުޖޫމީ އިލްމަށް)

ބެލުން މަނާކޮށް ހުއްދަވެފައެވެ. އަދި އެނޫން ކަމަކަށްޓަކައި އެކަށްވުމުން ދުރުވާށެވެ. އެހެނީ

ހަމަކަށަވަރުން އެކަންތައް ގޮވާލަނީ ޝިރުކީ ކަމަކަށެވެ.[134]

ނަފްސުން ފާޅުކުރިނަމަވެސްފައެވެ. އެހެނީ މުސްލިމުންގެ އިލްމުވެރިންގެ ގޮތުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއްނުވާ ހުކުމެއްކަމުގައި އެކަން ގެންސްގޮތަކެވެ..."

134 ނުޖޫމީ އިލްމުގެ ނަންދީފާ އިލްމު ދެބައިކަމަކަށް ބެހެއެވެ. އެއީ ހުއްދަ ވައްތަރާއި ހަރާމްވެގެންވާ ވައްތަރެވެ. އެގޮތުން ތަރިތަކުގެ ދަތުރުކުރުމުގެ އެއްސާމާއި ކޮށްކަން ބިސާބު ބެލުމުގައި ހިނގާ ގަޑިތަކާއި، ބޯޓުން ދަތުރު އުފެއްދުމާއި، މުސްތަޤުބަލުގައި ވާނުވާކަމެއް ކަނޑައެޅުމީ ހަރާމްވެގެންވާ ޝިރުކެވެ. އަދި އެހެން އިލްމުގެ ތައުލީމާ ހިނގައެވެ. ދެނެގަނެ ނަމާދު ވަގުތުތައް ދެނެގަތުމާއި، ޤިބުލަ ބެލުމާއި، މަގުތަކާއި ރަށްތަކުގެ މިސްރާބު ބެލުމާއި، މޫސުން ރަނގަޅުކަން ދެނެގަތުމަކީ ހުއްދަ ބައިގެ ތެރެއިންނެވެ. އެކަން އިލްމުގެ ތައުލީމާ ހިނގައެވެ. ނުޖޫމީ އިލްމު ހުއްދަވެގެން ނުވާކަމަށް ބަސްފުޅުތައް އައިސްފައިވަނީ ފުރަތަމަ ބައިގެ ގޮތުގައެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «مَنْ اقْتَبَسَ عِلْمًا مِنَ النُّجُومِ، اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ السِّحْرِ زَادَ مَا زَادَ»

(رواه أبو داود: 3905، وابن ماجه: 3726)

މާނައީ: "ތަރިތަކުން އިލްމުގެ ހިއްސާއެއް ހޯދައިފި މީހާ، ސިޙުރުން ބައެއް ހޯދައިފިއެވެ. އޭނާ އިތުރުކުރި ވަރަކަށް އިތުރުވެއްޖެއެވެ."

ޤަތާދާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (خَلَقَ هَذِهِ النُّجُومَ لِثَلَاثٍ: جَعَلَهَا زِينَةً لِلسَّمَاءِ، وَرُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ، وَعَلَامَاتٍ يُهْتَدَى بِهَا، فَمَنْ تَأَوَّلَ فِيهَا بِغَيْرِ ذَلِكَ أَخْطَأَ، وَأَضَاعَ نَصِيبَهُ، وَتَكَلَّفَ مَا لاَ عِلْمَ لَهُ بِهِ.)

(صحيح البخاري: 107/4)

މާނައީ: "އަﷲ މިތަރިތައް އުފެއްދެވީ ތިންކަމަކަށެވެ. އުޑުގެ ޒީނަތަކަށާއި ޝައިޠާނުން އަށް ގޮތުގައެވެ. އަދި ޝައިޠާނުން ރަޖަމްކުރާ ހިލަތަކެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި އޭގެއިން މަގު ހޯދައިގަނެ ޢަލާމާތްތަކެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެނޫން ކަމަކަށް އެތަރިތައް ތަޢުވީލްކުރާ މީހާ

އަދި ކަލާމުގެ އިލްމުވަން ބުނުމާއި، ކަލާމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި އުޞޫލީ އިރީންތަރުކުރާއިމުދު ތިބާ ހުރިއާދުވ ދައްކާތިރިވާނެވެ.

ތިބާގެ މައްޗަށްވެސް އަޑުއަހާކާއި އަޑުއަހުކަމުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. ދެން އުބޫދިއްޔަތާއި ތިބާ ސުލޫކުކުރާނެވެ. އަދި އުބޫދިއްޔަތާއި އުޞޫލީ ތިބާ އިރީންނާނެވެ. އަދި އުބޫދިއްޔަތުގެ ކިބައިން (އިޚްލާޞު) ނަގާނެވެ.

އަދި ދަންނާނެވެ. الله އަށް ބިރުވެތިވުމާއި، އުކާރާނގެއަށް ބިރުވެތިވެ ހިތާމަކުރުމުގެ މަގާއި الله ތަޤުވާތަރުކާ ބިރުވެތިވުމާއި އެއްފަދަވެގެންވާ އުއްމީދުކުރުމަކީ އަޅުކަންކުރުމެވެ.[135]

ގޮސްހަދައިފިއެވެ. އަދި އެނާގެ ނަބިއްޔު ގެއްލުވާލައިފިއެވެ. އަދި އެނާއަށް އިލްމުއް ލިބުގެންނެވާކަމާއި ތަކްލީފުތަކި އުނދަގޫކަން ހަވާލުވެއްޖެއެވެ."

[135] ހަމައެކަނި ލޯތްބާއި އުދުންފެރިކަމުން الله އަށް އަޅުކަންކުރާކަމަށް ބުނަނީ ޞޫފީ ޒިންދީޤުންނެވެ. އެކަމުން އުބައިދުހުން الله އަށް އަޅުކަންކުރަނީ އުދުގެއަށް ސުވާލުގެއަށް ނިޔުމަތާއި އުކާލާގެ އަޅުކަން އުދުގެން ބިރުވެތިވަމުން. ޙަރޫރީންނެވެ. ޚަވާރިޖުންނެވެ. އުދަހާއިމަކަދު ހަމައެކަނި އުކާލާގެދުކާ ވާޖިބުންކަމަށް ބުނެއެވެ. މިއީ ޚައްޤު މަންޒަދާއި ޒިޔާދަވެގެންވާ ގޮތެކެވެ. އެހެން ފިރުއައުނާއި ސުންނަތުގެ އެޖަމާ ނަޞްރާނީކުރެއްވި އުކާލާގެ އުދުހަކު ބިރުވެތިވެ، އަދި ދުއާކުރުމާއި، އުދުރިސްކުރެއްވާނީ ބިރުވެތިކަމާއި އުއްމީދާއި ލޯބީގެ الله އަށް އަޅުކަންކުރާ ބައެއްކަމަށްވެސް އަންގަވާފައިވެއެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ މި ވިސްނުމެއްގެ ތެރެއިން الله އަށް އެންމެ ބިރުވެތިވެވަޑައިގެންނެވީ ނަބިއްޔާކަމުން އުކާލާގެ ހުރިހާ ހަތަރުސްވިއެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ اللهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قَالَ بَعْضُ السَّلَفِ: مَنْ عَبَدَ اللَّهَ بِالْحُبِّ وَحْدَهُ فَهُوَ زِنْدِيقٌ وَمَنْ عَبَدَهُ بِالْخَوْفِ وَحْدَهُ فَهُوَ حروري وَمَنْ عَبَدَهُ بِالرَّجَاءِ وَحْدَهُ فَهُوَ مُرْجِئٌ وَمَنْ عَبَدَهُ بِالْحُبِّ وَالْخَوْفِ وَالرَّجَاءِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ.) (مجموع الفتاوى:21/15)

އަދި ޝަހުވަތްތެރިކަމާއި ލޯބިބަސް ގޮވާލާ މީހާއި، އަންހެނުންނާއި ހެޔޮގަތި ހުކަހިރިވެއްޖޭ މީހާއި (ބިދުޢީ) މަދުހަބަށް ގޮވާލާމީހާއި ހެޔޮގައި ތިބާ އިހުސާނުތެރިކަމާއިލުތު ހިފާރުވެ ދުރުވެގަންނަންނެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން މިހިރާ އަންގެންނަވަނީ މަގުފުރެދުނުގެ މަގެވެއެވެ.[136]

މާނައީ: "ސަލަފުންގެ ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: 'ހަމައެކަނި ލޯބިކުރުން الله އަށް އަޅުކަންކޮށްފި މީހާއި ފަހެ ޒިންދީޤުއެކެވެ. އަދި ހަމައެކަނި ބިރުވެތިވުން އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކޮށްފިމީހާއި ފަހެ ޙަރޫރީ (ޚަވާރިޖު) އެކެވެ. އަދި ހަމައެކަނި (الله ގެ ރަޙްމަތަށް) އުއްމީދުކުރުން އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކޮށްފި މީހާއި ފަހެ މުރްޖިއުއެކެވެ. އަދި ލޯބިކުރުމާއި، ބިރުވެތިވުމާއި، އުއްމީދުކުރުމާއި އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކޮށްފިމީހާއި ފަހެ މުއުމިނެކެވެ."

އަދި ލޯބިވެތިކަމާއިގުޅުވެ ޝަރީޢަތުގައި އަހުލުއްސުންނަތުގެ ވިސްނުމެވެ. އެގޮތުން އެއީ އީމާންކަމުގެ ބައެއްކަމުގައި، އަދި ހިތުގެ ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން ވާޖިބުވެގެންވާ ސުންނަތެއްކަމުގައި، އަދި ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތަށް ތަބާވުން ފާޅުކޮށްދޭ ކަމެއްކަމުގައި އަހުލުއްސުންނަވެއެވެ.

[136] މިއީވެސް ބައިވެރިޔާ ހިތައިން ބުނެވޭ ބަހެވެ. އެގޮތުން އެބައިމީހުން الله އަށް އަޅުކަންކުރަނީ އެކަލާނގެއަށް ޝަހުވަތްތެރިވެ ޚިޔާލުކުރަމުންނެވެ. އަދި އެގޮތަށް ބައެއް މީހުން ޚިޔާލާއި ޝަހުވަތްތެރިވުމުގެ ވެސް މައްޗަށް ގޮސް الله ގެ އިޝްޤުގައި ޤިއްޞާތައް ބުނެއެވެ!! މިބައިމީހުންގެ މަގުފުރެދުމާއި ޝިރުކާއި ބިދުޢައްތަކަށް ގޮސް ޢަމަލުތައްކުރާ ގިނަ ބަޔަކު ގޮސްފައިވެއެވެ. އެގޮތުން އެބައިމީހުންގެ ބައެއް ޒިކުރުތަކާއި ޤަޞީދާތަކާއި ސަމާޢީ ޤަވާޢިދުތަކާއި، އަދި ރަޤްޞާ، ބަޔާނާއި ތަސައްވުފުގެ ޢަމަލުތަކުގައި ވެސް ޤުރުބާނީވާ ޢަމަލުތަކާއި ނިސްބަތްވެއެވެ. އަދި ހުރިހާ މަގުފުރެދުމަކީ ހަމަވީ ފުރަތަމަ ސިފައެވެ. އެގޮތުން އެބައިމީހުންނަކީ ޢަބުދުވާރިދުގެ ބައެއް އިލާހީ ސިފަތަށް ޝަރީޢަތަށް ޚިލާފުކޮށް ޤިޔާސްކުރާ މީހުން ބަޔާން ކުރާ ޢަމަލެއް ކަމަށް ވިސްނާށެވެ. ފަހެ الله ތަޢާލާވެސް އެކަލާނގެ ޚިޔާލުކުރުން ކަށަވަރު ކުރެއްވި އަނެއްކާވެސް ބޭނުން ކުރާ ޢަމަލުތައްވެއެވެ. އެކަލާނގެ އަންނަވިދާޅުވާ ދެޙްކޮށްދީ ޚަލްޤުތަކުގެ ބޭނުން ލިބި އެކަލާނގެ ޢިބާދަތް ކުރާ ޚިޔާލުކުރުމަށް ތަބާވުމަކީ އޭގެ ތެރެއިން ބޭނުންތެރި ކަމެކެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي

يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ . قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ.} (آل عمران: 31-32)

މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން، الله އަށް ލޯބިވާކަމުގައި ވަނީނަމަ، ދެން، ތިޔަބައިމީހުން، މިޒަންކަލޭގެފާނަށް ތަބާވާށެވެ! އޭރުން، الله، ތިޔަބައިމީހުންދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާނެއެވެ. އަދި، ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ. الله އީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ، ރަޙްމަތްފުޅުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން، الله އަށާއި، ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންވާށެވެ! ދެން، ތިޔަބައިމީހުން އެނބުރި ފުރަގަސްދިނިއްޔާމަ (ދަންނާށެވެ!) ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ކާފިރުންދެކެ الله ލޯބިވެވޮޑިގެނެއް ނުވާނެއެވެ."

ޔޫނުސް ބިން ޢަބްދުލް އަޢުލާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (قُلْتُ لِلشَّافِعِيِّ: كَانَ اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ يَقُولُ: إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَمْشِي عَلَى الْمَاءِ فَلَا تَغْتَرُّوا بِهِ حَتَّى تَعْرِضُوا أَمْرَهُ عَلَى الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، فَقَالَ الشَّافِعِيُّ: قَصَرَ اللَّيْثُ، ؓ، بَلْ إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَمْشِي عَلَى الْمَاءِ وَيَطِيرُ فِي الْهَوَاءِ فَلَا تَغْتَرُّوا بِهِ حَتَّى تَعْرِضُوا أَمْرَهُ عَلَى الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ.) (طبقات الشافعيين: 32/1)

މާނައީ: "އަހުރެން އައްޝާފިޢީއަށް ދަންނަވައިފީމެވެ: 'އައްލައިޘު ބިން ސަޢުދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މީހަކު ފެންމަތީގައި ހިނގާތީ ތިޔަބައިމީހުން ފެނުނަމަވެސް، އޭނާގެ ކަންތައް ޤުރުއާނާއި ސުންނަތަށް ހުށަހަޅައިފުމަށް ދަންދެން އޭނާ ތިޔަބައިމީހުން ހެއްލުންތެރިކޮށްނުލާށެވެ.' ދެންފަހު އައްޝާފިޢީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އައްލައިޘު ﵀ ކުރުކޮށްލެއްވީ ބަސްފުޅެވެ. އަދި ކިޔާއްޔާމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް މީހަކު ފެންމަތީގައި ހިނގާ، އަދި ވައިގެ ތެރޭގައި އުދުހޭތީ ފެނުނަސް، އޭނާގެ ކަންތައް ޤުރުއާނާއި ސުންނަތަށް ހުށަހަޅައިފުމަށް ދަންދެން އޭނާ ތިޔަބައިމީހުން ހެއްލުންތެރިކޮށްނުލާށެވެ."

އަބޫ ޔަޒީދު ބިސްޠާމީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (لَوْ نَظَرْتُمْ إِلَى رَجُلٍ أُعْطِيَ مِنَ الْكَرَامَاتِ حَتَّى يُرْفَعَ فِي الْهَوَاءِ فَلَا تَغْتَرُّوا بِهِ حَتَّى تَنْظُرُوا كَيْفَ تَجِدُونَهُ عِنْدَ الْأَمْرِ وَالنَّهْيِ وَحِفْظِ الْحُدُودِ وَأَدَاءِ الشَّرِيعَةِ.) (حلية الأولياء: 40/10)

މާނައީ: "އެމީހަކަށް ކަރާމާތްތަކެއް ދެއްވި ވައިގެ ތެރޭގައި އޭނާ އުދުހިގެންވާތަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފެނުނުކަމުގައިވިޔަސް، ދެން އަމުރުކުރުމާއި، ނަހީކުރުމާއި، ޙައްދުތައް ރައްކާތެރިކުރުމާއި، ޝަރީޢަތުގެ ކަންކަން

ދަންނާނެވެ - الله މިބާއަށް ރަހުމަތްލެއްވާށިއެވެ - ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ ހުރިހާ ހެޔޮ ތަކުންނަށް އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެކަލާނގެ ފަޟްލުވަންތަކަމުން އެކަލާނގެ އިރާދަކުރެއްވި މީހަކަށް އިސްލާމްކަމުގެ ނިޢުމަތްދެއްވިއެވެ.

އަދިވެސް (ސުންނަތުގެ ޝަރަހައި) ބަޣަވީއާއި، މުޤާތިލުއާއި، ޚާޒިނާ، އަދި ޖަލާލައިނު އަދި އައްޒުބައިރު -رحمهم الله أجمعين- އާއި އެބޭކަލުންނާއި އެކީގައިވި މީހުން ކުރެއްވި ހަނދުމަކުރާއިރުގައި ވާހަކަދައްކާ ބަސްބުނުން ހަނދުމަކުރުމެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނާއިމެދު ދުޢާވެސް އަބަދުހުންނަވާނެކަމަށްވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ކަންތައް الله ތަޢާލާއާއި ބާވަތުގެ ހުރިކަމާވެ.[137]

އަދާކުރުމުގައި އާނާގެ ކަންތައް ހިނގައިދިޔަ ބަޔަކު ސުލޫކުގެ ކުރިން ހިތްޕަރަލުވެ ހިނގާދިޔަ ބަޔަކަށް ސުޕުރުހިޔާ ކަށަވަރު އެބޭކަލުންގެ ހަދީޘް ޚިދުމަތް ނިކަމެތިކަން މީހަކު ބުނެފައިވިއެވެ."

[137] އޭ މުސްލިމު ހަނދުމަކުރާށެވެ. ބޭއްވިޔަސް ހަނދުމަކުރާއިގެ ނަމުގެ ގަބޫލުކުރުމުގެ ހަނދުމަކުރާށެވެ. ސުންނަތުގެ ބޭއްވި ޤަވާއިދުތައް އުޞޫލުތަކުގެ މިސްރާބު މުޙައްމަދު ނަބިއްޔާއާ ގުޅޭ ސުންނަތަށް ތަބާވެގެން ދިޔުމެވެ. އެބޭކަލުންގެ ހަޤީޤަތަކީ ސުންނަތުގެ ޝަރީޢަތުގެ ތަފުސީލު ބައެއް ކަންތަކެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަކީ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ފަރާތުން ފެނުނީ އަދި ޙަދީޘްގެ އިލްމުގައި ބޭނުންކުރަމުންދާ ބޭފުޅުންނަކީ ސުންނަތުގެ ވަޒީފާއަދާކުރެއްވި ބޭފުޅުންނެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަކީ ހެޔޮކަމުގެ ޒާތުގައި އެކަލާނގެ ހަޤީޤަތް ހަދިޔާކުރެއްވި الله ގެ ޙަޤީޤަތް ސިފަކޮށްދިނުމެވެ. އެއީ އެބޭކަލުންގެ މަގުގެ ގުޅުމާއި ދުޢާގެ ހަޤީޤަތް ކަމުގައިވާ އިލްމުވެރިންނާއި އެބޭކަލުންނަށް މަސައްކަތް ކުރުމެވެ. އަދި ޝަރީޢަތާ ބެހޭ ކަންތައް ތަފްސީލުކޮށް ސުންނަތުގެ އެއްޗެހި ސާބިތުކޮށްދިނުމެވެ. އަދި ޢަމަލުކުރުން ހިމެނޭ ކަންތައް ހަމަ ޙަޤީޤަތުގައި އެބޭކަލުންގެ ސަބަބުން ފާހަގަވެގެން އެކަލާނގެ އިބާދަތްކުރުން ފެނުނެވެ. ތަރުތީބުވެގެން ހަގީގަތް ކަމުގެ ރަސޫލާ ބުނެވިފައިވެއެވެ. ހެޔޮ ހަޤީޤަތް ބަލައި ބަޔާން ކޮށްދެއްވި ބޭކަލުން ވެސް އެބޭކަލުން އެމަގުގެ މިސާލެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ދީން ބުނާ ސުންނަތް ހުރިހާ ކަމަކުން ދުރުވެގެންވެއެވެ.

ކަމެކެވެ. މިގޮތާއި ހިލާފުވެއްޖެ މީހަކީ ސުންނަތް ޖަމާޢަތުން ބޭރުވެގެންވާ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އަދި ޒަމާނުގައި އެނގޭ ދީނުން ބޭރުވެ ޚަވާރިޖުންކަމަށްވެސް ވެއްޖެއެވެ.

އިބްނު ޢައްބާސް ﵄ ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا تَسُبُّوا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَمَرَ بِالِاسْتِغْفَارِ لَهُمْ، وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُمْ سَيُقْتَلُونَ.) (رواه أحمد في فضائل الصحابة: 18)

މާނައީ: "މުޙައްމަދުގެ ޞަޙާބާބޭކަލުންނަށް ތިޔަބައިމީހުން ބަދުބަސް ނުބުނާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން اللّٰه ޢައްޒަ ވަޖައްލަ އަމުރުކުރައްވާފައިވަނީ އެބޭކަލުންނަށް މާފުއްސެވުމަށް އެދުމަށެވެ. އަދި އެބޭކަލުން (އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ހަނގުރާމަކޮށް) ޤަތުލުކުރާނެކަން އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާ ހާލުގައެވެ."

އިބްނު ޢުމަރު ﵄ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَا تَسُبُّوا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمُقَامُ أَحَدِهِمْ سَاعَةً، خَيْرٌ مِنْ عَمَلِ أَحَدِكُمْ عُمُرَهُ» (رواه ابن ماجه: 162)

މާނައީ: "މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ޞަޙާބާބޭކަލުންނަށް ތިޔަބައިމީހުން އެއްޗެއް ނުކިޔާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލެއްގެ ހިނދުކޮޅެއްގެ މަޤާމުވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހެއްގެ މުޅި ޢުމުރުދުވަހުގެ ޢަމަލަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ."

ސިއްފީން ހަނގުރާމައިގެ ބާބުގައި ޢުމަރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު ﵀ އާއި ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: «تلك دِمَاءٌ طَهَّرَ اللَّهُ يَدي مِنْهَا، لَا أُحِبُّ أَنْ أُلَطِّخَ لِسَانِي بِهَا» (حلية الأولياء: 129/9)

މާނައީ: "އެއީ އެ ލޭތަކުގައި (ޖެހުމުން) اللّٰه ތާހިރުކުރައްވާފައިވާ އަތުގެ ލޭތަކެކެވެ. (އެހެންކަމުން) އަހުރެން ދޫ އެކަމުގައި ހަޑިކުރުމަކަށް އަހުރެން ލޯބިނުވަމެވެ."

އަބޫ ޙާތިމް ﵀ އާއި އަބޫ ޒުރްޢާ ﵀ ގެންގުޅުއްވި ޢަޤީދާގެ އިޢުތިޤާދުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (أَدْرَكْنَا الْعُلَمَاءَ فِي جَمِيعِ الْأَمْصَارِ حِجَازًا وَعِرَاقًا وَشَامًا وَيَمَنًا فَكَانَ مِنْ مَذْهَبِهِمُ....التَّرَحُّمُ عَلَى جَمِيعِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ وَالْكَفُّ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ...)(شرح أصول الاعتقاد: 321)

މާނައީ: "ހިޖާޒާއި ޢިރާޤާއި ޝާމާއި ޔަމަނާއި ހުރިހާ ޝަހަރުތަކެއްގައިވާ ޢިލްމުވެރިންނާއި އަހަރުމެންނާއި ބައްދަލުވިއެވެ. ފަހެ އެބޭކަލުންގެ މަޛްހަބުގެ ތެރޭގައި:....މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ހުރިހާ ޞަޙާބާބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އެދުމާއި، އެބޭކަލުންގެ ދެމެދުގައި އުފެދުނު (ޚިލާފާއި ދެބަސްވުމާއިމެދު) ވާހަކަދެއްކުމާ ހުއްޓުން ދުރުވުން ހިމެނެއެވެ..."

ޙަރްބު ކިރްމާނީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...ومن السنة الواضحة البينة الثابتة المعروفة ذكر محاسن أصحاب رسول الله - صلى الله عليه وسلم - كلهم أجمعين، والكف عن ذكر مساوئهم والذي شجر بينهم، فمن سب أصحاب رسول الله - صلى الله عليه وسلم -، أو أحدًا منهم، أو طعن عليهم، أو عرض بعيبهم أو عاب أحدًا منهم بقليل أوكثير، أو دق أو جل مما يتطرق إلى الوقيعة في أحد منهم فهو مبتدع رافضي خبيث مخالف لا قبل الله صرفه ولا عدله بل حبهم سنة، والدعاء لهم قربه، والاقتداء بهم وسيلة، والأخذ بآثارهم فضيلة...) (مسائل حرب الكرماني: 976/3)

މާނައީ: "...އަދި ބަޔާންވެ އެނގިގެންވާ ސާބިތު ޤާއިމު ސުންނަތުގެ ތެރޭގައި: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހުރިހާ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ހެޔޮކަންތައްތައް ބަޔާންކުރުމާއި، އަދި އެބޭކަލުންގެ ޢައިބުތަކާއި އެބޭކަލުންގެ ދޭތެރޭގައި އުފެދުނު ކަންތައްތަކުގެ ވާހަކަދެއްކުމުން ދުރުވެގެން ހިފެހެއްޓުމެވެ. ފަހެ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް ނުވަތަ އެއިން އެއް ބޭކަލަކަށްވިޔަސް ބަދުބަސްބުނެފި މީހާ، ނުވަތަ އެބޭކަލުންނަށް ފާޑުކިޔައިފިމީހާ، ނުވަތަ އެބޭކަލުންގެ ޢައިބުތައް ހޯދަހޯދާ ފާޅުކޮށްފިމީހާ، ނުވަތަ އެބޭކަލުންނާ ބޭކަލަކަށް މަދުންވިޔަސް ގިނައިންވިޔަސް، ނުވަތަ ކުޑަވިޔަސް ބޮޑުވިޔަސް އަދި ކުށްކުރާތީ ނުބައިކުރުމަކަށްވާ ގޮތަކަށް ބަހުން ޢަމަލުން ފަހެ (ސުންނަތުގެ ޢަދުއްވެރިއާ) ރާފިޟީއެއް ނުބައި ޚަބީޘު ބިދުޢަތްވެރިއެކެވެ. ﷲ ތަޢާލާ އޭނާގެ ފަރުޟު ޢަމަލެއް ސުންނަތުޢަމަލެއް ޤަބޫލުނުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ބަލްކި، އެބޭކަލުންނަށް ލޯބިވުމީ ސުންނަތެކެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ދުޢާކުރުމަކީ ޤުރުބަތެކެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވުމަކީ ވަސީލަތެކެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ އަޘަރުތަކުގައި ހިފުމީ ފަޟީލަތެކެވެ..."

އިމާމް ބަރްބަހާރީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: «...ومن بعد ذلك نكف عما شجر بين أصحاب رسول الله - صلى الله عليه وسلم - فقد شهدوا المشاهد معه، وسبقوا الناس بالفضل فقد غفر الله لهم وأمرك بالاستغفار لهم والتقرب إليه بمحبتهم وفرض ذلك على لسان نبيه وهو يعلم ما سيكون منهم وأنهم سيقتتلون وإنما فضلوا على سائر الخلق لأن الخطأ والعمد قد وضع عنهم وكل ما شجر بينهم مغفور لهم ولا تنظر في كتاب صفين والجمل ووقعة الدار وسائر المنازعات التي جرت بينهم ولا تكتبه لنفسك ولا لغيرك ولا تروه عن أحد ولا تقرأه على غيرك ولا تسمعه ممن يرويه فعلى ذلك اتفق سادات علماء هذه الأمة من النهي عما وصفناه منهم: حماد بن زيد ويونس بن عبيد وسفيان الثوري وسفيان بن عيينة وعبدالله بن إدريس ومالك بن أنس وابن أبي ذئب وابن المنكدر وابن المبارك وشعيب بن حرب وأبو إسحاق الفزاري

ويوسف بن أسباط وأحمد بن حنبل وبشر بن الحارث وعبدالوهاب الوراق.كل هؤلاء قد رأوا: النهي عنها والنظر فيها والاستماع إليها وحذروا من طلبها والاهتمام بجمعها...) (الإبانة الصغرى: 189/1)

މާނައީ: "...އެއަންނަމަނު الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުންގެ ފަހުގައި އުފެދުނު (ދުރަސްކޮށްލާއި ޒުވާބުކުރުންތަކާއިމުދު ވާހަކަދެއްކުމުން) އަހަރުމެން ދުރުވާށެވެ. ފަހެ އެބިދުޢަތްތަކުންވަނީ އެކަލޭގެފާނާއި އެކީ ކަންކަމުގައި ބައިވެރިވާކަށްނުވާނެއެވެ. އަދި އެބިދުޢަތްތަކުން މީސްތަކުންގެ ކުރިއަށް އަރައިގެން ގޮސްފައެވެ. ފަހެ الله ތަޢާލާވަނީ އެބިދުޢަތްތަކުން ދުރުހެލިވުމަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށްފައެވެ. އަދި އެބިދުޢަތްތަކުން އިސްތިއުމާލުކުރުމަށް، އެބިދުޢަތްތަކުން ދީނުގައި ހާނީއްތަކާ އެކަލާނގެ އަމުރުތަކާ ޚިލާފުވެ ކަލާމުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި އެބަލާނާ ކުރުމަށް ފަހުގައި، އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތުގައި ޤާއިމުވާ ކަމުގައި، އެކަމަކު ދުރުވެގެން ކަމުގައި، އަދި ހުރިހާ ކަންކަމުގައި ހަރުގޮތުގައި ނުކުރުމަށް ދެންނެވިއެވެ. އަދި ހުރިހާ ކަންތަކުގައި ދަޢްވަތުގެ މަގުގައި ދެއްކެވުމެވެ. އަދި ސަލަފުންގެ ތަރީޤާގައި އެބިދުޢަތްތަކުން ދުރުވާން ނަޞޭޙަތްދެއްވިއެވެ. އަދި އެބިދުޢަތްތަކުގެ ހަމަތައް ދޫކޮށްލުމަށް އެއްގަމުގައި ހުރި ކަންކަމާއި (މުދު ޙަޤީޤަތްގެ) ތަރިކަ، ބަދަލުގައި އެބިދުޢަތްތަކުގެ ފަހަތުން ވެއްޓިގެން ނުދިއުމަށް، އަދި އެއިން ވަކިވުމަށް ތައުލީމުދެއްވިއެވެ. އަދި ހުރިހާ ބިދުޢަތްތައް ދުރުކުރުމަށް، އަދި ހުރިހާ ފިތުނަތަކުން ދުރުވުމަށް ނަޞޭޙަތްދެއްވިއެވެ. އަދި އެއިން ދެއްކެވި ތަރިކަ ރައްކާތެރިކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަންކަމުގެ ގޮތުގައި ދެއްކެވި ބައެއް ކަންކަން ސާބިތުކޮށްދެއްވިއެވެ. ފަހެ މިއެއްވެސް (ދީނުގައި) އިސްލާމްދީނުގެ އަސާސްތަކަށްވެދާނެއެވެ. އެއީ އަހަރުމެން ސަލަފުންގެ ކަންކަމުގައި ހިފެހެއްޓެވި ކަންކަމެވެ. އެބިދުޢަތްތަކުގެ މާނައަކީ: ޙައްމާދު ބިން ޒައިދުއާއި، ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާއާއި، ސުފްޔާނުއްޘައުރީއާއި، ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާއާއި، ޢަބްދުﷲ ބިން އަލްމުބާރަކާއި، އިބްރާހީމް ބިން އަދުހަމާއި، މާލިކު ބިން އަނަސްއާއި، އިބްނު އަބީ ޒިއުބާއި، އިބްނު ޖުރައިޖާއި، މުޙައްމަދު ބިން ޙަސަނާއި، ޝާފިޢީއާއި، އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލާއި، އަބޫ ޢުބައިދާއި، އިސްޙާޤު ބިން ރާހުވައިހާއި، ފުޟައިލު ބިން ޢިޔާޟާއި، ބިޝްރު ބިން އަލްޙާރިޘާއި، ޔޫސުފް ބިން އަސްބާޠާއި، އަބޫ ބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝާއި، ޢަބްދުލްވައްހާބު އަލްވައްރާޤު ހިމެނެއެވެ. މިއިން ކޮންމެ ބޭފުޅަކު ވެސް އެކަންކަމުގެ މަތިން ދެކެވަޑައިގަތީ: އެބިދުޢަތްތަކުން ދުރުވުމާއި، އެކަންކަމަށް ނުބެލުމާއި، އެކަންކަމަށް އަޑުނާހުމެވެ. އަދި އެކަންކަމާ ދުރުވުމާއި، އެކަންކަމަށް ސަމާލުކަން ދިނުމުން ވެސް އެއީ މިފަދަ ބިދުޢަތްތަކެވެ..."

އައްސާބޫނީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «...ويرون الكف عما شجر بين أصحاب رسول الله – صلى الله عليه وسلم – وتطهير الألسنة عن ذكر ما يتضمن عيباً لهم ونقصاً فيهم...» (عقيدة السلف:294/1)

މާނައީ: "...އަދި އެބޭކަލުން (އެބަހީ: އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އިމާމުން) ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ ދެމެދުގައި ހިނގުނު ކަންތަކާއިމެދު ވާހަކަދެއްކުމުން ދުރުވެގެންވުމެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ޢައިބުއެޅުމާއި ނުވަތަ ކުޑަކަމެއް ދޭހަވާފަދަ ވާހަކަތަކުން ދުލުގެ ޠާހިރުކުރުމެވެ..."

އިބްނު އަބީ ޒައިދު އަލްޤައިރަވާނީ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وأن لا يذكر أحد من صحابة الرسول إلا بأحسن ذكر والإمساك عما شجر بينهم وأنهم أحق الناس أن يلتمس لهم أحسن المخارج ويظن بهم أحسن المذاهب...) (الرسالة للقيرواني: 9/1)

މާނައީ: "...އަދި އެއްވެސް ހަނދުމަކުރުމުގައި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޞަޙާބީންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކު ވާހަކަ ދައްކާނީ ރިވެތިގޮތުންނެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ދެމެދުގައި ހިނގާފައިވާ ކަންތަކާއިމެދު (ވާހަކަދެއްކުމުން) ދުރުވުމެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެބޭކަލުންނަށް ރަނގަޅު ޢުޒުރު ހޯދައިދީ، އަދި އެންމެ ހެޔޮ ގޮތަށް ހެޔޮވިސްނުމުގެ ހައްޤުވެރިވަނީ އެބޭކަލުންނެވެ..."

އަލްބަޣަވީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (ذِكْرُ الْكَفِّ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ يَنْبَغِي لِمَنْ تَدَبَّرَ مَا رَسَمْنَاهُ مِنْ فَضَائِلِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَضَائِلِ أَهْلِ بَيْتِهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ أَنْ يُحِبَّهُمْ وَيَتَرَحَّمَ عَلَيْهِمْ وَيَسْتَغْفِرَ لَهُمْ، وَيَتَوَسَّلَ إِلَى اللَّهِ الْكَرِيمِ بِهِمْ وَيَشْكُرَ اللَّهَ الْعَظِيمَ إِذْ وَفَّقَهُ لِهَذَا، وَلَا يَذْكُرُ مَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ وَلَا يَنْقُرَ عَنْهُ وَلَا يَبْحَثُ، فَإِنْ عَارَضَنَا جَاهِلٌ مَفْتُونٌ قَدْ خُطِئَ بِهِ عَنْ طَرِيقِ الرَّشَادِ فَقَالَ: لِمَ قَاتَلَ فُلَانٌ لِفُلَانٍ وَلِمَ قَتَلَ فُلَانٌ لِفُلَانٍ وَفُلَانٍ؟ . قِيلَ لَهُ: مَا بِنَا وَبِكَ إِلَى ذِكْرِ هَذَا حَاجَةٌ تَنْفَعُنَا وَلَا اضْطُرِرْنَا إِلَى عِلْمِهَا. فَإِنْ قَالَ: وَلِمَ؟ قِيلَ لَهُ: لِأَنَّهَا فِتَنٌ شَاهَدَهَا الصَّحَابَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ فَكَانُوا فِيهَا عَلَى حَسَبِ مَا أَرَاهُمُ الْعِلْمُ بِهَا وَكَانُوا أَعْلَمَ بِتَأْوِيلِهَا مِنْ غَيْرِهِمْ ، وَكَانُوا أَهْدَى سَبِيلًا مِمَّنْ جَاءَ بَعْدَهُمْ لِأَنَّهُمْ أَهْلُ الْجَنَّةِ ، عَلَيْهِمْ نَزَلَ الْقُرْآنُ وَشَاهَدُوا الرَّسُولَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَاهَدُوا مَعَهُ وَشَهِدَ لَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالرِّضْوَانِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالْأَجْرِ الْعَظِيمِ ، وَشَهِدَ لَهُمُ الرَّسُولُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُمْ خَيْرُ قَرْنٍ. فَكَانُوا بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَعْرَفَ

وَبِرَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِالْقُرْآنِ وَبِالسُّنَّةِ وَمِنْهُمْ يُؤْخَذُ الْعِلْمُ وَفِي قَوْلِهِمْ نَعِيش، وَبِأَحْكَامِهِمْ نَحْكُمُ وَبِأَدَبِهِمْ نَتَأَدَّبُ وَلَهُمْ نَتَّبِعُ وَبِهَذَا أُمِرْنَا. فَإِنْ قَالَ: وَإِيشِ الَّذِي يَضُرُّنَا مِنْ مَعْرِفَتِنَا لِمَا جَرَى بَيْنَهُمْ وَالْبَحْثِ عَنْهُ؟ . قِيلَ لَهُ: مَا لَا شَكَّ فِيهِ وَذَلِكَ أَنَّ عُقُولَ الْقَوْمِ كَانَتْ أَكْبَرَ مِنْ عُقُولِنَا ، وَعُقُولُنَا أَنْقَصُ بِكَثِيرٍ وَلَا نَأْمَنُ أَنْ نَبْحَثَ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ فَنَزِلَّ عَنْ طَرِيقِ الْحَقِّ وَنَتَخَلَّفَ عَمَّا أُمِرْنَا فِيهِمْ. فَإِنْ قَالَ: وَبِمَ أُمِرْنَا فِيهِمْ؟ . قِيلَ: أُمِرْنَا بِالِاسْتِغْفَارِ لَهُمْ وَالتَّرَحُّمِ عَلَيْهِمْ وَالْمَحَبَّةِ لَهُمْ وَالِاتِّبَاعِ لَهُم، دَلَّ عَلَى ذَلِكَ الْكِتَابُ وَالسُّنَّةُ وَقَوْلُ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَمَا بِنَا حَاجَةٌ إِلَى ذِكْرِ مَا جَرَى بَيْنَهُمْ، قَدْ صَحِبُوا الرَّسُولَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَاهَرَهُمْ وَصَاهَرُوهُ، فَبِالصُّحْبَةِ يَغْفِرُ اللَّهُ الْكَرِيمُ لَهُمْ ، وَقَدْ ضَمِنَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ أَنْ لَا يُخْزِيَ مِنْهُمْ وَاحِدًا وَقَدْ ذَكَرَ لَنَا اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ أَنَّ وَصْفَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ ، فَوَصَفَهُمْ بِأَجْمَلِ الْوَصْفِ وَنَعَتَهُمْ بِأَحْسَنِ النَّعْتِ، وَأَخْبَرَنَا مَوْلَانَا الْكَرِيمُ أَنَّهُ قَدْ تَابَ عَلَيْهِمْ، وَإِذَا تَابَ عَلَيْهِمْ لَمْ يُعَذِّبْ وَاحِدًا مِنْهُمْ أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ: إِنَّمَا مُرَادِي مِنْ ذَلِكَ لِأَنْ أَكُونَ عَالِمًا بِمَا جَرَى بَيْنَهُمْ فَأَكُونَ لَمْ يَذْهَبْ عَلَيَّ مَا كَانُوا فِيهِ لِأَنِّي أُحِبُّ ذَلِكَ وَلَا أَجْهَلُهُ. قِيلَ لَهُ: أَنْتَ طَالِبُ فِتْنَةٍ لِأَنَّكَ تَبْحَثُ عَمَّا يَضُرُّكَ وَلَا يَنْفَعُكَ وَلَوِ اشْتَغَلْتَ بِإِصْلَاحِ مَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْكَ فِيمَا تَعَبَّدَكَ بِهِ مِنْ أَدَاءِ فَرَائِضِهِ وَاجْتِنَابِ مَحَارِمِهِ كَانَ أَوْلَى بِكَ...)
(الشريعة للآجري: 2485/5)

މާނައީ: "الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ މެދުގައި އުޅުނު ހިނގާކަމާއިމެދު ވާހަކަތައްކުރުން ދުރުވެހުރުން ނަންގަނުވުން ބާބު. އަހަރުމެން މިބަޔާންކުރަނީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ މާތްކަމާއި، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލު ބައިތުންގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަތަކާއިމެދު ވިސްނާފިކުރުކުރުމަށް މިހެން، އެބޭކަލުންނަށް ލޯބިވުން، އަދި އެބޭކަލުންގެ މައްޗަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އެދި ދުޢާކުރުން، އަދި އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވުމަކީ ... އެއީ، އަދި އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވުމަކީ الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުން ... ޝުކުރުވެރިވެވަޑައިގަތުމެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ މެދުގައި އުޅުނު ހިނގިކަމެއްގެ ވާހަކަ ނުދައްކާހުއްޓެވެ. އަދި އެކަންތައް ... ޖާހިލު އަހަރުމެންނަށް އިޢުތިރާޟްކޮށް ބުނެފިނަމަ: 'މިވެނި މީހާ (ޞަޙާބީއަކު) މިވެނި މީހަކާއި (ޞަޙާބީއަކާއި) ހަނގުރާމަކުރީ ކީއްވެތޯ؟ އަދި މިވެނި މީހާ އެވެނި މީހަކާއި މިވެނި މީހެއް ޤަތުލުކުރީ ކީއްވެތޯ؟' ބުނެފިނަމައެވެ: 'މިކަންތަކުގެ ވާހަކަދެއްކުމުން އަހަރުމެންނަށް އަދި ފައިދާއެއް ލިބޭނެ

އެއްވެސް ފަރުދަކަށް ނުހުއްދެވެ. އަދި މިކަންތައް ދުނިޔޭގެމަތިން އަހަރުމެންނަށްކަން ބޮޑުންނަށް ހިމެން ނުވެއެވެ!

ދުން ފަހު ބުނާ މިހެން ބުނެފިނަމަ: 'އެއީ ކިހިނެއްތޯ؟' ބުނެވޭނީ: 'އެހެނީ އެއީ ޞަޙާބީބޭކަލުން ދިމާވި ފިތުނަތަކެކެވެ. އެބޭކަލުން އެކަމުގައިވި އިޖުތިހާދުކުރެއްވުމުގެ އެބޭކަލުންގެ މައްޗަށް ފުރިހަ ގޮތެކެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި މުސްލިމުންނަށްވުރެ ބޮޑުކަން އެބޭކަލުންނަށް އެކަމުގެ ތަޤްވާގެ އިޖުރު ދިނުމެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ފަހުން އައި މުސްލިމުންނަށް އެބޭކަލުންނަށް މަގުމަތީގައި ސިފަވެގެންނެވެ. އެހެނީ އެބޭކަލުންނީ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. ޤުރުއާނުން ސާބިތުވެއްޖެ އެބޭކަލުންގެ މަތިވެރިކަމެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ ދެކެވޭ ޙަދީޘްތަކުން، އަދި އެކަލޭގެފާނާއި އެކި ޖިހާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި الله ތަޢާލާ ވަނީ އެބޭކަލުންނާ ރުއްސެވިއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ފާފަފުއްސެވުމާއި ބޮޑުވެގެންވާ ގޮތެއްގެ ޖާހިލުން ޝާހިދުވެގެންފައެވެ. އަދި އެބޭކަލުން އެކުވެގެންވާ ދަރުމަވަންތަ ރަސޫލާ ﷺ ވަނީ ޝަހާދަތްދެއްވާފައެވެ. އަދި الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި މުއުމިނުންގެ ސުންނަތްތެރިންގެ އެބޭކަލުންނަށް ފާޑުކިޔުމާ ދޮގުހަދައިފައެވެ. އަދި އިތުރު ނަމާދުގައި އެބޭކަލުންގެ ފަހުން ހިތްހަމަޖެހިގެންނެވެ. އަދި އަހަރުމެން ދުޢާކުރުމަށް އެބޭކަލުންގެ ބަރަކާތް މަތިވެރިކަމެވެ. އަދި އަހަރުމެން ބުނުމުގެ އެބޭކަލުންނާމެދު ބުރަވެއްޖެނަމަވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ އަދަބުން އަހަރުމެން އަދަބުވެރިވެފައެވެ. އަދި އަހަރުމެން ތަބާވެ އެބޭކަލުންނާއެވެ. އަހަރުމެންނަށް އަހަރުމެން ފޮނުވިފައިވާ ތަޤްދީރާއި ހިތްހަމަޖެހުމެވެ. ދުންފަހު ބުނާ މިހެން ބުނެފިނަމަ: 'އެބޭކަލުންގެ ދެމެދުގައި ހިނގައިދިޔަ ކަންތައް އަހަރުމެންނަށް ކީއްވެގެންތޯ؟' ބުނެވޭނީ: 'އެކަލޭގެ އެއްވެސް ޝަރުޢީ ކަންތައްތަކުގައި ދިފާޢު ކުރުމެވެ. އެހެނީ އެބޭކަލުންގެ ފަޟީލަތުގެ ބަދަލުކޮށް ފަޟީލަތެވެ. އަދި އަހަރުމެން ފަރުވާކުރާ ޓެކްސް ނެތެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ވިސްނުމާއި ޢަޤީދާއި ވިސްނުމަކީ ތަޤްލީދުކޮށްގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ވިސްނުމާއި ޢަޤީދާ ފުރިހަމަ ކޮށްދީ ދެމިހުރުމެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ މެދުގައި އުޅުނު ކަންތައް ހުރިހާ އަހަރުމެން ބާރު މަތީން ކަނޑައެޅުމެވެ، އެބޭކަލުންނާމެދުގައި އަހަރުމެންނަކީ އަހަރުމެންގެ ކަންތައްތަކާ ރަޙްމަތްތެރިވެގެން އަހަރުމެން ކިޔަވާފައި އެއްވެސް ފާޑުކިޔުމާއި ދެކޮޅުހެދުމެއް ނުހުވެ.' ދުން ފަހު ބުނާ މިހެން ބުނެވޭނީ: 'އެބޭކަލުންނާމެދު އަހަރުމެން ކިޔަވާ ޢަޤީދާ ކޮށްފާ އަހަރުމެންނަކީ؟' ބުނެވޭނީ: 'އަހަރުމެންނަށް ދެކޮޅުހެދުމަށް އެބޭކަލުންނަށް ފާޑުކިޔުމަށް، އެދުމާއި، އެބޭކަލުންނަށް ޙަޤީޤަތް ދެކޮޅުހެދުން އަދި ދިފާޢުކުރުމާއި، އެބޭކަލުންނަށް ލޯބިވުން، މަޢާފުކުރުމެވެ. ޤުރުއާނާއި ސުންނަތާއި މުސްލިމުންގެ އިޖުމާޢުގެ ބަސްފުޅުގެ އެކަމަކު ތަރުޖަމާކޮށްދެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ މެދުގައި ހިނގައިދިޔަ ކަންތައްތަކުގެ ތަފާތު ތިޔާ ބަހާތަކާބެހޭ އަހަރުމެން ހިތްހަމަޖެހިގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކުގައި

އުޅުއްވާފައެވެ. އަދި އެކަކާގެފުށުން އެބޭކަލުންގެ ޖިހާދުކުރެއްވުމުގައިވެ، އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލުން
އެކަކާގެފުށުން ޖިހާދުކުރެއްވުމުގައިވެއެވެ. ފަހެ ސަޙާބީންކަމުގެ މަތިވެރިކަމާއިއެކު الله ތަޢާލާ އެބޭކަލުންނަށް
ފާފަފުއްސަވާފައެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލުން އުޅުއްވި ކަންތައް ހިތަކުގައި ނުބަހައްޓާކަމުގެ
ގޮތުން الله ތަޢާލާގެ އެކަލާނގެ ރުޅިގައި ދުރުކޮށްފައެވެ. އަދި الله ތަޢާލާ އަޅަދޭގެއަރިން
ހަމަޖެހުމާއިވާނީ އެކަލާނގެ އެބޭކަލުންނަށް ތިޔަބޭކަލުންނަވީ ފަހެ އެކަލާނގެ އެބޭކަލުންނަށް
ރަހުމަތްލެއްވިއަދި، އެއިން އުޅުއްވި ބޭކަލަކަށް ދުވަހަކުވެސް އަޅާނުލާ ސުޓުނުޖެހުމެވެ. الله ތަޢާލާގެ
އެބޭކަލުންނާއިމެދު ރުޅިއައިސްވުމެއްވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް އެކަލާނގެއާއިމެދު ހިތްހަމަޖެހުނެވެ. އެބޭކަލުންނަށް
الله ގެ ރަހުމަތެވެ. ދަރުސްދެނެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ކާފިރުބޭކަލުން މިހުނީ الله ގެ ރަހުމަތްގެ
މިހުންނެވެ.' ދަރުސްފަހެ ބުނީ މިހާރު ބުނެވިދަނީ: 'އެކަމުގައި އަޅުގަނޑުގެ ބޭނުމަކީ އެބޭކަލުންގެ މުރާދަކީ
ހިނދު ކަންތައް އަޅުގަނޑު އެހީތެރިކަމެވެ. އެއިރުން އެބޭކަލުން އެކަންތައްކަމުގައި ވިކަންތައް
އަޅުގަނޑު ފުރުޞަތު ދޫކޮށްލާފައެވެ. އެއީ އެކަންތައް އެހީތެރިކަމުގެ އަޅުގަނޑު ފުރުސަތުކަމެވެ. އަދި އެކަން
ހުރިހާ ބޭފުޅަކު ނުވުމެވެ.' ދަރުސްބުނެވިއްޖެވެ: 'ކަލޭ ބިރުދޭ ފުރުސަތުދިނުމަށް ހުކުރުއެއްނޫން މިހެކެވެ! އެހެނީ
ކަލޭ ބިރަށް ހުކުރީ ކަލެއަށް އެއްވެސް ފައިދާއެއް ނުވެއެވެ، އެކަލޭގެ ގައިޖެހުން ބިރުދޭ ކަންތައްކަކެވެ. ކަލޭގެ
މައްސަލަ الله ވަހީދުކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްކަމެވެ، އެހެރުވަނީ ގެދޮރުއެވެ ފުރުސަތުކުރައްވާފައިވާ
ކަންތައްކަމެވެ، އެކަލާނގެ ޝަރީޢަތުގައިވާ ކަންތައްތަކެވެ އެއްޗިއްގާ އެކަންތައް ހިސާބުދުވަހުގައި ކަލޭ
މަސްއޫލުވެރިވާނެ މާތްއަށްގޮވެއްޖެއެވެ.'..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَيُمْسِكُونَ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَ الصَّحَابَةِ. وَيَقُولُونَ: إنَّ هَذِهِ الْآثَارَ الْمَرْوِيَّةَ فِي مساويهم مِنْهَا مَا هُوَ كَذِبٌ وَمِنْهَا مَا قَدْ زِيدَ فِيهِ وَنُقِصَ وَغُيِّرَ عَنْ وَجْهِهِ وَالصَّحِيحُ مِنْهُ: هُمْ فِيهِ مَعْذُورُونَ إمَّا مُجْتَهِدُونَ مُصِيبُونَ وَإِمَّا مُجْتَهِدُونَ مُخْطِئُونَ وَهُمْ مَعَ ذَلِكَ لَا يَعْتَقِدُونَ أَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْ الصَّحَابَةِ مَعْصُومٌ عَنْ كَبَائِرِ الْإِثْمِ وَصَغَائِرِهِ؛ بَلْ تَجُوزُ عَلَيْهِمْ الذُّنُوبُ فِي الْجُمْلَةِ وَلَهُمْ مِنْ السَّوَابِقِ وَالْفَضَائِلِ مَا يُوجِبُ مَغْفِرَةَ مَا يَصْدُرُ مِنْهُمْ إنْ صَدَرَ حَتَّى إنَّهُ يُغْفَرُ لَهُمْ مِنْ السَّيِّئَاتِ مَا لَا يُغْفَرُ لِمَنْ بَعْدَهُمْ لِأَنَّ لَهُمْ مِنْ الْحَسَنَاتِ الَّتِي تَمْحُو السَّيِّئَاتِ مَا لَيْسَ لِمَنْ بَعْدَهُمْ وَقَدْ ثَبَتَ بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إنَّهُمْ خَيْرُ الْقُرُونِ " " وَإِنَّ الْمُدَّ مِنْ أَحَدِهِمْ إذَا تَصَدَّقَ بِهِ كَانَ أَفْضَلَ مِنْ جَبَلِ أُحُدٍ ذَهَبًا مِمَّنْ بَعْدَهُمْ " ثُمَّ إذَا كَانَ قَدْ صَدَرَ مِنْ أَحَدِهِمْ ذَنْبٌ فَيَكُونُ قَدْ تَابَ مِنْهُ أَوْ أَتَى بِحَسَنَاتِ تَمْحُوهُ أَوْ غُفِرَ لَهُ بِفَضْلِ سَابِقَتِهِ أَوْ بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي هُمْ أَحَقُّ النَّاسِ بِشَفَاعَتِهِ أَوْ ابْتُلِيَ بِبَلَاءٍ فِي

الدُّنْيَا كَفَّرَ بِهِ عَنْهُ. فَإِذَا كَانَ هَذَا فِي الذُّنُوبِ الْمُحَقَّقَةِ فَكَيْفَ بِالْأُمُورِ الَّتِي كَانُوا فِيهَا مُجْتَهِدِينَ: إنْ أَصَابُوا فَلَهُمْ أَجْرَانِ وَإِنْ أَخْطَئُوا فَلَهُمْ أَجْرٌ وَاحِدٌ وَالْخَطَأُ مَغْفُورٌ لَهُمْ؟ ثُمَّ الْقَدْرُ الَّذِي يُنْكَرُ مِنْ فِعْلِ بَعْضِهِمْ قَلِيلٌ نَزْرٌ مَغْمُورٌ فِي جَنْبِ فَضَائِلِ الْقَوْمِ وَمَحَاسِنِهِمْ مِنْ الْإِيمَانِ بِاَللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِهِ وَالْهِجْرَةِ وَالنُّصْرَةِ وَالْعِلْمِ النَّافِعِ وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ وَمَنْ نَظَرَ فِي سِيرَةِ الْقَوْمِ بِعِلْمِ وَبَصِيرَةٍ وَمَا مَنَّ اللَّهُ بِهِ عَلَيْهِمْ مِنْ الْفَضَائِلِ عَلِمَ يَقِينًا أَنَّهُمْ خَيْرُ الْخَلْقِ بَعْدَ الْأَنْبِيَاءِ لَا كَانَ وَلَا يَكُونُ مِثْلُهُمْ وَأَنَّهُمْ هُمْ الصَّفْوَةُ مِنْ قُرُونِ هَذِهِ الْأُمَّةِ الَّتِي هِيَ خَيْرُ الْأُمَمِ وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ تَعَالَى...) (العقيدة الواسطية:1/120-122، مجموع الفتاوى:3/155-156)

މާނައީ: "...އަދި ސަޙާބީންގެ މެދުގައި ހިނގާފު އުފެދުނު ކަންތައްތަކުގެ (ޚިލާފަށް ވަކި ފަރާތަކަށް ހެދުމުން) އެބައިމީހުން އެއްކިބާވެ ހިފަހައްޓައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: 'އެބޭކަލުންގެ ނުބައިކަންތައް (ޢައިބުތައް) ބަޔާންކުރުމުގެ އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތްތަކުގައި ދޮގުވެގެންވާ ހަބަރުތައްވެއެވެ. އަދި އޭގައި އެއަށް އުނިއިތުރު ކުރުވި އަދި އޭގެ އަސްލު ގޮތުން ބަދަލުކުރެވިގެންވާ ހަބަރުތައްވެސްވެއެވެ. އަދި އޭގެއިން ސައްޙަކޮށް އައިސްފައިވާ ގިނަ ކަންތައްތަކުގައި އެބޭކަލުންނަކީ އެކަންތަކުގައި އިޖްތިހާދުކުރި ޢުޛުރު ލިބިގެންވެއެވެ. އެހެންވީ އިޖްތިހާދުކުރި ރަނގަޅުވެގެން ފާރިތަވުމަށް ނުވަތަ އިޖްތިހާދުކުރި ގޯސްވެގެން ބައެވެ. އަދި އާދައިގެ އެބޭކަލުންގެ ޚިޔާލުން ކުށުގެ ބޭކަލަކާ ބޭބެ ފާފަތަކާއި ކުށްފާފަތަކަށް މަޢުޞޫމުވެގެންވާ ބަޔަކަށްވުމުގައި އެބައިމީހުން (އެބަހީ: ހަދުވެރިކަން ވަޙީގެ މީހުން) އިޖްމާޢުވެފައި ނުކުރެއެވެ. އަދި ކިޔާއްޔާ، އެބޭކަލުންނަށް ފާފަތައް ކުރެވުން ޖާއިޒުކަމެއް އެކަށިގެންވެއެވެ. އަދި އެފާފަތަކުން އެކަހެރިކަމާއި އެބޭކަލުންގެ ފާފަފިލުވުން، އެކަމުގެ ފާއްސަވުން ތަޢުބާވުން ހެޔޮކަންތަކާއި ކަށަވަރު ހިސާބުގައި ކުރިއަށްދިޔައިރު އެބޭކަލުންނަށް ލިބިގެންވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެބޭކަލުންގެ ފާފަ ހަމަ މީހުންނަށް ނުފެނުމަށްވުރެ ފާފަތައް ހަމަކަށަވަރުކޮށް އެބޭކަލުންނަށް ފާފަތައް ފިލުވާލަދެވެއެވެ. އެހެނީ އެބޭކަލުންގެ ފާފަ ހަމަ މީހުންނަށް ލިބިގެންވާ، ނުބައިކަންތައް ފިލުވާލުމުގެ (ސަބަބު) ހެޔޮކަންތައް އެބޭކަލުންނަށް ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޝަފާޢަތްވެސް ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ބައެއް ބޭކަލުންގެ ފަރާތުން ކުރެވުނު ކަމެއް ސަބަބުން އެބޭކަލުންގެ ފާފަ ފިލުވާލެވުން ހަމަ ކަށަވަރު ވެގެންވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެބޭކަލުންގެ ފާފަ ހަމަ ކަށަވަރު ކަމުގައިވީ، އެބޭކަލުންނަށް ފާފަ ފިލުވާލެވޭނެ ސަބަބުތައް ލިބިގެންވެއެވެ. ނުވަތަ ފާފަ ފިލުވާލެވޭނެ ކަމެއް ލިބިގެންވެއެވެ. ނުވަތަ

އެހެނީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ:

(إياكم وذكر أصحابي وأصهاري وأختاني) [138]

---

[138] އިސްލާމްކަމަށް އެބޭބޭކަލުން ކުރިއަރުވައިދިނުމުގެ ހުރިހާކަމަކަށްޓަކައި، ނުވަތަ މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ސަހާބީބޭފުޅުން އެފަދައިންވެސް ފުރިހަމަވެގެންނެވެ. އެބޭބޭކަލުންނީ މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި އެންމެ ބޮޑު ﷺ ގެ ސަހާބީން ފިޔަވައި އެންމެ ހެޔޮބޭކަލުން ބޮޑުވެގެންވާ ބޭބޭކަލުންނެވެ. ނުވަތަ ދުނިޔޭގައި ބަރަކާތްތެރިކަން ދެއްވި ހިމާޔަތްކުރެއްވި ކަލޭގެފާނުގެ އާއިލާއާއި ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނާ ދިމާލަށް ވާހަކަދެއްކުމެވެ. ފަހެ، ނުބައި ގޮތަކަށް ދަތުރުކުރުމަކީ ހުރިހާ އެބޭބޭކަލުންގެ އަބުރުގެ ބޮޑުކަމެވެ. އެބޭބޭކަލުންނީ ކަލޭގެފާނުގެ އިޒުޒަތާއި ހިމާޔަތްތަކާއި ދަރުބާރުގެ ރައްކާތެރިކަމެވެ. އަދި ފިޔަވައި ދެކެވޭ އެބޭބޭކަލުންނާ ނުބައިކޮށް ދެއްކުމަކީ ކިޔާ ޢަމަލެކެވެ. އަދި އެބޭބޭކަލުންނަކީ ރަސޫލާގެ ދަރިކަލުންނާއި އެކުދިންނަށް ހިތްވަރުދީގެން ބޮޑުކަމުގައި ހިފެހެއްޓިގެންނެވެ. ދެން އެއްގަމުގައި، އެހެން ދަރިކަލުން ބަލާ އަރިހަމެވެ ބަދަލުކުރަށް ދުވަސްތަކުގައި، ހަރާމް ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ބަދަލުކުރެވޭ. އަދި އެބޭބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ދަރިކަލުންގެ ވާހަކަތަކާއި، ޙަދީޘްތަކާއި، ވާހަކަދައްކަން ބޭނުންވާ އެކަމަކަށް. އަދި (އެބޭބޭކަލުން) الله ތާއި އަހުލުބައިތުގެ ރަސޫލާއާއި އެކުވެރިވުމާއި، އަދި އެކުއްޖަކު ހަމަގައި ޖަނާބުގެ ނިސްބަތްވެފައި، ރިޝްތާކަމާއި، (ދިނުމުގެ) ނަސަބުނިސްބަތާއި، ފާއިދާކުރަނިވި އިބުރަތް (ފުއްޓުވާއި)، ޚާއްޞަކުރެވޭ ބަދަލުކުރަށް ކަރުދާސް ސަލަވާތްކިޔުމެވެ. އަދި އިޚުލާޞާއި ބަދަލުކުރެވޭ ބަޔާންކުރުން، އެބޭބޭކަލުންގެ ސަލާމަތްތެރިކަމާ އަދި އެބޭބޭކަލުންނަށް الله ތަޢާލާ ދެއްވި ރަޙްމަތްތަކާއި ޖަޒާކަމަށް ހިތްވަރުދެވޭ މަކާނުގައި ވަޅުލުމެވެ ދެރައިގައި އިސްތިޤާމަތާ ހެޔޮއެދުމެވެ. އެބޭބޭކަލުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވާ ފަރާތުގައި އެންމެ ޙައްޤުވެރިކަމާއި ވާހަކަދެއްކުމެވެ. އަދި އެބޭބޭކަލުން އިޙްސާނާ ދެކެވޭ ޝަރަފުވެރިއިން ނަސޭހަތުގެ. އަދި ފަހަރެއްގައި ނަސޭހަތްދީބޭ. އަދި އެއްހަމަކަމުގެ ބަދަލުގައި އެންމެ ރަޙްމަތްތެރިކަމާއި އަދި الله ގެ ބަރަކާތްތެރިކަމުގައި އެންމެ ހަމަކަން ބޮޑުވެގެންވާ މިއުއްމަތުގެ ބަދަލުގައި އެންމެ ރަޙްމަތްތެރިކަމާ ޙަވާލުވީ އެބޭބޭކަލުންނަށް އިޙްސާންތެރިވުމަށެވެ..."

[138] މިޙަދީޘް ރިވާވެގެންވާ ބަޔަކު ނުފެނުނެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިއާއި ގާތްގަޑަށް ރަސޫލުގެ ވަޙީ ތިރީގައިވާ އިސްނާދުން ރިވާވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ احْفَظُونِي فِي أَخْتَانِي وَفِي

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަސްހާރުންނާއި ސަހާބީންނާއި ގުޅޭ (ނުބައި ބަހެއް) ބުނުމާއިމެދު ތިޔަބައިމީހުން ދުރުވެ ރައްކާތެރިވާށެވެ."

އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ މިބަސްފުޅެވެ:

«إن الله تبارك وتعالى نظر إلى أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فإني قد غفرت لكم»[139]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله ތަބާރަކަ ބަދުރުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ބައްލަވާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން ބޭނުންގޮތަކަށް އަމަލުކުރާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންއިލާހު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސަވައިފީމެވެ.'"

الله ތިބާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ. ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މުސްލިމުންގެ މެދު އާންމު ނަޞޭޙަތުގެ ބަރަކާތުން (އެބަހީ: ހުކުރުބަން) ގެންގުޅެ ހުރިހާކަމެއްގައިވެއެވެ. އަދި

أَصْهَارِي وَفِي أَصْحَابِي..) (الشريعة: 2033، ومعرفة الصحابة لابن منده: 662/1، وابن عساكر في تاريخ دمشق: 81/21)

މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަސްހާރުންނާއި ސަހާބީންނާއިމެދު ތިމަންކަލޭގެފާނާ ރައްކާތެރިވާށެވެ..."

މިއީ މުންކަރު، އަދި މަތްރޫކު ޙަދީޘެއްކަމުގައި އިމާމުލްޔަމާނީ ވިދާޅުވެއެވެ. އުލަމާއު ސިލްސިލާގަނޑާ އިތުރު ޙަދީޘު މިކަމުގައި އައިސްފައިވެއެވެ.

[139] رواه البخاري: 3007، ومسلم: 2494

މީހެއްގެ އަތުގައި ބަރަކާތްލެވިގެންވާ މުދަލެއް ހުރިނަމަ އޭނާ ޤާއިމުކޮށް ޖިންސާ ނަގަންޖެހޭނެއެވެ. އޭނާގެ އިތުރަށާއި ތަރައްގީން ފެނުމީ އެއްވެސް މީހަކަށް އެއިން އެއްޗެއް ނުވެން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެހެނީ ފަހަރުގައި މިމާ ތަދުބާވ އެމުރާތަކުގެ ވެރިންނަށް އެމުތަ ހައްދުކަރަން ބޭނުންވެދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން މިޔާ ނުލިކަމުގައިވާނީ ބަރަކާތް އެއްޗެކެވެ.

އަދި އާމްދަނީ ލިބޭ މަސައްކަތެއްވެސް ހުއްދަވެގެންނެވެ. އެކަމުގެ ބަހެއްބަހަކަން ލިބޭއަކަން ބަހާންވެގެންވާ ކާކުވެސް ކަމެއްވެސް ހުއްދަވެގެންނެވެ. އެކަމުގެ ފާސިދުކަމަން ފާރުވެއްޖ ކަމެއް ގެންދިއުވެ. އެކަންތައް ފަސާދަވެގެންވާނަމަ އޭނާގެ ނަފްސު ރިފާހުގޮވަރަން (ސަޢުދަރަހު ފިޔާވަރަން) ފާސިދުބައިން ނަގާހުރިކަމެވެ. އަދި 'މަސައްކަތެއް ކުރުން އަހުރުން ދުކޮރާ މީސްތަކުން އަހުރުންނަން ދިން އެއްޗެއް ނަގާނީއޭ' ނުބޭނުމުހުރިކަމެވެ. ބަޔާބޭނުނާއި އަދި އިތުރުވެރިންވެސް އަހަރުމެންގެ މިޖަމާނާއި ހަމައަށް މިޒަމަން އަމަލުކުރަށްވާފައިސްވެއެވެ. އަދި އުމަރު ބިނުލ ޚައްޠާބު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ:

(كسب فيه بعض الدنية خير من الحاجة إلى الناس.) [140]

މާނައީ: "އެމަސައްކަތެއްގައި (އިއްޒަތް ނަގައިލުވި) ދަރުދަރަޖަ ދެރަކަމެއްވާ މަސައްކަތެއްވެސް މީސްތަކުންނަށް ބޮޖެއްޖެހި (ސަވާލްކޮށް ހުރުމަށް) ހަނުވެގެންވެއެވެ."[141]

---

[140] رواه ابن أبي الدنيا في إصلاح المال: 323

[141] މުޅައްޓުފު މީލަތުގައި ދެވިސްފުރުކުރައްވައި އާމްދަނީ ޙުދުމަހްދުކުރާ މަސައްކަތްތަކާއި ފަންނުތަކާއި ވަޒީފާތަކުގެ އަސްލަކީ ބަރަކާތްލެވިގެންވުމަކަން ރައްދުދެއްވުމުގެކަމަކަން ބޮޑަކާ ޝަރީއަތުން ބަލައިލެވިއެވެ. އެހެންކަމަކު ބައެއް ދުވަހު މަސައްކަތްތަކާއި ވަޒީފާތަކުގައި ބަރަކާތް ލިބޭނެ ކަމެއް ޝަރުޢު އަދިއްބުވެއްޔެވެ. އެހެންކަމުން ބައެއް ދެލި މަސައްކަތްތަކާއި ވަޒީފާތަކުގެ އަސްލުގައި ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. ޝަރީޢަތުގައި މަނާވެގެންވާކަމަށް އަރިސްފައިވާ ކަމެއް ދެނުވިއެވެ. އެއާއިއެކުވެސް ބަލާލު

ހުއްދަކަމުގައި ވެސްވީ އަގާ ބައިވެރިވާ މަސައްކަތްނުކުރުން ހުއްޓުވާ. އަދި ހާއްސަކޮށް ބަރަކާތްތަކާއި މުންކަރާތްތަކަށް ފުޅުރިގަނޑާ، އަދި ބަރާބަރަށް ބަރަކާތް ނުވަތަ ތަރައްޤީ ވިޔަފާރި ކަމުގައިވާ ހޯދައިގަންނާނެކަމަށް އައިސްކުރާ މިފަދަ ޖަމާތަކަށްކަމުގައިވާއެވެ. ވީމާ އިތުރުން މުއައްސަސާ މަތިންމަގުން ވިޔަފާރިކުރުމަށް ބޭނުންވާ ސަމާލުކަމާއި ބަރަކާތް މަސައްކަތް ނުކުރެވޭ ކަމެއް ތަރައްޤީކުރުން ވިޔަފާރިކުރުމުގައި ބޭނުންތެރިވާނެއެވެ.

الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ...} (النساء: 29)

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދާ ބާޠިލު ގޮތުގައި ނުކާށެވެ! އެހެންނަމަވެސް، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ދެފަރާތުގެ ރުހުމާއެކު ކުރެވޭ ވިޔަފާރިއަކުން ފިޔަވައެވެ..."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا...} (البقرة: 29)

މާނައީ: "އެކަލާނގެއީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ބިމުގައިވާ އެންމެހައި ތަކެތި ހެއްދެވި ކަލާނގެއެވެ..."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {... كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ...} (البقرة: 57)

މާނައީ: "...ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވި ޙަލާލު ރަނގަޅު ތަކެތިން ތިޔަބައިމީހުން ކައިގަންނާށެވެ..."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: {...أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ...} (البقرة: 267)

މާނައީ: "...ތިޔަބައިމީހުން ހޯދިތަކެތީގެ ތެރެއިން ޙަލާލު ރަނގަޅު ތަކެތިން ތިޔަބައިމީހުން ޚަރަދުކުރާށެވެ!..."

މުޖާހިދު ﵀ ތަފްސީރުގައި ވިދާޅުވިއެވެ: (مِنَ التِّجَارَةِ.) (رواه البيهقي في الكبرى: 10394)

މާނައީ: "އެބަހީ ވިޔަފާރިންނެވެ."

އަދި ކިތަންމެ ހަޑި ދަށުދަރަޖައިގެ މަސައްކަތެއްވިޔަސް ހަލާލުގޮތުގައި މަސައްކަތްކޮށްގެން ފައިސާހޯދުން، ސުވާލުކުރުމަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. ސުވާލުކުރުމަކީ ވަޢީދުގެ ބަސްފުޅުތަކުން ނަހުޔުތަކުގައި އައިސްފައިވެއެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبُلَهُ، فَيَأْتِيَ الْجَبَلَ، فَيَجِيءَ بِحُزْمَةِ حَطَبٍ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيعَهَا، فَيَسْتَغْنِيَ بِثَمَنِهَا، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ، أَعْطَوْهُ أَوْ مَنَعُوهُ» (رواه البخاري: 1480، ومسلم: 1042)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު އޭނާގެ ވާލައް ނަގައިގެން، ދޮން ފަރުބަދަށް ގޮސް، އޭނާގެ ބުރަކަށިމަތީގައި ދަރުބަނޑިއެއް ހިފައިގެން އައިސް އެވިއްކާފާ، އަދި އޭގެ އަގުން އޭނާ ފުދުންތެރިކަން ހޯދުމަކީ، މީސްތަކުންގެ ކިބައިން -އެބައިމީހުން އޭނާއަށް ދިނަސް ނުވަތަ މަނާކުރިނަމަވެސް- ސުވާލުކުރުމަށްވުރެ އޭނާއަށް ހެޔޮވެގެންވެއެވެ."

އަދިވެސް ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «لَا تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللهَ، وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ» (رواه البخاري: 1474، ومسلم: 1040)

މާނައީ: "އޭނާގެ މޫނުގައި އެއްވެސް މަސްކޮޅެއްވެސް ނެތިހުރެ الله އާއި ބައްދަލުކުރުމަށް ދާންދެން ތިޔަބައިމީހުންގެ މީހަކު ސުވާލުކުރުމުގައި ދެމިހުންނާނެއެވެ."

އަދިވެސް ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «مَنْ سَأَلَ النَّاسَ أَمْوَالَهُمْ تَكَثُّرًا، فَإِنَّمَا يَسْأَلُ جَمْرًا فَلْيَسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْثِرْ» (رواه مسلم: 1041)

މާނައީ: "މުދާ ގިނަކުރުމަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ ކިބައިން ސުވާލުކުރައިފިމާ، ފަހެ އޭނާ އެދެނީ ކަނަރުފިނި އަނގުރު އަލިފާނެވެ. ފަހެ އޭނާ ބޭނުމިއްޔާ އެމަދުކުރާށެވެ. ނުވަތަ ގިނަކުރާށެވެ."

ބަރްބަހާރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومن حرم المكاسب والتجارات وطلب المال من وجوهها فقد جهل وأخطأ وخالف، بل المكاسب من وجوهها حلال قد أحله الله ورسوله والعلماء من الأمة، فالرجل ينبغي له أن يسعى على نفسه وعياله، ويبتغي من فضل ربه، فإن ترك ذلك على أنه لا يرى الكسب فهو مخالف...) (مسائل حرب: 977/3)

މާނައީ: "...އަދި މަސައްކަތްތަކާއި ވިޔަފާރިތަކާއި އެކަށީގެން މުދާ ހޯދުން ޙަރާމްކޮށްފިމާ ފަހެ ޖާހިލުވެގެން، ގޯސްކަމާ، ޚިލާފުވެއްޖެއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ، މަސައްކަތްތައް އެކަށީގެންވާގޮތުން

ހުއްދަވެގެންނެވެ. الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއާއި، އުއްމަތުގެ އިލްމުވެރިންނަށް އެކަން ހުއްދަކުރައްވާފައިއެވެ. އެހެންކަމުން ވީމާ، އޭނާގެ ނަފްސާއި އަނިބުރިންނަންޖަކައި މަސައްކަތްކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި އޭނާގެ ވެރި ރައްޔިތުގެ ފަސޭހަފޮނުވާކަމަކުން އެދޭހުއްޓެވެ. ދެންވެސް މަސައްކަތްކުރުންވާކަމަށް ނިދުކުމުގެ މައްޗަށް އޭނާ އެކަންތައް ދުއްކުކަރުދިނަމަ އޭނާއި ދާދި (ޒުލްމު ކުރާއި) ހިމާޔަތްވާނެ މިހެކެވެ..."

އަދި ޝައިޚުލް الله ގިރާޙާލިދާ ބިން ޒައިދު ﷺ މިހެރުވެސްވެ: (...وَمِمَّا نَعْتَقِدُهُ أَنَّ اللَّهَ أَبَاحَ الْمَكَاسِبَ وَالتِّجَارَاتِ وَالصِّنَاعَاتِ وَإِنَّمَا حَرَّمَ اللَّهُ الْغِشَّ وَالظُّلْمَ وَأَمَّا مَنْ قَالَ بِتَحْرِيمِ تِلْكَ الْمَكَاسِبِ فَهُوَ ضَالٌّ مُضِلٌّ مُبْتَدِعٌ؛ إِذْ لَيْسَ الْفَسَادُ وَالظُّلْمُ وَالْغِشُّ مِنْ التِّجَارَاتِ وَالصِّنَاعَاتِ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ الْفَسَادَ؛ لَا الْكَسْبَ وَالتِّجَارَاتِ؛ فَإِنَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْلِ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ جَائِزٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَإِنَّ مِمَّا نَعْتَقِدُ أَنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِأَكْلِ الْحَلَالِ ثُمَّ يُعْدِمُهُمْ الْوُصُولَ إِلَيْهِ مِنْ جَمِيعِ الْجِهَاتِ؛ لِأَنَّ مَا طَالَبَهُمْ بِهِ مَوْجُودٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ وَالْمُعْتَقَدُ أَنَّ الْأَرْضَ تَخْلُو مِنْ الْحَلَالِ وَالنَّاسَ يَتَقَلَّبُونَ فِي الْحَرَامِ؛ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ ضَالٌّ إِلَّا أَنَّهُ يَقِلُّ فِي مَوْضِعٍ وَيَكْثُرُ فِي مَوْضِعٍ؛ لَا أَنَّهُ مَفْقُودٌ مِنْ الْأَرْضِ. وَمِمَّا نَعْتَقِدُهُ أَنَّا إذَا رَأَيْنَا مَنْ ظَاهِرُهُ جَمِيلٌ لَا نَتَّهِمُهُ فِي مَكْسَبِهِ وَمَالِهِ وَطَعَامِهِ؛ جَائِزٌ أَنْ يُؤْكَلَ طَعَامُهُ وَالْمُعَامَلَةَ فِي تِجَارَتِهِ؛ فَلَيْسَ عَلَيْنَا الْكَشْفُ عَمَّا قَالَهُ. فَإِنْ سَأَلَ سَائِلٌ عَلَى سَبِيلِ الِاحْتِيَاطِ؛ جَازَ إلَّا مِنْ دَاخِلِ الظَّلَمَةِ. وَمَنْ لا يَنْزِعُ عَنْ الظُّلْمِ وَأَخَذَ الْأَمْوَالَ بِالْبَاطِلِ وَمَعَهُ غَيْرُ ذَلِكَ: فَالسُّؤَالُ وَالتَّوَقِّي؛ كَمَا سَأَلَ الصِّدِّيقُ غُلَامَهُ؛ فَإِنْ كَانَ مَعَهُ مِنْ الْمَالِ سِوَى ذَلِكَ مِمَّا هُوَ خَارِجٌ عَنْ تِلْكَ الْأَمْوَالِ فَاخْتَلَطَا فَلَا يُطْلَقُ عَلَيْهِ الْحَلَالُ وَلَا الْحَرَامُ إلَّا أَنَّهُ مُشْتَبَهٌ؛ فَمَنْ سَأَلَ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ كَمَا فَعَلَ الصِّدِّيقُ. وَأَجَازَ ابْنُ مَسْعُودٍ وَسَلْمَانُ الْأَكْلَ مِنْهُ وَعَلَيْهِ التَّبِعَةُ...)

(مجموع الفتاوى: 81/5)

މާނައީ: "...އަދިވެސް އަހަރުމެން އިއުތިޤާދުކުރާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި: ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާވަނީ މަސައްކަތްތަކާއި ވިޔަފާރިތަކާއި ސިނާއަތްތަކަށް ހުއްދަކުރައްވާފައެވެ. الله ހަރާމްކުރައްވާފައިވަނީ ކަނޑުވާކަމާއި އަނިޔާވެރިވުމެވެ. ދެންވެސް އެމަސައްކަތްތަކަށް ހަރާމްވާކަމަށް ބުނާމީހާ މަގުފުރެދިފައިވާ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. މަގުފުރެދުވާ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ. އެހެނީ ވިޔަފާރިތަކާއި ސިނާއަތްތަކުގައި ފަސާދަވުމާއި އަނިޔާވެރިކަމާއި ކަނޑުވާކަމެއް އެއްގޮތަކަށްވެސް ނުވެއެވެ. الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ހަރާމްކުރައްވާފައިވަނީ ކަނޑުވާކަމާއި ފަސާދައެވެ. މަސައްކަތާއި ވިޔަފާރިތައް ނޫނެވެ. ދެން އެއީ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ އަސްލުގެ މައްޗަށް އެކަންތައްވެސް ޤިޔާމަތްދުވަހާއި ހަމައަށް

ހުއްދަވާގެންނެވެ. އަދިވެސް އަހަރެމެން އިޢުތިޤާދުކުރާ ގޮތުގައި ހަމަކަށަވަރުން الله ޙަޟްރަތުގައި ކުއްލިއަށް އަމުރުކުރައްވާ ދީން ހިފާ ގޮތުން ޙަޟްރަތު ތަކުއްލުފަން ޤުރުން އުކާލާނެ ބަސްދެއްނުކުރައްވާނެއެވެ. އުޅޭނީ އެކަމުގެން އެކަލާނގެ އުފެއްދެވުންތަކަށް އަމުރުކުރެއްވި ކަންތައްތަކީ ޙިކުމަތްތެރިކަމުގައި ހަމައަށް ވުޖޫދުވެގެންނެވެ. އަދި މުޅި ބިމުން ޙަޟްރަތު ތަކުއްލި ހުސްވެ، މިސްތަކުން ޙަޟްރަތްތަކުއްލިގައި ފުރުޞަތުކަމުން ޤަބޫލުކުރާ މީހާއީ ފަހު މަގުފުރުގެންވާ ބިދުޢަތްތެރިއެކެވެ. އެހެންނެއްކަމުގައި ޙަޟްރަތުގައި އެއްކަންމަތީ މަދުވެފައި އަންނަ ކަންތައް އިޖުތިހާދުވެރިއެވެ. ބިމުން އެއްކަލާ ހުސްވެ ނިމިދަނީއެއްކަނެވެ. އަދިވެސް އަހަރެމެން ޤަބޫލުކުރާ ގޮތުގައި: އުމުރުއެގެ ބަދުރުފުން ރިވެލިވެ (ރަނގަޅު ހުރަތް)ގެންވާ މިހާރު އަހަރެމެންނަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފިޔަވައި އެކަލާނގެ މަސްއޫލުކަން، މުދަލާއި، ކާބަކަކްތާއިމުދު އަހަރެމެން ބެހެމު ނުކުރަމުއެވެ. އެކަލާނގެ ކާބަކަފިން ކުއްމާއި، އެކަލާނގެ ފިޔަވާގެރިއަކީ އެކަލާނގެއިކު މުއްމަޢާފުކުރުން ހުއްދަވާގެންފެއެވެ. ފަހު އެކާ ބެނަނީ ކުރިހަލްޤު ބަލާ ކަތްފުތުރަމުއް އަހަރެމެންގެ މައްޗަށްނޑްފެއެވެ. ދެންފަހު ރައްކާތެރިވުމުގެ ގޮތުން ސުވާލުކުރާ މިހާރު ސުވާލުކަރުފިނަމަ އެކަނި ހުއްދަވާގެންފެއެވެ. އަނިޔާވެރިންގެ ގޮތަށް ވަޑި، އަނިޔާއިން އެއްޔަބާންވެ އަދި ބާޖިލުގޮތުގައި މުދާތައް ކާއްގާއި އެއްޗެން ކަންތައް އުމުރުއެގެ ގައިގައި ހުރި މިހެއް ގެންދިޔައެވެ. ފަހު އެފަދަ މިހާއިމުދުވަސް ސުވާލުކުރު ރައްކާތެރިވުމެވެ. އެއީ އަޅުބަދުރުއް ޖިހާދުކުރި އެކަލާގޮތެއްގެ، (ހަރުކުދު) ކުއްޖާއި ސުވާލުކުރައްވިފަރާއިންނެވެ. ދެންފަހު (ބާޖިލު ޙަޟްރަތްތަކުގައި) އެވާ މުދާތަކުން ބަރުވެގެންވާ އެހެން މުދާތަކުގެ އެކަލާނގެ ޖިހާދުގެނެވެ، އަދި އެދުރުބައި މަސްލޫހިވެގެންވާނަމަ ފަހު އެއީ ޙަޟްރަތްމުދުދަރާނުވެސް އަދި ޙަޟްރަތްމުދުދަރާނުވެސް މުޖިތަރުޒީކަން ނުބޭނުންވާނެއެވެ. އެހެންނެއްކަމުގައި އެއީ ޝުޢޫރަވެގެންވާ ވައްޓަރުފެ އައްވެގެންވާ މުދަލުވެ. ދެންފަހު (އެޓަނޑު ޙަޟްރަތު މުދާތީ އެކަލާއީ) ސުވާލުކަރުފިނަމަ ފަހު އެކަލާގެ ދިނުން ސަލާމަތްކަން ހޯދައިދީއެވެ. އެއީ އަރުސިރުޖިދީ ޖިޙާދުކުރުމުގެ ފަދައިންނެވެ. އަދި ސަލާމަތާއި އިޙްސާން މަސްއޫދު އެކަލާގެ މުދަލުން ހުއްދަކުރުމެވެ. އަދި (ޙަޟްރަތްކާއި ހާފާއި) ގެއްލުންވާ އެކަލާގެ މައްޗަށެވެ..."

އަދި މުސްލިމުންގެ މައްޗަށްވާ ސަލާމަތް އުފުލި ޝުޢޫރަވެގެން އެއްވެރިވުމެވެ. ދެންފަހު އެކަލާ ސަރުކާރަށް އަދި ބަދު ޙަޢަޅާ ޖިހާދުކުރަމު އެކަލާނގެ ފުދި މިނަވަރަށް الله ތަޢާލާވެ ޙަޟްރަތް ތަކުއްލީވެސް ހުއްދަކުރުމަށްވެއްޖެއެވެ. އެއީ އަމުރު ގޮތުގެ ނިޔަތާއެވެ. އަޅުދޫން އެކަލާގެ ފުރުޞަ

އަދި ތިބާ އެމީހެއްގެ ފަހަރެއްގައި ނަމާދުކުރި ކޮންމެ މީހެއްގެ ފަހަރެއްގައި ފަރުޝު ފަސްނަމާދުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. ޖަމާޢަތްކުރުމުގައި އެކަށީގެންވާނަމަ މެނުވީއެވެ. ފަހެ ހަމަކަނަޑައެޅުން އެކަށީ ތަޤުލީދުކުރާ (ސިފަފުދުވެސްކަން އިންސާފުކޮށްގެން ނަގައިފާ) މިހެނެވެ. ތިބާ އެކަމުގެ ފަހަރެއްގައި ނަމާދުކޮށްފިނަމަ ފަހެ ތިބާގެ ނަމާދު އިޢާދަކުރާކަށެވެ. އަދި ހުކުރު ދުވަހުގައި (ހުކުރުނަމާދުގައި) ތިބާގެ އިމާމަކީ ޖަމާޢަތްކޮށްވާނަމަ، އަދި އެކަމި ސުލްޠާނުކަމުގައިވާނަމަ ފަހެ ތިބާ އެކަމާ ފަހަރެއްގައި ނަމާދުކުރާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ނަމާދު އިޢާދަކުރާކަށެވެ. އަދި ތިބާގެ އިމާމަކީ ސުލްޠާނުވިޔަސް އަދި އެހެން މީހެއްވިޔަސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްނަމަ ފަހެ ތިބާ އެކަމާ ފަހަރެއްގައި ނަމާދުކުރާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ނަމާދު އިޢާދަނުކުރާހުރިކަމެވެ.[142]

ސަލަފުއްޞާލިޙުން މުޢާމަލާތު ކުރުމުގައި، ކަނޑައި އެއްގޮތް ތިރިވެގެން ހަމަޖެހުން ބަސްގެތާ ނޫން އެއްޗެއް ނެތިހިނދު އޭގެ ދިރުމާއިފުޅުވަރަށް ބަލިހިފުމަށް ކަންކަން ދިޔުމުވިޔަސް ބާރަކަށްކުރަށްވެއެވެ.

ހުޒައިފާ ބުނު ޤަތާދާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (الْأَشْيَاءُ ثَلَاثَةٌ: حَلَالٌ بَيِّنٌ، وَحَرَامٌ بَيِّنٌ لَا شَكَّ فِيهِ ، وَشُبُهَاتٌ بَيْنَ ذَلِكَ، فَالْمُؤْمِنُ مَنْ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْحَلَالَ يَتَنَاوَلُ مِنَ الشُّبُهَاتِ مَا يُقِيمُهُ.) (حلية الأولياء:8/239)

މާނައީ: "ތަކެތި ތިން ވައްތަރަކަށްވެ: ބަޔާންވެގެންވާ ޙަލާލެވެ. އަދި އެއްވެސް ޝައްކެއްނުވާ ކަނޑައެޅިގެން ބަޔާންވެގެންވާ ޙަރާމެވެ. އަދި އެދެމެދުގައިވާ ޝައްކު ހުރި ތަކެއްޗެވެ. މުއުމިނަކީ، ޙަލާލު ނުފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ އޭނާ ފުދޭވަރަކަށް (އެބަހީ: ޙާޖަތްފަހަރު ފުދޭ މިންވަރަކަށް) ޝައްކު ހުރި ޝުބުހަތުގެ ތެރެއިން ތަކެތި ބޭނުންކުރާނެމީހެކެވެ."

142 އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އިއްތިފާޤާ އެބައިވުނުން ނަމާދުގެ ޖަމާޢަތް -ހުކުރުވެސް ފަހަރެއްގައިވިޔަސް އަދި ޢީދުވެސް ފަހަރެއްގައިވިޔަސް- އަދާކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ބިދުޢަވެރިންގެ އިމާމެއް ފަހަތުގައި ނަމާދުގެ ޖަމާޢަތް ދޫކޮށްލާ ބަޔަކުކަމުގައިވެއެވެ. ދީނުގެ މިކަމުގައި ހުރި ބަދަލު ވެއްސަފަތަކަށް

ބަލާލާއިރު، އެމީހަކީ މުސްލިމެއްކަން އެނގިގެންވާ އަދި ދީނުން ބޭރުވާ ހަރަކާތް އޭނާގެ ކިބައިން ފާޅުވެގެންނުވާ މީހެއްގެ ޖަނާޒާގައި ނަމާދު އިއްތިފާގުން ސުންނަތްވެގެންވެއެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ ބާރުތޯ އެމީހެއްގެ ބަދުތޯ ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން ޖަނާޒާގެ ނަމާދު ސުންނަތްވެގެންވެއެވެ. ދެންފަހެ އެމީހެއްގެ ރިޔާއަށް ބިދުޢަތްތަކެއް ނުވަތަ ފާސިގުކަމެއް ފާޅުކަމާއި ފަރާތަކީ ފާޅުވެގެންވާ ކަމެއްނަމަ ދެރަކަމެއް ހުރި ހިނދު ބާރު ފާފަވެރިޔެއް ހިމެނޭ ބޮޑުއަހުލުވެރިޔާ ރިޔާ ފާޅުވެގެންވާ ކިބައިން ޖަނާޒާގެ ނަމާދުކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ބިދުޢަތުގެ ނަމާދު ކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނޫނެވެ. މިބާރުގައިވާ ބިދުޢަތްތަކުގެ ސަބަބުން ފާޅުވެގެން ނަމާދުކުރުމަކީ ޙަރާމްކަމެކެވެ. އަދި ކުރިޔަކީ ހަދަނާކުރުމަކީ ފާފަވެރިޔާ ރިޔާ ދޫނުކޮށް ނަމާދު ކުރުމަކީ ދެރަކަމެއް ނޫން ފާޅުވެގެންނުވާ ޖަނާޒާގެ ނަމާދުކުރުމުގެ ކުރިޔަކަށް ހަދަނާކުރުމެވެ. މިހާރު ފާޅުކަމަށް ސަލާމްކުރުމަށް ޖަނާޒާގެ ބަދަލުގައި ބިދުޢަތްތަކަށް ކަމަށް ޖަނާޒާގެ ނަމާދު ކުރާނެކަމެކެވެ. ދެކޮޅު ސުންނަތްތަކަށް ކަމަކަށް ޖަނާޒާގެ ނަމާދުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ދެކޮޅަށް ނަމާދު ކުރުމަކީ ގާއިމުކުރެވިފައިވާ ކަމެކެވެ.

ޢާއްމު މީހުން ބުނާތީވެ: 'ޖަނާޒާގެ ނަމާދު ކުރުމަކީ ފާފަވެރިޔާ ހިނގާފައިވާ ކަމެއްގައި ނަމާދު ކުރުމަކީ މީހުންގެ ބޭރު ސުންނަތެކެވެ. އަދި ހާލަތުގައި ސަލާމް ބިދުޢަތްކުރުމަކީ ބަލާއިރު ފިޔަވައި ޖަނާޒާގެ ނަމާދު ކުރުމަކީ' ފާޅުކަން ބޭނުންކުރެއްވިއެވެ: 'ނަބިއްޔާ ބަރަކާތްތެރިކަން ފުރަތަމަ ދެކެވޭ ނުވަތަ ހިތުގައި ނަމާދު ކަނޑައެޅުމަށް ފާސިގު ކުރީމެވެ. ރިޔާ ބައްޔަކީ ހުރިހާ ބިދުޢަތްތަކަށް ނަމާދު ކުރާ ކަމަށްވާ ހުރިހާ ބިދުޢަތްތަކެއް ނޫނެވެ. ނުވަތަ ހުރިހާ ބިދުޢަތްތެރިން ބަރަކާތްތެރި ސަލާމް ނުކުރެވޭނެއެވެ. ފާފަވެރިޔާ ހުރިހާ ބިދުޢަތްތަކަށް ނަމާދު ކުރުމަކީ ބިދުޢަތް ކުރާނެ ސުންނަތެކެވެ. މިހާރު ސަލާމް ހަދަނާކުރާ ހުރިހާ ފާޅުކަމަށް ހުރިހާ ބާރު ފާޅުވެގެންވާ ހުރިހާ ކަމަކަށް ސަލާމް ނުކުރެވޭނެއެވެ. ދެކޮޅު ސަލާމް ޖަނާޒާގެ އަސްލަކީ ފާޅުވެގެންވާކަމެވެ. ދެންފަހެ ކުރިއަށް ސަލާމް ކުރުމަށް އަހުލުވެރިން ކުރިޔަށް ޖަނާޒާގެ ހިނގުމަށް ދެވޭނެކަމެވެ. ދެއް ޖަނާޒާގެ ފާޅުވެ ސަލާމްކުރުމަކީ ސަލާމްކުރެވެ. ފާޅުކަމަކީ ޖަނާޒާގެ ނަމާދު ކުރެވޭނެއެވެ. ހިނގުމަށް ފާޅުވެ ޖަނާޒާގެ ދެކޮޅު ސަލާމް ކުރެވޭނެއެވެ. ހިނދުގައި: ނަބިއްޔާ ފާޅުވެގެންނުވާ ހިނގާ ދުޢާގެ ޖަނާޒާގެ ބިދުޢަތްތަކަށް ނަމާދު ކުރާނެ، އަދި ހިނގާ ޖަނާޒާގެ ނަމާދުކުރުމުގައިވާ ހުރިހާ ބިދުޢަތްތަކެއް ފާޅުވެގެންވާ ކުރުމުގެ ހަދަނާކުރާ ބައްޔަކީ ހިނދުގައި ބަރަކާތްތެރި ހުރިހާ ކަމަކަށް ސަލާމްކުރެވޭ ސަލާމް ކުރުމަކީ ހަލާކުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ނުވަތަ މީހުން ހުރިހާ މުސްލިމުންގެ ޖަނާޒާގެ ނަމާދުކުރުމަކީ ހިނގާ ސަލާމްކުރުން

އަހަރެ މީހާގެ ކިބައިން ސަލާމު ކުރުމުގެ ހަމަލު ފެނި، އެކަމަކު ދެން ބާލި ތިބި މިސްކިތްތަކުގައި އިމާމުންނަށް ލިބި މުސްލިމުންނާމެދުގައި ބާރުވެ އެކުވެރިކަމެވެ، ނަމާދު ކުރުމުގެ ހަމައެކަނި ސަލާމަތް ފެނިގެން ނުވެވޭ. އެއީންކަމުގެ އިޚްލާސްތެރިކަމާއި ބެހޭ ފަރާތުން ބާރާ ހޯދިގެންނާ މިހާގެ ފަހަރެއް ނަހާދަން އަހަރެމެންވެ.'

އަދިވެސް ބުނެއެވެ: 'މިވެސް ބިދުޢަ ނަމަވެސް ކާފިރު ކުރުވާއެވެ. އެއްބަސްވާ އެމީހުންގެ ބަޔާނާއި އިސްލާމްކަން ކަނޑައަޅުވާ ރަޖިސްޓަރު މީހުންގެ ފަހަރެއް ދެކިވި ނަހާދަން ނުކުރާނެއެވެ.' **މިއާއިމެދު ބުނަމެވެ:** 'ދަރުސް ކުރުމައި ދަރުސް އިސްލާމްކާއިމެދު ވާހަކަ ދަހުމުން އިސްލާމްވެސްދިއެވެ. ދަންނަން މިވެސް ހަރަކާ ދަރުސް ކުރުމުގެ ކަނޑައަޅައިދޭ ބަލައިގަތުމުގެ އަދިވެސް އޮންނަމުން ހަރަލައަށް ބިނާކުރެވޭ ކަމަށް ވިސްނުމަށް ހަރަހުކަމެއްގެ އަދި ދައްވަކާމުގެ މުސްލިމުންނާ ގަބޫލުކުރަން އިސްލާމް ފަލާ ދެބަސް ހުރިހާ ނުވިސްނޭނެއެވެ. ދަންނަން ބިދުޢަ ވަރަށް ބަރަކާތުގެ ފާހަގަވެސް ބިދުޢަވެރި ވާނެއެވެ. ހިތާސް ހައްދަވަހުކަމުގެ އިސްލާމްއަށް ހުރިކަމެއްގެ ކުރުވުމުގެ ދާދި އެއަކުވެ. އަދި ތަންތަނުގެ ކުރުވުމެންތަކަށްވެ އެއްބަދަލަކުރުމުގެ ދަރުސްވާ މުސްލިމުންނާއި ދަރުދަރުން ކުރަނީ އެއްބަސްވާ ފަރާތާއި ބަރާއަތްވެސް ކުރުވާކަމުގެ އިސްލާމްގަނޑާ ތަރުޖަމާ ކުރުވާހަކަ. ވިސް ޢާދަކަމެވެ، ސާބިތު އެކަމުން ކައުޅުވެރިކަން ބަރާއަތްކުރުމުގެ ދަރުދަރުން އެއްބަސް އިސްލާމްގަނޑާ ކަމަށް ދެން ދަރުސްކުރާ މުސްލިމުންނެވެ. މިއީ ކަރުބަލާއެއްގެ އެއްބަސް ކިބައިން ކުރުމުގެ ހަމަޖެހި ހަރަކާތްތަކަށް ފުދުވޭއަށްދަނަމެވެ. ދަންނަން އެއްބަސް ބިދުޢަވެރި ވާނެއެވެ، އަދި ކުރުމުގެ ހިތާސްކަމާއި ހަރަހުކަމެއް ފުދުވިގަތުމަށް ބަރާއަތްވެސް ކުރުމުގެ އެއްބަސް ބިސްމިކަން ތަރުޖަމާ ކުރުވާއެވެ، އެއްބަސް ހިސާބުކަމަށް ތިޔަ ބަރާއަތްކުރުމުގެ ފުރިހަމަވާނީ އެއްބަސް ބަރުދަރުން އެއްބަސް ދަރުސްކުރާ މުސްލިމުންނާއި ތަރުޖަމާކުރުވުމުގެ ކަމާއި ބަރާއަތްކުރެވިފައެވެ. އަދި އެއްބަސް ކަރުން އެއްބަސް ކިބައިން ކުރުމުގެ ހަމަޖެހި ފުދުވޭވާދަނަމެވެ.

އިބްނު ޤުދާމާ ﵀ ވިދާޅުވެއެވެ: (وَإِذَا صَلَّى الْكَافِرُ، حُكِمَ بِإِسْلَامِهِ، سَوَاءٌ كَانَ فِي دَارِ الْحَرْبِ أَوْ دَارِ الْإِسْلَامِ أَوْ صَلَّى جَمَاعَةً أَوْ فُرَادَى. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: إنْ صَلَّى فِي دَارِ الْحَرْبِ، حُكِمَ بِإِسْلَامِهِ، وَإِنْ صَلَّى فِي دَارِ الْإِسْلَامِ، لَمْ يُحْكَمْ بِإِسْلَامِهِ؛ لِأَنَّهُ يَحْتَمِلُ أَنَّهُ صَلَّى رِيَاءً وَتَقِيَّةً. وَلَنَا أَنَّ مَا كَانَ إسْلَامًا فِي دَارِ الْحَرْبِ كَانَ إسْلَامًا فِي دَارِ الْإِسْلَامِ، كَالشَّهَادَتَيْنِ، وَلِأَنَّ الصَّلَاةَ رُكْنٌ يَخْتَصُّ بِهِ الْإِسْلَامُ، فَحُكِمَ بِإِسْلَامِهِ بِهِ كَالشَّهَادَتَيْنِ. وَاحْتِمَالُ التَّقِيَّةِ وَالرِّيَاءِ، يَبْطُلُ بِالشَّهَادَتَيْنِ. وَسَوَاءٌ كَانَ أَصْلِيًّا أَوْ مُرْتَدًّا. وَأَمَّا سَائِرُ الْأَرْكَانِ، مِنْ الزَّكَاةِ وَالصِّيَامِ وَالْحَجِّ، فَلَا يُحْكَمُ بِإِسْلَامِهِ بِهِ، فَإِنَّ الْمُشْرِكِينَ كَانُوا يَحُجُّونَ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – حَتَّى مَنَعَهُمْ النَّبِيُّ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – فَقَالَ: «لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ.» وَالزَّكَاةُ

صَدَقَةٌ، وَهُمْ يَتَصَدَّقُونَ. وَقَدْ فَرَضَ عَلَى نَصَارَى بَنِي تَغْلِبَ مِنَ الزَّكَاةِ مِثْلَيْ مَا يُؤْخَذُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، وَلَمْ يَصِيرُوا بِذَلِكَ مُسْلِمِينَ، وَأَمَّا الصِّيَامُ فَلِكُلِّ أَهْلِ دِينٍ صِيَامٌ، وَلِأَنَّ الصِّيَامَ لَيْسَ بِفِعْلٍ، إِنَّمَا هُوَ إِمْسَاكٌ عَنْ أَفْعَالٍ مَخْصُوصَةٍ فِي وَقْتٍ مَخْصُوصٍ، وَقَدْ يَتَّفِقُ هَذَا مِنَ الْكَافِرِ، كَاتِّفَاقِهِ مِنَ الْمُسْلِمِ، وَلَا عِبْرَةَ بِنِيَّةِ الصِّيَامِ؛ لِأَنَّهَا أَمْرٌ بَاطِنٌ لَا عِلْمَ لَنَا بِهِ، بِخِلَافِ الصَّلَاةِ، فَإِنَّهَا أَفْعَالٌ تَتَمَيَّزُ عَنْ أَفْعَالِ الْكُفَّارِ، وَيَخْتَصُّ بِهَا أَهْلُ الْإِسْلَامِ، وَلَا يَثْبُتُ الْإِسْلَامُ حَتَّى يَأْتِيَ بِصَلَاةٍ يَتَمَيَّزُ بِهَا عَنْ صَلَاةِ الْكُفَّارِ، مِنْ اسْتِقْبَالِ قِبْلَتِنَا، وَالرُّكُوعِ، وَالسُّجُودِ، وَلَا يَحْصُلُ بِمُجَرَّدِ الْقِيَامِ؛ لِأَنَّهُمْ يَقُومُونَ فِي صَلَاتِهِمْ. وَلَا فَرْقَ بَيْنَ الْأَصْلِيِّ وَالْمُرْتَدِّ فِي هَذَا؛ لِأَنَّ مَا حَصَلَ بِهِ الْإِسْلَامُ فِي الْأَصْلِيِّ، حَصَلَ بِهِ فِي حَقِّ الْمُرْتَدِّ كَالشَّهَادَتَيْنِ. فَعَلَى هَذَا، لَوْ مَاتَ الْمُرْتَدُّ فَأَقَامَ وَرَثَتُهُ بَيِّنَةً أَنَّهُ صَلَّى بَعْدَ رِدَّتِهِ، حُكِمَ لَهُمْ بِالْمِيرَاثِ، إِلَّا أَنْ يَثْبُتَ أَنَّهُ ارْتَدَّ بَعْدَ صَلَاتِهِ أَوْ تَكُونَ رِدَّتُهُ بِجَحْدِ فَرِيضَةٍ، أَوْ كِتَابٍ، أَوْ نَبِيٍّ، أَوْ مَلَكٍ، أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ مِنَ الْبِدَعِ الَّتِي يَنْتَسِبُ أَهْلُهَا إِلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنَّهُ لَا يُحْكَمُ بِإِسْلَامِهِ بِصَلَاتِهِ؛ لِأَنَّهُ يَعْتَقِدُ وُجُوبَ الصَّلَاةِ، وَيَفْعَلُهَا مَعَ كُفْرِهِ.) (المغني: 9/22-23)

މާނައީ: "ކާފަރުވެރިޔާ ނަމާދުކޮށްފިނަމަ އޭނާ އިސްލާމްވެގެންވާކަމަށް ޙުކުމްކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ ދާރުލް ޙަރްބުގައި ނުވަތަ ދާރުލް އިސްލާމްގައިވިޔަސްމެއެވެ. ނުވަތަ ޖަމާޢަތުގައި ކުރިޔަސް ވަކިންކުރިޔަސްމެއެވެ. އަދި އައްޝާފިޢީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ ދާރުލް ޙަރްބުގައި ނަމާދުކޮށްފިނަމަ އޭނާ އިސްލާމްވެގެންވާކަމަށް ޙުކުމްކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާ (އެބަހީ: ކާފަރުވެރިޔާ) ދާރުލް އިސްލާމްގައި ނަމާދުކޮށްފިނަމަ އޭނާ އިސްލާމްވެގެންވާކަމަށް ޙުކުމް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެހެނީ ފަހަރުގައި އޭނާ ދެއްކުންތެރިކަމުގައި އެއީ (މުސްލިމުންގެ ލޯމައްޗަށް) އޮޅުވާލުމަށް ނަމާދުކުރިކަމުގެ ފުރުޞަތުހޯދަމީއެވެ!' އަހަރުމެންނަށް (ޙުއްޖަތަކީ): ދާރުލް ޙަރްބުގައި އިސްލާމްވުންކަމުގައި ވާކަމެއް ދާރުލް އިސްލާމްގައިވެސް އިސްލާމްވުންކަމުގައި ވާހުއްޓެވެ. އެއީ ޝާފިޢީމީގެ ދުލާހިމަ ވަކިއިންނެވެ. އަދި އޭނާ ނަމާދަކީ އިސްލާމްދީނުން ޚާއްޞަވެގެންވާ ޢަމަލަކަށްވީމައެވެ. ޝާފިޢީމީގެ ދަލީލުގައިވަނީ ނަމާދުކޮށްފުން އިސްލާމްކަމަށް ޙުކުމްކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ދެއްކުންތެރިކަމުގައި ބޭނުމީން އޮޅުވާލުމުގެ ފުރުޞަތު ޝާފިޢީމީގެ ދަލީލުގައިވަނީ ބާޠިލުކޮށްފައެވެ. އަސްލު ކާފަރުވެރިޔާއަށް ނުވަތަ މުރުތައްދުކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. ދީނުން ޢާއްމުވި ހުރިހާ އެހެނިހެން ޙުކުމްތަކާ ތަނަށް، އެކަންތަކުގެ ސަބަބުން އޭނާގެ އިސްލާމްކަމަށް ޙުކުމް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެހެނީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި މުޝްރިކުންވެސް ޙައްޖުކުރަމުން ދިޔައެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ ﷺ

އުޅުއިރު ހުންނަން އުޅެނީ މަނާކުރައްވައިފުމަށް ދަންނަވާށެވެ. އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'މިއަހަރަށްފަހު
މުޝްރިކަކު ހައްޖުވެގެން ނުވާނެއެވެ.' އަދި ޢުރިޔާނުވެ ޠަވާފުވެގެނެވެ. އުޅުއިރުވެސް ޠަވާފުކުރުމަށް
ދިޔައެވެ. އަދި ބަކުރު ތިއްބެވިގެ ނަބަވީއާއިންގެ ލިބައިން މުސްލިމުންނަށް ޢަލާމާތްތައް ޙައްޖުގެ ދުވަސް
ނުގެން ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބަކީ އުޅުއިރުވެސް މުސްލިމުންނާއިމުގައި ނުވިއެވެ. ދެންފަހު ރަސޫލު
ދަންނަވައި، ކޮންމެ ދިރިއުޅޭ އަހުލުވެރިންނަށްވެސް ޙުރުމަތްއެއްވެއެވެ. އަދި އެހެނީ ޙަރަމައި ބަލަހައްޓާނެއެވެ.
އެކަމަކު އެއީ ވަކި ހުއްޓަ ވަޤުތެއްގައި ވަކި ހުއްޓަ ކަންތައްކަމުން ދެކޮޅުގެންހުރުމެވެ. މުސްލިމުންގެ
ކިބައިން މިކަން ދިމާވެފައިވާނަމަ ކާފިރުންގެ ކިބައިން ނިކުމެގެން (ޢައިލާ) ދިމާވެދާނެއެވެ. އަދި ޙަރަމުގެ
ނިޢުމަތްތަކުން ބުރަވެވޭނެއެވެ. އެހެނީ އެއީ އަހުލުވެރިންނާ މަސްލަހަތު، އެކަމުގެ ޙުއްޖަތު ކަނޑައެޅެވޭ. ސަރާދާއި
ޒިޔާރަތްވެ. އެއީ ފަހު ކާފަރުންގެ އަހަމިޔަތެއް ވަކިވެ ޤައުމަށްވެއްޖެނަމަ އަހަމިޔަތުކަމުން ވާނެތެވެ. އެއީ
އަހަރެއްގެ ޤުރުބާނީ އިސްލާމީޤާނޫނުގެ ހޯދުމުގެ ސައްތަހުންނަތޭ، ކަމަކަށްވާނެތެވެ. އަދި ހަމައެކަނި
ޤާނޫނުގައި ކަފަރަކާއި ކާފަރުންގެ ކިބައިން ބޭރުވުމުގެ މައްސަލަ ޤާނޫނުގައިވެސް ޤާނޫނުގައި
ހުރިއެވެ. މިކަމުގައި އަސްލު ކާފަރުކަމާއި މުސްލިމްކަމާއި ދެމެދު ފަރަޤު ނުވެއެވެ. އެހެނީ އަސްލު
ކާފަރުންގެ ބަޔަކު އިސްލާމްކަމަށް ކަނޑައެޅުމުގެ ޙުކުމް، މުސްލިމުންގެ ބައިތުލްމާލުގެ ކަނޑައެޅުމެވެ.
އެއީ ޝަރުޢީގޮތުން ފަރަޟުވެ ފަރަޟުކުރެއްވިއެވެ. މިކަމުގެ މަސްލަޙަތު މުސްލިމުންނަށް ފުއްދައިދޭ، ދީން ޙައްޤު
ވަރަށްބޮޑު، ޙައްޤު މުސްލިމުންގެ ފަރަޟުގައި ޤާނޫނީ ކަމަށް ހަމަޖެހިގެން އިސްލާމްދީނުގެ ޤާނޫނުގެ
ބަލަހައްޓާ ޤާނޫނުން ފަރަޟު މުސްލިމުންގެ ޤާނޫނު ހުރިހާ ކަމެއްގައި. އެއީ ހައްޤު ޤާނޫނީ ޤަވާޢިދު ފަރަޟުވާނެއެވެ.
ޝަރީޢަތުގައި އަހަރެން ހަމަޖެހިގެން ފަރުވާ ހައްޤު މުސްލިމުންގެ ހައްޤު ތިބިހާ ބަޔަކު ހައްޤު
ވަކިވެގެންދާނެތީ އިސްލާމްދީން ފުރިހަމަވި މަސައްކަތް ކުރުމަށް ބޭނުންވާ ބަޔަކު ހައްޤުވެސް ފަރުވާ ތިބިހާ
ނިސްބަތްވެގެން ބިޔަ (ކާފިރު) ޙިމާޔަތްކުރުމަށް ފަރަޟުއަދާކުރުމަށެވެ. ވީމާ ހަމަކަށަވަރުން
ވެސް ޤާނޫނީގޮތުން އިސްލާމީ ޙުކުމްތަކުގެ ފުރިހަމަކަން ފާޅުކޮށްދެއެވެ. އެހެނީ ޙައްޤު ޤާނޫނު
ވާޖިބުވެގެންވާ ހިނގާ ޤާނޫނުތަކެވެ. އަދި ޙައްޤުގެ ކަނޑައެޅުއްވާ އަދާކުރައްވާށެވެ..."

ވީމާ އަންނަ ކަނޑައެޅުން ނުވަތަ މުސްލިމުންގެ ކުރަން ކިބައިން ޤާނޫނު ހުރިހާ އިސްލާމްގައި
ޤާނޫނުގެ ހައްޤު ފަރަޟު ކުރަން ޤާނޫނީ މިފަދައިން ބަލަހައްޓާ ޤާނޫނު ބައިތުލްމާލް ވަރަށް ޙައްޤު،
ދެންފަހު އިމާމުގެ ބަޔަކު ޤާނޫނުގައި ބަޔާންކޮށްދޭ، އަދި އެއްބަސް މުސްލިމުންނަށް ޤާނޫނު ކިބައިން ވަކިވާ
މިސާލަކީ ޢިމާރާތް ޤާނޫނުގެ ބަސް ފަރަޟު ހުރިހާ ޤާނޫނުތަކުގެ އިސްލާމީ ބަޔަކުގެ

ދާއަރުޖާވެގެންވެއެވެ. އަދި އިސްވެދިޔަ ފަދައިން ދީނުގެ ޝަރީޢަތަށް އިންކާރުކޮށް ފުރައްސާރަކުރުންފަދަ ކަމަކަށް އޭނާ މުރުތައްދުވެގެންވާކަމަށް ތާބިތުވެގެން ނުވާހާހިނދަކުއެވެ. އެހެންކަމަށްވާނަމަ ޒާހިރު ކުރުމުގައި ހާޟިރު އެނގޭ މިޒާޖުގެ ފަރާތްތަކުގައި ދުވި ނަމާދު ނުކުރާހިނދަކަށް ބުނާ ބަހުގެ ބާޠިލުކަން ބަޔާންވެގެންދެއެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (وَمِنْ أُصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ أَنَّهُمْ يُصَلُّونَ الْجُمَعَ وَالْأَعْيَادَ وَالْجَمَاعَاتِ لَا يَدَعُونَ الْجُمُعَةَ وَالْجَمَاعَةَ كَمَا فَعَلَ أَهْلُ الْبِدَعِ مِنْ الرَّافِضَةِ وَغَيْرِهِمْ فَإِنْ كَانَ الْإِمَامُ مَسْتُورًا لَمْ يَظْهَرْ مِنْهُ بِدْعَةٌ وَلَا فُجُورٌ صَلَّى خَلْفَهُ الْجُمُعَةَ وَالْجَمَاعَةَ بِاتِّفَاقِ الْأَئِمَّةِ الْأَرْبَعَةِ وَغَيْرِهِمْ مِنْ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَلَمْ يَقُلْ أَحَدٌ مِنْ الْأَئِمَّةِ إنَّهُ لَا تَجُوزُ الصَّلَاةُ إلَّا خَلْفَ مَنْ عُلِمَ بَاطِنُ أَمْرِهِ بَلْ مَا زَالَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ بَعْدِ نَبِيِّهِمْ يُصَلُّونَ خَلْفَ الْمُسْلِمِ الْمَسْتُورِ وَلَكِنْ إذَا ظَهَرَ مِنْ الْمُصَلِّي بِدْعَةٌ أَوْ فُجُورٌ وَأَمْكَنَ الصَّلَاةُ خَلْفَ مَنْ يُعْلَمُ أَنَّهُ مُبْتَدِعٌ أَوْ فَاسِقٌ مَعَ إمْكَانِ الصَّلَاةِ خَلْفَ غَيْرِهِ فَأَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ يُصَحِّحُونَ صَلَاةَ الْمَأْمُومِ .... وَأَمَّا إذَا لَمْ يُمْكِنْ الصَّلَاةُ إلَّا خَلْفَ الْمُبْتَدِعِ أَوْ الْفَاجِرِ كَالْجُمُعَةِ الَّتِي إمَامُهَا مُبْتَدِعٌ أَوْ فَاجِرٌ وَلَيْسَ هُنَاكَ جُمُعَةٌ أُخْرَى فَهَذِهِ تُصَلَّى خَلْفَ الْمُبْتَدِعِ وَالْفَاجِرِ عِنْدَ عَامَّةِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ. وَهَذَا مَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ وَأَبِي حَنِيفَةَ وَأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ وَغَيْرِهِمْ مِنْ أَئِمَّةِ أَهْلِ السُّنَّةِ بِلَا خِلَافٍ عِنْدَهُمْ. وَكَانَ بَعْضُ النَّاسِ إذَا كَثُرَتْ الْأَهْوَاءُ يُحِبُّ أَنْ لَا يُصَلِّيَ إلَّا خَلْفَ مَنْ يَعْرِفُهُ عَلَى سَبِيلِ الِاسْتِحْبَابِ كَمَا نُقِلَ ذَلِكَ عَنْ أَحْمَدَ أَنَّهُ ذَكَرَ ذَلِكَ لِمَنْ سَأَلَهُ. وَلَمْ يَقُلْ أَحْمَدُ إنَّهُ لَا تَصِحُّ إلَّا خَلْفَ مَنْ أَعْرِفُ حَالَهُ... فَالصَّلَاةُ خَلْفَ الْمَسْتُورِ جَائِزَةٌ بِاتِّفَاقِ عُلَمَاءِ الْمُسْلِمِينَ وَمَنْ قَالَ إنَّ الصَّلَاةَ مُحَرَّمَةٌ أَوْ بَاطِلَةٌ خَلْفَ مَنْ لَا يُعْرَفُ حَالُهُ فَقَدْ خَالَفَ إجْمَاعَ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ.) (مجموع الفتاوى: 3/280-281)

މާނައީ: "އަދި އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އަސްލުތަކުގެ ތެރޭގައި: އެބައިމީހުން ހުކުރުނަމާދާއި ޢީދުނަމާދާއި އަދި (ޖަމާޢަތް ޖަމާޢަތުން) ޖަމާޢަތުގައި ކުރެއެވެ. އަދި ރާފިޟީންނާއި އަދި އެނޫންވެސް ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިން ކަންތައްކުރިފަދައިން އެބައިމީހުން ހުކުރުނަމާދާއި ޖަމާޢަތް ދޫކޮށްނުލައެވެ. ފަހެ އިމާމުގެ ހާލަތު ފޮރުވިގެންވާނަމަ، އަދި އޭނާގެ ކިބައިން ބިދުޢައެއް އަދި ނުބައިކަމެއް ފާޅުވެގެންނުވާނަމަ ހަތަރު އިމާމުންނާއި އަދި އެނޫންވެސް މުސްލިމުންގެ އިމާމުންގެ އިއްތިފާޤުން އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުން ހުއްދަވެއެވެ. އަދި އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކު، ޢަޤީދާގެ ބާޠިނުގޮތް އެނގޭ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ފިޔަވައި ނަމާދުކުރުމަކީ ހުއްދަނުވާނޭކަމަށް ވިދާޅުވެފައެއްނުވެއެވެ. އަދި

ކިޔުއްވަ، މުސްލިމުންގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަވަހާރަވިއްސުރެ، އެމީހުންގެ ހުރިހާ ފިރުޢަވްނުންނާ މީހުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމުގައި މުސްލިމުން ދުރުވިއްޖެވެ. އެހެނެއްކަމަކު (އިމާމުގެ) ކިބައިން ބިދުޢައެއް ނުވަތަ ފާޙިޝްކަމެއް ފާޅުވެއްޖެނަމަ، އަދި އެމީހަކީ ބިދުޢަވެރިއެއް ނުވަތަ ފާސިޤެއްކަމުގައި އެނގިގެންވާ މީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުވާނީ ގޮތެވެ (ނަމާދުކޮށްދިނުމަކީ)، އަދި އެކަން މީހާއާ (އެބަހީ: ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްގެ ފަހަތުގައި) ނަމާދުކުރުވާނެކަމާ ވެގެންވާނަމަ ފަހު މިނަ އިޢާދުކުރުން މައުމޫމުގެ ނަމާދު ބާޠިލުކަމަށްވާތީވެ...ދެންފަހު -ބިދުޢަވެރިއެއް ނުވަތަ ފާޖިރަކު އިމާމަކަށްހުންނަ ހުކުރުނަމާދުފަދަ ނަމާދުތަކުގައި އަދި އީދުން ބަސްއެއްގައި ހުކުރުނަމާދު ނުކުރުވާނަމަ- ބިދުޢަވެރިއެއް ނުވަތަ ފާޖިރެއްގެ ފަހަތުގައި ދީނީ ނަމާދުކުރުވާނަމަ، ފަހެ އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ ޢުލަމާއުންގެ ކައިރީގައި ބިދުޢަވެރިޔާއާއި ފާޖިރުމީހާގެ ފަހަތުގައި މިނަމާދުކުރުވާނުއެވެ. އަދި މިއީ ޝާފިޢީއާއި އަބޫ ޙަނީފާއާއި އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލާއި އަދި އެހެނިހެން އަހުލުއްސުންނާގެ އިމާމުންގެ މަޛްހަބެވެ. އެކަމުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއްނުވެއެވެ. އަދި ހާފިޒުއިބްނު ޙަޖަރު އަހުލުވެރިން ވިސްނަވާލައިފިނަމަ އެމީހުންގެ (ހުރިހާ) އެނގިގެންވާމީހުންގެ ފަހަތުގައި ދީނީ ނަމާދު ނުކުރުވަމުން ބާއްވާ މިސްކިތަކުން ނުބައިކަމެއް. އެއީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ގޮތްނޫނެވެ. އެއީ އިމާމު އަޙްމަދުގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ ފަދައިންނެވެ. އެކަމަކު ސުލްޠާނާއި ވިޔަސް މިހާރު އެހެން ވިޔަސް....ފަހެ އެމީހުންގެ ހުރިހާ ފިރުޢަވްނުންނާ މީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުން މުސްލިމުންގެ އިޖްމާޢުވެގެން ރުހިވެގެންވެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ހުރިހާ ފަހަތުގައި އެނގިގެންވާ ދީނީ ނަމާދުކުރުން ބަރާބަރުވެގެންވާކަމަށް ނުވަތަ ބާޠިލުވެގެންވާކަމަށް މިހާ ފަދަ އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އިޖްމާޢާއި ޚިލާފުވެއްޖެއެވެ..."

ދެންފަހު ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތަކަށް ބަލާލައިފިނަމަ އެބޭކަލުންނަކީ ޖަމާޢަތް ދޫކޮށްލުމާއިމެދު އަދި ހުއްޖަތަކަށް ހުކުރުނަމާދު ދޫކޮށްލުމާއިމެދު ހަރުކަށިކޮށް ވަޢީދުދެއްވާފައެވެ. އެޒަމާނުގެ އެބޭކަލުންގެ ޖަމާޢަތުގައި ހުކުރު ކުރުވާމީހުން ދީނީ ރަނގަޅު ރަސްމީ ބޮޑު މިސްކިތްތަކުގައި އަދި ވެރިޔާ ނުވަތަ ވެރިޔާ ކަނޑައަޅާ މީހުންގެ ފަރާތުގައެވެ. އެއްބަސްވުމެއްގައި އެމީހާ މިސްކިތްތަކުގައި ހުކުރު ނަމާދުކުރުވައެވެ. އެހެންކަމުން ހަމައެކަނި ހުކުރު ކުރުވާ މިސްކިތުގައި އެޖަމާޢަތުގައި ހުކުރު ދޫކޮށްލުމަކީ ހުކުރު ނަމާދު ގެއްލުމެވެ. އެހެންކަމުން ހުކުރުނަމާދުގެ އިމާމަކީ ކުޑަ ބަޔަކު ފާސިޤެއްކަމުގައި ވިޔަސް އޭނާގެ ފަހަތުން ނަމާދަށް އަރުވާ ދެން ފަހުން އިޢާދަކުރައްވައެވެ. މިއީ ކުރިން

ބަޔާންކުރުމުންފަދައިން ޖަހުމީ ޚަވާރިޖުންނާ، ނުވަތަ އެހެނިހެން ކުފުރު ރާފިޟުންނާ މުރްޖިއުންނާ.
އެހެންނަމަވެސް ކުފުރުގެ ބިދުޢަތުގެ ޢަޤީދާއެއްކަމަށް ޚަވާރިޖުންނާ މިފަދަ ފަރާތްތަކުގެ ކަސްތަމައް ކުރުއްޖެ
ދޮށެވެ.

ދެންފަހަރު ކުފުރުގެ އަމަލު އެމީހުންގެ ކިބައިން ފާޅުވާ ބިދުޢަތްތަކާއި މިކަމުގެ ފަހަތުގައި ހަމަހަކަ ހުކުރު ނަމާދުކުރެވޭނެ، އަހުލުވެރިން އޭނާގެ ފަހަތުގައި ޖަމާޢަތުން ނަމާދުކުރުމާއި ހުކުރު ނަމާދު އެހެން ބަޔަކު ނުކުރަންވީތޯއެވެ؟ ނުވަތަ އޭނާގެ ފަހަތުގައި އެކަނި ދެން ފަހަރު އަނެއްކާވެސް އިޢާދަކުރަންވީތޯއެވެ؟ މިކަމާއިމެދު ބަހައި އަޤީދާއައި ގޮތަކާ ދެއްކުމެއް ބަޔާންކޮށްލާނަމެވެ. وبالله التوفيق:

އެގޮތުން ފުޤަހާއިން ބުނަމެވެ. ޖުމުޢާއާއި ޚުތުބާ ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ނުކުރުވުން ވާނަމައި އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ބަލައިގަނެވޭނެކަމަށް ސަލަފުންގެ އެކަން ބަސްފުޅުތައް
އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ ޖާމިޢު މަސްޖިދު އަށްވުރެ ދުރުގައި ބުއްދިވެރި ހުކުރުވެފައި ނުވެއެވެ. އެކަމަކު
އެބަސްފުޅުތައް ވިދާޅުވި ސަލަފުންގެ އަރިހުން ވަކި ފާޑެއް ދެކޭކަމެއްގައި އަދި ވަކި ޚިލާފަކަށްވެސް
ނަމާދުކުރުމަކަށް އައިސްފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެބަސްފުޅުތަކާއި މިބަސްފުޅުތަކާއި ދެމެދު އެއްގޮތްވުމެއް
ޖަމާޢަތުކުރުން ހުއްޓަސް ޖަމާޢަތްކުރުން އަދިގޮތެއްގެ ބަސްފުޅެވެ. ދެންފަހަރު އަސާސުގައި ހުރި ބައެއް
ބަސްފުޅުތަކަށް ބަލާއިރު:

ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރި ހާކިމުންނާއި މީހުން އެމީހުން ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި ބެހޭގޮތުން އިމާމް މާލިކު
رَحِمَهُ اللهُ އަށް ސުވާލުކުރެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: (لاَ أَرَى أَنْ يُصَلَّ خَلْفَهُم. قِيْلَ: فَالجُمُعَةَ؟ قَالَ: إِنَّ الجُمُعَةَ فَرِيْضَةٌ، وَقَدْ يُذْكَرُ عَنِ الرَّجُلِ الشَّيْءُ وَلَيْسَ هُوَ عَلَيْهِ. فَقِيْلَ لَهُ: أَرَأَيتَ إِنِ اسْتَيْقَنْتُ، أَوْ بَلَّغَنِي مَنْ أَثِقُ بِهِ، أَلَيْسَ لاَ أُصَلِّي الجُمُعَةَ خَلْفَهُ؟ قَالَ: إِنِ اسْتَيْقَنْتَ. كَأَنَّهُ يَقُوْلُ: إِنْ لَمْ يَسْتَيقِنْ ذَلِكَ، فَهُوَ فِي سَعَةٍ مِنَ الصَّلاَةِ خَلْفَهُ) (سير أعلام النبلاء: 162/7)

މާނައީ: "އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމަކީ އަހުރެން ނުދެކެމެވެ.' ދެންނެވުނެވެ: 'ހުކުރު ނަމާދު ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހުކުރަކީ ފަރުޟެއް ކަމެކެވެ. އަދި ފަހަރެއްގައި މީހާގެ ކިބައިން ފާޅުވާކަމެއް ދެކިދާ (ބަލާކުރުވައިފި) އޭނާ އަމަލުގެ ހަމައެކަނި ނުކުތުމަށެވެ!'
އެކަމުގެ ޒާތަށް ދެންނެވުނެވެ: 'އަހުރެންނަށް ޔަޤީންވެއްޖެނަމަ ނުވަތަ އަހުރެން އިތުބާރުކުރާ މީހެއްގެ ކިބައިން އެކަން އަޑުއިވިއްޖެނަމަ އޭނާގެ ފަހަތުގައި ހުކުރު ނަމާދު ނުކުރަންވީތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: **'ޔަޤީންވެއްޖެނަމައެވެ'** އެކަމުގެ މާނައަކީ

ވިދާޅުވި: "އޭނާއަށް އެކަށީގެން ޔަޤީންކޮށްފިނަމަ އެމީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ތަނަވަސްވެގެންވެއެވެ.'

މިބަސްފުޅުން އެނގިގެންދަނީ ޝައްކުކުރުމުން އަދި ޔަޤީންކުރާ ހިނދަކު އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރެވޭނެކަމެވެ. އަދި ވާހަކައެއް ދުރުވިނަމަވެސް އެކަން ޔަޤީންކުރުމުގެއްޔާ ދުރުވި އެމީހާގެ ފަހަތުން އުޅުން ދުރުކުރުން ނަމާދުކުރުން ބައްޔަށްވެސްވެއެވެ. ދުނިޔޭގެ މިބަސްފުޅުން ޖަމާޢަތް އެކުލެވޭތަން ދުރާލާކުރުމުގައި ގޮވައި އެކަށި ނަމާދުކުރުން ދުރުކުރާކަމެވެ. އެހެން އެކަން ޖަމާޢަތްތަކާއި މިސްކިތްތަކުގެ ހުރުމަތެވެ.

އަދިވެސް އިބްނުލް ޤާސިމް رحمه الله ގެ ކިބައިން ނަމާދުކުރުމާއި ބެހޭގޮތުން އިމާމް މާލިކު رحمه الله ގާއި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنْ اسْتَيْقَنْتَ أَنَّهُ قَدَرِيٌّ فَلَا تُصَلِّ خَلْفَهُ، قَالَ: قُلْتُ: وَلَا الْجُمُعَةَ؟ قَالَ: وَلَا الْجُمُعَةَ إِنْ اسْتَيْقَنْتَ، قَالَ: وَأَرَى إِنْ كُنْتَ تَتَّقِيهِ وَتَخَافُهُ عَلَى نَفْسِكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَهُ وَتُعِيدَهَا ظُهْرًا.) (المدونة: 1/177)

ގޮތަކީ: "މިބައިން އޭނާގެ ފަދައިން ޔަޤީންވެއްޖެނަމަ ވެސް އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ކުރުނުކުރާށެވެ.' އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ: 'ހުކުރު ނަމާދުވެސްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހުކުރު ނަމާދުވެސްމެއެވެ. އޭގެ މިބައިން ޔަޤީންވެއްޖެނަމައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަދި އަހުރެން ދެކެނީ މިބާ އޭނާ ދެކޮ ބިރުގަންނަ، އަދި މިބާގެ ނަފްސަށް ގެއްލުމެއް ބިރުވާނަމަ އޭނާއާއި އެކުގައި ނަމާދުކޮށް ދެން ފަހުން ޒުހުރު ނަމާދު އިޢާދަކުރުމަށެވެ."

މިބަސްފުޅުން ދަނެވޭ އޭނާގެ ބިދުޢަ އަނިޔާއެއް ބިދުޢަތްތެރިއެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ކުރުން އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުނުކުރުމަށް. މިފަދައިން ކުރުމަށް ފުރުޞަތު ލިބޭނެގޮތް ބިދުޢަތްތެރިން ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރަން ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި އިޢާދަކުރުމެވެ. ބަލައިލުމުގައި އެކިކަހަލަ މިއީ ހުކުރުނަމާދުގައި ވެސް ހަމަ ކަމެވެ. އަދި ކޮންމެ ބިދުޢަތްތެރިއެއްގެ ފަހަތުގައި ވެސް ފަހަތުން ނަމާދުކުރުމަށް އެކަން އެމީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ކުރުވާއިރު ބިދުޢަތްތެރިއެއްގެ ކުރިމަތީގައި އަދި ބިރުވެރިކަމެއް ލިބޭނަމަ ދެން އެހެންނަމަވެސް ނަމާދު ބާޠިލް ނުވާނެއެވެ.

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (لَا يُصَلِّ خَلْفَ مُرْجِئٍ وَلَا رَافِضِيٍّ، وَلَا فَاسِقٍ، إِلَّا أَنْ يَخَافَهُمْ فَيُصَلِّيَ، ثُمَّ يُعِيدَ.) (المغني: 2/137)

މާނައީ: "މުރުޖީއަށް އަދި ރާފިޟީއަށް އަދި ޖަހުމީއަކު ފަހަތުގައިވެސް ނަމާދު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަކީ ބިދުޢަތަށްގޮވާ މީހުންނެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކޮށްފިނަމަ ދެން އިޢާދަކުރަނީއެވެ."

އަދި ބައެއް ރިވާޔަތްތަކުގައި އޭނާގެ ބިދުޢައަށް ގޮވާ މީހެއްކަމުގައިވާނަމަ ނަމާދު ނުކުރުމަށް އެކަލޭގެފާނު ގޮވާލައްވާ ހަމައެކަނި ނަމަ ނަމާދުކުރުމަށް އަމުރުކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ: (وَهَكَذَا أَهْلُ الْبِدَعِ كُلُّهُمْ؟ قَالَ: لَا، إِنَّ مِنْهُمْ مَنْ يَسْكُتُ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَقِفُ وَلَا يَتَكَلَّمُ. وَقَالَ: لَا تُصَلِّ خَلْفَ أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ، إِذَا كَانَ دَاعِيَةً إِلَى هَوَاهُ...وَقَالَ: لَا تُصَلِّ خَلْفَ الْمُرْجِئِ إِذَا كَانَ دَاعِيَةً..) (المغني: 2/137)

މާނައީ: "ހުރިހާ ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންނާއި ދެކޮޅުވެސް މިގޮތަށްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ހަނުހުރެނި މީހުންވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ވާހަކަނުދައްކާ ހުއްޓިހުރެނި މީހުންވެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިންގެ އެއްވެސް މީހެއް ފަހަތުގައި -އޭނާގެ ހަވާނަފްސަށް ގޮވާލާމީހެއްކަމުގައިވާނަމަ- ނަމާދު ނުކުރާށެވެ....އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދާޢީއެއްކަމުގައި (ގޮވާލާމީހެއްކަމުގައިވާނަމަ) މުރުޖީ ފަހަތުގައި ނަމާދު ނުކުރާށެވެ."

މިއީވެސް ކުރިން ބަޔާންކުރެވުނު ފަދައިން މުޖުތަހިދުންގެ ޢާއްމު ޚިލާފު ބަޔާންވެގެންވާ ބަސްކޮޅުތަކެވެ. އެއީ ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިން ފިތުނައިގައި މީހުން އެހެން ނަމާދުކުރުމުގެ ޙުކުމާބެހޭ ތަފާތުވެގެން އޮތީމައެވެ. އެހެންކަމުގައިވިޔަސް އަސްލު މިއޮތީ ފަހަތުގައި ނަމާދު ޞައްޙަވާކަމެވެ.

ދެންފަހެ އިމާމު ޙާރިޘާއި މިފަދަ މިބަސްކޮޅުތަކުގެ މުރާދަކީ ބިދުޢީންނަށް ޞައްޙަތޯ ކުރިމަތިވުމުގައި ނަމާދުކުރުމަށް ހުއްދަވާނެތޯއެވެ؟ ނުވަތަ އެހެން ޞައްޙައިތޯއެވެ؟ ކޮބައިތަ މަސްއޫލުކަމާއި ޙުކުމް ހުއްދަވާނެތޯއެވެ؟ މިކަމުގައި އަހުލުސުންނަތުގެ އެހެން ބަސްކޮޅުތައް ޞައްޙަ ކަމުގެ ދަލީލު އިޖުމާޢު ސާބިތުވެގެންވެއެވެ.

ހުކުމު ނަމާދު އިމާމުވެ ޞައްޙަވުން ކުރަމުން އަދި ދަލީލެއް އަޙްމަދު ރަޙިމަހުﷲ އިމާމު އަޙްމަދުގެ ހުކުމަށް ދާއިމުގައި ސާބިތުކުރެއްވުން އިމާމު އަޙްމަދު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَنَا أُعِيدُ، وَمَتَى مَا صَلَّيْتَ

خَلْفَ أَحَدٍ مِمَّنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَأَعِدْ، قُلْتُ: وَبِعَرَفَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ.) (مسائل الإمام أحمد رواية أبي داود: 64/1)

މާނައީ: "އަހުރެން އިޢާދަކުރަނީއެވެ. އަދި ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނާ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ތިބާ ނަމާދުކޮށްފިނަމަ އިޢާދަކުރާށެވެ! އަހުރެން ދަންނަވާލީމެވެ: 'ޢަރަފާތުގައިވެސްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ.'"

މިރިވާޔަތުގައި އެވަނީ [illegible] ނަމާދު ޤަބޫލުވާނެ ފަހަތުގައިވިޔަސް ކުރައްވާކަމަށާއި، އަދި އިޢާދަކުރައްވާކަމަށެވެ. އަދި ޢަރަފާތުގައިވެސް އެފަދައިންކަމަށެވެ.

އިމާމް އަޙްމަދު ﵀ އާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ: (هل مِنْ إمامٍ تترك الجمعة معه؟ قال: لا، لا تترك الجمعة لشيءٍ.) (مسائل الكوسج: 506/1)

މާނައީ: "އެއިމާމަކާއި އެކީ ޖުމުޢާނަމާދުކުރުން ދޫކޮށްލެވޭނެ އިމާމެއްވޭތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. އެއްވެސް ކަމަކަށްޓަކައި ޖުމުޢާނަމާދު ދޫކޮށްނުލެވޭނެއެވެ."

އަދިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ قَالَ ذَلِكَ الْقَوْلَ لَا يُصَلَّى خَلْفَهُ الْجُمُعَةَ وَلَا غَيْرَهَا: إِلَّا أَنَّا لَا نَدَعُ إِتْيَانَهَا فَإِنْ صَلَّى رَجُلٌ أَعَادَ الصَّلَاةَ.) (السنة: 103/1)

މާނައީ: "އެފަދައިން ބުނުއި މީހާ (އެބަހީ: ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނުއިމީހާ)، ފަހެ އޭނާގެ ފަހަތުގައި ޖުމުޢާނަމާދު އަދި އެހެންނަމާދެއްވެސް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަހަރުމެން އެދިޔުން ފަހަރަކު ނަމާދަކަށް އެއްކޮށް ދޫކޮށްނުލަމުއެވެ. ދެންފަހެ (ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނާ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި) ނަމާދުކޮށްފިނަމަ އެމީހަކު ނަމާދު އިޢާދަކުރަނީއެވެ."

އަދިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَا يُصَلَّى خَلفَ الْجَهْمِيِّ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْجُمُعَةُ، فَإِذَا صَلَّيْتَ الْجُمُعَةَ خَلْفَهُ فَأَعِدِ الصَّلَاةَ» (شرح مذاهب أهل السنة:29/1)

މާނައީ: "ޖަހުމީގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ނުކުރެވޭނެއެވެ. ޖުމުޢާނަމާދު ފިޔަވައިއެވެ. ފަހެ ތިބާ އޭނާގެ ފަހަތުގައި ޖުމުޢާ ނަމާދުކޮށްފިނަމަ ނަމާދު އިޢާދަކުރާށެވެ."

ފަހު ސަލަފުންގެ އިމާމު އަޙްމަދު އަސްލުގައި ފިޤުހުގެ ބުނެއް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެއީ ޢަޤީދާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ނުކުރެވޭނެކަމެވެ. ދީން އިސްލާހުކުރައްވާ ވިދާޅުވުމުގައި އެވަނީ ހުކުރު ނަމާދު ފިޔަވައެވެ.

ޙަރްބު އަލްކަރްމާނީ ﵀ އަޙްމަދު އިސްޙާޤު އަލްޙަންޡަލީ ﵀ އާއި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: (فَمَا تَرَى فِي الصَّلَاةِ خَلْفَ مَنْ يَسُبُّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ؟ قَالَ: أَلَسْتَ تَجِدُ غَيْرَهُمْ؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: لَا تُصَلِّ خَلْفَهُمْ.) (شرح أصول الاعتقاد: 2813)

މާނައީ: "އަބޫބަކުރާއި ޢުމަރަށް ކަނޑާ މީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއިމެދު ކަލޭ ދެކެނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެން ބައެއް މީހުން ނުފެނެނީތޯއެވެ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ފެނެއެވެ. (ފެނެއެވެ.)' ވިދާޅުވިއެވެ: '(އެހެންވީއިރާ) އެބައިމީހުން ފަހަތުގައި މީހާ ނަމާދު ނުކުރާށެވެ."

އެކަމާގުޅޭގޮތުން އެވަނީ އެހެން ބައެއް ފެންނާ ސަލަފުންގެ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން ގޮސްގައި އިހުސާނުގެން ނިކަން، ނަމާދު އެމީހެއްގެ ފަހަތުގައި ބަޔާންވާން ޢަމަލުކުރެއް ހުރިހާ އުޅެން ޖެހޭކަން އެނގެއެވެ.

ސުފްޔާނުއް ޘައުރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (يَا شُعَيْبُ لَا يَنْفَعُكَ مَا كَتَبْت لك حَتَّى تَرَى الصَّلَاةَ خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ....قَالَ شُعَيْبٌ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ: «الصَّلَاةُ كُلُّهَا؟» قَالَ: " لَا، وَلَكِنْ صَلَاةُ الْجُمُعَةِ وَالْعِيدَيْنِ، صَلِّ خَلْفَ مَنْ أَدْرَكْتَ، وَأَمَّا سَائِرُ ذَلِكَ فَأَنْتَ مُخَيَّرٌ، لَا تُصَلِّ إِلَّا خَلْفَ مَنْ تَثِقُ بِهِ، وَتَعْلَمُ أَنَّهُ مِنَ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ...) (شرح أصول الاعتقاد: 170/1)

މާނައީ: "އޭ ޝުޢައިބެވެ! ކޮންމެ ހެޔޮ އަދި ފާޖިރު މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުންވާނެކަން މީހާ ދެކިއްޖައުމަކުން ތިންފުށް އަހުރެން މީހާގެ ފާޚިރާއިމީހުންގެ (އަޚްލާޤު ތަސްބީޙުކަން) މީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމަކީ ހުރިހާ ނަމާދެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ހުކުރުނަމާދާއި ދެޢީދު ނަމާދެވެ. މީހާގެ އެމީހެއްގެ ފަހަތުގައި އެނގޭ ކޮންމެ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި އެނަމާދުތައް ކުރާށެވެ. ދެންފަހެ ބާކީ ނަމާދުތައް ދަންނަހެ، މީހާއަށްވެސް އެކަމުގައި އިޚްތިޔާރު ދެވިގެންވެއެވެ. އެއީ މީހާ އެމީހަކަށް އިތުބާރުކުރާ، އަދި އަހުލުއްސުންނަ ވަލްޖަމާޢަތުގެ މީހެއްކަން ދަންނަ މީހާގެ ފަހަތުގައި މެނުވީ ނުކުރާށެވެ!.(އެބަހީ އެފަދައިން ޢަމަލުކުރަން ދެމުނީމުސް އިޚްތިޔާރުދޭވެގެންވެއެވެ)..."

މިރިވާޔަތްތަކުން ދޭހަވަނީ ސުންނަތުގެ އަޤީދާގެ މީހުންކަން އިނގިގެންވާ މީހެއް ހުރިހާލު އެފަދަމީހުންގެ ފަހަތުގައި ޖުމްޢާ ފަރުޟު ފަސްނަމާދު ނުކުރުމާއި، އެމީހުންގެ ފަހަތުން އުޅުން ކޮންމެ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި (އެބަހީ: ބަޔަކު އިނގިގެންވާ މީހާގެ ފަހަތުގައި) ކުރުމުގެ އިޖްތިހާދު ފަރުޟު ފަސްނަމާދުގައި ބިދުޢަތްތެރިޔާ ބޭނުންކޮށްގެން ފަރުޟު ނަމާދު ކުރުމުގެ އިޖްތިހާދުއަޅާކަން ވިދާޅުވެފައެވެ.

އިބްނު ވައްޟާޙް رحمه الله، ޙާރިޘް ބިން މިސްކީން رحمه الله އާއި ސުވާލުކުރުއްވިއެވެ: (هَلْ نَدَعُ اَلصَّلَاةَ خَلْفَ أَهْلِ اَلْبِدَعِ؟ فَقَالَ: أَمَّا اَلْجُمُعَةُ خَاصَّةً فَلَا، وَأَمَّا غَيْرُهَا مِنْ اَلصَّلَاةِ فَنَعَمْ.) (أصول السنة لابن أبي زمنين:284/1)

މާނައީ: "ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުން އަހަރުމެން ދޫކޮށްލަންވީހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: **'ޖުމުޢަނަމާދު ޚާއްޞަކޮށް ދޫކޮށްނުލާނެ ފަހެ ދޫކޮށްނުލެވޭނެއެވެ.** އެހެން ނަމާދުތައް ދޫކޮށްލަން، އާނއެކެވެ."

ކޮންމެ ހެޔޮ އަދި ފާޖިރު މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށްވާ އަޘަރުގައި ބޭކަލުން އިބްނު ވައްޟާޙް رحمه الله، ސަޙްނޫނު ބިން ސަޢީދު رحمه الله އާއި ސުވާލުކުރުއްވިއެވެ. އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: (اَلْجُمُعَةُ خَاصَّةً، قُلْتُ: وَإِنْ كَانَ اَلْإِمَامُ صَاحِبَ بِدْعَةٍ؟ قَالَ نَعَمْ، وَإِنْ كَانَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ; لِأَنَّ اَلْجُمُعَةَ فِي مَكَانٍ وَاحِدٍ لَيْسَ تُوجَدُ فِي غَيْرِهِ.) (أصول السنة لابن أبي زمنين: 284/1)

މާނައީ: **"ޖުމުޢަ ނަމާދު ޚާއްޞަކޮށްތޯއެވެ.'** އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އިމާމަކީ ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިއެއްވިޔަސްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: އާނއެކެވެ. އާނ ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިއެއްކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. **އެހެނީ ޖުމުޢާނަމާދު ކުރެވޭނީ އެއްތަނެއްގައެވެ. އަދި އެހެންތަނެއްގައި ޖުމުޢާނަމާދެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ."**

މިއަޘަރުތަކުން ދޭހަވަނީ އިޖްމާޢުގައި ޖުމުޢާ ނަމާދު އެކަނި ތަނެއްގައި ކުރުވާމީ އިމާމު ކޮށް ނުވާ އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ކުރަނިވީކަމެވެ. އެހެންކަމުގައި މިއަދު މިފަދަ މިސާލުތަކެއް ދިނަވީ ޖަމާޢަތްތަކެއް ދިނަވީ އެތަކެއް ތަނެއްގައި ޖުމުޢާ ކުރެވޭ ހާލަތުގައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން ސުންނަތުގެ އިމާމެއް ނުފެނުނަމަ އެންމެ ކައިރިން، އެކަމަށް ހާލަތު ފުރިހަމަ އިނގިގެންވާ އަދި ކުރުމާ އެމީހުންގެ ގޮތަށް ނަމާދުތައް ގެންދިޔުން މިފަދަ ގޮތަށް ދަނޑިވަޅެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَأَمَّا إِذَا لَمْ يُمْكِنْهُ الصَّلَاةُ إِلَّا خَلْفَهُ كَالْجُمُعَةِ فَهُنَا لَا تُعَادُ الصَّلَاةُ وَإِعَادَتُهَا مِنْ فِعْلِ أَهْلِ الْبِدَعِ وَقَدْ ظَنَّ طَائِفَةٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ أَنَّهُ إِذَا قِيلَ: إِنَّ الصَّلَاةَ خَلْفَ الْفَاسِقِ لَا تَصِحُّ أُعِيدَتْ الْجُمُعَةُ خَلْفَهُ وَإِلَّا لَمْ تُعَدْ وَلَيْسَ كَذَلِكَ. بَلْ النِّزَاعُ فِي الْإِعَادَةِ حَيْثُ يُنْهَى الرَّجُلُ عَنْ الصَّلَاةِ. فَأَمَّا إِذَا أُمِرَ بِالصَّلَاةِ خَلْفَهُ فَالصَّحِيحُ هُنَا أَنَّهُ لَا إِعَادَةَ عَلَيْهِ لِمَا تَقَدَّمَ مِنْ أَنَّ الْعَبْدَ لَمْ يُؤْمَرْ بِالصَّلَاةِ مَرَّتَيْنِ وَأَمَّا الصَّلَاةُ خَلْفَ مَنْ يَكْفُرُ بِبِدْعَتِهِ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فَهُنَاكَ قَدْ تَنَازَعُوا فِي نَفْسِ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ خَلْفَهُ. وَمَنْ قَالَ إِنَّهُ يَكْفُرُ أُمِرَ بِالْإِعَادَةِ لِأَنَّهَا صَلَاةٌ خَلْفَ كَافِرٍ لَكِنَّ هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ مُتَعَلِّقَةٌ بِتَكْفِيرِ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ وَالنَّاسُ مُضْطَرِبُونَ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ....) (مجموع الفتاوى: 23/344-345)

މާނައީ: "...ދެންފަހެ ހުކުރުނަމާދު ފަދައިން އެމީހެއްގެ ފަހަތުން މެނުވީ ނަމާދުކުރެވޭނެ ނުވެއްޖެނަމަ މިތަނުގައި ނަމާދު އިޢާދަކުރާކަށް ނުޖެހެއެވެ. އަދި އެނަމާދު އިޢާދަކުރުމީ ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ އަމަލެކެވެ. އަދި ފިޤުހުވެރިންގެ ޖަމާޢަތެއް ހީކުރިގޮތުގައި: 'ފާސިޤެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ސައްޙަނުވާނެއޭ' ބުނެވިއްޖެނަމަ އޭނާގެ ފަހަތުގައި ހުކުރު ނަމާދުވެސް އިޢާދަކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އެހެންނޫންނަމަ އިޢާދަކުރުމެއް ނުޖެހޭނެއެވެ. އެކަމަކު ކަންހުރީ އެހެނަކަށް ނޫނެވެ. އަދި ޚިލާފަކީ، ނަމާދު އިޢާދަކުރުމާއިމެދު ޚިލާފުވެގެންވަނީ ފިރިހެނަކު ނަމާދުކުރުން ނަހީކުރެވޭ ތަންތަނުގައެވެ. ދެން ފަހެ އެމީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށް އަމުރުކުރެވިއްޖެނަމަ މިތަނުގައި ސައްޙަ ބަސްއަކީ އޭނާގެ ނަމާދު އިޢާދަކުރަން ނުޖެހޭނެއެވެ. އެއީ އިސްވެ ބަޔާންކުރިހާ ފަދައިން އަޅަކަށް ދެފަހަރު ނަމާދުކުރުމަށް އަމުރުކުރެވިފައެއްނުވާތީއެވެ. ދެންފަހެ ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެބިދުޢައިގެ ސަބަބުން ކާފަރުވާ ބިދުޢަވެރިއެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުން ނަމަ، ފަހެ އެމައްސަލާގައިވެސް ހަމަ ހުކުރު ނަމާދު އޭނާގެ ފަހަތުގައިކުރުމުގެ މައްސަލައާމެދު ޚިޔާލުތަފާތުވެއެވެ. އޭނާ ކާފަރުވާނެކަމަށް ބުނާގޮތުގައި އިޢާދަކުރުމަށް އަމުރުކުރެވިގެންވެއެވެ. އެއީ ކާފަރެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރާތީއެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިމައްސަލައަކީ ހަވާނަފްސުގެ (ބިދުޢައިގެ) އަހުލުވެރިން ކާފަރުކުރުމާގުޅޭ މައްސަލައެކެވެ. އަދި މީސްތަކުންވަނީ މިމައްސަލައިގައި އުނދަގޫވެގެންނެވެ..."

އިބްނު ޤުދާމާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (فَأَمَّا الْجُمَعُ وَالْأَعْيَادُ فَإِنَّهَا تُصَلَّى خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ. وَقَدْ كَانَ أَحْمَدُ يَشْهَدُهَا مَعَ الْمُعْتَزِلَةِ، وَكَذَلِكَ الْعُلَمَاءُ الَّذِينَ فِي عَصْرِهِ. وَقَدْ رَوَيْنَا أَنَّ رَجُلًا جَاءَ مُحَمَّدَ بْنَ النَّضْرِ، فَقَالَ لَهُ: إِنَّ لِي جِيرَانًا مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ، لَا يَشْهَدُونَ الْجُمُعَةَ. قَالَ حَسْبُكَ، مَا تَقُولُ فِي مَنْ رَدَّ عَلَى أَبِي بَكْرٍ

وَعُمَرَ؟ قَالَ: رَجُلُ سَوْءٍ. قَالَ: فَإِنْ رَدَّ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -؟ قَالَ: يُكَفَّرُ. قَالَ: فَإِنْ رَدَّ عَلَى الْعَلِيِّ الْأَعْلَى؟ ثَمَّ غُشِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ، فَقَالَ: رَدُّوا عَلَيْهِ وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَإِنَّهُ قَالَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ} [الجمعة: 9] وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ بَنِي الْعَبَّاسِ سَيَلُونَهَا. وَلِأَنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ مِنْ شَعَائِرِ الْإِسْلَامِ الظَّاهِرَةِ؛ وَتَلِيهَا الْأَئِمَّةُ دُونَ غَيْرِهِمْ، فَتَرْكُهَا خَلْفَهُمْ يُفْضِي إِلَى تَرْكِهَا بِالْكُلِّيَّةِ. إذَا ثَبَتَ هَذَا فَإِنَّهَا تُعَادُ خَلْفَ مَنْ يُعَادُ خَلْفَهُ غَيْرُهَا.قَالَ أَحْمَدُ: أَمَّا الْجُمُعَةُ فَيَنْبَغِي شُهُودُهَا، فَإِنْ كَانَ الَّذِي يُصَلِّي مِنْهُمْ أَعَادَ..... وَإِنْ لَمْ يُعْلَمْ حَالُهُ وَلَمْ يَظْهَرْ مِنْهُ مَا يَمْنَعُ الِائْتِمَامَ بِهِ، فَصَلَاةُ الْمَأْمُومِ صَحِيحَةٌ. نَصَّ عَلَيْهِ أَحْمَدُ؛ لِأَنَّ الْأَصْلَ فِي الْمُسْلِمِينَ السَّلَامَةُ. وَلَوْ صَلَّى خَلْفَ مَنْ يَشُكُّ فِي إسْلَامِهِ، فَصَلَاتُهُ صَحِيحَةٌ؛ لِأَنَّ الظَّاهِرَ أَنَّهُ لَا يَتَقَدَّمُ لِلْإِمَامَةِ إلَّا مُسْلِمٌ...) (المغني: 2/139-140)

މާނައީ: "...ދެން ފަހެ ހުކުރު ނަމާދާއި އީދު ނަމާދުތައް ދަންނަވައި، ފަހެ ހެޔޮ އަދި ފާޖިރު ކޮންމެ ވެރިއެއްގެ ފަހަތުގައި އެނަމާދުތައް ކުރައްވާހުއްޓެވެ. އަދި އިމާމް އަޙްމަދު މުޢްތަޒިލީންނާއި އެކުގައި އެނަމާދުތައް ކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި އުޅުއްވި ޢިލްމުވެރިންވެސްވެއެވެ. މުބްތަދިޢު ބިދްޢަ ނަޝްރުކުރާ އަރިހަށް ވިޔަސް އައިކަމަށް އަހަރެމެން ދިފާޢުކުރެވެ. އޭނާ ބަސްފުޅަކީ: 'ހަމަހަކަހަވާރިން ހަވާ (ބިދުޢައީގެ) އަހުލުވެރިންގެ ބަޔަކު އަހުލުވެރިންގެ އަވަސްޖެހިންގެ ގޮތުގައި ވެއެވެ. އެބައިމީހުން ހުކުރު ނަމާދުގައި ބައިވެރިންވެއެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބޭފަތެއްވެ! ފަހެ ހަޔާބަހުރުގެ ފަސްމަންނަން (އެބަހުގެ ނަރިހަކަށް ދިއުމަށް) ބަޔަކު ފަހަތުގައި ނުކުރާނެ ބަދަލުކަމެއް ވާނީތޯ ތިޔަ ބަސްފުޅަކީ؟' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ނުބައިވެގެންވާ މީހަކާއިމެދުގައި ބަޔަކު ވީމަ ބުނަނީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ނުބައިވެގެންވާ ކަމެއް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ފަހެ އޭނާ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު ރައްދުކޮށް ކިޔަމަ ކޮށް ވަކިވަރު ހައްޔެވެ!؟' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'އޭނާ ކާފިރުކަށްވާހުއްޓެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެންފަހެ އެންމެ މަތިވެރިވެގެންވާ އިލާހަށް ރައްދުކޮށް ކިޔަމަ ކޮށް ވަކިވަރު ހައްޔެވެ؟!' ދެން އެކަލޭގެފާނު ހުޑުވު ނުކުރެއްވި. ދެން ހޭއަރިހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ ރައްދުކުރަނީކަމެވެ. އަލުގައިންފާވޯ ރައްޓެހިވެގެން ޖިހާދަށް އެކަލާނގެ. ފަހެ އޭނާ އެއްކަޅު އިލާހަކީ ނޫނެވެ ގަސްތިޔާ އިލާހު ނުކުރަމެވެ! އެކަލާނގެ ވަޙީކޮށްވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ހުކުރު ދުވަހު ނަމާދަށް ތިޔަބައިމީހުން ގޮވާލެވިއްޖެނަމަ ﷲ ހިތަދާވުމާއިމެދުގައި ނަމާދަށް އަވަސްވެގަންނާށެވެ. އަދި ވިއްކުމާއި ގަނެވުން ދޫކޮށްލާށެވެ...' އެއީ ހުކުރު ނަމާދުކުރުމާއި ބެހޭބަސް ދެކޮޅު (ޖުމުޢަތު) ހަވާލުވާނާކަން އެކަލާނގެ ދަންނަވާ ގޮތާ ބޭރުގައެވެ. އަދި އެހެން ވިސްނާލަ އިސްލާމްދީނުގެ ފާޅުވެގެންވާ ޝިޢާރުތަކުންނާ ކަމުގެ. އަދި އެކަމާއި ބޭވުމުގައި ވެރިންނެވެ. ދެންވަމަ

އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމުން ދޫކޮށްލުމުން ދުވެރިވެގެންދާނަމަ ނަމާދު އެއިއެކަށޭކަން ދޫކޮށްލުމަށްވެ. މިކަންތައް ޝަރީޢަތުގެ ދެންނެވުނު އުމުރީގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމަކީ އެކަން ނަމާދުކުރެއްވުން އިޖުމާޢުވާކަމުގެ ފަހަތުގައި (ހުކުރު ނަމާދުކުރުން ފިޔަވައި) އިޖުމާޢުވެރިކަމެވެ.' އިމާމް އަޙްމަދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ފާސިޤަކު ހުކުރު ނަމާދު ދަންނަވައި، ކޮންމެ ފަރާތަކުންވެސް ނަމާދުކުރަމުން ބައިވެރިވުން ހުއްޓެވެ. ފާސިޤަކު ނަމާދުކުރުވާ ނަމާދުގައި އިޤްތިދާކުރުމުގެ ޙުކުމާއި ބެހޭގޮތުން (އެބަހީ: ޖަމާޢަތުގެ ބާބުގައި) ތަކުރާރު ނުކުރުމަށް އިޖުމާޢުވެރިވެއެވެ.....އަދި އާންމު ހާލަތު ކަމުގައި ނަމާދު ވިޔަނުދީ އިމާމުކަން ދަރުމަތަކާއި ފާސިޤުންނަށް ކުރެވުނަސް ނަމާދު ބަލައިގަންނަވާނެއެވެ. އިމާމް އަޙްމަދު އެފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެން މުސްލިމުންގެ އަޤީދާ (ޢަޤީދާއި ސަލަފާއި ނުބައި ކަންތައްތަން) ސަލަފުން ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ. އަދި އޭގެ އިސްލާމީކަމާއިގުޅޭ ޝަރުޢީ ޙުކުމް މިއީ ފާސިޤުގެ އާންމު ނަމާދު ބައިވެރިވުން ލާޒިމުވެއެވެ. އެހެން ފާސިޤުންގެ ފަހަތުގައި މުސްލިމުގެ ޖަމާޢަތް ދޫކޮށްލުމަކީ ސަލަފުން ނަހީކުރައްވާފައެވެ..."

އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (وَتَجِبُ الْجُمُعَةُ وَالسَّعْيُ إِلَيْهَا، سَوَاءٌ كَانَ مَنْ يُقِيمُهَا سُنِّيًّا، أَوْ مُبْتَدِعًا، أَوْ عَدْلًا، أَوْ فَاسِقًا. نَصَّ عَلَيْهِ أَحْمَدُ، وَرُوِيَ عَنْ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْعَظِيمِ، أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ الصَّلَاةِ خَلْفَهُمْ – يَعْنِي الْمُعْتَزِلَةَ – يَوْمَ الْجُمُعَةِ، قَالَ: أَمَّا الْجُمُعَةُ فَيَنْبَغِي شُهُودُهَا، فَإِنْ كَانَ الَّذِي يُصَلِّي مِنْهُمْ، أَعَادَ، وَإِنْ كَانَ لَا يَدْرِي أَنَّهُ مِنْهُمْ، فَلَا يُعِيدُ.قُلْتُ: فَإِنْ كَانَ يُقَالُ: إِنَّهُ قَدْ قَالَ بِقَوْلِهِمْ قَالَ: حَتَّى يَسْتَيْقِنَ. وَلَا أَعْلَمُ فِي هَذَا بَيْنَ أَهْلِ الْعِلْمِ خِلَافًا...) (المغني:223/2)

މާނައީ: "އަދި ހުކުރުނަމާދަށް އަވަސްވެގަތުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ އެނަމާދު ކުރައްވާ އިމާމު ސުންނީއެއްކަމުގައި ވިޔަސް ބިދުޢަވެރިއެއްކަމުގައި ވިޔަސް ޢަދުލުވެރިއެއްކަމުގައި ވިޔަސް ފާސިޤެއްކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. އިމާމް އަޙްމަދު އެފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އަލްޢައްބާސް ބިން ޢަބްދުލް ޢަޡީމް، ހުކުރުދުވަހު އެބައިމީހުންގެ -އެބަހީ: މުޢުތަޒިލީން- ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއިމެދު އަބޫ ޢަބްދި الله އިމާމް އަޙްމަދުއާއި ސުވާލުކުރެއްވިކަން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހުކުރުނަމާދު ދަންނަވައި، ފަހެ ޙާޟިރުވުން އެންމެރަނގަޅެވެ. ފާސިޤަކު ނަމާދުކުރުވަނީ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންކަމަށް ވާނަމަ އިޢާދަކުރާށެވެ. އަދި ނަމާދުކުރުވި އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންކަން ނޭނގޭނަމަ ފަހެ އިޢާދަނުކުރާށެވެ.' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ފަހެ (އެބަހީ: ނަމާދުކުރުވި މީހާ) އެބައިމީހުންގެ (އެބަހީ: މުޢުތަޒިލީންގެ) ބަހުން ބުނެފައިވާކަމަށް ބުނެވޭނަމަ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ:

އާންމަކޮށް ރަފިޟީންނާއި ޖަހުމީން ދާންދަންނެވެ. މިކަމުގައި ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ މެދުގައި ޚިލާފުވާކަމެއް އަހުރެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ..."

ފަހެ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނާމީހާ އަދިވެސް ޢިލްމުވެރިންގެ އިޖްމާޢުން އެމީހާ ކާފިރުކަން އަރައިގަންނަވާ މުޢުތަޒިލީން ފަހަތުގައިވެސް އިމާމް އަޙްމަދު އެޖަމާޢަތުގެ ޢިލްމުވެރިން ހުކުމްކުރައްވާފައި ކުފުރުވެރިން ދީނުން ކުރެއްވާފައިވަނީ މިރިވާޔަތްތަކުގައި އެވަނީ ބަޔާންވެގެންނެވެ. ދީން ހުކުރަށް ގޮސް އާދާ ނަމާދުކުރުވާނީ އޭގެ މީހުންގެ ފަހަތުގައިކަމަށްވަނީ އިޢާދަކުރަނީމެވެ. ހަފީޟުންނާވަހަ އިޢާދަކުރުމަކީ ނޫނެވެ. އަދި ނަމާދު ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އަދި އޭގެ މީހުންކަލާގައިމުގައި ޝަރުޢުކުރިތަނުން، އަދި އިސްތިވާކަމާއިމުގައި ޝަރުޢުކުރާ މީހުން ރަފިޟީން ފަދަ ބައިވެރިން އޭގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުން ނަހީކުރައްވާފައިވާކަން އޮވެސް ބަޔާންވެގެންނެވެ.

އަޙްމަދުޖީ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: «لا تصَلِّ خَلفَ قَدَرِيّ، إلا أن تضطَر» (مسائل حرب: 522/1)
މާނައީ: "ޤަދަރިއްޔާގެ ފަހަތުގައި ތިބާ ނަމާދު ނުކުރާށެވެ. ޟަރޫރަތެއްގައި ތިބާވެއްޖެނަމަ މެނުވީއެވެ."

ޟަރޫރީވެގެން ޤަދަރިއްޔާގެ ފަހަތުގައި މެނުވީ ނަމާދުކުރުން ނުވާ ހާލަތް ތަފާސްކުރުވުނީ އެންމެ މިހާރު ދެނެވި އިމާމްކަމުގައި ނިޔާ ހާލަތުގައެވެ.

އިމާމް އަޙްމަދު ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (إذا كان الإمام من أئمة الأحياء يسكر هذا لا تقبل صلاته أربعين يوما كيف أصلي خلف هذا لي أن أختار ليس هو والي المسلمين والصلاة خلف الولاة لا بد والصلاة خلف أئمة الأحياء لنا أن نختار.) (بدائع الفوائد: 68/4)
މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ އިމާމުންގެ ތެރެއިން އިމާމަކު މަސްތުވާކަމުގައި ބޭނުންކުރާނަމަ ފަހެ މިމީހާގެ ނަމާދު ސާޅީސް ދުވަސްވަންދެން ޤަބޫލު ނުކުރައްވައެވެ. މިހާގެ ފަހަތުގައި އަހުރެން ނަމާދުކުރާނީ ކިހިނެއްތޯ! އަހުރެންނަކަށް އިޚްތިޔާރުކުރުވުން އުޅޭތޯއެވެ. އޭނާއީ މުސްލިމުންގެ ވެރިޔާއެއްނޫނެވެ. އަދި ވެރިންގެ ފަހަތުގައި ކަނޑައެޅިގެން ނަމާދުކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ އިމާމުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމުގައި އަހަރުމެންނަށް (ބޭނުން މިއަދުގެ ފަހަރަކު އުޅުމުގެ) އިޚްތިޔާރު އޮތްކަމެވެ."

ޖަމާޢަތްތަކެއް މިސްކިތް އިމާމުން ގިނަވެގެންވާހިނދު ޤަސްދަކު ބިދުޢަވެރި މީހެއްގެ ފަހަތުން ހުރުމުގެ އިޚްތިޔާރު ލިބިގެންވާނަމަ ބަޔާންވެގެންވެއްޖެ. އެއީ އެންމެ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށްވުރެން ނުވޭ ހާޖަތެއް ނުޖެހޭނެއެވެ.

ޤަދަރީންނާއި ޖަހުމީންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއިމެދު އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله އާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: «إن كان له موضع غير ذلك المسجد فلا يصلي خلفه» ، قلت: فإن صلى؟ قال: «إن صلى وهو يعلم فليعد الصلاة» (سؤالات ابن الجنيد: 466/1)

މާނައީ: "އެމިސްކިތް ފިޔަވައި އެހެން ތަނެއް (އެހެން ޖަމާޢަތެއް) ހުންނަނަމަ ލިބިގެންވާނަމަ ވެސް އެމީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުނުކުރާށެވެ.' އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'ދެން އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކޮށްފިނަމަ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާއަށް އެނގިހުރެ (އެބަހީ: އިމާމަކީ ޖަހުމީއެއްކަން ޔަޤީންކޮށް އެނގިހުރެ) ނަމާދުކޮށްފިނަމަ ފަހެ ނަމާދު އިޢާދަކުރާށެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله އާއި މިހެން ސުވާލުކުރެވިއެވެ: (رَأَيْتُ رَجُلًا سَكْرَانًا، أُصَلِّي خَلْفَهُ؟ قَالَ: لَا. قَالَ: فَأُصَلِّي وَحْدِي؟ قَالَ: أَيْنَ أَنْتَ؟ ! فِي الْبَادِيَةِ؟ ! الْمَسَاجِدُ كَثِيرٌ. قَالَ: أَنَا فِي حَانُوتِي. قَالَ: تَخَطَّاهُ إِلَى غَيْرِهِ مِنَ الْمَسَاجِدِ.) (مسائل الإمام أحمد رواية أبي داود: 63/1-64)

މާނައީ: "އަހުރެންނަށް މަސްތުވެފައިވާ މީހެއް ފެނުނެވެ. އަހުރެން އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރަންވީހެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: 'އެހެންވީމަ އަހުރެން އެކަނި ނަމާދުކުރަންވީހެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭ (އުޅެނީ) ކޮންތާކުހެއްތޯއެވެ؟ ރަށްބޭރު ހުސް ބިމުގައިހެއްތޯއެވެ!؟ މިސްކިތްތަކެއްވެސް ގިނަވެގެންވެއެވެ.' އޭނާ ދެންނެވިއެވެ: 'އަހުރެން އުޅެނީ އަހުރެންގެ ފިހާރަގައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ ދޫކޮށް އެހެން މިސްކިތަކަށް ދާށެވެ."

މިރިވާޔަތުންވެސް ބަޔާންވެގެންވަނީ ޖަމާޢަތް ދޫކޮށްލާފައި ގޭގައި އެކަނި ނަމާދުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި އޭނާ އެހެނިހެން މިސްކިތްތަކާއި ޖަމާޢަތްތަކަށް ދާންޖެހޭނެކަމެވެ. އެހެންކަމުން ގެކައިރި މިސްކިތް ނުވަތަ ވަކި ޖަމާޢަތެއްގެ އިމާމަކީ އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ޞައްޙަނުވާ މީހެއްކަމަށް ހަމަވެގެންވާ މީހެއްނަމަ އޭނާ ޖަމާޢަތަކަށް ނުވަތަ އޭނާ މިސްކިތަކަށް ދިއުންހުއްޓެވެ.

އިސްވެ ބަޔާންވެދިޔަ ބަސްފުޅުތަކުން ދޭހަވެގެންދަނީ ފަރުޟު ފަސްނަމާދާއި ހުކުރުނަމާދު ފަދަ ނަމާދުތަކުގައި، އަދި ހުކުރު ނަމާދު ކޮންމެހެން ޖަމާޢަތުގައި ބައިވެރިވާންޖެހޭ ކަމެވެ.

ދެންފަހެ އެމީހާގެ ފަރާތުން ކުރުމު ފާޅުވެ ޔަޤީންވެގެންވާ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ކުރެވީ **ފަރުޟު ފަސްނަމާދު ކުރެވުން ޞައްޙަކަމުގައިވާނަމަ** އަދި އެހެން ޞަޙާބީން ނަމާދަށް ކަންތައްކުރަނިވި ގޮތާއިރުދީ ދަންނަށް، އިސްވެދިޔަ ރިވާޔަތްތަކުގެ ބޭނުމުގެ މާނައިން ދާރަވަނީ އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ކޮށްފައި އިޢާދަކުރުމަށެވެ. އެހެންކަމަކު ކޮންމެ ނަމާދެއް އެކަހަލަ ފަހަތުގައި ކޮށްފައި އިޢާދަކުރުމަކީ ބޮޑުވެގެންވާ ތަކުލީފުކުރުވުމެވެ. އަދި الله ތަޢާލާ އިންސާނާއަށް ނުކުޅެދޭކަމަކަށް ބުރައެއް ނުޖައްސަވައެވެ. އެހެންކަމުން ޢާންމު ޤަވާޢިދުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް އެފަދަ ނަމާދު ޞައްޙަވާނެއެވެ. **ނަމަވެސް އިމާމުގެ ފަހަތުގައި ޤަސްދުގައި ނުކުރުމަށް، ބަލަން ޖެހޭނީ** ނަމާދު ކުރެވޭނީ ކަމަށް ބުނެވޭތީއެވެ. އެކަން އޮޅުވާ ކަމެއް ނަމަ ވެސް ހާލަތު ދިމާވުމުން އެއީ ބެލެވޭނެ ކަމެއްކަމަށް ދެކެއެވެ. والله أعلم ދެންފަހެ ޝަރުޢީ ތަޢުލީމަށް ބަލާއިރު އިމާމުގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމުގެ ޙުކުމާ ބެހޭގޮތުން ނަމާދު މިސާލަކަށް ނަމާދުކުރުމާ އަދި އެކަމާ ބެހޭ ފިޤުހީ ޢާލިމުން ދެކޭގޮތް ނަމާދަށް ހަމަޖެހޭ ގޮތަށް އަންނަނިވި ގޮތަށް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ:

އިބްނު ޤުދާމާ ﵀ ވިދާޅުވެއެވެ: (وَإِذَا أُقِيمَتْ الصَّلَاةُ وَالْإِنْسَانُ فِي الْمَسْجِدِ، وَالْإِمَامُ مِمَّنْ لَا يَصْلُحُ لِلْإِمَامَةِ، فَإِنْ شَاءَ صَلَّى خَلْفَهُ، وَأَعَادَ وَإِنْ نَوَى الصَّلَاةَ وَحْدَهُ، وَوَافَقَ الْإِمَامَ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ وَالْقِيَامِ وَالْقُعُودِ، فَصَلَاتُهُ صَحِيحَةٌ؛ لِأَنَّهُ أَتَى بِأَفْعَالِ الصَّلَاةِ وَشُرُوطِهَا عَلَى الْكَمَالِ، فَلَا تَفْسُدُ بِمُوَافَقَتِهِ غَيْرَهُ فِي الْأَفْعَالِ، كَمَا لَوْ لَمْ يَقْصِدْ الْمُوَافَقَةَ. وَرُوِيَ عَنْ أَحْمَدَ أَنَّهُ يُعِيدُ...) (المغني: 2/142)

މާނައީ: "އަދި އިންސާނާ މިސްކިތުގައި ހުއްޓާ ޤާމަތްދިނުމުގެނަމަ، **އަދި އިމާމުއަކީ އިމާމުކަމަށް އެކަށީގެންވާ މީހެއްކަމުގައި ނުވާނަމަ،** ދެންފަހެ އޭނާ އެދޭނަމަ އެމީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކޮށް **އިޢާދަކުރާނީއެވެ.** އަދި އޭނާ އެކަނި ނަމާދުކުރުމުގެ **ނިޔަތްކޮށް،** ރުކޫޢާއި ސަޖިދާއާއި ޤިޔާމްގައާއި އިށީނދެގެން އިނުމުގައި އިމާމާއި އެއްގޮތްވިޔަސް ފަހެ އޭނާގެ ނަމާދު ޞައްޙަވާނެއެވެ. އެއީ އޭނާ ނަމާދުގެ ރުކުނާއި ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމައަށް ގެނެސްފައިވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން ނަމާދުގެ ޙަރަކާތްތަކުގައި އެހެންމީހެއްގެ ނަމާދާއި ދިމާވުން އެއްގޮތްވުމަކުން ފާސިދުނުވާނެއެވެ. އެއީ އޭނާ އެއްގޮތްވުން ޤަސްދުނުކުރި ފަދައިންނެވެ. އަދި އޭނާ އިޢާދަކުރާނީކަމަށް އިމާމް އަޙްމަދުގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ..."

<u>ދެންފަހެ އަނެއް ނުކުތާއަކީ:</u> ފުޤަހާ ނުވަތަ މިނިސްޓްރީއާއި ވަޒީރާ ކުރުމުގެ ބަޔަކު ކުރާ ކުރުމު ފާސިދުވެގެންވާ ބައެއްކުރުމުގައި ވާޖިބު އޭގެ ދަރުމަ މިސްކިތުގެ ބޮޑު ކުރުމަށް ނިންމައިދީގެން އަރުކާން

އަންނާނީކިހިނެއްތޯ؟ މިއީ ބަޔަކު މިހެން ބުނާ ވާހަކައެކެވެ. އެގޮތުން ހުރިހާ އިމާމުންނާ މިނިސްޓްރީން ހެއްދެވުމަށްޓަކައި ވިއްސާ ބަޔަކަށްވާނީވެ، އަދި ނާދިރުކަމަށް ޖެހުނީ މިނިސްޓްރީން އަށާ ގެނެސްކަމަށްވާނީވެ އެމީހުންގެ ހަޔާތުގައި ނާމާދު ސުލްޠާނުންނަށްކަން ބުނެއެވެ. އަދި އެމީހުން ކިޔަމަންތެރިކަމުގައި ޝިރުކުކަމާ ބަޔާކަމުގައި ބުނެއެވެ!

މިގޮ ޢަވާމުގައި ބުނަމެވެ: 'ކުފުރަކީ ސަބަބެއްނެތި ވާހަކަކުރާ އެއްޗެއްނޫނެވެ. އެގޮތުން މުސްލިމުންގެ ކިބައިން ކުފުރުގެ ހުކުމް ކުރާ ބަޔަކު ބަސް ގޮތް ޝަރުޢީ ދަލީލެއް ނުލިބި ކުރަމުން އައިސް ކޮށް ހުކުމް ކުރުމަކީ ނުޖައިޒުކަމެވެ. ދެންފަހެ ކިޔަމަންތެރިކަމާގުޅޭ ޝިރުކުގައި ދީނުން ބޭރުވާ ބޮޑު ޝިރުކަކީ ކޮބައިކަން ނެރެދޭ ދަލީލުގައި އަދި އިޖުމާޢުން ޝަރީޢަތުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާއެވެ. އެގޮތުން އެއީ ﷲ ތަޢާލާ ހުކުމްކުރެއްވި ގޮތުގެ ބަދަލުގައި، އަދި އެހެން ބަދަލުކުރެއްވި ގޮތެއްގެ ހުކުމުގައި އުޅުމުގެ ދެގޮތެއް، އަދި ﷲ ގެ ޝަރީޢަތާ ހިލާފުވާގޮތަށް ވާއްސަކޮށް ހުއްޓުވުމުގައި ޝަރުޢީ ހުކުމުގައި ވިދިއުރާ ބަދަލުކުރުމެވެ. ކިޔަމަންތެރިކަމުގައިވާނެތެވެ. އަދި އެކަކަށް ކޮށްވާ ގެ ﷲ ޝަރީޢަތުން ކަނޑައެޅުމާ އެހެން ޤާނޫނާއި ޚިލާފު ހުކުމްތަކާ އެއްވުމުގެ ދަރަޖަކީ ހުކުމްކުރުމަށް ޢަމަލުކުރަމުންނެވެ. ދަލީލު އެއީ އިޢުތިޤާދު ޝަރީޢަތުގެ ހުކުމްތަކަށް ޢަމަލުކުރަމުންނެވެ. އެއީ ﷲ ބަދަލުކުރުމުގެ ކަންކަމުގައި ހުކުމްކުރެއްވި ހުކުމަކާ ޚިލާފު ހުކުމް އެއީ ނިޒާމުގެ ކަންކަން ހުކުމްކުރުމުގައި، ބަދަލުކުރުމުގެ އަދާކުރުމުގެ ދެގޮތް ހުކުމްކުރުމަށް ޢަމަލުކުރަމުގައި ކަމުގެ ގޮތް ބަދަލުކުރުމަށް އެފަދަ ކަންކަމެވެ. އިސްލާމީ ޝަރީޢަތް ޚިލާފުކުރެވޭ ޤާނޫނުތަކުގައި ޖެހޭ ހިތްހަމަޖެހުމާއެކު ކަމެއްގައި ޢަމަލުކުރުމެވެ. މިއީ މިކަމުގެ ބައެއް ދަލީލުތަކެވެ. އެގޮތުން ޢަޤީދާގެ ދަރަޖައަށް ހުކުމްކުރާ ޤާނޫނުގެ ހުކުމް ސާބިތުވާނެއެވެ. އެބައިމީހުން ކިޔަމަންތެރިކަމުގެ ޝަރުޢީ ކަންކަމުގައި ދައުލަތް މުޖުތަމަޢުގެ 1235ވަނަ އަހަރު ކަނޑައެޅި ކަމުގައި ހިނގާދިޔަ ޒަމާނެއް، ކުރިން ބާރަތު ޤަބީލާއިން ގޮތުގައި ބަދަލުކުރެވުނު ހުކުމުގެ ޤާނޫނުތަކެވެ. މިކަންކަމީ ޤުރުބާނީ އިތުރުކުރާ ޤާނޫނުގައި ހިތްހަމަޖެހިފައި ކިޔަމަންވާ ޤަބީލާތަކަކީ ޤާނޫނެއްގޮތުގައި ދަރަޖަ ޝަރީޢަތުގެ ހުކުމްތަކަށް ޢަމަލުކުރެވެ. ދެންފަހެ ޤާނޫނު ވަޤުތު 1235 އަހަރު ގައިން ދަރަޖަ، ޤާނޫނު ހަމަވީ ތާރީޚެއްގައި ޤާނޫނު ކުރީގެ ހިނދުކާ ހަމަވީ ބަދަލުގެ ފަހުން ވާއެވެ. އަދި ޤާނޫނުހަމަވީ ފަހު ވަޤުތު ނިމުނީ ވަޤުތުގެ ކުރިން ވަކި ވަޤުތެއް ކަނޑައެޅިގެން ޤާނޫނުން ދުވަހުގައި ޢަދަދު ޝަރުޢީ ޤާނޫނުތައް ނުވާނެއެވެ. އެހެން އެއީ ﷲ ހުކުމްކުރެއްވި ގޮތާއި ވަޤުތުގައި އެކަނޑައަޅާ ހުކުމް ދޫކުރީއެވެ. އެއީ އެކަމާގުޅޭ ހުކުމްކުރެއްވި ގޮތް ޝަރުޢީ ހުކުމްތަކުގައި ހިމެނެއެވެ. ދެންފަހެ އެއީ ބިދުޢައްޔާ އަދި ހަމަޖެހޭގޮތް ގޮތުގައި ހިމެނޭ ގޮތްތަކެއްގެ

ދުރު ބަރްޤުކުރުން މިދަނޑިވަޅަކީ ހުސްވެފައިވާ ވަގުތެވެ. އެހެންކަމުން ހުކުރު ބާރުހާ ޖަމާޢަތާއި ވެއްޖެނަމަވެސް ޝަރުޢުގެ ޙުކުމަކީ ނުވާނެކަމަކީ ނުލާހިކުގެ. އެހެންކަމުން މިހިސާބުން އިން އެންމެފަހުގެ ބިޝާރަތް ބާރުން ހިނގާ ނުވަތަ އެފަދަ އިޢާދަކުރި ފަރުޟުކަމުގައި ކިޔަމަންތެރިކަމުގެ ޝަރުޢުކަމުގައި ނުވާނެއެވެ!

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...ولو فعل الإمام ما هو محرم عند المأموم دونه مما يسوغ فيه الاجتهاد صحت صلاته خلفه وهو المشهور عن أحمد، وقال في موضع آخر إلى آخر ما تقدم وإذا فعل الإمام ما يسوغ فيه الاجتهاد يتبعه المأموم فيه وإن كان هو لا يراه مثل القنوت في الفجر، ووصل الوتر، وإذا ائتم من يرى القنوت بمن لا يراه تبعه في تركه وإذا قال الرجل: لا أصلي إلا خلف من يكون من أهل مذهبي، فهو كلام محرم قائله يستحق العقوبة فإنه ليس من أئمة المسلمين من قال: لا تشرع صلاة المسلم إلا خلف من يوافقه في مذهبه المعين ومن قال: لا تجوز الصلاة خلف من لا تعرف عقيدته وما هو عليه فهو قول لم يقله أحد من المسلمين، فإن أهل الحديث السنة كالشافعي وأحمد وإسحاق وغيرهم متفقون على أن صلاة الجمعة تصلى خلف البر والفاجر، حتى إن أهل البدع كالجهمية الذين يقولون بخلق القرآن وأن الله لا يرى في الآخرة، ومع أن أحمد ابتلي بهم، - وهو أشهر الأئمة بالإمامة في السنة - ومع هذا فلم تختلف نصوصه أنه تصلى الجمعة خلف الجهمي والقدري والرافضي، وليس لأحد أن يدع الجمعة لبدعة في الإمام، لكن تنازعوا: هل تعاد؟ على قولين هما روايتان عن أحمد: قيل: تعاد خلف الفاسق، ومذهب الشافعي وأبي حنيفة لا تعاد...) (المستدرك على مجموع الفتاوى:3/116-117)

މާނައީ: "...އަދި އިޖުތިހާދުކުރުން ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއްގައި މައުމޫމުގެ ގާތުގައި ޙަރާމްވެގެންވާ ކަމެއް އިމާމު ކޮށްފިނަމަވެސް އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ޞައްޙަވެގެންވެއެވެ. އެއީ އިމާމް އަޙްމަދުގެ މަޝްހޫރުވެގެންވާ ގޮތެވެ. އަދި އެހެން ތަނެއްގައި ވިދާޅުވި އަދި އިޖުތިހާދުކުރުން ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއްގައި އިމާމު ކޮށްފިނަމަ މައުމޫމު އެކަމުގައި އޭނާއަށް ތަބާވާނެއެވެ. އެއީ އޭނާ އެކަމަށް ނުދެކެނަމަވެސްމެއެވެ. އެއީ ފަތިސްނަމާދުގައި ޤުނޫތުކިޔުމާއި، ވިތުރި ގުޅުވައިގެން ކުރުމާއި ފަދަ ކަންކަމެވެ. އަދި ޤުނޫތު ކިޔުމަށް ދެކޭ މީހަކު، ޤުނޫތު ކިޔުމަށް ނުދެކޭ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރާނަމަ އެކަމުގައި ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރާމީހާ ޤުނޫތު ދޫކޮށްލުމުގައި އޭނާއަށް ތަބާވާނެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު މަޛްހަބުގެ އަހުލުވެރިއެއްގެ ފަހަތުގައި މެނުވީ އަޅުގަނޑު ނަމާދުނުކުރާނަމޭ މީހަކު ބުނެފި މީހާ، އެއީ ޙަރާމް ބަހެކެވެ. އެބުނާ މީހާ އަދަބު ލިބުމަށް ޙައްޤުވެއެވެ. އެހެނީ މުސްލިމުންގެ

އިމާމުންނަކު އެއްވެސް ބޭކަލަކު 'ވަކި ދުރައްޖަހަން ކަށުރަބައްގައި އާސާރާއި އެއްބަސްވެ އެއްގޮތަށް މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ކުރުމީ ނަމާދު ޝަރުޢީވެގެންނުވާނެކަމަށް' ވިދާޅުވި ބާކީއްޓަށްވެއްޖެ. އަދި 'އިމާމުއްގެ ބަޔާނާއި އިމާމަކު ގަބޫލުކުރާގޮތް މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ކުރުމީ ނަމާދުކުރުން ކުއްލިވެގެންނުވާނެކަމަށް' ބުނެވި މިހާ، ފަހު އެއީ ދުސްތޫރުންގެ ދުގުއިން އެކަކުވެސް ބުނަފައިވާ ބަޔާންކުރެވެ. އެހެން ހަމަކަނަވަތުން އަހްލުއްސުންނާއި، އަހްލުލްޙަދީޘާއި، އިސްލާމީއާއި އެއްގޮތް ބާރީޓާއި ޝަރީޢާއިގެ އެއްގޮތުގެ ސުންނަތުގެ ފަހަތުގައި ހުކުރުނަމާދު ކުރުވުމަކީ ކުއްލިވެގެން އަދި ހަމަކަނަވަތުން ޖުމުއާނަމާދު މަގުބޫލުވާނެކަން އަދި އާދިޔަކީކަމެއްކަމަށް الله ދޫކޮށްކަމަށް ބާރީތަން އަޅުވެވިފައިވާ ބިދުޢަތީ މަޝްހޫރުކަމެއް، އަދި އިމާމު އަޙްމަދު އެއީ ބުނުއްވާފައިވާ -އަދި ސުންނަތުގެ އިމާމުއްވެސް ބުނުއްވާފައިވާ އެއް

މަޝްހޫރުވެގެންވާ އިމާމުގެ އާރާއާއި ދެކެވިގެންވާ ދީނީއަބްދުކުރުވުމާއި-ވެސް މިއާޔަތްތަކުގެ ގޮތުގެ ފަހަތުގައި ހުކުރުނަމާދު ކުރުވުމަކީ ކުއްލިވެގެން އަހުލުސް ސުންނަތުގެ ނަމާދު ދޫކޮށްލުމެވެ. އަދި އިމާމުގެ ޚިލާފުގައިވާ ބިދުޢަތީ ކަންތައްތަކުގައި ހުކުރުނަމާދު ދޫކޮށްލުމަށް އެއްވެސް ދަލީލެއް ނެތެވެ. އަދި ހަމަކަނަވަތުން އެއްބަސްވެފައިވާ ކަމެއްކަމަށް ސާބިތުވެގެން ހުރި ފައިސާދީގައި ބާދަލުކުރާ ފަހުއިރު އަލްއިމާމު، ކަލީފާގެ ހަމަކަނަވަތުން ގޮސް އެއްބަސްވާ ނަމާދެއްވެ ބޭއްވުންވެސް ބޭނުންވެއެވެ. އަދި އަހްލުލްޙަދީޘާއި އަދި ބަހުސްކުރާ ފަދަހަވާޅާއި އާއިމަނުކުރުވާ ކަންތަކުގައެވެ...''

އިބްރާހީމް ބިން އަލްޢަބާސް ބިން ޢަބްދު الله ބިން އަޙްމަދު ރَحِمَهُ ٱللَّٰهُ ގެ ދަރިކަލުން ރَحِمَهُ ٱللَّٰهُ ބުނެފައިވެއެވެ: (سَمِعْتُ أَبَا عُبَيْدٍ الْقَاسِمَ بْنَ سَلَّامٍ يَقُولُ: «لَوْ أَنَّ خَمْسِينَ يَؤُمُّونَ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ لَا يَقُولُونَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ يَأْمُرُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِالْإِمَامَةِ , إِلَّا أَنَّ الرَّأْسَ الَّذِي يَأْمُرُهُمْ يَقُولُ هَذَا رَأَيْتُ الْإِعَادَةَ لِأَنَّ الْجُمُعَةَ إِنَّمَا تَثْبُتُ بِالرَّأْسِ» ، فَأَخْبَرْتُ أَبِي \ بِقَوْلِ أَبِي عُبَيْدٍ فَقَالَ: «هَذَا يُضَيِّقُ عَلَى النَّاسِ إِذَا كَانَ الَّذِي يُصَلِّي بِنَا لَا يَقُولُ بِشَيْءٍ مِنْ هَذَا صَلَّيْتُ خَلْفَهُ فَإِذَا كَانَ الَّذِي يُصَلِّي بِنَا يَقُولُ بِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْقَوْلِ أَعَدْتُ الصَّلَاةَ خَلْفَهُ»)

(السنة لعبد الله: 75)

މާނައީ: ''އަޅުގަ ޢުބައިދުލް ޤާސިމް ބިން ސައްލާމް ވިދާޅުވިކަން އަޅުގަން އަޑުއިވިއެވެ: 'ކުރުނު ދުވަހު، 'ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެކޭ' ނުބުނާ ފަންސާސް މީސްމަކުން ނަމާދުގައި އިމާމުވެ -އޭގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު އިމާމުވުމަށް އަމުރުކުރަމުން އެކަނި އެއްބަކުރުން އަމުރުކުރާ ބޮޑުމީހާ ބުނާ ނަމަ (އެބަހީ: ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެކޭ) ބުނެއެވެ. އަޅުގަނޑު ދެކޭނީ އެއީ އަލުން ނަމާދު

އިޖާބަދާރުވެދެއެވެ. އެހެނީ ހުކުރުނަމާދު ފޮތިއްޔާނީ ބޮޑުވީ (ފެރިއާގެ) ފުރުޞަތެވެ.' ދަންފަހަރު އަހުރެންގެ ބައްޔަ (އިމާމު އަޙްމަދު)ގަން އަބޫ އުބައިދުގެ ބަސްފުޅުގެ ހަބަރުދިނުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ މިސްކަތުންނަށް ދަރިޔާކަށް ހަނދުކުރުމެވެ. ފަހު އަހަރުމެންނާއިގެން ނަމާދުކުރާ މިހާ މިއީން ބަހެއް ނުބެނޭނަމަ އަހުރެން އޮޅުއްސާގެ ފަހުމުގައި ނަމާދުކުރަމުވެ. އަދި އަހަރުމެންނަށް ނަމާދުކުރާ މިހާ މިއީން ބަހެއް ބުނޭނަމަ އޮޅުއްސާގެ ފަހުމުގައި ކުރާ ނަމާދު އަހުރެން އިޖާބަދާރީވެއެވެ."

ފާއިދާއަކީ: އިސްތިލާފު ހުރިހާ ދިޔަހައްޖަކާއި ފަހަރުކައްޔާ އަހުލުސުންނަތުގެ ކުރުމަ އޮޅުއްސާގެ ހަބަރުން ފާފަ ހަރާމްވެގެންވާ މިހާއި މަނާކު ނަމާދުކުރަން އިމާމުކަމުގައި ނަމީ، ދަން އެހެން އެއްބާޅާ ޖަމާއަތު ވިސްކީނަކަން ދިޔާމަން ބަރަބަސްބަގެންނާވަންތަވެއެވެ. އެކަމަކު ފުސްހިމާއްކަމަން ހަރާމްނާ ނުބަތަ ޝަރުކުވާ، ނުބަތަ އަދިއްސާގެ ބަރަދު ނާނރީ ފާރިކަގެންނާ މިހާއިގެ އިމާމުކަމުގައި އެހެން ޖަމާއަތަކަން ދުވަސްއެއްކަންތަކަން އާއާ ނުބަނޭނުރާއްބެވެ. އެހެނީ މުސްލިމު ހިޔާރުވުން އިއްސާފްވާމަ ޖަމާއަތަކަން ބަނޑުއާއްބެވެ. އެހެން އެއްމަ ހަރާމްވާހެން ވިސްކީނާވާއި ޖަމާއަތުގެ ބަޔަކު ހަލާކު މިހާ މިސްކީނުން ފާޅުކަމުގައި ވާދަވުމަށް ޖަމާއަތަށް ބާބަކަމަށް ހަރާމްވާ ގުރުބާކަމަށް ދުއްޔާއްގެ ޖަމާއަތަށް. ...

ނަޝީދަވެސް އަނބުރަ ވަޢުޒުއް ޙަދީޘް ގެ އަޙަދީސްތަކުން. ސަބަބަކީ ދާއިމީ ވަގުތު...

ފަރުވާކަމުގެ ކާރަނަތަކުގެ ...

ބަރަކާތްލެއްވުމަށްއެވެ.

އަދި އަބްދުއްލާހި ބުނުޢުމަރު رضي الله عنهما ވަނީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކުގައި
ޢާއިޝަތުގެފާނު ކޮބެރިކޮވުގައިކަދަން ހިމާނުވުމެވެ. އެކަމާބެހޭގޮތުން އެކުލަވާލެވިފައި އެކަމުގައި

އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ غَدًا مُسْلِمًا، فَلْيُحَافِظْ عَلَى هَؤُلَاءِ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ حَيْثُ يُنَادَى بِهِنَّ، فَإِنَّهُنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ شَرَعَ لِنَبِيِّكُمْ سُنَنَ الْهُدَى، وَمَا مِنْكُمْ إِلَّا وَلَهُ مَسْجِدٌ فِي بَيْتِهِ، وَلَوْ صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ، كَمَا يُصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ، لَتَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ، وَلَوْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَضَلَلْتُمْ، وَلَقَدْ رَأَيْتُنِي وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُنَافِقٌ مَعْلُومٌ نِفَاقُهُ، وَلَقَدْ رَأَيْتُ الرَّجُلَ يُهَادَى بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ يَتَطَهَّرُ فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ، ثُمَّ يَعْمِدُ إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ، إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا حَسَنَةً، وَيَرْفَعُهُ بِهَا دَرَجَةً، وَيَحُطُّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةً...) (رواه مسلم: 654 وأهل السنن)

މާނައީ: "މާދަމާ ﷲ ޢައްޒަ ވަޖައްލާއި މުސްލިމެއްގެ ގޮތުގައި ބައްދަލުވުމަށް އެދޭމީހާ ފަހެ މިފަރުޟުވެގެންވާ ނަމާދުތަކަށް ގޮވާލެވޭ ތަންތަނުގައި އެނަމާދުތަކަށް ރައްކާތެރިވާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ހިދާޔަތުގެ ސުންނަތްތަކެކެވެ. އަދި ﷲ ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާއަށް ހިދާޔަތުގެ ސުންނަތްތައް ޝަރުޢުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެއްވެސް މީހަކު، އޭނާގެ ގޭގައި މިސްކިތެއް (ނަމާދުކުރާތަނެއް) ލިބިގެންވާ ހާލު މެނުވީ ނުވެއެވެ. އަދި މިހިރަ (ޖަމާޢަތަށް) ނާދާ މީހާ ގޭގައި ނަމާދުކުރާފަދައިން ތިޔަބައިމީހުންވެސް ގެދޮރުގައި ނަމާދުކުރާނަމަ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތް ތިޔަބައިމީހުން ދޫކޮށްލައިފިއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތް ތިޔަބައިމީހުން ދޫކޮށްލައިފިނަމަ ގެއްލުންވެރިވެގެން ދިޔައީސްކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މުނާފިޤުކަން އެނގިގެންވާ މުނާފިޤަކު މެނުވީ ގޮތުގެ ޖަމާޢަތަށް ނާދާ ނުހުންނަނީއެން އަޅުގަނޑުމެން ދުށީމެވެ. އަދި (ނަމާދަށް) ސަފުގައި ކޮޅަށް ބަހައްޓަވަންދެން ދެފިރިހެނުންގެ (އެހީތެރިކަމުގައި ކަނދުގައި އަތްއަޅައިގެން) ގެނެސް ބަހައްޓާފައިވާ ފިރިހެނަކު ފެނިފައިވެއެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކު ޠާހިރުވެ، ދެން ރަނގަޅަށް ރަނގަޅުކޮށް (ފުރިހަމަކޮށް)، ދެން މިމިސްކިތްތަކުން މިސްކިތަކަށް ދިޔުމަށް ކުރިމަތިލާއިރު، އޭނާ އަޅާ ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކަށް ހެޔޮކަމެއް ﷲ ލިޔުއްވާ، އަދި ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކަށް ދަރަޖައެއް މަތިކުރައްވާ، އަދި ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކަށް އޭނާގެ ކުށެއް ފުހެލައްވާ ގޮތުގައި މެނުވީ ނުވެއެވެ..."

ވަޅުލެވިގެންނެވެ. ފަދަ ދިމާ އެކަށީގެންވާ ޤަބުރުތަކުގެ އަދިހަމަ އުއްމަތުގެ ބަސްނަގަ، ﷲ ގެ ރަސޫލާ

ﷺ އަށްފަހުގައި އެންމެހާ ސަޙާބީން ބާރުބިގެންނެވެ.[143]

143 ޢާއިޝަތުގެ ގެދޮރުގެ ކޮޓަރިކޮޅުގައި ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކުގައި އަބޫބަކުރު رضي الله عنه އާއި ޢުމަރު رضي الله عنه ވަޅުލެވިގެންވާކަމާއި އެވާހަކައިގެ މަޝްހޫރުވެ އުޅުނީ އަސްލުގައި އެއްބަސްވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެކަން އެއްކަލަ ޙަދީޘްތަކެއް ނުވަތަ ސަނަދުތަކެއް ނަގުލުކޮށް ދެއްކުމަކުން ބޭނުމެއް ނެތް ކަމެއް ކަމުގައި ޢިލްމުވެރިން ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. ޢުމަރު رضي الله عنه އާއި އަބޫބަކުރު رضي الله عنه އަކީ ރަސޫލާ ﷺ އާއި ކައިރިކޮށް ވަޅުލެވިގެންވާ ދެ ބޭކަލުން ކަމުގައި ވީ ކަމުގައި ވަކި ހަދީޘެއް ނެތިއްޔާވެސް އެކަން މަޝްހޫރު ކަމެކެވެ. އާދެ، ރަސޫލާ ﷺ ވަފާތުވުމަށްފަހު ޢާއިޝަތު رضي الله عنها ގެ ގޭގައި ވަޅުލެވިގެން، ޢުމަރު رضي الله عنه ގެ ގޭގައި ވަޅުލެވިގެންވާ ކަމުގެ އެއްބަސްވުމެވެ.

އަލްއާޖުއްރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَمْ يَخْتَلِفْ جَمِيعُ مَنْ شَمِلَهُ الْإِسْلَامُ، وَأَذَاقَهُ اللَّهُ الْكَرِيمُ طَعْمَ الْإِيمَانِ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دُفِنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَلَيْسَ هَذَا مِمَّا يُحْتَاجُ فِيهِ إِلَى الْأَخْبَارِ وَالْأَسَانِيدِ الْمَرْوِيَّةِ: فُلَانٌ عَنْ فُلَانٍ، بَلْ هَذَا مِنَ الْأَمْرِ الْعَامِ الْمَشْهُورِ الَّذِي لَا يُنْكِرُهُ عَالِمٌ وَلَا جَاهِلٌ بِالْعِلْمِ ، بَلْ يَسْتَغْنِي بِشُهْرَةِ دَفْنِهِمَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نَقْلِ الْأَخْبَارِ...) (الشريعة: 2368/5)

މާނައީ: "...ޢާއިޝާ رضي الله عنها ގެ ގެކޮޅުގައި ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި އެކުގައި އަބޫބަކުރާއި ޢުމަރު رضي الله عنهما ވަޅުލެވިގެންވާކަމާމެދު، އިސްލާމްދީނަށް ޝާމިލުވެ ﷲ ތަޢާލާ އީމާނުގެ މީރުކަން ދެއްކެވި ހުރިހާ ބަޔަކު ޚިލާފުވެފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި މިއީ މިވަނީ ފުލާނު މީހާއާ ފުލާނާ ރިވާކުރިކަމަށް ބުނާ ހަދީޘްތަކާއި ސަނަދުތަކަށް ބޭނުންވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ޢިލްމުވެރިއަކު އަދި ޖާހިލެއްވެސް އިންކާރުނުކުރާ މަޝްހޫރު އާއްމު ކަންތަކުގެ ތެރޭގައިވާ ކަމެކެވެ. އަދި ޢިލްމުވެރި، ނަބިއްޔާ ﷺ އާއިއެކު އެދެބޭކަލުން ވަޅުލެވިގެންވާކަން މަޝްހޫރުވެގެންވުން، އެކަމާއިގުޅޭ ޚަބަރުތައް ނަގުލުކޮށްދިނުމަށް ބޭނުމެއް ނުވެއެވެ..."

އަދި ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި ނުބައި ކަންތައް ނަހީކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

އެއީ އުމަރާއުގެ ކަސީ ނުވަތަ އަބްސާދުރުތަ ތިބާ ބިރުގަސްއްޖ މިހަކަން ގަސްވިއްވެ.[144]

އަދި الله ގެ ހަޤާ (ދުޝްމިނު) އަޑުއަހަންނަން ސަމާލުކުރުމެވެ.

އަދި ހުކުމްނަމާދުއި، މިސްކީނުގައި ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުން އުޞޫލާއި ނުރަދީ ދުރުގަތިއަރިހަށް ފަހަ އުމާއި ބިދުޢަތްވެރިއެއްގެ. އަދި އުޞޫލީ: މިސްކީނަށް ދިޔުމަކް

ދެންފަހު ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޒަމާނުގެ ޖަމާޢަތުކުރުމުގެ ސިޔާސީގައި ދުރުން ދަމުވު ހަދައިގެން ދިޔުން ހޯދަވާގެންވެއެވެ. އެކަން އެކަށީގެންވާގޮތް ޙަޤީގަތައްވެސް މަނާކުރުމަށްފާޅުވެއެވެ. އެއްކަލަކު
މަސްޖިދުއްނަބަވީއަށް ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ޖަމާޢަތްނަމާދު ސަލާމްކުރުމަށް، އަދި އަތުގެ ދަތުރުކުރުމަށް ވަކިއަކި ރިއާޔަތްކުރުމެވެ. ޢިބާދަތްކުރުމަށް ހުރިއްޖެ ގެއްލުމެއް ސަލާމްކުރުމެކެވެ. އެއީ އިސްލާމީ
މިސްކީނުންގެ ޙައްޤު ނުނެގުމެވެ. އަދި އެއްމެ ޙާޖަތްތެރި ކަމަށް ސަލާމްކުރުމަށް ޢަރަބި އަރަބި ކުރުމަށް
އަރިހުން ދުރާކުން ހެދުމާއި ދިނުން ފަހުގެ ޢަމަލުތަކުން ދުރުހެލިވުމެވެ.

144 ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި ނުބައިކަންތައް ނަހީކުރުމީ ޝަރީޢަތުގެ ދީނާއި ޤަވާޢިދު މައްސަލައެއް
އެކަމުގެ މުހިއްމުކަމާއި ވާޖިބުކަން އަހުލުއްސުންނަތުގެ ޢަޤީދާގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ. އެގޮތުން ހިތުން އިންކާރު
ކުރުމީ އެންމެގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ދެން ފަހު ހަދަ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ދުލުން އިންކާރުކުރުމާއި،
އަތުން އިންކާރު ކުރުންވެސް ކުޅަދާނަކަމާއި މަސްލަހަތުގެ ކަންތައްތަކާއި ރިޢާޔަތްކުރާކަށް. އަދި ގެއްލުން
ނުވަތަ އަނިޔާއެއް ލިބިދާނެކަމަށް ބިރުވެރިވާނަމަ އަޚްލާޤީގެ ދުލުން އިންކާރު ކުރުން ޙައްޤު މަތިން
ކުރިޔަށްދަނީއެވެ. އެއީ ޝަރީޢަތެއް ސުންނަތުގައި މަގާމު ބިދުޢަތް އަމުރުކުރެވެނީ ދުލަހަށްވަރުގައި
ކަންމަތީ އެކަށް ބަޔާންކުރި ހަދުން ހަރާމްކުރެވެނީ ނިޔަތްގައި، އަދި އެއްވެސް މީހަކު އެއަށްގައި
އެވާޖިބު އަދާކުރާ ކަމުގައިވާނަމަ ޚަރަޖުވެދާނެ، އަދި ޙައްޤުވެދާނީ އުޒުރުއްވެސް ވައިދު
އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހުރެއެވެ. މިބާބަ ވަރަށް ބޮޑު ފަރުވާލެވެނީ އެބައި ޙަޤީޤަތްވާ ބޭބެވެ.

ނިކުތުމަށް ކުޅަދާނަނުވާވަރު ބައްޔެއްޖެހުން، ނުވަތަ އަނިޔާވެރި ސުލްޠާނެއްގެ ބިރުގަދަވުމެވެ. އެނޫން ކަމެއްގައި އޭނާއަށް ޢުޛުރެއް ނުވެއެވެ.[145]

އަދި އިމާމުންގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކޮށްފި މީހާ، އެއިމާމުން (ނަމާދުގައި) އިސްތިޢާދާ ތަބާނުވާނަމަ ފަހު އޭނާއަކަށް ނަމާދެއް ނުވެއެވެ.[146]

އަދި ޖަމާޢަތުގައިކަން އަދާކުރުމާއި ނަބިއްޔާއިންނާއި ނަހުގެމީހުން ކަލޭގާއި ނުހަރާމާއި ހިތްނޫނެވެ.

އަދި މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ބޮޑުވިލުގާ މިޔާ ކުރިމަތިލާ ނަބިއްން ސަބަބުތަކެއް ދޭއްވާ މިހާއެވެ.[147]

---

[145] އެބަހީ ދިރިއްގެ ގުތުގައި އިބްލީސްގެ ހަރަކާތްތަކެއް ޖާޙިލުވާ ކުރުމަ ހުކުމް ޖުމުޢާ ތަކަކީ މީހާއީ ބެލުމަށްލާނެވެ. އެއުރެން ކަމަކީ ޖާހިލުވާ ނަމާދުކުރުމާއި ކުރިއަށް ގެބޮޑުކަން އެއުރެން ކަމުގެ ކަންކަމާކުރަން ދިޔަތަކާ މިހާރު ޝަރީޢަތެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ، أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ، ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ» (رواه مسلم: 865)

މާނައީ: "ބަޔަކުމީހުން ޖުމުޢާނަމާދުތައް (އަބާ) ދޫކޮށްލުން ހުއްޓުވާލާނެއެވެ. އެހެންނޫނީ ﷲ އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި ސިއްކަ ޖައްސަވާ ބަންދުކުރައްވާނެކަން. ދެން އެބައިމީހުން ވާނީ ޣާފިލުވެގެންވާ މީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ."

[146] އެހެނީ ނަމާދުގައި އިމާމަކު ތަބާވުމަކީ ފަރުޟެވެ. މުއައްޒިނު މިސްކިތުގައި ބަސްދުކުރެއްވިކަމަށް ބުނެވޭ މިސްކިތުތަކުގައި އިމާމުންގެ ފަހަތުގައި އަދާ އެކަނި ނަމާދުކުރުމަކީ ނިޔަތް ގަނޑެއްސް، ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރަމުން ބާރުން ތަރުކާރިގެން ނަމާދުކުރާ ބަޔަކު ފަރާޟީގެނުގަނޑު ތަކުރާރުވެގެވެ. އެކަމުން އެބައިމީހުން ބޮޑު ތިމާގޮތުގެ ސަބަބުން މިސްކިތުން ކަޅުވެރިކަން، އަދި މުސްލިމުންގެ ޖަމާޢަތުގެ ބަދަލު ބަހުމާނަކަށް ބެނެއެވެ.

147 މުސްލިމުއަށާ އަބަދުވެސް ނުބައިކަންތަކާއި، އަދި ތުހުމަތުކުރެވޭ ތަންތަނުން އެކަށީ ނަފްސު ދުރުކުރަން ޖެހޭނެތެވެ. ދީނުގައި ތުހުމަތުކުރެވޭ ކަންތަކާއި ތަންތަނަށް އެކަށީ ނަފްސު ހުށައަޅާލުމައި، ދީން މީހުން އެކަށައިގެން ނުބައި ހިޔާލު ފާޅުކުރުމަކަށްއިދިނަމަ އެކަށީ ނަފްސަކަށް ފުރަތަ މަލާމާތްވާނެތެވެ.

އުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ عَرَّضَ نَفْسَهُ لِلتُّهْمَةِ فَلَا يَلُومَنَّ مَنْ أَسَاءَ بِهِ الظَّنَّ...)
(الزهد لأبي داود: 83)
މާނައީ: "ތުހުމަތުކުރެވޭފަދައިން އެކަށީ ނަފްސު ހުށައަޅައިލިމާ، ދެން އެކަމާއިމެދު ނުބައިހިޔާލު ހިތާ މީހަކަށް މަލާމާތްނުކުރާށެވެ..."

އިބްނު އުމަރު ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: «كُنَّا إِذَا فَقَدْنَا الرَّجُلَ فِي صَلَاةِ الْعِشَاءِ وَصَلَاةِ الْفَجْرِ أَسَأْنَا بِهِ الظَّنَّ»
(مصنف ابن أبي شيبة: 3353)

މާނައީ: "އިޝާ ނަމާދާއި ފަތިސް ނަމާދުން މީހަކު (މިސްކިތުގެ ޖަމާޢަތުން) އަހަރުމެންނަށް ގެއްލިއްޖެކަމުގައިވާނަމަ އަހަރުމެން އޭނާއާއި މެދުގައި ނުބައިހިޔާލު ކުރަމެވެ."

މުޖާހިދު ބިން ޖަބުރު ؒ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَرَّ بِرَجُلٍ يُكَلِّمُ امْرَأَةً عَلَى ظَهْرِ الطَّرِيقِ، فَعَلَاهُ بِالدِّرَّةِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّهَا امْرَأَتِي قَالَ: فَهَلَّا حَيْثُ لَا يَرَاكَ النَّاسُ.)
(مكارم الأخلاق للخرائطي: 479)
މާނައީ: "މަގުމަތީގައި ހާމައަށް އަންހެނަކާއި ވާހަކަދައްކަމުންދިޔަ ފިރިހެނަކުގެ ކައިރިން ހިނގައި އުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ؓ ވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު ގޮތްތެރިކުރުން އެކަށީ ގަޑިގައި ތަޅުއްވާފުޅުން ތެޅުއްވިއެވެ. ދެން އެމީހާ ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އެއީ އަހުރެންގެ އަނބިމީހާއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ މީސްތަކުންނަށް ނުފެންނަތަނަކުގައި އެކަން ނުކުރީ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ!'"

ޢަލީ ބިން ޘާބިތު ؓ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنِّي لَأَكْرَهُ أَنْ أُرَى فِي مَكَانٍ يُسَاءُ بِي فِيهِ الظَّنُّ» (شعب الإيمان: 6383)
މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެންނާއިމެދު ނުބައިހިޔާލު ކުރެވޭފަދަ ތަނެއްގައި ފެނުމަކީ އަހުރެން ނުރުހެމެވެ."

އަދި ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި ނުވާ އެތެރޭގެ ވަންހަނާވެގެންވާ އިލްމުގެ ތެރެއިންނާ އިލްމުއްލަދުން އަރުވަކުން ދަޢުވާކުރި ކޮންމެ އިލްމަކީ ފަހެ ބިދުޢައެއް އަދި މަގުފުރެދުނުކަމެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކު އެއަށް ބަދަލުކޮށް ގޮތުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.[148]

[148] ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި އަދި އެއްވެސް އަޤުލުއްގައި އައިސްފައިނުވާ އިލްމެއް ބާޠިނީންނާއި، ބާޠިނީންނާއި ފަލްސަފީން އުފެއްދިއެވެ. އެގޮތުން ޝަރީޢަތުގައި ބާޠިލުކުރާ ފަރުޟުވެގެންވާ ކަންތައްތަކާއި އުޅޭކުދިން ވަންހަނާވެގެންވާ ކަންތައްތަކަށް ބުނެއެވެ. އަދި އިލްމުގެ ހަޤީޤަތާއި 'އިލްމުއްލަދުންނީ' ފަދަ ނަންނަންދީގެން އެބިދުޢަތައް ފެތުރިއެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَأَمَّا الْبَاطِنُ الْمُخَالِفُ لِلظَّاهِرِ الْمَعْلُومِ فَمِثْلُ مَا يَدَّعِيهِ الْبَاطِنِيَّةُ الْقَرَامِطَةُ مِنْ الْإِسْمَاعِيلِيَّةِ وَالنُّصَيْرِيَّةِ وَأَمْثَالِهِمْ مِمَّنْ وَافَقَهُمْ مِنَ الْفَلَاسِفَةِ وَغُلَاةِ الْمُتَصَوِّفَةِ وَالْمُتَكَلِّمِين. وَشَرُّ هَؤُلَاءِ الْقَرَامِطَةُ فَإِنَّهُمْ يَدَّعُونَ أَنَّ لِلْقُرْآنِ وَالْإِسْلَامِ بَاطِنًا يُخَالِفُ الظَّاهِرَ؛ فَيَقُولُونَ: " الصَّلَاةُ " الْمَأْمُورُ بِهَا لَيْسَتْ هَذِهِ الصَّلَاةَ أَوْ هَذِهِ الصَّلَاةَ إنَّمَا يُؤْمَرُ بِهَا الْعَامَّةُ وَأَمَّا الْخَاصَّةُ فَالصَّلَاةُ فِي حَقِّهِمْ مَعْرِفَةُ أَسْرَارِنَا و " الصِّيَامُ " كِتْمَانُ أَسْرَارِنَا و " الْحَجُّ " السَّفَرُ إلَى زِيَارَةِ شُيُوخِنَا الْمُقَدَّسِينَ وَيَقُولُونَ: إنَّ " الْجَنَّةَ " لِلْخَاصَّةِ: هِيَ التَّمَتُّعُ فِي الدُّنْيَا بِاللَّذَّاتِ و " النَّارُ " هِيَ الْتِزَامُ الشَّرَائِعِ وَالدُّخُولُ تَحْتَ أَثْقَالِهَا وَيَقُولُونَ: إنَّ " الدَّابَّةَ " الَّتِي يُخْرِجُهَا اللَّهُ لِلنَّاسِ هِيَ الْعَالِمُ النَّاطِقُ بِالْعِلْمِ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَإِنَّ " إسْرَافِيلَ " الَّذِي يَنْفُخُ فِي الصُّورِ هُوَ الْعَالِمُ الَّذِي يَنْفُخُ بِعِلْمِهِ فِي الْقُلُوبِ حَتَّى تَحْيَا و " جِبْرِيلُ " هُوَ الْعَقْلُ الْفَعَّالُ الَّذِي تَفِيضُ عَنْهُ الْمَوْجُودَاتُ و " الْقَلَمُ " هُوَ الْعَقْلُ الْأَوَّلُ الَّذِي تَزْعُمُ الْفَلَاسِفَةُ أَنَّهُ الْمُبْدِعُ الْأَوَّلُ وَأَنَّ الْكَوَاكِبَ وَالْقَمَرَ وَالشَّمْسَ الَّتِي رَآهَا إبْرَاهِيمُ هِيَ النَّفْسُ وَالْعَقْلُ وَوَاجِبُ الْوُجُودِ وَأَنَّ الْأَنْهَارَ الْأَرْبَعَةَ الَّتِي رَآهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ هِيَ الْعَنَاصِرُ الْأَرْبَعَةُ وَأَنَّ الْأَنْبِيَاءَ الَّتِي رَآهَا فِي السَّمَاءِ هِيَ الْكَوَاكِبُ. فَآدَمُ هُوَ الْقَمَرُ وَيُوسُفُ هُوَ الزُّهَرَةُ وَإِدْرِيسُ هُوَ الشَّمْسُ وَأَمْثَالُ هَذِهِ الْأُمُورِ. وَقَدْ دَخَلَ فِي كَثِيرٍ مِنْ أَقْوَالِ هَؤُلَاءِ كَثِيرٌ مِنَ الْمُتَكَلِّمِينَ والمتصوفين...) (مجموع الفتاوى: 13/236-237)

މާނައީ: "...ދެންފަހެ، އެނގިގެންވާ ޒާހިރާ ޚިލާފުވާ ބާޠިނީ ޤަރާމިޠާ، އާއި އިސްމާޢީލީންނާއި ނުޞައިރީންނާއި އަދި އެފަދަމީހުންނާއި އެއްބަސްވާ ފަލްސަފާވެރިންނާއި ޞޫފީންނާއި އިލްމުލްކަލާމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ބޮޑުބަޔަކަށްވާ މިންވަރަށް ބާޠިނީ ފަލްސަފީން

ދަރުވާކަށްފަދައިންނެވެ. މިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ނުބައިވެގެންވަނީ ފަލްސަފީންނެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން ދަރުވާކުރަމުންދިޔައީ ޔޫނާނީންގެ އިސްލާމްދީނަށް ބަދަލުކުރުން ފަލްސަފާގެ ހިމާޔަތުގައި ޒިކުރުކުރެވޭނެ އެތެރެފުށުގެ ވަނަވަރުވެ ވެއެވެ. އެގޮތުން އެމީހުން ބުނެއެވެ: 'އަޅުގަނޑުމެންނަށް ނަފުސު މިނިވަންކަމާ އަޅުގަނޑުމެން ވިސްނައިގެން ނަމާދަށް އެމީހުން ނަމާދުގެ ބާރުތަކުގެ މަގުގައި ނުކުމެވޭނެ. ދީނުގެ ގޮތުން ނަފްސާނީ ހަމަތަކުގެ ނަތީޖާ. އަދި ކޮންމެ (މުނާޖާތު) ހަގީގަތުގެ ސިއްރުތަކެއް ނުނެރެވެއެވެ. އަދި ބަތިލު ހަގީގަތުގެ މުސްތަޤްބަލު ޝަރީޢަތުން ޖިހާދުކުރެވޭނެ ދަރުމަތުން ވިހަވަރުކަމެވެ.' އަދި ވިޔަސް އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: 'ހަމަ ހަގީގަތް ކުރިއެރުމާ ސޫފީ ސިފަތަކުގެ މުނާޖާތުގައި ތަޤުލީދުކަމެއް ނުކުރާ ހަދާ ކުރުމެވެ. އަދި ހަގީގަތުގެ ޝަރީޢަތުން ބާޠިނީ ތަފުސީރުތަކާ ދެޖެހެ ނުވަތަ ޙަޤީގަތުން ތަސައްވުފާ ހުރެ ކަނޑައެޅުއްވުމެވެ. އަދި މާތް ﷲ މިސްކީނުންނަށް ޝަރީޢަތާ ބާޠިނުގެ ދެމެދުގައި ބޮޑުކަމެއްކޮށްދީފައިވެއެވެ. އަދި ތަސައްވުފު ކޮށްޕާކުރުމުގައި ޙަލާލު ބާޠިލުން ސަލާމަތް ވުމަށް ހުއްޓުމަށް ކަމެއްނެތްކަމުގެ ވާހަކަދައްކައިފިއެވެ. އަދި ޤަބޫލުކުރަނީ ހަގީގަތުގެ ނަމާދުގެ ބޮޑު ސިފަތަކާއި ހަދީސްތަކުގެ ތަސައްވުފު ޙަޤީގަތުގައި ބޭނުންކޮށްގެން ބާޠިނީ އެކިއެކި ފިރުގާތަކުގެ ގޮތުގައި ބުނެއެވެ. އަދި ޝަރީޢަތް ވަނީ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ވަޙީ ކުރައްވާ ކަލާމެވެ. އަދި އެހެން ނުވަތަ ހަގީގަތުގެ ފިރުގާތަކަށް ޤަބޫލުކުރާ ޕަރުބާ ހަދާކަށްނުވެއެވެ. (އަލްފާރާބީ، ސީނާއި، ރާޒީ، ވަނަވެ.) އަދި އެބުން އެކިއެކި ފިރުގާތަކުގެ ނަބިއްޔުންނަށް ފުރިހަމަތަކެވެ. އެގޮތުން އަޤީދާގައި ހަމަޖެހިފައެވެ. އަދި ތަސައްވުފުގައި ޝަރީޢަތް (ވިލާޔަތު)އެވެ. އަދި އެބުރިސްކުރައި ނިސްބަތް. ' އަދިވެސް މިފަދަ ކަންތައްތަކެވެ. ޙިކުމަތުގެ ފަރުމާކަމުގެ ނަމުގައި ސޫފީންގެ އެބައިމީހުންގެ މުޝްރިކުން ވިދާޅުވަނީ ބަސްމަގުގެ ބޮޑުއެހެން ވަނަވެ..."

إބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّٰهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومما أحدث من العلوم الكلام في العلوم الباطنة من المعارف وأعمال القلوب وتوابع ذلك بمجرد الرأي والذوق أو الكشف وفيه خطر عظيم: وقد أنكره أعيان الأئمة كالإمام أحمد وغيره....وقد اتسع الخرق في هذا الباب ودخل فيه قوم إلى أنواع الزندقة والنفاق ودعوى أن أولياء الله أفضل من الأنبياء. أو أنهم مستغنون عنهم وإلى التنقص بما جاءت به الرسل من الشرائع: وإلى دعوى الحلول والاتحاد أو القول بوحدة الوجود. وغير ذلك من أصول الكفر والفسوق

والعصيان كدعوى الإباحة. وحل محظورات الشرائع. وأدخلوا في هذا الطريق أشياء كثيرة ليست من الدين في شيء. فبعضها زعموا أنه يحصل به ترقيق القلوب كالغناء والرقص. وبعضها زعموا أنه يراد لرياضة النفوس لعشق الصور المحرمة ونظرها. وبعضها زعموا أنه لكسر النفوس والتواضع كشهرة اللباس وغير ذلك مما لم تأت به الشريعة. وبعضه يصد عن ذكر الله وعن الصلاة كالغناء والنظر إلى المحرم. وشابهوا بذلك الذين اتخذوا دينهم لهواً ولعباً...) (فضل علم السلف:6/1)

މާނައީ: "...އަދިވެސް ބިދުޢަތުތަކުގެ ތެރެއިން އަޙަން ހުވަފެނުގައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި: ހަމައެކަނި ރައްކާއި ތަޤުރީބާގެ ބޭރުފުށުގެ މައްސަލަ ނުވަތަ ހިތަށް ހާމަވާގޮތުގެ ހިތުގެ ބަހަދުރުތަކާއި މުޖުރިމުކަން ދުނިޔަމުދާއި އާއި ގެރިޖަހާ ކަންތައްޖެހި އަހުޅުވާނުގެ ޞިފަތުތަކާއި ފުރަސަތުއްކަން ހިފުމެވެ. ފަހެ އެކަމުގައި ބޭރުވެރިންނާ ނުރައްކާތެރިވެއެވެ. އަދި އިމާމު އަބޫމަންޞޫރު އަދި އެހެނިހެން އިމާމުވެރި ޝާކަރުންވަރި އެފަދައިން ކަންތައްކުރުމަށް އިންކާރު ކުރައްވާފައެވެ.... ދުންޔާ މުދާރުގައި އިން ބާޠިލު އެބާޠިލު ތެރެއިން ބަޔަކު، މުޞީބާތުގައި ޖިންނީން (ކުފުރު)ގެ ފައްތަރުތަކަށް ވެރިވެއެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷲ ގެ ވަލީއްޔުން ގާތްވެވޭނެ ގޮތްކަމަށް، ނުވަތަ ނަބިއްޔުންނާއި ނުލާ އެވަލީވެރިންނަށް ފުދިގެންވާނެ ގޮތްތަކަމަށް ދައުވާކުރެއްވިއެވެ. އަދި ރަސޫލުން އެކަމާއިގެން ވަޙީގެ ޝަރީޢަތުގެ ކުޅުވެރިކަމާ، އަދި ހުރިހާ އަދި އިލްމީޒަރީ އަދަބުތަކެއް، ނުވަތަ ވަޙްދަތުލް ވުޖޫދުގެ އަދަބުތަކެއް އަދި އެނގިދާފައި ކުޅުވެރިވުން ފާޙިޝްކަމާއި އެއްކުރުމުގެ އިއްޒަތްތެރިކަން ގާތުގައި އަދި ޝަރީޢަތުގެ ބަރާބަރުވާގޮތަކާއި ހުސްމަޢުނާކަމެއް ކަންތައް ހުސްރަވާނީގޮތުގެ ތަޢުލީމުތަކުން ކަންކަމުން ވަރުގަދަވެއެވެ. އަދި މިހެތުން ޚާއްޞަ ދީނުގައި ނުވެސް ހިތުން އެކަކު ކަމެއް އެބައިމީހުން ފެއްޓިއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ބައެއްކަންކަމީ ސަހަބުން ހިތުވަޤުތު ދަސްވެގަންނަ ކަމަށް އެބައިމީހުން ދައުވާކުރި ޚުރަފާތްތައް ނިކުތެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ކަންތަކުގެ ސަބަބުން ނަފްސުތައް ބަރަކާތްތެރިކުރުމަ ކަމަށް އެބައިމީހުން ދައުވާކުރިއެވެ. އޭގެ ބަރާމްވެގެންވާ ޞޫރަތަތަކަށް ލޯބިކުރުމާއި އެކަންކަމަށް ބެލުމެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ކަންކަމީ އެކަމުގެ ސަބަބުން ނަފްސުތަކާ ނިކަމެތިކަމާއި ތަވާޟުޢުވެރިކަން ލިބޭނެ ކަމަށް އެމީހުން ދައުވާކުރިއެވެ. (މިސާލަކަށް ހެދުމުގެ ޝުހުރަތް، އެނޫންވެސް ޝަރީޢަތުގައި ނުވާ ކަންކަން) އެހެންކަމުގެ އުޅުންތަކަށް ކަންކަމެވެ. އަދި އެހެންނޫނަސް ޝަރީޢަތް އެކަމަކާއިގެން އައިސްފައި ނުވާ އެހެންކަންކަމެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ކަންކަމީ އެކަމުގެ ސަބަބުން ﷲ ހަނދުމަކުރުމާއި ނަމާދުކުރުމުން ދުރުކޮށް

އަދި ފިރިހެނަކަށް އުކަނދުބޮޅުގެ ނަފްސު ހިދާޔަތާދެކޭ ކޮންމެ އަންހެނެއް، ދެހެ އެއަންހެނެއް އާންމަކަން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އުކަނދުބޮޅުގެ ގިނަބައިން ކަމެއް ހާސިލުކޮށްދިނުމާ އެދުމިހުންނަން އުފުލާބެދުލުވާހުއްޓެވެ. ފަހިވިލިއާއާއި ބޭރުމުވިދި ދެހެކިނާއި ކައިވެނީގެ ރަނގާއި ދަދިގެން ގެންގުޅެވެ.

އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކަށް މިހަކު ފާޑުކިޔައިނިކޮށް ތިބުމަކީ ފުރިހަމަ ދުނިޔޭޖެހިނަމަ، ދެހެ އާޚިރާ ނުބައިވެގެންވާ ބަޔެއްގެ ފޮނި އަދި ހާލަތްތަކުގެ ދެރުގެފިޔައިކޮށް ބިނާ ދެންނެނެވެ. އެއީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މިބަސްފުޅުގަވާހަކައިއެވެ:

(إِذَا ذُكِرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا...) [149]

މާނައީ: "މިމަނިކުފާނުގެ ޞަޙާބުބޭފުޅުންގެ ދެކުނުކޮށްލެވިއްޖެއްޔާ ތިޔަބައިމީހުން (ނުބައިބަހެއް ބުނުމުން ދުރުވޭ) ހިފަހައްޓާހިނގާށެވެ..."

މަނާކުރި ކަންތައްތަކެވެ. އެއީ ދަރަނިއުޅުއި ބަރާހީވެގެންވާ ބޮޑުންތަކަށް ކަންކަމެވެ. އަދި އުކަނދާތަކުގެ ސަރަޙައްދު އެބައިމީހުން ވެގެންދިޔައި، އެބައިމީހުންގެ ދިނަރަ ކުޅެ ކުރިމަތިއްކަމުގައި ނުވި މީހުންނާއި ވަރުކުރުވެގެންވާ ބައެއްކަމުގައެވެ..."

މިޙާދިސާގައިވެސް މިފަދަ ބާބުނބުގެ ތަޢުލީމުދީއްކަފަދަ ބަޔާ ތަޢުލީމުދީއްކަމުގަނޑުވަނީ ފާޅުވެގެންނެވެ. އެގޮތުން އިސްވެ ބަޔާންވިފަދައިން ދެއްޗާތަކި ތިބި ތަޢަލްލުޤުކާއި ސަބަބުތައްކުރެވޭކަމަށް ނުވަތަ ދުރުމިހުންކަމަށް، ނުވަތަ ދައުރުތަ މަރުތަބަކު މިނިވަ އެއްޗެއްކަމަށް ބުނުން ކަންކަންވެއެވެ.

[149] رواه الطبراني في المعجم الكبير: 10448

އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވުމަށްފަހުގައި އެބޭކަލުންގެ ފިތުން ހިނގާނެ ކަންތައް ނަބިއްޔާ ﷺ ދެނެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއާއިއެކުވެސް ހުރިހާކަމެއްގައި މެދުވީ އެބޭކަލުންނާއި މެދުގައި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގައިވެއެވެ:

(ذرو أصحابي، لا تقولوا فيهم إلا خيرا.) [150]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބެން ދޫކޮށްލާށެވެ. ހެޔޮބަހެއް މެނުވީ އެބޭކަލުންނާއި މެދުގައި ނުބުނާށެވެ."

އަދި އެބޭކަލުންގެ ފިތުން ދިމާވި ކަންތައްތަކާއި، އަދި އެބޭކަލުންގެ މެދުގައި ހިނގި ހަނގުރާމަތައް އެއްވެސް ކަމެއްގެ ވާހަކަ ބުނެ ނުދައްކާހިނގާށެވެ. އަދި ބާބައެއް އެކަމުގެ އިލްމު ލިބިގެންނުވާ އެއްވެސް ކަމެއްގެ ވާހަކަވެސް ނުދައްކާށެވެ. އަދި އެފަދަ ވާހަކަ ދައްކާ އެއްވެސް މީހެއްގެ އަޑު ބީހާ ނާހާށެވެ. އެހެނީ ލަސް ބާބައެއް އެވާހަކަތައް އަޑުއިވުމުން ކަލުގައި ވާނަމަ ބީރާ ހިތް ބާބައެއް ސަލާމަތުންނުވާނެތެވެ.[151]

---

150 މިޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވީ ސަޙީޙްނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިއާއި ގާތް ލަފުޒަކުން ޙަދީޘް އަނަސް ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (دَعُوا لِي أَصْحَابِي...) (رواه أحمد: 13812)
މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބެން، ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދޫކޮށްލާށެވެ..."

151 މިކަމުގެ ބައިތަކެއް އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ. އަދި ޞަޙާބީންނަށް ބަދުބަސްބުނުމާއިމެދު އަހުލުއްސުންނަ ބައެއް ބަސްފުޅުތަކެއް ބަޔާންކުރެވިއްޖެއެވެ. ދެންފަހެ ހަމަ ޞަޙާބީންނަށް ބަދުބަސްބުނާ ނުވަތަ އެބޭކަލުންގެ ޢަދާލަތާއި ޢަގީދާއާއި ޙަޤީގަތަށް އަނިޔާ އެއްވެސް ކަމަކުން ޢައިބުކުރާ ފަރާތްތަކާއި ދެކޮޅަށް ބަދުބަސްބުނުން ދިމާވެގެން ހައްދާ، ނުވަތަ އެބޭކަލުންގެ ބަރާބަރުގައި ދިފާޢުކުރުމަށް ބަހެއް ބަދުބަސްބުނީ މީހާ ކާފަރުވާނެކަމަށް ދެންނެވޭނެއެވެ. ބައެއް ޢިލްމުވެރިން އެއިން ބައެއް ކަމާއި ނަބީއިބަހެއް ބަދުބަސްބުނަން ކަމަކު ވާނީ އިސްލާމްދީނުގެ ޙައްދުން ބޭރުވާ މީހެއް ކަމުގައި ދަލީލު ވިދާޅުވެއެވެ.

ހާމަވެރިއްޖެވެ. އަދި މިކަމުގައި ކާފަރުކުރުމުގައި ޚިލާފު އުޅެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކަށް ބަދުބަސްބުނި ހުއްދަވެގެންނުވާ ކަރާމާތްތަކަށް އެއްބަސްވެވިގެންވެއެވެ.

އަލްލާލަކާއީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (سِيَاقُ مَا رُوِيَ عَنِ السَّلَفِ فِي أَجْنَاسِ الْعُقُوبَاتِ وَالْحُدُودِ الَّتِي أَوْجَبُوهَا وَأَقَامُوهَا عَلَى مَنْ سَبَّ الصَّحَابَةَ رُوِيَ عَنْ عُمَرَ أَنَّهُ جَلَدَ ثَلَاثِينَ سَوْطًا مَنْ خَرَجَ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ، وَأَنَّ ابْنَهُ عُبَيْدَ اللَّهِ شَتَمَ الْمِقْدَادَ، فَهَمَّ عُمَرُ بِقَطْعِ لِسَانِهِ، فَكَلَّمَهُ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ فَقَالَ: ذَرُونِي أَقْطَعْ لِسَانَ ابْنِي حَتَّى لَا يَجْتَرِئَ أَحَدٌ مِنْ بَعْدِي فَيَسُبَّ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَأَنَّ ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى سَأَلَ أَبَاهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ فِيمَنْ سَبَّ أَبَا بَكْرٍ مَا كُنْتَ تَصْنَعُ بِهِ؟ قَالَ: كُنْتُ أَضْرِبُ عُنُقَهُ، قُلْتُ: فَعُمَرَ؟ قَالَ: أَضْرِبُ عُنُقَهُ. وَأَنَّ عَلِيًّا بَلَغَهُ أَنَّ ابْنَ السَّوْدَاءِ تَنَقَّصَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ , فَدَعَا بِهِ وَبِالسَّيْفِ فَهَمَّ بِقَتْلِهِ، فَكُلِّمَ فِيهِ فَقَالَ: لَا يُسَاكِنِّي بَلَدًا أَنَا فِيهِ , فَنَفَاهُ إِلَى الشَّامِ وَانْتَقَلَ حُرَيْمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَحَنْظَلَةُ، وَعَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ مِنَ الْكُوفَةِ إِلَى قَرْقِيسِيَا، وَقَالُوا لَا نُقِيمُ بِبَلْدَةٍ يُشْتَمُ فِيهَا عُثْمَانُ. وَمِنَ التَّابِعِينَ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ ضَرَبَ مَنْ شَتَمَ عُثْمَانَ ثَلَاثِينَ سَوْطًا وَعَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ، وَكَانَ مُحْتَسِبًا لِلْخُلَفَاءِ بَنِي الْعَبَّاسِ أَنَّهُ ضَرَبَ مَنْ شَتَمَ عُثْمَانَ سَبْعِينَ سَوْطًا فِي دُفُعَاتٍ. وَضَرَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ مَنْ سَبَّ مُعَاوِيَةَ أَسْوَاطًا. وَعَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ: يُضْرَبُ , وَمَا أُرَاهُ عَلَى الْإِسْلَامِ. وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ كَانَ يُقَالُ: شَتْمُ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ مِنَ الْكَبَائِرِ. وَعَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبِيعِيِّ: شَتْمُ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ مِنَ الْكَبَائِرِ الَّتِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ....وَقَالَ زَائِدَةُ لِمَنْصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ: الْيَوْمُ الَّذِي أَصُومُ فِيهِ أَقَعُ فِي الْأُمَرَاءِ؟ قَالَ: لَا , قُلْتُ: فَمَنْ يَتَنَاوَلُ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ، قَالَ: نَعَمْ. وَعَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ قَالَ: كَانَ يُقَالُ: بُغْضُ بَنِي هَاشِمٍ نِفَاقٌ، وَبُغْضُ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ نِفَاقٌ، وَالشَّاكُّ فِي أَبِي بَكْرٍ كَالشَّاكِّ فِي السُّنَّةِ. وَمِنَ الْفُقَهَاءِ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ أَنَّ مَنْ سَبَّ الصَّحَابَةَ فَلَا سَهْمَ لَهُ مَعَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْفَيْءِ وَسُئِلَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِسْحَاقَ عَمَّنْ سَبَّ عَائِشَةَ فَأَفْتَى بِقَتْلِهِ. وَقَتَلَ الْحَسَنُ وَمُحَمَّدٌ ابْنَا زَيْدٍ الدَّاعِي الطَّبَرِسْتَانِيِّ اللَّذَانِ وَلِيَا دِيَارَ طَبَرِسْتَانَ رَجُلَيْنِ مِمَّا قَذَفَا عَائِشَةَ.) (شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 7/1336-1338)

މާނައީ: "ޞަޙާބީންނަށް ބަދުބަސްބުނި މީހުންނަށް ސަލަފުން ދެއްވިޙައްދު ކަނޑައެޅުއްވިކަމަށް ރިވާވެގެންވާ ބައެއްދަލީލާއި އުމަރުއްވެރިންގެ ބާވަތްތަކާއި ސަލަފުންނާއި ހުރިހާ ބައިވެރިވުމުގެ ބާވަތްތައް ނަގަލައިދޭނެ ގޮތުގައި ތިރީސްއެއް ހަރަދު އުމަރުގެ ޤައުލު ކުރަމުގެ ބައެއްދަލީލާއި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި އުމަރުގެ ދަރިކަލުން އުބައިދުﷲ، އަލްމިޤްދާދަށް ބަދުބަސްބުނީއެވެ. ދެން އުމަރުގެ ދޫކަނޑާލާ ދެން ބާރުކޮށްލެއްވުން ދެއްކެވުމުގެ ގޮތުން އަޞްޙާބުން މުޙައްމަދުގެ ދެން ދޫކަނޑާލާށެވެ. ބަހާނާކޮށްލައްވާށެވެ. ބަހާނާމަވުގެ ގޮތުން

ފާހަގަކޮށްލެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ދަރިފުޅުގެ ދޫ ބުރިކޮޅުތަކުން އަހުރެން ދޫކޮޅުކަނޑާލާނަމެވެ. އެއީ

އަހުރެންގެ ފަހުން އެކަކުވެސް އެކަމަށް ދެން އަރައިގަނެ، މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން

އެކަކަށްވެސް ބަދުބަސް ނުބުނުމަށެވެ.' އަދި ޢަބްދުއްލާހިބްނު ބިން އުބަޔްގެ ދަރިކަލުން،

ޢަބްދުއްލާހުގެ ބަފާފުޅުގެ ބަދުބަސްބުނި މީހާއަކީ ކަންތައްތަކުގައި ޝަރީޢަތާ ޚިލާފުވާ ބައްޔާއްޖެއެވެ

އަރިހުން އެއްސެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން އޭނާގެ ކަންތައްތަކުގައި ޤަބޫލު ނުކުރާނަމެވެ.' އަހުރެން

ދަންނަވައިފިއެވެ: 'ދެން ޚިޔާނާތްތެރިވެގެން ބަދުބަސްބުނުވީއޭ، ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާގެ

ކަންތައްތަކުގައި ޤަބޫލު ނުކުރެވޭނެތީއެވެ.' އަދި އިބްނުއުމަރު ސަޢީދު، އަބޫހުރައިރާގެ ޚިދުމަތުގައި

ކުޑަކުދިންނާ އަރިޔަށް ބަސްބުނުވާލެވެން ޙަދީޘްގެ ދާދިފަހުން ވިޔަފާރިއެވެ. ދެން އެކަކުގެ އޭނާ ގެންދަވާ

ކަންތަކާ ގެންދަވާ އޭނާ ޤަބޫލުނުކުރެވުމަށް ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ. ދެން އެކަމުގައި އެކަކުގެ ފާހަގަކޮށްލެވުމުން

ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންނަށް ރަނގަޅުގައި އޭނާ އަހުރެންނާއި ދިރިއުޅުމުގެ ކަންތައްތަކެވެ.' ދެން އޭނާ

ޝަރުޢީ ކަންތައްތަކުގައި އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޙަސަނުލް ބަސް ޙަދީޘް اللهُ ޢަލައި، ޙަސަނުލްބަޞަރީ، ޙަދީޘްގެ ބަސް

ޚަބަރު ކުރެއްވި ޤަދީމްޤައުލުގެ ބަސްތަކުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާގެ ކަންތައްތަކުގައި ދުޢާތަކުގެ ކަންތައްތަކުގައި

ބަދުބަސްބުނި އެއްވެސް މީހަކު ޙަޤީޤީ ގޮތުން ކުރާނަމެވެ ކީއްވެގެން ނުކުރާނަމެވެ.' އަދި ޝާފިޢީ ބަލާށޭގެ

ތެރެއިން ޢަމަލު ބަސް ޙަދީޘް ޙަޖަމް، ޢުލަމާއުގެ ކަންތައްތަކުގައި ބަދުބަސްބުނި މީހާގެ ގެއިގައި ކުޑަކުރުވާ

އެކުލެވިފައި ތިބެއްޖެއެވެ. އަދި ބަސް ޙަސަނުލްބަޞަރީ ކަމުގެ ޙުކުމްތަކުގައި ބިލާލުގެ ބައިތަކުގައި މުޅިމަލު

ޝަރުޢީ ގޮތެއް، ޢުލަމާއުގެ ކަންތައްތަކުގައި އެއްވެސް ކަމެއްގައި ބަދުބަސްބުނި އެކަމަށް ކުޑަކުރުވާ

ތިބެއްޖެއެވެ. އަދި މުޢާވިޔާގެ ކަންތައްތަކުގައި ބަދުބަސްބުނި ބަސް ޙަދީޘް ޙަޖަމް

ތިބެއްޖެއެވެ. އަދި ޙަސަނުލް ބަސް ޙަސަނުލްބަސް ވިދާޅުވެއްވި ދަރިކަލުން: 'އޭނާގެ ކަމެއްގައި

ތިބެއްޖެއްޔާ ކީއްވެ. އަދި އޭނާގައި އިސްލާމްދީނުގެ ކަމެއްގެ ބަހައްޓަވަން ނުކުރެއްވިއެވެ.' އަދި

އިބްނުޢުމަރު އަރުވާފައިގެ ހިތައިން ދަރިކަލުން: 'ޢަބްދުއްލާހުގެ ކަންތައްތަކުގައި ބަދުބަސްބުނުމުގެ

ބަޔާނު ފުރިހަމަކަމުގެ ތެރެއިންނާ ކަމެއްވެ.' އަދި އަބޫ އިސްލާމް އަލްޙަސަނީ ވިދާޅުވިއެވެ:

'ޢަބްދުއްލާހުގެ ކަންތައްތަކުގައި އެއްވެސް ދިރިއުޅުމުގެ اللهُ ޢައްވަ ވަޙަދަހު އަންގަވާފައިވާ ބަޔާނު ފުރިހަމަކަމުގެ

ތެރެއިންނާ ކަމެއްވެ.... އަދި ސަލްމާނު ބަސްތަށް މުޢާވިޔަތު، ޢަލީ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން

އުޅުވާލައިގައި ޚިޔާނާތް ދުވަހަކު ވަރަށްގެ ފާހަގަކޮށްލެއްވީތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނުކުރާނަމެވެ.' އަހުރެން

ދަންނަވައިފިއެވެ: 'ދެންތަކާ ޢަބްދުއްލާހުގެ ކަންތައްތަކުގައި ބަދުބަސްބުނި ބަސްބަހާ މިހާރުގެ (ނުބައި)

ފާހަގަކޮށްލެއްވީތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ.' އަދި ޖަމާޢަ ބަސް މުޢާވިޔާ ވިދާޅުވިއަކަށް

އަދި އަޤުލުތަކަށް ފުދުނިއާ ނުވަތަ އަޤުލުތައް ރައްދުކުރާ ޚިޔާލާއި އެހެން އެއްޗެއް އެކީ މިހެންގެ އަދު ދީބާއަށް ފަދަ އޭނާގެ އިސްލާމްކަމާއިމެދު ޝައްކުކުރެވިދާނެވެ. އަދި އޭނާއި ހަވާގެ އަހުލުވެރި ބިދުޢަވެރިއްގެ ގޮތުގައި މިބާ ޝަރުޢު ނުކުރެވިދާނެއެވެ.

ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ސުލްޠާނުން އަނިޔާވެރިވުމަކުން الله ޖައްލަ ވަޢަލާ އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ދީނުގެ މައްޗަށް ފަރުމާކުރައްވާފައިވާ ފަރުޟުތަކުން ކަމެއް އުނިނުވެއެވެ. އޭނާގެ އަނިޔާވެރިކަންވިޔަސް އޭނާގެ ނަފްސަށެވެ. އަދި މިބާބުގެ ބާކީ ބަޔާންތައް އޭނާއާއިމެދު ގެނައުމަށް ކަންތައްތަކުން إن شاء الله މިބާބުން ދިރާސާކުރެވޭނެއެވެ. ތަފްސީލު: އެބައިމީހުންނާއި އެކުގައި ހުކުމްނާފިޒުކުރުމާއި، ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، އެބައިމީހުންނާއި އެކީގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ. ފަހު ހުކުމްކަމުގެ ކަންތައް ކަމެއްގައި ފަހު މިބާ ބައިވެރިވާށެވެ. މިބާއަށް މިބާ ނިޔަތްގަބޫލުކުރަން ދިރާސާކޮށްލާށެވެ.[152]

ދިރާސާކޮށްލާށެވެ: "ބޮޑު ގާނޫނުތަކާ ދިމާލުވުމަކީ ނިޔާދުކަމެވެ. އަދި އަށްބަޔަކުގެ ވެރިޔާ ޖަމާޢަތާއި ދުރުކުރާ ނިޔާދުކަމެވެ. އަދި އަށްބަޔަކުގެ ވެރިޔާއިމެދު ޝަރުޢީކަމާ ގުޅޭ ސުލްޠާނާއިމެދު ޝަރުޢީކަމާ މިޔަރުދަކަށެވެ.' އަދި ދީނުކުރިތައްގެ ވެރިއެއްގެ ބާރުދު ބުނު އަނބަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ސިޔާސީ ނިޒާމް ބަދަލުކުރުމުގެ މިސަލަކު 'ފަދަ' ގެ މުދަލުން މުސްލިމުންނާއި ހުރުމަތާ ބައިތުލްމާލު ނުލިބޭނެއެވެ.' އަދި ޖަމާޢަތްގެ ފަރާތުން ބަދަލުގެ ބަދަލުގެ މިޔަދާއިމެދު އިސްލާމީ ބުނު އިސްލާމީ ޝަރީޢަތާ ފެނިގެން ދެވޭނެ ޚަރަދުތައް ގެނެވިދާނެއެވެ. އަދި ޖަމާޢަތުގެ ވެރިކަމާއި ބަލާބުނު ހުރިއްޔާ ޝަރުއީ އައްޖަބަލުގަސްތާ ދެމިހުރި ބަޔަކީ ސަލާމަތްވާ ބައެކެވެ، މުޅައްމަދު ޖަމާޢަތުގެ ޓީވީކާރިން ދުނިޔޭގެ ޓިވިކާރިއްޔާވެއެވެ."

[152] ޤުތައިބާ ބިން ސަޢީދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...هَذَا قَوْلُ الْأَئِمَّةِ الْمَأْخُوذِ فِي الْإِسْلَامِ وَالسُّنَّةِ....وَالْجِهَادُ مَعَ كُلِّ خَلِيفَةٍ جِهَادُ الْكُفَّارِ، لَكَ جِهادُهُ وَعَلَيْهِ شَرُّهُ، وَالْجَمَاعَةُ مَعَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ - يَعْنِي الْجُمُعَةَ وَالْعِيدَيْنِ -..) (شعار أصحاب الحديث: 17)

މާނައީ: "މިއީ އިސްލާމްކަމާއި ސުންނަތުގައި އެބޭކަލުންގެ ބަސްހިފޭ އިމާމުންގެ ބަހެވެ....އަދި ހަޖްޖާއި އެކު ކާފިރުންނާއި ދެކޮޅަށް ޖިހާދުކުރުމެވެ. މިބައިން ޖިހާދުކުރުން (އަބަދު) ހުއްޓޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ވެރިކަމުގެ (އޭނާގެ ފަރާތުގެ) ނުބައިކަން ހުއްޓޭނެއެވެ. އަދި ކޮންމެ ހެޔޮ އަދި ނުބައި ވެރިއެއް އެކުގައި ޖަމާޢަތް -ހުކުރުނަމާދާއި ދެޢީދު ނަމާދު- އަދާކުރުމެވެ..."

އިބްނު އަބީ ޒަމަނީން ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَمِنْ قَوْلِ أَهْلِ اَلسُّنَّةِ إِنَّ اَلْحَجَّ وَالْجِهَادَ مَعَ كُلِّ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ مِنْ اَلسُّنَّةِ وَالْحَقِّ، وَقَدْ فَرَضَ اَللَّهُ اَلْحَجَّ فَقَالَ: وَلِلَّهِ عَلَى اَلنَّاسِ حِجُّ اَلْبَيْتِ مَنِ اِسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَأَعْلَمَنَا بِفَضْلِ اَلْجِهَادِ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ مِنْ كِتَابِهِ، وَقَدْ عَلِمَ أَحْوَالَ اَلْوُلَاةِ اَلَّذِينَ لَا يَقُومُ اَلْحَجُّ وَالْجِهَادُ إِلَّا بِهِمْ فَلَمْ يَشْتَرِطْ وَلَمْ يُبَيِّنْ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا.) (أصول السنة لابن أبي زمنين:1/288)

މާނައީ: "އަދި އަހުލުއްސުންނަތުގެ ބަސްތަކުގެ ތެރޭގައި: ހަމަހަމަކަމުގައި ހައްޖާއި ޖިހާދުކުރުން، ހެޔޮ ނުވަތަ ފާޖިރު ނުބައި ކޮންމެ ވެރިއަކާ (ވެރިޔަކާއި) އެކު ކުރުންވެސް ސުންނަތާއި ހައްޤުގެ ތެރޭގައެވެ. ފަހެ الله ހައްޖު ފަރުޟުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފޮތުގެ އެތައް ތަނެއްގައި ޖިހާދުގެ މާތްކަން އަޅުގަނޑުމެނަށް އަންގަވައިފިއެވެ. އަދި ހައްޖާއި ޖިހާދު އެބައިމީހުން ނޫނީ ގާއިމުނުކުރެވޭ ވެރިންގެ ޙާލަތު އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވިއެވެ. ދެންވެސް އެކަލާނގެ ޝަރުޠެއްކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ބަޔާން ނުކުރައްވައެވެ. އަދި ހަނދުމަނެތިވޮޑިގެންވާފަދަ ފަރާތެއްކަމުގައި ތިބާގެ ވެރި ރައްބު ނުވެއެވެ..."

ޙަރުބުލް ކިރުމާނީ ﵀ މަސައިލުގެ ފޮތުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (...والجهاد ماض قائم مع الأئمة بروا أو فجروا، ولا يبطله جور جائر، ولا عدل عادل. والجمعة والعيدين والحج مع السلطان وإن لم يكونوا بررة عدولًا، ولا أتقياء...) (مسائل حرب: 3/970)

މާނައީ: "...އަދި އިމާމުންނާއި އެކުގައި ޖިހާދުކުރުންވެސް ގާއިމުވެ މަޑުފުރުވެގެންނެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން ހެޔޮވިޔަސް އަދި ނުބައިވިޔަސްމެއެވެ. އަދި އަނިޔާވެރިއެއްގެ އަނިޔާ، އަދި އަދުލުވެރިއެއްގެ އަދުލުވެރިކަން އެކަން ބާޠިލު ނުކުރެއެވެ. އަދި ހުކުރުނަމާދާއި، ދެޢީދު ދެނަމާދާއި، ހައްޖު ސުލްޠާނާއި އެކުގައި ކުރުމެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން އަދުލުވެރިވެ ހެޔޮތަގުވާ ތަޤުވާވެރިންކަމުގައި އަދި ތަޤުވާވެރިންކަމުގައި ނުވިޔަސްމެއެވެ..."

އަބޫ ޢުސްމާނު އައްޞާބޫނީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ويرى أصحابُ الحديثِ الجمعةَ والعيدين وغيرهما من الصلواتِ خلفَ كلِّ إمامٍ مسلمٍ برًّا كان أو فاجرًا. ويرون جهادَ الكفرةِ معهم وإن كانوا جورةً فَجَرَةً،

އަދި ސުލްޠާނުގެ މައްޗަށް (ބަދު) ދުޢާކުރާ މީހަކު ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ އޭނާއީ ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ. އަދި ސުލްޠާނަށް ހެވަށް އެދި ދުޢާކުރާ މީހަކު ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ އޭނާއީ الله އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ.

ފުޟައިލު ބުނު ޢިޔާޟު ވިދާޅުވިއެވެ: (لو أن لي دعوة ما جعلتها إلا في السلطان.)[153]

މާނައީ: "އަހުރެންނަށް (އިޖާބަކުރެވޭނެ) ދުޢާއެއް ލިބިގެންވާނަމަ ސުލްޠާނާއިމެދުގައި މެނުވީ އަހުރެން އެދުޢާ ނުކުރާހުށީމެވެ."

އަޙްމަދު ބުނު ކާމިލު އަހަރުމެންނަށް ބަޔާންކުރިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫޝުޢައިބު ބުނު މުޙައްމަދު އަލްޢައްބާސީ ރިވާކުރައްވައެވެ: މަރްދަވައިހީ އަލްބާހިލީ ވިދާޅުވިއެވެ: ފުޟައިލް ވިދާޅުވަމުންދާތީ އަހުރެން އަޑުއިވީމެވެ:

ويرون الدعاءَ لهم بالإصلاح والتوفيقِ والصلاحِ، ولا يرون الخروجَ عليهم بالسّيفِ وإن رأوا منهم العدولَ عن العدلِ إلى الجورِ والحيفِ...) (عقيدة السلف: 294/1)

މާނައީ: "...އަދި ރަޢިއްޔަތުގެ އަހުލުވެރިން ދުޢާކޮށްދެއްވައި ހެޔޮކަމަށާއި ތައުފީޤާއި ސަލާޙާއި، އަދި އެންމެހާ ނަޞޭޙަތާއި ކޮންމެ ކަމެއްގައި ބަސްއަހާ ކިޔަމަންވުމާއި އެކަމާ ގުޅޭ ޙުކުމްތަކާއި ވާޖިބުވެގެންވާ ކަންތައްތަކެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ދެކިވަޑައިގަންނަވަނީ އެބަޔަކު ކިޔަމަންތެރިކަމުން ބޭރުވެއްޖެނަމަވެސް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ހުރިހާކަމެއް ކުރުމަށް މަސްލަޙަތު ހުރިކަމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީނާއި، ހެޔޮކަމަށް އެދި އެބަޔަކު ޢަދުލުވެރިކަމުން ބޭރުވިޔަސް ބާރުގެ ބޭނުންކޮށް އުފައްދާ ބާޣީވުމެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ޢަދުލުވެރިކަމުން ބޭރުވިޔަސް ކަނޑި އުފުލައިގެން ނުކުތުމަކީ ކަނޑައެޅިގެން ނުކުރާ ކަމެކެވެ..."

153 شرح أصول الاعتقاد: 320 ، وحلية الأولياء: 91/8

(لو أن لي دعوة مستجابة ما جعلتها إلا في السلطان. قيل له: يا أبا علي فسر لنا هذا.قال: إذا جعلتها في نفسي لم تعدني، وإذا جعلتها في السلطان صلح، فصلح بصلاحه العباد والبلاد.)[154]

ވާނައި: "އަހުރެންނަށް އިޖާބަދެވޭނެ ދުޢާއެއް ލިބިގެންވިނަމަ ސުލްޠާނާއިމެދުގައި މެނުވީ އަހުރެން އެދުޢާ ނުކުރާނަމެވެ.' ދެންނެވުނެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަލީއެވެ! މިބަސް އަޅުގަނޑުމެންނަށް ތަފްސީރުކޮށްދެއްވާށެވެ!' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެދުޢާ އަހުރެންގެ ނަފްސަށްޓަކައި ކޮށްފިނަމަ އަހުރެން ފައިދާއެއް ނުލިބޭނެއެވެ. އެކަމަކު އަހުރެން އެދުޢާ ސުލްޠާނަށްޓަކައިކޮށްފިނަމަ އޭނާ ރަނގަޅުވެ، ދެން އޭނާ އިސްލާހުވުމުގެ ސަބަބުން އަޅުތަކުންނާއި ރަށްތައް ރަނގަޅުވެގެންދާނެއެވެ."

އެހެންކަމުން އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަމުރުކުރެވިގެންވަނީ އެބައިމީހުންނަށް ހެޔޮއެދި އިސްލާހަށް އެދި ދުޢާކުރުމަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް (ބަދު) ދުޢާކުރުމަށް އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަމުރުކުރެވިގެންނުވެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން އަނިޔާވެރިވެ ބާއިންސާފުވެރިވިކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުންގެ އަނިޔާވެރިކަންވަނީ އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ރަނގަޅުވެ އިސްލާހުވުންވަނީ އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކާއި މުސްލިމުންނަށެވެ.[155]

[154] شرح أصول الاعتقاد: 320 ، وحلية الأولياء: 91/8

[155] މުސްލިމް ވެރިންނަށާ ބައްދު އަދާކޮށް އެބައިމީހުންނަށް ކިޔަމަންވެ، އަދި އެބައިމީހުންނަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވެ ޤަދަރުކޮށް އިޞްލާޙަށްޓަކައި އަދި އެބައިމީހުންނަށް ދުޢާކޮށްދިނުމީ ސުންނަތެކެވެ. އެހެނީ މުސްލިމުވެރިންގެ ސަބަބުން އުފެދިގެންވާ ފަސާދަތައް ފިލާ އެބައިމީހުންގެ ކާރިޔާ ފައިދާވާނެއެވެ

ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން ދީނުގެ ޝިޢާރުތަކަށް ކަމެއް ނުދީ، ބަދަލުވެއް ޤާއިމުކުރުވި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުވި، ޒަކާތްދީ، މުސްލިމުން ދިފާޢުކޮށް ކާފަރުންނާއި ދެކޮޅަށް ޖިހާދުކުރުވި އަދިވެސް މިފަދަ އެހެން ބޮޑެތި މަސްލަހަތުތަކެއް އަދާވެއެވެ. ވެރިޔަކު ނުބައިޢަމަލުތަކާއިވެސް މިކަންކަން ބޮޑުސްކުރެވިގެން ނަގައިދެވިގެން ދިޔައިމަ. އެހެންކަމުން ވެރިންގެ ކިބައިގައި ދުނިޔަވީ ހުރިނަމަވެސް އޭނާގެ ކިޔަމަންތެރިކަމުގެ ދަށުން ނުނިކުމެ އޭނާ އިސްލާހުވުމަށް ދުޢާކުރުމީ އަދި އޭނާއަށް ނަޞޭހަތްތެރިވުން ހުއްޓެވެ.

އަނަސް ބިން މާލިކު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (نَهَانَا كُبَرَاؤُنَا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَسُبُّوا أُمَرَاءَكُمْ، وَلَا تَغِشُّوهُمْ، وَلَا تَبْغَضُوهُمْ، وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاصْبِرُوا؛ فَإِنَّ الْأَمْرَ قَرِيبٌ») (السنة لابن أبي عاصم: 1015)

މާނައީ: "الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުންގެ ތެރެއިން އަހަރުމެންގެ ބޮޑެތި ބޭފުޅުން އަހަރުމެންނަށް ނަހީކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމީރުންނަށް ބަދުބަސް ނުބުނާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް މަކަރު ނުހަދާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންދެކެ ރުޅިނުގަންނާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން الله އަށް ތަޤްވާވެރިވެ ކެތްތެރިވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ކަންތައްވަނީ ކައިރިގައެވެ."

ދެންފަހެ ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތައްވެސް ވެރިޔާ ނުބައިވިޔަސް އޭނާ އިސްލާހުވުމަށްޓަކައި ދުޢާކުރުމަށެވެ. އެއްވެސް ބާރުގެއްލައި އޭނާއަށް މަދަހަބުނާ ތަޢުރީފުކުރުން، އަދި އޭނާގެ އަނިޔާވެރިކަމުގައި ބައިވެރިވެ، އަދި ވެރިޔާގެ ގޯސްކަން އޭނާއަށް ތާއީދުދީ ކަމުގައި ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ހިދާޔަތާއި މަގުދައްކާ ރަޙްމަތާއި އަނިޔާއިން ސަލާމަތްކަމާއި އެހެން ދުޢާކުރުމެވެ. އެއީ ކާފަރުންނަށްޖެހުނު ކުރެވޭނެ ދުޢާއަކެވެ. ދެންފަހެ އަނިޔާވެރިޔަކަށް މިހާ އަނިޔާވެރިޔެއްގެ ދުވަސް ޙަޤީޤަތުގައި الله ތަޢާލާ އަށް އިޢުތިރާޒުކުރުމެއް ދުޢާ ފަރުވާއެއް ނުވެއެވެ. އަދި ބަޣާވާތުންނާއި އަދި ސަލަފުންގެ ބައެއް ބަސްފުޅުތަކުންވެސް އަނިޔާވެރިންނަށް ހިނދު އަނިޔާވެރިޔާގެ މައްޗަށް ބަދު ދުޢާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި އިމާމު އަހްމަދު މުޚާލިފުންގެ މައްޗަށް ބަދުދުޢާކުރެއްވުމާ، އަދި އޭނާ ހަމަކުރެއްވިއެވެ.

އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ دَعَا لِظَالِمٍ بِالْبَقَاءِ فَقَدْ أَحَبَّ أَنْ يُعْصَى اللهُ» (شعب الإيمان: 8986)

އަދި މުއުމިންތަކުންގެ މަސްލަހަތުގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ކަސްބަފުޅެއްގެ ވާހަކަ ހުކުރު ޚުތުބާގައި ބުނުމީ ދުރުކުރަންވާނެއެވެ.

އަދި ސުލްޠާނާއި އޫނުން މުސްލިމުންނާއި އެކުގައިވެސް ޒިކުރުކޮށްގައި ފަރުމާނު ނަމާދުތައް ކުރުމަށް ސަލާމަތުކަމުގައި ދުޢާކުރުމަށް މިހެން ބުނެއެވެ ވީމާ ހަމަ އޭނާއަށް إن شاء الله ސުލްޠާނަށް އަޅުގަނޑުމެންގެ ދަންނަވާލާނީއެވެ. އަދި ސުލްޠާނާއި އޫނުން މުސްލިމުންނާއި އެކުގައިވެސް ފަރުމާނު ނަމާދުތައް ކުރުމަށް ފަރުވާކުރާނެ މިހެން ބުނެއެވެ ވީމާ ހަމަ އޭނާއަށް ހަވާލުކުރެވުނު އަޅުގަނޑުމެންގެ ވެސް ދަންނަވާލާނީއެވެ.

މާނައީ: "އަނިޔާވެރިޔަކަށް ދުޢާކުރުމަކީ ތިމާގެ ދީނުގައި ހީވެދާނޭ ކަމެއްތޯ، ވަކި الله އަށް އެކަމުގައި ޝަރީޢަތުން ހިފައެވެ."

ޝައިޚު އަބާ ބުޠައިން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...فالدعاء حسن، يدعى له بأن الله يصلحه ويسدده، ويصلح به وينصره على الكفار وأهل الفساد، بخلاف ما في بعض الخطب، من الثناء والمدح بالكذب. وولي الأمر إنما يدعى له، لا يمدح لا سيما بما ليس فيه؛ وهؤلاء الذين يمدحون في الخطب، هم الذين أماتوا الدين، فمادحهم مخطئ، فليس في الولاة اليوم من يستحق المدح، ولا أن يثنى عليه، وإنما يدعى لهم بالتوفيق والهداية....) (الدرر السنية: 41/5)

މާނައީ: "...ވަކި ދީނުގެ ކަންތައްތަކުގައި ރަނގަޅުވުމަށް ދުޢާކުރުމަކީ ރަނގަޅު ކަމެކެވެ. އެގޮތުން الله އަށް އިސްލާހުކޮށްދެއްވުމަށާއި ސީދާ ތަރުހީބުކޮށްދެއްވުމަށާއި، އަދި ކާފިރުންނާއި ފަސާދަވެރިންގެ މައްޗަށް އެކަލަންގެ ނަސްރުދެއްވުމަށް ދީނުގެ ކަންތައްތަކުގައި. އޭރު ބައެއް ޚުތުބާތަކުގައިވާ ގޮތަށް، އަދި މަކަރާއި ދޮގުހެދުމާއި ތަޢުރީފުކުރުމާއި ޚިލާފުވެއެވެ. އަދި ވެރިޔާއަށް އަސްލު ދުޢާކުރުމަށް ވެސް ތަޢުރީފު ކުރުމެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އޭނާއަށް މަދަހަކުރެވޭ ޚުތުބާތަކުގައި މިހެން ބުނެ ތިބީ ދީނަށް ނިކަން ތަޢުރީފު އެނގޭ ގޮތުގައި ނަމެއްހެދުމުގައިވެސް. އަދި ތަޢުރީފުކުރެވޭނެ މިހާރުގެ ވެރިންގެ ތެރެއިން، ވަކި ދީން ހަމަޖެހިފައިވާ ގޮތެއް ނެތެވެ. އޭގެ ތެރެއިން މިލްކުވާ ދުޢާ ސަލާމަތްވުމެވެ. އެހެން ވަކި މަޤާމުގައި ވެރިންގެ ތެރެއިން ތަޢުރީފުކުރެވޭ ޙައްޤު ވެރިން ހިމެނެއެވެ. އެހެންކަމުން އިސްލާހުވުމަށް ދީނުގެ ކަންތައްތަކަށް ހިދާޔަތާއި ތައުފީޤުލިބުމަށް..."

އަދި ޙަލާލު ކަންތަކާއި މިބާ އުކަންތަކާއި ޙަލާލު ހުއްޓަވާގެންވާ ކަންތައްކަން ހުރިވ ހުވާކަ ޓަކަނގުކަމުގެވެ. އެޒަތިރިން ޙަރާމް ކަންތައް ވެސް ގުޅެވެ. އަދި މިބާގެ ހިތުގައި އުކަމާއިމެދު ޝައްކުވާ ދުރުހެލިޔާ ކަންތަކާ ދުރު ޝުބުހާތެވެ.[156]

---

[156] ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ الْحَلاَلَ بَيِّنٌ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ، وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ...) (رواه البخاري: 52، ومسلم: 1599)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޙަލާލުވެސް ބަޔާންވެގެންނެވެ. އަދި ޙަރާމްވެސް ބަޔާންވެގެންނެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި ޝައްކުވެރި ކަންތައްތައް ވެއެވެ. ގިނަ މީހުން އެކަންކަން ނޭނގެއެވެ. ފަހެ ޝުބުހާތްތަކުން ދުރުހެލިވި މީހާ، އޭނާގެ ދީނާއި ޢިއްޒަތް ސަލާމަތްކޮށްފިއެވެ. އަދި ޝުބުހާތްތަކަށް ވެއްޓިއްޖެ މީހާ ޙަރާމަށް ވެއްޓިއްޖެއެވެ..."

އިބްނު ޢުމަރު رضي الله عنهما ވިދާޅުވިއެވެ: «لاَ يَبْلُغُ العَبْدُ حَقِيقَةَ التَّقْوَى حَتَّى يَدَعَ مَا حَاكَ فِي الصَّدْرِ» (صحيح البخاري: 1/10)

މާނައީ: "އަޅާގެ ހިތުގައި (ޝައްކުވެ) ދެލަފާވާ ކަންތައް ދޫކޮށްލާނދެން އޭނާ ތަޤުވާގެ ޙަޤީޤަތަށް ނުފޯރާނެއެވެ."

އަބޫ ދަރްދާއު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: (تَمَامُ التَّقْوَى أَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ الْعَبْدُ حَتَّى يَتَّقِيَهُ فِي مِثْقَالِ ذَرَّةٍ، حَتَّى يَتْرُكَ بَعْضَ مَا يَرَى أَنَّهُ حَلاَلٌ، خَشْيَةَ أَنْ يَكُونَ حَرَامًا , يَكُونُ حِجَابًا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْحَرَامِ...) (الزهد والرقائق لابن المبارك: 2/19)

މާނައީ: "ތަޤުވާވެރިކަމުގެ ފުރިހަމަކަމަކީ: ދަރަނިވެރިޔަކު ފަރުދާއެއްގެ މިންވަރުގައިވެސް الله އަށް ތަޤުވާވެރިވުމެވެ. އެއީ އޭނާ ޙަލާލުކަމަށް ދެކޭ ބައެއް ކަންތައް، ޙަރާމްކަމަށް ވެދާނެކަމަށް ބިރުން ދޫކޮށްލުމެވެ. އެކަން އޭނާއާއި ޙަރާމްކަންތަކާއި ދެމެދުގައި ފަރުދާއަކަށް ވާނެއެވެ..."

ސުފްޔާނު ބްނު ޢުޔައިނާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا يُصِيبُ الْعَبْدُ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَجْعَلَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْحَرَامِ حَاجِزًا مِنَ الْحَلاَلِ وَحَتَّى يَدَعَ الْإِثْمَ وَمَا تَشَابَهَ مِنْهُ.) (الورع للمروزي: 177)

އަދި ހާލަތު ފޮރުވިގެންވާ ޙީލަތި އުމުރުގެ ހާލަތު ފޮރުވުން ބަޔާންވެގެންވާ ޙީލަތެވެ.

އަދި ބާޠިލުވާ ފަސާދަވެގެންވާ ޙީލަތި އެކަމުގެ ބާޠިލުވުން ބަޔާންވެގެންވާ ޙީލަތެވެ.

އަދި 'މިވެސް ޙީލަތް މުޝައްބިހުނާ (ވައްކަރުކުރާމީހުނާ) އަދި ތަޝްބީހުކުރުމުގައި ވާހަކަ ދައްކާ މިހެނެވެ' ބުނާ އަޅު ދީބާއަން އިޖްތިހާދަކަ، ފަހު ދީބާ ޢާރާއަން ތުރުކަމުބާރު އަދި އާރާއި ބަރުމީއްކަން ދަންނާށެވެ. އަދި މިހެނު 'މިވެސް މިހެނި ނާޖިބިއްސާ' ބުނާ އަޅު ދީބާއަން އިޖްތިހާދަކަ ފަހު އާރާއި ރަޞީނުއްކަން ދަންނާށެވެ. އަދި މިހެނު 'ކައްބިޔުގެ ވާހަކަތައްކާ' އަދި ކައްބިޔު ދީކަންނައަން ޝަރުޢަކޮށްތިއްކާ' ބުނާ އަޅު ދީބާއަން އިޖްތިހާދަކަ ފަހު އާރާއި މުއްކަޒި ހާރިޒުއްކަން ދަންނާށެވެ. ނުވަތަ 'މިވެސް މިހެނި މުޒައްބިރާ ނުވަތަ މަޒްބޫރުކުރުގެ ވާހަކަތައްކާ މިހެނާ ނުވަތަ ބަދުލުވިރިކަމުގެ ވާހަކަތައްކާ މިހެނާ' ބުނާ އަޅު އިޖްތިހާދަކަ ފަހު އާރާއި ޣަދަރުއްކަން ދަންނާށެވެ. އުހެނި މިހިރަ ނަންކަކަން އުޒުއްލިއްޔާ ނަންކަހެހެވެ. އުނަންކަމް އުޒުއްދި ހާނަފުޝްގެ ކަރުދާހެއްނަށެވެ.[157]

މާނައީ: "އަޅާއި ހައްޤުކަންތަކާއި ދުވުދު ހައްޤުކަންތަކުގެ ފަރުޤާއި ތަޢުދުކަން ދަންނަށް، އަދި ފަދާއި ވައްތަރުވުން ކަންތައް ދަކަތާއިދުކަން ދަންނަށް އަޅާ އިމާންކަމުގެ ހަޤީޤަތް ނުލިބޭނެއެވެ."

[157] ކަންތު ޝަރުޢައްގައިވެސް ހައްޤުގެ އަހުލުވެރިންނަން އުޒުއްދުކަން ނަފުހަތު ފާޅުފާޅުގެ ނަންނަމާއި ތަފުޞީލަށް ދިޔަން އުޒުއްލުވެ. އަދި ޞައްޙައު، ރަސޫލުﷺ ތަޢުލީމު ދީކުރައްވާގެ އަހުރުގެ ސުންނަތް ހުރިހާއެއްކަމަށް، ޖަހަރުއްކަމަށް، ގެންގުޅުއްކަމަން ވެސް އެކި ތަފްޞީލުއް ދުވެއްވެ. ދީންގެ ބިދުޢަތުވެރިންގެ ބައިގަނޑުތައް ފާޅުވި އެކި ފިރުޤާތަކަން ބައިގަންޑުމަރިނުދު، އަހުލުއްސުންނާއަން އުބައިމިހުންނަން އެކި ތަފްޞީލުއްދިޔަވެ. އެގޮތުން ޝަރުޢިންނާއި އަޝްޢަރީންނާއި އުބައިމިހުންނަން ތަބައިވި މިހުން اللہ ތަޢާލާގެ ނަނާތަން ސިފަތުތަކުގެ ތަޢުވިލުކުރިހުރި، ޤަބޫލުކުރި އަހުލުއްސުންނާގެ އަހުލުވެރިންގެ މުޝައްބިހާގެ ތަފްޞީލުވެ. އުބައި: اللہ އާއި އުހުން މަޚްލޫޤުން

ވައްތަރުކުރާ ބައެއްކަމަށެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުންގެ ގޮތުގައި ސިފަފުޅުތަކެއް ޘާބިތުކުރުމީ މަޚްލޫޤުންނާއި الله ވައްތަރުކުރުމެވެ. އަދި އަހުލުބިދުޢަތުންނާއި، ޖަހުމީންނާއި ބައްޓަރުފަލްސަފާ ޖަހްމް އަހުލުކަލާމީ ހިސާބުންދިޔަ ޚާރިޖީން، ސުންނަތުގެ އަހުލުފިރިން އެކަން މަނާކުރި އަދި އަހުލުސުންނަތުގެ އަހުލުބިދުޢަތުންނަން ތައުޙީދު ބައްޓަރު ފަރާތެއް، އަދި ޒިނާކާރުވާގައި ބައްޓަރުގެ ޢަޤީދާކުރަނިވިތައް، ދަން އިމާމު، ދަން އިޢުތިޒާލް، އަދި ގޮތުގައިވާ ހުކުމް، ސިއްޙަތުގައި ތިބޭ އަހުލުބިދުޢަތުގެ ފިރުޤާތަކުގެ ކަލާމީ ބިދުޢަތަށްއެކު، އެބައިމީހުން ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނާ ގުޅުމެއްނެތް ސިފަތަކުގެ ނުރުހުމުގެ ސަބަބުން ތިޔައެވެ. ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަކީ މަޒްހަބު ސުންނަތުގެ ސަލަފުންނެވެ. އަދި ސުންނަތުގެ ބައެއް މީހުންނާއި ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ބެހުމެއް އެބައިމީހުންގެ އަގީދާއާ ސަލަފުންގެ ޢަޤީދާއާ ހިލާފުވާ ކަމެކެވެ. الله ގެ ސިފަފުޅުތަކެއް ނަފީކުރެއްވެވެ. އެގޮތުން މުޢުތަޒިލާގެ ޢަޤީދާގައި ވާގޮތުން ޢަޤީދާގެ ބައެއް ބަހުސްކުރަނީ ބުރުގެ މަސްއަލާތަކުގެ ނުވަތަ ސުންނަތުގެ ސަބަބުން. އަދި ސުންނަތުގެ ސަލަފުގެ މަޒްހަބުގައި ބަޔާންވެފައިވާ ބައެއް ވިޔަޅު ޢަޤީދާގެ ބަހުސްކުރުމެވެ. އެޢަޤީދާގެ ބިދުޢަތުގެ ބިދުޢަތުގެ ފިރުޤާ މުޢުތަޒިލާ ކުރެވޭ ބަހުސްކުރުމުގެ ގޮތުގައި އާދަވެފައެވެ.

އިމާމް ސަމަރުޤަންދީ رَحِمَهُ اللهُ ބުނެފައިވެއެވެ: (مَا التَّوْحِيدُ؟ قَالَ: (تَوْحِيدُ أَهْلِ الْعِلْمِ وَجَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ: أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ، وأشهد أن محمد رَسُولُ اللَّهِ، وَتَوْحِيدُ أَهْلِ الْبَاطِلِ الْخَوْضُ فِي الْأَعْرَاضِ وَالْأَجْسَامِ، وَإِنَّمَا بُعِثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِنْكَارِ ذَلِكَ) (الحجة في بيان المحجة: 107/1)

މާނައީ: "ތައުޙީދަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި މުސްލިމުންގެ ޖަމާޢަތުގެ ތައުޙީދަކީ: الله މެނުވީ ޙައްޤު ދެވަންތައް އިލާހަކު ނުވާކަމަށް އަހުރެން ހެކިވަމެވެ، މުޙައްމަދަކީ الله ގެ ރަސޫލާކަމަށް އަހުރެން ހެކިވަމެވެ.' އަދި ބާޠިލުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތައުޙީދަކީ: ޖިސްމުތަކާއި، ޢަރަޟުތަކުގައި ވަދެކުޅުވުމެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ފޮނުއްވެވީ ހަމައެކަނި އެކަންކަން އިންކާރުކުރުމަށްޓަކައެވެ."

އަދި الله ތަޢާލާގެ ޞިފަފުޅުތައް ޘާބިތުކުރުން ޚިލާފުވެގެން ނަފީކުރުމަށް ޓަކައި ހިނގާފައި އެކަމާގުޅޭ އިޢުތިޤާދުކުރަން ބައްޓަރުގެ ފިރުޤާތައް، ބައެއް މީހުން، ޞިފަފުޅުތަކަށް އިންކާރުކުރާ ފިރުޤާތަކެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން ތަޢާލާ الله އަކީ ތަހުވީލުކުރުން ނަފީކުރާފަރާތެކެވެ. މުޢުތަޒިލާއިންނަކީ ވެރިކަމުގެ ޖަވާބުން

ނުބައިކަންތަކާއި ދުނިޔޭގައި ހިނގާ އަނިޔާއާއި ބޭއިންސާފުގެ ކަންތަކާ އަނިޔާތަކުގެ އިޢުތިރާޟުކުރުމާ ކަންތަކާއެއްކޮށްކަމަށް ބުނެވޭ. އަދި އެއީ އަނިޔާތަކުގެ އިޢުތިރާޟުކުރުމާއި ކަންކަންކަމަށް ބުނެވިއްޖާ އަނިޔާތަކުގެ އަދި އަނިޔާވެރިކަމާއި، ޒުލުމުވެރިކަމުގެ އުސޫލުތަކުން ނިސްބަތްކުރެވިފައިވާކަމަށް ބުނެއެވެ.

މިފަދަ ހުރިހާ ނަންތަކަކީވެސް ބިދުޢަތީގެ އަހުލުވެރިން އުފައްދާފައިވާ ނަންތަކެވެ. ހަމައެފަދައިން ޖަހްމީން ދީގެރައިގެން ދިޔަވަރަކަން އިލްމު ނަންތަކާއި ޙަޤީޤަތް އުޅަދިމުން އުފައްދަމުންދެއެވެ. އެގޮތުން މިޒާޖުންގައި އެންމެ ބޮޑަށް ބައެއްގެ އަހުލުވެރިންނަށް ދުވާ ނަމަކީ ހަވާރިޖުންކަމުގައި، ހަރުކަށި ފިކުރުކަމުގައި، ނިރުބަވެރިންކަމުގައި، އިރާޖީ ނުވަތަ ޖަހުރިއްޔާ ޖަހްމިއްޔާކަމުގައެވެ. އިމާމު އަޙްމަދުގެ ޢަޤީދާގައި އަހުލުއްސުންނަތުގެ ހަވާރިޖުއަހުލުކަމުގައި، އަދި މުޢްތަޒިލާ ބާބު އަޙްމަދުގެ ވަށާލުމުގެ ޢަޤީދާގައި އަހުލުއްސުންނަތާއި ނަޤުލުގެ އިޖުމާޢުވެރިންނަށްވެސް ހަވާރިޖުންގެ ޙަޤީޤަތުވެސްވެ. އަދި އެކަން މަޝްހޫރުވެގެންދޭ އެބައިމީހުން ޒިންމާކޮށްގެންވެސް ހަވާރިޖުންކަމުގައި ބުނެ ދިރުވެނެއެވެ.

އަބޫ ޙާތިމް ރާޒީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ قَالَ: فُلَانٌ مُشَبِّهٌ عَلِمنَا أَنَّهُ جَهْمِيٌّ ، وَمَنْ قَالَ: فُلَانٌ مُجَبِّرٌ عَلِمْنَا أَنَّهُ قَدَرِيٌّ، وَمَنْ قَالَ: فُلَانٌ نَاصِبِيٌّ عَلِمْنَا أَنَّهُ رَافِضِيٌّ.) (شرح أصول الاعتقاد: 306)

މާނައީ: "މުޝައްބިހީ މީހަކީ 'މުޝައްބިހާ' (ވަޙްދަތުލްވުޖޫދާ) މީހާ ބުނެވިނަމަ، އޭނާއީ ޖަހުމީއެއްކަން އަޅުގަނޑުމެން އެނގިއްޖެއެވެ. އަދި މުޖުބިރު މީހާ 'މުޖައްބިރާ' (ޤަދަރިއްޔާ) މީހާ ބުނެވިނަމަ، އޭނާއީ ޤަދަރީއެއްކަން އަޅުގަނޑުމެން އެނގިއްޖެއެވެ. އަދި މީހަކުމީހާ 'ނާޞިބީއެއް' ބުނެވިނަމަ، އޭނާއީ ރާފިޟީއެއްކަން އަޅުގަނޑުމެން އެނގިއްޖެއެވެ."

އަޙްމަދު ބުން ސިނާން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (بَلغنِي عَن ابْن أبي دؤاد يَعْنِي قَاضِي أَيَّام المحنة أَنه قَالَ ثَلَاثَة من الْأَنْبِيَاء مشبهة عِيسَى بن مَرْيَم عَلَيْهِ السَّلَام حَيْثُ يَقُول {تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلا أَعْلَمُ مَا فِي نَفسك} ومُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام حَيْثُ يَقُول {رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْك} وَمُحَمّد صلى الله عَلَيْهِ وَسلم حَيْثُ قَالَ إِنَّكُم ترَوْنَ ربكُم قَالَ هَذَا كفر صراح أَو فالتشبيه بِهَذَا الِاعْتِبَار حق فتعالى الله عَمَّا يَقُول الجاحدون علوا كَبِيرا.) (العلو للذهبي: 191/1)

މާނައީ: "(ފިތުނާގެ ދުވަސްވަރުގެ ޤާޟީ) އިބްނު އަބީދުއާދުގެ ފަރާތުން ޚަބަރު ލިބިއްޖެއެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ނަބިއްޔުން ތިން ބޭފުޅުން ތަޝްބީހުގެ މީހުން (މުޝައްބިހާ) މެނުވީ. ޢީސާ عليه السلام މުޅިން ވިދާޅުވިއްޖެއެވެ: 'މިއަލްގެ ނަފްސުގައިވާ

ކަންތައް އިބިލީހު ދެންވީގެންވެއެވެ. އަދި އިބިލީހުގެ ނަފްސާނީ ވަސްވާސްތަކާ ކަލާމް މިއަދާއިން
ނުނެގުމެވެ.' އަދި މޫސާ عليه السلام މިހެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުގެ ރައްބެވެ! އިބިލީހުގެ ދަރިކޮޅުގަން
މީހާގެ ބޮޑުމަސްޢޫލާ މީހާއަކަށް ދަރުކާވީއިރުވާ.' އަދި މުޙައްމަދު ﷺ މިހެން ޙަދީޘްކުރައްވާ
ހިނދުއެވެ: 'ހަމަކަނޑަވާނެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތީގެ ހަރުބަ ގެންނަމުން..' (އަޙްމަދު
ބުނު ސިނާނު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ ސާބިތު ކަލާމެވެ. ފަހެ މިކަލާމުން ވާންޖެހޭ ބައެއް ބުނެވެ.
ފަހެ އިންސާނުންނާ މިހެން ބޮޑަށް ބަސްމަގުން ދީނީ الله ގެ ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ދެއްކެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وقد رأيت لأهل الأهواء والبدع والخلاف أسماء شنيعة قبيحة يسمون بها أهل السنة يريدون بذلك عيبهم والطعن عليهم والوقيعة فيهم والإزراء بهم عند السفهاء والجهال. فأما المرجئة فإنهم يسمون أهل السنة شكاكا وكذبت المرجئة بل هم بالشك أولى بالتكذيب أشبه. وأما القدرية فإنهم يسمون أهل السنة والإثبات مجبرة وكذبت القدرية بل هم أولى بالكذب والخلاف ألغوا قدر الله عز وجل عَنْ خلقه وقالوا ليس له بأهل تَبَارَكَ وَتَعَالَى. وأما الجهمية فإنهم يسمون أهل السنة المشبهة وكذبت الجهمية أعداء اللَّه بل هم أولى بالتشبيه والتكذيب افتروا عَلَى اللَّه عَزَّ وَجَلَّ الكذب وقالوا الإفك والزور وكفروا بقولهم. وأما الرافضة فإنهم يسمون أهل السنة الناصبة وكذبت الرافضة بل هم أولى بهذا لانتصابهم لأصحاب رسول اللَّه - صَلَّى اللَّهُ عليه وسلم - بالسب الشتم وقالوا فيهم بغير الحق ونسبوهم إلى غير العدل كفارا وظلمًا وجرأة عَلَى اللَّه عَزَّ وَجَلَّ واستخفافًا بحق الرسول - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وهم أولى بالتعبير والانتقام منهم. وأما الخوارج فإنهم يسمون أهل السنة والجماعة مرجئة وكذبت الخوارج فِي قولهم بل هم المرجئة يزعمون أنهم عَلَى إيمان وحق دون الناس ومن خالفهم كافر. وأما أصحاب الرأي فإنهم يسمون أصحاب السنة نابتة وحشوية وكذب أصحاب الرأي أعداء اللَّه بل هم النابتة والحشوية تركوا آثار الرسول - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وحديثه وقالوا بالرأي وقاسوا الدين بالاستحسان وحكموا بخلاف الكتاب والسنة وهم أصحاب بدعة جهلة ضلال...) (طبقات الحنابلة: 1/35-36)

މާނައީ: "...އަދި ހަވާނަފްސާއި ބިދުޢައާއި ޚިލާފުވެރިން، ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް
ހުތުރުގޮތުގެ ނަންތައް ކިޔާ، ނަންތަކުން ނަމެއް ކިޔާކަށް ބަހުރިވެދެއެވެ. އެކަމުން އިބިލީހުން ޢައިބު
އަހުލުއްސުންނަތަށް ޢައިބު، އެއްޗެހި ދުރުކޮށް، އަދި ބޮޑުތަކުނި ގަބޫލުނުކުރާ ޖާހިލުންގެ ކިބައި
އިބިލީހުގެ ގޮތުގައި ނަޒަރު ހިނދުގައިވާ ބުނެވުނުކަމަށެވެ. ދެންފަހެ މުރުޖިއާ ޝައްކުވެރިން، ފަހެ އިބިލީހުން

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް 'ސުއްނަތާނަން' (ސުއްނަތުކާރާ) މީހުން ކަމަށް ނަންދިނެވެ. އެއީ މުރުޖިޢުން
އެހެނީ ދެކެވެ. އެއީ ޚިޔާރާތަ، ޝަރުޢު ކުރާކަމަށް އުޅަހިލުން މާއްދާތަ، އެއީ ދެކުނުކުރާކަމަށް
އެބަހީމުން މާތްއަތުގެވެރިކަމެވެ. ދުނިޔެ ނުވަތަ ނަފްސު ދެކެވެ، ދަށް އެބަހީމުން ސުންނަތުގެ
އަހުލުވެރިންނަށް 'މުޖައްބިރާ' އިންކާރުން ނަންދިނެވެ. އެއީ ޤަދަރިއްޔާ ދެކުނުކުރަނީއެވެ. އެއީ ޚިޔާރާތަ،
އެބަހީމުން ދެކުނުކުރާ ޙިކުމާއި ޙަވާލުކުރުމަކީ މާތްالله ޙަރާމް ކުރެއްވި
ދެއްވާޙަރާމު، އުނާވާނުގެ ހަލާލުކުރާނުގެ ބިދުޢަތް ބާޠިލުކުރުމެވެ. އެއީ އުނާވާނުގެ އުނާކަމަށް
އުނާރީގެ ބުނުމާއި އެބަހީމުން ޖަހުމިއްޔާ. ދަށް އެބަހީމުން ދަރުހިޔަށް ބުނެވެ. ބަދަލުގައި ސުންނަތުގެ
އަހުލުވެރިންނަށް މުޝައްބިހާއިންކާރުން ނަންދިނީއެވެ. އެއީ الله ގެ ޙަދީޘުތަށް ބަދަލު ކޮށް އެހެނީ
ދެކެވެ. އެއީ ޚިޔާރާތަ، ވަޙީކުރެއްވީމާ ދެކުނުކުރާކަމަށް އެބަހީމުން މާތްއަތުގެވެރިކަމެވެ. الله ޙަރާމް
ވަޙީއާއި މަތިލާން އެބަހީމުން ދެކެ ބަރާބަރުކުރުމެވެ. އެއީ ބާޠިލު ދެކެބަހަ ބަސް އެބަހީމުކަށް
ސަބަބުން އެބަހީމުން ކަލާމްކުރުމެވެ. ދަށް ރާފިޟީން ދަންނަށް، ދަށް އެބަހީމުން ސުންނަތުގެ
އަހުލުވެރިންނަށް 'ނާޞިބީން' ކިޔަނީއެވެ. އެއީ ރާފިޟީން އެހެނީ ދެކެވެ. އެއީ ޚިޔާރާތަ،
މިކަމަށް އެބަހީމުން މާތްއަތުގެވެރިކަމެވެ. އެހީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަހުލުބައިތުން ބަދަލުބަސް
އެއްޗެހިކޮށް އެބަހީމުން ޒާހިރުކުރަނީ ޚިޔާނާތްކަމެވެ. އެއީ އެއްކަލަވީނުގައި ދުރުކޮއި ޙައްޤުގައި ދެކޮފަށް
އެބަހީމުން ބަސްބަސް، އެއީ އެއްކަލަވީން ޙަދީޘުތުވެރިން ނިސްބަތްކުރެވެ. އެހީ ކާފިރުކުރާ
އަނިޔާވެރިކަމާއިއްޔެ، އެއީ ބިދުޢަތުތަ މަރްޙަމަތް الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޙައްޤުތުވެ ނަފަރީޚާ
ކުރުމަށްޓަކައިއެވެ. އެއީ އެބަހީމުންގެ ބިދުޢަތް ބަދަލުކުރުމާއި، އެޥެރެކަމުއްކަމައިކުރު އެބަހީމުން
މާތްއަތުގެވެރިކަމެވެ. ދަށް ހަވާޗެރިން ދަންނަށް، އެބަހީމުން އަހުލުއްސުންނާ ވަރުޖާމާޙައްޤަން
ނަންދީނީ މުރުޖިޢުންކަމުގައިއެވެ. އެއީ ހަވާޗެރިން އެބަހުގައި އެހެނީ ދެކެވެ. އެއީ ޚިޔާރާތަ، މުރުޖިޢުންނަށް
އެބަހީމުންނެވެ. މިސްބަތްކަން ޙިޔާރަތު ބަދުއްޔެ އެޤީބާ އިލްމާކަމުގައި ބަދަލުގެ މަހިގައިކަމަށް
އެބަހީމުން ދަޢުވާކުރައްވެ. އެއީ އެބަހީމުންނާއި ޙިކުމްތުއްޖިމާއި ކާފިރުއްކަމަށް ދަޢުވާކުރައްވެ.
ދަށް އަސްޙާބުލް ރައުޔު (ރައުޔުގެ އަހުލުވެރިން) ދަންނަށް، ދަށް އެބަހީމުން ސުންނަތުގެ
އަހުލުވެރިންނަށް 'ނާޞިބީން' އެއީ 'ޙަޝަވީން' (އަނގެއްސެއް ދަރުދަރުޖައިގެ ބާރާރު)
މީހުންކަމުގައެވެ. އެއީ الله ގެ ޙަދީޘުތަށް ކަމުގައިވާ އަސްޙާބުން ރައުޔުގެ އެހެނީ ދެކެވެ. އެއީ
ޚިޔާރާތަ، ނާޞިބީ ޙަޝަވީންނަށް އެބަހީމުންނެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޙާދީޘާއި
އެކަކާގެ ރާވީން ދަރުކާރުކުރެވެ. އެއީ ބަޚުލުގެ ރައުޔުން ބަސްބަސްނެވެ. އެއީ ދިން ޚިޔާރުސްކާރު

އަޑާކިޔާ، ބުއްދިއަށް ފެންނަ ރަނގަޅުގޮތް އިސްތިޤާމަތުން ބަސްބުނެންޖެހޭ. އަދި ދީނާއި ސުންނަތާއި ޚިލާފަށް ހުކުމްކުރައްވޭ. އެބައިމީހުން ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. މަގުފުރެދިގެންވާ ބޭހިތްވަރުންނެވެ..."

އަބޫ ޙާތިމް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَعَلَامَةُ أَهْلِ الْبِدَعِ الْوَقِيعَةُ فِي أَهْلِ الْأَثَرِ، وَعَلَامَةُ الزَّنَادِقَةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ حَشْوِيَّةً يُرِيدُونَ إِبْطَالَ الْآثَارِ. وَعَلَامَةُ الْجَهْمِيَّةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ مُشَبِّهَةً، وَعَلَامَةُ الْقَدَرِيَّةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ الْأَثَرِ مُجَبِّرَةً. وَعَلَامَةُ الْمُرْجِئَةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ مُخَالِفَةً وَنُقْصَانِيَّةً. وَعَلَامَةُ الرَّافِضَةِ تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ نَاصِبَةً. وَلَا يَلْحَقُ أَهْلَ السُّنَّةِ إِلَّا اسْمٌ وَاحِدٌ وَيَسْتَحِيلُ أَنْ تَجْمَعَهُمْ هَذِهِ الْأَسْمَاءُ.) (شرح أصول الاعتقاد: 321)

މާނައީ: "އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަލާމާތަކީ އަޘަރުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ފާޑުކިޔުމެވެ. އަދި ޒިންދީޤުންގެ ޢަލާމާތަކީ: އަހުލުއްސުންނަތަށް 'ޙަޝަވިއްޔާ'ގެ ނަންދިނުމެވެ. އެބައިމީހުން ބޭނުންވަނީ އަޘަރުތައް ބާޠިލުކޮށްލުމަށެވެ. އަދި ޖަހުމީންގެ ޢަލާމާތަކީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް މުޝައްބިހާއިންގެ ނަންދިނުމެވެ. އަދި ޤަދަރީންގެ ޢަލާމާތަކީ އަޘަރުގެ އަހުލުވެރިންނަށް 'މުޖައްބިރާއިން'ގެ ނަންދިނުމެވެ. އަދި މުރުޖީންގެ ޢަލާމާތަކީ: ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް 'މުޚާލިފީން' އަދި 'ނުޤްޞާނިއްޔާ' (ޒިޔާދަވުމާއި އުނިވުމުން)ގެ ނަންދިނުމެވެ. އަދި ރާފިޟީންގެ ޢަލާމާތަކީ: ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ނާޞިބީންގެ ނަންދިނުމެވެ. އަދި އެކަށް ނަމެއް ފިޔަވައި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަކަށް ނުލެއެވެ. އަދި މިހިރާ ނަންތައް އެބައިމީހުންނަށް ޖަމަޢުކުރުން މުސްތަޙީލުކަމެވެ."

އަބޫ ޢުޘްމާން އައްޞާބޫނީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وكل ذلك عصبية ولا يلحق أهل السنة إلاَّ اسم واحد وهو : أهل الحديث . رأيتُ أهل البدع في هذه الأسماء التي لقبوا بها أهل السنة سلكوا – ولا يلحقهم شيء منها فضلاً من الله – معهم مسلك المشركين لعنهم الله ن مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فإنَّهم اقتمسوا القول فيه ، فسماه بعضهم ساحراً ، وبعضهم كاهناً ، وبعضهم شاعراً ، وبعضهم مجنوناً ، وبعضهم مفتوناً ، وبعضهم مفترياً مختلقاً كذاباً ، وكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم من تلك المعائب بعيداً بريئاً ، ولم يكن إلاَّ رسولاً مصطفى نبياً ، قال الله عز وجل :[انظروا كيف ضروا لك الأمثال فضلوا فلا يستطيعون سبيلاً]....) (عقيدة السلف: 1/305-306)

މާނައީ: "...އެހުރިހާކަމަކީ ޢަޞަބިއްޔަތެވެ. އަދި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެކަށް ނަމެއް ފިޔަވި ނުލެއެވެ. އެއީ 'އަހުލުލްޙަދީޘް' (ޙަދީޘުގެ އަހުލުވެރިން)އެވެ. ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް،

ޢަބްދު الله ބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ:

ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިން ތަޤުލީދެއްކަމުގައި ހަދައިގެން ދީނުގައިވާ މިހިރަ ނަންނަގާނީ -الله ގެ ލަޢުނަތްފަވަންތަކުން އެއިން އެއްވެސް ޙަޤީޤަތް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ނުގެއްލެވެ- އަހުލުސުންނަތް ފުނުނީ الله ތަޢުނަތްލެއްވި މުޝްރިކުން الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއިމެދު ކަންތައްކުރި ގޮތަށް އެބައިމީހުންވެސް ކަންތައްކުރާތީއެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުންވެސް އެކަލޭގެފާނާއިމެދު ބަސްބުނުން އެކިގޮތްގޮތަށް ބުނެއެވެ. އެގޮތުން އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން އެކަލޭގެފާނަށް ސިޙުރުވެރިއެއްކަމަށް، އަދި ބައެއް މީހުން އެކަލޭގެފާނަށް ކާހިނެއްކަމަށް، އަދި ބައެއްމީހުން އެކަލޭގެފާނަށް ޝާޢިރެއްކަމަށް، އަދި އަނެއްބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނަށް މަޖްނޫނެއްކަމަށް، އަދި ފިތުނާގައިޖެހިގެންވާ މީހެއްކަމަށް، އަދި ބައެއްމީހުން އެކަލޭގެފާނަށް ދޮގުހަދާމީހާ ހަދާ ކަމަށް ނަންނަގައިދިނެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ވަނީ އެހުރިހާ ޢައިބުތަކުން ދުރުވެވަޑައިގެން ބަރީއަވެގެންނެވެ. އަދި އިޚުތިޔާރުކުރެއްވިގެންވާ ނަބިއްޔެއް ރަސޫލެއްކަމުގައި މެނުވީ އެކަލޭގެފާނު ނުވެއެވެ. الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނާއިމެދު އެއުރެން މިޘާލުޖެހި ކޮންފަދައަކުންކަން ކަލޭގެފާނު ނިކަން ދެކެވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، އެއުރެން މަގުފުރެދުނެވެ. އަދި (މަގު) މަގެއްހޯދުމަށް އެއުރެން ކުޅަދާނަވާނެއެވެ.'..."

ދެންފަހެ، ދީނުގައި އުފެދިގެންވާ އަލަށް އުފެއްދުމާއި ބިދުޢަވެރި އިޢުތިޤާދުތަކާއި ބާޠިލުގެ އަހުލުވެރިންގެ ދޫމަތިން އިވޭ ބަސްތަކުން އަބަދުވެސް ދައްކާ ހަދާނަމަ އެއީ އޭނާއި އެބައިމީހުންގެ ޖާހިލުންނާ މިހާރުގެ ފެނިގެންދެއެވެ. އެގޮތުން ބުނަމާތޯ: މިޒާޖުގައި ސޫފީއަރުޝިރުކުންނާއި، މުޝައްބިހަތުންނާއި، ޖަހުމިއްޔަތުންނަށް ބައެއްމީހުން ކިޔާ އަހުލުސުންނަތުގެ އިސްތިލާޙުތަކާއި އަދި ބާޠިނީންނަށް އިސްތިލާޙުތަކުގެ ގޮތުން: 'އިސްލާމީ ބައްޓަމެއް' އަދި 'އަސްލުތަކުގެ ބައްޓަމުގައި' އަސްލުކުރުން 'ބާރުވެރިކަން' އަދި 'ޙަޤީޤީ ފުރިހަމަކަމުގެ މިނިވަންކަން' އަދި 'ދުނިޔަވީ މަސްލަޙަތު' އަދި 'ތަޤްލީދުކުރުން' ނަޢުމަތް ހަމަހަމަކުރުން' އަދި 'އަހުލުސުންނަތުގެ މަރުކަޒު ޤާނޫނީ ދުސްތޫރު ނަފްސަ އިސްލާމީ ބަދަލު ޖަމާޢަތް މަށް' ފަހަރު އަދި މިންވަރުކުރެވޭ މިޒާޖު ތިބި ކަމާއި ބަލާބެލުން އެ ފަތުވާކުރާ ފަރާތްތަކުގެ ޢަމަލުތަކާ ތަބާވާ ބިދުޢަވެރިން މުޚާލިފުވެ ދެކޮޅުހަދާފައިވެއެވެ! އެހެނީ މިއީ ބާޠިލުގެ އަހުލުވެރިންގެ ބާޠިލު މަޒްހަބުތަކުގެ ބާޠިލު އިސްތިލާޙުތަކެވެ. ފަހެ އެއާގެ ހަޤީޤަތުގެ ބިދުޢަވެރިން ނުބައިވެގެންނެވެ.

(لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئا ، ولا عن أهل الشام في السيف شيئا ولا عن أهل البصرة في القدر شيئا ، ولا عن أهل خراسان في الإرجاء شيئا ، ولا عن أهل مكة في الصرف، ولا عن أهل المدينة في الغناء، لا تأخذوا عنهم في هذه الأشياء شيئا.)

މާނައީ: "ކޫފާގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ރަފްޟާއި (ރާފިޟީންނާއި) ބެހޭގޮތުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުނަގާށެވެ. އަދި ޝާމްކަރައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ކަނޑިއާއި ބެހޭގޮތުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުނަގާށެވެ. އަދި ބަޞަރާގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ޤަޟާޤަދަރާއި ބެހޭގޮތުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުނަގާށެވެ. އަދި ޚުރާސާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން އިރުޖާއާއި ބެހޭގޮތުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުނަގާށެވެ. އަދި މައްކާގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ޞަރްފުއާއި ބެހޭ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުނަގާށެވެ. އަދި މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ލަވަޔާއި ބެހޭގޮތުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުނަގާށެވެ. މިކަންތަކުގައި އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން އެއްޗެއް ނުނަގާށެވެ."[158]

158 މިއީ އުޞޫލުގައި ބައެއް ބިދުޢައެއް ބޭނުން ފެތުރިފައިވާ ރަށްތަކެވެ. އެގޮތުން ކޫފާގައި ޝީޢައިންނާއި ރާފިޟީން ގިނަވެގެންވެއެވެ. އަދި ޤަދަރުގެ ނަފީކުރުމުގެ ބިދުޢަ ފެތުރި ބަޞަރާގެ މުޢުތަޒިލާ ޤަދަރިއްޔާއި ޚަވާރިޖުންގެ ބިދުޢަ އެބަފެތުރެވެ. ޝާމްކަރައިގައި ނާޞިބީން ގިނަވެގެންވެއެވެ. ފަހުގައި ޝާމްކަރައިގެ ބައެއް މީހުން ކަނޑި ހިފައިގެން މުސްލިމުންނާ ހަނގުރާމަކުރުން ނުވަތަ ބައެއް ފިތުނާތަކުގައި ބައިވެރިވާކަން ފެނިގެންވެއެވެ. އަދި ޚުރާސާނުގައި އިރުޖާގެ ބިދުޢަ ފެތުރިއެވެ. އަދި ބަޣްދާދު ބޮޑު އަތީ ސޫފީއީންނާއި، އަޅު ބަސީޑާއާއި ރަސްމީގެ އަހުލުވެރިންނީ މުރުޖިއުންކަމަށް މަޝްހޫރުވެގެންވާ ޤަބީލާތަކެވެ. ދެން ބަޣްދާދާއި އެއްގޮތްވާ އަންނަގޮތުގައި ވެސް މިއީ ބަޣްދާދުކުރިމު. އެގޮތުން ދުނިޔޭގެ އިލްމުވެރިންނާ ބައެއް ބަޑުޖަހާ މީހުން މައްކާއަށް ދާތީވެ، އަދި އެކި ފަހަރާ ބަޣްދާދުކުރިން އެކިދިޔައީ ސޫފީއިނުގޯޗެއް ޖަހައި ސަބަބުހެކިކުރުން ގޮތުން އެކަށީގެންވެއެވެ. އެގޮތުން ރިބާގެ ފަތުވާދޭކަން އެބައެވެ. އަދި މަދީނާގެ ބައެއް މީހުންގެ ކިބައިން އުޞޫލުގައި ލަވަކިޔުން ހުއްދަކުރުން ރިވާކުރެވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއީ މަދީނާގެ އިލްމުވެރިން

އެއްކޮށްދުރުނުވެ. އެހެންއެކަމަކު ބައެއް ވަކިވަކިފަރުދުންގެ ކިބައިންނެވެ. ތަފާތުން ބަޔާންކަމާއި،
އެކަންކުރާ މީހުން ފާސިޤުންވެގެންދާކަމަށް މަދީނާގެ އިލްމުވެރިންގެ އިސްކަށަވަރުވާ ކުރުމަށްވާ އިޖްމާޢު
ގާދިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

ދެންފަހު މިކަންތަކީ އިލްމުވެރިންގެ ރުޚުސަތުތަކަން މަބަދުންކަމުގައި ބުނުއްވާ ކަންތަކެވެ. އެގޮތުން އެކި
އިލްމުވެރިންގެ ރުޚުސަތުތަކަން މަބަދާވ ޖަމަޢުކުރާމީހާ ޒިންދީޤުވެގެންދާނެކަމަށް ބަސްފުޅުތައް
އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި އެކި އިލްމުވެރިންނަށް ހުރި ދުރައިވާ ކުށްމަސް އެއްކޮށް ޖަމަޢަތްކޮށްގެން އެހުރިހާ
ކަމެއްގައި ހިފައިގެން ބަޔާންކަމަކަން އަރައިގަންނަ މީހާގެ ގައިގައި ހުރިހާ ނުބައިކަމެއް
ޖަމަޢުވެއްޖެއެވެ.

ޔަޙްޔާ ބިން ސަޢީދު އަލްޤައްޠާން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَو ان رجلا عمل بِكُل رخصَة بقول اهل الْكُوفَة فِي النَّبِيذ واهل الْمَدِينَة فِي السماع يَعْنِي الْغناء واهل مَكَّة فِي الْمُتْعَة كَانَ بِهِ فَاسِقًا.) (مسائل الإمام أحمد رواية عبد الله:449/1)

މާނައީ: "މީހަކު ހުރިހާ ރުޚްސަތަކަށް ޢަމަލުކޮށް: ނަބީޛު ބޮއިމުގައި ކޫފާގެ އަހުލުވެރިންގެ ބަހަށް، އަދި ލަވައިގައި މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ބަހަށް، އަދި މުތުޢާގައި މައްކާގެ އަހުލުވެރިންގެ ބަހަށް ޢަމަލުކޮށްފިނަމަ އޭނާވާނީ ފާސިޤެއްކަމުގައެވެ."

ސުލައިމާން އައްތައިމީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «لَوْ أَخَذْتَ بِرُخْصَةِ كُلِّ عَالِمٍ أَوْ زَلَّةِ كُلِّ عَالِمٍ اجْتَمَعَ فِيكَ الشَّرُّ كُلُّهُ» (حلية الأولياء: 32/3)

މާނައީ: "ކޮންމެ އިލްމުވެރިއެއްގެ ރުޚްސަތާ ނުވަތަ ކޮންމެ އިލްމުވެރިއެއްގެ ކުށުގައި ތިބާ ހިފައިފި ކަމުގައިވާނަމަ ހުރިހާ ނުބައިކަމެއް ތިބާގެ ގައިގައި ޖަމަޢުވެއްޖެއެވެ."

އަލްއައުޒާޢީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ أَخَذَ بِنَوَادِرِ الْعُلَمَاءِ خَرَجَ مِنَ الْإِسْلَامِ.) (السنن الكبرى للبيهقي: 20918)

މާނައީ: "އިލްމުވެރިންގެ ނާދިރު (ބަސްތަކާއި ފަތުވާތަކުގައި) ހިފައިފި މީހާ، އިސްލާމްދީނުން ނިކުމެގެންދާނެއެވެ."

އިސްމާޢީލް ބިން އިސްޙާޤު އަލްޤާޟީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (دَخَلْتُ عَلَى الْمُعْتَضِدِ، فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا نَظَرْتُ فِيهِ , وَكَانَ قَدْ جَمَعَ لَهُ الرُّخَصَ مِنْ زَلَلِ الْعُلَمَاءِ، وَمَا احْتَجَّ بِهِ كُلُّ مِنْهُمْ لِنَفْسِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَمِيرَ

الْمُؤْمِنِينَ، مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ زِنْدِيقٌ ، فَقَالَ: أَلَمْ تَصِحَّ هَذِهِ الْأَحَادِيثُ؟ قُلْتُ: " الْأَحَادِيثُ عَلَى مَا رُوِيَتْ، وَلَكِنَّ مَنْ أَبَاحَ الْمُسْكِرَ لَمْ يُبِحِ الْمُتْعَةَ ،وَمَنْ أَبَاحَ الْمُتْعَةَ لَمْ يُبِحِ الْغِنَاءَ وَالْمُسْكِرَ، وَمَا مِنْ عَالِمٍ إِلَّا وَلَهُ زَلَّةٌ، وَمَنْ جَمَعَ زَلَلَ الْعُلَمَاءِ ثُمَّ أَخَذَ بِهَا ذَهَبَ دِينُهُ ، فَأَمَرَ الْمُعْتَضِدُ فَأُحْرِقَ ذَلِكَ الْكِتَابُ.) (السنن الكبرى للبيهقي: 20921)

މާނައީ: "އަހުރެން (ޚަލީފާ) މުޢުތަޟިދުގެ ގާތަށްވަނީމެވެ. ދެން އޭނާ އަހުރެންނަށް ފޮތެއްދިނެވެ. އަހުރެން އެއަށް ބެލީމެވެ. އަދި އޭގައި ޢިލްމުވެރިންގެ ކުށްތަކުން ރުޚްޞަތުތަކާއި، އެއިން ކޮންމެ ޢިލްމުވެރިއެއް އޭނާގެ ނަފްސަށް ހުއްޖަތަކަށް ހަދާފައިވާ ކަންތައް ޖަމާކޮށްފައިވެއެވެ. ދެން އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! މިފޮތް ލިޔުނު މީހާ ޒިންދީޤެކެވެ.' އަމީރު ބުންޏެވެ: 'މިކަންތަކުގައި ރިވާޔަތްތައް ޞައްޙަވެގެން ނުވޭހެއްޔެވެ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'ރިވާޔަތްކުރެވިފައިވާ ގޮތުގެ މައްޗަށެވެ. އެހެންނަމަވެސް މަސްތުވާ (ނަބީޛު) ހުއްދަކުރި މީހާ، މުތުޢާ ކައިވެނި ހުއްދަ ނުކުރެއެވެ. އަދި މުތުޢާ ހުއްދަކުރި މީހާ ލަވަޔާއި މަސްތުވުން ހުއްދަ ނުކުރެއެވެ. އަދި އެއްވެސް ކުށެއް ކުރުވިގެން ނުވާ ބޮޑު ޢާލިމެއް އެއްވެސް ނުވެއެވެ. އަދި ޢިލްމުވެރިންގެ ކުށްތައް ޖަމާކޮށް ދެން އެކަންތަކުގައި ހިފެހެއްޓި މީހާގެ ދީން ދިޔައީ ހިނގައްޖެއެވެ.' ދެން މުޢުތަޟިދު އަމުރުކުރައްވާ އެފޮތް އަންދާލެއްވިއެވެ."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...لَا يَجُوزُ لِلْمُفْتِي تَتَبُّعُ الْحِيَلِ الْمُحَرَّمَةِ وَالْمَكْرُوهَةِ، وَلَا تَتَبُّعُ الرُّخَصِ لِمَنْ أَرَادَ نَفْعَهُ، فَإِنْ تَتَبَّعَ ذَلِكَ فَسَقَ، وَحَرُمَ اسْتِفْتَاؤُهُ، فَإِنْ حَسُنَ قَصْدُهُ فِي حِيلَةٍ جَائِزَةٍ لَا شُبْهَةَ فِيهَا وَلَا مَفْسَدَةَ لِتَخْلِيصِ الْمُسْتَفْتِي بِهَا مِنْ حَرَجٍ جَازَ ذَلِكَ، بَلْ اُسْتُحِبَّ....فَأَحْسَنُ الْمَخَارِجِ مَا خَلَّصَ مِنْ الْمَآثِمِ، وَأَقْبَحُ الْحِيَلِ مَا أَوْقَعَ فِي الْمَحَارِمِ، أَوْ أَسْقَطَ مَا أَوْجَبَهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ الْحَقِّ اللَّازِمِ...) (إعلام الموقعين: 4/170-171)

މާނައީ: "...ޙަރާމްވެގެންވާ އަދި މަކްރޫހުވެގެންވާ ޙީލަތްތަކުގެ ފަހަތުން ގޮސް ހޯދުމާއި، އަދި ފައިދާ ކުރަން ބޭނުންވާ މީހަކަށް ރުޚްޞަތުތައް ހޯދައި (ފަތުވާދިނުން) މުޅިއަކުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. ފަހެ އެކަންތަކުގެ ފަހަތުން ދާނަމަ އޭނާ ފާސިޤުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ފަތުވާ ހޯދުން ޙަރާމް ވެގެންވެއެވެ. ދެން ރަނގަޅު ޤަޞްދެއްގައި، އަދި އޭގައި އެއްވެސް ޝުބުހައެއް އަދި ފަސާދައެއްނުވާ ޙީލަތެއްގައި، އޭނާ ފަތުވާ ހޯދާ މީހާ ދަތިކަމަކުން ސަލާމަތްކުރުމަށްޓަކައި ހިފައި (ފަތުވާދިނުން) ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި ކަމެއް،

އަދި އަބޫ ހުރައިރާއާއި، އަނަސް ބިން މާލިކުއާއި، އުސައިދު ބިން ހުޟައިރަށް ލޯބިކުރާ މީހަކު ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ އޭނާއީ إن شاء الله ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން ދަންނާނެވެ. އަދި އައްޔޫބުއާއި، އިބްނު ޢައުނުއާއި، ޔޫނުސް ބިން ޢުބައިދުއާއި، ޢަބްދު الله ބިން އިދްރީސް އަލްއައުދީއާއި، މާލިކު ބިން މިޣްވަލުއާއި، ޔަޒީދު ބިން ޒުރައިޢުއާއި، މުޢާޛު ބިން މުޢާޛުއާއި، ވަހްބު ބިން ޖަރީރުއާއި، ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާއާއި، ޙައްމާދު ބިން ޒައިދުއާއި، މާލިކު ބިން އަނަސްއާއި، އަލްއައުޒާޢީއާއި، ޒާއިދާ ބިން ޤުދާމާއަށް ލޯބިކުރާ މީހަކު ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ ވެސް އޭނާއީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން ދަންނާނެވެ. އަދި އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުއާއި، އަލްޙައްޖާޖު ބިން މިންހާލުއާއި، އަޙްމަދު

ދުސްތަބަރައްބުވެގެންވާނެއެވެ....އަދި އެންމެ ހުއްޖަތްވެގެންނާ މަޝްހޫރު ފާފައިން ސަލަފުގެބޮޑުނުދު ކަމެކެވެ. އަދި އެންމެ ހުއްޖަތްވެގެންނާ ދިމަވަދި ދަރުމަކުރިއަސް އަހަރެމެންނާ ނުވަތަ الله ގާއި އުސޫލުގެ ހުއްޖަތާ ވަޒީފާތްކަމަކީ ގުޅިގެން ބަޔަކު ވަކިކޮށް ދިމާވެދާނެވެ..."

އަރިހުން ވިދާޅުވެއެވެ: (...ومن تتبع ما اختلف فيه العلماء، وأخذ بالرخص من أقاويلهم، تزندق أو كاد...) (إغاثة اللهفان: 228/1)

މާނައީ: "...އަދި ޢިލްމުވެރިން ޚިލާފުވެގެންވާ ކަންތަކުގެ ފަހަތުން ދިޔަ، އެބޭކަލުންގެ ބަސްބަސްތަކުން ލުއިގޮތްތައް ނަގާ މީހާ ޒިންދީޤުވެއްޖެއެވެ. ނުވަތަ ޒިންދީޤުވާން ކައިރިވެއްޖެއެވެ..."

އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...إِنَّ الَّذِي يُرِيدُ الشُّذُوذَ عَنِ الْحَقِّ، يَتَّبِعُ الشَّاذَّ مِنَ قَوْلِ الْعُلَمَاءِ، وَيَتَعَلَّقُ بِزَلَّاتِهِمْ، وَالَّذِي يَؤُمُّ الْحَقَّ فِي نَفْسِهِ يَتَّبِعُ الْمَشْهُورَ مِنْ قَوْلِ جَمَاعَتِهِمْ، وَيَنْقَلِبُ مَعَ جُمْهُورِهِمْ، فَهُمَا آيَتَانِ بَيِّنَتَانِ يُسْتَدَلُّ بِهِمَا عَلَى اتِّبَاعِ الرَّجُلِ، وَعَلَى ابْتِدَاعِهِ...) (الرد على الجهمية:124/1)

މާނައީ: "...ޙައްޤާއި ވަކިވުމަށް ބޭނުންވާ މީހާ ޢިލްމުވެރިންގެ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިން ޝާއްޛު (އުރެދިފައިވާ) ބަސްތަކަށް ތަބާވެ، އަދި އެބޭކަލުންގެ ކުށްތަކުގައި އެލުވިގެންނެވެ. އަދި އަމިއްލަ ނަފްސުގައި ޙައްޤަށް ދިޔާ މީހާ އިލްމުވެރިންގެ ޖަމާޢަތުގެ މަޝްހޫރު ބަސްތަކަށް ތަބާވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ޖުމްހޫރުންނާއި އެކުގައި ވާނެއެވެ. ފަހެ އެދެކަންތައް: މީހާގެ (ބަހުގެ) ތަބާވުމާއި، އަދި ބިދުޢައަށް ދިޔުމަށް ދަލީލުކުރާ ބަޔާންވެގެންވާ ދެއާޔަތެވެ..."

ބުން ނަޞްރުދީނާ ޙިބާ އަދި އުޞޫލުން ހުރިގޮތުގައި ދިޔުމަކީ އަދި އުޞޫލުންގެ ބަޔަން ބަސްބުނާ މިހެން ތިބާއަށް ގޮނިއްޖެހޭނަމަ ފަހު އާދައާ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން ވިޔާ ދަންނަހުރިކަމެވެ.[159]

---

159 އަބޫ ހުރައިރާ، އަނަސްބިނުމާލިކު ފަދަ ޞަޙާބީންނަކީ ޢިލްމީންނާއި ތާބިޢީންނަށް ޒަމާނީ ސުފްޔާނުބްނު ޢުޔައިނާގެ ޒަމާނުގައި ރިވާކުރައްވާ ސަޙާބީންނެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން ސަޙާބީންގެ މަތިވެރިކަން ބަޔާންކުރެވޭ ހަދީޘްތަކުގައި މަޙްފޫޒުވެފައިވާ ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެކަމަށް ޢަލައިހިއްސަލާމް ދަރިވަރުން ދެކެވޭ ހަޑިހުތުރު ބަސްތަކާ ޞަޙާބީންނަށް ފުޅާވާ ބުނާ ކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްތައް ރިވާކުރެއްވި މީހުން ރިވާކުރައްވާފައި ހުށް ނުރައްވާ ބަސްބުނާ ތަޢުލީމް ދެއްވާނެ. އަދި ދީން މުސްލިމް ގެންދަވާފައި ސަލަފުންގެ އިމާމުންނާ އެހެންނަމަވެސް ހަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ޢިލްމުވެރިން ރިވާކުރާ ގޮތްތަކުގައި މަދުވުމުގައި ބައެއް މަނަވިކޮޅު އެއްކިބައިގެ ހަދީޘްތައް ދެކޮޅަށް ހުރިނަމަވެސް އިތުބާރުކުރެވޭނެ ސަނަދުތަކެއް. އަދި އިތުބާރުހިފޭނޭ ޤަބޫލުވާ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނާ އިތުބާރުކުރާ ޢިލްމުވެރިން ބަޔާންކުރައްވައެވެ. އެގޮތުން މީހަކީ ޙަދީޘް ރިވާކުރާ ހަދީޘްތަކުގެ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ފާހަގަކޮށްދެއެވެ. އަދި ޙަދީޘްތަކުގެ ބޭނުމަކީ ފުރިހަމަ ސުންނަތް ދެނެގަތުމެވެ. އަދި ޞަޙާބީންނަކީ ޙަދީޘް ފާހަގަކުރާ އެބައިމީހުންގެ ސަލަފުން ރިވާކުރި ދީނެވެ.

ޙަރުބު ބުނު ކަރިނީ رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (...وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَبَا هُرَيْرَةَ وَيَدْعُو لَهُ وَيَتَرَحَّمُ عَلَيْهِ فَارْجُ خَيْرَهُ، وَاعْلَمْ أَنَّهُ بَرِيءٌ مِنَ الْبِدَعِ وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَيَذْكُرُ مَحَاسِنَهُ وَيَنْشُرُهَا فَاعْلَمْ أَنَّ وَرَاءَ ذَلِكَ خَيْرًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ. وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَعْتَمِدُ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ عَلَى أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ، وَابْنِ عَوْنٍ ، وَيُونُسَ وَالتَّيْمِيِّ وَيُحِبُّهُمْ وَيُكْثِرُ ذِكْرَهُمْ وَالِاقْتِدَاءَ بِهِمْ فَارْجُ خَيْرَهُ. ثُمَّ مِنْ بَعْدِ هَؤُلَاءِ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، وَمُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ ،وَوَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ ، فَإِنَّ هَؤُلَاءِ مِحْنَةُ أَهْلِ الْبِدَعِ. وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ يَعْتَمِدُ عَلَى طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ، وَابْنِ أَبْجَرَ، وَابْنِ حَيَّانَ التَّيْمِيِّ ،وَمَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ، وَسُفْيَانَ بْنِ سَعِيدٍ الثَّوْرِيِّ ، وَزَائِدَةَ فَارْجُهُ. وَمِنْ بَعْدِهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، وَابْنُ أَبِي عُتْبَةَ ، وَالْمُحَارِبِيُّ فَارْجُهُ. وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَبَا حَنِيفَةَ وَرَأْيَهُ وَالنَّظَرَ فِيهِ فَلَا تَطْمَئِنَّ إِلَيْهِ وَإِلَى مَنْ يَذْهَبُ مَذْهَبَهُ مِمَّنْ يَغْلُو فِي أَمْرِهِ وَيَتَّخِذُهُ إِمَامًا.) (شرح أصول الاعتقاد: 318)

ވަނީ: "...އަދި މިހާ، އަބޫ ހުރައިރާއަށް ލޯބިކޮށް، އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ދުޢާކޮށް، އެކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އެދި ދުޢާކުރާކަން ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ، އޭނާގެ ހެޔޮކަމަށް އެނގޭށެވެ. އަދި ބިދުޢަތުން އޭނާ ބަރީއަވެގެންވާކަން ދަންނާށެވެ. އަދި އުމަރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒަށް ލޯބިކޮށް، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ހެޔޮކަންތައް ބަޔާންކޮށް ދައްކަވާކަމާއި، މިހާ ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ، އޭނާގެ ޙަޤީޤަތުގައި إن شاء الله ސުންނަތްވެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ. އަދި ބަސްރާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އައްޔޫބު އައްސަޚްތިޔާނީއާއި، އިބްނު ޢައުނުއާއި، ޔޫނުސްއާއި، އައްތައިމީއާއި، ބަސްރާވެ އަދި އެބޭފުޅުންނަށް ލޯބިކޮށް އަދި އެބޭފުޅުންގެ ވަކާލާތުކުރުމާއި އެބޭފުޅުންނަށް ތަޢުރީފުން ދިފާޢުކޮށްދޭކަން މިހާ ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ، އޭނާއަކީ ސުންނަތްވެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ. ހަމަ މިގޮތަށް ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާއާއި، މުޢާޛު ބިން މުޢާޛުއާއި، ވަހްބު ބިން ޖަރީރާއެވެ. ފަހެ، މިބޭފުޅުންނީ ބަޞްރާއިގެ އަހުލުވެރިން (ރަޙިމަހުމުﷲ) ލޯބިވާ ގޮތުގެ މަޤާމުގައި އިމާމުންނެވެ. އަދި ކޫފާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ޠަލްޙާ ބިން މުޞައްރިފުއާއި، އިބްނު އަބްޖަރުއާއި، އިބްނު ޙައްޔާނު އައްތައިމީއާއި، މާލިކު ބިން މިޣްވަލްއާއި، ސުފްޔާނު ބިން ސަޢީދު އައްޘައުރީއާއި، ޒާއިދާ ބިން (ޤުދާމާ ލޯބިކުރާ) މިހާ ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ އޭނާއީ ސުންނަތްވެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ. އަދި ސުންނަތުގެ ޢަބްދުﷲ ބިން އިދްރީސްއާއި، މުޙައްމަދު ބިން ޢުބައިދުއާއި، އިބްނު އަބީ ޢުތްބާއާއި، އަލްމުޙާރިބީއެވެ. ފަހެ (އެބޭފުޅުންނަށް ޤަބޫލުކޮށް ލޯބިވާ މިހާރުވެސް ހުރިހާ) އެނގޭށެވެ. އަދި މިހާ، އަބޫ ޙަނީފާއާއި އޭނާގެ ޝާގިރުން އަދި އޭނާގެ ރައުޔަށް ލޯބިކޮށް އޭގައި ބަލާ މީހަކު ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ އެމީހަކާއިމެދު ހިތްހަމަނުޖެހޭށެވެ. އަދި އޭނާގެ ރައުޔު ނަގާ، އަދި އޭނާގެ މަޛްހަބުގައި ހިނގާ މީހަކާއިމެދުވެސް ހިތްހަމަނުޖެހޭށެވެ."

ޤުތައިބާ ބިން ސަޢީދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَهْلَ الْحَدِيثِ مِثْلَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ ،وَأَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، وَإِسْحَاقَ بْنِ رَاهَوَيْهِ - وَذَكَرَ قَوْمًا آخَرِينَ - فَإِنَّهُ عَلَى السُّنَّةِ، وَمَنْ خَالَفَ هَؤُلَاءِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ مُبْتَدِعٌ» (شرح أصول الاعتقاد: 61)

މާނައީ: "މިހާ، ޔަޙްޔާ ބިން ސަޢީދުއާއި، ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މަހްދީއާއި، އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޙަންބަލުއާއި، އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހިއާއި -އަދިވެސް އެހެން ބަޔަކު ފާހަގަކުރައްވާ- މިބޭފުޅުންފަދަ ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިންނަށް ލޯބިވާކަމަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ، އޭނާ އޮތީ ސުންނަތުގެ މަތީގައެވެ. އަދި މިބޭފުޅުންނާއި ޚިލާފުވެއްޖެމީހާ ފަހެ ބިދުޢަވެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ."

އަދި މީހަކު ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިންގެ މީހަކާއި އެކުގައި އިށީނދެ ހުރިތަން ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ އޭނާއަށް (އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން) އިންޒާރުދީ އަދި އަންގައިދޭށެވެ. ދެން އޭނާއަށް އެކަން އެނގުމަށްފަހުވެސް އެމީހާއާއި އެކުގައި އިށީނދެހަދައިފިނަމަ ފަހެ ތިބާ އޭނާއާއިމެދު ހުޝިޔާރުވެ ރައްކާތެރިވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އޭނާއީ ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިއެކެވެ.[160]

---

160 ބިދުޢަތްވެރިންނާއި ގުޅުން ކަނޑާލާ، ސަލާމްނުކުރުން، ވާހަކަނުދެއްކުން، އެބައިމީހުން އެކުގައި އިށީނދު މަޖިލިސްކުރުން ދުރުހެލިވުމަކީ ސަލަފުންގެ އަރިހުން އައިސްފައިވާ ބަސްފުޅުތަކުގައި ގިނައިން ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައި ވާކަމެކެވެ.

އަބޫ ޢުޘްމާން އައްޞާބޫނީ ﷺ ވިދާޅުވެއެވެ: (...ويبغضون أهل البدع الذين أحدثوا في الدين ما ليس منه، ولا يحبونهم، ولا يصحبونهم، ولا يسمعون كلامهم، ولا يجالسونهم، ولا يجادلونهم في الدين، ولا يناظرونهم، ويرون صون آذانهم عن سماع أباطيلهم التي إذا مرت بالآذان وقرت في القلوب ضرّت وجرّت إليها من الوساوس والخطرات الفاسدة ما جرّت...) (عقيدة السلف: 299/1)

މާނައީ: "...އަދި ދީނުގައި ނުވާ ކަންތައްތައް އަލަށް އުފެއްދި ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެބައިމީހުން ރުޅިއަރައެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް ލޯބިނުކުރެއެވެ. އަދި އެމީހުންނާއި އެކުވެރިއެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެމީހުންނާއި އެކީ އިށީނދެނުހަދައެވެ. އެމީހުންގެ ވާހަކަތައް އަޑުނާހައެވެ. އަދި ދީނުގެ ކަންތައްތަކުގައި އެމީހުންނާއި ޖަދަލުކުރުން ބަހުސްކުރުން އަޅައިލުންވެސްނުކުރައެވެ. އަދި (އަހުލުއްސުންނާގެ މީހުން) ކަންފަތްތައް ދުރުކޮށް ބެހެއްޓުމަކީ (ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންގެ) ބާޠިލުތަކަށް އަޑުއެހުމުން އެބައިމީހުންގެ ކަންފަތްތައް ސަލާމަތްކުރުމެވެ. އެބާޠިލު ކަންތަކަކީ ކަންފަތްތަކަށް އަޑުއިވި ހިތްތަކަށް އުފެއްދަވައި ވަސްވާސްތަކާއި ފާސިދުވެގެންވާ ހިޔާލުތަކާއި ގެނަސް ވާހަކަތަކެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވެއެވެ: (...وهذه الجمل التي أثبتها في هذا الجزء كانت معتقد جميعهم، لم يخالف فيها بعضهم، بل أجمعوا عليها كلها، واتفقوا مع ذلك على القول بقهر أهل البدع وإذلالهم، وإخزائهم وإبعادهم وإقصائهم، والتباعد منهم ومن مصاحبتهم ومعاشرتهم، والتقرب إلى الله -عز وجل- بمجانبتهم

ومهاجرتهم. وأنا بفضل الله عز وجل أنا بفضل الله عز وجل متبع لآثارهم مستضيء بأنوارهم، ناصح لإخواني وأصحابي ألا يزلقوا عن منارهم، ولا يتبعوا غير أقوالهم، ولا يشتغلوا بهذه المحدثات من البدع التي اشتهرت فيما بين المسلمين وظهرت وانتشرت، ولو جرت واحدة منها على لسان واحد في عصر أولئك الأئمة لهجروه وبدعوه، ولكذبوه وأصابوه بكل سوء ومكروه...) (عقيدة السلف: 1/315-316)

މާނައީ: "...މިރިސާލާގައި އަޅުގަނޑު މިބަޔާންކުރި ޢުލަމާއުގެ އުޅުއްވި (ސަލަފުއްޞާލިޙުންގެ) ބާވަތުންގެ ޢަޤީދާއެވެ. އެކަންތަކުގައި އެއީން ބާވަތަކަށް ހިމާޔަތްކުރެވޭގޮތުންނެވެ. އަދި ކުޑައިމަ، އުޅުނިހާ ތަކަތަކަށް އެބާވަތުންނަކީ ދިޔައިމާވެގެންނެވެ. އަދި އެއާއިއްޔާ އެބާވަތުންވަނީ ޙަޤީޤަތުގައި އަޅުގަނޑުން ނިކަމެތިކަމާ ދެރަކަމާ އިސްލާމްދީނާ، އަދި އެމީހުން ދުރުކަމާ ބާރުކަމާ، އެމީހުންނާއި އެއީބާވަތް އެކަވެރިވާ ގުޅުން އަޅުގަނޑު ދުލުވާ އެކަށީގެންވާމީހުން، އަދި އެމީހުންނާއި އެއީބާވަތަކުން ގުޅުންކަން ހުރިގޮތުން ﷲ ތަޢާލާއާއި ކުއްތަމީހުން ވަރަކަން އިއްތިބާޢުވެވޭނެތެވެ. ﷲ ތަޢާލާގެ ފަސާދަވެރިކަމާއި ކަމާއިއި އަޅުގަނޑުމެންގެ ބާވަތުންގެ ޢަޤީދާތަކަށް ތަބާވާ، އަދި ބާވަތުންގެ ނުރުން އަލިކަންހާރު މިހާރުކަމާވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ އަޅުގަނޑުމެން ބާވަތުންގެ ނަމުން ގެނެސް ފުރޭޑަޑިރާއިރުވެ. އަދި ބާވަތުންގެ ބަސްފުޅުތައް ފިޔަވައި އެހެން ބަސްތަކަކަށް ތަބާނުވުމަށެވެ. އަދި މިސްކީނުންގެ ގޮތަށް ފަރިތަ ކަމަކަށްވާ ފަރާތް މިހާރު ވަރުގަދަކަން ވަރަކަށް ހާލަތުތައް ބަލާވެރިކަމެވެ! ފަހަ މިހާރު ބިދުޢަތާއި ތަޅުމުގެ ދިދަމުން ކަމެއް ބާވަތްވާ ބަލަފުޅުގެ މިހާރު ދެކުނު ބަސްކޮށް ގުޅުން (ދާނި އިމާމުންގެ ފާލަގައި ހުއްޓަސް) އެބާވަތުން ހަވާސްތަކުގައި މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ދެކެވުނު ބިދުޢަތްކަމާ ބާކީނުވެއެވެ. އަދި ހެދި ނަބައިކަމުގެ ނުރުޅާކަންތަކަށް ބިދުޢަތްކަމާ މިމީހާ ދެކެވުމެވެ ގުޅުންހުރި ކަމެއް...."

އިމާމް ބަރްބަހާރީ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (...فَاللّٰه اللّٰه مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ، لَا يَحْمِلَنَّ أَحَدًا مِنْكُمْ حُسْنُ ظَنِّهِ بِنَفْسِهِ، وَمَا عَهِدَهُ مِنْ مَعْرِفَتِهِ بِصِحَّةِ مَذْهَبِهِ عَلَى الْمُخَاطَرَةِ بِدِينِهِ فِي مُجَالَسَةِ بَعْضِ أَهْلِ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ، فَيَقُولُ: أُدَاخِلُهُ لِأُنَاظِرَهُ، أَوْ لِأَسْتَخْرِجَ مِنْهُ مَذْهَبَهُ، فَإِنَّهُمْ أَشَدُّ فِتْنَةً مِنَ الدَّجَّالِ، وَكَلَامُهُمْ أَلْصَقُ مِنَ الْجَرَبِ، وَأَحْرَقُ لِلْقُلُوبِ مِنَ اللَّهَبِ، وَلَقَدْ رَأَيْتُ جَمَاعَةً مِنَ النَّاسِ كَانُوا يَلْعَنُونَهُمْ، وَيَسُبُّونَهُمْ، فَجَالَسُوهُمْ

އަދި ތިޔާ ދިހަކަށް އަތުވެރު ހިފައިގެން އައުމުން އޭނާ އެބޭނުންނުވީ ފުރާން ބޭނުންވެއްޖެނަމަ ފަހު އޭނާއި އޭނާގެ ގައިގައި ޖެހިދޫކަން ޝާމިލުވެގެންވާ މިހުރިކަމާއިގައި ތިޔާ ޝަރުޢުކުރާވެރިޔާ. ފަހު ތިޔާ އޭނާގެ ގާތުން ތިރިވެ އޭނާ ދުރުކުރާނެތެވެ.

އަދި ދަންނާށެވެ! ހަމަ ހަވާނަފްސުގެ އެދުންތެރިކަމާ (ބިދުޢަތުވެރިޔާ) ނުބައިވެގެންވާ ކަންތައްތަކެވެ. އެހިނދު ކަމުކުރެވޭ ގޮތެއްގެ (މުސްލިމުންނާއި ދުރުގަތް) ކަނޑައެޅުމަށެވެ. އަދި އެކަންތަކުގެ ތެރޭގައި އެންމެ ނުބައި އަދި އެންމެ ހާލުގަކަން ބޮޑުވެގެންވާ ތަފާސީލުތަކާއި މުއުތަޒިލީންނާއި ޖަހުމިއްޔާ. ފަހު ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުން މުސްލިމުން

عَلَى سَبِيلِ الْإِنْكَارِ، وَالرَّدِّ عَلَيْهِمْ، فَمَا زَالَتْ بِهِمُ الْمُبَاسَطَةُ وَخَفِيُّ الْمَكْرِ، وَدَقِيقُ الْكُفْرِ حَتَّى صَبَوْا إِلَيْهِمْ...) (الإبانة الكبرى: 459/2)

މާނައީ: "އޭ މުސްލިމުންނޭވެ! الله އަށްޓަކައި އަޅުގަނޑަށް ބުނަދޭށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންނަކީ މިހާރު އޭނާގެ ނަފްސާއިގައި ރޭނަ އިޝާރާއި ތަނަވަސް ހިފައި، އަދި އޭނާގެ މަތިވެރިގެ ސިޔާސީކަމާއިގައި އޭނާއަށް އެނގިގެންވާކަމަށްޓަކައި، މިހިރަ ބަޔާއް ހާލަތުގެ އަޅުގަނޑިންނާއި އެކު ދިރިއުޅު ގުޅުމުން އޭނާގެ ދީން ނުބައިކަމުގެ ތެރެއަށް ޒުވާނާ ދޫކޮށްނުލަށެވެ! އަދި އޭނާ ބުނެއެވެ: '(ހަވާނަފްސުގެ އަޅުގަނޑިއާއި) ބަރުބަރުގަތަށް ނުވަތަ އޭނާގެ (ނުބައި) މަތިވެރިން އޭނާ ނުރުވާ ބުއްޖަށް އަޅުގަނޑުން ހަކަށްދަރުވާށެވެ.' ފަހު ހަމަކަށަވަރުން އެމީހުންނާ ދެއްކިދާނެ ފިޔަވަޅުތަކުން ބޮޑު ބައެކެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ވަރަކަށްތަކާއި 'ކަސް' ބައްދަލުވާ (ހިތްގައި) ހަރުދާ، އަދި އަދިވާހުގެ ހުރިހާ ކަންކަމެއް ހިތަން އަންގާލުން ބޮޑުވެގެންވާ ވަރަކަތްތަކެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ ފަޢުނަތްދީ، އެއްކޮށްވީހާ ގެ ޖާމިޢާތުގެ ބަރަކާ އަޅުގަނޑުންނަށްވެސް ފުރިހަމަވެއެވެ. ދަސްކުރަ ހަވާނަފްސުގެ އަޅުގަނޑިންނަށް އިސްލާމުގެ ތަރުތީބު ދީނުގެ ޤަބޫލުކުރައި އެމީހުންނާއިއެކު އެބައިމީހުން އިހުސާނުވެރިއެވެ. ދަސްފަދަ އެހަވާނަފްސުގެ އަޅުގަނޑިން އެބައިމީހުންނާއިގައި މަޖުމަޢާއިރުވެ، އަދި މަކަރުވެރިކަމާއި ފުރުޞަތުގެ ނަޒަރު ކުޅުދާތް އަޅުގަނޑިއްޔެވެ. އެބޭފުޅުންގެ އެބައިމީހުން އެމީހުންނަށް ފާޅު އަނބިތަކާއެކުގެ ދަންނަވާށެވެ!..."

ގެންދަނީ ތަޢުޠީލުކުރުމާއި (الله ގެ ސިފަފުޅުތަކަށް އިންކާރުކުރުން ނަމަވެސް ތަޢްވީލުކުރުމާއި) ޒިންދީޤުކަމަށެވެ. (މުނާފިޤުކަމަށެވެ.)[161]

ދަންނާށެވެ! މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކަށް ބަދުބަސްބުނެ ފާޑުކިޔައިފި މީހަކު، ފަހެ އޭނާ އެބަސްބުނަނީ ބޭނުންކުރުމުގެ ކަމަކީ މުޙައްމަދު ﷺ އަށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ގަބުރުފުޅުގައިވިޔަސް އޭނާ އެކަލޭގެފާނަށް އުނިކަމުދޭކަމުގައެވެ.[162]

161 އަބޫ ޤިލާބާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ أَهْلُ الضَّلَالَةِ، وَلَا أَرَى مَصِيرَهُمْ إِلَّا إِلَى النَّارَ، فَجَرِّبْهُمْ فَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْهُمْ يَنْتَحِلُ قَوْلًا أَوْ قَالَ: حَدِيثًا فَيَتَنَاهَى بِهِ الْأَمْرُ دُونَ السَّيْفِ...وإِنَّ هَؤُلَاءِ اخْتَلَفَ قَوْلُهُمْ وَاجْتَمَعُوا فِي السَّيْفِ.) (رواه الدارمي: 101)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިންނީ ގުމުރާހުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ނިމިގެން ދިޔުންވާނީ ނަރަކައަށް ނޫންތަނަކަށް ކަމުގައި އަހުރެން ނުދެކެމެވެ. ފަހެ ތިބާ ނިކަން އެބައިމީހުން ތަޖުރިބާކޮށް ބަލާށެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް ބަހެއް ބުނެ ނުވަތަ ވާހަކައެއް އިޖުތިހާދުކޮށް، ފަހުން ދީން އޭނާގެ ކަންތައް ނިމިދަނީ (ކަނޑިއުފުލުމުން) ކަމުގައެވެ... ހަމަކަށަވަރުން މިބައިމީހުންގެ ބަސްތަށް ތަފާތުވިއެވެ. އަދި ކަނޑިއުފުލުމުގައި އެއްބަސްވިއެވެ."

162 އިމާމް މާލިކު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (إنما هؤلاء قوم أرادوا القدح في النبي صلى الله عليه وسلم فلم يمكنهم ذلك فقدحوا في أصحابه حتى يقال: رجل سوء كان له أصحاب سوء ولو كان رجلا صالحا كان أصحابه صالحين.) (الصارم المسلول: 580/1)

މާނައީ: "މިބައިމީހުން ބޭނުންވީ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ފާޑުކިޔުމަށެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެބައިމީހުންނަށް އެކަން ކުރަން ނުކުޅެދުނީއެވެ. ދެންފަހެ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް ފާޑުކިޔައެވެ. އޭރުން މީހުން ބުނާނެ ގޮތަކީ: 'ނުބައި އަޞްޙާބުބޭކަލުންތަކެއްވާ ނުބައި ބޭކަލެކެވެ. ޞާލިޙު ބޭކަލެއްކަމުގައިވާނަމަ އޭނާގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންވެސް ޞާލިޙުވާނެއެވެ.'"

އަދި މިހާރުގެ ކިބައިން ބިދުޢަތުވެރިން ކަހެއް ތާޒާވެއްޖެނަމަ ވެސް ބިޔާ އަނގާއިގެން ހުރިހާތަކު ތަޅުވާލާފާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ހަމަކަށަވަރުން އެނގޭ ބިޔާއަށް ޒުވާބުވެރިޔާ ކަންތައް، އެކަ ތާޒާކުރި ކަންތަކަށްވެސް ދިނަވެގެންވެއެވެ.[163]

ބިޔާއަށް، އެނގޭ މަގާއި މަދުރަސް ނަބައިވެގެންވާ ގޮސިފީ ގޮޖިރު ގޮފަހިގެ އަހުލުވެރި، މަގުފުރިދިގެންވާ މިހާރު ފެނިއްޖެނަމަ، އެއާއިއެކުވެސް އެނގޭ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްނަމަ ފަހު، ބިލާ އެނގޭ އުކަގައި އުޅޭ، އަދި އެނގޭ އެކީގައި އިރިސްތުރަކާނުވެ! އެހެން ފަހު އެނގޭ ގޮފައިން ބިޔާއަކަށް އެއްވެސް ގެއްލުމެއްނުވާނެތެވެ. ދެންފަހު އަޅުކަމުގައި ގަދައަށާ މަސައްކަތްކުރާ، ޖެހުމުވެރި، އަޅުކަމަށް އެއްކޮށްހުސްވެގެންވާ މިހާރު ބިޔާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ އެއާއިއެކުވެސް އެނގޭ ހަވާގެ (ބިދުޢައިގެ) އަހުލުވެރިއެއްކަމުގައިވާނަމަ ފަހު ބިލާ އެނގޭ މަޖިލިސްތުކުރާނެއެވެ. އަދި އެނގޭ އެކީގައި ނުއިރިންނާނެއެވެ. އަދި އެނގޭ ވާހަކަތައް އަޑުނާހާނެއެވެ. އަދި އެނގޭ އެކީގައި މަގުކުން ނުހިނގާނެއެވެ. އެހެން ފަހު ބިލާއަށް އެނގޭ ގޮތް ރަނގަޅު ކަމުގޮސް، ދެން އެނގޭ އެކީގައި ބިލާ ހަލާކުވެގެންގޮސް ފާނުކަމަށް އަޅުކަށްނަމަ އެއްވެސް ގެއްލުމެއް ނެތެވެ.

---

[163] އަލްބަރްބަހާރީ ﷺ އެހެން ވިދާޅު ބިލާނުވޭ ގޮތުގައިވެއެވެ: (مثل أصحاب البدع مثل العقارب يدفنون رؤوسهم وأبدانهم فِي التراب ويخرجون أذنابهم فَإِذَا تمكنوا لدغوا وكذلك أهل البدع هم مختفون بين الناس فَإِذَا تمكنوا بلغوا ما يريدون.) (طبقات الحنابلة: 44/2)

މާނައީ: "ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ މިސާލަކީ ނަގުލަސްދަނޑިޔަތަކެއްގެ މިސާލެވެ. އެތަކެތި ހިޔަވާހި ބޮލާއި ފައިގަނޑުގެ ބައިތަކާއި ވެލިގަނޑުގައި ފޮރުވަތިއެވެ، އަދި ނިގޫތައް ނެރެގެން ތިބެއެވެ. ދެންފަހު ފުރުޞަތު ލިބުނީމަ ކަނޑިޔަހައެވެ. ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންވެސް އެފަދައިންނެވެ. އެބައިމީހުންވަނީ މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި ފޮރުވިގެން ވަނީއެވެ. ދެންފަހު އެބައިމީހުންނަށް ކުރަމުންދާކަންތައް ފުރުޞަތު ލިބުނީމަ އެބައިމީހުން ބޭނުންވާ ކަންތައް (ފަސާދަ) ފުރިހަމަކުރެއެވެ."

ޢުތުބާ ބިން ޢުބައިދަށް، އެކަލޭގެފާނު ދަރިއަކު ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުލްބިދުޢައްގެ ކައިރިން ނިކުންނަމަށް ފެނިވަޑައިގެންފާނެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ:

(يا بني! من أين جئت؟ قال: من عند فلان. قال: يا بني لأن أراك تخرج من بيت خنثى أحب إلي من أن أراك تخرج من بيت فلان، ولأن تلقى الله يا بني زانيا سارقا فاسقا خائنا أحب إلي من أن تلقاه بقول فلان وفلان.)

ވަނީ: "އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! ކަލޭ ތިއައީ ކޮންތާކުން ހެއްޔެވެ؟' އެހިނދު އޭނާ ބުންޏެވެ: 'މިފަދި އެފަދި މީހެއްގެ ގާތުންނެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! ކަލޭ، އަންހެންދުގާ މީހެއްގެ ގެއިން ނިކުންނަމަށް އަހުރެންނަށް ފެންނުމަށްވުރެ، މިފަދި އެފަދި މީހެއްގެ ގެއިން ކަލޭ ނިކުންނަމަށް ފެންނަމަށްވުރެ އަހުރެންނަށް ލޯބިވެތިކަންބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އަދި ކަލޭ ޒިނޭކުރާ ވައްކަންކުރާ ފާސިޤު ޚާއިނެއްކަމުގައި ވާހާލު ﷲ އާއި ބައްދަލުކުރުންވުމަށް މިފަދި އެފަދި މީހެއްގެ ބަހުގައި ހިފައިގެން ކަލޭ ﷲ އާއި ބައްދަލުކުރުމަށްވުރެ އަހުރެންނަށް ލޯބިވެތިކަންބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

އަންހެންދުގާ މިހާ، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ދީނުން މަގުފުރެއްދާނެކަމާއި، އެހެނެއްކަމަކު ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔާ އެދަރިކަލުން ކާފިރުވެއްޖެއުމަށް ދާންދެން ހާލުގެ ދީނުން މަގުފުރެއްދާނެކަން ޢުތުބާ ބިން ޢުބައިދަށް އެނގިވަޑައިގެންފާނެކަން ތިބާއަށް ނުފެނޭހެއްޔެވެ![164]

164 މިބަސްގައި މުޢައްލިފުގެ މަޤްޞަދަކީ ފާފައިގެ އަހުލުވެރި ފާސިޤު މީހާއި އެކަމަކީ މަސްހުނިވެ އެކަމަކީ އެހެންނެއް ނޫނެވެ. ވަރު އެއީ ދީނަށްޓަކާ އަހުލުވެރިންނާއި އެކަމަކީ ގެދޮރުން އެއްވުރެ ދީނަކަމުން ނަފްސުކުރާކަމެވެ. ވަރު، ފާފަވެރިޔާ އެކަމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި އެކަމަކީ އެކަމަކު އެހެން މިހާގެ ދީނަށް އަޑުކުރާކަން އެހާފަވެރިކަމަށް ފެނިބެލުންތަކުގައި އެކަމަށް އެއީ

އުނިގެންވާކަމުގެއެވެ. އެއީ މީހާގެ އުޅުންތަކުގެ ދީން ބަލާލެވޭނެކަމެވެ. އަދި ފާފަތަކުގެ އަދުލުވެރިކަމާއި ބޮޑުކަމާއި ކުޑަކަން ބަލާނީ އެކަމުގައި ހުރި ނުބައިކަމާއި ގެއްލުންތަކުގެ މިންވަރުންނެވެ. އަދި ބޮޑެތި ފާފަތައް ވަކިވަކިން ބަލާއިރު އެއް ފާފައެއް އަނެއް ފާފައަށްވުރެ ބޮޑުވެގެންދާނެއެވެ. އެއީ ޙަދީޘް ބުނާ ގޮތުގައި ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ފަދައިންނެވެ. މިކަމުގެ އެއްމިސާލަކީ ދިހަ އަންހެނުންނާއި ޒިނޭކުރުމަށްވުރެ އެކަނި ސަލާމަތްވެވޭނީ ހިނގައިދިޔަ ގޮތުން އަވަށްޓެރިޔާ ޒިނޭކުރުމަކީ ބޮޑު ފާފައެއް ކަމުގައިވުމެވެ:

އަލްމިޤްދާދު ބުން އަސްވަދު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: (...لَأَنْ يَزْنِيَ الرَّجُلُ بِعَشْرَةِ نِسْوَةٍ، أَيْسَرُ عَلَيْهِ مِنْ أَنْ يَزْنِيَ بِامْرَأَةِ جَارِهِ... لَأَنْ يَسْرِقَ الرَّجُلُ مِنْ عَشْرَةِ أَبْيَاتٍ، أَيْسَرُ عَلَيْهِ مِنْ أَنْ يَسْرِقَ مِنْ جَارِهِ.) (رواه أحمد: 23854، والبيهقي في شعب الإيمان: 9105)

މާނައީ: "...ހަމަކަށަވަރުން މީހާ ދިހަ އަންހެނުންނާއި އެކީގައި ޒިނޭކުރުމަށްވުރެ އޭނާގެ އަވަށްޓެރިޔާގެ އަނބިމީހާއާއި އެކަކާ ޒިނޭކުރުމަށްވުރެ ލުއިވެގެންވެއެވެ.... ހަމަކަށަވަރުން މީހާ، ދިހަ ގެއިން ވަގަށްނެގުމަށްވުރެ، އޭނާގެ އަވަށްޓެރިޔާގެ ގެއިން ވަގަށްނެގުމަށްވުރެ އޭނާއަށް (ފާފައިގެ ނުބައިކަން) ލުއިވެގެންވެއެވެ."

މިއަދުނުވެސް ބަޔާންވެގެންދިޔައީ އަވަށްޓެރިޔާގެ ހައްޤުގެ ބޮޑުކަމެވެ. އެއްވެސް ހާލެއްގައި ދިހަ އަންހެނުންނާއި ޒިނޭކުރުމާއި ދިހަ ގެއިން ވަގަށްނެގުމުގެ ފާފަ ކުޑަކަމެއްކަމަކަށް ނުވަތަ ލުއިވެގެންވާކަމަކަށް ނުވެއެވެ.

ސުފްޔާން އައްސައުރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «الْبِدْعَةُ أَحَبُّ إِلَى إِبْلِيسَ مِنَ الْمَعْصِيَةِ، وَالْمَعْصِيَةُ يُتَابُ مِنْهَا، وَالْبِدْعَةُ لَا يُتَابُ مِنْهَا» (شرح أصول الاعتقاد: 238، حلية الأولياء: 26/7)

މާނައީ: "ފާފައަކަށްވުރެ ބިދުޢަ، އިބްލީހަށް ލޯބިވެރިކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. (އެހެނީ) ފާފައިން ތައުބާވެވެއެވެ. އެކަމަކު ބިދުޢައިން ތައުބާ ނުވެވެއެވެ."

ފާފައަށްވުރެ ބިދުޢައަށް އިބްލީހުގެ ގައިގައި ލޯބިވެރިވުމީ ފާފައަކީ އެނގޭ ހިތްވަރުދެއްވާކަމަށް ނުވަތަ ފާފަތަކުގެ ނުބައިކަން ލުއިވުމެއް ނުވެއެވެ. އެކަމަކު ބިދުޢައިގެ ނުބައިކަން ބޮޑުވެގެންވާކަން

ހާމަކުރުމެވެ. އެހެނީ ބިދުޢަތްތެރިޔާ އެބިދުޢައަށް އަޑައިގަންނަނީ އެއީ ދީނީކަމެއްކަމަށް އަދި ދީންގައި ވާގޮތަކަށް ޤަބޫލުކުރުވަން އުޅުމުގައި ވަރުގަދައަށް ހިފާ ބާރުގަދައެވެ. އެހެންކަމުން އޭނާ އެގޮތުގައިވާ ހިނދަކު އެކަން ދޫކޮށްލާ ތައުބާވާން ޤަސްދެއް ނުކުރާނެއެވެ. އޭނާއި ޒިކުރުކަން ތާގަޔަށް އަޑައިގަންނަ ވީމާ، އެއީ ބަރާބަރުވެގެންވާ ކަމެއްކަން އަދި އުޅުއްވުއްކަން ޤަބޫލުކުރުމެވެ. އެހެންކަމުން އޭނާ އަލުން ދޫކޮށްލާ ތައުބާވާނެއެވެ.

އަލްޢަލާ ބުން މުންޒިރު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَأَنْ يَكُونَ ابْنِي فَاسِقًا مِنَ الْفُسَّاقِ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ صَاحِبَ هَوًى.) (ذم الكلام وأهله: 915، الإبانة الصغرى: 87)
މާނައީ: "އަހުރެން ދަރިފުޅު، ފާސިޤުންގެ ތެރެއިން ފާސިޤަކަށްވުމަށް ހަވާގެ (ބިދުޢައިގެ) އަހުލުވެރިޔަކަށްވުމަށްވުރެ އަހުރެންނަށް ލޯބިވެތިކަން ބޮޑުވާނެއެވެ."

އަބޫ އިސްޙާޤު އަލްފަޒާރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لأن أجلس إلى النصارى في بيعهم أحب إلي من الجلوس في حلقة يتخاصم فيها الناس في دينهم.) (الإبانة الصغرى: 88)
މާނައީ: "ނަޞާރާއިންގެ ގާތުގައި އެބައިމީހުންގެ ވިޔަފާރީގައި އަހުރެން އިށީންދެގެން އިށީނުން، މީސްތަކުން އެބައިމީހުންގެ ދީނާއިމެދު އަރައިރުންވާ ހަލަޤާއެއްގައި އިށީނުމަށްވުރެ އަހުރެންނަށް ލޯބިވެތިކަންބޮޑެވެ."

ސަޢީދު ބުން ޖުބައިރު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لأن يصحب ابني فاسقا شاطرا سنيا أحب إلي من أن يصحب عابدا مبتدعا.) (الإبانة الصغرى: 89)
މާނައީ: "އަހުރެންގެ ދަރިފުޅު، މަކަރުވެރި ނުބައި ފާސިޤު ސުންނީއަކާއި އެކުގައި އުޅުންވުން، ބިދުޢަވެރި އަޅުވެރިއަކާއި އެކުގައި އުޅުމަށްވުރެ އަހުރެންނަށް ލޯބިވެތިކަން ބޮޑުވާނެއެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: (قبور أهل السنة من أهل الكبائر روضة وقبور أهل البدعة من الزهاد حفرة فساق أهل السنة أولياء اللّٰه وزهاد أهل البدعة أعداء اللّٰه.) (طبقات الحنابلة: 184/1)
މާނައީ: "ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ޤަބުރުތަކަކީ (ސުވަރުގޭގެ ބަގީޗާތަކުގެ ތެރެއިން) ބަގީޗާއެކެވެ. އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ ޒާހިދުވެރިންގެ ޤަބުރުތަކަކީ (ނަރަކައިގެ އަނދަވަޅުތަކުގެ ތެރެއިން) އަނދަވަޅެކެވެ. އަހުލުއްސުންނަގެ

އަދި ހުރިއްޔާތުވެސް ރައްކާތެރިވާށެވެ! އެއަށްފަހުވެސް ތިބާ ހުރިއްޔާތުވާށެވެ.

ހާއްސަކޮށް ތިބާ ތިޔަހުރި ޒަމާނުގެ އަހުލުވެރިންނާއިމެދުގައިއެވެ. އަދި ތިބާ އުޅޭހާއި އެކުގައި އިރިސްދު ތިޔައުޅޭނީ ކޮންބަޔަކާއިއެކުތޯ، އަދި ތިބާ ތިޔަ އަޑުއަހަނީ ކޮންބައެއްގެ ވާހަކަތޯ، އަދި ތިބާ އުޅެގައި ތިޔައުޅޭނީ ކޮންބަޔަކާއި އެކުގައިތޯ ބަލާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން الله ރައްކާތެރިކުރައްވައިފި މީހަކު ފިޔަވައި ހަލާކުން ދުރުވުމުގެއްގައި ވާކަހަމެއެވެ.[165]

ހާލަތުންނީ الله ގެ ވަލީވެރިންނެވެ. އަދި ބިދުޢަތީގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަދުއްވުރިންނީ الله ގެ ޢަދުއްވުންނެވެ."

މިބާރުންތަކުން ބައެއް އަޘަރުތަކުން ބަޔާންވެގެންދަނީ ބިދުޢައާއި ބިދުޢަވެރިންގެ ނުބައިކަމާއި ގެއްލުން ބޮޑުކަމެވެ. އަލްބަރްބަހާރީ ﵀ ގެ ބަސްފުޅުވެސް މިފަދަކަމުންނެވެ. والله أعلم.

[165] މުޢައްމިލު މިހެން ވިދާޅުވި މީގެ އެއްހާސް އަހަރު ކުރިންނެވެ. ދެންފަހެ މިއަދުގެ ޙާލަތު ވާނީ ކޮންފަދަޙާލަތަކަށްހެއްޔެވެ! ޒަމާން ފަހަރަށްވުރެ މުސްލިމުން ނުބައިވެފައިވުން ގިނަވީ ނުދެއްކެވެ. ސުފްޔާނު ބިން ސަޢީދު އައްޘައުރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَخَذَ بِيدِي سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ فَأَخْرَجَنِي إِلَى الْجَبَّانِ، فَاعْتَزَلَ نَاحِيَةً عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ، فَبَكَى ثُمَّ قَالَ: " يَا أَبَا الْمُهَلْهِلِ، قَدْ كُنْتُ قَبْلَ الْيَوْمِ أَكْرَهُ الْمَوْتَ فَقَلْبِي الْيَوْمَ يَتَمَنَّى الْمَوْتَ وَإِنْ لَمْ يَنْطِقْ بِهِ لِسَانِي. قُلْتُ: وَلِمَ ذَاكَ؟ قَالَ: لِتَغَيُّرِ النَّاسِ وَفَسَادِهِمْ.) (مداراة الناس لابن أبي الدنيا: 123)

މާނައީ: "ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ އަހުރެންގެ އަތުގައި ހިއްޕަވައިގެން ސަހަރާއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުން ހިނގާމަގުން އެއްފަރާތަކަށް ޖެހި އެކަހެރިވެ ވަޑައިގެން ރޮއްވެވިއެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބޫމުހައްލަބު! އަހުރެން މިއަދުގެ ކުރިން މަރުވުމަށް ނުރުހޭކަމުގައިވީމެވެ. އެހެނެއްކަމަކު މިއަދު އަހުރެންގެ ހިތް މަރުވުމަށް އެދެންވެރިވެއެވެ. އަހުރެންގެ ދުލުން އެކަން ނުބުނިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ.' އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އެއީ ކީއްވެތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މީސްތަކުން ބަދަލުވުމާއި، ފަސާދަވެގެންވާކަމުން ޖެހިގެންނެވެ..."

ސުފްޔާން ޘައުރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ طَاوُسٌ يَجْلِسُ فِي بَيْتِهِ، فَقِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ: «حَيْفُ الْأَئِمَّةِ، وَفَسَادُ النَّاسِ») (حلية الأولياء: 4/4)

މާނައަކީ: "ޠާވޫސް އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅުގައި އިށީނދެވަޑައިގަންނަވައެވެ. ދެން އެކަމުގައި އެކަލޭގެފާނަށް ސުވާލުކުރެވުނު. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ވެރިންގެ އަނިޔާވެރިކަމާއި، މީސްތަކުން ފަސާދަވެގެންވާތީއެވެ.'"

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ: «يُوشِكُ أَنَّ يَأْتِيَ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَكُونُ الْمَوْتُ أَحَبَّ إِلَى أَحَدِهِمْ مِنَ الذَّهَبِ الْأَحْمَرِ» (حلية الأولياء: 384/1)

މާނައަކީ: "މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ޒަމާނެއް އައުން ކައިރިވެއްޖެއެވެ. އެޒަމާނުގައި އޭގެއިން މީހަކަށް މަރުވުން، ރަތްރަނަށްވުރެ ލޯބިވެގެންވާނެއެވެ."

އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ރިވާކުރައްވައެވެ: (إِنَّ هَذِهِ السُّورَةَ لَمَّا أُنْزِلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ – صلى الله عليه وسلم – {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ . وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا} قَالَ رَسُولُ اللَّهِ – صلى الله عليه وسلم –: «لَيَخْرُجُنَّ مِنْهُ أَفْوَاجاً كَمَا دَخَلُوهُ أَفْوَاجاً») (رواه الدارمي: 91)

މާނައަކީ: "ހަމަކަށަވަރުން اللہ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް މިސޫރަތް ބާވައިލެއްވުނުއިރު:

{إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ . وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا} (سورة الفتح: 1, 2)

މާނައަކީ: "اللہ ގެ ނަސްރާއި ފަތަހަ އަތުވެއްޖެ ހިނދެވެ. އަދި اللہ ގެ ދީނަށް މީސްތަކުން ބައިބަޔަށް ވަންނަމުން، ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންފި ހިނދެވެ..." ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'އެބައިމީހުން ދީނަށް ބައިބަޔަށް ވަދެވަޑައިގަތްފަދައިން، ހަމަކަށަވަރުން ވަކިވަކިން އެބައިމީހުން ބައިބަޔަށް އޭގެތެރެއިން ނިކުމެގެންދާނެއެވެ!'"

ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (...وَإِنَّ أُمَّتَكُمْ هَذِهِ جُعِلَ عَافِيَتُهَا فِي أَوَّلِهَا، وَسَيُصِيبُ آخِرَهَا بَلَاءٌ، وَأُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا، وَتَجِيءُ فِتْنَةٌ فَيُرَقِّقُ بَعْضُهَا بَعْضًا، وَتَجِيءُ الْفِتْنَةُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هَذِهِ مُهْلِكَتِي، ثُمَّ تَنْكَشِفُ وَتَجِيءُ الْفِتْنَةُ، فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هَذِهِ هَذِهِ...) (رواه مسلم: 1844)

މާނައަކީ: "...ހަމަކަށަވަރުން މިއުއްމަތުގެ ސަލާމަތްތެރިކަމާއި ރައްކާތެރިކަން ފުރަތަމަ އުއްމަތުގެ ފުރަތަމަ ޒަމާނުގައި ލައްވާފައިވެއެވެ. އަދި މިއުއްމަތުގެ ފަހުބައިގައި ބަލާމުސީބާތާއި، ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހޭނޭ ކަންތައްތަކާއި ޖެހޭނެއެވެ. އަދި ފިތުނަތައް އަންނާނެއެވެ. އަދި އޭގެ އެއް ފިތުނަ އަނެއް ފިތުނަ ކުޑަކޮށްލާނެއެވެ. (އެބަހީ: ފަހުން އަންނަ ފިތުނައިގެ ބޮޑުކަމުން ކުރިން އައި ފިތުނައަކީ

ކުޑައެއްޗެއްކަމުގައި ވާނެއެވެ.) އަދި ފުޟައިލް އަންނަހުއްޖެވެ. އެހިނދުން މުއުމިނާ ބުނާނެއެވެ: 'މިއީ އަހުރެން ހަލާކުކޮށްލާނެ ފުޟައިލްއެވެ! (މިއީ އަހުރެންގެ ހަލާކުވެރިޔާއެވެ.)' ދެން އެ ފުޟައިލް ފުރައިދާހުއްޖެވެ. އަނެއްކާ ފުޟައިލް އަންނަހުއްޖެވެ. އެހިނދުން މުއުމިނާ ބުނާނެއެވެ: 'މިފަހަރުއާ މިފަހަރުއެވެ. (އެބަހީ: މިފަހަރު ދުވަސްވަރުންނެވެ!)..."

ސުފްޔާން އައްޘައުރީ رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وقد كدر هذا الزمان، أنه ليشتبه الحق والباطل، ولا ينجو من شره إلا من دعا بدعاء الغريق، فهل تعلم مكان أحد هكذا؟ وكان يقال: يوشك أن يأتي على الناس زمان لا تقر فيه عين حكيم، فعليك بتقوى الله عزوجل والزم العزلة واشتغل بنفسك واستأنس بكتاب الله عزوجل، واحذر الأمراء، وعليك بالفقراء والمسا كين والدنومنهم فإن استطعت أن تأمر بخير في رفق فإن قبل منك حمدت الله عزوجل وإن رد عليك أقبلت على نفسك فإن لك فيها شغلا، واحذر المنزلة وحبها فإن الزهد فيها أشد من الزهد في الدنيا.وبلغني أن أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم كانوا يتعوذون أن يدركوا هذا الزمان وكان لهم من العلم ما ليس لنا، فكيف بنا حين أدركنا علي قلة علم وبصر وقلة صبر وقلة أعوان على الخير مع كدر من الزمان وفساد من الناس.وعليك بالأمر الأول والتمسك به وعليك بالخمول فإن هذا زمان خمول وعليك بالعزلة وقلة مخالطة الناس...)
(الجرح والتعديل لابن أبي حاتم: 88/1، حلية الأولياء: 376/6)

މާނައީ: "....ފަހެ އަޅުގެ މިޒަމާނުގައި ކިލަނބުވެގެންނެވެ. އަދި ޙައްޤާއި ބާޠިލުވެސް އެއްވެއްޖެހުމަށް ހިސާބަށް ގޮސްފައެވެ. އަދި އަޑިޔަށްދާމީހާ ސަލާމަތްވުމަށް ދުޢާކުރާފަދައިން ދުޢާކުރާމީހާ މެނުވީ މިޒަމާނުގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތެއްނުވާހުއްޖެވެ. ފަހެ މިފަދަ ހާލުއެއްގައިވާ އެއްވެސް މީހަކު ދަންނަވާހުރިތޯ؟ އަދި ބުނެވެއެވެ: 'ޙިކުމަތް ލިބިގެންވާ މީހެއްގެ ލޯތިން އެއްވެސް އަރާމުކަމެއް ނުލިބޭ ޒަމާނެއް މިއުއްމަތަށް ގާތްވެއްޖެއެވެ'. ފަހެ އެހެންކަމުން ތިބާގެ މައްޗަށްވަނީ اللّٰه އަށް ތަޤުވާވެރިވުމެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާއި އެކަހެރިވުމެވެ. އަދި ތިބާގެ ނަފްސާއިވެގެން (އިޞްލާޙުކުރުމުގައި) މަޝްޣޫލުވާށެވެ. އަދި اللّٰه ތަޢާލާގެ ފޮތުން ހިތްހަމަޖެހުމާއި ދުނިޔެފިލުވުން ހޯދާށެވެ. އަދި ވެރިންނާއި ކައިރިވުމާއިމެދު ނަމަނަމަ ހުޝިޔާރުވާށެވެ! އަދި ތިބާގެ މައްޗަށްވަނީ ފަގީރުންނާއި މިސްކީނުންނާއި އެކީ އުޅެ އެމީހުންނާއި ކައިރިވުމެވެ. ދެންފަހެ މަޢުރޫފުގެ ކަމުގައި ރިފްގު ލިބޭގޮތުގައި ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކުރުމަށް ތިބާއަށް ކުޅަދާނަވެއްޖެނަމަ، އަދި ތިބާގެ ކިބައިން އެމީހުން ޤަބޫލުކުރިއްޔާ ތިބާ اللّٰه އަށް ޙަމްދުކުރާށެވެ. އަދި (އެމީހުން ޤަބޫލުނުކޮށް) ތިބާއަށް ރައްދުކުރިއްޔާ ތިބާގެ ނަފްސާއިމެދު އަޅާލާށެވެ. ފަހެ (އެނަފްސު

އަދިވެސް ތިބާ ބަލާށެވެ. އިބްނު އަބީ ދުއާދުއާއި، ބިޝްރުލް މަރްއީސީއާއި،
ޘުމާމާއާއި، އަޙްމަދު ބުރްޣުއިޘްއާއި، ހިޝާމު އަލްފޫޠީ ނުވަތަ އުބައިދުލްއަންބަރު
ތަބަޢަވިމީހުންނާއި އުބައިދީމީހުންގެ ބައިގަނޑެއްގެ ތެރެއިން މީހުންގެ ވާހަކަތަކާ މީހުން
ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހު ތިބާ އެސާއެއްގެ ހުރިހާގޮތަކުން ރައްކާތެރިވާށެވެ. ފަހު
ހަމަކަށަވަރުން އެނާއި ބިދުޢަތީގެ އަހުލުވެރިންނާއެވެ. އެހެން ހަމަކަށަވަރުން މިބައިމީހުންވީ
ވުޖޫދުވުމުގެ ގަތިގައިއެވެ. އަދި މިބައިމީހުންނާއި މިބައިމީހުންގެ ތަބަޢުވެރިންނާ މީހުންގެ
ވާހަކަ ރައްކާތެރިވުން ނިންމާލީގެ މުއިރު ދެކޭނެކަމާލެވެ.[166]

އިސްލާމްކުރުމުގައި) ތިބާއަށް މަޝްހޫރުވެންވާށެވެ. އަދި (މީސްތަކުންގެ ދުވަސްގައި) ތިބާއަށް މަގުމާ
މަތިވެރިކަމާއި ޝަރު ދިޔުމާއި އެކަމަކު ލޮބުކުރުމާއިމެދު ދުރުވެ ހިފެހެއްޓުމަށް ފަހު! ފަހު ހަމަކަށަވަރުން
އެކަންތަކެއް ޖެހުނުވެރިވެން، ދެރަޔާއާއިމެދު ޖެހުނުވެރިވުމަށްވާނީ އެކަމަށްވެގެންނެވެ. އަދި ދުނިޔެމަތީ
ﷺ ގެ ސުންނަތުންނާއި މިޖާތުން ބައިދުވެފާހުގަކުރަނިކަމެއް ﷲ ގެ ރަސޫލުންގެ ރައްކާތެރިކަމުން
އެބޭކަލުން އެދިގަތްވާކަމުން ޢަމަލުކުރިބާނވަރީ ފާހަގަވެއްޖެ. އަދި ހަނދުމަކުރިނަމަ ލިބިދެވުނު އެއްޗެއް
އިލްމުގެ އެބޭކަލުންނަށް ލިބިދެވުނެވެ. ދެނުވަތަ އަހަރުމެންގެ އިލްމާއި ބަސްތަކަށްގެ މަދުކަމާއި،
ކަމެތިކަމުގެ ކުޑަކަމާއި، އަދި ޖަހާނުގެ ކިޔަނބުކަމާއި ކޮށްކަންތައްކަރު އެހީތެރި މިކަންގެ
މަދުކަމާއި، އަދި މީސްތަކުން ފޯރުކޮށްދެނީމާއި، މިހިރާ ކަމާއިއެކު އަހަރުމެންނާއި އެޖާގެން
ބައްދަލުކުރީކަން އަހަރުމެންނަށް ކަންފަދަކަންހައްދީވެ! އަދި ތިބާގެ މަޢުލޫމާތު އަންނަ ފުރަތަމަ
ކަންތަކުގައި (އުބައި ސަނަދުގެ ލިބިގަތްގޮތް ޖަމާގައި) ހިފަހައްޓާށެވެ. އަދި ތިބާގެ މަޢުލޫމާތު
މީސްތަކުންގެ ޙަބައިން ފުރުމީ ވަންހަރާމުގެ މާ ފުރުމީ ކަމަކާރައްކާތެރިވާށެވެ. އެހެން ވަންހަރާމުގެ
ޖާގާތެވެ. އަދި ތިބާގެ މަޢުލޫމާތު މީސްތަކުންނާއި އެކަހެރިވޭ، އަދި މީސްތަކުންނާއި އެކުއްޔެން
މަދުކުރުމެވެ..."

166 މިބައިމީހުންނީ ކުފުރާއި މަގުފުރެދުމުގެ އިމާމުންނެވެ. އެކުވެން އިބްނު އަބީ ދުއާދު، ޘުމާމަތު
ޖަހުމީއްޔާކަމުގެ ބޭނުމުގެ ކުފުރު ތަރުޖަމާ އެކަންކުރި ދާޢީންގެ ތެރޭގައެވެ. އިމާމު އަޙްމަދުވެސް އެނާ

އަދި އިސްލާމްދީނުގައި (ދީނުގެ ގޮތް ބަލާ ސުވާލުކޮށް) އިލްމީބަޔާނުކުރުމަކީ ބިދުޢައެކެވެ. އެހެންވެއްޖެނަމަ މިއަދު ދަންނަށް، ސުންނަތުން އިލްމީބަޔާނުކުރުއްވާށެވެ. އެއީ މިބަސްފުޅަކީ ބަޔާނެވެ:

«إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينٌ، فَانْظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ»[167]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިޢިލްމަކީ ދީނެކެވެ. އެހެންކަމުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަ ނަގަނީ ކޮންބައެއްގެ ގާތުންތޯ ބަލާހުށިކަމެވެ."

އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެމީހެއްގެ ހިތިބަސް ޤަބޫލުކުރާ މީހެއްގެ ގާތުން ދީނު ހަދިޔާ ޤަބޫލުނުކުރާށެވެ. އެހެންކަމުން ދީނާ ބަލާށެވެ. ދަންނަމާ އާއްމު ސުންނަތުގެ

ކާފިރުކަމަކަށްވާފަދައެވެ. އަދި ބިދުޢަތުގެ މައްޗިސްވައަޅި ޖަހުމު ބަދު ސަލަފުންނަށްފުރަގައި ޖަހުމީހުންގެ ބޭނުކޮށް. އަހްލުސުންނައި އެބައި އިތުރުވެރިންނަށް އާއި ކާފިރުކަމަށްވާފަދައެވެ. އަދި ފުރާމާ ބޭނުނ ދަނަށް ސަލަފުއްޞާލިޙުންގެ ފަހަތުން އަހްލުލްއަހްވާއުއާއި، އަހްލުލްކަލާމު، ޞޫފީންގެ ފަލްސަފާ ޖަހުމިއްޔާ ބާތިނިއްޔާ ސަލަފުންނަށް. އެގޮތެވެ. އަހްލުސުންނައި އިލްމީބަޔާނުކުރާ ކާފިރުކަމަށްވާފަދައެވެ. މުއައްބިދު ދަނަށްފުޅަ ބާރުވެގެން ބަގާވަތާއި މަތިވެރިކަމާ ތަރަދު ގެނެސް، ނަބީ ބާނަހަނަނަކަށްވުރެ ބަރާބަރުތަކުރާނެ ބޮޑުތަކުގެ ބުރަފަގާނެއެވެ. އަދި މިބައިމީހުންނަކީ ޝަރީޢަތާ ތިރާއިކަރަނާ މީރާއިއުލު ކޮންމެ އީމާނެއް އަހްލުސުންނަތު ބައިމީހުންގެ އިބްތިދާއާއި އަހްލުސުންނަތާ ދުޝްމަނުންނަމަ. ފަހަރު. އަހްލުސުންނަތު ތިރުކަޅަ ބިދުޢަތް ދިނުމަކާ ބަދުއަތަރާއި ހަރަދު ކޮށެވެ. އެހެންނަމަވެސް ފުރަތަމަ ބައެއް މިޤަދަރުގެ ބިދުޢައާއި ބޮޑުން ދިޔާބަތަރު ޝަރީޢަތާ ކޮންމެ ބަޔަކުވެސް މިފަދައިންނެވެ.

[167] رواه مسلم: 14/1، والدارمي: 438 މިއީ އިބްނު ސީރީން رحمه الله ގެ އަރިހުން މަޤްޠޫޢުގޮތުންވާ ބަސްފުޅެކެވެ.

އަހުލުވެރިޔެއްނަމަ، އަދި މަޢުރިފާ ލިބިގެންވާނަމަ، އަދި ޢަދުލުވެރިޔެއްނަމަ އޭނާގެ ކިބައިން ލިޔުވާފަހެއްޓެވެ. އެހެންނޫންނަމަ ތިޔާ ދޫކޮށްލާށެވެ.[168]

---

168 މިހާރު ބޭރުފުނުން އިސްލާމްކަން ފާޅުކުރަނިވި އާންމުއި ސަލަފުންގެ އިމާމުންނަށް ކުރިމު އޭގެ އަސްލުގައި ބިދުޢައްކާރެވެ. އެހެންއެއްކަމަކު މަގުފުރެދުންތަކެއް ލިއަވާ ފުރިގެންވާނިދު ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިޔާ ދުރުގައިވުމަށްދެކޭކަމަށް ވަކި މަޤުބޫލުތަކަށް ސަލަފުންނަށް އިމާމުންނަށް ކުރާފެވެ. އެގޮތުން އެމީހުންގެ ކިބައިން ހަޖަރާއި އިސްލާމު ނުކުތްގެކަށް އޭނާއި ކާފިރުކަރަނަށް ކާފިރު ހައްޔާރުއެއްގެ މިހުއްޓި އިސްލާމީ ބުރުދީން ކަމުގައިވީއެވެ. އަދި ޝައްކާއި ތެރެޢިއްލާތަކުގެ ކަމެއް މިހުއްގެ ކިބައިން ފާދުވެފައިނަމަ އޭނާ އާއި ސަލަފުންނާއި ކުރިއްވާފަދައިން، ބައެއް އިސްލާމުތަކަށްވެއެވެ. އަދި މަށްކާއިން އިސްލާފުގެ ރިޔާސަތްކަން އަށްނަށް މާރިވޮ އިމާމުންނަށްވެމަން الله ތައާލާ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ފޮނުއްވާ ސުންނަތުގެ އިމާމުންނާއިމެދު ދެކޭގޮތް ސަލަފުންގެ ސާފުކަން އިމާމުންނަށްވެއެވެ.

ޢަބްދާ ބިން ޢަބްދި الله ބިން ދާއޫދު رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: «امْتَحِنْ أَهْلَ الْمَوْصِلِ بِمُعَافَى بْنِ عِمْرَانَ، فَإِنْ أَحَبُّوهُ فَهُمْ أَهْلُ السُّنَّةِ، وَإِنْ أَبْغَضُوهُ فَهُمْ أَهْلُ بِدْعَةٍ، كَمَا يُمْتَحَنُ أَهْلُ الْكُوفَةِ بِيَحْيَى» (شرح أصول الاعتقاد: 58)

މާނައީ: "މޫސިލުގެ އަހުލުވެރިން، މުޢާފާ ބިން ޢިމްރާނާއި މެދު އިމްތިޙާނު ކުރާށެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން އޭނާދެކެ ލޯބިވާނަމަ ފަހެ އެއީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އަދި އޭނާދެކެ ރުޅިއަރައިފިނަމަ ފަހެ އެއީ ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެއީ ކޫފާގެ އަހުލުވެރިން ޔަޙްޔާއާއި މެދު އިމްތިޙާނުކުރެވޭ ފަދައިންނެވެ."

ބަޤިއްޔާ ބިން ވަލީދު رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ: (إنا لنمتحن النَّاسَ بِالْأَوْزَاعِيّ فَمَنْ ذَكَرَهُ بِخَيْرٍ عَرَفْنَا أَنَّهُ صَاحِبُ سُنَّةٍ، وَمَنْ طَعَنَ عَلَيْهِ عَرَفْنَا أَنَّهُ صَاحِبُ بِدْعَةٍ.) (المعرفة والتاريخ: 408/2)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެމެން އަވްޒާޢީއާއި މެދު މީސްތަކުން އިމްތިޙާނު ކުރަމެވެ. ދެންފަހެ އޭނާގެ ކިބައިން ހެޔޮގޮތުން ހަނދުމަކުރާ މީހާ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިޔެއްކަން އަހަރެމެންނަށް އެނގެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މައްޗަށް ޠަޢުނުދޭ މީހާ ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔެއްކަން އަހަރެމެންނަށް އެނގެއެވެ."

ޤުތައިބާ ބިން ސަޢީދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَحْمَد عندنا محنة، من عاب أَحْمَد فهو عندنا فاسق.) (تاريخ بغداد: 90/6)

މާނައީ: "(އިމާމު) އަޙްމަދުގެ އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި އިމްތިޙާނެކެވެ. (އެބަހީ: އެބޭކަލަކާއިމެދު މީސްތަކުން އިމްތިޙާނުކުރެވޭ ބޭކަލެކެވެ.) އަޙްމަދަށް އައިބުކިޔާ މީހާ ފަހެ އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި ފާސިޤެކެވެ."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَنَّ هِشَامَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ الرَّازِي قَاضِي الرَّيِّ حَبَسَ رَجُلًا فِي التَّجَهُّمِ فَتَابَ؛ فَجِيءَ بِهِ إلَى هِشَامٍ لِيُطْلِقَهُ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى التَّوْبَةِ؛ فَامْتَحَنَهُ هِشَامٌ؛ فَقَالَ: أَتَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى عَرْشِهِ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ؟ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى عَرْشِهِ؛ وَلَا أَدْرِي مَا بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ. فَقَالَ: رُدُّوهُ إلَى الْحَبْسِ فَإِنَّهُ لَمْ يَتُبْ.) (مجموع الفتاوى: 49/5)

މާނައީ: "ރައްޔުގެ ޤާޟީ ހިޝާމް ބިން ޢުބައިދިﷲ އައްރާޒީ، ޖަހުމީ ޢަޤީދާ ފަތުރާ ގަބޫލުކުރާތީގެން ބަންދުކުރިއެވެ. ދެން އޭނާ ތައުބާވިއެވެ. ދެން އޭނާ ދޫކޮށްލުމަށްޓަކައި ހިޝާމްގެ ގާތަށް ގެނުވުނެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ތައުބާވުމުގެ މައްޗަށް ﷲ އަށް ޙަމްދުހުއްޓެވެ.' ދެން ހިޝާމް އޭނާ އިމްތިޙާނުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ތަޢާލާވަނީ ޢަރުޝީގެ މަތީގައި، އުފެއްދެވި މަޚްލޫޤުންނާއި ވަކިވެވޮޑިގެންވުމުގައި ތިބާ ހެކިވަންހުރީތޯ؟' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ﷲ ވަނީ ޢަރުޝީގެ މަތީގައިކަމަށް އަހަރެން ހެކިވަމެވެ. 'އުފެއްދެވި މަޚްލޫޤުންނާއި ވަކިވެވޮޑިގެންވުމުގެ' މާނައަކީ އަހަރެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ.' ހިޝާމް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ އަނބުރާ ބަންދަށް ލައްވާލާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ އަދި ތައުބާއެއް ނުވެއެވެ."

އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (رَأَيْتُ زُهَيْرَ بْنَ مُعَاوِيَةَ جَاءَ إِلَى زَائِدَةَ بْنِ قُدَامَةَ فَكَلَّمَهُ [ص:2551] فِي رَجُلٍ يُحَدِّثُهُ فَقَالَ: مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ هُوَ؟ . فَقَالَ: مَا أَعْرِفُهُ بِبِدْعَةٍ , فَقَالَ زَائِدَةُ: هَيْهَاتَ أَمِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ هُوَ؟ . فَقَالَ زُهَيْرٌ: مَتَى كَانَ النَّاسُ هَكَذَا؟ . فَقَالَ زَائِدَةُ: وَمَتَى كَانَ النَّاسُ يَشْتُمُونَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا.) (الشريعة للآجري: 2060)

މާނައީ: "ޒުހައިރު ބިން މުޢާވިޔާ، ޒާއިދާ ބިން ޤުދާމާގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން އެބޭކަލަކާއި ބައްދަލުކުރެއްވި ޙަދީޘްކިޔައިދޭ މީހަކާއިމެދު ވާހަކަދައްކަވަނިކޮށް އަހަރެންނަށް ފެނުނެވެ. ދެން (ޒާއިދާ) ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާވަނީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންހެއްޔެވެ؟' (ޒުހައިރު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'ބިދުޢައެއް އޭނާގެ ކިބައިން އަހަރެންނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.' ޒާއިދާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދުރުވެގެންނުވެއެވެ! އޭނާއީ ސުންނަތުގެ

ހަދުފުރިންގެ ތެރެއިންވާ މީހެއްހެއްޔެވެ! އެހިނދު ޗެހަރެއް ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިސްރަބުކޮށް މިފަދައިންތޯ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ!؟' ޗެއިރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިސްރަބުކޮށް އަބޫބަކުރާއި ޢުމަރު ﵄ އަށް ބަދުބަސްބުނެ އެއްޗެހިޔާވާ ބަޔެއްކަމުގައިވީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ!؟'"

ޒުހައިރާ ބިން ޙަރުބު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ زَائِدَةُ لَا يُحَدِّثُ أَحَدًا حَتَّى يَمْتَحِنَهُ، فَإِنْ كَانَ غَرِيبًا، قَالَ لَهُ: مَنْ أَيْنَ أَنْتَ؟ فَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ قَالَ: أَيْنَ مُصَلَّاكَ؟ وَيَسْأَلُ كَمَا يَسْأَلُ الْقَاضِي عَنِ الْبَيِّنَةِ، فَإِذَا قَالَ لَهُ سَأَلَ عَنْهُ، فَإِنْ كَانَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ قَالَ: لَا تَعُودَنَّ إِلَى هَذَا الْمَجْلِسِ، فَإِنْ بَلَغَهُ عَنْهُ خَيْرًا أَدْنَاهُ وَحَدَّثَهُ، فَقِيلَ لَهُ: يَا أَبَا الصَّلْتِ، لِمَ تَفْعَلْ هَذَا؟ قَالَ: أَكْرَهُ أَنْ يَكُونَ الْعِلْمُ عِنْدَهُمْ، فَيَصِيرُوا أَئِمَّةً يُحْتَاجُ إِلَيْهِمْ، فَيُبَدِّلُوا كَيْفَ شَاءُوا.) (المحدث الفاصل: 574/1)

މާނައީ: "ޒާއިދާ، އެމީހަކު އިމްތިޙާނުކޮށްފިނަމަ މެނުވީ އެއްވެސް މީހަކަށް ޙަދީޘް ކިޔަވައިދެއްވާކަށް ނުވެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަކީ ބީރައްޓެހި މީހެއްނަމަ، އޭނާއަށް ވިދާޅުވާނެއެވެ: 'ކޮންތާކު މީހެއްހެއްޔެވެ؟' ފަހެ، އޭނާއަކީ އެރަށުގެ އަހުލުވެރިއެއްނަމަ ވިދާޅުވާނެއެވެ: 'ތިބާ ނަމާދުކުރަނީ ކޮންތާކުހެއްޔެވެ؟' އަދި ޤާޟީއަކު ހެކި ހޯދުމަށް ސުވާލުކުރާ ފަދައިން އެކަށީގެން ސުވާލުކުރައްވައެވެ. ފަހެ، އޭނާ ޚަބަރުދިނުމަށް އެކަމާއިގުޅޭ ސުވާލުކުރައްވައެވެ. ފަހެ، އޭނާއީ ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއެއްކަމުގައިވާނަމަ ވިދާޅުވާނެއެވެ: 'މިމަޖިލީހަކަށް ދެން އަނބުރާ އައިސްގެންނުވާނެއެވެ!' އަދި އޭނާގެ ރަނގަޅުކަމުގެ ޚަބަރެއް އެމީހަކަށް ލިބިއްޖެނަމަ ގާތްކުރައްވާ ޙަދީޘް ކިޔަވައިދެއްވައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޞަލްތެވެ! ތިޔައީ ތިކަންތައްކުރައްވަނީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބައިމީހުން (އެބަހީ: ބިދުޢައްވެރިން)ގެ ގާތުގައި ޢިލްމުވުމަށް އަހުރެން ނުރުހެމެވެ. ދެން އެބައިމީހުންނަށް އެބައިމީހުންނަށް (މިސްރަބުކޮށް) ބޭނުންވާ އިމާމުންކަމުގައި ވެގެންދާނެއެވެ. ދެން އެބައިމީހުން ބޭނުންވާ ގޮތަކަށް (ދީނުގެ ކަންތައް) ބަދަލުކުރާނެއެވެ."

އަލްމަރްވަޒީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ كَانَ مَعْرُوفًا بِالْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ بِمَا جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الْفَرَائِضِ وَالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ ثُمَّ كَفَرَ بِشَرِيعَةٍ مِنَ الشَّرَائِعِ أَوِ اسْتِحْلَالِ بَعْضِ مَا حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى فَإِنَّمَا يُسْتَتَابُ مِنَ الْكُفْرِ بِالشَّرِيعَةِ الَّتِي كَفَرَ بِهَا، فَإِذَا أَقَرَّ بِهَا عَادَ إِلَى الْإِسْلَامِ، وَلَا يُمْتَحَنُ بِغَيْرِ ذَلِكَ، وَلَا يُسْأَلُ عَنْ سِوَاهُ...) (تعظيم قدر الصلاة: 962/2)

މާނައީ: "...އެފަދައިން، އިސްލާމްކަމާއި އަދި الله ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުން އައިސްފައިވާ ގޮންޖެހުން ފަރުޟުތަކާއި، ޙަލާލާއި ޙަރާމްކަން އީމާންވެގެންވާކަމަށް އެނގިގެންވާ ކޮންމެ މީހަކު، ދެން ޝަރީޢަތްތަކުގެ

އަދި ހައްދުތަކާއި، ތިބާގެ ކުރިންވީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ މަގުގައި ތާބިޢުވެ ސީދާފުރުމަތަށް ތިބާ އެދުނަމަ ވަރަށް ކާމިލުގެ އިލްމާއި، ކާމިލްއާއި، ޤަބަރުލުކުރާއި، ދެބަސްވެ އަޅައިރުންވާއި، ދީނުސަލާމް އަސާސާ، ދީނުގައި ބަރުޒާކުރުމުގެ އަހުލުވެރިންނާއިމެދު ހިދާޔަތް ބަލާކުރިވާނެވެ. އެހެނީ ވަރަށް ތިބާ އެބައިމީހުންގެ ބަސްބަހައް ޤަބޫލުކުރިޔަސް އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން އަޅުއަހުރުން، ހިތަށް ޝައްކުބަހައް ވެއްދާ ފިތުނަކުރަބައެވެ. އަދި

ތެރެއިން ޝަރުޢުކަމަށް އޯނާ ކާފަރުވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ الله ތަޢާލާ ހަރާމްކުރައްވާފައިވާ ބަޔެއް ކަންތައް ހަލާލްކޮށްފިނަމަ، ވަރަށް އޭނާއަށް ތަޢުބާ ލައިދުވުމުން އޭނާ ކާފަރުވާ ޝަރީޢަތުގެ ކަނޑައެޅުން ތިލާވާނެއެވެ. ދެންވަރަށް އޭނާ އެކަމަށް އިޖްތިހާދުކުރައްވާފައިވަނަމަ އިސްތިޣްފާރުކަމަށް އަހަރެން ޙުޖްޖަތުކުރުމާ އެއްވެގެނެވެ. އަދި އުޒުރުހަކަމަށް އޭނާ އިލްމީހާނަ ނުކުތުވީއްޖެއެވެ. އަދި އުޒުރުހަކަމަކާއިމެދު ސަފާފުނުކުރުވާގެޖެއެވެ..."

ދެންވަރަށް ބިދުޢަވެރިންގެ ގޮތުން ޙަދީޘް ރިވާކުރުމުގައި ޙަދީޘްގެ އިލްމުވެރިން ހިތްފުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން ފުރަތަމަ ގޮތަކީ ބިދުޢަވެރިންގެ ރިވާއިން ޙަދީޘް ރިވާކުރުން އެކިއެކިވާއްޖަކަށް ދޫކޮށްލުމެވެ. މިއީ އެންމެ ކުރިން ބިދުޢަތެއް ފުޅުކިރި ފާފުމުގެ ކުރިންފާގެޤަތިވެ. ދެވަނަ ގޮތަކީ: ނުބައިކަން ބޮޑު ބިދުޢައާއި އެއްނުން ބިދުޢަ ފަރަޤުކުން ނުބައިކަން ބޮޑުވެގެންވާ ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ރިވާއިން ރިވާނުކުރޭ އެއްކުން މީހުންގެ ރިވާއިން ރިވާކުރުމެވެ. ތިންވަނަ ގޮތަކީ: ބިދުޢައަކަށް ގޮވާލާ ދަޢުވަތުދީފާފާހީ، އެއްކުން މީހާއި ފަރަޤުކޮށް، ބިދުޢައަކަށް ގޮވާލާނުމީހާގެ ރިވާއިން ރިވާކުރުން އެއްކުން މީހުންގެ ރިވާއިން ރިވާކުރުމެވެ. ހަތަރުވަނަ ގޮތަކީ: ބިދުޢައަކީ ބޮޑު ރިވާކުރުން މަނާކުރާ ކަފުއްކަމުގައި ނުބަލާ، އެހެންއްކަމަކީ ތެދުވެރިކަމާއި ހިފުޒުއި ބުރުޒާނު ހަދުމުން ސަލާމަތްވެގެންވަކަން ބެލުމެވެ. މިއީން ކަންމަ ޤަބޫލުކުރެވޭނެ ޢިލްމުވެރިން އަމަލުކުރައްވާފައިވާ މަސްއަލައިވެސް ބޮޑުއެވެ. އަދި ބުނެވިއްޖާއި ބިދުޢަވެރިންގެ ރިވާއިން ބިދުޢަ ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެހެނީ އިހުގައިވި ހުރިހާ ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ރިވާއިން ބިދުޢިތް ރިވާކުރަސްތަކައިފިނަމަ، އެބައި ބިދުޢީތް ނުލާރާ ދިރާއިފުލެ. އެއި ކަޅާގައި ދެމުދުޤުކުރުމާއި، އަދި ވަސީލަތްތަށް މަދުވެގެންވާއިވެސް އެކުއެވެ. ބިދުޢަވެރިންގެ ތެރެއިން ދުރުވެގެންވާ، ހަމަ ވަރަކަށް މިހުނުވެސްވެއެވެ. އެހެނީން ދެގުޅުކަމަތް ދިރިހުން ބާރުވާ ކުރުއްވަހަކަށް ގަބޫލުވެދުނެނގެ ރަސާދަ ޤަބޫލުކުރަށް ތެރެކަތްވެސް އެއްގޮތް ތެދުވެރި މިހުންވެއެވެ.

ޤަބޫލުކުރުމުގައި އެގޮތަށް އެކަށްވުން ފުދިގެންވެއެވެ. އެހިނދުން މިވާ
ރަގަޅުވެގެންދާނެއެވެ. އަދި ކަލާމްއާއި، ޢަމަލުކޮށް އަމަލީގޮތުންވެސް ދެބަސްވުމާއި، (ޖާސިދު)
ޚިޞާސްމަތްތަކުން އަނާނިއްޔަތުން ދުރުވީ އެއްވެސް ޢިނާދީކަމެއް ބިދުޢައެއް، ހަވާއެއް،
އަދި މަގުފުރެދުމެއް ގާތުވެފައި ނުވުމެވެ. އަދި އެކަންތައް އެއީ ބިދުޢަތާއި، ޝަހުވަތްތަކާއި
ޢިނާދީކަމުގެ ދުރުކަމެވެ.[169]

---

169 އަލްހައިޘަމް ބުން ޖަމީލު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (قُلْتُ لِمَالِكِ بْنِ أَنَسٍ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، الرَّجُلُ يَكُونُ عَالِمًا بِالسُّنَّةِ أَيُجَادِلُ عَنْهَا؟ قَالَ: «لَا وَلَكِنْ يُخْبِرُ بِالسُّنَّةِ فَإِنْ قُبِلَتْ مِنْهُ وَإِلَّا سَكَتَ» (رسالة السجزي: 365/1، جامع بيان العلم:1784)
މާނައީ: "އަޅުގަނޑު މާލިކު ބުން އަނަސްއަށް ދަންނަވައިފީމެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދިﷲ އެވެ! ސުންނަތާއިމެދު ޢިލްމުވެރިވެގެންވާ މީހަކު، (ސުންނަތުގެ ދިފާޢުގައި) ޖަދަލުކުރަންވީހެއްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ! އެހެނެއްކަމަކު ސުންނަތުން ޚަބަރުދޭނީއެވެ. ދެންފަހެ އޭނާގެ ކިބައިން (އެބައިމީހުން) ޤަބޫލުކުރިއްޔާ (ރަނގަޅެވެ.) އެހެންނޫންނަމަ (ޤަބޫލުނުކުރިއްޔާ) ހިމޭނުން (ޖަދަލުނުކޮށް) ހުންނަންވާނީއެވެ."

އަލްފަޟްލް ބުން ޒިޔާދު އަލްޤައްޠާން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (قُلْت لِأَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَكُونُ فِي الْمَجْلِسِ لَيْسَ فِيهِ مَنْ يَعْرِفُ السُّنَّةَ غَيْرِي، فَيَتَكَلَّمُ مُتَكَلِّمٌ مُبْتَدِعٌ أَرُدُّ عَلَيْهِ قَالَ: لَا تَنْصِبْ نَفْسَكَ لِهَذَا، أَخْبِرْ بِالسُّنَّةِ وَلَا تُخَاصِمْ، فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ الْقَوْلَ. فَقَالَ: مَا أَرَاك إِلَّا مُخَاصِمًا.) (الآداب الشرعية: 201/1، رسالة السجزي:1 /366)
މާނައީ: "އަޅުގަނޑު އަޙްމަދު ބުން ޙަންބަލްއަށް ދަންނަވައިފީމެވެ: 'އޭ އަބޫ ޢަބްދިﷲ އެވެ! އެމަޖިލީހެއްގައި އަޅުގަނޑު ފިޔަވައި ސުންނަތެއް އެނގޭ އެކަކުވެސްނުވާ މަޖިލީހެއްގައި އަޅުގަނޑުވަނިކޮށް، ދެން ކަލާމުގެ ބިދުޢަވެރިއެއް ވާހަކަދައްކައިފިނަމަ އަޅުގަނޑު އޭނާއަށް ރައްދުދޭންވީހެއްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިކަމަށް ތިބާގެ ނަފްސު ޤާއިމުނުކުރާށެވެ! ސުންނަތުން ޚަބަރުދޭށެވެ. އަދި ދެބަސްވެ ޚިލާފުނުވާށެވެ!' ދެން އަޅުގަނޑު އަނެއްކާ އެފަދައިން އެދިމެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަބަދުވެސް ޚިލާފުކުރުމުގައި މެނުވީ ތިބާ ދެކެވިން އަޅުގަނޑަކަށް ނުފެނެއެވެ.'"

ފަހެ ﷲ އަށްޓަކައި ތިބާގެ ނަފްސާއިމެދު ބިރުވެތިވެ ތަޤްވާވެރިވާށެވެ!

އަދި ތިބާގެ މައްޗަށްވަނީ އަޘަރާއި، އަޘަރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ތަޤްލީދުކުރުމެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ދީންވާކަށްކަނަވަރީ ތަޤްލީދުކުރުމުގައެވެ. ޔަޢުނީ: ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް ތަޤްލީދުކުރުމުގައެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ކުރީން އުޅުއްވި ބޭކަލުން އަހަރުމެން އޮޅުންބޮޅުތެރޭގައި ދޫކޮށްލައްވާފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ތިބާ އެބޭކަލުންނަށް ތަޤްލީދުކޮށް ހިތްހަމަޖައްސާލާށެވެ. އަދި އަޘަރާއި އަޘަރުގެ އަހުލުވެރިން ފަހަނައަޅާ (އެހެން އެއްޗަކަށް) ނުދާހުރިކަމެވެ.[170]

[170] ކުރިންވެސް ބަޔާންކުރެވުނު ފަދައިން މުޢައްލިފު ތަޤްލީދުކުރުން މާނަކުރައްވަނީ ސަލަފުންގެ އަޤްވާލުތަކަށް ތަބާވުމަށެވެ. އެއީ މުޢައްލިފު ބަޔާންކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ. އެއްވެސް ބާޙުލްގައި ފުރަގެ މީހުން ގަބޫލުކުރާފަދައިން ކަން ތަޤްލީދުކުރުން ފާސިދު ޚިޔާލުތަކާއި ހަދީޘްތަކާއި ހިޔާލުތަކުގެ އުޅޭގަން ބިދުޢަވެރިން މަތިވެރިކޮށް އަޤްލަށް ތަބާވާ ދަރަޖައަށް ގެނދިއުމުގެކަމަށްވާތީއެވެ. ސަލަފުންގެ ޖަމާޢަތުގައި ތަޤްލީދުކުރުން މަނާކަން ބަރާއަތްކުރި ބިދުޢަވެރި ފިރުޤާތަކުންނަށެވެ. އެގޮތުން ކާނޫނު މިހާރުވެސް ތަބައްވާންޖެހުނީ އީސާގެ ބިދުޢައާއި ޚުރާފާތާއި ހަސަދުވެރިކަމުން ފުރިހަމަކޮށްދޭ މައްސަލަތަކުގައި ބޭނުންވެއެވެ. އަދި ބިދުޢައާއި ހިޔާލުފުށުގެމަތީ ނަފްސާނިއްޔަތަކަށް މަބަރުވުން ހުއްޖަތަކަށް ހަދައިގެން ބުނާކަމަށެވެ. ފަހެ ސަލަފުންގެ އަރިހުން ސަޙާބީންގެ އަޤީދާ އަހަރުމެންނަށް ޢަމަލުކުރުމަށް ދޫކޮށްލުމަށް އެހެން ފަރާތަކަށް އަހަރުމެން ފުދިއްޖެއެވެ. އިމާމު ބަރަ ... ތަޤްލީދު ... އިމާމު އަޙްމަދު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ:

(...ومن زعم أنه لا يرى التقليد ولا يقلد دينه أحدًا فهو قول فاسق عند الله ورسول - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إنما يريد بذلك إبطال الأثر وتعطيل العلم والسنة والتفرد بالرأي والكلام والبدعة والخلاف...) (طبقات الحنابلة: 31/1)

މާނައީ: "...އަދި ތަޤްލީދުކުރުން ކަމަކަށް ނުދެކޭކަމަށް ބުނާމީހާ، އަދި އެއްވެސް މީހަކަށް ދީނުގެ ދީނުގައި ތަޤްލީދުނުކުރާ މީހާ، ފަހެ އެއީ ﷲ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި

ފާސިޤުވެގެންވާ ބަޔެކެވެ. އޭނާ އެކަމުން ބޭނުންވަނީ ކަނަވަޔި އަޘަރުތައް ބާޠިލުކޮށްލާ، އިލްމުގައި ސުންނަތް ނިވައިލާ، އަދި (ބުއްދިގެ) ރައުޔުގައި ކަލާމުގައި ބިދުޢަގައި ޚިލާފުތަށް އެކަނި ނުކުމެދެވެ..."

ޙަރުބުލް ކިރުމާނީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومن زعم أنه لا يرى التقليد، ولا يقلد دينه أحدًا فهذا قولُ فاسقٍ مبتدعٍ عدوٍّ للّٰه ولرسوله -صلى اللّٰه عليه وسلم-، ولدينه، ولكتابه، ولسنة نبيه -صلى اللّٰه عليه وسلم-، إنما يريد بذلك إبطال الأثر، وتعطيل العلم، وإطفاء السنة، والتفرد بالرأي والكلام والبدعة والخلاف، فعلى قائل هذا القول لعنة اللّٰه والملائكة والناس أجمعين، فهذا من أخبث قول المبتدعة، وأقربها إلى الضلالة والردى، بل هو ضلالة، زعم أنه لا يرى التقليد وقد قلد دينه أبا حنيفة وبشرًا المريسي، وأصحابه، فأي عدو لدين اللّٰه أعدى ممن يريد أن يطفئ السنن، ويبطل الآثار والروايات، ويزعم أنه لا يرى التقليد وقد قلد دينه من قد سميت لك، وهم أئمة الضلال، ورءوس البدع، وقادة المخالفين فعلى قائل هذا القول غضب اللّٰه...) (مسائل حرب: 978/3)

މާނައީ: "...އަދި ތަޤުލީދުކުރުންވާކަމަށް ނުދެކޭކަމަށް ދައުވާކުރާމީހާ، އަދި އޭނާގެ ދީނުގައި އެއްވެސް މީހަކަށް ތަޤުލީދުނުކުރާ މީހާ، ފަހެ މިއީ ފަހެ الله އާއި އޭނާގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި، އޭނާގެ ދީނާއި، އޭނާގެ ފޮތާއި، އޭނާގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތާއި ދުޝްމަންވެރިވެގެންވާ ފާސިޤު ބިދުޢަވެރިއެއްގެ ބަހެކެވެ. އޭނާ އެކަންކުރުން ބޭނުންވަނީ ކަނަވަޔި އަޘަރުތައް ބާޠިލުކޮށްލާ، އިލްމު ނަގައިލާ، ސުންނަތް ނިއްވާލާ، (ބުއްދިގެ) ރައުޔާއި ކަލާމާއި ބިދުޢައާއި ޚިލާފުތަށް އެކަނި ނުކުމެދެވެ. މިބަސްބުނާ މީހާގެ މައްޗަށް الله އާއި، މަލާއިކަތުންނާއި، މުޅި މީސްތަކުންގެ ލަޢުނަތްލެއްވޭނެއެވެ. ފަހެ މިއީ ބިދުޢަވެރިންގެ އެންމެ ނުބައިވެގެންވާ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިންވާ ބަޔެކެވެ. އަދި މަގުފުރެދުމާއި ހަލާކަށް އެންމެ ކައިރިވެގެންވާ ބަޔެވެ. އަދި ކިއްޔަކީ، އެއީ (ހަމަ ސީދާ) މަގުފުރެދުމެވެ. އޭނާ ތަޤުލީދުކުރުމަކަށް ނުދެކޭކަމަށް ދަޢުވާކުރެއެވެ. އެކަމަކު އޭނާވަނީ އޭނާގެ ދީނުގައި އަބޫ ޙަނީފާއާއި، ބިޝްރުލް މަރީސީއާއި އޭނާގެ އަސްޙާބުންނަށް ތަޤުލީދުކޮށްފައެވެ. ފަހެ ސުންނަތްތައް ނިއްވާލާ، އަދި އަޘަރުތަކާއި ރިވާޔަތްތައް ބާޠިލުކޮށްލަން ބޭނުންވާ މީހަކަށްވުރެ الله ގެ ދީނަށް ދުޝްމަންވެރިކަން ބޮޑުވެގެންވާ ދުޝްމަނެއް ކޮބާހެއްޔެވެ! އޭނާ ތަޤުލީދުނުކުރާކަމަށް ދަޢުވާކުރެއެވެ. އެކަމަކު އޭނާވަނީ އަހަރެން މިނަންކިޔަމް މީހުންނަށް އޭނާގެ ދީނުގައި ތަޤުލީދުކޮށްފައެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ މަގުފުރެދުމުގެ އިމާމުންނެވެ. އަދި ބިދުޢަތަކުގެ ބޮލުތަކެވެ. އަދި ޚިލާފުވެގެންވާ މީހުންގެ ޤާއިދުންނެވެ. ފަހެ މިބަސްބުނާ މީހާގެ މައްޗަށް الله ގެ ކޯފާލެއްވޭނެއެވެ..."

އަދި މުތަޝާބިހު ނައްޞުތައް ކައިރީގައި ހުއްޓި އެއްވެސް އެއްޗެއް އަހާލާ ޤިޔާސްކުރުކުރާނެތެވެ.

އަދި ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންނަށް ރައްދުދިނުމަށްޓަކައި ތިބާގެ އަމިއްލަ ނަފްސުން ޤިޔާސް ހަދައިގެން ނުކުމަށް ނުރުހިކަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ތިބާއަށް އަހުލުވެރިވެގެންވަނީ އެބައިމީހުންނާއި (ވާހަކަދައްކާ ޖަދަލުކުރުން ބަހުސްކުރުން) ހަނުހުރުމަށެވެ. އަދި ތިބާގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުންނަށް ބާރުލިބި ފިތުނަވެރިކަމުގެ ދޮރުހުޅުވިދާނެކަމެވެ. މުޙައްމަދު ބިން ސީރީން -އެކަލޭގެފާނުގެ މަތީގައި ރަޙްމަތްލައްވާށި- ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހަކަށް އެނގި ދައްސަވައިދެއްވުމަށް ޤުރުއާނުގެ އާޔަތެއް، އަދި الله ބަހެއް ވަޙީއްގެ ޢިލްމުން އެނގު އާދަޔާއިވެސް އަނގައިގެ ރިބައިން އަޑުއައްސަވިކަން ތިބާއަށް ނުނގޭހިއްޔެވެ!؟ ދެން އެކަމުގައި އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ:

(أخاف أن يحرفها فيقع في قلبي شيء.)

އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހި رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (...وإنما نحن أصحاب اتباع وتقليد لأئمتنا وأسلافنا الماضين رحمهم الله، لا نحدث بعدهم حدثا ليس في كتاب الله ولا في سنة رسوله ولا قاله إمام...) (السنة للخلال: 343/2)

މާނައީ: "...އަހަރުމެންވަނީ ތަބާވެރި އަހަރުމެންގެ އިމާމުންނާއި، އިސްލާފުންގެ އަހަރުމެންގެ ސަލަފުންނަށް ތަބައިވާ ތަޤުލީދުކުރާ ބައެއްކަމުގައިއެވެ. الله ގެ ރަޙްމަތް އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ސުންނަތުގައި ނުވާކަމެއް، އަދި އިމާމަކު ވިދާޅުވެފައި ނުވާކަމެއް އަހަރުމެން އެބައިމީހުންނަށްފަހު ގެނަސް އަލަށް ނުހުށަހަޅާނަމެވެ..."

މާނައީ: "އޭނާ އާޔަތެއް (މާނަ) ބަދަލުކޮށް ދެން އަހުރެންގެ ހިތަށް އެއްޗެއް ވަދެފާނެކަމަށް ބިރުގަންނަމުވެ."[171]

އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޙާދީޘްތައް މިހާރަށް އަޅުއިފިލުވުމަށް 'އަހަރުމެން މާތްކަން ހިފޭނީ ﷲ އަށް! ބުނާ މިހާރުގެ އަޅު މީހާއަށް އިވިއްޖެނަމަ ފަހެ އެނާއި ހަމަކަށަވަރުން ތަޤުލީދުއްކަން ދުރުހިނގާށެވެ. އެނާ ބޭނުންވަނީ މިބަދުން، ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޙާދީޘް ރައްދުކުރާށެވެ. އެއީ އެނާ ﷲ މާތްކަން ދަމީވިޔާކަން (ދުނި ސިފަކުރުވާން) ހުސްތިރި ރުދުކުރާކަމަށް ނޫނީ ތަނާމަތްތަވަން ﷲ ބައްލާ ހަމަތާޒަހަން ފުރިހަމަކަމާ ހަދިބޭއި (ދުނިޔޭގެ އުޅެން އެކަތާނަގެ)

171 ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ދެމީހުން އިބްނު ސީރީން رحمه الله ގެ އަރިހަށް ވަދެފައި ބުނެވެ: (يَا أَبَا بَكْرٍ نُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ قَالَ: لَا، قَالَا: فَنَقْرَأُ عَلَيْكَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَالَ: «لَا، لَتَقُومَانِ عَنِّي أَوْ لَأَقُومَنَّ» فَقَامَ الرَّجُلَانِ فَخَرَجَا، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: يَا أَبَا بَكْرٍ مَا كَانَ عَلَيْكَ أَنْ يَقْرَأَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ: «إِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْرَأَ آيَةً عَلَيَّ فَيُحَرِّفَانِهَا فَيَقِرَّ ذَلِكَ فِي قَلْبِي») (السنة لعبد الله:133/1)
މާނައީ: "އޭ އަބޫބަކުރެވެ! އަހަރުމެން މިބައަށް ހަދީޘެއް ކިޔައިދެމާތޯ.' އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ!' ދެމީހުން ބުނެވެ: 'އެހެންވިއްޔާ ﷲ ތަޢާލާގެ ފޮތުން އާޔަތެއް އަހަރުމެން މިބައަށް ކިޔައިދެމާތޯ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ! ކަލޭމެން ދެމީހުން އަހުރެންގެ ގާތުން ތެދުވެގެންވާ! ނޫނީ އަހުރެން ތެދުވެގަންނާނެ!' ދެން އެދެމީހުން ނިކުމެގެންދިޔައެވެ. ދެން (ހާޟިރުވެހުރި) ބައެއް މީހުން ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ އަބޫބަކުރެވެ! އެދެމީހުން ﷲ ތަޢާލާގެ ފޮތުން އާޔަތެއް މިބައަށް ކިޔައިދިނުމުގައި ކޮންކަމެއް ހުރީތޯ؟' އޭނާ (އިބްނު ސީރީން) ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރެންނަށް ބިރުގަތީ އެމީހުން އާޔަތެއް ކިޔަވައި ދެން އެއާޔަތުގެ (މާނަ) ބަދަލުކޮށްލާނެ، ދެން އަހުރެންގެ ހިތަށް އެކަންތައް ވަދެ ހުރުމާމެދު ބިރުގަތީމެވެ."

ފައިބާވޮޑިގަންނަވާކަމަށްވާ ބަދީހާއި އުނޫން ބަދީޙުމަށް އަޑުއިވޭރިންދުއެވެ. އެހެންކަމުން ފަހެ
އޭނާ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޘަރުތައް އެރައްދުކުރަނީއެވެ ނޫންހެއްޔެވެ!؟

އަދި 'އުއްމަތުން އަންހެނަށް އެކަލާނގެ އިސްތިޝްހާދުކުރުމުން އަހަރުމެން الله ބޮޑުކޮށް މަތިވެރިކުރަމޫ' އޭނާ ބުނެފިނަމަ، ފަހެ އެހެންކަމާއިމެދުގައި އޭނާ الله އާއިމެދު ބޮޑުކަން ދަންނަވާކަމަށް އޭނާ ދަޢުވާކުރެއެވެ. ފަހެ މިބައިމީހުންނާއިމެދު ހިނދާރާވެ ދުރުވެގަންނާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ތެރެއިން މިއުޅޭ ބާޠިލު ދަރަޖައިގެ މީހުންނާއި އެހެނެހެން މީހުންނަށް މިޔަރުމެގެއްލެވެ. އަދި މިބައިމީހުންނާއިމެދުގައި މީސްތަކުންނަށް އިންޒާރުދޭށެވެ.

އަދި (ބައްޔާ ތެދުމަގު) ހުދުމަތް އޭރު ބާރު، މިފަދަގެއިވާ މައްސަލައަކުން މިހަކަ ތިބާއާއި ސުވާލުކޮށްފިނަމަ ފަހެ ތިބާ އޭނާއާއި ވާހަކަދައްކާ މަގުދައްކާދޭށެވެ. އެކަމަކީ ތިބާއާއި ބަރުލާނަށް ޖަދަލުކުރުމަށް އޭނާ އަރިސްކުރަކުދެއިވާނަމަ ފަހެ ތިބާ އޭނާއާއިމެދު ހިނދާރާވެ ރައްކާތެރިވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ބާޠިލުކަން، ދުރަސްވެ އަރައިރުންވެ، ޖަވާބުކަން ޖަދަލުކަން، ރުޅިއައުމާހުރުން -މިހާރިހާކަމެއްވެސް ވަރަށް ބޮޑުކަން ނަހީވެގެންނެވެ-. (އެކަންކުރާ) ދުމިހުންވެސް ބައްޔެގެ މަގުން ނިކުމެގެންދާނެތެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ފިޤުހުވެރިންނާއި ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މިހަކަ ބާޠިލުކަން ނުވަތަ ޖަދަލުކަން ނުވަތަ ދުރަސްވެ އަރައިރުންވެކަމަކަށް ޒާތުގެއިންވެއެވެ.

އަލްޙަސަނުލް ބަޞަރީ ވިދާޅުވިއެވެ:

(الحكيم لا يماري ولا يداري، حكمته ينشرها، إن قبلت حمد الله، وإن ردت حمد الله.)[172]

މާނައީ: "ޙިކުމަތްތެރިޔާ އަރައިރުންނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ޙިކުމަތް ފެތުރުމަށްޓަކައި (މީސްތަކުން ޤަބޫލުކުރާނެހެން) އޯމާންކޮށް އޮޅުވައައްސައިގެންނެވެ. އޭނާގެ ޙިކުމަތް ޤަބޫލުކުރެވިއްޖެއްޔާ އޭނާ ﷲ އަށް ޙަމްދުކުރެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ޙިކުމަތް ރައްދުކުރެވިއްޖެނަމަވެސް އޭނާ ﷲ އަށް ޙަމްދުކުރެއެވެ."

އަދި މީހަކު އަލްޙަސަނުގެ އަރިހަށް އައިސް ބުންޏެވެ: 'ދީނުގައި އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނާއި ބަޙުޘުކޮށް ޖަދަލުކުރާނަމެވެ.' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

(أنا عرفت ديني، فإن ضل دينك فاذهب فاطلبه.)[173]

މާނައީ: "އަޅުގަނޑުގެ ދީން އަޅުގަނޑަށް އެނގިއްޖެއެވެ. ފަހެ ތިބާގެ ދީން ގެއްލިގެން (ނުފެނިގެންއުޅޭނަމަ) އެތަނުން ހޯދާށެވެ."

އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޙަދީޘްތަކުގެ ދޮރުމަތީގައި ބަހުސް ވާހަކަދައްކަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނަށް އިވިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެތަނުން އެކަކު ބުންޏެވެ: 'ﷲ މިވަނީ އެވަނީގޮތަކަށް ވަޙީކުރައްވާފައިވޭތޯ؟' އަނެކަކު ބުންޏެވެ: 'ﷲ އެވަނީ ގޮތަކަށް

---

[172] الزهد لابن المبارك: 8/2 ، جامع بيان العلم: 258 އަދި ސުޔޫޠީން އަލްއަމްރު މިފަދައިން ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ: حلية الأولياء: 260/7 ، وشعب الإيمان: 1656

[173] شرح أصول الاعتقاد: 215 ، والقدر للفريابي: 380، والشريعة للآجري: 118

ވަޙީކުރައްވާހެއްޔެވެ؟' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ކޯފާއިސްކުރާ ބާރު ނިކުމެވަޑައިގެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

«أبهذا أمرتم؟ أم بهذا بعثت إليكم؟ أن تضربوا كتاب الله بعضه ببعض؟»[174]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރެވުނީ ތިކަންކަމަށްހެއްޔެވެ!؟ ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވީ މިކަމާއިގެންހެއްޔެވެ؟ الله ގެ ފޮތުން އެއްބައި އަނެއްބަޔަކަށް (ފުރުއަރުވާ) ޖެހުމަށްހެއްޔެވެ؟"

އެހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނު ޖަދަލުކުރުން ނަހީކުރެއްވިއެވެ.

އަދި ބަހުސްކޮށް ޖަދަލުކުރުމަކީ އިބްނު އުމަރު رضي الله عنهما ނުރުހުންވެއެވެ. އަދި މާލިކު ބުން އަނަސްއާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިން އުޅުއްވި ބޭކަލުންނާއި އަހަރުމެންގެ މިއަދާއި ހަމައަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރުންވީ ބޭކަލުންވެސްމެއެވެ. އަދި ހަޔާތްމަކުންގެ ބަހަސްވުމަށް الله ޙައްޖަ ވަޖެއްގެ ބަސްފުޅު ބޮޑުވެ މަތިވެރިވެގެންވެއެވެ. الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

{مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا...}[175]

މާނައީ: "ކާފިރުވީމީހުން ފިޔަވާ الله ގެ އާޔަތްތަކާއިމެދު ޖަދަލުކޮށް ނުހަދައެވެ..."

---

[174] رواه أحمد: 6845، والطبراني في المعجم الأوسط: 1308 ، والترمذي نحوه: 2133

[175] غافر: 4

އަދި ޢުމަރު ބުނުމު ކަޢުބުގެ އަރިހުން މިހާރު ސުވާލުކުރިއެވެ: {والناشطات نشطا}

އެއީ ކޮބައިހެއްތޯ؟' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ:

(لو كنت محلوقا لضربت عنقك.) [176]

މާނައީ: "ކަލޭ ހުރި ބޭބާކޮށްލައިގެން ކަމުގައިވިޔަކަ އަހުރެން ކަލޭގެ ކަނދުރާގައި އުޑުފަހަރަކުން ޖެހިމުންނެވެ. (އެބަހީ: ގޮތުކޮޅުކަނޑާލިމުންނެވެ.)"

އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«المؤمن لا يماري، ولا أشفع للمماري يوم القيامة، فدعوا المراء لقلة خيره» [177]

މާނައީ: "މުއުމިނާ ދެބަސްވެ އަރައިރުންނުވާނެއެވެ. އަދި ދެބަސްވެ އަރައިރުންވާ މީހަކަށް ޤިޔާމަތްދުވަހު ޝަފާޢަތްތެރިވާނުމެއް ނޫނެވެ. ފަހެ، ހެޔޮކަމުން ދެބަސްވެ އަރައިރުންވުން ދޫކޮށްލާށެވެ. އެއީ އެކަމުގެ ހެޔޮކަން މަދުވެގެންވާކަމެއް ކަމުގައިއެވެ."

އަދި ސުންނަތުގެ ސިފަތައް އެމީހެއްގެ ގައިގައި ޖަމާވެގެންވާކަން އެނގިއްޖެއްޔާމުން ދަންދެން މިވަނީ މިކަހަލަ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަމަށް ބުނުން މުސްތަޙިއްޤުވެގެން

[176] الشريعة للآجري: 2064 ، والإبانة الكبرى: 330، وشرح أصول الاعتقاد: 1136
އެބަހީ: ޙަދީޘްގައި މަޙްލޫޤަންނާ ފަދައިން ހަލާކުވެންގެ އެއްސިފަފައި ބޭބާފުޅެވެ.

[177] رواه الطبراني في المعجم الكبير: 7659، وابن حبان في المجروحين: 899، والشريعة: 111
މިއީ ވަރަށް ބަލިކަނި ސަނަދުގައި ޙަދީޘެކެވެ. އަދި ހައިޘަމީ، އިމާމުއަލްބާނީ މިއީ މައުޟޫޢު (ހަދާފައިވާ ދޮގު) ޙަދީޘްކަމަށް ފާޅުކޮށްދީފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން ދެބަސްވުން އަރައިރުންވާ ނަފްސެއްގެ އެހެން ސަބަބު ޙަދީޘްތައް ބަލައިގަތުން އިސްލާމް ހިނގައްޖެއެވެ.

ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. ސުންނަތުގެ ހުރިހާ ކަމެއް އޮނާގެ ކިބައިގައި ޖަމާވެއްޖެއުމަކަށް
ދޮންދޮން އޮނާއަކު ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިޔާކާ ނުބެނުވާނެއެވެ.178

ބަރުބަހާރީ الله ބުނުއްވި މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ:

(أصل اثنين وسبعين هوى: أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء انشعبت الاثنان وسبعون هوى: القدرية، والمرجئة، والشيعة، والخوارج.) [179]

މާނައީ: "ހަތްދިހަދެ ހަވާ (ބިދުޢައިގެ) އަސްލަކީ: ހަތަރު ހަވާއެކެވެ. ދެންފަހެ މިހަތަރު ހަވާއިން މިހަތްދިހަދެ ހަވާފަޅައި ކުރިކަޅިވެގެންއައީއެވެ. (އެހަތަރު އަސްލަކީ) ޤަދަރިއްޔާއި، މުރުޖިއްޔާއި، ޝީޢާއިއްޔާއި، ޚަވާރިޖުންނެވެ."

الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހުރިހާ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ކިބައިން އަބޫބަކުރާއި، ޢުމަރާއި، ޢުޘްމާނާއި، ޢަލީ رضي الله عنهم ފަދަ އިސްކޮޅު، ދަންނަވާ ބޭކަލުންނާއިމެދުގައިވެސް ހެޔޮބަހެއްމެނުވީ ނުބުނެ، އަދި އެބޭކަލުންނަށް ހެޔޮދުޢާކޮށްދީ މިހާ ފަދަ ތަޝައްހުދު (ޝީޢާއިއްޔާގެ)ގެ އެންމެ ކުރީގައި ފެނުނު (އެބަހީ: އެހީއެހީތެރިކަމުން) ނިކުތް ސަހާބީންގެ ވާހަކަތަކެއް. އަދި 'ވިލާތްކަމުގެ ބާރާއި ޙަޤީޤީކަމާއި، ވިލާތްކަން ޢަލީއަށް ހިމެނޭކަމަށް ބުނުމާއި ފަދަ ފަދަ އިޖްތިހާދީ އެންމެ ކުރީގައި ފެނުނު ނިކުތްމައްސަލައެވެ. އަދި ހެދި ނުބައި ކުރެވުނު މިއެއްގެ ފަރާތުގައި ނުބައިވާކަން ޝީޢީއްޔާއިން ފަދައިވެސް ބަލާފައިވާކަމަށް ބުނެ، އަދި ކަލާނގެ ހިފާއިގެން ސުލްޠާނާއި ދާހަކަތް ނިކުތުމުގެ ނުކުރާ، އަދި އެބައިމީހުންނަށް ހުރުއްޙަދު ދުޢާކުރުމާ ފަދަ ހަވާރިޖުންގެ މަޛުހަބުގެ އެންމެ ކުރީގައި

178 މިމައްސަލައާއިގުޅޭ ވާހަކަދެކުނުވި ބަސްފުޅުތައް ގެނައުން އިސްވެހިނގައްޖެއެވެ.
179 الإبانة الكبرى: 278

ފުރުން ނިކުމެއްޖެއެވެ. އަދި ޒަށާވަދަރުކުރުވިގެންވާ ހެވާއި ނުބައި ހުރިހާކަމެއްވަނީ الله ބައްޖަ ވަޢުއްޔަގެ ބަޝްރަމުންކަމަށާއި، އުކާލާނުގެ އިސްތިހާރުކުރެއްވި މިހަކު މަގުފުރައްދަވާ އުކާލާނުގެ އިސްތިހާރުކުރެއްވި ހަކަން ޑުރުމަގުދަރައްކަލާވާކަމަށް ބުނުމީ މިހާ ފަހު ޒުދަރިއްޔާގެ މަދުހަބުގެ އުނުމީ ކުރިއާއި ފަހުން ނިކުމެ ސަހާބަކުންވުއްޖެއެވެ. އަދި އޭގާއި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިޔާކެވެ.[180]

އަދި ބިދުޢައެއް ފެތުރުވެއްޖެއެވެ. އޭރު މަތިވެރި الله އަށް ކާފަރުވުންވާކަމުގެއެވެ. އަދި އެފަދައިން ބުނުމީހާއީ އެއްވެސް ޝަރުޢުއްނަށްދުގުޅުގައި الله އަށް ކާފަރުވެގެންވާ މީހެކެވެ. އޭރު 'ރަޖްޢާ' (ޢަލީ ބުނު އަބީ ޠާލިބު އަނބުރާ ދުނިޔޭއަށް ފޮނުއްވާނެކަމަށް) އީމާންވެ، އަދި 'ޢަލީ ބުނު އަބީ ޠާލިބު ދަރިފުޅުންނަށްވިކަމަށާއި، އަދި ޚިޔާނަތްތެރިވުމުގެ ކުރިން އުކާލާގެފުރުން އުނބުރި އަންނާނެކަމަށާއި، މުޙައްމަދު ބުނު ޢަލީއާއި، ޖަޢުފަރު ބުނު މުޙައްމަދުއާއި، މޫސާ ބުނު ޖަޢުފަރުލް ކާޒިމް ފަދަ ބުނު، އަދި އިމާމުކަލާއިމުގެ ވާހަކަދައްކާ އެބައިމީހުންނަކީ ޣައިބު އުނިގެންވާކަމަށް ބުނާ މީހާއެވެ. ފަހު ތިމާ އެބައިމީހުންނާއިމުގެ ހިދާޔަތް ރައްކާތެރިވެއެވެ. އެހީ ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުންނާއި، މިފަދައިން ބަސްބުނާ ކޮންމެ މީހަކީ މަތިވެރި الله އަށް ކާފަރުވެގެންވާ މީހެކެވެ.

---

180 މިކަންކަމަކީ މިފިރުޤާތަކުގެ އުކާލާނާއިމުގެ ޒިޔާރަތު ބޭއިތު މައްސަލަތަކެވެ. ދެންފަހު މިބިދުޢަތުކަން ސަހާބަތުންކަމަށްވާނީ އެބިދުޢަތުގެ ދީނުންނޫ އަދި އޭގެ ރަވާޖުމުތައްވެސް ދީނުންނޫމެވެ. އެގޮތުން މުރުޖިއާއިންގެ ބަތަލު އިމާންކަމަކީ ބަހާއި ބަދަލުކަމަށް ބުނުމާއި، ދެން އަމަލަކީ އީމާންކަމެއް ކުރިހަމަކޮށްދޭ ޝަރުތެއްކަމަށް ބުނެއެވެ. އަދި އީމާންކަމުގެ އަސްލުގެ ތެރެއިންވާކަމެއް ނޫންކަމަށް ބުނެއެވެ. އަދި ބަދަލުގެ ދުލުގެ މުތަދިޔާ އަމަލުތަކަށް ބަހާއި އީމާންކަމަށް ބުނެއެވެ. އަދި އީމާންކަމަށް ބަހާއި ބުނުމައި އެއްވެސް ބަދަލެއްގެ ސަބަބުން މިހުން ކާފަރުވެގެންނުވާނޭ، އަދި ކުފުރު ހަމައެކަނި ހިތުގެ އިޢުތިޤާދުން ބާރުކުރެވެ. ހަމައެކަނި ދެންހުރި ބިދުޢައެއްވެސްވެއެވެ. މުޙައްމަދުގެ ދީނުގެތެރޭގައި ދަރުދަރު އެބިދުޢަތުން ސަހާބަތުކަން ނުވާނޭމެވެ.

ޖުމުލާ ބަސް އަލްމުޢާއި، ސުލްޠާން ބަސް ޢުޘްމާނާ ވިދާޅުވިއެވެ:

(من وقف عند عثمان وعلي فهو شيعي لا يعدل، ولا يكلم، ولا يجالس. ومن قدم عليا على عثمان فهو رافضي قد رفض أمر أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم. ومن قدم الأربعة على جماعتهم، وترحم على الباقين، وكف عن زللِهِمَّ فهو على طريق الاستقامة و الهدى في هذا الباب.)

މާނައީ: "އުޘްމާނުގެ ފާނާއި ޢަލީގެ ފާނާއި ދެމެދު ހުއްޓިލައްވާ (އެއިން އެއްބޭކަލަކު އަނެއްބޭކަލަކުގެ މައްޗަށް މާތްނުކުރާ) މީހަކީ ފަހެ ޝީޢާއީއެކެވެ. އޭނާ ޢަދުލުވެރިއެއްކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާއާއި ވާހަކަދެއްކުމާއި އިށީނުން ހުރެ ނުކެނޑޭނެއެވެ. އަދި އުޘްމާނުގެ ފާނުގެ މައްޗަށް ޢަލީގެ ފާނު މާތްކޮށް ދެކޭ މީހަކީ ފަހެ ރާފިޟީއެކެވެ. އޭނާ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބެއިންގެ އަމުރަށް އިންކާރުކުރީއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ޖަމާޢަތުގެ މައްޗަށް ތަރުތީބުން އެބޭކަލުން (އެބަހީ: އަބޫބަކުރާއި ޢުމަރާއި އުޘްމާނު) ޢަލީ މާތްކޮށް، އަދި ބާކީވި ބޭކަލުންނަށް ރަޙުމަތްލެއްވުމަށް ދުޢާކޮށް، އަދި އެބޭކަލުންގެ ކުށްފުށްތަކާމެދު ވާހަކަދެއްކުމުން ދުރުހެލިވާ މީހާ ފަހެ މި ބާބުގައި ސީދާމަގުގައާއި ހިދާޔަތުގައި ހުރި މީހެކެވެ."

އަދި ސުންނަތުގައި، އެބޭކަލުން ސުލޫކުގައި ވާޖިބުކުރެއްވި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ހިތްވަރުދެއްވަމުން ގެންދެވީ ކިހާވަރަކަށް ކަމަކީ އެބޭކަލުންނަށް ހިތްވަރުދިނުމެވެ. ހަމަހަމަކަމުން އެއްވެސް ތަފާތެއް ނެތި އެބޭކަލުންނަށް ސުލޫކުގައިއެވެ.

އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އާލުން ފިޔަވައި ވަކި މީހަކަށް ނުބައިކޮށް ބަޣުޟުވެރިވެއްޖެނަމަ އެއީ ދީނުން ނުކުތުމެވެ.[181]

އަދި ޢުޘްމާން ބިން ޢައްފާން ޚުލަފާއުއްރާޝިދީނުގެ އަނިޔާވެރިކަމުގެ ޝަހީދުކުރެއްވިކަން ދަންނަނީއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ޚުލަފާއުއްރާޝިދީނުގެ މީހާ އަނިޔާވެރިކަމެކެވެ.

ފަހެ މިފިތުނާގައިވާ ވަރަށް ބޮޑުކަންތައް އިޚްތިލާފު އިމާމުން، އަދި ޞަޙާބާ އިމާމުންގެ ގައި ނަމާ، އެއިން އަޅުކަމުގެ މުޢާމަލާތް ޝަރުޢީއެވެ އަދި އެންމެ އަޅުކަމުގެ އިސްލާމުގެ ފިތުނާއާ ފަހަރު ސުންނަތާއި ޙަޤީޤަތުގެ ދީނީ ހާލަތު އަޅުކަމުގެ ފިތުނާގެ ފައިދާ ސުންނަތް ދީނީ ހާލަތު ފޮނުވާލައްވިއެވެ. އަދި މިފިތުނާގައި އަޅުކަމުގެ އިސްލާމީ ދީނީ ޝަރުޢީ، ދީނީ ޢަމަލު ރަނގަޅު ފިޔަވައި ފަހަރު ހަމަހަމަ ސުންނަތުގެ އަޅުކަމުގެ ފިތުނާ ހިފައިގެންނެވެ.[182]

181 މިއީ ހަމަޖެހިގެންވާ މަސްއަލައެކެވެ. މިމަސްއަލަ އަހުލުއްސުންނަތި ވަލްޖަމާޢަތުގެ ޢަޤީދާގައި ހިމެނޭ ޢަޤީދާއެކެވެ. ޝަރީޢަތުގައި ޞަޙާބީންގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާލުބައިތާއި ޞަޙާބީން ދަށުވާ ރަޙްމަތާއެކު ބަޣުޟުވެރިވުމަކީ ދީނުން ނުކުމުމެވެ. އަދި ހަދަތެރިވެރިން ދިލަބައި ބަޣުޟުވެރިވާ ދަރަޖައިގެ ނިފާޤު ބޮޑު ހުރިން ދީނުން ބަޣުޟުވެރިވާމީހާއެވެ. ދަންނަން މިކަމުގައި އެންމެ ބޮޑަށް ފާހަގަކޮށްފައިވާ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އާލުން ފިޔަވައި ދީން ވަކި ޞަޙާބީން ޝަރީޢަތުގެ ޢަޤީދާ ދަރަޖައިގެ ފަރުވާ ނަސޭޙަތްތެރިކަން ބަޣުޟުވެރިވުމަކީ ދީނުގެ ހިތުގެ ބަލިތަކެވެ. އާއި ޞަޙާބީންގެ ޝަރީޢަތެވެ. އެހެން ޢަމަލު ހިތްވަރުގެ ނިޔަތުގައި ދީނުން ބަޣުޟުވެރިވާ ދަރަޖައިގެ ހިތުގައިވާ ފަހަރު ދަރަޖައެވެ. އަދި ވަކި ޞަޙާބީން ނަމަކަށް ވަކި މީހަކު ބަޣުޟު ބަލަރި ދީނުން ހިތްވަރުގެ ދަރަޖައިގައިވާ ބޮޑުވެއެވެ.
182 މުޙައްމަދު ޢަލީގެފާނާއި މުޢާވިޔާގެފާނު އިޚްތިލާފުގެ ޝަރުޢީ ފިތުނައެވެ. މުޙައްމަދުގެ ޝަރީޢަތު ދަރަޖައި ބަޣުޟުވެރިވުމަކީ އަޅުކަމުގެ ސުންނަތާ މުޢާމަލާތުގެ އިސްލާމީއެވެ. ގަޔާވާށެވެ. އެއިން އެންމެ އިސްލާމީ ދީނުގެ ހިފާފައި ދީނީ ޝަރީޢަތުގެ ސުންނަތުގެ ބޮޑު ފާހަގަކޮށްފައިވާކަމެވެ. ފަހަރު ދީނީ ބަޣުޟު މުޢާމަލާތުގެ ހިފާފައެވެ. މުޙައްމަދު ފިތުނާ ޝަރީޢަތުގެ ވަރަށް ދީނީ ޢަމަލުތައް ޢަޤީދާއާއި މުޙައްމަދުގެ ޢަލީގެ ފިތުނާގެ ސުންނަތް ޝަރުޢީގެ އިސްލާމު

އަދި ޤުރުއާނުގެ އެންމެ އަކުރަކަށްވެސް އިންކާރުކޮށް ނުވަތަ ޝައްކުކޮށް، ނުވަތަ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުން އައިސްފައިވާ އެއްޗަކަށް އިންކާރުކޮށް ނުވަތަ ޝައްކުކޮށްފި މީހާ، ﷲ އާއި ބައްދަލުކުރާނީ އެކަލާނގެ ކުފުރުގެ ހާލުގައެވެ. އެހެންނަމަވެސް ވީއްޔާ ﷲ އަށް ތަޢުބާވެވިއްޖެނަމައެވެ. އަދި މީހާގެ އީމާންކަމުން ނިކުމެވޭނެއެވެ.

އަދިވެސް ސުންނަތުގެ ޢުލަމާގައި ﷲ އަށް އުޅުދުމެއްވާކަމެއްގައި އެއްވެސް މީހަކު - ޤިބުލާގެ އަހުލުވެރިޔަކަށްވިޔަސް އަދި ހުރިހާ ޒަރޫރީކަންކަމުގައިވެސް - މިބާ އިޖުމާޢުވެފައެވެ. އަދި ﷲ އަށް އުޅުދުމެއްވާކަމެއްގައި އިންސާނަކަށް ޔަޤީންކަމާއެކު ނުދެވޭނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ވަޢުދާއި އެހެން މީހުންނަށް ޙުކުމްކުރެވޭނީ ނޭނގެވެ. ﷲ ތަބާރަކަވަތަޢާލާ އެކަނި ކަމަކަށް މިބާ ނުދެއްކޭނެއެވެ.

އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ މައްޗަށް ބައްލަވާފައި ޝަރުޢީގޮތުން ބަޔާންވެފައިވާ ކަންތައް އިނގޭނެއެވެ. ބޭނުމީ ޙާލަތްތަކުގައި ކުށްތަކުން ހުއްޓުވުމަށް ﷲ ބަޔާކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގެ މަތިންނެވެ.

އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ހަދިޔާކުރި ސަހާބުބޭކަލުން ކަމަށް ހެދިޔަފައިވާ ޝަހާދަތާއި ގުޅޭގޮތުން ވަޙީއަށް މިހާރު ބަޔާނެވެ. ޙުކުމްތަކާއި މަޢުލޫމާތުތަކާއި އަހުލުސުންނަތުގެ އަޤީދާއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވީ ބަސްފުޅާއިގެން ޝަހާދަތާ ދީފައެވެ.

މާތްވީ ބަސް އަދަބު ވިދާޅުވެއެވެ:

(من لزم السنة، وسلم منه أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم مات، كان مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين، وإن كان له تقصير في العمل.)

ފުރުޤާނުގެ އާޔަތްތަކެވެ. އެކަމަކު ބަހެއް ޤުރުއާނާއި ބަސްރަސޫލާއެވެ، އަދި ވަކި ބައިބައިގެ ނަމް މަސައްކަތް ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތެވެ.

މާނައީ: "ސުންނަތީން (ތިޔަބަޔާ) ހިފާށެވެ، އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން އުމުރުގެ ކިބައިން ސަލާމަތްވެވޭ (އެބަހީ: އަޞްޙާބުބުންނަށް އުޅުއްވާ ނުބައިކޮށް ނުބުނެ) ދެން އެއަންގަވާ މަތިވެރި ޖަންނާތުގައި ނަބިއްޔުންނާއި ޞިއްދީޤުންނާއި ޝަހީދުންނާއި ޞާލިހުންނާއި އެކުގައިވުމެވެ. އަދި އެމަނިކުފުޅުގެ އޭނާ ރަހުމަތާއެކުރުގެ ހިތަމުގައިވިޔަސްފުޅެވެ."[183]

---

183 އިމާމް ޤާމިލާ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (لَوْ أَنَّ الْعَبْدَ ارْتَكَبَ الْكَبَائِرَ بَعْدَ أَنْ لَا يُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا ثُمَّ نَجَا مِنْ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ وَالْبِدَعِ وَالتَّنَاوُلِ لِأَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْجُو أَنْ يَكُونَ فِي أَعْلَا دَرَجَةِ الْفِرْدَوْسِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا...) (ذم الكلام وأهله: 867)

މާނައީ: "الله އާއި އެއްވެސް ޝަރީކެއްނުކުރާ ހާލު ދެން އަޅަކު ބޮޑެތި ފާފަތަކެއް އަރައިގަނެ، ދެން މިހަވާވަރުތަކާއި ބިދުޢަތްތަކާއި، الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންނަށް ނުބައިކޮށްބުނުމުން ސަލާމަތްވެއްޖެނަމަ، ފަހު ފިރުދައުސްގެ އެންމެ މަތީ ދަރަޖައިގައި ނަބިއްޔުންނާއި ޞިއްދީޤުންނާއި ޝަހީދުންނާއި ޞާލިހުންނާއި އެކުގައި އެކުވެރިންގެ ގޮތުގައި ރަނގަޅު އެމީހުން ހުރުމަށް އުއްމީދުކުރަމެވެ. އަދި އެކުވެރިންނަށްވުރެ ރަނގަޅު އެކުވެރިންނެއް ނެތެވެ..."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (لَوْ لَقِيَ اللَّهَ رَجُلٌ بِمِلْءِ الْأَرْضِ ذُنُوبًا ثُمَّ لَقِيَ اللَّهَ بِالسُّنَّةِ لَكَانَ فِي الْجَنَّةِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ) (ذم الكلام وأهله: 868)

މާނައީ: "ބިން ފުރާ ފާފަތަކާއެކުގައި މީހަކު الله އާއި ބައްދަލުކުރެއްވިޔަސް، ދެން އޭނާ الله އާއި ބައްދަލުކުރައްވަނީ ސުންނަތާއި އެކުގައިކަމުގައިވާނަމަ އޭނާ ވާހުށީ ސުވަރުގޭގައި ނަބިއްޔުންނާއި ޞިއްދީޤުންނާއި ޝަހީދުންނާއި ޞާލިހުންނާއި އެކުގައެވެ..."

މިގޮ މާނައީ ކުރިން އިސްވެ ބަޔާންކުރެވުނު ބޮޑެތި ފާފަތަކަށް އަރައިގަތުން ދުރުހެލުވުން ގާތުވާ ގޮތް ނަބިއްޔުންނާއި ޞިއްދީޤުންނާއި ހަމަހަމަވެގެންވާ ފަހަކަށް ދުށެވެ. އެހެންކަމަކު ބިދުޢަތްތެރިއާއި ސުވަރުގެ ހުރި ދަރަޖަ ބާރުންގަނޑު، ބިދުޢަތްތެރިޔާއަށްވުރެ ބޮޑު ސުންނަތުގެ ރަނގަޅު ކުރިއެރުމަށް ހުށަހެޅުމަށް ފާފަވެރިޔާއެވެ ގާތުވެގެންވެގެން ބާރުތަށް ކުރެވެ.

މުޢުތަމިރު ބިން ސުލައިމާން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (دَخلْتُ عَلَى أَبِي وَأَنَا مُنْكَسِرٌ ، فَقَالَ: " مَا لَكَ؟ قُلْتُ: مَاتَ صَدِيقٌ لِي. قَالَ: مَاتَ عَلَى السُّنَّةِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَلَا تَخَفْ عَلَيْهِ.) (شرح أصول الاعتقاد: 61)

މާނައީ: "އަހުރެން ހިތާމަވެރިވެ މާޔޫސްވެފައިވާ ހާލު އަހުރެންގެ ބައްޕަގެ އަރިހަށް ވަނީމެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއަށް ކިހިނެއްވީހެއްޔޯ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އަހުރެންގެ އެކުވެރިޔަކު މަރުވީއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާ މަރުވީ ސުންނަތުގެ މަތީގައިހެއްޔޯ؟' އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'އާނއެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންވީއްޔާ ތިބާ އޭނާގެ މައްޗަށް ބިރުގަންނަންނުޖެހޭނެއެވެ.'"

އަލްޙުސައިނު ބިން ބިޝާރު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (طُوبَى لِمَنْ مَاتَ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالسُّنَّةِ...) (شعب الإيمان: 9029)

މާނައީ: "އިސްލާމްދީނާއި ސުންނަތުގެ މަތީގައި މަރުވެއްޖެމީހަކަށް އުފާވެރިކަން ހުއްޓެވެ..."

އަބޫބަކުރު އަލްމައްރޫޛީ رحمه الله އިމާމު އަޙްމަދު رحمه الله އާއި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: (من ماتَ على الإسلام والسُّنَّة مات على خير؟ فقال لي: اسكت، من مات على الإسلام والسُّنَّة قد مات على الخير كلّه.) (مناقب الإمام أحمد لابن الجوزي: 248/1)

މާނައީ: "އިސްލާމްދީނާއި ސުންނަތުގެ މަތީގައި މަރުވާ މީހާ، އޭނާ މަރުވީ ހެޔޮކަމުގެ މަތީގައިހެއްޔޯ؟' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ވާހަކަނުދައްކާށެވެ! އިސްލާމްދީނާއި ސުންނަތުގެ މަތީގައި މަރުވާމީހާ، ހަމަކަށަވަރުން އެމަރުވީ ހުރިހާ ހެޔޮކަމެއްގެ މަތީގައެވެ."

ޔަޙްޔާ ބިން ޢައުން رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (دَخلْتُ مَعَ سحْنُوْنَ عَلَى ابْنِ القَصَّارِ، وَهُوَ مَرِيْضٌ، فَقَالَ: مَا هَذَا القَلَقُ؟ قَالَ لَهُ: المَوْتُ وَالقُدُوْمُ عَلَى اللهِ. قَالَ لَهُ سحْنُوْنُ: أَلَسْتَ مُصَدِّقاً بِالرُّسُلِ وَالبَعْثِ وَالحِسَابِ وَالجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَأَنَّ أَفْضَلَ هَذِهِ الأُمَّةِ أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ, وَالقُرْآنُ كَلاَمُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوْقٍ، وَأَنَّ اللهَ يُرَى يَوْمَ القِيَامَةِ، وَأَنَّهُ عَلَى العَرْشِ اسْتَوَى، وَلاَ تَخْرُجُ عَلَى الأَئِمَّةِ بِالسَّيْفِ، وَإِنْ جَارُوا. قَالَ: إِيْ وَاللهِ. فَقَالَ: مُتْ إِذَا شِئْتَ, مُتْ إِذَا شِئْتَ.) (سير أعلام النبلاء: 464/9)

މާނައީ: "ސުޙްނޫނު އާއި އެކުގައި އިބްނުލް ޤައްޞާރުގެ އަރިހަށް އަހުރެން ވަނީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު އޮންނެވީ އާރާސްކަންކުރާގައެވެ. އެހިނދު (ސުޙްނޫނު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިކަންބޮޑުވުމަކީ ހާސްވުންވަނީ ކޮންކަމަކާއިހެއްޔޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މަރުވުމާއި الله ގެ ޙަޟްރަތަށް ދިޔުމާއިދުރުގައިވެއެވެ.' ސުޙްނޫނު އެކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ރަސޫލުންނާއި، އަލުން ދިރުއްވުންކަމާއި،

ބިޝްރު ބިން ހާރިޘް ވިދާޅުވިއެވެ:

(الإسلام هو السنة، والسنة هي الإسلام.)

މާނައީ: "އިސްލާމްދީނަކީ ސުންނަތެވެ. އަދި ސުންނަތަކީ އިސްލާމްދީނެވެ."

ފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވިއެވެ:

(إذا رأيت رجلا من أهل السنة، فكأنما أرى رجلا من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم، وإذا رأيت رجلا من أهل البدع، فكأنما أرى رجلا من المنافقين.)

މާނައީ: "ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހަކު އަހުރެންނަށް ފެންނަހިނދު، ފެނުނީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބެއިންގެ ތެރެއިން ބޭކަލަކު އަހުރެންނަށް ފެންނަކަހަލައެވެ.

ހިސާބުބެއްލުމާއި، ސުވަރުގެއާއި، ނަރަކައާއި އަދި މިއްރާޖުގެ އެންމެ ހަޤީޤީމާނާ ބޭކަލުންނާ އަޅުބަލުގެ ގޮތާއި، ދިން ޤަބުރުގެ ގޮތްތަކާއި، އަދި ދުނިޔާނަތް ވަރުގެ ތަޢުލީމުތަކާ ނުވާ الله ގެ ކަލާމުގެ ކަލާމާއި، ދިރާޅުމެދުވާ الله ހަދަކަޅަކު ފެންނަމާތާއި، އަދި އުޅަޔާތުގެ ޙަރަކާތް ބަރަކާތް އަހުލާވާގޮތް، ތިބޭސްލާއި، އަދި ވަރަސްތާއި ދުރާގަތް -އުޅަމީހުން- އަނިޔާވެރިވުމަށް- ކަސްޓަރ ހިތައިގެން މީބާ ނުހިނދުންނާކަމުގައި، މިހިރާކަމެއް ތެދުކުރަމުންނުހުރެއްވީ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'الله ގަންދީބުރަމެވެ! ހާސިލްކަމެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބާ އެހާކަމުގައިވާނަމަ ދަރުވާލެވެ! މިބާ އެހާކަމުގައިވާނަމަ (އެއްވެސް ބިދުޢަތްނެތި) މަރުވާންވީއެވެ."

ޖަޢުފަރު ބިން މުޙައްމަދު الله رحمه ވިދާޅުވިއެވެ: (وافق ركوبي ركوب أَحْمَد فِي السفينة فكان يطيل السكوت فإذا تكلم قَالَ: اللَّهُمَّ أمتنا عَلَى الإسلام والسنة.) (طبقات الحنابلة: 179/1)

މާނައީ: "ނަވެއްގައި އިމާމް އަޙްމަދާއި އަހުރެންނާއި އެއްދުވަހުން ދަތުރުކުރުމަށް ދިޔައީއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ގިނައިން ހަމަ ހިމޭނުން ހުންނަވައެވެ. ފަހެ ވާހަކަ ދައްކަވައިފިނަމަ ވިދާޅުވެއެވެ: 'އޭ الله އެވެ! އަހުރެން އިސްލާމްކަމާއި ސުންނަތުގެ މަތީގައި މަރުގެންނަވާދިނެވެ."

އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހަކު އަހުރެންނަށް ފެންނަހިނދު، މުނާފިޤުންގެ ތެރެއިންނާ މީހެއް އަހުރެންނަށް ފެންނަކަހަލައެވެ."[184]

އަދި ޔޫނުސް ބިން ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ:

(العجب ممن يدعو اليوم إلى السنة، وأعجب منه من يجيب إلى السنة فيقبل.)

މާނައީ: "މިއަދު ސުންނަތަށް ގޮވާލާ މީހާގެ ޢަޖައިބުކަމާއެވެ! އަދި އެއަށްވުރެވެސް ޢަޖައިބުކަން ބޮޑުވެގެންވަނީ ސުންނަތަށް އިޖާބަދީ ސުންނަތް ޤަބޫލުކުރާ މީހާއެވެ!"[185]

---

184 އިމާމް އައްޝާފިޢީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِذَا رَأَيْتَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ كَأَنِّي رَأَيْتُ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» (حلية الأولياء: 109/9)

މާނައީ: "ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހަކު އަހުރެންނަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން ޞަޙާބީއަކު އަހުރެންނަށް ފެނުނުކަހަލައެވެ."

185 ޔޫނުސް ބިން ޢުބައިދު ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (لَيْسَ شَيْءٌ أَغْرَبَ مِنَ السُّنَّةِ، وَأَغْرَبُ مِنْهَا مَنْ يَعْرِفُهَا.) (شرح أصول الاعتقاد للالكائي: 23)

މާނައީ: "ސުންނަތަށްވުރެ ޣަރީބު އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެއަށްވުރެވެސް ޣަރީބުވެގެންވަނީ އެސުންނަތް ދަންނަ މީހާއެވެ."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: «أَصْبَحَ مَنْ إِذَا عُرِّفَ السُّنَّةَ عَرَفَهَا غَرِيبًا، وَأَغْرَبُ مِنْهُ مَنْ يُعَرِّفُهَا» (الإبانة الكبرى: 20)

މާނައީ: "ސުންނަތް ކިޔާދީ (ބަޔާންކޮށްދެވިއްޖެނަމަ) އެއީ ޣަރީބު އެއްޗެއްކަމުގައި ދަންނަން ފަށައިފިއެވެ. އަދި އެއަށްވުރެވެސް ޣަރީބުކަން ބޮޑުވެގެންވަނީ އެސުންނަތް ބަޔާންކޮށްދޭމީހާއެވެ."

ބައެއް ސަލަފުން ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (لَيْسَ الْعَجَبُ مِمَّنْ هَلَكَ كَيْفَ هَلَكَ، وَلَكِنَّ الْعَجَبَ مِمَّنْ نَجَا كَيْفَ نَجَا.) (تنبيه الغافلين: 954، حلية الأولياء: 71/3)

އަދި މަރުމަތީގައި އިބްނު ޢަވްނު ވިދާޅުވަމުން ގެންދިޔައެވެ:

(السنة! السنة!!، وإياكم والبدع.)

މާނައީ: "ސުންނަތެވެ!! ސުންނަތެވެ! ބިދުޢަތްތަކާއިދުރު ނަގަނަގަ ހުޝިޔާރުވާށެވެ!!"

އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެވަޑައިގަތުމަށް ދާންދެން އެހެން ވިދާޅުވަމުން ދިޔައެވެ.

އަބޫމުޙައްމަދު ބަރް ބަހާރީ ވިދާޅުވިއެވެ:

(ومات رجل من أصحابي فرئي في المنام، فقال: قولوا لأبي عبد الله: عليك بالسنة؛ فإن أول ما سألني الله سألني عن السنة.)

މާނައީ: "އަހުރެންގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން މީހަކު މަރުވިއެވެ. ދެން މީހަކަށް އޭނާ ހުވަފެނުގައި ފެނުނެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދުއަށް) ބުނާށެވެ: 'ތިބާގެ މައްޗަށްވާނީ ސުންނަތެވެ! އެހެނީ ހުރިހާކަމަކަށްވުރެ ﷲ އަހުރެންނާއި އެންމެ ފުރަތަމަ ސުވާލުކުރެއްވީ ސުންނަތާއި ބެހޭގޮތުންނެވެ."

އަދި އާދާ ވިދާޅުވިއެވެ:

(من مات على السنة مستورا، فهو صديق.)

މާނައީ: "ޞިއްދީޤުންވަނީ ހަޤީޤަތުގައި ދިމާ ހަޤީޤަތުގެ ހިފަހައްޓައިގެން ހުރުމެވެ! އެހެންކަމުން ޞިއްދީޤުންނަކީ ނަޒާހަތްތެރި ހަޤީޤަތާއި ދުރުގައިއެވެ."

އެބަހީ: ނަބަވީ ސަލަފުއްޞާލިޙުން ވިސްނުމުގެ މަގުގައި ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކާއި ބިދުޢަތްތަކާއި އެއްޗެއް ... ސަލަފުއްޞާލިޙުންގެ މަންހަޖުގައި ބިދުޢަތްތަކާއި ދުރުގައި ޞިއްދީޤަކީ ހިފަހައްޓާ ސަލަފުއްޞާލިޙުންގެ މަންހަޖެވެ.

މާނައީ: "ޢިލްމު ވަންހަނާވެގެންދާނީ ސުންނަތުގެ މަތީގައި ދަޢުވަތްޖެހިފަރަ ފަރު ބިއްދީޖެހެވެ."

އަދި ބުނެފައެވެ:

(الاعتصام بالسنة نجاة.)

މާނައީ: "ސުންނަތުގައި ހިފެހެއްޓުމީ ސަލާމަތްވުމެވެ."[186]

ސުފްޔާން އައްޘައުރީ ވިދާޅުވިއެވެ:

(من أصغى بأذنه إلى صاحب بدعة، خرج من عصمة الله، ووكل إليها - يعني إلى البدع)

---

[186] އައްޒުހުރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ مَنْ مَضَى مِنْ عُلَمَائِنَا يَقُولُونَ: الِاعْتِصَامُ بِالسُّنَّةِ نَجَاةٌ، وَالْعِلْمُ يُقْبَضُ قَبْضًا سَرِيعًا، فَنَعْشُ الْعِلْمِ ثَبَاتُ الدِّينِ وَالدُّنْيَا، وَفِي ذَهَابِ الْعِلْمِ ذَهَابُ ذَلِكَ كُلِّه.) (سنن الدارمي: 97، شرح أصول الاعتقاد: 15)

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ކުރިން އިސްވެދިޔަ ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ: ސުންނަތުގައި ހިފެހެއްޓުމީ ނަޖާތް ސަލާމަތްވުމެވެ. އަދި ޢިލްމު އިސްތިރިހަކަށް ހިއްޕުވާލެވޭނެއެވެ. ފަހެ ޢިލްމު (އުނގެނުން) ޤާއިމުވެގެންވުމަކީ ދީނާއި ދުނިޔޭގެ ޘާބިތުކަމެވެ. އަދި ޢިލްމު ނެތިގެން ދިއުމުގައި އެ ހުރިހާކަމެއް ނެތި ދިއުމެވެ."

އިމާމް މާލިކު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (السُّنَّةُ سَفِينَةُ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ) (تاريخ بغداد: 308/8، ذم الكلام وأهله: 872)

މާނައީ: "ސުންނަތަކީ ނޫޙުގެފާނުގެ ނައްޓެވެ. އެނައްޓަށް އަރާ މީހާ ސަލާމަތްވާނެއެވެ. އަދި އެނައްޓަށް ނާރާ ފަހަތަށް ހުއްޓުނު މީހާ ގަރަޤުވާނެއެވެ."

މާނައީ: "އުމޫރުގެ ކަންތައްތައް ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް ކަށުހާ އަޅުއްވައިފިނަމަ،

ﷲ ގެ ރައްކާތެރިކަމުން ބޭރުވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާއި -ހަވާއި ބިދުޢައާއި- އޭނާ ހަވާލުކުރެވިއްޖެއެވެ."[187]

ދާވޫދު ބިން އަބީ ހިންދު ވިދާޅުވިއެވެ:

---

[187] الإبانة الكبرى: 444، وحلية الأولياء: 33/7

މުޙައްމަދު ބިން ނަސްރު رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ أَصْغَى سَمْعَهُ إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ ، وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ صَاحِبُ بِدْعَةٍ ، نُزِعَتْ مِنْهُ الْعِصْمَةُ، وَوُكِلَ إِلَى نَفْسِهِ» (شرح أصول الاعتقاد: 252، الإبانة الكبرى: 443)

މާނައީ: "ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް، އޭނާއީ ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން އެނގިގެންވާހާލު، ކަންފަތް ދީފިމީހާ، އަޑުއަހައިފިނަމަ، އޭނާގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިކަން ނަގައިގަނެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ނަފްސަށް އޭނާ (ދޫކޮށްލެވި) ހަވާލުކުރެވޭނެއެވެ."

ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ: (مَنْ جَالَسَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ لَمْ يَسْلَمْ مِنْ إِحْدَى ثَلَاثٍ: إِمَّا أَنْ يَكُونَ فِتْنَةً لِغَيْرِهِ، وَإِمَّا أَنْ يَقَعَ فِي قَلْبِهِ شَيْءٌ فَيَزِلَّ بِهِ فَيُدْخِلَهُ اللَّهُ النَّارَ ، وَإِمَّا أَنْ يَقُولَ: وَاللَّهِ مَا أُبَالِي مَا تَكَلَّمُوا، وَإِنِّي وَاثِقٌ بِنَفْسِي ، فَمَنْ أَمِنَ اللَّهَ عَلَى دِينِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ سَلَبَهُ إِيَّاهُ.) (البدع لابن وضاح: 116)

މާނައީ: "ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔާއި އެކުގައި އިށީނދެއުޅޭ މީހާ، ތިންކަމުންކުރެ އެއްކަމަކުން ނުވެ ސަލާމަތްނުވެއެވެ: (ފުރަތަމަކަމީ) އޭނާއާއި އެހެނިހެން މީހުންގެ ސަބަބުން އޭނާ ފިތުނައިގެ މީހުންނަށް ފިތުނައަކަށްވުމެވެ. (ދެވަނައީ) ނުވަތަ އޭނާގެ ހިތަށް އެއްޗެއްވަދެ ހަލާކުވުން، ދުން އޭނާގެ ސަބަބުން ﷲ އޭނާ ނަރަކައަށް ވައްދަވާފާނެއެވެ. (ތިންވަނައީ) ނުވަތަ އޭނާ ބުނުމެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އެބައިމީހުން ދައްކާ ވާހަކައަކާއިމެދު އަހުރެން ފަރުވާއެއްނުކުރަމެވެ. އަހުރެން މިހިރީ އަހުރެންގެ އަމިއްލަ ނަފްސާމެދު އިތުބާރުކުރާމީހެކެވެ.' ފަހެ، އެއްސިކުނޑިތަކަށްވެސް ހިނދުކޮޅަކަށްވެސް ﷲ ގެ ދީނާމެދު ﷲ އާއިމެދު (ރައްކާތެރިވުމަށްފަހު) ގެދެނޭޅޭނަމަ، ލިބޭނެ ބިދުއާ އެބައިމީހުން ގެންދަވާނެއެވެ."

(أوحى الله تبارك وتعالى إلى موسى بن عمران: لا تجالس أهل البدع، فإن جالستهم، فحاك في صدرك شيء مما يقولون، أكبتك في نار جهنم.)

މާނައީ: " الله ތަބާރަކަ ވަތަޢާލާ މޫސާ ބިން ޢިމްރާނަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: ކަލޭގެފާނު ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިންނާއި އެކުގައި އިށީނދެވަޑައިނުގަންނަވާށެވެ. އެހެނީ ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނާއި އެކުގައި އިށީނދެވަޑައިގެން، ދެން އެބައިމީހުން ބުނަމުންދާ ބަސްތަކުން ކަލޭގެފާނުގެ ހިތުގައި ޝައްކެއްއުފެދިއްޖެނަމަ ތިމަންއިލާހު ޖަހަންނަމުގެ އަލިފާނުގެ ތެރެއަށް މޫނުމަތިން ކަލޭގެފާނު ވައްޓާލައްވާނީމެވެ."[188]

---

[188] ޒުބައިދުލް ޔާމީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَشْهَدُ أَنَّ فِي التَّوْرَاةِ مَكْتُوبًا: يَا مُوسَى لَا تُجَالِسْ أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ ، فَيُمْرِضُوا عَلَيْكَ قَلْبَكَ بِمَا يُرْدِيكَ، فَيُدْخِلَكَ النَّارَ.) (الإبانة الكبرى: 360)

މާނައީ: "ތައުރާތުގައި މިހެން ލިޔެވިފައިވާކަމަށް އަހުރެން ހެކިވަމެވެ: "އޭ މޫސާއެވެ! ހަވާނަފްސުގެ އަހުލުވެރިންނާއި އެކުގައި ނުއިށީންނަވާށެވެ! އެހެނީ ތިބާ ހަލާކުގެ ތެރެއަށް ވައްޓާލާފަދަ ކަންތަކުން ތިބާގެ ހިތް އެބައިމީހުން ބަލިކުރުވާނެތެވެ. ދެން އެކަންތައް ތިބާ ނަރަކައަށް ވައްދާނެތެވެ."

ލުޤްމާނުގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: (يَا بُنَيَّ، جَالِسِ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ؛ فَإِنَّكَ تُصِيبُ مِنْ مَحَاسِنِهِمْ خَيْرًا، وَلَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ آخِرُ ذَلِكَ أَنْ تَنْزِلَ عَلَيْهِمُ الرَّحْمَةُ، فَتُصِيبَكَ مَعَهُمْ، يَا بُنَيَّ، لَا تُجَالِسِ الْأَشْرَارَ؛ فَإِنَّكَ لَا تُصِيبُ مِنْ مُجَالَسَتِهِمْ خَيْرًا، وَلَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ فِي آخِرِ ذَلِكَ أَنْ تَنْزِلَ عَلَيْهِمْ عُقُوبَةٌ، فَتُصِيبَكَ مَعَهُمْ.) (الزهد لأحمد: 543)

މާނައީ: "އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! الله ގެ އަޅުތަކުންގެ ތެރެއިންވާ ޞާލިޙުންނާއި އެކުގައި އިށީނދެހުންނާށެވެ. އެއިރުން ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުންގެ ހެޔޮކަންތަކުން ތިބާއަށްވެސް ހެޔޮކަމެއް ލިބޭނެއެވެ. އަދި ފަހުކޮޅުގައި އޭގެ އެންމެ ފަހުކޮޅަކީ އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ރަޙްމަތް ބާވައިލެއްވި، ދެން އެބައިމީހުންނާއި އެކުގައި ތިބާއަށްވެސް އެރަޙްމަތް ލިބުންކަމުގައިވެދާނެއެވެ. އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! ނުބައިމީހުންނާއި އެކުގައި އިށީނދެނުހުންނާށެވެ. އެހެނީ ހެޔޮކަމެއް އެބައިމީހުންނާއި އިށީނދެ މަޖިލިސްކުރުމުން ތިބާއަށް

އަދި އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވިއެވެ:

(من جالس صاحب بدعة لم يعط الحكمة.)

މާނައީ: "ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔަކާއި އެކުގައި އިށީންދެއުޅޭ މީހަކަށް ޙިކުމަތެއް ނުދެއްވާނެއެވެ."[189]

އަދިވެސް އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވިއެވެ:

(لا تجلس مع صاحب بدعة، فإني أخاف أن تنزل عليك اللعنة.)

މާނައީ: "ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔަކާއި އެކުގައި ތިބާ ނުއިށީންނާށެވެ. އެހެނީ ތިބާގެ މައްޗަށް ލަޢުނަތް ފައިބާފާނެކަމަށް އަހުރެން ބިރުގަންނަމެވެ."[190]

އަދިވެސް އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވިއެވެ:

(من أحب صاحب بدعة، أحبط الله عمله، وأخرج نور الإسلام من قلبه.)

މާނައީ: "ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް ލޯބިކުރާ މީހާ، ފަހެ الله އޭނާގެ ޢަމަލުތައް ބާޠިލުކުރައްވާ، އޭނާގެ ހިތުން އިސްލާމްކަމުގެ ނޫރު ނައްޓާލައްވާނެއެވެ."[191]

އަދިވެސް އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވިއެވެ:

ހެވެއް ނުލިބޭނެއެވެ. އަދި ޔަހޫދީއަކާ އާއި ނަޞާރާއަކާ އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ބުރުވާތީ ބާވައިލައިފި، ދެން ބިދުޢަތްވެރި އެބައިމީހުންނާއި އެކުގައި އަސްލަމް ފާއިދާކުރާގެއިން ބުނެއްވިއެވެ."

[189] شعب الإيمان: 9037، الإبانة الكبرى: 439

[190] الإبانة الكبرى: 441

[191] الإبانة الكبرى: 440، حلية الأولياء: 103/8

(من جلس مع صاحب بدعة، ورثه العمى.)

މާނައީ: "ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔަކާއި އެކީގައި އިށީންދެގަތައިފިމީހާއަށް އެކަލާނގެ (ބަޞީރަތާއި ހިތުގެ) ކަނުކަން ވާރުތަކުރައްވާނެއެވެ."[192]

އަދިވެސް އަލްފުޟައިލު ބުން ޢިޔާޟު ވިދާޅުވިއެވެ:

(إذا رأيت صاحب بدعة في طريق فجز في طريق غيره.)

މާނައީ: "މަގެއްގެ މަތިން ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިއެއް ދިމާއަށް ޖެހިއްޖެނަމަ ފަހެ ތިބާ އެހެން މަގަކުން ދާހިނގާށެވެ."[193]

---

192 شرح أصول الاعتقاد: 264، والإبانة الكبرى: 437

193 ޙަރްބާ ބުން އަޙީ ކާތިލު ﵀ މިފަދައިން ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. (الشريعة: 2042، الإبانة الكبرى: 491، شعب الإيمان: 9017)

އަލްއާޖުއްރީ ﵀ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَكُلَّ مَنْ نَسَبَهُ أَئِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ أَنَّهُ مُبْتَدِعٌ بِدْعَةَ ضَلَالَةٍ ، وَصَحَّ عَنْهُ ذَلِكَ، فَلَا يَنْبَغِي أَنْ يُكَلَّمَ وَلَا يُسَلَّمَ عَلَيْهِ، وَلَا يُجَالَسَ وَلَا يُصَلَّى خَلْفَهُ ، وَلَا يُزَوَّجَ وَلَا يُتَزَوَّجَ إِلَيْهِ مَنْ عَرَفَهُ، وَلَا يُشَارِكَهُ وَلَا يُعَامِلَهُ وَلَا يُنَاظِرَهُ وَلَا يُجَادِلَهُ، بَلْ يُذِلَّهُ بِالْهَوَانِ لَهُ، وَإِذَا لَقِيتَهُ فِي طَرِيقٍ أَخَذْتَ فِي غَيْرِهَا إِنْ أَمْكَنَكَ...) (الشريعة:2540/5)

މާނައީ: "...އަދި މުސްލިމުންގެ އިމާމުން އެމީހަކީ މަގުފުރެދިގެންވާ ބިދުޢަވެރިއެއްކަމަށް ނިސްބަތްކޮށްފައިވާ، އަދި އެކަމަށް ހުއްޖަ ދަލީލުން ޞައްޙަވެގެންވާ ކޮންމެ މީހަކާއި ވާހަކަދެއްކުމަކީ ނުވާނެއެވެ. ތިބާ އޭނާއާއި ސަލާމްކުރުން ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާއާއި އެކީ އިށީންދެގެން ނުތިބޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުން ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާއާއި ކައިވެނިކުރުން ނުވާނެއެވެ. އަދި އެމީހާ ދަރިން ކައިވެނިކޮށްދިނުން ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާއާއި އެއްބައިވެ ވިޔަފާރިކުރުމުން، އަދި އޭނާއާއި ޢަމަލުކުރުން ޖަވާބުކުރުން ބަހުސްކުރުން ނުވާނެއެވެ. އަދި ކަށެވެ، އޭނާ ނިކަމެތިކޮށް އިހާނެތިކޮށް ކުރާށެވެ. އަދި ތިބާ އޭނާއާއި އެއްމަގަކުން ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، ތިބާއަށް ކުޅަދާނަވެއްޖެނަމަ އެހެން މަގަކުން ދާހިނގާށެވެ!..."

އަދިވެސް އަލްފުޟައިލް ބުން އިޔާޟް ވިދާޅުވިއެވެ:

(من عظم صاحب بدعة، فقد أعان على هدم الإسلام، ومن تبسم في وجه مبتدع فقد استخف بما أنزل الله عز وجل على محمد صلى الله عليه وسلم، ومن زوج كريمته مبتدع فقد قطع رحمها، ومن تبع جنازة مبتدع لم يزل في سخط الله حتى يرجع.)

މާނައީ: "ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް ކަދޫރިޔާ މާތްކޮށްފިމީހާ ވަނީ އިސްލާމްދީން ފުނޑުފުނޑުކުރުމަށް އެހީތެރިވެދީފައެވެ. އަދި ބިދުޢަވެރިއެއްގެ ކުރިމަތީ ހިނިތުންވެލައިފި މީހާ، ވަނީ މުޙައްމަދު ﷺ ގެ މައްޗަށް الله ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ބާވައިލެއްވި ތަކެއްޗަކަށް (ފަދަރު) ކުޑަކޮށްހިތައިފިއެވެ. އަދި އޭނާގެ އަންހެނުދަރިފުޅު ބިދުޢަވެރިއަކާއި ކައިވެނިކުރަވައިދީ މީހާ، ވަނީ ރަޙިމްގެ ގުޅުންކަނޑައިލައިފައެވެ. އަދި ބިދުޢަވެރިއެއްގެ ޖަނާޒާއާއި ތަބަޢަވެއްޖެ މީހާ، އޭނާ އެނބުރި އަތުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން އޭނާވަނީ الله ގެ ކޯފާގައި ހުރެއިންނާނެއެވެ."[194]

194 حلية الأولياء: 103/8، ذم الكلام وأهله: 923 މިބަސްފުޅުގެ ފުރަތަމަ ޖުމްލަ އަލްއައުޒާޢީއާއި، އަބޫ އިސްޙާޤު އަލްފަޒާރީއާއި، އަލްމުބާރަކާއި، އިބްރާހީމް ބުން މައިސަރާއާއި، އިމާމް އަޙްމަދާއި އަދިވެސް އެހެން އިމާމުންގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

އަދިވެސް އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވެއެވެ:

(آكل مع يهودي ونصراني، ولا آكل مع مبتدع، وأحب أن يكون بيني وبين صاحب بدعة حصن من حديد.)

މާނައަކީ: "އަހުރެން ޔަހޫދީއަކާއި ނަޞްރާނީއަކާއި އެކުގައި ކާމެވެ. އެހެންނަމަވެސް ބިދުޢައްވެރިޔަކާއި އެކުގައި އަހުރެން ނުކަމެވެ. އަދި އަހުރެންނާއި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔާއާއި ދެމެދުގައި ދަގަނޑުގެ ކިއްލާއެއްވުމަކަށް އަހުރެން ލޯބިކުރަމެވެ."[195]

---

[195] އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް ﷺ ވިދާޅުވެއެވެ: «لَأَنْ آكُلَ عِنْدَ الْيَهُودِيِّ وَالنَّصْرَانِيِّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ آكُلَ عِنْدَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ فَإِنِّي إِذَا أَكَلْتُ عِنْدَهُمَا لَا يُقْتَدَى بِي وَإِذَا أَكَلْتُ عِنْدَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ اقْتَدَى بِي النَّاسُ , أُحِبُ أَنْ يَكُونَ بَيْنِي وَبَيْنَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ حِصْنٌ مِنْ حَدِيدٍ ، وَعَمَلٌ قَلِيلٌ فِي سُنَّةٍ خَيْرٌ مِنْ عَمِلِ صَاحِبِ بِدْعَةٍ وَمَنْ جَلَسَ مَعَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ لَمْ يُعْطَ الْحِكْمَةَ وَمَنْ جَلَسَ إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ فَاحْذَرْهُ ، وَصَاحِبُ بِدْعَةٍ لَا تَأْمَنُهُ عَلَى دِينِكَ وَلَا تُشَاوِرْهُ فِي أَمْرِكَ وَلَا تَجْلِسْ إِلَيْهِ، فَمَنْ جَلَسَ إِلَيْهِ وَرَّثَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْعَمَى وَإِذَا عَلِمَ اللهُ مِنْ رَجُلٍ أَنَّهُ مُبْغِضٌ لِصَاحِبِ بِدْعَةٍ رَجَوْتُ أَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُ ، وَإِنْ قَلَّ عَمَلُهُ فَإِنِّي أَرْجُو لَهُ ، لِأَنَّ صَاحِبَ السُّنَّةِ يعرض كُلَّ خَيْرٍ وَصَاحِبُ الْبِدْعَةِ لَا يَرْتَفِعُ لَهُ إِلَى اللهِ عَمَلٍ، وَإِنْ كَثُرَ عَمَلُهُ» (حلية الأولياء: 103/8)

މާނައަކީ: "ޔަހޫދީއަކާއި ނަޞާރާއެއްގެ އަދި ގާތުގައި އަހުރެން ކައިބޮއެހެދުންވެސް ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއެއްގެ ގާތުގައި އަހުރެން ކައިބޮއެހެދުމަށްވުރެ އަހުރެންނަށް ލޯބިވެނީކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން އެދެމީހުންގެ ގާތުގައި ކާއިރު އަހުރެންނަށް ތަބަޢަށްނުވާނެއެވެ. (އެބަހީ: މުސްލިމުން ތަބަޢަށްނުވާނެއެވެ.) އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއެއްގެ ގާތުގައި އަހުރެން ކައިބޮއެ ހަދައިފިނަމަ މުސްލިމުން ތަބަޢަށްވެއެވެ. ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔާއާއި އަހުރެންނާއި ދެމެދު ދަގަނޑު ކިއްލާއެއްވުމަކީ އަހުރެން ލޯބިކުރާކަމެވެ. އަދި ސުންނަތުގައި (އެބަހީ: ސުންނަތުގެ ޙަދުދުގެ މަތީގައި) ކުޑަ މަދު ޢަމަލެއްވުން ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއެއްގެ ޢަމަލަކަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔަކާއި އެކުގައި އިށީނދެއްޖެ މީހާއަށް ޙިކުމަތް ނުދެވޭނެއެވެ. އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިއެއްގެ ގާތުގައި އިށީނދެއްޖެ މީހާއާމެދު ވަރަށް ސަމާލުވާށެވެ. އަދި

އަދިވެސް އަލްފުޟައިލު ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވިއެވެ:

(إذا علم الله عز وجل من الرجل أنه مبغض لصاحب بدعة غفر له، وإن قل عمله. ولا يكن صاحب سنة يمالئ صاحب بدعة إلا نفاقا. ومن أعرض بوجهه عن صاحب بدعة ملأ الله قلبه إيمانا، ومن انتهر صاحب بدعة آمنه الله يوم الفزع الأكبر، ومن أهان صاحب بدعة رفعه الله في الجنة مائة درجة. فلا تكن تحب صاحب بدعة في الله أبدا.)

މާނައީ: "الله ތަޢާލާ މީހެއްގެ ކިބައިން، ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔާދެކެ ރުޅިއަރާކަން ދެނެވޮޑިގެންވާނަމަ އޭނާއަށް ފާފަފުއްސަވައެވެ. އެއީ އޭނާގެ (ހެޔޮ) ޢަމަލު މަދުވިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. އަދި މުނާފިޤުކަމުން ފިޔަވާ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިޔެއް ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔަކާއި އެކީގައި ހިނގާދޭ އެހީނުވާނެތެވެ.[196]

އަދި ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔެއްގެ ކިބައިން މޫނު އަނބުރާލައިފި މީހާ، الله ތަޢާލާ އޭނާ ހިތް އީމާންކަމުން ފުރުއްވާނެއެވެ. އަދި ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔާއަށް ހުރަސްއަޅާ (ނުބައިކޮށްހިތާ ކުރިއަރުވައިދި)މީހާއަށް އެންމެ ބޮޑު ބިރުވެރިކަމުގެ ދުވަހުގައި الله

ތިބާގެ ދީނުގެ މައްޗަށް ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް އިތުބާރު ނުކުރާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ކަންތައްތަކުގައި އޭނާއާއި މަޝްވަރާ ނުކުރާށެވެ. އަދި އޭނާ ([illegible]) އޭނާގެ ގާތުގައި ނުއިށީންނާށެވެ. ފަހެ އޭނާގެ ގާތުގައި އިށީނދެއްޖެމީހާ الله ޢަމާ ވާރުތަކުރައްވާ (ހިތުގެ) ކަނުކަން ވާރުތަކުރައްވާނެއެވެ. އަދި الله ތަޢާލާ މީހެއްގެ ކިބައިން، ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔާދެކެ ރުޅިއަރާކަން ދެނެވޮޑިގެންވާނަމަ الله އޭނާއަށް ފާފަފުއްސަވާނެއެވެ. އަހުރެން އެދެމެވެ. އޭނާގެ (ހެޔޮ) ޢަމަލުތައް މަދުވިޔަސް އަހުރެން އޭނާއަށް އުއްމީދުކުރަމެވެ. އެހީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިޔާގެ ހިޔާ ކުރެއްވުމެވެ. އެހެންކަމުން ބިދުޢައީގެ އަހުލުވެރިޔާ، އޭނާގެ އެއްވެސް ޢަމަލެއް الله ގެ ހަޟްރަތަށް ނުއަރުވާނެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ޢަމަލުތައް ހެޔޮ ގިނަވެގެންދިޔަކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ."

[196] شرح أصول الاعتقاد: 266

އަމާންކަން ދެއްވާނެތެވެ. އަދި ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް އިހާނަތްތެރިކޮށް ހިތައިފި މީހަކު، الله ސުވަރުގޭގައި ސަތޭކަ ދަރަޖަ އުފުއްލަވާނެތެވެ. އެހެންކަމުން الله އަށްޓަކައި ދުވަހަކުވެސް ބިދުޢައިގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް ތިބާ ނުވާހިނދަކުވެ."[197]

[197] تاريخ بغداد: 262/10، حلية الأولياء: 200/8 ވަރުގަދު ސަނަދަކުން ބަޔާންވެފައިވާ ... (ދިވެހި ފުޓްނޯޓް)

ފިހުރިސްތު

دافقية الكهف